

GUJARATI KAHEVAT SANGRAHA

OR

A COLLECTION OF GUJARATI PROVERBS

BY

(The Late) ASHARAM DALICHAND SHAH

SECOND EDITION

2000 COPIES

All Rights Reserved.

Printed by Manilal Itcharam Desai at
THE GUJARATI PRINTING PRESS,
No. 8, SASSOON BUILDINGS, CIRCLE, FORT,
BOMBAY.

11218

Published by Mulchand Asharam Shah,
OUTSIDE PANCH KUWA GATE, NEAR MADHAV BAG,
AHMEDABAD.

ગુજરાતી કહેવત સંગ્રહ

નથા

પ્રાચીન હાહરાઓ, સાખીઓ, હત્યાકાં

કાં

દ્વ. આશારમ દલીંદુ સાહિ

લોચ બાળિ

આ રૂપ

ગા પુસ્તકના સર્વ હું કરીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે;

સાસુન બિલિંગ, સર્કલ, કોટ, ગુંબદ,
“ગુજરાતી” પ્રિણ્ટિંગ પ્રેસમાં

પ્રકટકત્વ
મુળાચંદ આશારામ શાહ,
પાંચ કુવા દરવાળ બહાર, માખવખાગ પાસે
અમદાવાદ.

—માધુરીન દલીલે

૭૮૮

વિ. સં. ૧૯૬૮ મહાશિવરાની,
(તાં ૮-૨-૧૯૪૨)

અવસાન

વિ. સં. ૧૯૭૭ ફાલગ્રણ વદ ૩.
(તાં ૨૬-૩-૧૯૭૧)

અર્પણ પત્રિકા

ગુરૂંડ પ્રૌદ્યમતાપી વૈદુંહવાસી મહારાજ
ડાકોર સાહેબ શ્રીમાન્ રવાળ સાહેબ,
સંસ્થાન મોરથી.

જે શ્રીમાન્ મહારાજશ્રીએ

વિક્રમ સંવત् ૧૮૮૪ ના આવણું શુક્લ પક્ષની અષ્ટમીને દિવસે
મધ્યરાત્રિ (મોરથી) માં જન્મ લીધો, વિક્રમ સંવત્ ૧૯૦૨ માં
પૂજ્ય પિતા મહારાજ ડાકોરસાહેબ શ્રીપૃથિવિરાજજીનો સ્વર્ગવાસ
થવાથી રાજ્યનો ભાર પોતાના શિરપર લીધો, અને એવા પ્રકારનું
રાજ્યનીતિશ્ચપણું તથા કાર્યકુશળતા દર્શાવ્યા કે, એજન્સીના
અમલદારો, ભાયાતો અને પ્રજાજીનો સંતોષ પામ્યા.

રાજ્યની આખાઈ વધારી, આમદાની વધારી, રાજ્યપૈલવ
વધાર્યો, રેવન્યુ ખાતું સુધાર્યું, રૈયતને વાજથી ન્યાય મળે એવાં
ઘોરણો આંધ્યાં, અને લોકોના જનમાલનું રક્ષણ એવું ઉત્તમ
પ્રકારનું કર્યું કે, મોરથી વેપારનું મોહું મથક થયું, આ આખાઈના
પરિણામે રાજ્યની તીજેરી પણ તર થઈ.

રાજ એ પ્રજાના માતાપિતા છે, એમ માતીને પ્રજાપર ગ્રીતિ
ધરાવતારાએા, પ્રજાના કલ્યાણમાં સર્વહા પ્રસન્ન રહેનારા, એવા
સર્વ શુલગુણસંપત્ત મહારાજશ્રીની સેવા અનુવાની મળે તક
મળ્ણો. શ્રીમાન્ મહારાજશ્રીની મારા પર કરણ્ણાદિષ્ટ હતી, એ કૃપા
કરણ્ણાદિષ્ટ વડે કરીને નિરંતર મારી સંભાળ લેતા. પિતાશ્રીની પેઢે
લાંબ રાખતા. એવા શ્રીમાન્ મહારાજશ્રીનો વિક્રમ સંવત્ ૧૯૨૬
ના માહ શુક્લ પક્ષમાં વૈદુંહવાસ થયા છતાં એ ઉપકારનું સમરણ
હજુ સુધી જેવું ને તેવું રહ્યું છે ને મારી છંદ્ણી સુધી કાયમ રહેશે.
એ સંધળા આસારના યત્કિચિત સમરણ માટે આ લધુ પુસ્તક એ
પ્રતાપી વૈદુંહવાસી મહારાજશ્રી ડાકોરસાહેબ શ્રીરવાળ સાહેબને
ગ્રેમપૂર્વક અર્પણ કરીને આનંદ પાસું છું. શ્રીપરમાત્મા વૈદુંહવાસી
મહારાજના પવિત્ર આત્માને શાંતિ આપો. તથાસ્તુ.

શાહાપુર અમદાવાદ,
વિજયાદશમી સં. ૧૯૬૭. } આશારામ દલીનંદ શાહ

પ્રસ્તાવના

(પહેલી આવૃત્તિ)

—દિલ્લી—

“કહેવત એટલે ડહાપણવાળા મનુષ્યોનાં વચ્ચેનમાણું”
(હર્ષિં)

હુનિયાંની દરેક ભાષામાં વધારે એછી કહેવતો એટલે લખાણું હોય છે, અને કહેવતોના અર્થ જૂદા જૂદા વિદ્બાનું અને અનુભવી લેખકોએ જૂદા જૂદા પ્રધા છે તે છતાં તેમાંથી સામાન્ય અર્થ તો એકનો એકજ નિદળે છે. કહેવત એટલે શું? જવાબ એટલો જ છે કે “પરંપરાથી^૧ લોકામાં કહેવાતાં એધિંપ, દિશાંતર્દ્ધપ વાક્યો કે વચ્ચેનો.”

દરેક ભાષામાં લખાણેણી શરૂઆત નહોણી થઈ તે પહેલાંથી જ પ્રજનનો અનુભવ અને ડહાપણ કહેવતો દ્વારા આહાર પણાં છે. એ કહેવતોઇપી ડહાપણ એક માણુસને મહોદેથી ભીજ માણુસને મહોડે એક જમાનાથી ભીજ જમાનામાં વારસા તરીકે ઉત્તર્તું આવેલું છે.

શીતભાતો, આચાર, વિચાર, ધર્મશ્રદ્ધા, વેહેમેં અને નીતિરીતિ ઉપર તે પ્રજનની કહેવતો પ્રકાશ પાડે છે. પ્રજનની ઉપર જે ચીજે વધારે અસર ક્રાંધી હોય છે, તે કહેવતો માનુષો પ્રદૂષ થાય છે.

નહિ લખેલા કાનુંનો અને પાઢો તરીકે ધણ્ણાંક ઉપયોગી હુમરડિદોગની ચાવીએ તરીકે કહેવતો એક મહોદેથી ભીજે મહોડે અને એક જમાનાથી

૧ કહેવતોના અર્થ યુરોપીયન વિદ્બાનો આપણને નીચે પ્રમાણે સમજવે છે
“તત્ત્વજ્ઞાનના અંડેરોમાંથી ચુંચી કહાડેલા કકડાઓ, ધ્યાનેલા ચોસલાંઓ.

(એરિસ્ટોટલ)

“પ્રાચીન વખતના ટુંકાં વચ્ચેનો છંદગીમાં વપરાયેલાં તે કહેવતો. (એશીક્ષણ)

“ડહાપણના કડકા.” (લોઈ રીભરાયેલી)

“લાંખા ડહાપણમાંથી જેચી કાડેલા ટુંકા વાણ્યો.” (સરવેનીસ)

“લોકાથી વારંવાર બોલાતાં ટુંકાં વાણ્યો.” (ઝોકટર લેનસન)

“કર્તી વગરના વાણ્યો.” આર્થિકશપ ફ્રેન્ચ)

“લોકાની વાણ્યી.” (હોલેવ)

“વિચારના તત્ત્વનું આદર્શ વચ્ચેન.” (ટેપર)

“એક માણુસની સમયસ્થૂયકતા અને ધણ્ણાંતું ડહાપણ.” (એમર્સન)

ભીજ જમાનામાં ઉત્તરવા લાગી તેથી આપણે માનીશું કે કહેવત એટલે માણસાઈ સ્વભાવ અને દુનિયાઈ ડાખાપણને સીક્કો છે, અને જે રીક્કો મુજલ એકમતે જમાનાના જમાના સુધી સ્વીકારે છે તે જ કહેવત કહેવાય. લોકો-મત ને લોકપસંગીવળાં વચ્ચેનો જ કહેવત ગણાય છે. જે વચ્ચેનો લોકોને મહોદ્દી મોલાઈચિવાઈને પ્રજલમાંથી પસાર થયાં નથી તે વચ્ચેનો કહેવત તરીકે ગણાય જ નહિ.

કહેવતો એ પ્રજાનો સીક્કો અથવા થાપણ છે અને એ થાપણ પુસ્તકના આકારમાં નવી પ્રજાને માટે જીણવી રાખવી એ એક લાભકારી કામ છે.

કહેવતો ઉપયોગ ડેળવાયેલા વર્ગ કરતાં વગર ડેળવાયેલાં માણુસો વિશેપ કરે છે, એમ દુનિયામાં જાહેર થયું છે, અને તેથી આ હુંકાં આકારમાં સમાયેલું જે હાંડું ડાખાપણ એક પ્રજાના સામાન્ય ડાખાપણની ચાલીદુંચી ગણ્યી શક્ય. તે ડાખાપણ શ્રુતિ લોકોના અનુભવનું સત્ત્વ છે. એ તુંબી પ્રજાના ઉપયોગ માટે સંગ્રહ કરી રાખવાની આવશ્યકતા છે. દુનિયાની દરેક લાપામાં ચોડી વધારે કહેવતો ચાલે છે ને તેનો વપરાસ ચાલતો આવેલો છે, પણ એ સુધીણી લાપાણો કરતાં રૂપેનિશ લાપામાં કહેવતોનો લંડોળ વિશેપ છે, અને તેનો ઉપયોગ પણ ભીજુ પ્રજા કરતાં એ લોકા વધારે કરે છે.

જે પ્રજા આનંદી, ઉત્સાહી અને અનુભવમાં આગળ વધેલી હોય છે, તે પ્રજામાં કહેવતો વધારે જન્મ લે છે ને વધારે ઉપયોગમાં આવે છે.

કહેવતો એ માણસાઈ ડાખાપણનો નમુનો છે, અને એ ડાખાપણનો નમુનો અનેક ભૂલચૂકવી આપણું ચેતવણી આપે છે, અને તેથી કહેવતોનો લક્ષપૂર્વક અભ્યાસ કરવામાં આવે તો આ સંસારમાં સંપૂર્ણ મૂખ ભરેલી છંદગી બોણવાને મરુણ્ય શક્તિવાન થઈ શકે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી, કરણું કે સતુર્ધયની છંદગીમાં ડેમ વર્તતું, પારકાઓના સંબંધમાં ડની રીતે તપાકી આવચેતી ચાખીને ચાલતું, તે આપણું કહેવતોજ શિખવે છે.

માણુસની છંદગીમાં ઉતૃતા તરેહવાર સવાલો અને સુશેક્ષણીઓ સાંત કરવા માટે નવીનવી સ્વચ્છનાચ્ચે, શિખામણો તથા સાવચેતીના ધરણો, આપણને કહેવતો પુરા પાડે છે.

કહેવતોની ખૂબી કુનેથી આપણા મન ઉપર પારવાન અને હુંડી અસર ચાય છે, તે તેઓની અંદર સમાયેલું ડાખાપણ છે. આવું ડાખાપણ જે લાપા વિશેપ ધરાવે તે લાપા લાણપણાણી નોંધાયે, અને આપી લાપાનો ઉપયોગ કરવાને ભીજ રીપે તેમ જે ડેળવાયેલો વર્ગ કરે તો તે બેશક વધારે ખીલી શકે.

Disrael says: "Proverbs embrace the wide sphere of human existence, they take all the colours of life, they are often exquisite strokes of genius, they delight by their airy sarcasm or their caustic satire, the luxuriance of their humour, the playfulness of their turn and even the elegance of their imagery, and the tenderness of their sentiment. They give a deep insight into domestic life and open for us the heart of man, in the various states which he may occupy. A frequent review of proverbs should enter into our readings; and although they are no longer the ornaments of conversations, they have not ceased to be the treasures of thoughts."

કહેવતો એ મનુષ્યનું અસ્તિત્વ બહેળા લાગમાં દર્શાવે છે. છંદગીના જૂદા જૂદા સધળા રંગ તે અહુણું કરે છે. કહેવત એ અજ્ઞાતના સર્વોત્તમ દર્કોરા છે, એજ તેમની હવાઈ^૧ નિંદા અથવા તિરસકારથી આનંદ આપે છે. એમાં રહેલી રમૂજની વિપુલતાથી તથા તેમના સારના ભરોડથી રમતગમત થાય છે, તેની અનાવરની શૈથતાને લીધે તથા તેમાં રહેલાં સત્તવની નરમાશને લીધે પણ આનંદ આપે છે.

કહેવતો ધરસંસારના વ્યવહારનું ડાર્કુ જ્ઞાન આપે છે અને માણુસો છંદગાતીની જૂદીજૂદી સ્થિતિ લોગવે છે તે સર્વમાં માણુસનું અંતઃકરણ આપણે માટે ખુલ્લું કરે છે.

કહેવતનું વારંવાર અવલોકન આપણાં વાંચનમાં આવવુંજ નેધાયે, અને વાતચીતનો શાણગાર એ હવે કહેવત તરીકે નથી, તો આપણું વિચારનો અનુભૂતિ તો છે, છે ને છે.

લોઈ ડિઝરાયલી

આપણી ગુજરાતી ભાષામાં કહેવતોનો લંડેળી ભીજી ભાષાઓની માફક સારો ભરેલો છે, અને એ કહેવતોનો અહીંતહી છિન્ભલિન થયેલો વેરાઈ મહેલા અનનતનો નો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો પ્રણને આશિર્વાદ રૂપ થઈ પણ વિના રહેજ નહિ.

ગુજરાતી ભાષામાં આજ સુધીમાં કહેવતોના નાના મોટા સંગ્રહ પુસ્તકના આકારમાં પ્રગટ થયા છે, તે અતાં હજુ ધણી કહેવતો જનસમૂહને મહેઠે ખોલાય છે; ન તે અપ્રચિદ્ધ રહી ગયેલી જણાય છે. જનસમૂહને મહેઠે રહેલી એવી કહેવતો નો ખરે ઉત્સાહ, ખરી ખંતથી એકઢી કરવામાં

^૧ હવાઈ=હવાના લેવી.

આવે તો ગુજરાતી ભાષામાં કહેવતોનો બેશક વધારો થાય અને એ વધારો સૌને (નવી પ્રજાને આશિર્વાદ ઇપ) ઉપરોગી થઈ પડે, એમાં કશો શક નથી, એવા ધરાદાથી આ નાનો સંગ્રહ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

કહેવતોની કિંમત વિદ્વાનું અને લેખક માણુસોનું જણે છે. કહેવતો
૮) એ વિદ્વાનું માણુસોના મહોદ્યમાંથી નીકળેલાં વચનબાણ છે. એ વચન-
બાણ જે મતુષ્ણના હૃદયમાં વાગે છે, તેને અસર કરે છે. અને તેથી ભાપણોમાં
તથા લભાણોમાં કહેવતો બહુ બહુ કામ કરે છે.

કહેવત વગરની ભાપા રસકસ વગરની, લુખી લાગે છે. કહેવતથી
ભાપણો ને લભાણો ઝમકદાર, રસકસ લાગે છે. “હુંબેલ” કહે છે કે,
“આપણે લોકવાણીને દેવવાણી કહીએ છીએ, ત્યારે કહેવતો એક લોકવાણી
નુગર ભીજુ શું છે? તે પહેલવહેલી ધડાઈ અને પણી લોકોની પસંદીધી
વાતથીતમાં ફેલાણી, તેથી તેના વજન અને વધારામાં શ્રેષ્ઠતા હોવી જોઈએ.

આરથી કહેવત છે કે, “નેમ નીમક વગરનું ભોજન લખું તેમ કહેવત
વગરની ભાપા લુખી” એ યથાર્થ છે. નીમક વગરનું ભોજન શીરું લાગે છે,
તેમ કહેવત વગરનાં ભાપણો અને લભાણો શીર્ઝાં નિરસ લાગે છે. ગમે
ઓખું ભોજન હોય, પણ નીમક વગર સ્વાદદાર લાગતું નથી, તેમ ગમે એખું
સુન્દર અને અલંકારયુક્ત ભાપાણું તથા ભાપણું કહેવતો વગર ઝમકદાર
લાગતાં નથી. તેથી કરીને કહેવતોના અભ્યાસની બહુજ આવશ્યકતા છે.

કહેવતોનો અભ્યાસ પસંદ કરવા લાયક અને ઉપરોગી છે. માણુસાઈ
અનુભવ અને અવલોકનની ડેઢ પણ શાખા એવી નહિ હોય કે જે કહેવતોનાં
નાંથી ભાડી રહી હુંએ. ભાપણો આગળ જોઈ ગયા છીએ કે કહેવતો એ વિદ્વાનું
પુરુષોનો અનુભવ અને ઉહાપણુનો સિદ્ધાંતસાર છે, અને એ સિદ્ધાંત-
સાર મતુષ્ણ માત્રને બહુજ અસર કરે છે. અનુભવીઓના અનુભવથી સિદ્ધ
થયેલાં એ વચનોએ, એ વચનો લાંબા વખતના પરિપદવ વિચાર અનુભવનો
સાર માત્ર છે, અને તે કદમ્બિ અસત્ય હોતો નથી. તે બતાવવાને ડેટલાંડ
સાધારણું કહેવતોની મતલબ ભાપણે ઉકેલીથિં:

બાર કાંખે બોલી બદલે, તરજૂર બદલે શાખા;

જાતે દાડે કેશ બદલે, લખણું ન બદલે લાખા.

“આર કાંખે ભાષા બદલે” તે ડેટલે દરજને સત્ય છે તેની ભાપણે
તપાસ કરીશું. કાંદ્યાવાડ ભલાકામાં ગોહિલવાડ, હાલાર, જાલાવાડ અને
સોરઠ એવા પાંતો આવેલા છે. હાલાર પાંતમાંથી “ળ” અક્ષરને હાંકા

મુક્કદામાં આવ્યો છે. જી ને બદલે એ કોડો “ર” અક્ષર વાપરે છે, જેમણે વારી, ગોરી, કાદ્ય, થીડ્ય, ગાર, કરસીએ વિગેર. પહી એ પ્રાંતમાં જમનગરમાં “શા”ને ટેકાણે “સુ” વપરાય છે: જેમણે, “શું”ને ટેકાણે “સું;” જઈશુંને બદલે જઈસું; “આવીશું” ને ટેકાણે “આવીસું.” ગુજરાતમાં કહુણી, કહુણવું, કહેવાય છે, ને એ પ્રાંતમાં કણી, કણવું ધત્યાદિ વપરાય છે.

આલાવાડમાં ક, ખ, ગ, ઘ કુટાઈ ગયા છે. આ અક્ષરોને બદલે કેટલાંક ટેકાણે ચ, છ, જ વપરાય છે; જેમણે, “કીકો” ને બદલે “ચીકો,” “કાકી” ને બદલે “ચાચી,” “કયાં” ને બદલે “ચયાં;” “અધીચી” ટેકાણે “છીસદી;” “ખીટી” ને બદલે “છીટી;” “ધી” ને ટેકાણે “ઝી.”

ગોહિલવાડમાં ચ, છ ને બદલે “સ” ઓલાય છે; જેમણે, ચાદુ ને ટેકાણે “સાણુ;” “ચોટદી” ને ટેકાણે “સોટદી;” “ચાર” ને ટેકાણે “સાર” વિગેર. સોરઠમાં “છું” ને બદલે “છ” વપરાય છે; જેમણે, “જાયે” છ, “આવેછ;” “મને” ટેકાણે “હુને” લખાયફોલાય છે.

સુરત તરફ પણ “શા” ને ટેકાણે “સુ” ઓલાય છે; વખતે “છું” “છીચ્યે”ને બદલે છેડે “ચુ” વપરાય છે; જેમણે, “આવેચ,” “જાયેચ,” “ખાયેચ.” વળી ભૂતકાળનો પ્રય્ય યા વિગેર તે આંહીની માદ્દાક કિયા-પડ્યે છેડે નહિ મેલવાં વચ્ચે “ચુ” મૂકે છે; જેમણે, “આયવા,” “લાયવા,” “ણોયલા.” વળી કેટલાંક વાક્યો વિચિત્ર રીતે ઓલાય છે; જેમણે “ઓલણું તો મારી લાખણું.” તેમજ વડોદરા અને ચરોતર લણી પણ કેટલાંક શાષ્ટોમાં તફાવત પડે છે. ચરોતર તરફ “ગામ”ને બદલે “ગોમ,” “ઠ”ને ટેકાણે “એ,” જેમણે, “પીંપળા”ને ટેકાણે “પેંપળા,” “લીમરા”ને ટેકાણે “લેમરા.” મતલબ કે “ખાર કાંચે ભાપા બદલે” એ કહેવત ઉપલાં દિશાંતોથી યથાર્થ કરે છે.

“લાખણું ન બદલે લાખણા” એ પણ સત્ય જ છે. જે ટેવ પડે છે તે શુણતી નથી. દૂતરાંની પુછીને ગમે તેટલી વાર સુધી લોંયમાં દાટો ક રાણો, પણ પાંસરી ન થતાં દ્ધૂઠી થાય કે વાકી જ રહેવાની.

“ભલાં લવા નવ વીસરે, નગુણા ના’વે ચિત;

કાળી જિન કમાણુસાં, ચહુડે ન હુલે રંગ.”

અર્થાત ભલાં માણુસો ભવોભવ વીસરે નહિ ને નગુણા એટલે ગુણ વગરનાં માણુસો રમરણમાં પણ આવે નહિં; એટલે તેની યાદી પણ ન રહે.

કાળી જિન, કમાણુસ એટલે નઠારાં મનુષ્યોને ગમી તેવા રંગ ચહુડા-વીણો, પણ તેના પર ખીને રંગ ચહુડે જ નહિં; જે રંગ છે તેનો તે જ રહે.

આવી રીતે કહેવતોમાંથી અનેક બોધ મળી શકે છે.

“તીન જનોકા સંગ ન કીજો, લંગડ, ખુચડ, કાનેકા”

“લંગડો, ખુચો ને કાણો” એ ત્રણેનો સંગ ન કરવો. મતલભ એ ત્રણેનો સંગ કરવાની જરૂર પડે તો તેનાથી જ્ઞાનચેત રહેલું, કારણું કે તેમના માં કાંઈક કપૃથાખ પાથરવાની ને લોડાને છેતરવાની થીના લોડા કરતાં વિશેષ કળા હોય છે.

કહેવતો સાધારણ રીતે બાલી જવાની નથી, પણ તેનો ખાસ અતુભવ કરવાનો હોય છે. અતુભવ અભ્યાસ વગરનો થતો નથી અને અભ્યાસ પણ ઉંડાણું યતનથી કરવાનો છે. બાકી અર્થને અહેવા અનર્થ પણ કહેવતોના અભ્યાસ વગર એકલા ગોખવાથી થાય છે.

“કાણુંચા નર કાંડ સાંદુ, કાંડ નિર્ધન ટાલીઓ,”

કહેવત કહેવાય છે. તેનો અર્થ એવો છે કે, “જેના માથામાં ટાક પડી હોય, તે કાંઈક જ નિર્ધન હોય છે.” મતલભ ટાકવાળો માણુસ શીર્ષંત જ હોય. આ કહેવત સામુદ્રિક વિદ્યા પ્રમાણે જેના માથામાં સ્વાભાવિક “ટાક” હોય તેને જ માટે છે. તે ઉપર એક દિશાંત છે કે:—

કોઈ એક માણુસને સામુદ્રિક શાસ્ત્ર જાણુનારાએ કહું કે, “જેના પગમાં ઉધ્ર્વ રેખા હોય, તેના નસીબમાં ચઢવાને ઘોડું ભણો.” પણ તે માણુસ મૂર્ખ હતો તેથી સામુદ્રિક શાખવેતાની કહેવાની મતલભ તે ન સમજયો. તે માણુસના પગમાં ઉધ્ર્વ રેખા નહેતી તેથી તેણે એક લોઠાનો ચીપિયો અગ્નિમાં લાલચોળ તપાબ્યો ને પોતાના જમણા પગમાં દખાયો ન ઉધ્ર્વ રેખા સરખી નિયાની ક્ષાધી. માંસ બળ જવાથી ડેલાક દિવસો ચુંધી તેને શાખવેતા માર્ગમાં મળ્યો તેને પેલા મૂર્ખાએ કહું કે, ‘તમે મને તે દિવસે કહેતા હતા કે જેના પગમાં ઉધ્ર્વ રેખા હોય તેને યેસવાને ઘોડી ભણે છે, તે મને કેમ ન મળી ? મારા પગમાં ઉધ્ર્વ રેખા પાડી છે તે લુયો.’ શાખવેતાએ જવાણ દીધો, ‘અમારું કહેલું કોઈ દિવસ અસ્ત્રન ન જ હો; તમને પણ તમારી ઉધ્ર્વ રેખાનું દ્રણ મળ્યું છે. જેવી તમારી ઉધ્ર્વ રેખા તેવું તેનું ક્રણ. જે સ્વાભાવિક અરી ઉધ્ર્વ રેખા હોત તો તમને અરી ઘોડી યેસવાને માટે મળત; પણ તમોએ તમારા પગમાં હસ્તકૃત ઉધ્ર્વ રેખા પાડી તો તમને છુંદળી ચુંધી હસ્તકૃત લાકડાની ઘોડી મળી છે તે લધતે હોય.’

મતલખ, કહેવતનો ખરો ભાવાર્થ નાણ્યા વગર તેનો ઉપયોગ બ્યવહારમાં ન મૂક્યો જોઈએ.

મારી છંદ્ગીમાં હું કાડિયાવાડમાં ધયાં અનુભવી ભાષુસોના ચ્ચમાગમાં આવેલો હોવાથી કહેવતો અને સાખીએ, દુઢાએ અને રાણીએ સાંભળવામાં આવતા અને એવા સાડિત્યની નિરૂપાસી તથા મારા મિત્ર ખાન બહાદુર ઐજનનું મહેરવાનનું ઉમરી તથા ખીજ મિત્રોની પ્રેરણાથી આ નાનું પુસ્તક પ્રકટ કરવાનું બન્યું છે.

વાંચનાર જોઈ શકશે કે આપણી ગુજરાતી ભાષામાં અહીંતથી વેરણું છેરણું થઈ પડેલી કહેવતોને ચુંદી કાડીને આવા આકારમાં ગોડવવી એ કામ અનતા પ્રથાસથી કર્યું છે.

દ્વેક કહેવત કંઈ ને કંઈ કારણુસર જન્મ લે છે, તેથી તેનું મૂળ જાણવાને દધ્યાંતો હૈથ છે, પણ જે એ દ્વેક કહેવતોનાં મૂળ ઉદ્દેશવાનામાં આવે, એહુલે તેનાં દધ્યાંતો આપવામાં આવે તો પુસ્તક અહુ મોંનું થઈ પડે ને તેથી કૃત નમુના તરીકે કાઈ કાઈ કહેવતને લગતા તુંકામાં દધ્યાંતો ચોગ્યાં જ્યાં આપવામાં આવ્યાં છે.

કહેવતોની પાણી સુલાપિત દુઢાએ તથા એવાં જ જાણીતા પુરેણાં એખંદાયક શિક્ષારૂપ વચ્ચેનો આપવામાં આવ્યાં છે તે વાંચનારને ઉપદેશ રૂપ થઈ પડશે.

આ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષા જાણુનારને ઉપયોગી થઈ પડશે તો મને સંતોષ થશે.

વિલયાદરામી ૧૯૬૭,
શાહાપુર, અમદાવાદ } }

આશારામ દલીંદ્ર શાહુ

બીજુ આવૃત્તિ સંબંધે એ છોક્ષ

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ સને ૧૯૧૧ માં પ્રસિદ્ધ થયા બાદ તેના સંબંધમાં જે જે અભિગ્રાહે દર્શાવવામાં આવેલા તે લક્ષ્યમાં રાખી નવી આવૃત્તિ બહાર પાડતી વખતે તેમાં યોગ્ય સુધારો વધારો કરવાનો ભારા સહૃગત પૂજ્યપિતાએ વિચાર રાખેલો. તે ઉપરાંત આ પુસ્તકના વિપદ્ધમાં પોતે એટલો રસ લેતા કે પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા છતાં તેમાં બને તેટલો વધારો કરવાને તેમનો પરિશ્રમ ચાલુજ હતો. તેને પરિણામે ધણી નવી કહેવતો, આસ્તાવિક દોહરા અને ક્રાઈ ક્રાઈ સ્થળે કહેવતને લગતી નવી વાતો ઉમેરતા ગયા. આ કામ પોતે ધણી આનંદ અને આગ્રહથી કરતા તે તેમના પરિચયમાં આવનારાઓ સારી રીતે જણે છે.

સંવત् ૧૯૭૭ ની ફાલગુન વદ ડ તાઠ ૨૬-૩-૧૯૨૧ ને શનિવારે તેમનું અવસાન થયું ત્યાર પહેલાં ઉપર જણાયા પ્રમાણે બીજુ આવૃત્તિને સારુ પોતાને હાથે લખેલા સુધારા વધારા બધા તૈયાર હતા.

એમની હ્યાતીમાં આ પુસ્તકની બીજુ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થઈ શકી હોત તો એમને પોતાને ધણી સંતોષ થયો હોત, એટલુંજ નહી પણ છપાવવાનું કામ એમની પોતાની નજર આગળ થવાનો લાભ પણ મળી શકત, પણ દેન્યોગે તે બની શક્યું નહી.

એમના સ્વર્ગવાસ બાદ યોગ્ય વખતમાં દુસ્તકિભિત પ્રત તપાસી જઈ તેને છપાવવા લાયક સ્થિતિમાં સુદ્ધવાનું કામ મર્હે શરૂ કર્યું, અને ૧૯૨૧ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં આ પુસ્તક ગુજરાતી પ્રેસમાં છાપવાને આપ્યું. હાલના સંલેખોમાં છાપખાતામાં પણ નિંબંથ થાય છે તે પ્રમાણે આ પુસ્તકના સંબંધમાં પણ કેદેક અંશો થયું છે.

છાપવાને મારે આ પુસ્તકની નકલ તૈયાર કરવામાં સ્વર્ગસ્થના વૃદ્ધ રનેદી, રા. નિભુવન જગતુવન જનીએ ભારા પિતાઓ પ્રત્યે તેમના પૂજ્ય લાવથી શ્રમ લીધો છે તેને સારુ તેમનો ઉપકાર સાનું છું.

છાપવાના કામમાં અનતી સંભાળ રાખવા તથા વખતો વખત ચેત્ય
સૂચનાઓ કરવા આખત પ્રેસના માલેક રા. મહિલાલ ઈચ્છારામ દેસાઈના
આલાર માનું છું.

મહારા પિતાથીના આશ્રમપૂર્વક લીધેલાં અમર્તું ફક્ત વાચક સમક્ષ મૂકૃતાં
મને એમના અનેક શુણો તથા ઉપકારેનું સમરણ થાય તે સ્વાભાવિક છે;
મને ભાગ સંતોષ એટલોજ છે કે તેમના વાત્સલ્ય તથા અગણિત ઉપકારેનું
જરણું ભીજુ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવામાં મહારા જાઈને મદ્દરૂપ થઈ યદિક્ષિત
પણ એહું કરવા પ્રયત્ન કરી શક્યો છું.

એડર ચેડ, કુંઘાઈ
નિનયા દરમી, સંવત् ૧૯૭૮ }

લલિલાઈ આશારામ શાહ

સાંકળીઉ

બાહ્યાભાલા

પાતુ

૧	જુદા જુદા મથાળા નીચે વિષયવાર કહેવતો ...	૧ વી	૨૮૫
૨	કોઈ મથાળા નીચે આવી રાડે નહીં તેવી અક્ષરવાર અતુ- ક્ષમાં કહેવતો	૨૮૬-૩૮૧	
૩	પ્રાસ્તાવિક દોડુરા, વિગેર નીચેના મુખ્ય વિભાગમાં ...	૩૮૨-૪૨૬	
૧	પ્રાસ્તાવિક	૩૮૨
૨	શુર્વીરતું અંગ	૪૨૬
૩	જુનાગઢના રાખેગારતી રાણી રાણુકટેવીના સંબંધમાં પ્રયાલિત દોડુરા વિગેર	૪૨૮
૪	નીતિ	૪૨૯
૫	ધર્મ	૪૪૪
૬	પ્રેમ	૪૪૪
૭	મૈનિ	૪૪૭
૮	શરીરના નાશવંતપણું વિષે	૪૫૨
૯	ચિત્તા	૪૫૫
૧૦	વેરીનું ચાલે નહીં	૪૫૫
૧૧	કનિ પ્રઘાત થઈ ગયા તે વિષે	૪૫૬
૧૨	ધૃષ્ટિર મહિમા	૪૫૬
૧૩	પરમેશ્વરતું લજન તથા ચિત્તવન	૪૫૭
૧૪	પરમેશ્વર ઉપર વિશ્વાસ-અદ્વા રાખવા વિષે	૪૫૯
૧૫	સત્સંગ	૪૬૪
૧૬	પરનારી તરફ મોહ નહીં રાખવા સંબંધી	૪૬૭
૧૭	પતિવતા નારીની રીત	૪૬૮

જુદા જુદા વિષયવાર કહેવતોના મથાળાનું અક્ષરવાર સાંકળીઓ.*

			સંખ્યા	નંબર	પાઠ
અકમનિા પરીએ કાણો.	૨૧	૬	૮
અક્ષલ કોઈના બાપની છે.	૮	૩	૪
અકલનો ઉપયોગ કરવા સંબંધી.	૭	૨	૧
અક્ષલ બળ કે પૈસા કરતાં વધારે ઉપયોગી છે	૧૨	૧	૧
અમૃત આગળ ધી ચોગાયો વગર રહે નહીં.	૮	૧૮૪	૨૫૫
અનજવાળી તો એ રાત.	૮	૧૮૦	૧૦૪
અનાણદ્યો ને આંધળો બરાખર...	૮	૧૮૨	૧૦૪
*અડુણેથનો ઉધારો નહીં.		૮૦	
*અડુસકૃ લેણું બડસકૃ.		૨૦૪	
અશુ બોલાયો બોલે તે તરખલાને તોલે.	૬	૪૦૧	૧૭૪
*અતિ ભલા ન થતાં કાઈ ટેઢા રહેંદું તે વિષે.		૬૬૬	
અતિરથમાં સાર નહીં.	૧૦	૧૭૮	૧૦૩
અતિરો કારથી છેકરાં બગરે.	૧૧	૧૮૫	૧૦૯
અતિ પરિચયાદનાદરો ભવતિ.	૨૩	૧૫૮	૬૫
અર્ધવસ્તાનું માનવી, લીશ વસાનું હુંગડું.	૩	૧૮૮	૧૦૭
અર્ધી સુધીને આખને ધાય, તે અર્ધી પણ ઘોઝી એસે.	૮	૧૭૬	૧૦૨
અત્ત તેવા એકાર	૫	૧૮૬	૧૦૬
અત્ત વસ્ત્ર ને આખર એ ત્રણું તાણું.	૧૬	૧૮૭	૧૦૬
*અપવાસનિ ઘેર ટોકળાં		૧૦૬	
અદીણુના બંધાળુંએના સંબંધમાં.	૮	૭૪૩	૨૮૨
અધી એલ્યાને અધી ક્રીંક	૧૫	૧૨	૧૦
અવસર ગયે બુધ કયા કરની	૧૬	૧૬	૧૩
*અવસરે નહીં ભૂલતાં (અવસર સાચની લેવા વિષે)				૧૭	
અવળ ચેઠી રંડ કેવો.	૬	૪૮૬	૧૭૯
*અશક્ય બાખોનો....		૧૦૬	
અરી જવાન નરખવેત સાધુ, કુર્ખ નારી પતિત્રતા.	૬	૧૬૩	૧૦૬
અણખામણો આંખના પાઢા નેવો.	૪	૨૩૧	૧૨૩
આદૃતિરુણાનું કથયતિ.	૫	૧૬૫	૧૧૦
*આગ જલે તો જલહું કહું, જલ જલે તો કીસહું કહું.				૪૦૨	
આગળ દોડને પાછળ છોડ.	૫	૪૮૭	૨૨૨

* નંયાં કહેવતોના અસુક સસુહને એક કરતાં વધારે મથાળાં આપેલાં છે લાં ઘેહેકા મથાળા સિવાયના અન્ય મથાળાનું આ પ્રમાણે * સૂચક ચિહ્ન છે.

			સુંપથા	નંણર	પાતું
*ગ્રાધકડાઈ સંબંધમાં.	૭૨૬	
આટા વેચી ગાજર ખાવા.	૯	૨૦૭	૧૧૫
આદાની સુંડ થઈ ગઈ છે.	૪	૨૦૯	૧૧૬
ગાહિ વેર સ્વાભાવિક વેર વિષે.	૧૧	૪૦૪	૧૭૫
ગાડુ ખાઈને લાગ્યો છે.	૭	૭૩૪	૨૭૭
આતેદાની થરી.	૭	૬૮૭	૨૫૫
*ગ્રાપ તેવું લગ વિષે.	૨૧૪		
ગ્રાપ બડાઈ હાંકદી.	૮	૫૦૬	૨૦૩
આપ ભલા તો લગ ભલા.	૮	૨૧૫	૧૧૭
ગ્રાપસમાન બળ નહોં, ને મેધસમાન લળ નહોં.	૧૫	૧૩૮	૮૪
આપીશ્રુ, કાંધ ધાયા તો નથી?	૯	૨૧૮	૧૧૮
*ગ્રાપે તેને રામ	૩૦૭		
આપ કૃષ્ણથ્યાં ક્ષ્યાં થોગડુ દેખું	૧૦	૩૧૯	૧૧૬
ગ્રાબહલેટ અંસ્યલની લહુની, આશાણુ વૈષણું કીધા ધલુની.	૧૭	૭૪૦	૨૮૧
ગ્રામે લારે એટલું ને ધાંયને લમે કેટલું	૧૮	૨૦૪	૧૧૪
આવ સુહાગન લકડી, તેરા પરીયા કાજ	૪	૫૭૭	૨૨૦
આવી ભરાણા ભાઈ આવી ભરાણા	૮	૨૧૦	૧૧૬
આવી મળવા ને બેસાડી દળવા	૨	૯૪૫	૨૪૩
આવે ભાઈને ભાઈ, તે ઉભો નેવાં સાહી	૧૧	૬૭૬	૨૫૨
આશકડા ઘર નાશિં, રેઝિકા ઘર પુના	૩૪	૬૨૬	૨૩૪
આ દારીને સારે રાખ્યા તથા સારે કેમ જણ્યાય તે					
સંબંધમાં કહેવતો.	૨૬	૬૩૬	૨૩૬
આશીર્વાદનો એક નહોં, ભેણેનંના એ	૧૦	૩૭૨	૧૬૭
ગ્રાશીર્વાટ ગ્રાપવાને વપરાતો વાક્યો	૧૧	૩૭૩	૧૬૭
ગ્રાશા અમર છે	૮	૫૭	૪૩
આણસ દરિદ્રતાનું મૂળ છે	૧૭	૭૦	૫૦
ઇનસાફને હાથપગ નથી	૬	૨૩૪	૧૨૪
*ઇશક કાંધ હાંક્યો રહે નહીં	૨૩૫		
ઇશક ઠંડાગાર થયા છે	૧૦	૬૪૩	૨૪૨
ઇશક શ્રાંખણો છે	૨૩	૧૧૭	૭૫
ઇશ્વરી ન્યાય અની મેળે ઉત્તરે છે	૧૧	૩૦૬	૧૪૪
ઇશ્વર ઇંચા ગાગળ મનુષ્ય નિદ્રાપાય છે.	૮	૫૨૦	૨૦૭
ઉકરડામાં સાંદ સુતર્યો, તે શું જણ્યાય.	૧૧	૩૪૩	૧૫૭
ઉધરણી કરવી તો આકરી કરવી.	૨	૨૪૧	૧૨૬
ઉધતો બાલે પણ લગતો ન બાલે, (નણું લેધને.)	...	૭	૨૪૨	૧૨૭	

			સંખ્યા	નંબર	પાઠું
ઉધ અગામું મોકલે ન અગાસા ટુ	૨	૨૪૩	૧૨૭
ઉછેદીચાના આડસો વારસ.	૪	૫૬૦	૧૧૬
ઉજળે લુગડે ડાગ લગે.	૮	૨૩૬	૧૨૬
ઉજાડ ગામની જમે શી ભરવી.	૩	૭૪૭	૨૮૪
ઉજાડ ગામમાં એરણે પ્રધાન.	૬	૯૮	૪૬
ઉણાં અઢારે વાંકાં	૬	૨૪૫	૧૨૭
ઉણ કર્યો ટેકા તો માણસે કર્યો કાણાં.	૪	૨૪૭	૧૨૭
ઉતાવળાસો ધાવળા ધીરા સો ગંલીર.	૧૬.	૮૭	૬૧	
*ઉતાવળાચા વિષે.		૮૭	
*ઉદ્ધય પછી અસ્તા, અસ્ત પછી ઉદ્ધય.			૪૮	
ઉદ્દર ધર ધરનાં પરોણાં.	૪	૩૬૭	૧૭૩
ઉદ્ઘોગ સારાં નસીબનું મૂળ છે.	૧૬	૭	૬
ઉધાની જાને કુતરા પરણે.	૮	૪૭૩	૧૬૩
*ઉધારે બિકરડો થાય.		૫૬૩	
ઉન પાણું ધર બળે નહીં	૩	૫૮૬	૨૨૩
ઉનું ખાતાં મોદામાં દાખયા તે કેને કેદું!	૮	૧૧૩	૨૪૭
ઉપકારને લદ્દે અપકાર.	૧૨	૧૧૨	૭૧
ઉપજયું તેદું નીપજયું.	૧૧	૩૦૪	૧૪૩
ઉપરકી તો આણી અની લીતરકી તો રામ જાને.	...	૧૨	૨૩૮	૧૨૬	
ઉલટા ચોર કોટવાલેને હંડે.	૬	૧૨૨	૭૭
*ઉદ્ધમાંથી નીકળી ચુલમાં પણ્યા.		૬	
*એક કરતાં ભીજું થાય.		૪૬	
એક ધાયે કુવો એદાય નહીં	૪	૨૫૬	૧૩૦
એકનારના છોડમાં અંગારીઓ આવે તે આણું જેતર બાળે	૧૪	૬૬	૪૮		
એકડા વગરનાં મીડાં.	૭	૨૫૦	૧૨૮
*એક તરફી મીતિ વિષે.		૮૬	
એકથી એ ભલા.	૬	૨૫૨	૧૨૮
એક હંહડે એ પર્વ	૭	૨૫૭	૧૩૦
*એક હુઃખમાંથી કુટવા જતાં ખીજું આવે છે તે વિષે.				૬	
એક નકટા સો નકટા કરે.	૧૦	૨૬૦	૧૩૧
*એક નર ને સો હુન્દે		૫૦૬	
એક નાનાં છીયાં	૮	૫૧૨	૨૦૫
*એકનું કેરેલું ને લાભ બીજાં લઈ જાય તે વિષે.	...			૧૪૮	
એકનું થાણું બીજો ઉથાપે.	૬	૨૧૨	૧૩૨
*એક પંથ હો કાજ.		૫૨.	

	સંખ્યા	નંબર	પાતું
એક ભ્યાનમાં એ તરવાર.	૬	૨૬૩	૧૩૨
એક આગે ને થીને વાદે, તેને ધાલો જમના આરે. ...	૬	૪૫૧	૧૮૭
એ કાંઈ પરમેશ્વરને દીકરે થઈ આગે. નથી. ...	૫	૨૬૬	૧૩૩
એહું ખાય તે ચોપણને બરોસે.	૪	૬૬૨	૨૪૬
એ તો કંકિડાના જ્વો ઉદૃતરંધી છે.	૮	૫૬૬	૨૧૮
એ તો ખરો નર છે	૧૧	૨૭૦	૧૩૩
એ તો ગર્ભક્ષીમંત છે	૭	૨૭૨	૧૩૪
એ તો છદ્દીના ખગેલા છે	૫	૫૬૧	૨૧૬
અની લાકડી ને એનો બરડો	૩	૨૭૬	૧૩૬
એહું ગાહુ હીક આદે છે	૪	૨૮૧	૧૩૭
એહું ગાહુ અટકયું છે	૬	૨૮૦	૧૩૬
એને ઓળખે છે કોણું?	૩	૨૬૭	૧૩૩
એમને તો મેવાળે ગાંધો બંધાળી છે	૫	૭૨૨	૨૭૩
એ મંગાળે મેશ વળવા હે તેવા નથી	૧૧	૨૭૩	૧૩૪
એવા તણુંનો ઉધારો, રંડાપો રોકડો.	૫	૪૬૩	૧૯૯
એવા પોચા પાણું નથી કે શીચાળ કરી ખાય? ...	૧૫	૩૪૪	૧૫૮
એવો લોળો કે ભૂકી જય ગાગર ને લેદી જય ગોળો. ...	૭	૨૭૭	૧૩૬
એવો સાચો કે જ્યાંહાં ખાલે લાં ખાયે તમાચો. ...	૮	૩૧૪	૧૪૬
એહું સોનું શું પહેરીએ કે કાન તુટે?	૭	૨૭૬	૧૩૫
એહું પાત્ર ને અધિકું ભક્ષયો, વઠકણી વહુએ દીકરે. જણ્યો.	૨૮	૧૭૩	૨૦૧
એડાનું ચોઢ, રામડી માટે સામડી	૫	૧૪૧	૮૬
એહું અથવા નિર્માલય માણસ સંધંગી	૪	૭૨૩	૨૭૩
એળખ્યા પણી નવ ગજના નમસ્કાર કરવા	૭	૪૨૧	૧૭૭
અતે ભલાનું ભલું થાય	૬	૧૭૭	૧૦૨
અંધા આણળ આરસી, ને બહેરા આગળ ગાન	૧૪	૬૭	૪૮
અંધેકી ગાવડો અને અદ્વા રખવાળ	૧૨	૨૨૩	૧૨૦
આંખમાં કસળો તે જગત આપું પીળું હેણે	૮	૨૧૪	૧૧૭
*આંગળી કાપણે તે લોહી કહાડશે.	૧૩૭		
આંધળા ઘેહેરે કુટાય	૧૫	૧૫૬	૬૪
આંધળા સાથે મૈની તે લેવા જવું ને સુકવા જવું. ...	૬	૬૬૨	૨૪૬
આંધળો છીનાળવો ધરમાં ઘેસે.	૪	૬૬૦	૨૪૬
કળાયાનું ભૂળ હાંસી, રેગનું ભૂળ ખાંસી.	૮	૩૮૧	૧૯૯
કટકમાં કાંણો ઉંટ ખદનામ	૬	૬૭૫	૨૫૮
કટકું ઓસડ ભ! પાણે.	૬	૫૨૫	૨૦૮

	સંખ્યા	નંબર	પાઠ
*કહવો ધુટડો ઉતારવો પડે	૪૪૬	૪૪૬	
કરી ઉપર તાણું નહીં, ને લાકુ ઉપર વાળું નહીં ...	૬	૬૫૮	૨૪૬
કણુણી પાછળ કરેલ, કણુણી કોઈ પાછળ નહીં ...	૬	૫૮૦	૨૨૧
કહિ અતા ન ખાય વિચારી વાણી ઉચ્ચરે. ...	૬	૩૮	૨૬
કન્યા અને એકું ધાન વસી ન રખાય.	૧૧	૩૩૦	૧૫૪
કપાસીએ કેડો કૃષે નહીં.	૩	૨૮૩	૧૩૭
કપાળે કપાળે લુઈ મત, પણ રોટલા ટાળે એક મત. ...	૭	૨૮૫	૧૩૭
*કમનોર ગુસ્સા બ્હોત બો માર ખાનેકી નિશાની		૨૮૭	.
કર્મ વગર પેડ કરે તો હુકળ પડે કાં ખણદ ભરે. ...	૨૪	૮	૭
કમાલ દીકરો કુદુએને જાલો.	૮	૪૬૨	૧૬૦
કર્યું તે કામ ને વિન્દું તે મેલી.	૬	૨૬૦	૧૩૬
કર્યું ઘેળિક.	૪	૫૫૨	૨૧૪
કયાંની રાણું દેવહી, કયાંના દાયલ થીર	૭	૬૨૧	૨૩૩
કર કસર તે થીને ભાઈ.	૧૦	૧૩૩	૮૨
કરણી તેવી પાર બિતરણી.	૨૩	૨૩	૧૭
કરણી એતી તો લેક ગાડું, કરણી વહુવદ તો બોક આડું.	૭	૨૫૧	૧૪૦
કલાદની દુકાનમાં બેસને દુધ પીએ, તો પણ કહેવારો કે દ્વાર પીએ.	૨	૨૬૨	૧૪૦
*કુલાગરા ભાખુસ નિયે		૮૮	
*કુહેણી ને રહેણી લુટી તે વિશે		૩૦	
કહું તો મા મારી જય, ના કહું તો બાપ કન્તા ખાય.	૧૪	૨૦૦	૧૧૨
કહેતાખી દિવાના, સુનતાખી દિવાના ...	૪	૨૬૬	૧૪૧
*કુગાલ સ્થિતિનું વર્ણિન		૧૮૭	
કાકા ભરીને ભત્રીન થણું	૬	૨૪૪	૧૨૭
કાકા ભરણા કે? તો કહે ચુમાઈને ન તો	૫	૩૦૦	૧૪૩
*કુગાલ બેસવું ને તાતાનું પડવું...		૩૦૬	
કુગાનો વાધ કરો.	૭	૩૦૮	૧૪૬
કુગલ હોય તો બાંથ લડે કર્મ ન વાંચ્યો જય ...	૧૨	૪૩૩	૧૮૨
કુગડાની કોઈ રતન	૫	૩૦૧	૧૪૩
કુગડાની ગાં-માંથી ગંગાનણ નીતરે નહીં	૮	૪૧૦	૨૬૬
કુગળની હાંડી ચુદે ચડે નહીં	૭	૩૧૦	૧૪૭
કુયા કાનનું તે નહીં સાતનું...	૩	૨૯૬	૧૩૩
કુળની કુતરી ભરી ગઈ લાદે આજું ગામ વાભાયું, કાળ ભરી ગયા ત્યારે કોઈ નહીં.	૫	૩૧૫	૧૪૬
કાળજ દુખણે કર્યું, તો કહે સારે શોદેરી કીકર ...	૪	૨૯૮	૧૩૩

		સંખ્યા	નંબર	પાઠં
કાગીયાવહણના સાધારણ વર્ગના લેણો ખીજના હર્ષન				
કરીને મણે છે તે વિષે.	૨	૭૨૭	૨૭૩	
*કાર્તિક મહીને કણુભી ડાલો	૧૬			
કાતી કાપડ, કેઠે ધી, ભાઈને કપાસ.	૨	૬૪૫	૨૫૮	
*કામ કર્યા પછી વિચાર કરવો તે વિષે.	૧૬૦			
*કામ કંઈ કરવું નહીં ને ક્રીદિયારી મારવી તે વિષે	૧૬૬			
કામળ લીનય તેમ ભાવે થાય.	૩	૫૨૦	૨૨૩	
*કામેથી ઉત્તર્યા કામેશ્રા, વેણ્યા લેણન હીન. ...	૨૬૩			
કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અબ. ...	૫	૧૬	૧૬	
કાળા અસ્થુને હૃદી મારે તેવો છે.	૧૦	૩૨૦	૨૫૨	
કાળી ચૌદ્રા ને આહિતનાર હૃદી હૃદીને નહીં આવે.	૧૬	૧૭	૧૪	
*કંઈ પણું સાર કે કામમાં કે વાતમાં ન હોય તેને વિષે	૬૦૦			
કૃદીનું કટક એક ચાલી એટલે બધી કાઢીઓ ચાલે.	૪	૫૬૨	૨૨૩	
કૃદીને કણ અને હૃથીને મલું પરમેશ્વર આપી રહ્યો છે.	૬	૩૨૪	૨૫૨	
કૃદી સેનૈએ બઢી તે સોનું હેણે.	૬	૧૯૪	૬૯	
હુક્કો હોય તોજ શું હુલ્લાણું વાય?	૪	૭૨૧	૨૭૩	
હુલ્લું આડ કેમ વાળોએ તેમ વળે.	૬	૬૫	૪૭	
હુતરાના પેટમાં ખોડ રહે નહીં.	૭	૩૦૨	૧૧૩	
હુંભાર કરતાં ગઢેડોં ડાલા.	૪	૩૨૮	૧૫૩	
હુંભાર રીસે બળો લારે ગઢેડીના કાન ઉમેળે.	૮	૩૪૧	૧૫૭	
હુંદ્વામાંચી હુંગ લય, પણ હુંલું ગંધાય:	૧	૬૧૫	૨૨૬	
હુવામાં હોય તો અવાડામાં આવે.	૧૩	૧૬૫	૬૮	
હુવારી અન્યાના સો વર ને સો વર.	૫	૩૩૧	૧૫૪	
*હુળ અથવા તુખ્યમ પ્રમાણે ગુણું વિષે....	૮૮			
હેળામાં ખાંડ ને સુળામાં મીહું:	૭	૩૩૬	૧૫૬	
ડોડી હણે તો ઢાંદ્યાંદ્યાં ધણુંએ ભગરો,	૮	૪૨૪	૧૭૬	
ડોણું વસ્યું ને ડોણું વસે, ધરતી જેડી હસે	૫	૬૫૨	૨૫૭	
ડોળીનાનું માર્યું નીચું લુકે, ડાંગનું ભાર્યું હંચું લુકે.	૪	૩૪૭	૧૫૬	
ડોધને ડોપી પહેરાવની	૬	૫૫૦	૨૧૪	
ડોધના પેટ ઉપર પગ મૂકવો નહીં	૬	૩૪૦	૧૫૭	
ડૌતુક વગર હુસું હોય નહીં	૬	૩૨૬	૧૫૧	
દુકાસથી ગોળ્યાનું પાણી સુકાય છે.	૫	૨૯૬	૧૪૨	
*હુગાદ સ્થિતિનું વર્ણન	૧૮૭			
કંણા કે ત્રાણનું કાઠના રારેમ રાણે નહીં	૩	૩૨૨	૧૫૨	
કંણાં તેના સૂત, ને નંયા તેના પૂત	૫	૬૪૨	૨૪૨	

સાંકળાઉ

				સંખ્યા	નંબર	પાતું
કાં સેથો કે ટાલ	૪	૭૧૫	૨૯૮
ખહડા ખાડે વહુઝાં જણ્યા નથી	૬	૪૯૪	૨૦૦	
ખપ તેની છોત નહીં	૮	૩૪	૨૪	
ખરા ન ખરાનાં પારણા ધીગાળું	૮	૫૮૩	૨૨૨	
*ખરી મેયાધને અડાઈ હોય નહીં તે વિષે	...			૭૭		
ખરે રહ્યો કે ગાંઠ કરી	૫	૫૧૦	૨૦૫	
*ખાતાં ખુદ ને પહેરતાં દુએ		૩૪૮		
ખાયે રાજનાં લંડાર ખૂટી બય	૭	૩૪૮	૧૫૬	
ખાપરો કોડીઓ એ ભાઇ	૬	૪૦૦	૧૭૪	
ખાવાના સાંસા લારે પરોણુના વાસા...	૧૨	૧૦	૬	
ખાવાનું મળ્યું, ચેટલે અથાં દુઃખ વીસર્યો	૮	૩૪૯	૧૫૬	
ખાજો દુયા ને ભારણું ઉધારાં	૧૨	૮૩	૫૬	
ખેણ પકડ સુને લેર આતા હે	૭	૨૮૭	૧૩૮	
*ખોખરી ડાંગ પણ હાંલ્દા લેગ અરી	...			૪૩૬		
ખોખરે હાંલ્યું ખાતર ને રહોડે.	૭	૬૮૦	૨૫૩	
*ખોખું કામ કરનાર તેનાં કળ પેતન લોખવે છે તે વિષે...				૨૨		
ખોટા તો પણ ગાંઠનો ઇપીઓ.	૩	૩૪૩	૧૬૦	
ખોહે હંદર ને લોખવે લોખિં...	૨૧	૧૪૮	૬૦	
ખાંડણીમાં માણું ને ધખકારાથી ખીણીલું એ ચોણ્ય નહીં.	૧૧	૧૩૬	૮૪	
ગન પ્રમાણે ગાતર કર્યો.	૧૪	૬૦	૪૫	
*ગળું વિચારી કામ કરવા વિષે.	...			૬૦		
ગઘેડાનું પુણું પુણું તે પુણું.	૧૫	૧૩૧	૮૧	
ગઘેડા ઉપર અંખાડી.	૫	૩૫૭	૧૧૩	
ગઘેને ખાયા એત નહીં પાપ નહીં પુણ્ય.	૬	૩૫૮	૧૧૩	
ગઘીને ધર ગઘી આણ્યા, સાંભળો ગઘી જ.	૧૫	૨૨૦	૧૧૬	
ગમે તેની ગાં-ગમે, ન ગમે તેનું રહોં ન ગમે	૫	૧૧૮	૭૫	
ગમે તેમ સુણો ગાં-આટલા વચ્ચે.	૭	૩૫૬	૧૧૩	
*ગરજ સર્યો પણી માણુસને પરવા નથી રહેતી તે વિષે.				૩૧૭		
ગરને ગઘેડાને કાંકો કહેવો પડે.	૧૨	૩૧૮	૧૫૦	
*ગરથ વિનાનો ગાંગદો.		૪૨		
ગરીખનો એલી પરમેશ્વર.	૬	૧૧	૬	
ગરીખના નિશાસા નખોદ વાળો.	૫	૩૯૧	૧૬૪	
ગરીખ જોલે તે ટપકા પડે, ને મોટા બોકે લારે તાળાઓ પડે.	૧૪	૩૬૩	૧૬૪			
ગરીખીમાં કાંઈ શરમ નથી	૫	૩૬૪	૧૬૫	
*ગરીખ માણુસની ભિથતિ વિષે	૯			

		સંપ્રયા	તંખર	પાતું
ગઈ શુન્ઠરી સંભારવી નહીં	૫	૨૦૮	૧૧૫
ગઈ આખરે પાછી ન આવે	૧૭	૩૫૫	૧૬૧
ગાહું નાવમાં ને નાવ ગાડાં ઉપર	૬	૪૮૨	૧૬૫
ગાણું ગરાસીયાનું, આણું વાણીયાનું	૩	૭૩૬	૨૭૮
ગામને કેસ ને વેર જરડકા (વલોણાના)	...	૧૨	૩૨૬	૧૫૩
ગામને રહેણે ગરાણું બંધાય નહીં	૧૧	૩૩૪	૧૫૫
ગામ ભાગને (હંગીને) ચારસી (આણાણની) કરવી.	૪	૨૭૫	૧૩૫	
ગામ હોય લાં ટેકવાડો હોય	૬	૩૬૭	૧૬૫
ગાયને સુખ તો ગર્ભને સુખ	૩	૪૩૪	૨૩૬
ગાય બકરાના વાડા, સિંહના વાડા હોય નહીં ...	૪	૩૭૨	૧૬૭	
ગાણ ગળામાં ઉલટ વગર આવે નહીં	૮	૩૬૫	૧૬૫
ગાળ એક દૂધને દશ સાંભળવી	૬	૨૫૨	૧૨૯
ગાધાઓ જ્ઞાં સુધી ગાધાઓ દીર અંપા હેણ બાંધાઓ.	૬	૪૪૭	૧૮૬	
ગુરીઆ વેહેલમાં બેસીને આવ્યા	૩	૬૪૮	૨૪૩
ગુણું ચોર અને નિમક હુરામની એક ટંશા	૫	૭૩૧	૨૭૬
*ગુણુના ભાઈ હોય	૧૧૨	
ગુમહું ઝૃઠણું ને વૈઘ કેરી	૧૦	૩૧૭	૧૪૯
ગુર કહે તેમ કરવું ગુર કરે તેમ ન કરવું ...	૯	૫૫૫	૨૧૪	
ગોપાભાઇની ગોપનાણી, ને પાગ ખોયે ઉપરણી ...	૮	૩૫૬	૧૬૨	
ગોપીયંદન ને ગેડ, તે ભાગ્યાના લેડ	૫	૧૪૯	૨૪૩
ગોર પરણાવી આપે, પણ ધર ચલાવી આપે નહીં	૩	૩૨૦	૧૭૧	
ગોળ નાંખે તેંકું ગણું યાય	૧૧	૩૭૭	૧૬૬
ગોળવગર મેળો કંસાર ક્રીબગર સુનો સેસાર ...	૬	૩૭૮	૧૬૮	
ગોળ મરે તેને વિષથી મારીએ નહીં	૨૧	૨૬	૨૦
ગાંઠનું ખાંદું ને ગાડા સાથે લરું એ મૂર્ખાઈનાં ચિક્કા	૬	૩૭૪	૧૬૭	
ગાંઠ પુરો ને જોલવામાં શરો.	૭	૫૫૪	૨૨૪
*ગાંડા સાથે આચાં છીકવાં લિપે.	૬૭	
ઘડાનું અજલવાળું ઘડામાં ન રહે.	...	૫	૩૩૫	૧૫૫
ઘડીઓં પીતળીઓં વાળી ગયાં એ.	...	૫	૬૩૫	૨૩૬
ઘણો ભાચે તે ઘણો સપદાય.	...	૫	૩૮૨	૧૬૬
ઘરણાં ગાડાં વાળે.	૮	૩૮૯	૧૭૧
ઘરડી ગાય ગોરને આપો.	...	૪	૩૮૧	૧૭૧
*ઘરડાં તે વેલાં.	૨૨૭	
ઘર દ્વ્યા પગ લેરમાં ઉપડે.	૬	૩૮૫	૧૭૦
ઘરના ભૂયા ને ઘરના લંઘરીયા.	...	૭	૫૦૭	૨૦૪

		સંખ્યા	નંબર	પાઠું
ધરતાં હઠથાં વનમાં ગયાં વનમાં હઠી લાલો. ...	૧૨	૬	૬	
ધરમાં ખીલાડીથી ખોણે, ને ખાડાર વાધ મારે. ...	૨	૩૮૭	૧૭૧	
ધરમાં રકાના નાણું શેર, ને ખાડાર તીસમારાખાં ...	૬	૩૮૬	૧૭૦	
ધર વેચોને તીર્થ કરવા જાણું,	૫	૫૧૭	૨૦૯	
ધર જીજેણી જુલેઓ, ને વિવાહ માંડો જુલેઓ. ...	૪	૩૮૩	૧૭૦	
ધરિની કષુક કેમ કેળવીએ તેમ કેળવાય. ...	૫	૬૭૬	૨૫૩	
*ધારી જીવનન મૈનીના સંખંદે કહેવતો. ...		૭૨૨		
*ધારે તે નારે.		૪૭૬		
ધી ક્યાં ટલ્યું, તો ખોચીમાં. ...	૩	૩૬૩	૧૭૨	
ધો વિના લુણો કુસાર, દીકરા વગર સુનો સંસાર	૧૦	૩૩૬	૧૫૬	
ધેર ધેર ભાડીના ચુકા.	૬	૩૫૬	૧૭૩	
ધેરી સૌ પહેલી.	૬	૩૧૧	૧૪૭	
*ધોડા ધર આપણું, મારે રાખ ને તારે લાકડાં. ...		૧૫૦		
ધોડી પાછળ વછેંડે.	૭	૩૫૨	૧૬૦	
ધંડીના સો ફેરા, ને ધંટેનો એક ફેરા. ...	૧૫	૩૬૪	૧૭૨	
ધાંદીનો અળા આપોણા હણુણો ક્રોં પણ એનો ફેરા.	૨૧	૧૬૭	૧૧૧	
ધડતી પડતી ચાલી આવે છે	૨૧	૪૮	૩૮	
ધડે દરખાર કે જથું ધરખાર ...	૮	૧૨૯	૮૦	
ધઘપરીમાં ઉડાખણું	૫	૪૩૦	૧૬૧	
ધલને હો ભાઇ ધલને હો, સાંદકા ટકુ ધલને હો ...	૫	૩૫૫	૧૭૪	
*ચાડીયાનું રહેણો ચાંપણું		૬૨		
ચાર હિવસાનું ચાંદરણું ને રાત અંધારી ધોર ...	૧૨	૧૪૩	૮૭	
ચિંતાનું ઓસડ નહીં	૫	૪૦૩	૧૭૫	
ચુક્યા કે સુવા, ચુક્યા કે ચાલ્યા ...	૮	૪૦૫	૧૭૬	
*ચુપકી રાખવા વિષે		૧૫		
ચેતતા નર સહા સુખી	૭	૧૨૦	૭૬	
ચૈત્ર ચેતે નહીં ને વૈશાખ ઉત્તરે નહીં ...	૫	૫૯૮	૨૧૮	
*ચોટદી હાયમાં છે ક્યાં નશો		૧૩૬		
ચોરની ગત ચોર નાણું	૩	૧૦૦	૬૩	
ચોરની માને ભાંડ પરણું	૭	૫૬૨	૨૧૬	
ચોરાનું નાણોદ જથું નહીં	૪	૫૬૮	૨૨૫	
ચોમાસામાં વર્ષાદ ક્રેચે યરો તે નાણું સાર અતુભુ- વથી શાસ્ત્રાધારે વરતારો કહુએવાને લેણીમાં મચ-				
લિત એઢાં અધવા આધારભૂત વાક્યો ...	૮૦	૭૦૮	૨૬૧	
ચોરણું સીવડાવે તે સુતરસાનો માર્ગ રાણે ...	૫	૬૦૨	૨૨૬	

	સંખ્યા	નંબર	પાતું
ચૌદ જણે તેને ચાર જાણુનારો શું શિખવે ...	૩	૪૦૭	૧૭૬
અંદરવો ખાંધવા સૌ અણે, છાડવા કોઈ ન આવે.	૬	૨૬૮	૧૪૨
છત નહીં લાં છગ્ગેદ.	૫	૫૬૬	૨૨૫
છિંદરનાં છગે સરખાં.	૧૦	૪૦૮	૧૭૬
*છતું અર્ધ પણ જણે નહીં. ...	૩૨૦		
છાસમાં ભાંખણું જથ્ય ને વહુ હુવડ કહેવાય.	૩	૪૧૦	૧૭૭
છાસ લેવા જરૂર ને દોણી સંતાડવી. ...	૧૦	૩૫૦.	૧૬૦
છીનાળ રાંડ છમકતી ચાલે, ને ધુંધટામાં ઘર ધાલે	૧૦	૭૦૪	૨૫૮
છોકરાં આગળ છાની વાત કરીલી નહીં... ...	૪	૪૧૩	૧૭૭
*જડ ખુદ્દિ સમલે નહીં તે વિષે. ...	૪૫		
જતની જણે તો દાતા જણે, કાં પંડિત કાં શર...	૩	૫૩૪	૨૧૦
જનમના નેગીદાસ ને નામ પાણું લીખારીદાસ...	૮	૨૭૧	૨૩૩
*જનમ રેણી ભાણુસ મરી જથ્ય સારે લાણું પડે છે તે વિષે	૬૨૩		
જમીન નેડ ને જર, એ વણું કણઆનાં ઘર. ...	૮	૪૧૫	૧૭૮
જમ્યો આદ્ધાણું ને ધાયો સુવર એ એને છેહવાં નહીં.	૪	૫૨૨	૨૦૭
જશ જનગરો છે. ...	૮	૧૩૭	૮૪
જળ તેવા મણું. ...	૭	૫૮૧	૨૨૧
જણે કાણું? ...	૪	૭૪૮	૨૮૪
જણ્યા લાંથી સહવાર.	૫	૧૬૨	૬૮
જાણપણું જગ દોહેલાં, ધન તો કાલાં વેર હોય	૧૧	૪૩	૩૫
*જણી જેઠને ભૂલ કરવા વિષે ...	૫		
જત જતના દ્વેષી ...	૭	૪૬	૩૬
જત વિના ભાત પડે નહીં ...	૧૨	૮૮	૫૮
જનમાં કોઈ જણે નહીં ને હું વરની કુદી	૧૧	૩૬૮	૧૬૫
જથ્યા તે જવાનાં ...	૨૬	૩૫	૩૦
જરૂર છે તો કાલે હાથે, માલ કોઈ છતીએ ખાંધી			
દેખ જરું નથી. ...	૨૦	૪૭૪	૧૬૩
જયારે આપે પ્રેમની રોડી, લારે નહીં પ્રભાત કે ગોડી.	૫	૧૮૯	૧૦૭
જયોતિપના એ ભાગ છે, ગણીત અને કૃપાદેશ	૧૦	૭૩૯	૨૮૦
જયાં મળ્યું આવા, લાં આવેલ બેડા અનવા. ...	૭	૪૧૭	૧૭૮
જતનાં વધામણું ...	૩	૫૬૭	૨૨૫
જભને વારને નીકર લભ દાંત પડાવશે	૮	૪૨૫	૧૮૦
જુદીની આવરદા બહુ તો સાડાત્રણ દહાડા ...	૭	૪૨૩	૧૭૬
*જુદ્દાં જુદ્દાં રામેશ, એ દેશ વિષે ચાલતી કહેવતો ...	૬૨૬		
જુવાન વહુ ને જુદ્દા લાડો, એનો રોજ ઉઠિને ભવાડો	૭	૬૦૮.	૩૨૮

			સુંગ્રા	તંખર	પાઠું
લુલાની ક્ષવાધી પરિતાપ	૬	૭૫૦	૨૮૪
લુલાનીનું રહ્યું ને રાતનું દઈયું	૬	૬૩૦	૨૩૨
લુલાની વિષે	૪	૭૪૬	૨૮૪
ને કરે તે બોણવે	૬	૬૮૮	૨૫૬
ને ક્રાદ્ધરે કાળ બિતર્યો, તે ક્રાદ્ધરે ભીણા ચટ્યા	૮	૪૨૬	૧૮૦	
ને ગયા મરી તેની અખર ન આવી ફરી	૧૦	૧૫૫	૬૪	
ને જામ નજું નહીં તેનો માર્ગ શું પૂછવો ?	...	૪	૬૮૬	૨૫૬	
ને કેનો પરણો, તે તેનો પરમેશ્વર	૧૨	૭૨૪	૨૭૩	
ને કેવાં તેનાં તેવાં	૭	૩૩૭	૧૫૬	
*નેણું સ્ત્રે ચડાયા, તેનો અરો પાડ	૪	૫૫૬	૨૧૫	
નેણું રાખી લાલ (શરમ) તેનું અગર્યું કાલ	૧૦	૨૫૫	૧૩૦	
નેનાં કામ તે તેથી થાય, ખીંચ કરે તો ખતા થાય.	...	૧૬	૫૦	૪૦	
નેના દીકા ન મુલા, તેના માર્ગ શું મરશો.	...	૮	૪૩૧	૧૮૧	
નેને ગાડે બેસીએ, તેનાં ગીત ગાઈએ	૧૦	૪૨૭	૧૮૦	
નેને નહીં લાલ તેને અર્ધું રાલ.	...	૧૭	૮૨	૫૫	
નેને ઝાણ નહીં તે રાલ.	...	૨૩	૧૦૨	૫૩	
નેનો આગું આંધળો તેનું કટક કુવામાં.	...	૬	૪૪૬	૧૮૭	
નેનો આહીં ખપ તેનો લાં ખપ૩	૪૫૦	૧૮૭	
*ને વાત ચેછસ હોય તે વિષે.	૪૬૫		
નેવો લલીએં નેણી તેલી મફનાણી માલી.	...	૨૭	૧૦૮	૫૬	
નેવો હેથ તેવો વેથ.	...	૧૫	૧૬૭	૮૯	
નેવા માણે નણ્યો તેવો	...	૨	૪૩૫	૧૮૩	
*નેસેંકું તેસા મીલા તે વિષે	૧૦૮		
નેણી નુગત નના નહીં, કપડે રો તો ક્ષયા હુલા?	૧૩	૭૮	૫૩		
ને થાય જતી, પણ કૃપે નહીં કર્મની રતિ.	૬	૬૦૫	૨૨૭		
નેશો, તેસો ને વંદેમાર્ગ એ ત્રણ દેખીએં ...	૨	૬૫૮	૨૪૫		
આપી સુયાણીએ વેતર વંડે.	...	૬	૧૩૯	૮૦	
આડ વંદું ને અગર્યું મેંકું.	...	૭	૬૭૭	૨૫૩	
ટકે શેર ભાળ ટકે શેર ખાનં.	...	૮	૧૪૬	૮૯	
ટપ ટપનું શું કામ, રૈણવાથી કામ.	...	૫	૪૨૨	૨૭૯	
*ટહુકું ટહુકું બાલે, તે કણજું કેરે	૪૫૫		
ટહુકે પાણીએ ખસ નથી	...	૭	૩૮૪	૧૭૦	
*ટુંકું ને ટચ ને મધ્યથી મીંકું	૪૪૪		
ડાકરને ચાકર ધણા, ચાકરને ડાકર ધણા	...	૩	૬૪૬	૨૪૩	
ડામ નય લારે ઢીકું આવે	૨	૬૬૮	૨૫૮	

			સંખ્યા	નંબર	પાઠું
દોકરે ખાતાં હુશીઆર થવાય	૬	૪૩૮	૧૮૪
દોડ નિશાળીએને વતરણું ઘણાં	૩	૧૩૪	૮૩
હંડા લોહીનો સુડો રોધ્યો સારો	૫	૪૩૭	૧૮૪
ડાઢી સુછ આવશો તો દીકરને આવશો...	૩	૪૧૪	૧૭૮
*ઉહાપણ ને માન વિષે		૪૩	
દાહીબાધને તેડાવો ને ઝીરમાં ભીહું નંખાવો	૩	૫૨૩	૨૦૭
દાદ્યો દીકરો દેશાવર લોગવે	૪	૪૩૯	૧૮૪
*દાદી માણુસ ઈસારેથી સમજે તે વિષે	...			૧૧૬	
હુગર વિયાહો ને ઉદ્દર નીકળ્યો	૪	૬૬૯	૨૫૮
હુગળીમાં અણયોનો સા આવે નહીં	૮	૪૪૦	૧૮૪૦
હુષ્ટો માણુસ તરણું આવે	૫	૧૨૬	૭૬
ઉરે ઉરે ભીર	૫	૫૧૩	૨૦૫
ઉહોંડ વાંડ વગર કણઓ થાય નહીં	૬	૨૬	૧૧
દીલંડાની સોભત કરવી નહીં	૬	૩૭૦	૧૬૬
દેડના વિવાહ ધકા પાટુચે	૬	૬૪૧	૨૪૪
દેવાડે નંબું ને હાડકાનો ધરવ કર્યો વગર આવનું					
(તે ખુલ્લ).	૫	૪૭૮	૧૬૫
દોરના ચાવ્યામાં કુચો પડે, પણ લોકના ચાવ્યામાં					
કુચો પડે નહીં....	૬	૩૬૨	૧૬૪
દોલ વાગે તે દાંદણું રહે નહીં	૧૦	૬૪૪	૨૪૫
તપસી ગયા લપસી, ને જેણી થયા જોળી	...		૬	૫૪૮	૨૪૫
તમાણું પીવાના, ખાવાના ને સુંખવાના વ્યસન વિષે.	...		૨૩	૭૦૫	૨૬૦
તરમાં તર ભણુતર.	૭	૫૬૮	૨૨૫
હુદા જેવા તો એના ઝીસ્સામાં પણ્ણા છે.	૬	૪૪૩	૧૮૫
તાજો ભાવ તુરત ખ્યે.	૫	૫૪૨	૨૧૨
તાતે ધાંધે મલમ પણ્ણો.	૩	૭૫	૫૨
તાળી પારી દોય દેખારી કહું છું દહારી દહારી....	૩	૪૪૨	૧૮૫
તીર્થે સૌ સુંડાય	૪	૫૬૭	૨૧૮
તુરતહાન મહાપુષ્ય.	૧૦	૮૦૧	૫૪
તેજ ઉપર ચાખું નહીં	૬	૧૧૮	૭૫
તેરા તેલ ગયા મેરા એલ ગયા.	૪	૪૪૮	૧૮૭
તેલનું દીબું ને હીરની ગાંઠ	૧૫	૪૬૫	૧૬૧
શુંદે કેળો...	૩	૪૪૪	૧૮૮
થાડામાં એઈ	૬	૫૩૬	૨૧૦
થોડું રાંધ ને મગે ધરવ	૩	૬૪૫	૨૪૫

			સંખ્યા	નંબર	પાતું
થોડે નહે ખોણો વેપાર	૩	૬૬૭	૨૫૮
દાના કિરીકા સગા નહીં	૧૪	૨૨	૧૭
દરદ માત્રની દવા.	૫	૧૯૯	૬૬
દરીચામાં રહેવું ને ભગર મચ્છરી વેર...	...	૩	૩૭૯	૧૬૯	
દલાદે દીવાળું નહીં ને મસીહે આતર નહીં.	...	૧૭	૮૧	૫૪	
દલ્યાનું દાણમણું આપે તેમાં પાડ શાનો?	...	૪	૬૫૬	૨૪૫	
દાટચા ભૂલે પણું લખ્યા ન ભૂલે.	...	૬	૧૩૨	૮૨	
દાઢીની દાડી ને સાખરણીની સાખરણી....	...	૧૦	૫૧	૪૧	
*દાણીને વેર છાંટ ઉતારવી	૬૮		
દાતરડાં ગણવાં સહેલ છે, પણું કહાડવાં મુશ્કેલ છે....	...	૨	૭૦૦	૨૫૮	
દાતા દાન કરે, ને ઉપર વિનય કરે	...	૬	૭૦૨	૨૫૯	
દામ કરે કામ દોંડી કરે સલામ	...	૩૩	૪૦	૩૧	
દિગઘરના ગામમાં ધોણીનું શું કામ.	...	૩	૪૬૫	૨૦૦	
હિવાસો, સો પર્વનો વાસો (અધાર વંદ ૦).	...	૧૨	૬૮૨	૨૫૪	
હિવાળીનું દારખાનું ને પૈસામાં પહીતા.	...	૮	૨૫૮	૧૩૦	
હીકરા મેટાયા પરણાવણું	૨૫	૧૮	૧૫	
હીકરા આલ્યાની નવાઈ નથી, જલ્યાની નવાઈ છે.	...	૩	૫૮૮	૨૨૩	
હીઠ રસ્તે જહું ને હીઠ રસ્તે આવવું.	૮	૧૮૧	૧૦૪	
હીવા પાછળ અંધારે.	...	૪	૫૪	૪૨	
હુનીએં મુક્તી હે, કુદાનેવાલા ચાહીએ.	...	૩	૪૬૦	૧૮૯	
હુનીએં અંધારી નથી.	...	૫	૪૫૬	૧૮૯	
હુઃખું ચોસડ દહાડા.	...	૬	૪૫૮	૧૮૯	
દૂધના દૂધનાં ને પાણીના પાણીમાં.	...	૧૭	૧૨૧	૭૬	
દુષ પુતના ધણી ઝાડું કરે નહીં.	...	૫	૩૭૫	૧૬૮	
*દૂધમાંથી ચારા કહાડે તેવા ડાહો	૧૪૦		
દૂખણું ભૂત કુસકે રૂપીચાત.	...	૮	૨૪૬	૧૨૭	
દૂખવું નહીં ને દાખવું નહીં.	...	૭	૭૨	૫૧	
દેખાય છે દેકો પણ માંહેથી કાળો નાગ.	...	૧૧	૩૬૦	૧૬૩	
દૃક્કાંતી પાંચશેરી.	...	૬	૬૬૩	૨૫૭	
*હે દાળનાં પાણી.	૪૬૬		
હેવળો ધંટ ને આવે તે વગાડે.	...	૭	૭૪૬	૨૮૩	
દેશ ચાક્કી ને પરદેશ લીખ....	...	૧૨	૨૧૩	૧૧૭	
હોરડીએ છેદાય છે પાકા કાળા પહાણું....	...	૮	૧૩૫	૮૩	
દુંડ સુંડ ને ડહામ, ચે રણુછોડળનાં કામ.	...	૪	૬૪૭	૨૪૩	
ધણી ધણીઆણી રાજ તો ક્યા કરે મીચાં કાળ	...	૮	૩૬૫	૧૭૩	

	સંપ્રચ.	નંબર	પાઠ
ધણીની ભાનીતી ટેચરી ગામ અભડાને. . .	૯	૪૭૧	૧૯૨
ધણીને સુજે ટાંકણીમાં, પાડોચીને અરીસામાં ખણું ન સુજે. . .	૭	૭૧	૫૦
ધણી રે ધણી રહારા નિધણું ધણી; તું એઠાં મહિં ચિત્તા ધણી. . .	૮	૨૮૪	૧૩૭
ધણી વગરનાં ધોળ સુનાં	૮	૪૮૩	૧૯૬
ધણો ભારીને પાધરી બંધાવવી	૭	૧૭૯	૧૦૩
ધર્મ કરતાં ધાડ યથ	૭	૬૫૭	૨૪૫
ધર્મનાં મૂળ હંડાં છે... . . .	૯	૭૪૫	૨૧૩
ધર્મની ગાયને ટાંત શા નેવા? . . .	૯	૧૫૩	૮૩
ધાનને આધારે ટોકણું ચદે . . .	૪	૬૨૪	૨૩૨
ધાન્ય ખાંસ ધણીનું, ને જીત ગાવાં વીરાતાં . . .	૨	૪૨૮	૧૧૧
*ધાર્ય મતુધ્યનું ને કર્યું હરિનું તે વિષે . . .		૧૪૨	
ધાધને મળાયે નહીં, ને અળગા રહીએ નહીં . . .	૪	૪૭૭	૧૬૪
*ધીરજ રાખવા વિષે... . . .		૫૬	.
ધુમાડાના બાચકા... . . .	૯	૪૬૪	૧૫૦
ધૂળગન સાર વેર કર્યું . . .	૯	૪૬૬	૧૫૧
ધૂળથી કાંકરા સારા . . .	૩	૬૦૩	૨૨૬
ધૂળ ધણી ને વા પાલી . . .	૧૭	૬૦૦	૨૨૫
*ધૂળનેાયે ખપ પડે . . .		૭૩	
ધૂળમાંથી ધત પેહા કર્યું . . .	૨	૪૬૭	૧૬૨
ધોકે જર આનન્દી . . .	૧૭	૬૩	૪૬
ધોળીના ધરમાં ખાતર પડે તે ધરાયનું જય . . .	૫	૪૬૮	૧૬૧
ધોલકા ધોલકા ક્યા કરતેછો, ચાર બાઇ મીલકે એઠે			
હંઠ ધોલકા . . .	૬	૫૦૧	૨૦૧
ધંધા ખાર ખાડુ ભુંડો . . .	૫	૩૨૭	૧૫૩
*ધંધો કરે તો ધાન્ય મળો . . .		૭	
નકદા નેગીની નમાત . . .	૩	૩૩૩	૧૫૫
નકીનો વર નેગી. . .	૧૩	૩૫૪	૧૬૧
નગર ખાનામાં તુટીનો આવાજ રો સંભળાય? . . .	૧૮	૬૬	૪૮
નકટ મેહેમાન તેવાજ વર ધણી હોય તે વિષે....	૫	૭૨૫	૨૭૪
નખળો સખળાને ગુણું કરે તે આયાદુણુમાં જય....	૭	૩૭	૨૮
ન એલ્યામાં નવ ગુણું . . .	૧૩	૨૫	૧૨
ન સુણોઈ છાડ, ઉરી જતાં વારે નહીં....	૬	૬૬૮	૨૫૦
નરમ ગરમ યઈએ લ્યારે મેળ આવે. . .	૬	૫૪૬	૧૮૬
ન રહ્યા ધરના કે ન રહ્યા ધાટના . . .	૧૧	૧૬૦	૧૦૭
નવ નેત્ર પાણી ચદે, પત્યર ન બીજો કોર . . .	૯	૪૫	૩૬

		સંખ્યા	નંબર	પાતું
નવરો આશેણું નિસ્ય કરે કે નિંદા કરે....	...	૧૨	૮૪	૬૦
નવાખતું નગારું તર્યા પુણુછાઠું તગારું....	...	૫	૬૮૩	૨૫૪
નસિથ કેદિનાં વેચી આધાં છે? એક નર ને સો હુકર નસિથમાં હુરે તે થયો.	...	૬	૬૦૬	૨૨૮
નસિથ વિના છુબમ ચારી હેતું નથી તે વિષે.	...	૮		
*નહીં કરવાનાં હુલર ઘડાનાં તે વિષે.	...	૬૦		
નાહાનામાંથી મોટું થવાય	૪	૪૮૨	૧૬૬
નાહાને ભડકે હિવાળી ને સ્ફોટ ભડકે હોળી.	...	૩	૨૫૬	૧૩૧
નાહાને તો પણ રાહિનો દાણો.	...	૧૪	૪૩૬	૧૮૩
નાક ચાડીને અપશુકન કરવા...	...	૩	૨૨૬	૧૨૨
નાયતું નહીં વારે આંગણું વાંકું	...	૪	૬૦	૫૬
નાણું આડીયાની લભમાં કે નવાખના ખલનામાં...	૩	૫૫૧	૨૧૪	
નાતરે. કરું ને દહુડા ગળાના તે છોક્કરાંની હાણું....	૪	૪૭૬	૧૬૫	
નાદાનની દેસ્તી છવતું લેખમ.	...	૧૬	૮૫	૫૬
નામ રહે ગીતઠે, કે લીતઠે...	...	૪	૫૩૨	૨૦૮
નામ લીધે પાપ જય, કામ પડે જન જય.	...	૭	૨૨૫	૧૨૧
*નેર્ધન સ્થિતિ વિષે....	...	૪૨		
*નીચેને ઓલાવવાથી ગેરકશયદા વિષે	...	૨૫૨		
*નીયા। કુળને કંદક નહીં	...	૨૩૬		
નેવનાં પણી મેલે જય નહીં	૬	૪૮૪	૧૬૬
નેળનાં ગાડાં નેળમાં રહેતાં નથી	...	૩	૪૮૫	૧૬૬
નંદકળાથી દેવ નાસે...	...	૫	૬૬૭	૨૪૬
પગતળે ઘણે તે લુણે નહીં ને લંકા ઓલાવવા જય.	૧૦	૪૨	૩૪	
*પગ મોળા પૂરી ગયા છે	...	૫૪૩		
*પરી ટ્રૈબ તે ઠ્યે નહીં તે વિષે	...	૧૪		
પૂર્ખી ઉપર ચાલિનું, પગમાં લોડા પેહેચી, એટ્સે પૂર્ખી ચામડે મહુરી લીધી જાણુવી....	...	૫	૬૫૦	૨૫૬
પ્રભુ ને કરે છે તે સારાને માટે...	...	૬	૪૫૩	૧૮૮
પ્રભુ પાધરા તો વરી આંધળી	...	૧૪	૧૬૨	૧૦૬
પરષ્યા નહીં હોઢ્યે, પલ્લ પાંતે તો એક હશ્ચી...	૪	૬૩૨	૨૩૮	
પરમેશ્વરને ઘેર સૌ સરષું છે.	...	૬	૭૧૨	૨૬૭
પરમેશ્વર સખરમાં ચાળ છે	...	૮	૫૪૦	૧૧૧
પરમેશ્વર હાંત આખ્યા છે તે બાધણું આપ્યો	...	૭	૫૧૮	૨૦૬
પરાણું ગ્રીત થાય નહીં	...	૧૨	૪૮૦	૧૬૮
પરોણું નાતરે હેણી	૬	૨૫૩	૧૨૬

	સંખ્યા	નંબર	પાઠું
પહેલે કોળીએ મહિકા	૫	૪૦૬	૧૭૬
પહેલે સગો પડોશી	૩	૪૭૨	૨૧૬
પહોંચો સુધીને હાથ ચાટવો નં...	૪	૧૭૨	૧૦૦
પાધરી બેંસ ચાલી ગઈ	૫	૪૬૨	૧૬૬
પાડાને દરદ ને પખાવીને ડામ	૧૩	૧૧૬	૭૪
પાણી થને ખૂલે ધર	૧૫	૧૧૦	૬૬
પાણી ચેહેરાં મોન્ન ઉતારવાં...	૧૭	૧૫૯	૧૧૨
પાણી વદોવે માખણું ન નીકળો	૧૮	૬૪	૪૭
*પાદશાહનું પણું પરપુંઠ ખુલે જોલાય	...	૪૬૯	
પાપનાં અધિબીયાં બોલ્યા વગર રહે નહીં	૬	૨૮૬	૧૩૮
પાસ્કી નિંદા કરનાર છિક્ક શોધે	૪	૫૦૨	૨૦૨
પાસ્કી પુણ્યએ તહેવાર ઢઠ જમીએ એ વાર	૨૫	૧૫૦	૬૨
પાસ્કી ભૂલ તરત દેખાય	૮	૧૨૩	૭૮
પારકે રહોડે પાન ચાલવાં	૮	૫૪૮	૨૧૩
પ્રાણું ને મદૃતિ સાથે જવાનાં	૨૧	૧૪	૧૧
પાવો પાવાને પાણે જણો	૩	૬૭૨	૨૫૧
પાસો પડે તે દાવ, ને રાજ જોલે તે ન્યાય	૫	૩૦૩	૧૪૩
પાડી ચાળે વર્ણ (રંગ) ન પાલટે	૧૦	૧૪૭	૮૬
પીરની માનતા સુનબર વધારે	૪	૨૧૨	૧૧૬
પીળું એટકું સોણું નહીં	૫	૧૬૩	૬૮
પૂછતા નર પંડિત	૮	૪૬૮	૨૦૧
પુંઠ પાદશાની	૪	૪૬૯	૨૦૧
પુત્રનાં લક્ષ્યણું પારણુંમાંથી જાણાય	૮	૧૦૫	૬૮
પેટ કરાવે કેટ (પેટને માટે માણુસને ઉઘોગ કરવા કુરજ પડે છે તે વિષે)	૧૦	૨૩૨	૧૨૩
*પેટ ચોળા શૂળ પેદા કર્યું	૫		
ચેટી સૌ હેડ ચેટ દુનીઆમાં સૌથી વહાલું છે.	૧૯	૨૩૦	૧૨૨
ચેટનો અખ્યો ગામ ખાળે	૪	૬૩૮	૨૪૧
ચેટ ચેટ અધરણું નહીં	૪	૩૬૬	૧૬૫
ચેટમાં તે ચેરીમાં ને હોઠ બહાર તે કોટ બહાર	૮	૮૫	૬૦
ચેમની પીડામાં વૈહું ચાલે નહીં	૮	૨૩૭	૧૨૫
ચેમ આંખમાં ઝણકે	૧૨	૨૩૫	૧૨૪
ચેસા ધીરીને માળે તે દુરમન...	૬	૨૧૭	૧૧૮
*પેસાના મહિમા વિષે.	૪૦		
પેસાના ખ્ય, ઉપરીગ તથા તેનાં દુઃખ વિષે	૨૦	૫૦૩	૨૦૨

			સંપ્રયા	નંબર	પાતુ
*પૈસા માગવા નય લય લય ભાગનારને લખાય આપે છે	તે સંખ્યાં	૨૧૮
પૈસા દુર્ઘટના શિખે છે	૬	૫૦૫
પૈસા પગ કરીને નય છે	૪	૫૦૪
પૈસા વધતો નય તેમ લોભ વધતો નય	૮	૩૮૦	૧૯૬
પૈચું હેઠી સહુ હથાવે	૧૫	૧૫૧	૬૨
*પોતાના ડહાયણું ભાન સૌને તે વિષે		૧૨૫	
*પોતાની પાસે હોય તે બાબત વિચાર નહીં, ને					
દૂરની વાતો કરે તે વિષે		૪૨	
*પોતાની ભત્તલખ સરથી હોય તો બીજાનું ગમે તેમ					
થાંચો તે વિષે	૨૪	
*પોતાનું તે સાંદ્ર ભનાય છે તે વિષે		૧૨૪	
પોતાનું રાખે ને પારું તાકે	૬	૧૭૫	.૧૦૨
પોતીઓં ભગડી નય છે	૧૩	૨૭૪	૧૩૪
પોથીમાંનાં ર્યાગણાં	૧૧	૩૦	૨૧
*પંચ કહે તે પરમેશ્વર જોદ્યા...		૧૦૪	
પંચ મા બાપ છે, પણ અદ્દારી ખીલી ખસે નહીં...			૭	૪૪૫	૧૮૬
પંડ રણે તે ગેર ભરાય, ધન રણે તે ઢગલો થાય.			૮	૪૮૬	૧૯૮
પંચ્યો કહે છે ચંડાણુનિ,-સાંભળ મારી વાણી ...			૪	૪૬૬	૨૦૦
પંડાણુનિના પરાણાં લણે, દીકરાનું નામ દાઢીયો.			૩	૬૬૬	૨૫૧
પંથર ભાગે હાડ, બીજાવર લણાવે લાડ ...			૩	૭૨૬	૨૭૬
કૃષ્ણ મેં પાણ, તુંમેશિરા, બીચમે મેરા ચાંદ ભાઈ....			૪	૫૦૮	૨૦૪
કૃંસ કહાડતાં પેસે સાલ	૬	૪૬	૩૭
કુણ્ણા કુણ્ણલાંભાં ધી ભરાંદું	૮	૨૪૮	૧૨૮
કુલ નહીં ને કુલની પાંખી....	૩	૫૨૬	૨૦૮
કુલેદના ભેલ દ્રાગણુ મહિને ઉતરે	૮	૬૧૬	૨૩૨
કુઝની ખાસે આંખ કહોડે	૩	૫૦૬	૨૦૪
*અચાકરે આવે ને ડયકરે નય		૧૨૧	
અશોભારીયાથી સ્નેહ કરવા વિષે	૩	૭૫૧	૨૮૫
*બહુ અણકે તે તુરત એલાય તે વિષે		૧૪૩	
બહુ ડાદો વણુ ડેકાણુ ખરાય	૧૫	૧૪૦	૮૯
બહુ વાંતણુ ખળીઓ	૧૩	૫૫	૪૩
બહુ કુલે તે કરમાણા	૬	૧૬૧	૧૦૬
*બહુ લેળાસારાથી ભાન ધટે છે તે વિષે		૧૫૮	
બહુ હસાં તે જોવાને	૪	૫૧૪	૨૦૫

			સંખ્યા	નંબર	પાઠું
ઝોટ ગઈ ચોડી રહી	૧૦	૭૧૩	૨૯૭
અળતામાં ધી હોમવું	૬	૫૧૫	૨૦૫
અળતામાંથી નીકળ્યું તે લાભ...	૬	૧૯૮	૧૧૨
અળીઆના એ ભાગ	૭	૮૪	૫૬
ભાજરી, ભાવટા વાલ વિષે	૧૧	૭૩૫	૨૭૭
બાપડો ભવ છુટથો	૩	૬૨૩	૨૩૩
બાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા એટા	૧૬	૧૦૩	૬૪
બારા ગાળિકા ચોધરી, તેરા ગાળિકા રાવ	૨	૭૩૭	૨૭૮
અાલણું લાડવા જેઈ અવાયા પડે	૩	૫૪૩	૨૧૨
અાલણું વાડે કૃતિયા	૫	૧૦૯	૭૧
બાવો કે લીખ માંગતો કરવો		૫૫૦	
ભિલાડિને કહે છીંકું તુથણ નથી	૭	૪	૪
ભિલાડિને દ્વાધ ભાળાવું	૮	૬૮	૬૨
એ ક્રાથળીની રમત કરવા વિષે...		૧૦૧	
એ ઘાડે અઠાય નહીં	૧૪	૫૨	૪૧
એઠાંની ડાળ કાપવી નહીં	૧૦	૨૨૮	૧૨૨
એ દરરીની બલા નહોં		૪૪	
એની લડાઈમાં ત્રીજને લાભ	૭	૬૨	૫૬
એચીએ જોઈ તો છાડે નહીં કોઈ	૨	૬૨	૪૬
એહયાના એલ, ને ગાંડાની ગાડી	૫	૭૧૧	૨૬૭
એખરી એથ ચુકી....		૧૬૦	
એલીને અએલ્યા નહીં કરનાર	૧૩	૧૩	૧૧
એલે નહીં તે એણો મારે	૧૦	૪૫૫	૧૮૮
એલ્યુ બંધ નહીં		૧૨	
બંધ પોહોળા ને શેરી સાંકી...	૬	૭૪૪	૨૮૩
બાંધવ હોય અણેસણું, તોએ પોતાની ખાંડે	૧૫	૫૭૬	૨૧૯
બન્ને ખાનું સચવાય નહીં તે વિષે		૫૨	
બાંડા ગામમાં એ તેરસ	૫	૫૪૬	૨૧૨
બાંધી સુઢી લાખની ઉધાડી વા ખાય...	૮	૬૭૦	૨૫૧
બણે તેની વિદ્વા	૮	૫૮૬	૨૨૨
ભર્યા અડમાંથી દાણું ચાંપી જેવાય	૪	૧૬૪	૧૧૦
ભર્યું કલવાય તે વિષે		૧૯૫	
ભરતામાં ભરાય		૧૦	
ભરમ ભારી ને ઘીસા ખાલી...	૩૫	૩૩	૨૩
ભલાંની દુનિયાં નથી	૫	૨૬૪	૧૪૧

		સંખ્યા	નંબર	પાઁડું
*ભલું થયું લાંબી જનણ	૫૩૦	
ભવ આપો રહ્યા, સારે પારકે લાડકે અલ્યા.	...	૪	૭૦૬	૨૬૬
ભસતા કુતા કરે નહીં, ગાજ્યા મેઘ વરસે નહીં.	૮	૭૬	૫૨	
ભાગ્યું ગાડે ધથાય,	...	૯	૧૧૦	૭૧
ભાળ સુણા કાંઈ શાકમાં કેણું?	...	૮	૪૬૭	૨૦૦
'ભાભાળી જનમાં, ને ખાંડું પીંચું કનમાં'	...	૧૧	૨૨૬	૧૨૧
ભાસોળ ભારમાં, તો વહુ લાજમાં	...	૩	૭૪૧	૨૮૨
ભાન ભાધા વગર કુંઝું કરે	...	૩	૮૮	૫૮
ભાવતું હતું ને વૈહે કહું	...	૭	૨૧	૧૬
ભિરી કરીથાવર તે કરે ને હીઠા ભાપ ધેર	...	૫	૭૨૮	૨૭૫
ભીજનાં હાલાં સીક ચેડે નહીં	...	૨	૪૧૬	૧૭૯
લીખ તેને ભુખ શી?	...	૨	૪૧૮	૧૭૮
લીખ ભારો ને ભણુતર, રહ્યારમાં સારાં	...	૮	૫૨૧	૨૦૭
લીખ બંડારે નખાય નહીં	...	૫	૪૨૦	૧૭૯
*ભિરી ભારવા વિષે....	...		૨૨૦	
ભુખી નોતરી ને કાખમાં ભાણું	...	૭	૨૦૫	૧૧૫
ભુલ ચુક દેવી દેવી...	...	૬	૫૨૪	૨૦૭
ભુંડામાં લુંઢી ચાક્રી	...	૬	૨૭૮	૧૩૬
ભુંડો ભાવે નહીં, ને રહુ તાકે આવે નહીં	...	૪	૫૬૧	૨૨૩
ભુંડો લુંડાનો ભાવ ભજ્યા વગર રહે નહીં	...	૧૧	૪૬૧	૧૬૦
ભૂખ્યાને શુ દુણું? (ભૂખ્યિષે)	...	૧૭	૧૪૪	૮૮
ભૂખ્યી ચુસ	...	૧૬	૩૬૮	૧૭૩
*મદા ઉપર વિજણી પડે નહીં...	...		૨૨૩	
મથુરાનો પેડો ન્યારો	...	૫	૬૨૫	૨૩૩
મનકી મનમે રહી, હો ગઈ ઓાર	...	૧૯	૧૪૨	૮૭
મન ચંગા તો કયરોટમાં ગંગા	...	૧૩	૭૬	૫૩
*મન લાવતું મળે તે સંખણી....	...		૨૨	
*મનમાંને વાત રમતી હોય તે યોસાઈ જ્વાય તે વિષે	...		૩૧	
*મનમાં આવ્યું કે તૈયાર લેધાયે	...		૩૦૪	
મનમાં આવે તોમ યોલતું નહીં ને ભાવે તેથી	...			
આંદું નહીં	...	૪	૨૨૪	૧૨૧
મન વિના મળતું, ને હેત વિના હળતું નકાસું	૧૨	૫૬૩	૨૨૩	
મન હીંડોળે ચય્યું છે	...	૭	૨૮૨	૧૩૭
મૃગાક્ષરતી ભાધવા....	...	૬	૬૬૧	૨૫૬
મરણ તરણુને શિખવે	...	૩	૪૧૬	૧૭૮

	સંખ્યા.	નંબર	પાઠ
*મરણ વિષે...	૩૬		
“મરણ આગમે” (જેખમ વહેદે) તે ચાહે તે કરે. મરતો નથી ને માંચો સુકરો નથી	૪	૨૬૪	૧૩૨
મરદની ગરવમાં રહેલું, પણ નામરદના સરદાર થઈને રહેલું નહીં...	૧૦	૩૬૬	૧૬૬
મરને માળવો લેવાય નહીં	૧૦	૩૨૧	૧૫૧
મરી, ભીંહ ને રાઈ તેના ધ્યા પિત્રાઈ મરે તો ભીઆતું ને નય તો આસ્તીરતું ...	૫	૬૫૦	૨૪૪
મહારા છગન મગન સોનાના	૧૭	૬૨૮	૨૩૬
મહોને જેઠને થીલું કરેલું	૧૬	૨૩૬	૧૨૫
મહોયાની છબમાં કામ થાય... ...	૪	૪૬૩	૧૬૦
મહોયાનો મંદવાડ ને ગરીખનું છીનાળું તુરત છેલું થાય. મહોયા બાપના દીકરા, ધરમાં ન મળે દીકરા ...	૩	૫૭૬	૨૨૧
*મહોડ ચુહાયું છોકરે, મહોમાં સુતરે	૪	૫૧૧	૨૦૫
મેઠે “ના” “ના,” ને ચેટમાં હારા હાશ ...	૮	૫૧૬	૨૦૬
*મહોડ ભીંહ બાલી મનમાં કપટ રાખે તેવા વિષે...		૧૧૫	
*મહોમાં કોણાઓ ને માથે ઢૂઢ્યો	૧૭૯		
મહોમાં આવ્યો કોણાઓ પાછો નય ...	૮	૩૨૫	૧૫૨
મેઠું વાધનું ને વાંસો ગઢાનો	૬	૫૨૬	૨૦૮
મળ્યા લારે ભીર, ન મળ્યા લારે ક્રીર ...	૭	૫૩૫	૨૧૦
માંખ ભારે તે માણુસ ભારે.... ...	૩	૧૭૦	૧૦૦
માણ્યાં તો સુકૃતાદળ મળે પણ લીખને માયે ભક્ત. માણ્યા વગર મા પણ ન પીરસે	૮	૫૨૭	૨૦૮
માગે સો લાગે, ને લાગે સો આગે.... ...	૮	૪૭૨	૧૬૨
માછકાને જળ સાથે પ્રીતિ, જળને કાઈ નહીં... ...	૫	૮૬	૫૭
માઠા ખખર વિલલ્યા કેળે નય	૪	૩૬	૨૮
માણુસ તો બધાં સારાં, કોઈ કોધને ને કોઈ કોધને.	૪	૭૧૬	૨૭૨
માણુસની પરીક્ષા પંથે કે પાડોસે	૪	૩૧૬	૧૪૮
માણુસનું માન ધંધામાં છે	૫	૫૧૮	૨૦૬
*માણુસ ક્રીકર કે હુઃખથી સુકાં ગયું હોથ તે સંખ્યધમાં માણુસ માણુસમાં આંતરો, એક જીવેરતો બીજો કાંદો.	૧૦	૬૧૮	૨૩૧
માયાના વાળ પગે લુલ્યા, પણ એક ટળી એ ન થયા. માયું સોખ્યા પણી નાક કાનની અધીર શી ? ...	૭	૬૦૬	૨૨૭
માયું આપે તે ભિત્ર	૩	૬૦૭	૨૨૮
માયે બાહુ હુઃખ પરે છે ત્યારે વપરાતાં વાક્યો ...	૮	૮૭	૫૭
	૭	૭૩૦	૨૭૬

			સંખ્યા	નંબર	પાતું
માધુદો સુવો ને ગોકી પરવારી	૭	૫૪૭	૨૧૨
મા પૃથી આવતો, બાયરી પૃથી લાવતો	૮	૭૩૨	૨૭૬
માઝ કર્યામાં મજા	૯	૬૬૪	૨૫૭
મા ભૂજો ને બાપ ગાજર, તેના દીકરા સમશેર					
ખણ્ધાર	૧૦	૬૦૧	૨૨૬
મા સુઈ એટેલે બાપ વચ્ચો	૧૧	૬૪૦	૨૪૨
માયા ખુદી કે જંલય તુરી	૬	૫૩૦	૨૦૬
માયાને બધી કાયાને નહીં...	૮	૪૭૫	૧૬૪
*મારથી સીધી વાત થાય છે તે વિષે		૬૩	
માર તોય ખુદા સર્વચા હે	૮	૩૦૭	૧૪૫
મારવો તો મીર મારવો	૭	૫૭૩	૨૧૬
મારવો ઉદ્દર ને ઓદ્વેલા કુગર	૪	૩૨૩	૧૫૨
*મારે તેની તલવાર		૫૮૬	
મારો લાલો લાલ કગર લોટે નહીં	૧૧	૪૮૬	૧૬૭
માળો ઇઠ્યો કુલ દેશે	૩	૪૫૨	૧૮૮
*મીહું બોલવા વિષે		૨૯	
*મીયાં જોડા ને બીભી છમકુ જોખી		૩૫૪	
મીયાં મહાદેવને અને નહીં	૮	૨૪૬	૧૨૮
સુપીએ ખસટું તો આવે હસટું	૧૧	૨૮૮	૧૩૬
સુખમે રામ અગલમે છુરી, ભગત થયા પણ					
દીનત છુરી	૨૯	૧૧૫	૭૩
સુકૃતકા ચંદ્રન ધસણે લાદીયા	૧૦	૨૦	૧૯
*સુકૃતનો માલ આવા વિષે		૨૦	
મુખ્ય માસ્તર, હુથમાં છતર, ને ખીસમાં પથર	૨	૭૨૭	૨૭૫
સુઆ પણનાડે માલ, ગોલણુ મર ગાડી ભરે	૬	૩૧૬	૧૧૮
સુઆ પણી સૌ વખણ્ય	૧૦	૧૩૦	૮૨
સૂર્યનાં લક્ષ્ય	૧૦	૩૪૬	૧૫૬
સૂર્યને કેઈ પેરે સમલંઘ, અને નિષ્ઠે નરકમાં જલું.	૧૪	૬૩	૫૬
*સૂર્યને શિખામણ વિષે		૬૩	
મેહને મેહમાન કેટલા દહાડા?	૬	૧૫૭	૮૫
મેહેતાળ ગયા, એટે નિશાળાઓને મજા	૪	૬૧૨	૨૨૬
મેહેતાળ મરે નહીં ને ભણુંને નહીં	૧૦	૨૦૮	૧૧૩
મોયાને દુઃખ છે... મોયાતું દુઃખ મોહું	૭	૧૧૩	૭૨
*મોયા આગળ નાનું શા દેખામાં તે વિષે		૬૮	
મોરનાં ઈડાને ચીતરસું પડે નહીં	૫	૧૫૨	૬૩

	સંખ્યા	નંબર	પાતું
મેવાળાનો શેરડો ન જણો ને માંડ નામુ પગી ...	૬	૧૬૧	૫૭
માંડ અસવાર ને મોડો ચડે. માંડ કમાઉ ને મોડો ઉદે.	૮	૧૦૭	૬૬
માંસ ખાઇને હાડકાં કોટે ન અંધાય	૫	૪૭૦	૧૬૨
ચથા રાજ તથા મેળ	૩	૫૩૭	૨૧૦
રહી રહીને લગો, લારે ગોલે ખીચડ માગો ...	૬	૬૨૭	૨૩૬
રાજ કથજ તો સુલક ટેંટે	૬	૧૩૯	૮૫
રાજ હાને ને મેળ સનાને	૫	૫૨૮	૨૦૮
રાજ મિત્ર કાને સાંભળ્યો કે નજરે જેથો નથી	૧૨	૫૩૮	૨૧૦
રાજ રાજ ને મેળ સુખ	૭	૬૩૩	૨૩૮
*રાણુળનાં અખારાં		૧૮	
રાત ચાડી ને વેષ આડા	૫	૫૩૯	૨૧૧
*રાત હિલસના અલ્યાસથી મૂર્ખ પણ શિખે છે તે વિષે.		૧૩૫	
રાત અંધારી ને તલકાળા, લેવાળીએંબા હારા ને હારા.	૮	૨૨૨	૧૨૦
રાવણુને લંકાં ને પ્રાલણણુને વાછડી	૩	૬૮૧	૨૫૪
રાઈના પાડ રાતે ગયા	૫	૪૫૭	૨૮૬
રેતીમાં નાખ ચલાવવું	૧૦	૨૧૧	૧૧૬
રેણ ને શત્રુ ઉગતા છેદવા	૫	૭૪	૫૧
રેણ આવે વોડાં વેગે ને નથી કીડી વેગે	૨	૪૩૨	૧૧૧
રેણી વૈદ્ય રા કામનો ?	૩	૨૦૧	૧૧૩
રોણી લ્યાં ચોણી નહીં; ચોણી લ્યાં રોણી નહીં ...	૫	૩૩૮	૧૫૬
*રોતા નથી તે સુવાની ખખર લાવે		૧૦૫	
રોણેથી કાઈ દહુડો વળે છે ?	૫	૨૨૧	૧૨૦
રોઈ ધર રાણે તેવા છે	૮	૭૪૨	૨૧૨
*રંગનાં હુંડાં ન હોય ચટકાં હોય		૧૭૮	
રંગલોગની મા સુઈ મને સોડમાંથી કંડાડ	૩	૬૭૩	૨૫૨
રેહિકા છ હુંગીમે	૬	૫૬	૫૫
રંકને મહ્યો રોવો, તે વાખ ખોદાહું કે કુવો? ...	૧૨	૧૮૩	૧૫૫
રંકમાંથી રાન કરવો	૭	૩૦૯	૧૮૬
રંડ રહુશો રોથ્યો ને ઘડતાં ભાંગ્યો	૧૦	૪૪૪	૧૧૬
*રંડી રંડના શાપ લાગતા નથી		૮	
રંડી રંડને પગે પડી, તો કહે હું તેવી તું થને ...	૨	૬૧૪	૨૫૨
લંકડકે લહુ ખાયગા વા પસ્તાયગા, નહીં ખાયગા			
વેણી પસ્તાયગા...	૬	૩૩૨	૧૪૫
લપસી પણ્યા, તો કહે દેવને નમસ્કાર કર્યો ...	૬	૫૫૭	૨૧૫
લશ્મી હાને શોષે છે	૪	૫૫૮	૨૨૬

				સંખ્યા	નંબર	પાતું
લદ્મી વિનાનો લપોડ	૧૮	૪૧	૩૨
લાકડાની તલવારે ખાસું	૧૦	૧૯૯	૧૧૦
લાકડાની પોલની ને માણુસના ચેટની ખણર પડે નહીં	૬	૭૧૬	૨૬૮			
લાખની પાણુ	૬	૫૬૩	૨૨૬
લાડી પાડી નિવડે વખાણુ	૮	૧૬૪	૧૦૫
લાપસી લ્લે પીરસલી, ત્યારે મોળી શી પીરસલી ...	૪	૫૫૩	૨૧૪			
લીધાં લાડ ને ખાયાં ખાસદાં ફરી ફરીને આપે નહીં	૬	૨૭	૧૬			
લુટાણુ તે રસ્તે જરું નહીં	૬	૨૬૫	૧૩૨	
દેનેકું લાકડ, દેનેકું મુખર	૬	૬૧૦	૨૨૮
લે લાલા ને દે હરહાસ	૪	૫૪૫	૨૧૨
દોકપણી તે દેવવાળી	૫	૧૦૪	૯૮
દોભ વિષે છે સધળા દોય, સુખાં મૂળ તે તો સંતોય	૫	૫૮૫	૨૨૨			
દોલી ગુર ચેલા લાલયુ, દોહું એકે દાન	૫	૫૫૪	૧૧૪	
દોલે લક્ષણુ સધળાં શરળ, દોભ પાય સધળાંતુ મૂળ	૧૨	૧૧૪	૭૨			
*વખત ગથા પછી કામ કરે તે નકામું	૬૨૦		
વગડામાં રૂદીન	૫	૬૮૬	૨૫૫
*વગર ઐસે ડાળ કરવો તે વિષે	૩૩		
વડાને વિકાર નહીં	૬	૭૭	૫૨
વપરાતી કુંથી હમેશાં ઉજળી રહે	૬	૫૮૫	૨૨૪
વ્યાજને ઘાડાં ન પહુંચે	૮	૫૬૪	૨૨૬
વરણુણીમાં વાળ	૬	૭૨૬	૨૭૫
વરને પરણ્યાનો લાભ, તો જનૈયાને જમ્યાનો લાભ.	૪	૬૩૧	૨૩૮			
વર વરો કન્યા વરો, ગોરતું તરબાણું લરો	૧૦	૨૪	૧૮	
વરહેણુણમાં સુતરણું	૬	૭૦૩	૨૫૬
જ્ઞાર તેની ધાડ	૧૧	૪૦૨	૧૭૫
જ્હેલો તે પહેલો, બુલો તે ધેલો	૮	૪૮૮	૧૯૯
વાછી વરતમાં હુલી	૨	૩૦૫	૧૪૪
વાનતું જાનતું માંદને આવરો	૭	૪૫૧	૧૯૯
વાઠણું ઓસડ ને સુન્દો જોળી તેની જતભાત કોઈ નહીં	૬	૭૧૭	૨૭૨
વાટ જતાં વઠવાડ જ્હોરે તેવા છે	૧૦	૭૩૩	૨૭૬
વાડ વિના વેલો ચડે નહીં	૨૫	૬૧૭	૨૩૦
વાતમાં ભારે, તોલમાં ભારે, મૂલ્યમાં ભારે વાણુણો.	૩	૭૧૪	૨૬૮			
વાતે પાડા ગાબણું કરવા	૭	૨૬૭	૧૪૩
*વાહ નહીં કરવા વિષે	૩૪૨		

શેડની શિખામણુ જાંપા સુધી.

પૂછીએ સૌને પણ કરીએ પોતાને ફાવતું.

૧ એક શાહુકરે ચોતાના સુનીમને હિલ્લી અવેરત તથા જરીનો ભાવ વિગેરે લેવા મેઝલ્યો. સુહૃત્તને હિવસે સુનીમ તૈયાર થયા. રોડ બળાવવા સાર્દ ચાલ્યા. સુનીમનો હાથ ભાલી ચાલતાં રસ્તામાં રોડ સુનીમને કહેવા લાગ્યા કે, હીરા લેવા તે એખ વગરના લેવા, પાનાં, માણેક રંગદાર, માંહે રેસા વગરનાં લેવાં, રાની, લસણીઓં આવાં લેવાં, જરીનો ભાલ આવો લેવા, કે ભાલ લેવા જેવો લાગે તે લેવાની ગરજ ખતાચ્ચા વગર લેવા, રંગ પોત આવાં લેવાં, દ્રોહિતાલ કરવામાં જરા ખણદારી રાખવી. એમ ભલામણ દેતોદેતા રોડ નહી સુધી ગયા. સુનીમ ગાડીમાં બેઠા ત્યારે શેડ છેવટે કહું, મારી શિખામણ ધ્યાનમાં રાખજો; ત્યારે સુનીમે નવાણ આપ્યો કે, “શેડની શિખામણ જાંપા સુધી.”

સુનીમનું ચા વાક્ય સાંભળીને રોડને ધણો ગુસ્સો ચંચ્ચો, અને એ ગુસ્સાને લીધે સુનીમનું રાઇટું કેમ થાય તેવો ઉપાય કરવાનો વિચાર રોડને થયો. તેથી અમદાવાદ કે સુંખઈ નેવા રહેરમાં ઘાંયનની દુકનો તથા વાળ કાતરવાની દુકનો હોય છે ત્યાંથી કેટલા બની રાંક તેથા વાળ એકડા કરાવતાં રોર ફોડ રોર વાળ લેગા કર્યા; તેની એક બીંદૂ કરી, તે ઉપર લખ્યાનો કિનખાપ વાઈચો, ચારે તરફ જરીની ભાલર તથા કુમતાં સુધીને બીંદૂ નેટલી ભાપકાદાર બની રાંક તેથલી બનાવી, સુદામ સ્વાર સાથે સુનીમને રસ્તામાં મળે તેવી રીતે મોકલી, ને સાથે ચીઠી લખી કે, આપણા આડતીઆની સાથે જરી જહાંપનાહ બાદશાહ સલામતને આ બીંદૂ સેટ આપવી.

મજલ દર મજલ ચાલતાં સુનીમ હિલ્લી પહોંચ્યા, આડતીઆને ત્યાં ઉત્તર્યો. તીને હિવસે સુનીમે આડતીઆને કહું કે, એક બીંદૂ રોડ બાદશાહને સેટ કરવાને આપી છે, માટે તમે તે બાબત ગોડવણુ કરો. આડતીએ હિવાનને ભંચ્યો ને બીને દઢોડે બપોરે સેટ લઈને આવવાનું ઠરતાં બેટની બીંદૂ રૂપાના સુંદર ખુમચામાં સુરૂને ઉપર ભરગંધીનો કુસળી રૂમાલ ટાંકી દરખારમાં સુનીમ તથા આડતીએ ગયા.

બાદશાહની હજુરમાં તેઓને બોલાચ્ચા. સુનીમ નેણાવર(ઘેળ) દરા ડીપીઆ કરી લેણો થાળ હજુરના પગ આગળ સુધી કચેરીમાં બેકા. બાદશાહે સુનીમને રોડની ઘરભૂષણ પૂછી, બીજી વાતો કરી, સુનીમને તથા આડતીઆને રન આપી.

બાદ બાદશાહે ધંધા કરી કે, લુચ્છો તો ખરા બીંદૂમાં શુ છે? બીંદૂ દણેળી તો આપો ખુમચ્ચો વાળથી ભરાઈ રહ્યો. આથી બાદશાહને ગુસ્સો ચંચ્ચો, એટે આપી કચેરીને પણ ગુસ્સો ચંચ્ચો. બાદશાહે એકડમ હુકમ કર્યો કે, આ લઈ આવનાર સુનીમને ગરફન મારો. હુકમની સાથે દ્વિરસ્તા છુટચા.

હિલ્લીનો આડતીએ ને સુનીમ ચાલ્યા જતા હતા ત્યાં સુનીમને પકડીને બાંધ્યો; ત્યારે તેણે ચોતાના શુનાહનો મધ્યાર પૂછ્યો. બધાએ બોલી છકચા કે, બાદશાહની મહસૂની કરીને મોવાળાની સેટ કરી માટે તને ગરફન મારવો છે.

આ વાત સાંભળી સુનીમ શાન્દિયો બોલ્યો, એ વાળ ભારા મને પાછા આપો. તે હું મારી છાતી પર બાંધીશ ને મરીદા, ને મારું સુડું બાળતી વખતે પણ છાતી પર કોઈ બણીશ, અને તેમાંથી ભારા રોડ ન લણે તેવી રીતે આર્ધી વાળ ભારા દીકરાને મોકલીશ. પછી મને ભરતવામાં જરા પણ હરકત નથી, માટે ભારા વાળ મને પાછા આપો!

You must use your own judgment for guidance
of yourself.

Too much consulting confounds.

Borrowed garments never fit well.

Hear all, but follow thy own counsels.

Give every one thy ear, but few thy voice.

એમ કહી રૈવાફુટવા લાગ્યો અને પણડો ખાવા માંગી. આ વાત બાદશાહ હન્જુર જણે થતાં બાદશાહે વિચાર કર્યો કે, મારા જેવા બાદશાહને વાળની મેટ કોઈ કરે નહિ, માટે એમાં કાઈ બેદ હોય. આમ વિચારીને સુનીમને પોતાની હન્જુરમાં જોલાવ્યો.

સુનીમે આવીને કુર્નિશ અજનવી. બાદશાહે ખૂબ ધમકીની સાથે મશકરી કર્યાનો ડપકો દીયો. સુનીમે કહ્યું, ‘મારા વાળ પાછા આપો. હું તેનો ઉપયોગ કરીશ અને પછી મને ખુશીથી ગરદન મારો.’ બાદશાહે સુનીમને વાળ પાછા મેળવવાને ખાડુ ઉંઠિત નેઈ પૂછ્યું કે, એ વાળમાં શું છે?

સુનીમે શાન્ત ભિનજાથી ઉત્તર આપ્યો કે, હન્જુર, બાદશાહ સલામતને લ્યાં કોઈ જતની કમી નથી. હીરા, માણેંક, પાનાં, સોનામહોંડ, ઇપામહોરથી જમહારખાનાં, તોશાખાનાં ને અજનના ભર્યા છે, એટલે મારા શેડ એવી હલકી ચીજ મોકલવાનું સુનાસખ ધાર્યું નહિ, પણ મારા શેડ રેવતાચળ(ગિરિનાર)ની જતાએ ગયા હતા લ્યાં મોટા મોટા જોગીઓ મળ્યા. તેમણે શેડ ઉપર નવાજેશ કરી તેઓના ગુરુચોણાની જટાના વાળ આપ્યા. શેડના ધરમાં તે વાળ આવ્યા પછી લક્ષ્મીની લીલાલહેર થઈ; તેમાંથી થોડક આપને બેટ સાર આપ્યા તે મૈં આપને બેટ કર્યો. આ વાળ આપના અજનનામાં, જમહારખાનામાં રાખવાથી આપનો અજનો આઘૃત રહેશે એમ જણું લેટ કરી છે, ને માંહેથી એક વાળ પણ કોઈને કહાડવા હેવાના મને સમ ખવરાવ્યા છે લેણી બેંગી અકુણંધ આપને બેટ કરી છે.

બાદશાહ તથા કચેરીની નજરમાં આ વાત ભરી લાગી, કેમકે વાળની બેટ કોઈ કરે નહિ, તેથી બધા વાળ સંભાળથી સોનાની દાઢરીઓમાં ભરી અજનના વિગેરેમાં રાખવા હુકમ ફરમાયો, ને તે સાથે અમહાવાદના શેડ સાર ગમે તેટલો માલ દે તેની જકાત માર્ક કરી, ને પાછો નય લ્યારે સલામે આવવા સુનીમને હુકમ કર્યો.

સુનીમે માલ દ્રોક લાખનો ખરીદ કીયો ને જવાની તૈયારી થઈ લ્યાં બાદશાહની સલામે ગયો. તે વખતે બાદશાહે પરવાનો કરી આપ્યો કે, આ માલ ઉપર કોઈ ડકાણું કોઈ પ્રકારની જકાત લેવી નહિ. શેડ, શેડાણું ને છાકરાંને માટે વિશેક હન્જરનો શિરપાવ આપ્યા, ને સુનીમને હન્જર રૂપીઆ આપ્યા, ને સાથે અમહાવાદ સુધી વીચ વોડાની પાયગા રસ્તામાં માલની સલામતી સાર આપ્યા.

સુનીમ માલ લેઈ અમહાવાદ આવ્યા. અમહાવાદ એક ગાજ રહ્યું એટલે શેડને ખખર આપ્યા કે, હું આવું છું. શેડ સામા ગયા. સુનીમ ઘેર આવ્યા, માલ લાવ્યા, શિરપાવ શેડને આપ્યો, અને માલની જકાત માર્ક થવાથી પચાસ હન્જરનો લાભ થયો. તે જખાંબું, બાદશાહી સવારેને વિદાયગીનો પોખાક આપી શેડ તેમને પાછા રૂવાના કર્યા, ને સુનીમને ધન્યવાદ આપને કહ્યું, “શેડની શિરપાવ અંપા સુધી,” એ તમારા જેવો સુનીમ કહે તે ખંડ છે. પોતાની અકુલ જ અપમાં આવે છે;

૩. અજ્ઞલ કોઈના બાપની છે ? ૮

અજ્ઞલ કોઈના બાપની છે ?

અજ્ઞલનો ઓથમીર, મંગાવી લાળ ને કોઈ આવ્યો કોથમીર.^૧

અજ્ઞલ વેચાતી ભણે તો કોઈ ધનવાન મૂર્ખ રહે નહિ.

માર્ગી અજ્ઞલ ને દીધી શિખામણુ કામ આવે નહિ.

અજ્ઞલ વગર જંયુ આવાં. અજ્ઞલસેં અલ્લા પીણાતીએ.

દીધી મત ને માર્ગી તોણું કેટલા હિવસ ચાલે.

અજ્ઞલનો બારદાન.^૨

It is folly to think of being wise alone.

None by wealth can purchase intellect.

૪. બિલાડીને કલે છીંકું તુટતું નથી. રંડીરંડના શાપ લાગતા નથી. ૭

બિલાડીને કલે છીંકું તુટતું નથી. રંડીરંડના શાપ લાગતા નથી.

કણીઆના નિસાસાથી વરસાદ અટકતો નથી.

ચમારના શાપથી ઠોર મરતાં નથી. કાગને કલે ડોખાં મરતાં નથી.

સતી શાપ હે નહિ, અને શંખણીના શાપ લાગે નહિ.

સતી શાપ હે નહિ, અને હે તો ઇલ્યા વિના રહે નહિ.

Cattle do not die from crow's cursing.

૫. હાથે કરીને હોળી રમ્યા. પેટ ચોળી શૂળ પેઢા કર્યું. ૧૬

(નાણી જોઈને ભૂલ કરવા વિષે.)

હાથે^૪ કરીને હોળી રમ્યાં. હાથનાં કર્યા હૈથે વાયાં.

પેટ ચોળી શૂળ પેઢા કર્યું. દીયણુ મારીને આંખ હોડવી.

૧ કેટલાકો, 'મંગાયાં મરતાં ને કોઈ આવ્યો કોથમીર' એમ પણ કહે છે.

૨ ભસ્ત્વાડો છાણને તોણું કહે છે. મતલબ એ છે કે અજ્ઞલ પોતાની સ્વાભાવિક જોઈએ. માંણા આણેલી છાણ એકેણે હિવસ આવે સેમ ભાડૂતી અજ્ઞલે લાણે ન જવાય.

૩ બારદાન એટદે કેથળો કે પેઢી કે ઇલ્યા નેમાં માલ લર્યો હોય તે ઠસની લે ને ઠાલા ક્રાથળા, પેઢી વગેરે ને રહે તેને માલતું બારદાન કહેવામાં આવે છે. અજ્ઞલ ઠસવાઈ ગયેલું પાત્ર તે અજ્ઞલતું બારદાન.

૪ એક થાલેણે ઘળાના શીંગડામાં માથું ઘાલ્યું !

એક થાલેણું નામે પોપા જાતી નિય નહી કાઢે જય, ત્યાં નાહીને પણ નહીના કાંડા પર જસી સંધ્યાવંદન કરી ગાયનીની માળા કેરવે. તે વખતે સામા ઉનારા ઉપર એક આખ્યો રોજ આવી નહીમાં પાણી ધેને વાગેળા જેસે. તેનાં શીંગડાં બહુ સુંદર રૂતે વળેકાં તેથી શંકરના નહી જેણો તે રૂપાણો લાગે. મહારાજ આ કાંડે માળા કેરવે ને

દીવો લેધ કુવામાં પડવું. ઉઠ પાછાણું પગ ઉપર પડ.
 દેખતે તેણે છેતરાવું. આવ બલા, પકડ ગલા.
 વાડમાં હાથ ધાલીએ તો કંદા વાગેજ.
 દેખતી અંખે અંધળા થધ કુવામાં પડવું, ને નસીથનો વાંક કહાડવો.
 દેખતે તેણે આંખમાં આંગળી ધાલવા દેવી.
 પોતાના પગ ઉપર કુવાડો મારવો. હાથે કરી પેટમાં પાળી મારવી.
 કાણે કહું હતું કે એટા બાવળીએ ચકને?^૧
 બળતામાં હાથ ધાલવો. કંધેરમાં હાથ ધાલી વિમાસવું.
 કાળજી લેંસ નહીં લાયા, બડી બલા લાયા. ઉછળી પગ લાંગવો નહીં.
 આવ બલા, પકડ ગલા, છસ બલાસે બાગતા^૨ લલા.

He that risks danger, dies therein unpitied.
 He runs against a point of spear.
 He that cuts himself wilfully, deserves no balsam.
 Look before you leap.

આખદો સામે બેસી વાગોણે, તેથી જનીને મનમાં વિચાર આવ્યા કરે કે આ આખલાનાં શીંગડામાં માણું નાખ્યું હોય તો ણરાણર આવી રહે. ચોમાસું વીતી ગયું. આખદો સૌમનાં એતરનો માલ અરી પુષ થયો હતો, તે સામે કંઈ આવીને રોજ પ્રમાણે એક દિવસ એડો. જની પણ નાનીને માળા ફેરવા એડેલા, તેના મનમાં આવ્યું કે ખાર મહિનાથી વિચાર કરે છું, માટે આજ માણું નાખું. હાથમાં ગૌમુખી સહિત જની ઉઠયા, આખલા પાસે ગયા. આખલાની પાસે માણુસ જય તો તે કંઈ હાલે કે ભડકે નહિ, તેથી જનીએ રહો આગળ જઈ શીંગડામાં માણું નાખ્યું ત્યારે આખદો ઉભો થયો. ને માણુસનું માણું શીંગડામાં ભરાયું જણી ભડકીને નાડો. જનીને જાચાનીયા ખૂબ કર્યા, તેના પગહાથ, છાતી છેલાયાં, તેથામાં માણુસોએ એકડાં થધ સાંટને પક્ખો, ને જનીને છોડાની આખલામાં ધાલી ઘર મુકી આવ્યા.

પોપા જનીને વાખ્યું જણી સગાંવહાલાં જોવા આવ્યાં; તે ણથાં ડપકો દેવા લાગ્યાં કે, સાંટનાં શીંગડામાં માણું નાંખતાં વિચાર તો કરવો હતો? ત્યારે જની બોલ્યા કે, “મને તમે સૌ એવફુદ ધારો છો, પણ ખાર મહિના સુધી વિચાર કરીનેજ એ કામ મેં કર્યું હતું.” એમ મૂર્ખ માણુસોને પોતાની ભૂલ જણૂતી નથી.

૧ બાવળીએ બાખ્યા ને કંદા વાગ્યા એઠેસે છોકરે, પાપા, પાપા, કહી ખૂબ પાડી ત્યારે બાપે ઉપલી કહેવત કહી.

૨ નાનીઓ.

૬. ધરનાં ઉઠ્યાં વનમાં ગયાં વનમાં ઉઠી લાણ્ય. જિલમાંથી
નીકળી ચૂલમાં પડ્યા. ૧૨

(એક હુઃખમાંથી છુટવા જતાં ખીજું હુઃખ આવે છે તે વિષે.)

ધરનાં ઉઠ્યાં વનમાં ગયાં, વનમાં લાગી લાણ.

જિલમાંથી નીકળી ચૂલમાં પડ્યાં. અલા ગઈ ને અલા આવી.

ધરમાં ખાણા રાંડે, ને અહાર ખાણે ભૂતે.

કદેનકાડુ ગયો ને મેખમાઝ આવ્યો. ભૂત મરે ત્યાં પલીત જો.

સુખને માટે સાસરે ગઈ ત્યાં દુઃખનાં ઉઘ્યાં આડ.

સાત (અથવા નવ) સાંધે ત્યાં તેર તૂટે.

કાળી કુતરીને કાને કીડા, એક ગઈ ને ખીજ પીડા.

અવાડામાંથી નીકળી કૂવામાં પડું.

| શયતાનસે કીતનાહી દુર લાગે,

| મગર કબુદ્ધત આગેકા આગે.

દ્વારું—ધરનાં ઉઠ્યાં વન ગયાં, વનમાં ઉઠી લહાય;

જિલેથી ચુલે પડ્યાં, કર્મ પ્રમાણે થાય. ૫

Out of the frying pan into the fire

From bad to worse.

The thrush avoiding a trap, fell into birdlime.

૭. ઉદ્ઘોગ સારાં નસીખનું ભૂળ છે. ધંધો કરે તો ધાન્ય મળે. ૧૬

(ઉદ્ઘોગ કરવા વિષે.)

ઉદ્ઘોગ સારાં નસીખનું ભૂળ છે. ધંધો કરે ધાન્ય મળે.

હુલાવ્યા વગર ધાન પણું દાકે. હાથપગ હલાલીએ ત્યારે રોટલો મળો.

દૂરે તે ચરે, ને બાંધ્યું ભૂખે મરે. ચાકરી કરતાં લાખરી મળે.

હાથ હુલાવ્યા વગર ડોળીએ પણ મહોંમાં પેસે નહીં.

ચાકરી કરતાં લાખરી પામે ઇડી પેર. કરે સેવર તો મળે મીઠા મેવા.

જન્યારે વળે પરસેવા ત્યારે મળે મેવો. ઉદ્ઘમથી દારિદ્રય ધટે.

પ્રયત્ને પ્રલુ સહાય. પુરુથ પ્રયત્ન, ધિંધર કૃપા.

ઉદ્ઘોગ આગળ બધી ચીજ આસાન છે. હિંમતે મરદાનો મદ્દે ખુદા.

સુધરી નામનું એક પક્ષી થાય છે તે તરણાં ચીરી તેની સળાએ બનાવી

આડ ઉપર તેના માળા ખાયે છે, તે લટકતા રહે છે, તેમાં જુદા જુદા અંડ કરે છે. તે વિષે કવિએ કહ્યું છે કે,

દોષરા—તરણે તરણે મુખરી, આદરનોજ ધરાં;
૬૨ ચાલે આળસ કરે, મોટી ઝોડી નરાં. ૬
વિવા ધન ઉઘમ બિના, કહેાજ પાવે ડેનાં;
બિના હુકાયે ના હુલે, જ્યો પંખે ઢો પૌન. ૭

No gain without pain.

Industry is the mother of good luck.

Help yourself, God will help you.

Heaven helps those, who help themselves.

The hand of the diligent maketh rich, but the hand of the sluggard hath nothing.

૮. કર્મ વગર ઝોડ કરે તો હુકાજ પડે કાં ખાગદ ભરે. ૨૪

(નસીબ વિના ઉઘમ યારી દેતું નથી તે વિષે.)

કર્મ વિના ઝોડ કરે, તો હુકાજ પડે કાં ખાગદ ભરે.

કર્મને કાળો પાછાણું ભુકરવો? ભાગે નહીં.

નસીબ એ ઉગલાં આગળતું આગળ.

હું જઈ રેલમાં, તો નસીબ જય તારમાં.

નસીબના બળીઆ, રાંધી ખીચરી ને થઈ ગયા ઠળીઆ.

કરવા ગયા કંસાર, ને થઈ ગઈ યુલી.

કર્મ કહે છે ડોડીમાં પેસ, ને મન કહે છે માળીએ ચહું.

આશાના કર્મમાં આડુ, ને જ્યાં જય ત્યાં ખાતરતું ગાડુ.

કર્મમાં લખ્યું દીવેલ તે વી ક્યાંથી ખાઉ?

કર્મમાં લખ્યાં ડોડાં, તો ડોનાં નેવાં ઓડાં?

કર્મ કઠણ ને કાયા મુંવાળી.

કોડીઆ નેટહું કપાળ ને વચ્ચે લમરો.

કર્મ આંયું કાંડે, ધરમાં ડોસો લાંડે.^૨

કર્મનાં કસ્યાં^૩, જન જોડી ત્યાં કુતરાં લખ્યાં.

નસીબકી ઝોડી, જદું જવે વહું આજ ઓર રોડી.

મન કહે છે હાથી પર બેસું, કર્મ કહે છે હુકામાં પેસું.

અભાગણીને ભાણું^૪ આવે ત્યારે વરને વાસીં વળે.

પરદેશ કમાવા જય પણ કાંઈ વળે નહીં ને શરીર અગડે.

૧ એણ-ઝોડ. ૨ ભુકા થઈ જય તેવા પથર. ૩ ગાળો ફેની. ૪ તાણુને ખાંધિલાં.

૫ ભાણું એથે સારા બોલનનો થાળ. ૬ વાસી વળો એણે ઉલ્લી થાય.

દોહરા—કર્મ વિના કરસતીઆ, જને ઢાની જાંબ;
 કર્મમાં લખ્યું દિવેલ, તે વી કયાંથી આહે? ૧
 દરિદ્રી ચલે દરિયાવમે, કર્મ લે ચલે સાથ;
 મરનેકું હુખ મરે, તો શંખે લગ ગયા હાથ. ૨
 અંખે જઈને બખ થયા, કમાણીમાં બઠી આગ;
 કંથ સવેળા આવિયા, ભારણુ તારાં ભાગ. ૩

સોરઠા—માટી ધસે ભજુર, ચેલળારે એઠા ચણે;
 પાળણુહાર, કર્મ પ્રમાણે કસનિયા. ૪
 હિમત કરે હજર, જાચે ગરૂપતિને ધણું;
 ચીડી લખી ચિતારું, કર્મ પ્રમાણે રાજુઆ. ૫

કુંદળીઓ—કૌડી મીલે ન ભાગ થીન, હુનર કરે હજર,
 કંધું નર પાવે સાહેણી, બિના લીખા કિર્તાર;
 બિના લીખા કિર્તાર, સાત સમુદ્ર શીરી આવે,
 લટક લટક દિન જત, ગાંઠકી લાજ શુમાવે;
 કથે ચુકવિઅં કહાન, ભાગ બિન રહે જો લોંડી,
 હુનર કરે હજર, ભાગ બિન મીલે ન કૌડી. ૬

There is no flying from luck.

No help for misluck.

The more I try, the more I am off.

૬. અકમીનિા પડિયો કાણેા. ૨૧

(ગરીબ માણુસની સ્થિતિ વિષે.)

અકમીનિા પડિયો કાણેા.	ગરીબની બૈયર સૌની ભાલી.
હુકાળમાં અધિક ભાસ.	દાઝયા ઉપર ડામ, ને પછા ઉપર પાંદુ.
હુઃખ્તી આંખે ઝેડો વાગે.	હુખળા ટોરને બગાધાયો ધણું.
નખળી વાડે છોડાં ધણું.	નીચી પારડી સહુ ખંખેરે.
ગરીબને ઘેર જોહા ને પૈસાદારનો સેદેંદ્ર.	મરતાંને સૌ મારે.
દંડ ઉપર ડામ. હુઃખ ઉપર ડામ.	ધા ઉપર લુણ છાંટદું.
હુખળાને હુઃખ દેવા સૌ તૈયાર.	હુખળા નેંદુ દીહેરમાં લેગાય.

૧ દરીઆમાં પાણી ધીછંડે આન્યું એટલે મરવાને ઝૂણાં ભારી છતાં ભરી જવાનું નહીં, પણ શંખ હાથ આવ્યો. ૨ સલાટ, કરિયા. ૩ વિધાતા.

બદરાની માનતા સૌ કરે, વાધની માનતા કોઈ કરે નહીં.

હુઃખે હેસ ને હુલે વેડ. ગરીબને સહુ દાવે.

દાહુરા—દેખી દરિદ્રદું દૂરસે, લોક કરે અપમાન;

નયદું જ્યું દેખે, ભસત હે પાહું ચાન. ૧૪

સયળાથી સૌં કોઈ બીજે, નયળાનેજ નડાય;

વાદ તણો માગે નહીં, બોગ લવાતી માય. ૧૫

સોરઠો—લાવર તીતર લાર, હરકોઈ દાકારે કરે;

સાવજના શિકાર, રમવા મુર્કેલ રાજુઆ. ૧૬

A lean dog gets nothing but fleas.

Misfortunes never come singly, but with their battalions.

૧૦. ખાવાના સાંસા ત્યારે પરોણુના વાસા. ભરતામાં ભરાય. ૧૨

એકાદ્ધીને વેર શિવરાનીઓઈ પરોણુમાં.

ખાવાના સાંસા ત્યારે પરોણુના વાસા. ભરતામાં ભરાય.

ઘરમાં કોઈઓ જાર ત્યારે પીરસણુની બહાર.

ભરતામાં ભરાય ને ખાલીમાં વીધું ન પડે. ભાગ્યદાળને વેર ભૂત રણે.

દીવો હુર્ઝણ ઘાતક. ચુખના સાથી હુઃખના વેરી.

દીઢા આવે દીકરા ને વુઢ્યા આવે મેઢ.

નેતી ગાડો નાણું, તેને નિત્ય ટાણું.

નેતરે આવે ત્યારે શીધું પણ આવે,

ને ઘરમાં આટો ન હોય ત્યારે મેમાન આવે.

સોરઠો—ધીંગાને આલછુ ધાન, રાંકાંથી રૂડો રહે;

પાસે નહીં અધાન, નીકર તું સમજવત શામળા. ૧૭

Riches beget riches, poverty poverty.

૧૧. ગરીબનો એલી પરમેશ્વર. ૯

ગરીબનો એલી પરમેશ્વર અથવા રામ. નહીં એલીનો રામ, એલી.

ગૌં સંતનકે કારણે હરિ અરસાવત મેઢ. ઈંધુર દીનદ્યાળ છે.

૧. હાકા શિકાર કરવાને માટે જનબરને તેની બોધમાંથી કે રેહેવાના ડેકાણુમાંથી હાંકીને કે કાઢીને બહાર મેટાનમાં લાવવો તેને હાકા કરવો કહે છે.

૨ આપે છે. ૩ પરમેશ્વર.

દેહરા—મોતી કણુ મોદો કૃયો,^૧ સોદો કૃયો અનાજ;
 તુલસી તથ મેળનીયો,^૨ હરિ હે ગરીખનિવાજ. ૧૮
 સરેપર, તરફર, સંત જન, ચોથા અરસત મેહ;
 પરમાર્થક કારણુ, ચારે ધરીઆ દેહ. ૧૯

God helps the poor, for the rich help themselves.

૧૨. અણી પોલ્યા ને અણી ઝાક. પોલ્યે બંધ નહીં. ૧૫

અણી પોલ્યા ને અણી ઝાક. ગાડાનું પૈંકુ કરે તેમ એલીને કરે.
 ખાઈ, આહણુ ને વરતીએં,^૩ નજે સાટાં કરતીએં.
 શિંગડે જાલે તો ખાડો, ને પુષ્ટે જાલે તો ખડો.
 થુંકાને ચાટે તેવો પોલ. એલે બંધ નહીં. વાંકળ.
 કંઠાનો પોલ તે કુતરાનો ડેલ.
 ગાં^૪ વગરનો સોટીએં ગમે તેમ રડે.
 હળ તો પનો પનરવાર પરણુશે.^૫
 ગાંડી ભાથે ઘેહું.^૬

દ્વાહરો—નકે એલે બંધ નહીં, મર્મ નહીં મન માંહી;
 વાડો સંગ ન કીળુએ, છોડ એલે અતમાંહી. ૨૦

સોરડા—એસર^૭ ડેરા પોલ, દીધેદા રહેશે નહીં;
 કુડા દેશે ડેલ, પઢી જાય પતળી.^૮ ૨૧
 એલેલા મુખ પોલ, નર જે નિલાવતાજ નથી;
 તેણ પુરુણું તોલ, ડાડી સરખું કરણ્ણિયા.^૯ ૨૨
 પહેલે દીધેલ પોલ, પાપી થઈ પતળાએ નહીં;
 નિકળે કાળો ડેલ, વાનેં તારે વીજરા.^{૧૦} ૨૩

As slippery as an eel.

To blow hot and cold with the same mouth.

૧ ‘પવન પાણી સોદો કૃયો’ એમ પણ વરસય છે. ૨ વરતીએં=વરતી અગર માણી આનાર. ૩ વારેવારે પોલશે, ને વારેવારે કરશો. ૪ વખતે ધરે લઈ આવે ને વખતે ફેઠે, એઠેથે ડેકાણું વગરની વાત. ૫ વાર્ષુસંકર. ૬ ખાદલી જાય કે કુરી જાય. ૭ પ્રતિપાલન કરું. ૮ કવિ. ૯ વાન=શરીરનો રંગ. ૧૦ વીંનરો=કવિનું નામ.

૧૩. એલીને અણોલ્યા નહીં કરનાર. ૧૩

ઓલ્યા અણોલ્યા થાય નહીં. જખાન હાયો તે જન્મ હાયો.

ઓલ્યા અણોલ્યા કરે, તેણું દ્વાધ ઠીકરે.

મરદનો એલ પ્રાણ જતાં ફરે નહીં.

જે એલનો સાચો તેનો જ તોલ. ૧

હાથીના દંતુશળ નીકલ્યા તે નીકલ્યા, પાણ પેસે નહીં.

સાકરના હીરા ગલ્યા તે ગલ્યા.

થુંકું ગળાય નહીં, થુંકું ચટાય નહીં.

જે મહોડે પાન ચાવ્યાં તે મહોડે લાળા ચવાય નહીં. મરદનું વચ્ચન એક.

જે એલ્યા તે ધૂવનારે અક્ષર.

દ્વારુરો—દળચ ફરે, વાળ ફરે, ફરે નહીનાં પૂર;

ઉત્તમ એલ્યા ના ફરે, પચ્છિમ ઉગે ક્ષર. ૨૪

An honest man's word is as good as his bond.

A man of honour has but one word.

Keep your promise.

A word once spoken cannot be recalled.

૧૪. પ્રાણ ને પ્રકૃતિ સાચે જવાનાં. ૨૧

(પડી ટેવ ટળે નહીં તે વિષે.)

પ્રાણ ને પ્રકૃતિ સાચે જવાનાં. દ્વારડી બળ, પણ વળ ન મૂકે.

કુતરાની મુંછડી લોંયમાં દાટો, પણ વાંકોને વાંકી, સીધી થાય નહીં.

આદત આઈ હે જનકે સાથ, જાગેગી જનાજેક સાથ,

જકા પણા સ્વભાવ જયગા જીવસે. સ્વભાવનું ઓસડ નહીં.

અખણું ગયા, દખણું ગયા, પણ લખણું ન ગયાં.

ટાઢ જય રહ્યો, ને ટેવ જય મુશે. જીવતાની એડ મુશ્યે જય.

સાપ કાંચળી બદલે, પણ જેર મુંક નહીં.

અણાણું હાથી ઉપર એઠો, પણ મૂળા સાર હાથ ધયો. ૨

લીંખ ન મીઠા હોય, સીચો ગુડ ધીયસેં.

દાદર જય ચુવે, ૩ ને ટેવ જય મુશ્યે.

૧ વજન. ૨ ધૂવ તારો અવિચણ રહે છે તેવા અક્ષર. ૩ દળ=દૈજ.

૪ લખણ=ટેવ. ૫ આલાલાનો સ્વભાવ બિક્ષા સાર હાથ ધરવાનો છે.

૬ દાદર ચામડીનું દરર છે, તે ચુવે, કાચલી વગેરનો અંકુ લગાખાથી દૂર થાય છે.

વાંદરો સો વર્ષનો થાય પણ હેકે ભૂલે નહીં.

ઓડે જય લુચે, રે ટેવ જય મુચે.

દોડુરો—દૂર્જન તે દૂર્જન હોય, સજ્જન કેમે ન હુંબત;

ગોળે રાંધો લીંખો, કડવો નહીં મીઠત. ૨૫.

સોરઠો—અવનિ રોગ અનેક જેનાં શ્રધાં છે જતન; ૪

ધણુ તથિયતતું એક ઓસડ કર્યું ન રાજ્યી. ૨૬

સુવૈણો—પાવકદુંપુણુંદ નિવારન્દ સૂરજ તાપકો છત્ર કીયો હે,

વ્યાધિદું વેદ તુરગકુ ચાણુક, ચોપગકુ ખખદંડુ દીયો હે;

હુસ્તી મહામદકુ અંકુશ હે, ભૂત પિશાચ મંત્ર કીયો હે,

ઓખદ હે સબકો સુખકારક, સ્વભાવકો ઓખદ નાહીં કીયો હે; ૨૭

ચ્યાપાયા—ખાર કેસી લાખા બદલે, તરફર બદલે શાખા;

જાતે દહાડે કેશ બદલે, પણ લખણું ન બદલે લાખા. ૨૮

કડવી વેલકી કડવી તુંથડીઅં, અડસડ તીર્થ શીરહે આઈ;

ગંગા નાહીં, ગોમતી નાહીં, તોખી ન મીઠી કડવાઈ. ૨૯

Habit is second nature.

Crooked by nature, will never be straight by education.
What is bred in the bone, will not come out in flesh.
A rope even after it is burnt to ashes it keeps its coils.

૧૫. ન ઓદ્યામાં નવ શુણ. (ચુપકી રાખવા વિષે) ૧૩

નહીં ઓદ્યામાં નવ શુણ. સખ્યસે ભલી ચૂપ.

મૌનેન સર્વાર્થસાધનમ. એલેઈ તે એ ખાય, અણોલે નણ ખાય.

૧ હેક એઠલે કુંકો ભારવાની કળા. ૨ ઓડ=ભૂત, પ્રેતનો વળગાડ. ૩ સુવે=દાકસાં
વગાડી ધુણુંબે તે. ૪ જતન=રક્ષણું ઉપાય. ૫ પાવક=અગ્નિ. ૬ નિવારન=ઉપાય.
૭ ખખદંડ= અડનો સોણો.

“બાલે તે એ ખાય.” એ ખાનાથું હતો તેમણે રસોઈ ઝી, તેમાં પંચ લાઠવા
અનાદ્યા તે આનામાં ખસે જણે ડરાવ કર્યો હે લે “બાલે તે એ ખાય” ને “મુંગો રદે
તે નણ લાહુ ખાય” અને જણું સુઈ રહા. કેને નણ લાહુ ખાવનો વિચાર હતો. તે
મજન્યુત મન કરી પડી રહ્યો, ત્યારે બાને હતાવોણો હતો. તે, “આ તો બોલદો
નહીં ને રસોઈ ખગડશો ને ભુખે ભરીશું” એમ ઘારી બાલી છઠ્યો કે, “હીક નણ વાયા
ને એ મારા.” એમ બોલનારને એ લાડવા ખાવા પણા તે ઉપરથી કહેવત થઈ એ “બોલે
તે એ ખાય.” હતાવોણો થઈને બોલે તેને તુકસાન લાગે એ આ કહેવતનો ભાવાર્થ એ.

ઓદ્યાથી કરતું વાય,
ઓદ્યતો પેણાએ પાંચારે પડે.
મુંગામંતરે સાડાસતર.

ઓદ્ય ઉપરથી તોત પંધાય.
ઓદ્યા ઉપરથી મનુષ પરીક્ષા.
વાણી ઉપરથી પ્રાણી પરખાય.

ટાઢરા—નહી દિંગ નહી પેણું, નહી કરવાં નિશાન;

વચનથી વરતાય છે, અદૃલિન કે કૃષ્ણાન. ૨૦

માલીદા લદો અરસનો, ધોળીદી લદી ચુપ;

માગણુંડા લદો મોદનો, ચતુરણી લદી ચુપ. ૨૧

ચોરડો—કથી ન માને કાંઈ, જુગતી અણુણુગતી વરદાં;

શાણુને સુખદારી, ચુપ રહેણું રાજુના. ૨૨

Speech is the picture of the mind.

A bird is known by its note, and a man by his talk.

Silence is the best virtue

૧૬. અવસર ગયે છુધ કયા કરતી? કાર્તિક મહિને કણુણી દાલો. ૧૬

અવસર ગયે છુધ ક્યા કરતી? કાર્તિક મહિને કણુણી દાલો.

રંધા પણી હાપણ, ને ગરથ ગયા પણી જાન.

થા ભુદ્ધો તે લાભ ભુલ્યો. ગર્ઝ પળ પાણી ન આવે.

સદા દોર દોરા દીખાતા નહી, ગયા વક્તા કીર દાય આતા નહી.

લદ્દી ચાંદ્યો કરવા આવે ત્યારે ભેંડો ધોવા જરું.

સસલો દ્વિકારે આનો ત્યારે કુતરાણો થગો.

નાણું મણે પાણુ ટાણું ન ગળે. પીલુ ટાંણુ ચાંચ પાણી.

મરવા ટાણે પણાતાપ તે પૂર્વભન્નનાં પાપ.

ટાઢરા—ખડ ઝુટયાં ધણુ વનુપીયાં, વદાદા ગયા વિદેશ;

અવસર ચુભ્યા મેહુલા, વરસી કાંઈ કરેશ. ૨૩

ને મતિ પીછે ઉપને, સો મતિ આગે હોય;

કામ ન બણુસે આપણો, દુરિજન દસે ન ટૈય.

૨૪

૧ જ્યાદે કાઈ માખુસ વાત કરે છે તે વળનદાર અને આપણાની માફક પંધમેસતી દ્વારા વાત કરે છે તે વાત વિષે કહેવાય છે કે, “રોળ વાત ને એક રતી”ની, ‘સતર આનાની વાત’ છે તેમ “મુંગામંતર” એટે શુસ વાત મંત્રની પેઠ છાની રાખવા મુંગા રહીએ તે તેથી પાણુ વધારે એટે સાડાસતર આનાની વાત છે, એ બાવાર્થ કહેવતનો છે.

૨ કર્ણુ મનાય નહી, ત્યાં ચુપ રહેણું તે શાણું પુર્ણને સુખદાધ છે.

ગયું ધન તે સાંપડે, ગયાં વળે છે વહાણું;
ગયો અવસર આવે નહીં, ને ગયા ન આવે આણું. ૩૫

ઉજાડ જોડા ઝરી વસે, નિર્ધનીઆ ધન હોય;
ગયું ન જોખન સાંપડે, મુવા ન જુવે ડોય. ૩૬

અગલે દિન પાછે ગયે, હરસેં કીયા ન હેત;
અખ પીછતાકે ક્ષય કરો, જખ ચીરીઆં સુગ ગઈ ઐત. ૩૭

Better one word in time than more afterwards.
Past time is irrevocable.

Make hay while the sun shines.

૧૭. કાળી ચૌદશ ને આહિતવાર ઝરીઝરીને નહીં આવે.

અવસરે નહીં ભૂલતાં. (અવસર સાચવી લેવા વિષે.) ૧૬

કાળી ચૌદશ ને આહિતવાર ઝરીઝરીને નહીં આવે.
સાતમ ને સોમવાર વારે વારે આવે નહીં. હાથ આવેલી તક ખોવી નહીં.

કરવું હોય તે કરી લ્યો, નીકર વહાણું વાઈ જશે.
ટાણે થાય તે નાણે ન થાય. અવસરે ઘેલા ભલા.
દાવ આવ્યે સોગઠી મારવી. લાગે લાકડું ભાગે.
વખત જોઈ વાત કરવી. વા જોઈ વહાણ હંકારવું.
પવન જોઈ પીઠ દેવી. વળ જોઈને ટાંકણું મારવું.

દાહુરા—જખ તુમ આયે જગતમે, જગ હસે તુમ રોય;
અખ કરુની જૈસી ઝરો, પાછે હસે ન ડોય. ૩૮

બેસી દોહીએ બાકરી, ઉલાં દોહીએ જોટ;
જેસા વાયે વાયરા, તેસી દૃધાએ મુઠ. ૩૯
ટાણે ભૂલે ટેખણી, વિલે વાળે^૧ હાથ;
અમલ વેળા આળસુ, એ રહખરીનો^૨ સાથ. ૪૦

સોરઠો—નર તે ચતુર સુખણું, સર અવસર ચૂક તહીં;
અવસરનાં અંધાણું, રહે ધણું દિ રણાણ. ૪૧

Strike the iron while it is hot.

Hoist your sail when the wind is fair.

Every thing has its time and that time must be
watched.

૧ ધાતી ઝુટે. ૨ રહખરી=નહુંસક. ૩ નિશાની.

૧૮. દીકરા મોટો થા પરણુંબશું. રાણુજીનાં અખારાં. ૨૫

(વાયદા કરવા વિષે.)

દીકરા મોટો થા પરણુંબશું. રાણુજીનાં અખારાં.^૧

મેસાણુનાં લાટ જ્ઝે કાલ. દિવસનો ક્યાં હુકળી છે.

ચોમબતી અમાસ ને શુકવાર. અગસ્ત્યના વાયદા.

વાયદો હોળો દીવાળી વચ્ચે તે ખુટે જ નહીં.

હજુ તો રેહિણીમાં ગાને છે. વાયદે ગરું તે વાયે ગરું.

વાયદા ઉપર વાયદો તેમાં કોણ કાડે ક્ષયદો. મુલતબી રાખ્યાનાં માછાં દૂળ.

તાળવે ગોળ ચોટાડવો.

પલકકા પખવાડીઓં, ધડી કે ખર માસ.

દાસ અનકુ કહે કાલ; જિનકે કોણ હવાલ. આડી રાત તેની શી વાત ?

ટાંકું પથરા નેચું. દીર્ઘસ્ત્રી. લાંઘી કસે ખવરાવે છે.

બાવા મરેંગે, તણ એલ બાંટેંગે.

હજુ તો ગગનમાં ગાને છે, ચહેરે જાઓ, ખડે થાઓ.

દ્વારુદો—અખી કહેતાં દિન આડ, તખી કહેતાં દિન વીશ;

હોય કાલનો વાયદો, તો જણે જગદીશ. ૪૨

મરાડી નોડકણું.

આતા દિન સત્તા, ઉધા દિન વીશ;

પરવાચ્યા વાયદા, તો જણે જગદીશ.^૨

સઈની સાંજ ને મોચીનું વહાણું;

ધાંચેનની બાયડી કહે હું શું જણું ?^૩

શિવારામ ગાઈ, ન્યાં પશા ત્યાં ઐ ભહિના ને બાર દી;

ઉક્કા ત્યાંથી આડ દી, ને ચાલ્યા ત્યાંથી ચાર દી.

આતા લાઈએ આશા આપી, આંટા ખૂઅ ખવરાચ્યા;

આજકાલ કરીને આખર, ગોળને પાણીએ નવરાચ્યા.

Tomorrow comes never. False promises.

Whenever two Sundays meet, never.

૧. અખારાં=દુમણાં. ૨. દભડોલ ને પોઇસ મણુ કહેવાય છે.

૩. આ વસ્તુના વાયદાનો કહિ અંત આનતો નથી.

૧૬. કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અથ. ૫

(વાયદો ન કરતાં તરત કરવા વિષે.)

આજનું કામ કાલ ઉપર રાખવું નહીં. ડાણે હીઠી કાલ?

કામ કર્યો તેણે કામણું કર્યો. કર્યું તે કામ, વિઘ્નું તે મેળી.

દાહુરો—કાલ કરે સો આજ કર, આજ કરે સો અથ;

પરસુ પ્રલે હોયણી, ઝીર કરેગા કબ. ૪૩

Procrastination is the thief of time.

Delay is dangerous.

૨૦. સુદૃતકા ચંદન ધસણે લાલીઆ. ૧૦

(સુદૃતનો માલ ખાવા વિષે.)

સુદૃતકા ચંદન ધસણે લાલીઆ. સુદૃતકે લડુ ખાયો મેરે લાલ.

સુદૃતકા માલ લુટો મેરે લાલ. સુદૃતકે સુણે ડેલે જેસી મળ.

મદૃતનાં ભરી તીખાં ન લાગે. મદૃત મળ્યું તે બહુ મળ..

ધર્મરાણનો ગોળ જેમ લુટાય તેમ લુટો. મદૃતની મળ માટી લાગે.

સુદૃતે માલ, દિલ બેરેહેમ.

દાહુરો—રહો અમારા નગરમાં, હુકમ પિના મત જાયો;

કરો હમારી ચાકરી, ભીખ માંગકે ખાયો. ૪૪

To cry yule at other men's costs.

To be merry at the expense of others.

The wholesome meat is at another's cost.

૨૧. લાવતું હતું ને વૈદે કણું. ૭

(મન લાવતું મળે તે સંબંધી.)

લાવતું હતું ને વૈદે કણું. રોતી હતી ને પાંચેરીઓં મળ્યાં.

બુણું ગળીઓ ને ખુચકાયોં, તે જેસી ગયો.

ગાડું દેખી લાગે થાક, દેખા દેખી થાકે પાગ.

દોડવું હતું ને ઢાળ આવ્યો. ગાડું દેખી શુદ્ધ લાંઘ્યા.

સોરઠો—જેની જેતા'તા વાટ, તે શેરડીએ^૧ સામા મળ્યા;

ઉધ્બળાં હૈયાનાં કપાટ, કુચી ડેરે કામ નહીં. ૪૫

What a man desires, he easily believes.

૨૨. દગ્ગા કીસીકા સગા નહીં. ૧૪

(એઢું કામ કરનાર તેનાં ક્રણ પોતે જ લોગવે છે તે વિષે.)

દગ્ગા કીસીકા સગા નહીં, કીથા ન હોય તો કર હેણો.

એના ટાંડીઓ એના ગળામાં. એઢે તે પડે.

નીતિએ નારાયણુ વસે, અનીતિએ કુતર્રા બસે.

લુંકું તાડી (ધ્યાચે) તેનું લુંકું થાય. દાનત તેવી બરકત.

કપટ ત્યાં ચપટ. કુડ ત્યાં ધૂળ. કુડના ડાંડીઓ કપાળમાં વાગે.

જેનું મન ચોખ્યું, તેને શાની બીક ? દગઘાળું હાઠ ન ચાલે.^૧

જુસકી દાનત ઝુરી, બિસકે ગલે ઝુરી.

દ્વાહુરા—એઢેગા સો પડેગા, તુમ દ્વિકર ના રાખો લાઈ;

ચીરી આપી થાણુને, ગઢે ચખો નાઈ. ૪૬

ધ્યાચે જેવું અવરતું, તેવું આપણું થાય;

કર્મું ન હોય તો કરી જુઓ, જેથી તુરત જણાય. ૪૭

Underhand practices fail in the end.

Evil to him, who thinks of evil.

He who digs falls

Deceitful men dig their own graves.

Cheating play never thrives.

૨૩. કરણી તેવી પાર જિતરણી. ૧૩

(સારીનરસી કરણી વિષે.)

જેવી કરણી તેવી પાર જિતરણી. દીધવાન ક્રણ લોગવવાં.

વાબ્યાં તેવાં લણુવાં. કૌવચ વાવી મોગરી લેવાંય નહીં.

હાથે કર્મું હશે તે સુવા પઢી સાથે થાય. હાથે તે સાથે.

કરેગા જેસા પાવેગા, બાવેગા સો લણેગા. કરવું તેવું પામવું.

જમણો કરે તે જમણો લોગવે, ને ડાખો કરે તે ડાખો લોગવે.

સાંદ્ર કરી સારાની વાટ જેવી. બોલશો તેવું સાંકણશો.

કલજુગરે નહીં, કરજુગ હે; એક હાથસે લે, હુસરે હાથસે દે.^૨

૧ ધર ન ભરાય. ૨ હાલોનો જમાનો કલિયુગ કહેવાય છે. તે જુગ વિષે એમ મનાય છે કે પાપકર્મ કર્યો હોય પણ કાઈ તેનું ક્રણ હેખાતું નથી. તે સંણંધમાં સારા સહગણી પુરુષો તેમ નહીં માનતાં કહે છે કે, “કલિયુગમાં કર્યો કર્ગી શુભ કે અશુભનાં ક્રણ તુરત મળે છે. એટલે એક હાથથી કર્ગી કર, ને પણે હાથે લોગવા.” આર્થિતું જેવાં કર્મ કરશો. તેનાં ક્રણ તુરત લોગવશો. ૩ તુરત કરણીનું ક્રણ મળે છે.

દોહરો—કલિજુગ કહે છે જગત પણ, કરજુગ એનું નામ;
આંહીનું રૂપ આંહી મળે, એવું છે આ કામ. ૪૮

As you sow, you will reap so.
Do good and have good.

૨૪. વર વરો કન્યા વરો, ગોરતું તરખાળું ભરો. ૧૦

(પોતાની ભત્તાઅ સરતી હેઠ તો બીજાનું ગમે તેમ થાયો તે વિષે.)

વર વરો, કન્યા વરો,^૧ ગોરતું તરખાળું ભરો.

ક્રિસ્તિકા ધર જલો, ક્રિસ્તિકા પુત ભરો, બંદુ ઐરસલા.

ક્રિસ્તિકા ધર જલો, ક્રિસ્તિકા પુત ભરો, બંદુ ખાવે ઓર તાપે.

મીઅંની ડાઢી બજે, ને દાસીને અજવાળું થાય.

ક્રિસ્તિકી વેલ,^૨ ક્રિસ્તિકી ઘેલ, ઓર બંદુકા ડચકારા.

આરતી જિતાં ને મંગળ ગાડી, બીજાને આપું ત્યારે હું શું ખાડી ?

મરનારને ઉપાડનારની પીડા શી ?

મુદ્દાં ઐહેસ્ત જાય, કે દોજખ જાય, આપણે તો છનાછની.^૩

ધરનાં છાકરાં ધંટી ચાટે ઉપાધ્યાયને આટો.

ચોપાયો—પાડોસણ કહે આટો આપો, ધરનાં ચાટે ધંટી;

છાકરાં તો છાસ પીએ, ને આવો મારો બંટી. ૪૯

Plough or not plough, pay me my rent.

His bread is buttered on both sides.

Charity begins at home.

૨૫. સુંદને ગાંગડે ગાંધી થવાય નહીં. ૩

સુંદને ગાંગડે ગાંધી થવાય નહીં.

બારા સુધી ભણી પંહિત થવાય નહીં.

અધી સોપારી ને હિરો દ્વાલ વેપારી.

One flower makes no garland.

One swallow does not make spring.

૧ ‘વર ભરો, કન્યા ભરો’ પણ બેસે છે, પણ તે શુદ્ધ નથી.

૨ વેલ-ગાડી.

૩ છનાછની=મોઝમન અથવા પૈસા ઉછળે.

૨૬. ડોહોડ વાંક વગર કળુઓ થાય નહીં. ૬

ડોહોડ વાંક વગર કળુઓ થાય નહીં. એક હાથે તાળી પડે નહીં.

રંગદોપ ને પાશદોપ વગર લુગડુ ખરાય થાય નહીં.

રંગમાં ને પોતમાં બનેમાં વાંક. ગાળ ફૂઠિ ગાળ સાંભળવી.

ઢાહુરો—આવત ગાલી એક હે, ઉલ્લંઘત હોત અનેક;

કુભીર ને લિક્ષટે નહીં, તો રહે એકદી એક. ૫૦

It takes two to make a bargain.

The second blow makes the fray.

It requires two to quarrel.

૨૭. લીધાં લાડ ને આધાં ખાસડાં ફરીદ્દીને આવે નહીં. ૬

લીધાં લાડ ને આધાં ખાસડાં ફરીદ્દીને આવે નહીં.

કાલે મરી જરું છે, આઈપી ખૂબ લિડાવી તે ખરી.

આડી રાત તેની શી વાત? કાણે દીકી કાલ?

કાણું લાણું કાલે શું થશે?

કાલ ખુદા છે (તે આપણો). કાલની વાત કાલે.

ખાનારખીનારને ખુદા આપનાર.

ઢાહુરો—પથક પાવકી ખાયર નહીં, કરે કાલકી ખાત;

જવ લિપર જમડા ફરે, નરું તેતરપર આજ. ૫૧

Eat drink, be merry, we shall die tomorrow.

To morrow will take care of itself, spend and God will send.

૨૮. સુરજ સામી ધુળ નાખીએ તે આંખમાં પડે. ૬

સુરજ સામી ધુળ નાખીએ તે આંખમાં પડે.

પથરને બચું લરીએ તો પોતાના દાંત પડે.

લીઠમાં ભારે લાત, તે પોતાની લાત.

આસમાનપર શુંકે, તે મહોં લિપર પડે.

ચંદ્રમાનું વેર લેવા ધર સળગાવીએ તો આપણું ધર ખણે.

“તારું નામ શું?” જવાય, “જવો.” ધંધો શું કરે છે? “સર્પ આલ્યાનો;” તારે “જવો ન જવ્યો.”

બહારવણીએ ધાસે, રાજ ધાસે નહીં.

હાથી પાછળ કુતરાં ધણાં લસે છે (પણ પરવા નહીં કેમકે ધળ થવાનો ભય નહીં).

મોટાની વાત કરીએ તો વણુમેતે મરીએ.

Spit not against the heaven, it will fall back on your face.

• ૨૬. ગોળે ભરે તેને વિષથી મારીએ નહીં. ૨૧

(મારું બોલવા વિષે.)

ગોળે ભરે તેને વિષથી મારીએ નહીં.

મીરી જુલ રાખવામાં કાંઈ જતું નથી. જુલમાં અમૃત, જુલમાં ઓર. આપની ઘૈયર કહેવા કરતાં મા કહીએ તો પાણી પાય.

વચને દરિદ્રતા શી? વચને કિં દરિદ્રતા. જુલમાં સાડર રાખવી. મીરી જુલ, સર્વ કર્યે સિદ્ધ. જણાં શીરીં તો મુલકગીરી.

જુલમાં ઓર તો મુલકથી વેર. મીરી જુલમાં વશિકરણ વસે છે. વાત કરવી તો ગોળે વીઠી કરવી. જુલ ચાંદાવે ને જુલ પાડે.

જેડા મારવા તો શાલમાં લપેઠીને મારવા.

સંપત હોય તો દેન્ને દાનળ, નીકર જુલદીએ જશ વેને.

દાહુરા—તુલસી કહેત પુકારકે, સુનીએ સણ દે કાત;

હેમદાન ગજદાન તે, બડો દાન સન્માન. ૫૨

સણ ધનદોધન બચન હે, બચન રતનકી આન;

તીન લોક્ષી સંપત્તિ, ૨હી બચન ખીચ આન. ૫૩

જુલીએ તો જશ લીજુએ, શાદ જેડા સેણ;

મરી જાવું માનવીએ, રહે ભલેરાં વેણ. ૫૪

સોરઠા—કોયલડી ને કાગ, વાને^૧ વરતારો^૨ નહીં;

જુલલડીમાં જવાય, સાંદું સોરઠીએ લણુ. ૫૫

ઉપજાવે અતુરાગ, કોયલ મન દુર્પિત કરે;

કડવો લાગે કાગ, રસતાના શુણ રાણા. ૫૬

પોપટ કોયલ જોલ, થેડા પણ લાગે ભલે;

વૃથા શુમાવે તોલ, બણુ ઘોલીને મેંડાં. ૫૭

Large bounties we wish to give in vain,
But all may shun the offence of giving pain.

^૧ રંગ. ^૨ વરતારાનો અર્થ તો પારખી કાઢાઉંદું છે.

૩૦. પોથીમાંનાં રીંગણું. ૧૧

(કહેણી ને રહેણી લુદી તે વિષે.)

પોથીમાંનાં રીંગણું. પરેપદેશે પાંડિત્યમુ.

ડાહી સાસરે જય ને ઘેલી શિખામળુ હે.^૧ કહેવું સહેલું છે, કરવું કરણું છે.
કહેવું કંઈ, ને કરવું બીજું. કહેવા કરતાં કરી બતાવવું સારું.

એ દોયળાની રમત. છસના ને પેટના લુદા.

કહે કંઈ ને કર કંઈ, તેને ધારો ચુકા માંણી.

કહેવું કંઈ ને કરવું કંઈ, એ તો લણો મોટી ભવાઈ.

દ્વારું—કહેણી ભીસરી, અંડ હે, રહેણી તાતા લોહ;

કહેણી કહે ને રહેણી રહે, એ જેવાં ડાહુ. ૫૮

Wise for others, but fools to themselves.

He is not wise who is not wise for himself.

A man of words, not of deeds, like a garden of weeds.

Precept begins, but example completes.

An example is better than a precept.

It is easy preaching fasting with a full belly.

Practice what you preach.

Easier said than done.

૩૧. હૈએ હોય તે હોઠે આવે. ૧૦

(મનમાં જે વાત રમતી હોય તે ઐલાઈ જવાય તે વિષે.)

હૈએ તેવું હોઠે. વાણિ અંતઃકરણું પ્રતિબિંબ છે. ચોરને માથે ચાંદરણું.

જેવું અંતરમાં હોય તે જુઓ આવે. દોપારિનું હૈયું કાચું. ચોરને માથે કાંગડો.

પતકણું^૨ ચોરણું તે ભણો ઉપર આવી ગયું.

પતકણું ન ચોરે બાવો બ્લાગારી. ડોણુ કહે છે રંપીનો^૩ ધા?

એક વાધરી આણો જન્મારો જનવરને પકડવા તથા મારવાનો ધંધો
કરીને ગંગાસ્તાન કરી આવી ધર્માચરણ કરવા લાગ્યો. એક વાર જંગલમાં
તે ગયો. ત્યાં કેટલાક નાની ઉમરના છોકરા ધો પકડવા મહેનત કરતા હતા.

^૧ ઘેલી સાસરે ન જય; અને ડાહીને શિખામળુ હે એવી કહેવત છે.

^૨ ‘તણુખણુ’ પણ ઐલાય છે. ^૩ રંપી એક હુદિયાર છે.

ધો દરમાં પેહી પણ પુછડી બહાર રહી ગઈ હતી. વાધરીના લુવાન છોકરાઓએ ધોને પુછડેથી જાલીને તાણવા માંડી પણ ધોને ખેચીને બહાર કાઢી શક્યા નહીં, એટલામાં ધર્માચરણ કરનારો વૃદ્ધ વાધરી તાં આવ્યો ને લુવાન છોકરાઓની મહેનત અદ્દળ ગઈ જણી પોછ્યો:—

જાણું છું પણ કહેતો નથી, નાહાવા ગયો'તો ગંગ;
ધીની ગાં-માં આંગળી કરે તો, દીકાં થાયે અંગ. ૧

તે પ્રમાણે લુવાન છોકરાઓએ કર્શી અને ધોનાં અંગ દીકાં થયાં. દરમાં ચોટી રહેવાનું જોર ધો કરી શકી નહીં, એટલે બહાર તેને ખેચી કાઢી છોકરાઓએ પકડી લીધી.

મારો રૂપીઓ શું ખાય છે ?

Nearest the heart, comes out first.

As we think so we speak.

૩૨. સાચને આંથ નહીં. ૨૦

(સાચ વિષે.)

સાચને આંથ નહીં. સાચ તરે ને જૂઠ છુડે, સત્યકા બેલી રામ,
સાચો રૂપીઓ સર્વત્ર પરખાય, સાચે રાયે જગપતિ.

સાચને એ પગ (જેથી અડગ ઉલ્લં રહી શકે).

સત્ય એ જ પરમ ધર્મ, સત્યમેવ જગતિ. સત્યકી જીકર, ઝુદાંડ દ્વિકર.
દાનત પાક તેને શાની ધાક. સાચા ધંટ દેવળ વાગશે.

સોનાને સ્થામતા નહીં. ચોખા મનને ચિત્તા શી?

જાં સલે લાં રહેમત.

સલે ભય જાણે નહીં ને ભર્યું કાળ પીળાણું નહીં.

સાચનો બેલી પરમેશ્વર.

ખરાને એરસલા, ખાટાને ખલ્લા. ૨

દાહરા—સત્તિયા સત નવ છોડીએ, સત છોડે પત નય;

સતકી બાંધી લક્ષી, ધરણું ચસી આય. ૩ ૫૮

૧ એક માણુસ ખાસે એછા રૂપીઓ હતો તે વાત તે બણસે હતો. બનસમાં તે રૂપીઓ ચલાવવા ગયો, પણ મનમાં તે એછા હતો. એથે જાણાઈ જવાણું કે, “મારો રૂપીઓ શું ખાય છે?” અર્થાતું તે ચલાવતાં કટખું કમતી આવશે. દુઃખનદોરો તે સાંભળું બહેમાઈ ગયા અને એછા રૂપીઓ આલ્યો નહીં. ૨ આસણ.

૩ બીજા જાણાઈ આય પણ ક્ષેવાય છે.

સતિયા સત છોડે નહીં, રાજ, પ્રાણુ, ધર જય;
હરિશ્ચન્દ્રનું જીવન એ, સતિયાનો યશ ગાય. ૬૦
હરિ ભજવો હુકે એલવો, દોનું આત અવલ;
તુલસી તાકો ન ઉતરે, આડે પોહેર અમલ. ૬૧

Virtue is always victorious.

Honesty is the best policy.

Truth seeks no corners.

Truth is God's daughter.

A clear conscience can bear any trouble.

૩૩. ભરમ લારી ને ખીસા ખાલી. ૩૫

(વગર પૈસે ડોળ કરવો તે વિષે.)

ભરમ લારી ને ખીસા ખાલી. ઢાલો ચણ્યો ને વાગે ધણો.

મુછે ચોપડવા તેલ નહીં ને તેહેલીએ દીવા કરે.

નામ રાખ્યું ધનાશા ને ધરમાં હંકાંરે કુસ્તી કરે.

પુલ ફટાકીયા ને ફાંટમાં છાણું, વેર આવે ત્યાં કલેડાં કાણું.

ઢાલી ઢકરાઈ ને ફાંટમાં છાણું, સુવે ત્યારે બેઠ ખીછાનાં.

પુલી ખાધની પુલ, ને ધરમાં ન મળે ધૂળ.

દમદોલ ને માંહે પોલ. નામ મોટાં ને દર્શન ખોટાં.

શેખાઈ શાહજહાની, ને કસણ લાડલુંજાનો.

ખાઈ ખોખાઈ ને વહુને ધરચોળું જોઈએ.

ક્યા કરે નર ફાંકડા, કે થેલીડા મહેં સાંકડા.

ધરમાં આડી શેરીની બિડે, ને બહાર મુછો મરડે.

ઉપરથી ફૂલ ને ધરમાં ધૂળ. કોરા વાગા કકડે ધણ્ણા.

દળનારીના દીકરા ને નામ પાઊં શુલાખખાં.

મીથાં ક્રાદીયાં ચાટે ને ખીખીને પુલેલ જોઈએ.

જાચી દુકાન ને ઝીકાં પકવાન. કોરા વાધા કડકડે, ને ધરની રાંડ ફૂલ્દ્દે.

ઉપર વાગા ને માંહે નાગા. તમાચો મારી મહેં લાલ રાખ્યું.

ખાલી વાસણુ ખડકડે ધાણું. અડક પારેખની ને જાત હળમની.

ધરમાં ચોણીશ હાથનો વાંસ ફરે ને બહાર ખાપ ચાણીશ લાખના.

૧ અમલ=કેદ.

૨ ઢાલાં ખડખડે.

૩ આડી શેરીની ધૂળ.

લાઘવાઈ લુહારડી, કાખમાં ઝુવારડી.^૧
 પાસે ન મળે ડોડી ને ઉલ્લી બજાર દોડી.
 પેટમાં પુમહુ પાણી નહીં, ને નામ માછે દરિયાવખાં.
 ધરમાં હાંલ્ખાં કુસ્તી કરે, ને બહાર લાલજી મણીઆર.
 બહાર આપે ચાણીશ લાખના, ને દીકરો વ્યાજમાં કુલ્યો.
 બાઇડીને અલૈયું^૨ નહીં ને પણો ધોઢાનાં સાટાં કરે.
 ભાઇની બગલો દેખાય, વહુને ચોગા સાડી જોઈએ.

અધૂરો ધડો છલકાય.
 પેટને પૂરું મળે નહીં ને જોઈંગને વડાં.

કરવી ગુલામી ને ભીજાજ અમીરનો.

ચેપાઈ—હીરો, મોતી, અવેરદાસ, દામ મળે નહીં બેઠો પાસ;
 નામ ધરાવે છે રણુછોડ, બરે વ્યાજ મોટી એ ખોડ.

A great cry a little wool.

A large building a low foundation.

Great show, empty pocket.

Great boast, little roast.

He robs his belly to provide for his beach.

Empty vessels make mostsound.

Large trees give more shade than fruit.

Clean clothes and empty pocket.

૩૪. ખપ તેની છોત નહીં. ૮

ખપ તેની છોત નહીં. આરત તેની આલાંછેટ નહીં.

માયે ઓઠી ચાદર ઓટલે ન્યાં એઠા લાં પાદર.

હાજતમાં હુન્જત નહીં. હાજત વખત પાયખાતું ગંધાતું નથી.

વહોલામાં વઠાળ નહીં. કામી બાર ગાળી જનડ દેખો.

હુંડે કુહેડનો દોપ નહીં.

૧ ઝુવારડી=સાખરણી. ૨ અલૈયું=ચુરી. ૩ હેડાંગાકદાના મોટા પાયદાને વેણેરીને બે સરખા ભાગ કરી, બને કડકમાં અર્ધ ગોળ કંદાં કે ગાળા કદવામાં આવે છે. તે લાકડાના ઉપરના લાગને લાગો કરીને મંહે ગોળ ગાળામાં કેદીનો એક પગ ચોમીને પાણદાના બે કર્કા ઉપરાડપર ભૂલી છેઠે તાર્ણ ભારે ને કેદી લ્યારી લ્યારી નાતના હોય પણ હેડમાં બધાના પગ ચોસેકા છતાં બધુંવાર્ધનો દોપ નહીં ગણુંતાં, એક હેડમાં પગ રાખીને

Necessity knows no law.

All is fine that is fit.

૩૫. સોખતે અસર. ૧૬

સોખતે અસર, તુખમે તાસીર.

સંગ તેવો રંગ. વાન ન આવે પણ સાન આવે.

બધા ખાય છે અથવા ખાનું પડે છે. તે કેટી જ્યારે દૂરીને આવે છે ત્યારે નાતમાં તેનો કંઈ દોપ નહીં ગણુતો દાખલ કરવામાં આવે છે. ઓસ્તત ગમે તે નાતની રાખવામાં દોપ ગણુતો નથી.

સોખતે અસર

૧. ખાદશાહ અને લવાના સંવાદમાં લવે કહું, “સોખતે અસર, તુખમે તાસીર;” વ્યારે ખાદશાહે કહું, ““તુખમે તાસીર” વાત ખરી છે, પણ માણુસનું મન મજબૂત હોય તો સોખત અસર કરી રાકે નહીં, માટે સોખતે અસરની વાત મને ખરી લાગતી નથી.’ તે ઉપરથી લવે કહું, ““સોખતે અસર” ખરી વાત છે?’ લવે તેના ખરાપણું વિષે આખાહ પડવાથી ખાદશાહે કહું, ‘ખાર મહિનામાં એ વાત ખરી સિદ્ધ કરી આપને, નહીં તો ગરદન મારીશ.’ લવે કચુલ કર્યું.

એચાર માસ જવા હેઠા, લવે કાશી વગેરે તરફ જવાની રજ લીધી ને કાશી તરફ ગયાનો બન્ધો ડેળ કર્યો, ને પછી વાણીએ થઈ હિલ્લીમાં શાડુકાર બની મોઢી બનતરમાં સારી ગણું માળની દુકાન ભાડે રાખી. એહેલા મજલામાં દુકાન કરી એચાર શુમારતા તથા નોકર રાખ્યા, ને તેણે ઉપરના મજલામાં પોતાની જી સાથે રેણુાક કરી.

બીજે દહૃડે તેણે પોતાના નોકરને કહું, ‘એક હજનમને બોલાવી લાવ. ખાદશાહનો હજમ હશે તે સારી હજમત કરતો હશે માટે તેને તેરી લાવને?’ નોકર ગયો અને ખાદશાહના હજમને તેરી લાવ્યો. રોડ (લવે) હજમત કરાની હજમનાં ખાડુ વખાણ કર્યો ને હજમને હજમતના મેહેનતાખાંના પાંચસો રૂપીએ આખ્યા. ખાદશાહનો હજમ ખરો, પણ પાંચસો રૂપીએ એકઢા લેયેલા નહીં તેરી ખાડુ ખુશી થઈ ગયો. રોડ હજમત કરાવી રહા કે, તુરત ઉપરે માણથી એક દાસી આવી તેણે હજમને કહું, ‘મારી ખાઇના નખ લેવાવવા છે માટે ઉપર ચાલ.’ ઉપર ગયો, નખ લેવાને આંગળી હાથમાં લીધી ખરી, પણ સોના રેલી ખાઇની હેઠ, ભવ્ય ને સૌંદર્યથી ભરપુર સુખ નેઈ હજમ તો હિંમૂઢ બન્ધો. બાઈ કહે, ‘ખરાળર છવ ડેકાણે રાખ નહીં તો જીવતો નખ ઉત્તરશે.’ કાળજું માંડમાંડ ડેકાણે રાખીને ઘાંયજે નખ ઉતાર્યાં. નખ ઉતરામણુના તે ખાઇએ જે રૂપીએ આપી, હર નિંદે દહૃડે નખ ઉતારવા આવવાને વરદી આપી, તે હજમે ખુશી થઈ કચુલ રાખી.

એમ વહીવટ ચાલતાં એટેક મહિના નીકળી ગયા. પછી હજમ એક વાર નાગ લેવા આવ્યો, ત્યારે ખાઇએ પૂછ્યું, “કાલે સાંનના ચાર વાગતાં એક સવારી નીકળી બારેસો ધોડા આગળ, સોણસો ધોડા પાછળ ને વર્ચે એક ધોડાવાળો ધોડા નચાવતો હતો એ કોણું હશે?’ હજમે કહું, ‘જો ન ખાદશાહ સદામત હતા.’ લારે બાઈ બોલ્યાં, ‘ખાડુ

ગઘેડા સાથે ધોડું ખાંધે તો, લુંકતાં ન શિખે પણ આગોટતાં શિખે.
દેખે તેવું શાખે, ઓડે ન તોય ટેકવા શાખે વસી વિહંગમાં.

ખુખસુરત છે, ને વોડા પણ ખુખ નચાવતા હતા. મેં ખારીમાંથી ચુપકીથી લેયા પણ
તેમની નજર નહોંતી.”

આ વાતથીતનો મુસંગ ખન્યા પછી હનમ ખાદરાહની હનમત કરવા ગયો ત્યારે
ખાદરાહને વાતમાં કહું કે, ‘‘એક શાહુકાર અસુક હુકાનમાં રહેવા આવેલ છે તેની આરત
ખહુ ખુખસુરત અને પહિનાથી છે. હું જે મહિનાથી નખ ઉતારવા જર્દે છું, પણ કોઈ
હિન્સ બોલતી નહોં. આજ બોલી,’’ એમ કહી ખાઈતું કહેવું સંભળાની છેવટે કહું કે,
“આપની ખુખસુરતી ઉપર ફેંક છે.” હુકાનની નિરાની ખાદરાહે પુછી લીધી, ને
હનમને કહું કે, “હું કલે ત્યાંથી સવારી સાથે નીકળીશ.” હનમ કહે, “હું શેડાણીને
અથર આપીશ.”

હનમ તે શેડાણીના નખ લેવા ગયો ત્યારે બીજું કાંઈ નહોં બોલતાં એટલું જોયે
કે, “આજ ખાદરાહની સવારી નીકળનાર છે.” શેડાણી એ વાત બાણી ખુશી થયાનો તથા
પોતાને ખાદરાહનું રહોડું નેવા બિમેદ હોય એવું હનમને દર્શાવ્યું.

આ ખાઈએ પોતાનો પોખાક ચિચાક્ખિક ખનાવવા તબબીજ કરી અને સવારી નીકળા-
વાની રહુ લેતી એડી. ખાદરાહની સવારી નીકળી. ખાદરાહની હનમની સૂચના મ્રમાણે
ઉચ્ચ લેતા હતા ત્યાં શેડાણીએ માથાના વાળ મોર કળાની માદ્ક કરી, પોતાનું અર્ધું
શરીર દેખાય તેવી રીતે ખારીમાંથી કહાણીને પાછી પેસી ગઈ, પણ ખાદરાહે લેઈ લીધું.

ખાઈતું મનોહર રૂપ લેઈ ખાદરાહનું મન હરાઈ ગયું. હનમ હનમત કરવા ગયો
ત્યારે ખાદરાહે હનમને કહું, ‘‘હું એ ખાઈની ઇચ્છા મને મળવાની છે, તો મારી પણ
ઇચ્છા તીવ્ર થઈ છે, માટે પુછ લે કે શી રીતે મળવું?’’

ધાંયને વાયરી જત, ને ખાદરાહે વાત કરી એટલે નખ લેવાને ખડાને રોડને
ધેર ગયો, ખાઈને મહ્યો અને ખાદરાહની ઇચ્છા લણ્યાંની. ખાઈએ તે વાતને રૂસીલી ગણી
જવાબ આપ્યો કે, ‘‘અમે શાહુકાર વાણીએ ને જઈન, પણ ખાદરાહ ગોરણનો વેપ
લઈને અહીં આવે તો મારે પણ મળવાની ઇચ્છા તેવીજ લેરહાર છે. માટે કાલે ખોપારે
આવતું હોય તો ગોરણ થઈને આવે. કોઈ લણ્યાએ નહોં ને રોડને પણ વેહેમ
આવશો નહોં.’’

આવી રીતે વાત. મળવાથી હનમ તો હરખપદુડો થયો, દરણારમાં ગયો, અને ખાદ-
રાહને વાત કરી. ખાદરાહ તો તલખાપડ થયા હતા અને હણપીસુછ ઉત્તરાવવા ધાંયને
તો હાજર હતોજ. બનલરમાંથી મલમલના ડેરા તકા મંગાની ગોરણના કેવી ગાતરી
વાળી. એક મલમલ ગોરણની માદ્ક એઠોડી, હાથમાં રણેણું, પાતઢે એળીમાં મુકી
હનમની પાછળ એક શુષે દરવાલેથી નીકળી, શાહ રહુ પણો મુકી પેદા ગલીને રસ્તે
આલી શેડાણી હુકાનપર ચહેરા. આગળ હનમ ને પાછળ ગોરણ કટ્કટ નિલે માળ ગયા.
ખાઈ શુંગાર સજ ફુકડ થઈ એહી હતી તે ગોરણને આવતા કોઈ છલી થઈ ખે
લાગી, એક ખાલડ નાંખી આપી તે ઉપર આસનીડ નાખી ગોરણને પેસાચ્યા. હનમ

દાળની સોખતથી ચોણો નર મંત્રી નારી થયો.^૧

સોખત પ્રમાણે નોખત વાગે.

જેને જેવો વાસ^૨, તેને તેવો પાસ.

પડોસીનું કર્મ ન આવે, પણ સોંઝ^૩ તો આવે.

નીચનો સંગ ને માનનો લંગ.

દાહુરા—જ્યસી સોખત જગતમે, તેસો કરત ઉપાય;

સોખત ગુન છુટે નહીં, કહા રેંક કહા રાવ. ^{૫૩}

સોખતસેં સુધ્યાં નહીં, વાડે બડે અભાગ;

સોખતસેં બીગથો નહીં, વાડે બડે સુભાગ. ^{૫૪}

સુંગત ક્રીને સાંખડી, ઘનત ઘનત ઘન જાય;

અજ્યા કુંજર શિરપર, મનમાને ક્ષલ ખાય.^૫ ^{૫૫}

નીચે ગયો; કમાડ બંધ કરી ખાઈ એન એરડામાં ગઈ ત્યાં કમાડ કોકે અભડાયું. કમાડ ઉધાઉવા ખાઈ આવી. આહશાહે પૂછ્યું, “કોણ છે?” ખાઈ પોલી, “કોણ નહીં શેડ ધરયણું છે; તેની શીકર નહીં, આપ નિશ્ચિત રહો.”

બારથું બધારી ખાઈ પીન અંડમાં ગઈ, શેડ આખ્યા, આંચાળી પાથરી, વેરવાર નમો, કમર બાંધેલી ને અંદર આવ્યા. બોલ્યા, “પધારો, પધારો મહારાજ, ભલે પધાર્યા. મહારાજ વંદુ છું.” આહશાહ (ગોરલ) કાંઈ જોલ્યા નહીં, એટસે શેડ કણું, ‘વંદુ છું,’ તો પણ ગોરલ બોલ્યા નહીં. ત્યારે શેડ કહે, “હુમ જોલતા નથી? મહારાજ વંદુ છું.” એટસે ગોરલ બોલ્યા, “વંદુ છું કેયા?” શેડ કહે, “મહારાજ, આમ કેમ? તમે અમારો ગોરલ થઈને કેમ જોલતા નથી?” એમ કહી શેડ નીચે એકા. આહશાહે સારી રીતે નજર માંગી લેયું તો લાગ્યું કે શેડ નથી પણ લવો છે. આહશાહે શેડને કણું, “અખે લૌવા લેસા માલુમ પરતા હે.” એટસે લવો કહે છે, “હુલ્લુર, આપ મને આહશાહ અવામત લવા લાગો છો.” પછી પરસ્પર મહ્યા, અને હુલમની સોખતની શી અસર થઈ તે લવાએ સિદ્ધ કરી આપ્યું.

૧ ખીચડી. ૨ વાસ=રહેડાય, સમાગમ; પાસ=દંગ. ૩ સોંઝ=વલ્લાણ.

૪ એક બદરી નદી ઉપર પાણી પીવા ગઈ. નદી આગળ કીની રેતીમાં વાધનાં પગલાં પડેલાં લેયાં. બદરીએ વિચાર્યું કે, સામે કાંડે મારાથી નદી જિતરને જવાય અને નારીને ધ્યાય તેમ નથી માટે શું કરવું? ધીરનથી વિચાર કરી પગલાંનું હુંયાણું કરીને પગલા આગળ બેડી. થારી વારે હાથી પાણી પીવા આયો. હાથીને બદરી કહે છે કે, ‘તું ભલે આયો.’ આ વાધનાં પગલાં લે. વાયે મને ભલામણ આપ્યા સુનાય હું બેડી હતી અને તે પ્રમાણે જાઈને વાધને ખણ્ણ આપું છું કે, ‘હાથીભાઈ આયો છે?’ એમ કહી બદરીએ જોલતા માંઝ્યું એટસે હાથીએ બદરીને પાછી જોલતાની કણું કે, ‘વાધને જોલતાની નહીં ને. વિગતવાનો આરો જતાવ.’ ત્યારે બદરી કહે છે કે, ‘મને પ્રતિભાધી

જળ પ્રમાણે પોયણાં, કર્ભ પ્રમાણે ભત્ત; ૬૬
 ને જેવા નર સેવીએ, તે તેવી ઇળપત. ૬૬
 કરત કુસંગ ચાહત કુશળ, એહી બડા અફ્સોસ; ૬૭
 ભહિમા ઘટચો સમુદ્રકો, રાવન બરસો પડોસ.
 બળદનો શુણુ તો ગયો, કે જોડ કનેડાં જુતો;
 ભરદનો શુણુ તો ગયો, કે સોડ કસોડાં ચુતો. ૬૮

A man is known by the company he keeps.
 One is known by his companions.

૩૬. માઠા ખણર વિજળી વેગે જાય. ૪

માઠા ખણર વીજળી વેગે જાય. વા વાત લઈ જાય.
 પલક એકમાં પહોંચી જાય, ખણર નરસા હૈય.
 લોંધરામાં નાણી નાચી, તે મહેતાળએ જાણ્યું. ૧

Ill news travel apace.
 Scandal has wings.

૩૭. નખળો સણળાને શુણુ કરે તે આટાલુણમાં જાય. ૭

સમુદ્ર આગળ લુણુની લેટ (તે શી ગણુતીમાં)?
 જખરો નખળાને ખાય (ને ખુશી થાય).

વચન આપો તો ખતાંદું? હાથીએ તે પ્રમાણે વચન આપ્યું લારે બકરીએ કણું કે,
 ‘નહી બતરી સામે કંઠે આપણે અને જઈએ તો બગારો થાય.’ હાથીએ કણું, ‘હું મારા
 મસ્તક ઉપર એસ. હું ને હું અને નહી બતરી જઈએ.’ લારે બકરી કહે કે, ‘સામે
 કંઠે બતરીને હું તો મને ફેંકી હે તો મને શો લાભ?’ પણ હાથીએ વચન આપ્યું કે,
 ‘હું હરું લ્યાં સુધી મારા માથા ઉપર રાણું.’ પણ બકરીને હાથીએ સુંઠવતી લેઈ માયે
 એસારી સામે કંઠે ગયાં ને હાથી અરવા લય લારે બકરીને માયે એસાડે જેથી સારાં
 સારાં આડાનાં કણ, કુંપળો બકરી આધા કરે.

વાધ જેવા વનના રાજના પગદાંનો આશ્રય લીધો ને હાથી જેવા સજાજન બકરીને
 મળ્યો તેથી “અજયા કુંજર શિરપર, મન માને ફેલ આય.”

૧ એક છોકરા ઉપર મેહેતાળ શુર્સે થયા ને કણું કે, “એસ રાંડ નાચણુના.” તે
 ઉપરથી છોકરાએ ઘેર જઈ તેની માને પૂછ્યું કે, “મેહેતાળએ મને રાંડ નાચણુનો કહ્લો
 તેતું કારણ શું? તેથી તેની માચો જાણ્યું કે, “હું નાચ્યાની વાત” મેહેતાળએ જાણી હશે’
 લારે તેની માચો છોકરાને વાત કરી કે, “હું લોંધરામાં એક વાર નાણી નાચી હતી.”
 એટલો લોંધરામાં નાચ્યાની વાત નહેર થઈ.

મોટા ભણી નાના ભાણલાંને ગળી જય.

તાલેવંતના તેજમાં ગરીય તણુાઈ જય.

સોનાના ચુડાવાળી દાતણુલાળાને વેસવે.

મોટાની ગાં-માં પેસીઓ તે અગદાઈ ભરીઓ.^૧

દ્વાહુરે—રાગ વિના રાગોડે, નિર્ધનીઓ કુટાય;

નખોસણાને શુણુ કરે, તે આયાલુણુમાં જય. ૬૮

સાખી—આણું કહે પરમાનંદા, મોટામાં જનું થોડુ;

કામ કરાવે કુસ કાદે, કંંતો છેહેશે ઓડુ. ૭૦

The rich eat up the labour of the poor.

૩૮. કદી ખતા ન ખાય વિચારી વાણી ઉચ્ચરે. ૬

(વિચાર પુરે કરીને ખોલવા વિપે.)

કદી ખતા ન ખાય, વિચારી વાણી ઉચ્ચરે.

વિચારીને વાણી વહોા, કદી ન વણુસે કામ.

એલયું બહાર પડે ને રંધ્યું વરે. શુંકયું પાણું ગળાય નહીં.

એલ એલયા તે પાછેા રહેંનાં પેસે નહીં. સો ગળણે ગળી વાત કરીઓ.

સાત ગળે ગળીને પાણી પીનું. એલયા તે અએલયા થાય નહીં.

૧ મોટાની ગાં-માં પેસવું નહીં તેની વાત છે. એક તળાવમાં હાથી ગયો, પણ તળાવના હંડા ભાગમાં જર્ના ભરી ગયો અને તેનું શાખ તે તળાવમાં જ રહ્યું. એક શીઆળે લેણું કે હાથીનું માંસ ઘણા દહાડા ચાલશે ભાટે હાથીના ચેષ્ટાં પેસી માંસ ખાવાતું મળશે ને તળાવમાં પીવાતું પાણી પણું મળશે. હાથીનું રહેં તો ભરી ગયેલા તેથી બંધ થયું હતું, પણ પુંઢ પાણીમાં પલળવાથી ચામડું નરમ થયું હતું એથે તેમાંથી હાથીના ચેષ્ટાં શીઆળ ચેકું. માંસ ખાયને પુંઢ દ્વારા તેઝીયું કાઢાડી પાણી પીએ. તેમ કરતાં બિનાળો આવ્યો, તળાવ સુકાયું ને પાણી છેંક ગયું તેથી પુંઢનું ચામડું સુકાયું ને કઢણ થયું. શીઆળથી બહાર નીકળી પાણી પીવાયા નહીં તેથલામાં ચક્કાંતું ટોળું આણું તે શીઆળે અવાજ ઉપરથી જાહેરું.

ચક્કાને કણું કે, તમે બધાં સેગાં થઈ હાથીની પુંડ ઉપર પાણી ર્સીંચા એથે હું તમને એક અગત્યની વાત કરે.

ચક્કાં હમેશાં પાણી પીવા આવે ને આંત્રેથી પાણી ર્સીંચા. ધણી વારે ચામડું પલળું, વ્યારે શીઆળે માંણેથી માણું મારી લેર કણું અને શીઆળું બહાર નીકળી નાહું. ત્યારે ચક્કાંએ કણું, વાત તો કર, વ્યારે શીઆળે નાસતાં નાસતાં કણું કે, “મોટાની ગાં-માં પેસીઓ તો અગદાઈ ભરીઓ.”

દોહરે।—એલ તો અધોાખ હે, જે કાઈ એલે જાણુ;
હો ત્રાણુ તોલ કર, તું સુખ બાહેર આણુ. ૭૧

The word once escaped, cannot be recalled.
A word spoken is an arrow let.
Think to-day, speak tomorrow.
Think twice before you act once.

૩૬. જયા તે જવાના. ૨૬

(મરણ વિષે.)

જયા તે જવાના. કાયા કાચો કુલ. નામ તેતો નાશ.
જગ્યા તે આથમવાના. કાળ સૌને શિર છે. કાયા માયા કુરી.
કાળ કાઈથી છતાચો નથી. મરણ ને મોંધું કોઈના દાથમાં નથી.
મરણ સોને માથે છે. કાળે સૌનેઓ ક્ષપ. મોતને વાયદો નહીં.
કુરીની ખુદી નહીં.^૧
મરણ કોઈને ભૂકે નહીં. એક વાર મરલું મરલું ને મરલું એ ખડું છે.
લોઠની કોઈમાં ધાલો તો પણ મરણ ભૂકે નહીં.
મરતાં માટીને બાપ કહે તો પણ છવે નહીં.
મરતી બાધરીને મા કહેા તો પણ ઉંડે નહીં.
નવાળું ઓસડ, સોસું ઓસડ નહીં. કોઈમાં ધાલ્યાં છવે નહીં.
શરીર ચાલે ત્યાં સુધી વહાણુ, નહીં તો પથ્થર ને પહાણુ.
કાયા પાણીનો પરપોટો ફૂટતાં વાર નહીં.

દોહરા—જયા તે જવાના, રાજ હો કે રંક;
વૃદ્ધ બાલ જુવાન પણ, ઝડપે જમ નિશેંક. ૭૨
|| કાળ ન છાડે કોઈને, લદે હોય ભગવાન;
|| લીદે લાલું લોંકીયું, કૃષ્ણ હતા અળવાન. ૭૩

સોરઠા—સગોજ જાણ્યો શિખાસ, શાસ પણ સગો નહીં;
એનો શો વિશ્વાસ, સાચું સોરઠીઓ ભણો.^૨ ૭૪
ચિંતામણી નર દેહ, મુઆ પણી મસાણુમાં;
તેની થારો ઘેહ, કાઈ વિભૂતિ પણ લુંસે નહીં. ૭૫

ઘેત—ખાખકા પુત્રલા બના, ખાખકી તસવીર હે;
ખાખમે મીલ જયળે, ઝીર ખાખ દામનગીર હે. ૭૬

૧ ખુદી-એટસે ઔપથ-જગણ્ણી. ૨ કણે.

Death defies the doctor.

There is no medicine against death.

Dust thou art, and to dust shalt thou return.

Death is deaf and hears no denial.

૪૦. દામ કરે કામ લોડી કરે સલામ. ૩૩

(પૈસાના મહિમા વિષે.)

દામ કરે કામ લોડી કરે સલામ. સકર્મિના સાળા^૧ ધણુા.

કાકા માસા ગાવાના, પાસે હોય તો ખાવાના.

સર્વે ગુણાઃ કાંવનમાશ્વયન્તે. મધ્યંત્રાં માખ. સુખના સાથી, દુઃખના વેરી.

બધા દોકાતની માખ. દ્રોય ત્રાં સર્વ. લીલા વનના સુડી ધણુા.

ધમધમતી વહેલે સૌ બેસના આવે. પૈસાના સૌ સગા.

નમતે ત્રાજવે સૌ બેસે. સૌ જગતીર તાપે,

સૌ લીલાંનાં હરણુ.

સોનું દેખી સુનીવર ચળે. પૈસો દુનિયામાં પરમેશ્વર.

દામકે સુખ ગુલામ. સુખ સંપત્તના સૌ સાથી.

સુખે સાંભરે સોની, દુઃખે સાંભરે રામ.

અતેનાર્થ ત્રાં સુધી તતેનાં. હાથ પોલો તો જગ જોલો.

જર વસ્તિયાર, મરદ હુસ્તિયાર. ખીસા તર તો ચાહે સો કર.

દુઃખમાં સાથી રામ. પૈસા હોય તો છાકરો ધુધરે રમે.

કોરી^૪ દેખે આખી, ત્યારે બોલે બાવો આખી.

જરને જુહાર.^૫

ગાંઠ હોય જર, સૌ પૂછે ધર.

જર કરે દરિયામાં ધર. ગાંઠ હોય ધન, સૌ હાજર જન.

દોહરા-માયાકુ માયા ભીલે, કરક લંઘે હાથ;

તુલસીદા સ ગરીબકી, કોઈ ન પૂછે બાત.

સુખ સહાય સઅલકે, કોઈ ન નિર્ભલ સહાય;

પવન જગાવત આગકુ, દીપક દેત બુઝાય.^૬

૭૭

૭૮

૧ સકર્મિના વહુને સૌ “ળા” કહી બાલાને ને તેના ભાઈ ધણુા થાય. ૨ દેવતા સણગતો હોય તેવી સગડી. ૩ કોઈમાં જર-પૈસો. ૪ કોરી જરમનગર, કર્ણ, પોરંદર, જુનાગઢમાં રૂપાનો એ નામનો શિક્કડો ચાલતો હતો. ૫ જર-કોઈમાં જર કે ધરમાં નાણું. ૬ આગ જળર છે તેને પવન મદદ કરીને વધારે જગાવે છે, પણ દીકેા નિર્ભળ છે તેથી ઓદ્ધારી નાણે છે.

સવૈયા—માત કહે મેરો પુત સપુત્ર, અહેન કહે મેરો સુંદર લેયા,
તાત કહે મેરે કુલકો દીપક, લોકમે અતિશય લાજ ખંડેયા;
બહુ કહે મેરો પ્રાણુખારો, સાસ કહે મે લેણ ખવેયા,
કવિ ગંગ કહે સુનો શાહ અકભર, છનથી ગાંઠ સપેત રૂપેયા. ૭૫

In time of prosperity friends will be plenty.
He is most loved that has mony bags.

Money makes the mare go, let her have a leg or no.
Every one is kin to the rich.

A bribe in the lap blinds one's eyes.

Prosperity gains friends, adversity tries them.

With provisions in store, we have friends by score.

૪૨. લક્ષ્મી. વિનાનો લપોડ. ગરથ વિનાનો ગાંગલો. ૧૮

(નિર્ધિત શિથિત વિગે.)

લક્ષ્મી વિનાનો લપોડ. ૧ ગરથ વિનાનો ગાંગલો.

ખરચી ખુટી કે થારી તુટી. જર ગયો ને જોણ ગયો.

લક્ષ્મી વિનાનો લપોડ

૧. એક શાહુકાર પાસે દ્રવ્ય ધણું હતું ને ધની પેતીથી ઘનાકથ કિથિતિ ભોગ-
વતા આવિતા હોનાથી વંગપર્વતના શુમાર્સા, સુનીમ, ચાસર, પેશા, ધોળી, દરઢ, સુધાર,
આલણી હોનાથી ઘર કથયમ ભાણુશની લીટ નભેદી રહેતી.

તે શાહુકાર શુદ્ધી વતાં દીકરેં વારસ થયા, તેને જોવા સંયોગો જન્યા કે દ્રવ્ય
પગ કરીને જય તેમ ગણું ને ધરણાર સિંહાય પાસે કર્દી રહ્યું નહીં ત્યારે સુનીમ, શુમાર્સા
વગેરે બધા વતા રહા અને જોર વગેરે આશરીર્વાદ દેવા આવતા હંદું યા.

લ્યાર્ડ શેહે પોતાની હુમસો જતના માલુસને ખૂબું કે, હું એંક્રોઝ આપાના
ને આદા પદ્ધુ ભરતરતા નથી? લ્યાર્ડ તેણે જયાબ દીધો કે, “પૈસાને શરૂ આન આપતા
હતા તે ચૈશો ગયો એટ્યે માન પદ્ધુ નયાં; હું એંક્રોઝ આલ પૂર્ણ તેમ નથી.”

આ શાહુકારના જનગાં ચાટ લાગી ગઈ લેદ્યી દ્રવ્ય દુપારને સર્વાનો નિયમ ડરી
પરદેશ મયાણું કર્યું. ચેતા મંદું ગાણ્યું તો હતું જ તેણી ચીન જતા હરદું જઈ વેપાર ઐટા
ગાંઝો. છિયદુષપાણી નંદા પુષ્પદ યોગો, પદ્ધતાં વાદાણું કર્યો ને શુંગાઈ, કાલાના, દેસુન,
સિંગાપોર કરેં નેપારના મારદેગાં રોકની આખદ, નથી ને જાનદાર દોરા જંગોંને
જાનર્ગણ દ્રવ્ય સંખારન ધીમું.

ચેતાના મનગે રૂમિ ચાય તેથું હતું યાં કશ્યાં કશ્યાં જુગિ હરદે પદ્ધતા
નિયાર મણો ને જાનનદાર આણતીરનાં ભાસર રાણી ક મારે નાલ માટું હું તે સારેની

કંગાલનાં કાળનાં પોલાં. વસુ વિના નર પશુ.

ચાક વગરનું ગાડુ જેમ, ધન વિનાનું મનુષ્ય તેમ.

પેસા વગર ધેરો, ને સાખુ વગર મેરો. પેસા વગર પદ્ધુડીઓ^૧ ન થાય.

શ્રીપ્રમાણે બિતારી વખારમાં રાખનો, તે પછી પોતાની મેળવેલી દોષતથી દૂષા અને સોનાના નાણાની પેઢીપદ્યારા ભર્યો, તેમજ જવાહીરના દાળના વર્ગેરેની ત્રિલેરીઓ. ભરી રાજનગર તરફ રવાના કર્યો.

આઠતીઓ તે શેડની દોષતની વિપુલતા વિષે તથા શેડ આવનાર છે તેના અણર વતનમાં તથા એણખાણુવાળાને આપ્યા.

શેડ અનર્ગળ દોષત કમાદને આવે છે તેમજ ધર્યો વર્ષે આવે છે નાણી સગાવહાલાં સ્નેહી વર્ણને હેતના હરડકા બિલ્લયા ગાને સૌ બંદર સુંધી સામા જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા.

તેટલામાં શેડ પોતાની સાથે દોષતનાં વાઢાયું સાથે બંદરે લાંગર્યો એટલે ચેહેરા વહેલા કુળગોર આશીર્વાહ દેવા આવ્યા ને બોલ્યા, “શેડ રાજનધિરાન, આશીર્વાહ છે.” એટલે શેડ બોલ્યા, “કલીશુ” “કલીશુ.” એમ સૌ મળવા આવ્યા તેમણે નુહાર વ્યવહાર કર્યો, તે સર્વને કહે “કલીશુ,” “કલીશુ”ના જવાણ આપ્યા. આ જવાખ્યી સર્વના મનમાં આવ્યું કે શેડનું ચીતળિયું ખસી ગયું છે.

પછી બંદરના આઠતીઓને પ્રથમ મોકલેલી દોષત તથા પોતે લાવેલા તેનાં આસુંગય-ગાડાં ભર્યો ને પાયણું તરફ ચાલ્યા, કટલાક રસ્તામાં શેડને મજ્યા તેમને પણ શેડ કહ્યું કે, “કલીશુ.”

પાયણ આવ્યા, ગાડાંમાંથી દોષત બિતારી ઘેર લાવ્યા. બાપહાનાના પ્રતાપથી ધર તો મોટાં હતાં જ તેમાં દોષતની પેરીઓ. બિતારી, સોનાની દીવીએમાં ધીના દીવા કરી શેડ ગાડી નાણી બોધા. પછી સગાં, વહુલાં, બાળસ્તી, આશ્રિત નોકરો આવતા ગયા, નુહાર વ્યવહાર કરતા ગયા તેમ શેડ પેલી પેરીઓને હાથ નેરને કહે છે, “મહાલક્ષ્મી માતા આપણા મેહેતા તમને નુહાર કરે છે” એમ સૌના નુહાર જીલી મહાલક્ષ્મી માતાને નિવેહન કરતા ગયા ને સૌને રન આપતા ગયા, પછી પેસા ડેકાણુ કરી જરૂરી પેસા બહાર રાખી આડ કાયમ રહે તેવી ગોઢવણુ કરી, કણ ખાદને પોતાનો નિર્વાહ આનંદમાં કરતા ગયા. આ દ્રવ્યહીન ભાણુસ થાય છે તેનું આ દ્રષ્ટાંત છે.

અણો ભગત શ્રીનાયાળ ગયા હતો, ત્યાં ગરીણ ભાણુસનો વેપ ધારણુ કરીને ગયા હતો ત્યારે ગોલીયાનો ભાર ભાઈ બિતારે આવ્યા હતા. જીને હિવસ ધનાઢ્યનાં વસ્ત્રઅલંકાર ધારણુ કરીને ગયા, ત્યારે બધાં ભાણુસેને આધાં કરી હરીન કરાબ્યાં તે વખતે અકેદો દાળનો કહાડીને દાળનાને કહેતા ગયા કે, “અસુક દાળના હું દર્શન કર.” આવી વાત દોકામાં ચાલે છે અને દ્રવ્યના માનના દાખલામાં આજ પણ કહેવાય છે.

^૧ પદ્ધુડી=મસ્તી.

^૨

જી કોતા તો મર્દ રોતા. નાણું ગયું એટલે હુંડું ગભ.
સરોવર સુકાયું, કે પક્ષી ઉઝાં. ગરીખનું નરીખ ગરીખ.
નિર્ધનીઆનો જાયો, તે બાવળિયાનો છાંયો.
પૈસો આઈ, પૈસો લાઈ, પૈસા વિનાની શી સગાઈ?
દોહુરો—જથું લગ પૈસા હાથમે, તથું લગ ઉસકે યાર;
સાંઈ છસ સંસારમે, સ્વારથકા બ્યવહાર. ૮૦
સોરઠો—લક્ષ્મી વિના લપોડ, ચતુર્ભૂજ ગાયો ચારતા;
થઈ એઠા રણુછોડ મેરામણુ મથ્યા પછી. ૮૧
કવિતા—પૈસા બીન બાપ કહે, મુત ઓ કંપુત મેરા,
પૈસા બીન લાઈ કહે, બડો હુંઘદાયી હે;
પૈસા બીન ચાસ કહે, કોનકા અતિનો લાગે,
પૈસા બીન સાસ કહે, કોનકા જમાઈ હે;
પૈસા બીન પંથનમે, એકવે ડા હોર નાહીં,
પૈસા બીન ચતુરનમે, ચાતુરી ન ગાઈ હે;
પૈસા બીન આદર, આયથેકું કાહુ ટોર,
પૈસા એસી ચીજ, શીરામજુ બનાઈ હે. ૮૨

When good cheer is lacking, our friends will be packing.

Adversity distinguishes or tries friends
In time of adversity not one amongst twenty.

૪૨. ખગ તળે ખળે તે જુઓ નહિ ને લંકા ઓલખલા જથ. ૧૦

(પોતાની પાસે હોય તે બાધત વિચાર નહીં, ને દૂરની વાતો કરે તે વિષે.)
પગ તળે ખળે તે જુઓ નહીં, ને લંકા ઓલખલા જથ.
કૃતમાં છોકરે ને ગામમાં ઠેઠેરા. એઠા અગધમે, હુંદે જંગલમે.
કુળદેવને દીવો જળે નહીં, ને પારકા દેવને કૂલ.
પૈટ પુરું કરવાના સાંસા, ને ગડણડશને વડાં.
મહુંને મરસું ભળે નહીં, ને ગાં-ને જયક્રણ.
લકલલા દુંઘારા, ને વાંઢો કહે મારે એ.

૧. શ્રીકૃષ્ણ ગાયો ચારતા હતા, પણ મેરામણુ સસુદ્ર મથન કરીને લક્ષ્મી લાયા.
પછી દ્વારિકામાં શ્રી રણુછોડ થઇને એઠા.

સાથ સણાકી સંલાળીઓ, મેં મેરી દોડતા હું.

પીડા પતી, તો કહે પગે જ વળણી છે.^૧

સોરઠો-કુગર બળતી લાખાય, દેખે સારી જગત તે;

પરજળતી નિજ પાય, રતી ન સૂજે રાજુઆ. ૮૩

૪૩. જાણપણું જગ દોહેલાં, ધન તો કાલાં ધેર હોય. ૧૧

(ડહાપણું માન વિધે.)

જાણપણું જગ દોહેલાં, ધન તો કાલાં ધેર હોય.

બુદ્ધભાન સર્વત્ર પુનાય. ડાઢો પંચમાં પુણાય.

ડહાપણું માન છે. વિવેક દશમે નિધિ. ડાઢો તે ધરડો.

ડહાપણું કોઈના બાપનું નથી (જેને ધ્યાન આપે તેતુ).

ગુણવાનાં હજર ધરાક. રીતભાત જાણે તેને સૌ વખાણે.

હાજુરો—મતિ હે તો માન હે, મતિ જિના નહીં માન; લાગણી બાત અલાયેદી, જનત સકલ જહાન. ૮૪

સોરઠો—તમે વણુકર, અમે વણુાર, નાતેર નેડો^૨ નહીં; તારા ગુણું રોડી ગજમાર,^૩ જત ન પૂછું જેગડા.^૪ ૮૫

Wisdom alone is age and commands respect.

૪૪. વીતી હોય તે જાણે. એ દરદીની ખલાં જાણે. ૨૫

જે તન લાગી વોહી તન જાણે, એદરદીકી ખલા જાણે.

દુઃખે તેને પીડા. વાગે તેને સાને. પડી તેને પીડા.

૧ એક માણસને લ્યાં કોઈ મીનભાન આવ્યો. ધરધણીએ વિચાર્યું કે, “આ પીડા કયાંથી આની, તે જથ્ય તો સાંડ?” પછી પોતે તાવ આવ્યો કે માંદી થયાનો તેણ કરી આદીને સુધ ગયો, અને પોતાની સ્વીને કંધું કે, પગ ચાંપ. સ્વી પગ ચાંપતી હતી તે વખતે પરોણો મુંગો મુંગો આરડામાં જેસી રહ્યો હતો, તેથ્યામાં સ્વીને કંઈ કામ હોવાથી પગ ચાંપતા પણ્ણા મૂકી ખીજન ખેડુંમાં ગંધ, એટે ધરધણી મોઢે આદીને સુતો હતો તેના પગ ચાંપવા પરોણો વળણી ગયો. ધરધણીએ માન્યું કે, મારી સ્વીજ પગ ચાંપે છે, માટે થાડી વારે પૂછ્યું કે, “બેદી પીડા પતી?” એટે મેમાન કહે છે “પગે જ વળણી છે.” ધરધણી સમજ્યો અને બંધવાણો પડી ગયો ને પરોણાની આતરણરહાસ કરી.

૨ એક નાત. ૩ સંધંધ, સંધિ. ૪ ખાદી વણુવામાં ને વેચવામાં ટેઠ ગજ વાપરે છે, માટે ગજમાર કહો છે, તે પણ ટેઠ.

૫ વણુાર શાખાના આહીર હોય છે તે શાખાની સ્વીને, લેગડા નામના ટેઠ સાચે હેત બંધાણું. લેગડા ટેઠ હતો પણ તેના શુણ લેઈ હેત બંધાણું તે વિધે સોરઠો છે.

વધ્યા કહા જાનહી પ્રસૂતનકી પીડ. વીતી હોય તે જણે.
 જેતા પેટ ઉપર સાપ પખો તે જાળે.
 ધરાથેલો તે લુઘ્યાની પીડા શું જણે?
 દુઃખે તેને વેણુ.^૧ પેટની પીડા માથું શું જણે?
 વીઅાણી વેદના જણે, વગર વીઅાણી ઢીસકાં કરે.
 હાડીયાને મન રમત, દેડકાંનો છુષ જથ.
 બિલાડીને મન રમત, જિદરનો છુષ જથ.
 એઠલો જિલાતું દુઃખ શું જણે?
 પેટમાં દુઃખે તે અજમેં દ્રકે. જેનાં લાગ્યાં તે લોગવે.
 પહેંગી જખ ખુલેગી. માથે પડી વિશ્વેવા.
 જેને ન દુઃખે પેટ કે પાસું, તેને આવે ખડખડ હાંસું.
 વાડા તેડે વારો, તેનો શો ઉધરો.
 આપ વીતી સૌ જણે, પર વીતી ડોઈં ન જણે. જણે તે જણે.
 જેને વીતી હોય તે નર જણે, ખીન આજે અહંકાર;
 ડહાપણુંનો દ્વારા કહે, ડોઈ ગર્વ ન કરશો લગાર.
દ્વાહુરા—પીપલ પાન ખરંત, હસતી કુંપળીઓં;
 અમ વીતી તમ પીતશો, ધીરી ખાપુરીઓં. ૮૬
 માળી આયા બાગમે, કલીઅન કરી પુકાર;
 પાકી પાકી ચુન લઈ, અથ કલ હે તેરી વાર. ૮૭

The wearer knows best where the shoe pinches him.
 The full belly knows not the meaning of hunger.
 Mock none in his misfortunes.
 None knows the weight of another's burden.

૪૫. નવ નેજા પાણી ચડે, પત્થર ન લીને કોર. ૮

(૭૩ ખુદ્દિ સમજે નહીં તે વિષે.)

પત્થર ઉપર પાણી, ભીજે પણ રીતે નહીં.
 કાળમીઠ પાણી જેવેા, કાંઈ અસર થાપ નહીં.
 સો મણુ સાણું ધૂંઘો, પણ સીટીબાઈ દાળાને કાળા.
દ્વાહુરા—કહા કહું કિરીરકું, ધીરદા ભયા કડોર;
 નવ નેજા પાણી ચડે, પત્થર ન લીને કોર. ૮૮

૧ પ્રસૂતિ વખતની વેદના.

સંગત ખીચારી શુ કરે, જેતું હૃદય કહો઱;
નવ નેજા^૧ પાણી ચડે, પત્થર ન લીજો કોર.

૮૬

મુખ મેરિા^૨ માથે મણી, ઓર તજનું નહીં નાગ;
સંગત પણ સુધ્યારોં નહીં, વાકે બડે અલાગ.

૮૦

ભલા ભવો ન વીસરે, નગણ્યા ન આવે ચંત;
કાળી ઉન ને કમાણુસાં, ચડે ન હુન્ને રંગ.

૮૧

અખા અગતનો છપો

તીળક કરતાં ત્રેપન વલ્લાં, જ્યપમાળાનાં નાકાં ગયાં;
તીર્થ ઝીરી ઝીરી થાક્યાં ચર્ણુ, તોએ ન પહોચ્યાં હરિને શરણ;
કથા સાંલળી ઝૂટયા કાન, તોએ ન આવ્યું અક્ષરાન.

He who is born a fool is never cured.

It is a bad cloth that will not take colour.
You will end him, but never mend him.

૪૬. ઝાંસ કહાડતાં પેસે સાલ. એક કરતાં ખીજું થાય. ૬

ઝાંસ કહાડતાં પેસે સાલ. કઠી લેતાં પાટણ ગયું.

માળી છીડે રાખે ધૂટ, બકડું કહાડતાં પેસે ઊંટ.

હાથમે દંડા બગલમે મોઈ, હવેલી લેતાં શુજરાત ઓઈ.

આખું લેતાં નંખુ ગયું. લેને ગાઈ પુત, જો આઈ ખસમ.

લેવાનું દેવા થયું. લીધું ચડવા ને પણું ઉપાડવા.

ટીંગલા સારુ કુટવા ગાઈ સાં ઊંટ કઢામણુ અધો એડો.

To go for wool and come home shorn.

King log to the king stork is no improvement.

All grasp, all lose.

૪૭. માગ્યા વગર મા પણ ન પીરસે. ઓલે તેનાં ઓાર વેચાય. ૪

માગ્યા વગર મા પણ, ન પીરસે. ઓલે તેનાં ઓાર વેચાય.

રેયા વગર છોકરાંને મા ધવરાવે નહીં. ગાંજે તેનું વાંજે.

૧ નેન એઠેલે ભાલા લેવો લાંબા દાંડો, જેમાં નિશાન ઓસવાને ખોળું ભરવેલ તે.

૨ સુખમાં ઓર બિતાસવાને મેરિા ને માથે મણિ છે તેથી મણિધર કહેવાય છે. નાગને એવી સારી સોખત છતાં ઓર તજનો નથી એવો ભાવાર્થ છે.

૩ આખું રાજ લેતાં નંખુ ગયું, નંખુ લીંબડી સ્ટેટમાં ગામ છે તે. પ્રથમ લીંબડી શેહેરની રાજધાની હતું. નંખુ ક્રણ છે, આંખુ એઠેલી લેતાં નંખુ ગયું, એવો પણ આ કહેવતનો ભાવાર્થ છે.

Unreasonable silence is folly.

He who spares to speak, does spare to speed.

A closed mouth catches no mice.

A dumb man never gets land,

૪૮. ચડતીપઢતી ચાલી આવે છે. ૨૧.

(ઉદ્ઘ પછી અસ્ત, અસ્ત પછી ઉદ્ઘ.)

ચડતીપડતી ચાલી આવે છે. ઉદ્ઘ પછી અસ્ત, અસ્ત પછી ઉદ્ઘ.

સુખ પાછળ હુઃખ ને હુઃખ પાછળ સુખ. સુખદુઃખનો જોડો છે.

દિવસ પછી રાત ને રાત પછી દિવસ,

આજ રાજ કાલે રંક. સરાધરા સરખું ચાલે નહીં.

શૈરડીનો સાંકો તે થડથી પુંછડા સુધી સરખો ભોડો હોય નહીં.

આજ અમીર કાલે ફૂકીર. વખત વખતનો રંગ જુદો.

સદા કાળ સરખો ચાલે નહીં. વેળા વેળાની છાંધડી.

ચડતી પડતીના ચક આગળ કોઈનું ચાલતું નથી.

તડકાણંયા ચાલ્યા જય છે. તડકાણંયાની વાત છે.

વેળાવેળાની વાત છે. વેળાવેળાની છાંધડી.

દ્વાહુરા—સદા કીસીકી ના રહી, પ્રીતમકે ગલે બાંધ;

દ્વાતે દ્વાતે દ્વા ગઈ, જંયું તડવરકી છાંધ. ૬૨

હુઃખસે ડર મત મર્દ જન, ચડતીપડતી સદાય;

મગન કહે ધીરજ ધરા, શશિ વીતક^૨ મનલાય. ૬૩

ખણુ^૩ખીણો, ઓ ખણુવઠકો, ૪ ખણુઆધો^૪ ખણુલી;^૫

હૈવ ન દીવા ચેદે, સરે સરીખા દી. ૬૪

મનહુર છંદ-કણહુક ખાગ હાથ, બાજતે નગારે સાથ,

કણહુક પાંઉખાદા, સિર ઓઝ સહીએ;^૬

^૨ શશિનાં વીતક એટલે હુઃખ કર્યાં તે નીચે કહે છે.

(૨ ખણુ=કણ, ૩ ખીણો=ક્ષીણુ. ૪ વઠકો=પુરો. ૫ આધો=અર્ધ.

૬ લી=દીદી જેવા.)

૭ કયારેક વ્યાધાની વાધ (લગામ) હાથમાં રહી ગઈ છે; ને સાથે નગારાંના ડકાથઈ રહ્યા છે, ને કયારેક ખે ચાલતા માથે ભાર ઉપાડયો હોય.

કબુલુક મેવા મિસરીકી અળરન હોત,
કબુલુક સુકીભર ચુનગો^૧ ના લહીએ.^૨
કબુલુક આપદાર, ભીર લઈ લીખારનકી,
કબુલુક આપ જઈ પરદાર રહીએ;^૩
હારીએ ન હિમત, ખીસારીએ ન હર નામ,
લહી ખીધી રાખે રામ, તાહી બિધ રહીએ.^૪ ૬૫

Sadness and gladness succeed each other.

There are ups and downs in life.

After joy comes sorrow.

He who swells in prosperity will shrink in adversity.

૪૬. જત જતના દેખી. ૭

વૈદ્ય વૈદ્યનો વેરી. જત જતનું ખોઢે.

બિક્ષાં, આક્ષણ ને કૃતરાં, એ નણુને અણુરાગ.

તેમને પાડાખાર પક્ખા છે.^૫

કૃતરો કાશી જઈઆવ્યો, તે ધેર આવીને ગામેગામ નાતીલાનું દુઃખ ગાયું.

૧ ચુનગો—અવેણું.

૨ કયારેક મેવા તથા સાકર મિથાતનું અળર્હું થાય તેટકું ખાવા મળે ને કયારેક
મુડી ભર અવેણું પણ મળે નહીં એવો વખત પણ આવે.

૩ કયારેક આપણે ધેર લીખાઈની લીડ નંભી હોય, ને કયારેક આપણે કોઈને
ખારણે કોઈ મળવાની ધર્છા રાખીએ.

૪ માટે દુઃખમાં હિમત નહીં હારતાં, ઈથરનું નામ નહીં વિસારતાં; પ્રભુ રાખે
તેમ ઝુશીથી રહેંદું, એ અરી ભરદ્વાઈનાં લક્ષ્યાનું છે.

૫ આપણામાં કોઈ વચ્ચે કંઈ શરૂતા હોય છે ત્યારે કહેવાય છે કે “તેમને પાડાખાર
પક્ખા છે.”—એટલે પાડાઓને પરસ્પરનો આર હોય છે તે જરૂરો ખાર ગણ્યાય છે.
આર=દ્રોપ, એટેખાઈ.

૬ કૃતરો જતાએ ગયો તો કાશી, મધુરાં, થીનાથલ, ગોદુણ નંદને ઘેર આવ્યો.
સગાંબહાલાંએ દુરાળસમાચાર પૂછીને જતાની હંકીકત પૂછી ત્યારે કૃતરો કહે છે, “સિદ્ધ-
પુરમાં લાડવા ખુખ ખાધા, આદ્ધ સારે છે ને શ્વાનભાગ ખાધા કાઠે છે; થીનાથલ ગયો
બ્યાંના પ્રસાદની તો વાત શી કર્વી? પછી જોદુણ, મધુરાં, વૃદ્ધાવન ગયો, બ્યાંની પણ
ખાવાપીવાની મજન તો હવે કયાંયે મજનો ન નહીં. એટલે ખાવાપીવાનું સુખ બઢું, પણ
ગામેગામ નાતીલાનું દુઃખ આરે; ગામમાં પેસવા હે નહીં ને ગામ બહાર મને કાઢી સુકુ-
વાને ટોળાંધ નાતીલા આવે, એ દુઃખ ધર્છું પણું. સુખ તો આન્યું, પણ નાતીલાનું
દુઃખ ભારે.

દાહુરા—જત જતનો વેરી, તે જત જતરે ખાય;
 લાટ, અલણુ, ને કુતરાં, હેખ હેખ ધુરકાય. ૮૬
 પંઝો, પાડો, ને કુતરો, નણે જતના દોપી;
 નાગર, કાગડ ને કુકડો, એ નણ જતના હેંસી. ૮૭

Two of the same profession seldom agree.

૫૦. જેનાં કામ તે તેથી થાય, ધીન કરે તે ખતા ખાય. ૧૬

જેનાં કામ તે તેથી થાય, ધીન કરે તે ખતા ખાય.
 વાંદરો સુતાનું કામ કરવા ગયો, ને ભરણુ પામ્યો.
 અનણી વાતમાં માણું ભારે, તે પોતાનો વજર હારે.
 કાગડો હંસની ચાલ ચાલવા ગયો, તે પોતાની પણુ ભુલી ગયો.
 તેલીનું કામ તંશોલી કરે, તો ચુલામાં આગ ઉઠે.
 જુસકા કામ બિસીકું છાને, ઓર કરે તો હુંગા ખાને.
 આવડે નહી ધેસ, ને રંધવા પેસ.
 આપણો રસો લીળાયો, ને શિખ્યો ધંધો ઝાળાયો.
 અનણ્યો ઉપાધ્યાય બમણું ધી હેંમે.
 જેના ધોડા તેના અશ્વાર.^૧
 કૃળનો થાંબલો લાર ન ખમે.
 ચેલ ઘેલાડીકા, ધોડા અશ્વારકા.
 નરેણીથી નખ ઉતરે, માણું ઘોડાય નહીં.
 હાથીનો લાર હાથી ઉપાડે. ડગુ પાડવું.^૨

દાહુરો—કરતા હોય સો કીળાયો, ઓર ન કીને કગ;^૩
 માણું રહે શેવાળમાં, ને ઉચા રહે પગ. ૮૮

The young inexperienced priest burnt his moustache
 by blowing the sacrificial fire.

Every man to his business.

He who does his own business, defileth not his hands.
 Fog cannot be dispelled by a fan.

૧ વોડાની સ્વારી કરી જણુનારને વશ ધોડા રહે.

૨ ભૌતિક અણણી ને હળતી હોય તેને પાક મારીએ તો પરી જય; પણ સાંજ
 ભૌત હોય તેમાં પાક મારીએ તો પગ બાગે.

૩ કગ માગધી ભાવામાં અર્થ કાન.

૫૧. દાઢીની દાઢી ને સાવરણીની સાવરણી. એક પંથ હો કાજ. ૧૦

દાડીની દાડી ને સાવરણીની સાવરણી.

શેડ ગયા જત્રા, આવશે તો હાથ જોડશું, નહીં તો ખાથું લાડવા.
બંને હાથમાં લાડવા. ૧

માનીએ લાં સુધી શાલિયામ, નીકર જિપરવટણું. ૨

ગાજરની પીપોડી વાગી તો વાગી, નીકર કરડી ખાવી.

ખાલણું જથ વૈધું કરવા, તે ગરુડપુરાણું સાચે લઈ જથ.

ભાડેકા ભાડા એંર કખાડેકા કખાડા. હરતું હર ને ધરતું ધર.

દ્વાહુરા—ચલેા સખી જઠાએ, જહાં અસે ઘજરાજ;

દ્વધિ ઐચ્ચન એંર હરિ મિલન, એક પંથ હો કાજ. ૪૪

એક કામમાં ત્રણ કામ કર્યો, સાંલળ મારી સહી; ૩

શાક વધાર્યું, સ્નાન કર્યું ને રોટલા કરી રહી. ૧૦૦

To kill two birds with one stone.

To make two nails with one hit.

To stop two mouths with one morsel.

૫૨. એ ધોડે ચડાય નહીં. ૧૪

(બન્ને બાળુ સચવાય નહીં તે વિપે.)

એ ધોડે ચડાય નહીં. એ ધરનો પરોણો ભૂખે ભરે.

બન્ને બાળુ ઓલે તે એકતું ન તોલે.

એ ગોળાનો ચડવો. અડકદૃષીએ કોઠનો નહીં.

દહીમાં ને દૂધમાં પગ રાખે તેવો. હસતું ને લસતું સાચે બને નહીં.

ભાણુવાળા તેરી બી જથ, ને રામવાળા તેરી બી જથ.

અતો ભષ્ટ ને તતો ભષ્ટ. એમને ખાય ને કુશળને, પણ ખાય.

તુલસી હો ધોડે ચડાયે, તો ક્રે ગાં—ક જાવા પરીએ.

નાતોએ ને નાણું એ રખાય નહીં, નાતો રહે કે નાણું રહે.

ચોપાયા—ત્યાગ માર્ગની વાતો કરવી, વનિતા લેશું વસતું;

બન્ને વાત બને નહીં સાચે, લોટ કાકવો ને લસતું. ૧૦૧

૧ ગમે તે હાથમાંથી ખાએએ.

૨ વાટવાનો પથરો.

૩ સહી=એનપણી.

૪ નાતો મોહેભતનો સંબંધ.

બોડકણું-આધા હિંદુ આધા સુસલમાન,
લીખનેમે પારસી, વેષમે કિરસ્તાન.

No man can serve two masters at the same time.
Between two stools you come to the ground.
Conscience and covetousness never coalesce.

૫૩. સહિયારી સાસુ ને ઉકરડે મોકાણુ. ૮

સહિયારી સાસુ ને ઉકરડે મોકાણુ.

પંતીઆળાનો પોંખ પેટ ફાટાશાર ખવાય.

કાં જથ વાંચીઆનું, કે જથ જડે લાગીઆનું.

ખરૈયાનું આરે વાટે, સહિયારાથી સિંહ હાર્યો છે.

માનો ભાડી કરવો, ને સહિયારી કરવો બરાબર છે.

ખંચનો માલ, ગમે તે ખાય, ભાવ પુછાય નહીં.

દોહુરો—કાણું કરે એ કામને, જે મજીઆં હોય;
સાઠ નિશાળાએ જિચકી, મેહેતાળની સોય. ૧૦૨

He who has many friends has none.

What belongs to public belongs to nobody.

The common horse is worst shod.

Everybody's work is nobody's work.

૫૪. દીવા પાછળ અંધારુ. ૪

દીવા પાછળ અંધારુ.

મેર કળા કરે, પણ પાછળથી નાગો દેખાય.

કમીના કમી તે તો કાંક ટેકાણુ થાય.

દીવા પાછળ દીવો થાય, તે મહા પુણ્યવાન ગણ્યાય.

There is always darkness, under the lamp.

૧ જડ=ધણુ. ૨ એક મેહેતાળએ નિશાળમાં આણી વાત કરી કે “મારે સોય જેદાએ છીયે.” અધા નિશાળાઓએ સોય લાખી આપવા ખુશી ખતાવી. મેહેતાળ ખુશી થયા ને સૌને કણું, “એક સોય લાદો.” બલરમાંથી એક સોય લીધી, પણ ઉપાગીને મેહેતાળને ઘર લઈ જવામાં નિશાળાઓમાં વાહ થયો ત્યારે અધાએ વિચાર કર્યો કે આપણે ખધા મળોને સોય ઉપાગીએ તેથી એક લાંબું મેલિયું લઈ આબ્યા અને તેમાં વચ્ચે સોય આસીને સાહે નિશાળાઓએ સોય સુદ્ધાં મેલિયું ઉપાણું ને મેહેતાળની સોય મેહેતાળને ઘર પહોંચાડી.

હાથ હથોડી લે કર, સદ્ગુર મીદે સુનારા;
તીન અવગુન મીટ ગયે, માર, ધાર, આકાર.

૧૧૭

Spare the rod and spoil the child,

Lay on a rod and you will bring on a good scholar.
A whip for a fool and a rod for a school is
always good in season.

Foolish pity spoils the city.

૬૪. પાણી વલોવે માંખણું ન નીકળો. ૧૮

હાથ ચાટવાથી ભૂખ ન લાગે.

પાણી વલોવે માંખણું ન નીકળો. વેળુ પીલે તેલ ન નીકળો.

ગઢેડાના લીંડાના પાપડ ન થાય. શુંકે પડા^૧ ન વળાય.

દાતણુ વેચે દાળદર ન જાય.

પાડો કાંઈ પારસો^૨ ન વાળે કે દૂધ દેખીએ.

પત્થરમાંથી લોડી ન નીકળો. માંસ સુંટવાથી પૈસા મળે નહીં.

કચુકાડ પીલે તેલ ન નીકળો.

શુંકે સાંધા ન થાય. શુંકે વડાં ન થાય. ખાવો આવે ખળદ ન હુદે,

શોથાં ઝૂટે કાંઈ વળે નહીં. કુસકા ખાડે શોખા ન મળે.

ધુમાડાના ખાચ્યકા ભરવાથી હાથમાં કાંઈ આવે નહીં.

ગઢેડાંને લીંડે લાપસી ગળો ન થાય.

હાથ મૂફીને ડાણી કયાં ચાટવી.

You cannot gather figs from thistles.

He ploughs in the air.

You cannot have blood out of stones.

૬૫. કુંણું આડ જેમ વાળીએ તેમ વળો. ૯

કુંણું આડ જેમ વાળીએ તેમ વળો. લીલી ડાળ જેમ વાળીએ તેમ વળો.^૩

ખાળપણુંભાં જે ટેલ ટાળવી હોય તે ટળે ને પાડવી હોય તે પડે.

ઢાળા ઢલ્યા તે ઢલ્યા પણી ફરે નહીં. નાનપણુંભાં ઢાળા ઢલ્યા તે ઢલ્યા.

પાડે ધડે કાના ન ચડે. ખારે ખુદ્ધ, સેણે સાન, નહીં તો પત્થર પહાણુ.

લીલો ધડો ટપલાં ખમે, સુડો ના ખમે.

^૧ તમાંના પડા. ^૨ પારસો=હોહલા સાડ જનનવરસે થતી હાજરત ^૩ ચાંખલીચા.

^૪ કુંણું આડ, લીલી ડાળ, નાંનું ખાળ જેમ વાળીએ તેમ વળો

દાહુરો—મુછ, મેળાવો, પાખડી, ચોથી અતુરાઈ જણ;
નાનપણુમાં આવે હામે, પણી કદી ન આવે હામ. ૧૧૮

Youth and white paper take any impression.
Habit in infancy becomes nature in old age.
A young twig is easily twisted than an old one.
To fix a rim after the jar has been made.

૬૬. એક જરના છોડમાં અંગારીએ આવે તે આખું ઘેતર ખાણે. ૧૪

એક જરના છોડમાં અંગારીએ આવે તે આખું ઘેતર ખાણે.
એકને પાપે વહાણું તુથે.

ઢીકરી ધડો ફેરી નાંઝે. એક કદુત કુળ ખાણે.

લગાર દેવતા ગામ ખાણે. નાની ચુકે મેટો અગાઉ થાય.

એક ચીનગારી વન ખાણે. એક બિજળી છતીશો ખેંગાર. ૨

એકતું પાપ બધાને વળગે. નાતું કાણું વાહાણું તુખાડે.

એક ડાહેલું પાન સો પાન ડાહેવરાવે.

કણુંભી અગળા કઅડવે,^૧ ને મહુંધર અગળા પઅડવે.^૨

સો મણું દારમાં ચીણગારી. એક ડાહેલી માછલીએ ટોપલો ગંધાય.

A small spark makes a great fire.

A small little leak, sinks a great ship.

One scabbed sheep infects the whole flock.

All might perish for the sake of one gonah.

૬૭. અંધા આગળ આરસી, ને બહેરા આગળ ગાન. ૧૪

(ગાંડા સાથે માથાં ઝીકવાં વિષે.)

અંધા આગળ આરસી, બેહેરા આગળ ગાન.

ખાપરાની ખીસકોલી તે શું જાણે સાકરનો સ્વાદ?

ગધા કયા જને બાકુરાનકી લિનજત? ગાંડા સાથે માથાં ઝીકવાં.

લેંસના રહ્યો આગળ ભાગવત. હીરાની પરીક્ષા ઝવેરી જાણે.

અંધા આગળ આરસી, ને બહેરા આગળ શંખ.

આંધળા આગળ રોવું તે આંખ ઓાવી. આંધળા આગળ શણુગાર.

શંખ શું જાણે સાણુનો ભાવ. મુંડો^૩ શું જાણે મળુણુનો ભાવ.

^૧ ખેંગાર=નકામા. ^૨ બણી જવાયી બગરેલી ઈટો. ^૩ નાની જતનો સાખ.

દાહુરા—અહેરા પાસે ગાવણું, ને મુંગા પાસે ગાલ;
અંધા આગળ નાચ્યાં, એ સરવે હાલહનાલ. ૧૧૬
નિષ્ઠળ શ્રેતા ભૂકણો, કવિતા અચન પિલાસ;
હાવ લાવ જણું તિથકે,^૧ પતિ અંધકે પાસ. ૧૨૦

સચૈયા—રંક જાત તે રલ શું ઓળખે, આખર ચૈતન ચાકરનો;
ગરીબ તણે ધેર પેટ લરે, તે ઢાક શું જણે ઢાકરનો?
મેઝ તણો મહિમા નવ દીડો, કરે વખાણ તે કાંકરનો;
આખરની ખીસકોલી અંગદ, સ્વાહ શું જણે સાકરનો? ૧૨૧
શામળ લટ.

A book to a blind signifies nothing.

Those who are in hell think there is no other heaven.

Throw not pearls before swine.

A pebble and a diamond are alike to a blind man.

૬૮. ઉજડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન. ૬

ઉજડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન. નહીં જાડ ત્યાં એરંડો રખ.
અંધળામાં કાણો રાળએ. નહીં મામા કરતાં કહેણો મામો સારો.
સો અંધામાં કાણો રાવ.

દાહુરો (કચ્છી)—અંધેમે કાણો રાળએ, શ્રીરાઈ જગ કુંડી;^૨
જડે આવોએ અખવારો, તડે તેલમે મખ છુંડી.^૩ ૧૨૨

A figure among ciphers.

Some thing is better than no thing.

૬૯. નગારખાનામાં તુતીનો અવાજ શો સંલળાય? ૧૮

(મિટા આગળ નાતું શા દેખામાં તે વિષ.)

નગારખાનામાં તુતીનો અવાજ શો સંલળાય?
તોપના લડાકામાં તાળીનો શો આશરો? ^૪
સૂર્ય ઉગે ત્યાં દીવો શો અણે? સૂર્યના તેજમાં તારા બધા લય પામે.
ક્યાં રાની જોજ ને ક્યાં ગંગો તેલી? દરિયા આગળ ખાંખેચીં. હાથીની ગાં—માં હરડે. ક્યાં રાની ને ક્યાં રંક?

૧ તિથ=સ્થિ. ૨ અહુ કુલાયો. ૩ જડે=સ્થારે એ અંખવાળો આચ્યો; તડે=ચારે તેલમાં માંખ છુડે તેમ કાણો શરમાઈ ગયો. ૪ આશરો=ગણુતરી, લેખું.

ક્યાં કીડી ને ક્યાં કુંજર ? કનક આગળ કથીર.

કુગર આગળ તરણું, આટામાં લુણ.

ક્યાં કંકર ને ક્યાં પારસમણી ? ક્યાં વોઠું ને ક્યાં ગઢેઠું ?

ચૌં વિદ્ધા જાણું તેને ચાર જાણુનારો શું શિખવે ?

જાણના પૈટમાં જરાનો વધાર.

ક્યાં મૂલ્યવાન મોહોર, ને ક્યાં અધેલી ?

જંગી ઠોલ ગડગડે લાં જીણી વાત કાને ન. પડ.

A drop in the ocean.

Can a pauper be compared with a mighty prince ?

૭૦. આળસ દરિદ્રતાનું મૂળ છે. ૧૭

આળસ દરિદ્રતાનું મૂળ છે. જગતાની પારી ને જીધતાનો પાડો.

આળસુનું ગામ હોસી મારી જય. જીધતી બિલાડી જિદર પકડે નહીં.

ઉદ્ઘોળી નર સદા સુખી. દદ ખંત તે કામનો આણું ખંત.

ખેડ, ખાતર ને પાણી, કર્ભમાં ન હોય પણ લાવે તાણી.

જગેગા સો પાવેગા, સોવેગા સો ખોવેગા.

જગતો છુંબે ને વોરતો ભરે. જગે તેનું નગાડે વાગે.

આળસુને કહે પાંચ શેરી લાવ, તો કહે લે માંં માંયું.

આળસુનાં ઢોર હોસી વાળી જય. કાયરથી કાંઈ બને નહીં.

ગાઝીલોંકા માલ, અકલ ખુરુદુકા ખોરાક.

ઉધમ વગર વિદ્ધા વાંઝણી.

દ્રાહુરા—અદ્ય ખુદ્દિ ને આળસુ, ત્રીજી ચારણુ જત;

ચોથો દીર્ઘસૂત્રી, કરવી ન કરી એકાંત. ૧૨૩

રાખરાણી મોજ કરે, તાં હોજ પાદર આવી;

ખ્યર કરી રાખને, તારે થશે થવાનું ભાવી. ૧૨૪

Sloth is the mother of poverty.

Idleness is the parent of want and shame.

Idleness clothes a man with rags.

A sleeping cat catches no mice.

૭૧. ધણીને સુઝે દાંકણીમાં, પડોસીને અરીસામાં પણ ન સુઝે. ૭

ધણીને સુઝે દાંકણીમાં, પડોસીને અરીસામાં પણ ન સર્જે.

સો વરસનો સુતાર ને પાંચ વરસનો ધરણી.

ધણીને જોઈએ નહીં ને પડોસીને શિર સાટે તે શા કામમાં આવે ?
ધણી ધારે તેમાં પડોસીનું શું ચાલે ?
ધણીનો કોઈ ધણી છે. ધણી ધારે તો પાર ઉતારે.
મીણુનો મારી લોઢાના ચણૂં ચવરાવે.

Every man is his own master.
A gamester always sees more than lookers-on.
Respect your superiors.

૭૨ દેખલું નહીં ને દાજું નહીં. ૭

આંખે દીકાનું એર ને કાને સાંભળવાના સંતાપ,
દેખીએ તો દાજવાનું. જાયરથી ઉત્યોં કે હેઠેથી વીસ્યો.
આંખથી અદીક તે મનથી અદીક. દેખલું નહીં ને દાજું નહીં.
જેવું નહીં ને રોવું નહીં. નજરે દીકાનું એર છે.

He who knows nothing doubts nothing.
Ignorance is a bliss. Unseen unrued.
Out of sight, out of mind.

૭૩. સંધ્યાં સાપ પણ કામ આવે. ધૂળનોએ ખપ પડે. ૬

સંધ્યાં સાપ પણ કામ આવે છે. દુનિયામાં કાઈ ચીજ નકામી નથી.
સવેળાનું સંધ્યાં, તે કવેળા કામ આવે. ધૂળનોએ ખપ પડે છે.
કુપુત અને ઝાટો પૈસો પણ કાંક દ્વિસ કામ આવે.

દ્વાહુરો—અડે બડેકું દેખ કર, છોયા ન દીજે ડાર;^૧

કામ પડે જખ સોયકા, કહા કરે તલવાર. ૧૨૫

A store is no sore.

Keep a thing for seven years, and you will find
a use for it.

૭૪. રોગ ને શત્રુ જિગતા છેદવા. ૪

રોગ ને શત્રુ જિગતા છેદવા. શત્રુ ને રોગ વધવા દેવા નહીં.
રોગ, અંણુને શત્રુ જિગતાં ડાંસવાં.
ધા, રોગ ને દુઃમનને તુચ્છ ગણુવાં નહીં.

^૧ ડાર=દ્વાહુરો.

સોરઠો—રોગ, અગ્નિ ને રાડ,^૧ જાણી અદ્ય કીજે જતન;^૨
વધ્યા પછી ભીગાડ, રોકયા ન રહે રાળા. ૧૨૬
Prevention is better than cure.
Nip the briar in its bud.

૭૫. તાતે ધાચે મલમ પટો. ૩

તાતે ધાચે મલમ પટો. તાતે ધાચે સૌ થાય.

ધર્મના કામમાં હીલ નહીં.

Meet the disorder in its outset.

A green wound is soon healed.

૭૬. લસતા કુતા કરડે નહીં, ગાન્યા મેધ વરસે નહીં. ૮

લસતા કુતા કરડે નહીં. ગાન્યા મેધ વરસે નહીં.

પતરાળ કરનારા પોલા. બહુ ઘોલે તે ખાડો.^૩

બહુ ઘોલે તે વાયડા. શુંક ઉડાડે તે થોથાં.

મેરા નામ અઝ્કડ, કથું ખાવે છ્ક્કડ.

દ્વાહુરો—ગાન્યા મેહ વરસે નહીં, લસ્યા કુતા ન ખાય;

થોડ ઘોલા તે રણ રહે, બહુ ઘોલા ધેર જાય. ૧૨૭

Barking dogs seldom bite.

True valour is fire, but bullying is smoke.

૭૭. વડાને વિકાર નહીં. ૯

(ખરી મોટાઈને બડાઈ હોય નહીં તે વિષે.)

વડાને વિકાર નહીં. વડા ખરા જેને વટ^૪ વહાલી.

વડા લાજને માટે ભરે. મોટા તે મોટા કે જેનાં પેટ^૫ મોટાં.

દ્વાહુરો—ખડા બડાઈ ના કરે, ખડા ન ઘોલે ઘોલાં;

હીરા સુખસે ના કહે, લાખ હમારો મોલા. ૧૨૮

સોરઠો—અવગુણું કરે હન્નર, જળ માછલીઓ-નળવે;

વડાને નહીં વિકાર, સાહેર પેટા સામળા. ૧૨૯

Really great men never boast.

૧ રાડ=વેર. ૨ જતન=ઇપાય. રોગ, અગ્નિ ને કેર થાડાં હોય ત્યારે જમાય કરવા,
વધ્યા પછી કુશળમાં આવતાં નથી. ૩ ખાડો=અધિક પંસળો. ૪ વટ=ટેક, આખર.
૫ પેટ=મન. ૬ સામળો ફલ કહે છે કે, હન્નર અવગુણું માછાંના કરે, પણ પાણી તેમને
લળવે છે, તેમ સાહેર એથે સાગર કેવા પેટલાળા વડાને વિકાર નહીં.

૭૮. જેળી જુગત જના નહીં, કપડે રંગે તો કયા હુવા? ૧૩

જેળી જુગત જના નહીં, કપડે રંગે તો કયા હુવા?

અગવે લુગડે સંત થવાતું નથી.

ગઘેડો વાધતું ચામડુ ઓઢે, પણ તેથી વાધ થાય નહીં.

માથું સુંડાને જતિ નહીં, ને ધુંધટો તાણે સતી નહીં.

પાધરી પહેરવાથી બાયડા થવાય નહીં.

માથું સુંડાધું, પણ મન સુંડાધું નહીં ત્યાં સુખી સંત નહીં.

એકલા તપે બાવો થવાય નહીં. બગ ધ્વાન ધરે તપસ્વી નહીં.

વેશ લીધો વૈરાગનો, પણ ભજવવો કઠણું છે.

ધર્મતું નામ, સ્વાર્થતું કામ.

સોરઠા—બટકે લેધને બેખ, ધર ધર અલેક જગાવતા;

દુનિયાના ઠગ દેખ, મળશે જાણ મોતીઆ. ૧૩૦

પંડે મોટાં પાપ, પંથ વહે બાથાં લીડે;

અળગા રહીએ આપ, મેલા ભાણુસ મોતીઆ. ૧૩૧

છખ્યો—જટા વધારે વડ વૃક્ષ, કીટ બાળે છે કાયા,

જળચર જળમાં નહાય, બગ બહુ ધ્વાને ધાયા;

ગરધવ લેઠે છાર, શુક રામ નામજ લાએ,

ગાડર સુંડાવે શિશ, અનમુખ ડહાડુ રાએ;

મોર તજે છે માનની, થાન સકલતું ખાય છે,

શામળ કહે સાચા વિના, કોણું સ્વર્ગમાં જાય છે? ૧૩૨

All hoods make no monks.

૭૯. મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા. ૧૩

મન ચંગા તો કથરોટમાં ગંગા. મન રાશી તો શુ કરે ગયા કાશી?

ભાવના તેવી સ્થિરી. ધેર એઠાં ગંગા આવી.

યક્ષીન બડા કે દેવ? ભાવ સહિત લક્ષ્મિ ફેણે છે.

મન મથુરા, ચિત્ર કાશી, હૈંડે શાલિગ્રામ.

આસ્થા ફેણે છે. શ્રદ્ધા મોટી વાત છે. ભાવ વિના લક્ષ્મિ નહીં.

મન ગમતાં તો હૃદયમે જપતાં.

૧ બેખ લઈને બટકનારા દુનિયાના ઠગ બહુ મળશે. મેતે જ પંડે પાપી હોય ને પંથને બાધો લીરી લીશને અલાવે તેવા મનમેલા ભાષ્યકારી અલગ રહેલું એમ મોતીએ કાવિ કહે છે.

દોહરા—નિર્વિકટ્ય આનંદમય, સ્વ સ્વરૂપ નિર્દેષ; ૧૩૩

મનકી જેસી ભાવના, તેસા કલ તેણી હેત. ૧૩૩

સરિતા સથ ગંગા લઈ, પથ્થર શાલિયામ; ૧૩૪

તુલસી સથ વૃદ્ધા લઈ, જખ ચિન્યો આત્મારામ. ૧૩૪

Faith is everything.

A clear conscience is the best divinity.

૮૦. તુરત દાન મહા પુણ્ય. અહણોથનો ઉધારો નહીં. ૧૦

તુરત દાન મહા પુણ્ય. ઝાં કામને મુહૂર્ત શું?

લાંઘ, લાડુ ને દક્ષિણાનો ઉધારો નહીં.

ધર્મનાં કામમાં ઢીલ નહીં. અહણોથનો ઉધારો નહીં.

પર્વણીનાં દાન, તેજ કાળે દેવાય. દ્વાં સારે વાયદા રો?

અહા દેવે, પણ હગા હગા કે દેવે(તે દુઃખદાયક).

એક ધા ને એ કડકા.

દોહરો—આગળ બુદ્ધિ વાણીઓ, પાછળ બુદ્ધિ અહા;

તરત બુદ્ધિ તરકડો, બુમો મારે ધમ. ૧૩૫

He doubles his gift who gives in time,

A gift long waited is sold and not given,

A gift with a kind countenance is a double present.

૮૧. દ્વાલે દીવાળું નહીં ને મસીહે આતર નહીં. ૧૭

દ્વાલે દીવાળું નહીં ને મસીહે આતર નહીં.

અરો હાથ, પરો હાથ, રક્ષા કરે શુરૂ ગોરખનાથ.

મદ્દતનું ખાવું ને મસીહે સુવું. ગા—એ હાથ ને જગતાથ.

ખાવા ને અગ્નમાં લગોઠી. નાગો નહાય શું ને નીચોને શું?

હાથમાં સુશળ, જ્યાં પખા ત્યાં જેમ ને કુશળ. લે લોઠી ને માર લગોઠી.

નાગી પહેરે તાપડું^૩ ને ભૂખ્ખી આય બી.

કેરાં(કેરાં)તું અથાળું તેમાં કાપે શું ને કરે શું?

કુદીરાં મસીહ, જ્યાં પખા ત્યાં નચિત.

ખુલ્લે પોતીખું લઈ કરે, તેને ડાઈ શું કરે?

૧. આત્મજ્ઞાન થાય તો બધાં તીર્થ દ્વારયમાં છે. ૨. પાણતર, જોડો મેદો ધૂમ.

૩. તાપડું=ગુણુપાઠતું હગડું, પાથરણા નેણું.

આગળ એઠે ધરાળ નહીં, ને પાછળ એઠે બલાળ નહીં.

હુંટાયાનું શું હુટે, ને વેરાગીનું શું હુટે?

એક ગોદડી તેમાં પાથરવું શું ને એટલું શું?

બાવો લિક્ષ્યો અગલમાં હાથ, શું કરે આવો કાનકનાથ.

દ્વારું—સહુ સુતા ઓટલે, સુલ્લાં સુતા મરીત;

બાધડી વગર લાયડો, જ્યા પણ ત્યાંહા નચિત. ૧૩૬

Beware of him who has nothing to lose.

Where nothing is to be had, the king loses his right.

Beggars can not be bankrupts.

He is as free as the wind.

૮૨. જેને નહીં લાજ તેને અદ્યું રાજ. ૧૭

નાગો માણુસ સૌથી આધો. જેને નહીં લાજ, તેને અદ્યું રાજ.

નાગો ખાદ્યાહથી (સૌથી) આધો.

હેડી^૧ પાડે પેહેડી, નાગી મારે ટેકડા.

જેને બંધે એટલાં શોલે. નાગો ગરજે ધણું.

અઢારે પોશાકના ધણી. નાગો ધુમે કે જગો^૨ ધુમે.

નાગે કુલે ઝોટાયાં. ષત્રુપતિ કે પત્રપતિ.^૩

નાગાને કુલે ખાવળાયો ઉંઘો, તો કહે છાયડો થયો.

ન કરું વરો, જમું ખરો, ને મને શેડ કરો.

અઢારે વર્ણું બારો. ભાથે નાંખ્યો છોડો, પછી ગમે તેમ એડો.^૪

નાગાની ટોળો, અચાનક હે રોળો.

સવાલ—કિસ કારન એ નાયત ગઢા.^૫

જવાબ—નાથ ન પીછે બંધા, ધસ કારન એ નાયત ગઢા.

Beware of him who regards not his reputation.

When the heart is past hope, the face is past shame.

He who has no modesty has all the town for his own.

He who has no shame, has no conscience.

૧ હેડી=અરોઅરીએ. ૨ જગો=પૈસાવાળો. ૩ પત્ર=રામપાત્ર કે શકોરું.

૪ એડો=હાંકા. ૫ ગંધાને આગળ નાથ નાકમાં સુતરની દોરી નહીં, અને પાછળ કાંધ બંધન નહીં તેથી ગંધો કષ્ટો નાચે છે. ભાવાર્થ એ છે કે તેને નાત, જત, બ્યલહાર, આખર કે કાયદાનું બંધન નહીં કે ભર્યાદાનહીં તેવો બેશરમ કે એહયા માણુસ ગમે: તેવાં ખરાળ આચરણ કરે એટલે ગમે તેમ નાચે હુદે.

૮૩. ખાળે કુચા ને ભારણું ઉધાડાં. ૧૧

ખાળે કુચા ને ભારણું ઉધાડાં. છાસનો લોલ ને ધીની મોકળ.^૧
 જાટ સલીતા જાય ને ડોસી પુણીએ. વીજે.
 પરણયાની આખા ને નાતરાની ધૂદ.
 ડેડી ડેડીમાં ફુપણું, ને રૂપીઆમાં દાતાર.
 ધીના ધડા ઢગતા મૂક્યા, અને કાચ્યલી-ડેડીએં ડેટે બાંધ્યાં.
 ખરચ કરે ને ન જાય વાલો, તેતું નામ ખીલો ડાલો.
 ઉંટનાં ઉંટ જરી ગયાં, ને ગઘેડાનો પાડ^૨ પુછાય.
 અર્ધ શેર સાર ડોહેડીએ^૩ જાય, ડોહેડ શેર ધરમાં ઉંદર ખાય.
 નેઝે તાણું.

દાહુરો—તૈ પૈતું લેખું ગણે, ખરચે અવર અપાર;
 ઓસે કુચા આણમાં, ધર ઉધાડાં દ્વાર. ૧૩૭

Penny wise pound foolish.

૮૪. ખણીઆના એ લાગ. ૭

ખણીઆના એ લાગ. જોરાવર^૪ જુતે. હમારાખી લગતા હે.
 મારતા મીઅંતી દુનીઓં. લસકી તેગ ઉસકી દેગ.
 ખાંડા ખળતું રાજ. જખરાની પાંચશેરી લારે.
 Might is right.

૮૫. નાદાનની દોસ્તી લુધનું જોખમ. ૧૫

નાદાનની દોસ્તી, લુધનું જોખમ.
 પંડિતોડપિ વરમ^૫ શાનુઃ ન સૂર્યો હિતકારક:
 નાદાન દોસ્ત કરતાં દાનો દુઃમન સારે.
 મેત્રી સાચી, નેવી દૂધ ને પાણીની.^૬ મૂર્ખ ભિન વેરીનો અર્થ સારે.
 સાચી પ્રીત શેવાળની જળ બેળી સુકાય.
 જેહિલ ચાકર દુઃમનનો અર્થ સારે.

દાહુરા—ગીતિ એસી કુણુએ, જેસા ટંકણુખાર;
 આપ જલે પર રીજવે, લાગ્યાં સાંધે હાડ. ૧૩૮

૧ મોકળ=ઝટ. ૨ પાડ=ભાન. ૩ ડોહેડ=મકાનનો દરવાનો. ૪ જોરાવર=પૈસેથી,
 શરીરદેખી, દુંહુખ્યથી, માતથી ને અય્યશ્વધી. ૫ વરમ=શ્રેષ્ઠ. ૬ દુઃળતી વખતે એક બીજાને
 અચ્યાની દેવા યત્ન કરે છે.

હંસા પ્રીતું કાયકો, વિપત પડે જિડ જથ;	
સાચી પ્રીત શેવાળની, જળ બેળા સુકાય.	૧૩૬
સોરઠા—સુખમાં પ્રીતિ સવાઈ, હુઃખમાં મહોટણાં ^૧ દીયે;	
તે પાસે કોણું જથ, રામ કચેરી રાખાયા.	૧૪૦
નહાનાંથી નેહ, કાલાંથી કરીએ નહીં;	
૭૨૯ દીએ છેહ, સરવાળો સાંધે નહીં.	૧૪૧
સારસ પક્ષિની જોડ, જુદું એક નવ રહે;	
પડે એકની ઘોડ, ^૨ બીજું ના બચી શકે.	૧૪૨
મોઢે ભીડી વાત, પાછળ વગોણું કરે;	
એ અકમી જાત, સાચું સોરઠીએ ભણે.	૧૪૩
મોઢે કડવું કહે, વાંસે કાંઈ બાલે નહીં;	
તેવાનો નહીં લે, ^૩ સાચું સોરઠીએ ભણે.	૧૪૪
માયા કેરા મિત્ર, જગમાંહી જાઝા જડે;	
પરમારથ તણી પ્રીતિ, કોઈક પાળે કીસનીઆ.	૧૪૫

ભૂતની બાધિંધીમાં જીવનું જોખમ.

A sensible foe is preferable to a foolish friend.
He is not a fool that fool is, but he that with
a fool deals.

૮૬. માછલાંને જળ સાથે પ્રીતિ, જળને કાંઈ નહીં. ૫
(એકતરદી પ્રીતિ વિષે.)

માછલાંને જળ સાથે પ્રીતિ, જળને કાંઈ નહીં.

વ્યસનીને મન વેશ્યા, વેશ્યાને મન પશમ.

જર. પુરુષની પ્રીતિ, જર કર્મ કરતાં સુધી.

ગરજવાનની પ્રીતિ ગરજ સરતાં સુધી.

વૈઘ ઉપર પ્રીતિ, રોગ મટતાં સુધી.

૮૭. માયું આપે તે મિત્ર. ૮

માયું આપે તે મિત્ર. હુઃખ પડે લારે દોસ્તની પરીક્ષા.

મામલામાં ખરા ઘોટા મિત્રનાં પારખાં પડે.

હોહુરા—મહોખત કીને મરકી, કશું આવત કામ;

શિર સાટે શિર દેત હે, દુખીયનકા વિશ્રામ. ૧૪૬

૧ ગહેં કેરવાને બોલાવવાની ઈચ્છા પણ ન કરે. ૨ આમી. ૩ અથ.

- મુશ્કેલીમાં મિત્રની, ખરી કસોટી થાય; ૧૪૬
 હીરા સંધારે અડે તો જૈ ચ્યમક. પરખાય. ૧૪૭
 સંજળન વનવેલી લલી, કરે જાહશું ગ્રીત; ૧૪૮
 સુકે પણ મૂકે નહીં, એ સંજળનની રીત. ૧૪૯
સોરઠો—પ્રીત જિતારે પાર, એ વિરલા લાઘે જગત; ૧૫૦
 હેતુ મળે હળર, મતલથ આપણું મોતીઆ. ૧૫૧
ચોપાઈ—ધીરજ ધર્મ મિત્ર અર નારી;
 આપતી કાળ પરખીએ ચારી. ૧૫૨

A friend in need is a friend indeed.

૮૮: જાત વિના લાત પડે નહીં. ૧૨

(કુળ અથવા તુખ્યમ પ્રમાણે શુણ વિષે.)

- જાત વગર લાત પડે નહીં. ખાતદાન વગર એરપણાહી નહીં.
 લરીત વગર લાર જીલે નહીં. જાત ઉપર લાત, ને કામળ પર જીબાં.
 જાત કંઈછાની રહેતી નથી. એ છીપતું મોતી તે જતવાન.
 ધન જરૂરે વાણીઓ, ખાણું જરૂરે લેંસ.
 વિપસ્તિમાં જાતની કસોટી થાય.

- દ્વાહુરા**—ધરા વિષુધાન નનીપણે, કુલ વિષુધાહું નહોય; ૧૫૩
 ઓઢાં ધેર જખરા તે, જેની મા હોથલ હોય. ૧૫૪
 ભાદમથી લક્ષ્મી મળે, મળે દ્વયથી માન; ૧૫૫
 દુર્લભ પારસ જગતમાં, મળવો મિત્ર સુજન. ૧૫૬
 જોઈવાહોરીએ જાત, જાતે જોએ લાગે નહીં; ૧૫૭
 પડે પટોળ લાત, વઢે પણ વેરૂપે નહીં. ૧૫૮
સોરઠો—જોઈ વહોરીએ જાત, વરસાણો વેહે નહીં;
 પડી પટોળ લાત, ફટે પણ ફીટ નહીં. ૧૫૯

૮૯: લાવ ખાંધા વગર કહું કરે. ૩

(કલ્યાણરા માણસ વિષે.)

- ગા કહેતાં ગાય ને લણુ કહેતાં લાણુ, ચેવા દીકરા. તો કોણ જા જણુ,
 ચાકર તેરા, પણ કણા ન કરું. કહે ત્યારે લાવ ખાંધા. ૭

૧ લાધે=મળે, નાડે. ૨ જરૂરે=અમી શકે કે પચાલે... ૩ જાઈ=મરહ પુરૂપ,
 પરાક્રમી. ૪ ઓઢા અને હોથલ બનેને લાચા કુળનાં શુર્વાત હત૊ં, તેમનો હીંકરા જાપરા
 થયો તે થેરેટીર હોય તેમાં નવાઈ શું? ૫ વેહે=નાડે, બુંકું કરે. ૬ વેહે=નાડે. ૭ મોંધા
 થાય, ચાનાકાની કરે, મરહાય.

૬૦. નાચવું નહિં ત્યારે આંગણું વાંકું. ૪

(નહીં કરવાનાં હજર અહાનાં તે વિષે..)

નાચવું નહીં ત્યારે આંગણું વાંકું. નહીં કરવાનાં હજર અહાનાં.

લખ્યાં નહીં ત્યારે લેખણુનો વાંક. મન હોથ તો માળવે જવાય.

Where there is will there is way.

A bad workman quarrels with his tools.

Nothing is impossible to a willing mind.

૬૧. એની લડાઈમાં ત્રીજને લાભ. ૭

એની લડાઈમાં ત્રીજને લાભ. (ત્રીજનું કામ થાય.)

તરડ પડે ત્યારે આંગળી એંસાય. ધરે પતલ્યું તેની દિશા પતળી.

વને પતલ્યું ત્યારે કુહાડાને હાથ્યો ભાથ્યો. ધર કુટ્ટે ધર જાય.

પેટ પતલ્યું ત્યાં ઝાં પાટો ખાંધવો. તુમે લડો હમારી ક્રોછ હથ.

By discord the greatest are destroyed.

Divide and rule.

In a quarrel between two, a third is a gainer.

૬૨. વેરી વશ આદરભાવ. ચાડીઆનું ભેણાં ચાંપવું. ૧૦.

વેરી વશ આદરભાવ. વનો (વિનય) વેરીને વશ કરે:

ભસતા કુતરાને રોટલો નાંખવો. (કે ચુપ રહે).

હુશમનના ડાચામાં નાંખવાથી દણાય.

સો ચીકારસ, ને એક મૂળાપણી (મૂળાપણી વધે).

મૃદુંગનું ચામડુ લોટ લગાવી કુટે તો મધુંદ એલે.

લાલચે લેવાય. ચાડીઆનું ભેણાં ચાંપવું.

વેરનું એસડ બહાલ.

એત—ન બરણીથી, ન લાલાથી, ન ખંજરથી, ન તથવારથી,

ને મારવો હુશમન તો તેને મારવો ઉપકારથી.

To stop the mouth of a dog with sop.

To stop one's mouth with gold.

૬૩. મૂર્ખને કુઈ ચેરે સમજાવું, એને નિશ્ચે નરકમાં જવું. ૧૪

(મૂર્ખને શિખામણ વિષે.)

મૂર્ખને કુઈ પેરે સમજાવું, એને નિશ્ચે નરકમાં જવું.

મૂર્ખને શિખામણ, વિપ અરાયર. શિખામણ આપવાથી મૂર્ખ કોપે.

સોન્તુ વળે આપે, દહેણું વળે તાપે. મૂર્ખનું મળણું, ને ભાંકડાણું દળણું.
સમાણુસ વળે વાતે, કમાણુસ વળે લાતે.

ઘેવડુશી ડોધના આપની નથી (જે કરે તેની).

મૂર્ખનાં ગામ જુદાં નથી વસતાં. મૂર્ખને માથે શીંગડાં નથી હોતાં.

કુષુદ્ધ, છુવ અને કપાસ, તે પીંકના વિણુ ન આપે રાસ.

ઘેવડુશી અને ઘેનસીયી જેડે રહે છે.

આકીલદું ઈશારા, ગઢેદું ચાખું.

દાહરા—મૂર્ખ સાથે ગોઢી, ૫૬ ૫૬ હોય વિનાશ;

મૂર્ખને પ્રતિભેદતાં, મનમાં થાય ખરાશ. ૧૫૫

ઉદેરાજ મૂર્ખ જાગી, કહા હોત હે ખાન;^૧

ધિન મતલખ ખારો^૨ કંગે, સોણી મૂર્ખ જન. ૧૫૬

Where ignorance is bliss, it is folly to be wise,
Wisdom and goodness to the vile seem vile.

૬૪. નવરો આલણું નિત્ય કરે કે નિંદા કરે. ૧૨

(નવરા વિષ.)

નવરો આલણું નિત્ય કરે કે નિંદા કરે. નવરો હળમ પાઠલા એડે.

નવરો એડો નખોદ વાળે. નવરો એડો ઢેરાં ભાળે.

નવરો હાથ ઉતરેડ ફેડે. નવરો હાથ તણુખલાં તોડે કે વાળ ચુંટે.

નવરો સલાટ પાહણું ભાળે. ગાળો દે કે કળુઅા કરે તે નવરાની નિશાની.

નવરો વાણીઓ કાટલાં સાંખે.^૩ નવરો આલણું પાઠલા પૂલે.

નવરા બેદા કામ કરો, વાહણું ઉકેલી ખાટલો ભરો.

નવરો બળદીઓ મોચમ^૪ ખુંદે.

An idle brain is devil's workshop.

They that do nothing learn to do ill.

Idle hands shall always find some mischief to do.

An idle man tempts the devil.

૬૫. પેટમાં તે પેરીમાં, ને હેઠાં ખહાર તે કોટ ખહાર. ૮

પેટમાં તે પેરીમાં ને હેઠાં અહાર તે કોટ અહાર.

વાડ સંલને વાડનો કટો સંલને. લીંતને પણ કાન હોય છે.

^૧ આણ. ^૨ ખારો=અળખામળો. ^૩ સાંખે=માય કે તોલ કદે.

^૪ મોચમ=કાડ, દોર બાંધવાની જગો.

વાત ન કરીએ વાટે, વાત ન કરીએ ધાટે, ને વાત ન કરીએ રાતે.
વાડ વાત કરે ને કાંઠો કાન ધરે. હોઠ ફુડુખા કે વાત ચરચાય.
આખર રાખવી જોઈને, વાત ન કરીએ ડોઈને.
પેટ દેવું જોઈને, નહીં તો કહેવું ન કોઈને.

Even the walls have ears.

It is not safe to confide our secrets on a road, nor
in the stillness of night.

૬૬. સમતા(ધીરજ)નાં ફળ મીઠાં છે. ૧૧

(ધીરજ રાખવા વિષે.)

સમતાનાં ફળ મીઠાં છે. ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે.

સભુરીનો ખદ્દો સાહેબ આપે. ધીરાં કામ સારાં થાય.

સભુરીનું લાદુ ખુદા આપે. શીળાં કામ તે સાહેબનાં.

ધીરજ મોટી વાત છે.

તેલ જુઓ, તેલની ધાર જુઓ. ધીરજનો ખરો ખપ સંકટ સમે.

દોહરો—ધીરે ધીરે રાવતાં, ધીરે સથ કુછ હોય;

માણી સીંચે ચોગણા, પણ રત વિના ફળ ન હોય. ૧૫૭

ચોખરો—કાં રે છુષ તું ઘણણ કરે, તારે હુધારે ધીર ન ધરે;

જેને માથે હકતાચાક્ષા, તેનો અર્થ ડેમનહીં સરે. ૧૫૮

Patience is the plaster of all sores.

Patience is bitter, but its fruits are sweet.

Those that are slow, are sure.

Steady and slow must succeed.

૬૭. ઉતાવળા સો ખાવરા ધીરા સો ગંભીર. ૧૬

(ઉતાવળીએ વિષે.)

ઉતાવળા સો ખાવરા, ધીરા સો ગંભીર.

અંકળાનાં પાળીએ થાય તે છુષતા ન એવે.

૧ અંકળા(ઉતાવળીએ)ના પાળીએની માણસ ધીગાણામાં ભરે તેના પાળીએની અથવા ખાંલી, ખાંબા બિભા કરવાની શીત્લ પ્રસિદ્ધ છે. તેથી આંકળા કે ઉતાવળીએ વગર વિચારે ઉતાવળમાં ધીગાણ્યું કરે માટે આ કહેવત થઈ છે.

ઉતાવળો સાતં વાર પાછો વળો. ઉતાવળીઓ વહેલો થકે.

આકડા ઉતાવળમાં ગમે તેમ ભરડે કે વેતરે.

ખાલુ ભૂખ્યા એ હાથે ખવાય નહીં.

એકદમ લાડવો ખવાય નહીં. એકદમ કુદકો મરાય નહીં.

પગથીએ પગથીએ ચાદાય.

આકડાએ લાળી વેડા ગુડે. ઓઢાં ટેખી વેડાં શુડે.

જુ ભાણું પેહેરણું કહારી તાંખું. ઉતાવળે આંખા પાડે નહીં.

ઉતાવળો દોડે તે અથડાઈ પડે. ઉતાવળમાં કાચું કપાય.

આવતી ધાડે કાંઈ ઊર ખંવાય? (ન ખવાય.)

They tumble down who run fast.

Hasty climbers have sudden falls.

The more haste, the worst speed.

Error lies always in haste.

Haste makes waste.

Rome was not built in a day.

૬૮. બિલાડીને દૂધ ભળાવતું. દાણીને ઘેર છાંટ જિતારવી. ૮

બિલાડીને દૂધ ભળાવતું. ૨

દાણીને ઘેર છાંટ જિતારવી.

કરળદારને ઘેર ગાડું.

ચારને ઘેર ગાડાં છોડવાં.

લુહારવાડે સીધ વેચવા જવું.

૧ ઉતાવળીએ ચારની પાછળ વાર એઠેલી હોણી નેછંએ એમ સ્વાભાવિક રીતે એક ચારે ધાર્યું. રસ્તામાં આકડા દૂરથી પવનથી તેણે હાતતા નેથાં તેણે ઉતાવળમાં ધારી લીધું કે વાર આવી. તેથી ઘાંટને મારી નાંખી હુગરેની ઝીણોમાં ચાર ઉત્તરી ગયા. એટલે આકડા ન્યારે કુલે છે, કુલ ચાવે છે લ્યારે વેળાં કુલ ભથાણે પુષ્ટ આવવાથી ઘોળા દેખાય છે. તેવા આકડા પવનથી હાલે લ્યારે વેળેથી માણુસ લેવો ભાસ થાય છે. તે વખતે બહારવટીએમાં ઉતાવળા હોય તે આકડાને માણુસ ધારીને વોડાં કાપી નાખીને ચાતે નદીની પીણમાં કે હુગરેમાં કે આડીમાં સંવાર્દ નય એ ખાલુ ઉતાવળનું પરિણામ છે. “આકડા ભાળ વોડાં શુડે,” તેમ એતરમાં ચારીએ કે એઠાં લોભાં કરે છે તે લેણાંદે જેતરમાં એઠાં વધારે હોય તો માણુસ લેવાં દેખાય, એટલે શરૂ પાછળ આવી ચોંદોંચાય છ એમ માનીને “એઠાં દેખી વોડાં શુડે” એમ પણ કહેવત થઈ છે.

૨ બિલાડીને દૂધ સંભાળવાની ભલામણુ દેવી.

૩ છાંટ=દાણાની શુણ. (દાણી એટલે ભાલ ઉપર નહાત જિધરાવતાર.)

ચોરને ધન સોંપવું. લંકામાં સોનું વેચવા જવું.
વાંઢાને વેવિશાળ કરવા મોકલ્યો, તે પોતાનું કરી આવ્યો.

૬૬. વિખનો વિલાસી લુલ સાકરને શું કરે? ૭

વિખનો વિલાસી લુલ સાકરને શું કરે?
વનચરને વસ્તી સાથે વેર. સાકર ગળા પણ ગદ્યોને ઝેર.
ખારા જળનું માછલું તે મીઠા જળમાં ભરે.
અદ્ભૂતનો ક્રીડા અદ્ભૂતમાં છવે (સાકરમાં ભરે).
છાણુનો ક્રીડા ધીમાં ભરે. વિધનો ક્રીડા કમળમાં ભરે.
Sad souls are slain in merry company.

૧૦૦. ચોરની ગત ચોર જણો. ૩

ચોરની ગત ચોર જણો. ચોરનાં પગલાં ચોર ઓળખે.
જાતે જાતને ઓળખે.

Set a thief to catch a thief.

Hiders are good finders.

૧૦૧. વોળાવીએ ને વાટપાડુ. ૮

(એ ડાથળની રમત કરવા વિષે.)

વોળાવીએ ને વાટપાડુ. મીઠા દ્વારસીએ.
માંહેના માંહે ને બહારના બહાર. મહેઠે છંછ ને અંતરમાં ભીજ.
ધણીને કહેશે ધા ને ચોરને કહેશે નાશ.
ધણીને કહેશે જગતો ચુંઝે, ને ચોરને કહેશે ખાતર પાડને.

જતાના જનઈએ, ને વળતાના કંધીએ (મરતાના કંધીએ).

આનેવાલેક્ષી ઘોલખાલા, જનેવાલાકા ખૂંં કાલા.

To carry two faces under one head,

To play double part.

To be on both sides.

૧૦૨. જેને ઝરણ નહીં તે રાણ. ૧૩

જેને ઝરણ નહીં તે રાણ. ઝરણ વગરનેં સુખે સુદ્રે...
લેણું હજો લાખ, દેણું ન હજો દોઢકો. દેવાના દાસ...
લેહેણુનો ધણી લાડકા. ઝરણ વળયું એટલે જંગા નાલ્લા.

જાણુણીએ મુઢ્ય રાતદિવસ ભજગરા વેઠો.
 જેના ઉપર ઝડણુ ગાળે તેનું કાંઈ ન છાળે.
 દીન થવું પણ દેવાદાર ન થવું. કરજ વાળું તેણે દિવસ વાળ્યો.
 કરજદારી આખ્યર ખુવારી. કરળાં ને દરદીઓ.
 સેચેઠો—કરને મન કોણે નહીં, સુખે ન આવે નિદ;
 એને ગોળ ક્યાંથી, શેરુંઝના સામળા? ૧૫૬

Out of debt, out of danger.

Happy is the man who owes nothing.

Worst kind of poverty is debt.

To go to borrow is to go to sorrow.

૧૦૩. ખાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા. ૧૬

ખાપ તેવા બેટા ને વડ તેવા ટેટા. માણે મુત ને ખાપની છાપા.
 માણે મુત ને ખાપે ધોડા, અહેત નહીં તો થેઠા થોડા.
 જુના પેટમાં લીખ પાડે. તુખ્યમે તાસીર. ૩

૧ કોળે=નલ પદ્ધતન થાય કે રાજ થાય. ૨ સામળો કવિ કહે છે કે તેને ગોળ
 શેરુંઝનો ક્યાંથી મળે?

તુખ્યમે તાસીર

૩ એક વરસ ચેમાસામાં વરસાદાનું લેર થયું. હિલ્લીમાં મુશળધાર વર્ધાદની હેલી
 થઈ. જપરવાસ વરસાદ પણ તેવાજ નેરથી પચ્છો કે કેથી નસુનાળમાં મેળી રેખ
 આલી. નસુનાળમાં રેખ ને હિલ્લીમાં વરસાદ તેથી નસુના નદીનું પાણી કાંઠ મૂણી છ્યાં
 ગણ્યું અને હિલ્લી રોહેર લાણુલાની ધાર્સી લાગે. હેલીન્યંધ વરસાદ હિલ્લીમાં વરસતો
 હતો તેમાં વાદળમાં ક્યાંચે તરફ હેખાતી નહીં. તેથી વધારે ભય લાગવાથી બાદદાહે
 રૂઘ્યોને બાલાલી સલાહ પૂછી. સલાહ મળી કે કોણી તથા ખુરને ઉપર તોપો છે તેમાં
 નંંગી અને ગંગલવર તોપો છે તેના પુષ્ટ અવાજ કરવાનું શરૂ કરો. તેમ કરવાથી પવન
 ને વેગ મજૂરો ને વાદળ સુધી તે વેગ પહોંચવાથી વાદળમાં તરફ પડી. પવન ખૂબાં
 ચાલ્યો, ને વાદળાં વીખરાયાં, વર્ષાં બંધ થયો, લોકોનાં મન આંદહમાં આથાં. નસુ
 નાના પૂર્વમાં પણ માર્ગ થયો. તેથી નસુનાળને વધાવવા સાર લોકો જવા લાગ્યા.

તે લોકોની મેહનીમાં હિલ્લી રોહેરના એક રાહુકારના ચાર દીકરાની ચાર વટુંઓ
 કાશિમની મૃગલી નેલી, રાણુગાર સાલ, સુંદર વસો પહેણી, મેરાગો, ચુંદી, સોના
 રૂપાનાં કુલ, તથા મેતી અને પૂજનપાની સામગ્રીના થણ લેધ નસુનાળ પૂજના ચાલી.
 પૂજન કરી ઘર તરફ વળતાં એક સાંકી ગલીમાંથી પસાર થતાં બાદદાહનો એક દાઢી છુટેયો
 તે ગલીમાં ચોતાની પાછળ ચાવતાં લેયો. અયલીત થયેલી ચારે જીંગ્રા અન લેધ નાડી.

હામ તેવી દીકરી, મા તેવી દીકરી. એતર તેવાં વેતર.

જાડ તેવાં કળ. ગાંડાનું ગોતર ગાંડુ. વીસ વસા મોસાળ.

ખાનુપર એક ઉહેલા નેહું ખારથું આવ્યું તેમાં ઘેડી ને આગળ આકાતાં એક ચોક નેહું મેદાન આવ્યું.

ત્યાં એક કસાઈ ગાયને ભૌંયપર નાંખી હાથમાં મેટો છરો લેઈ હુલાસ કરવા જતો હતો. તે આ બાઇઓએ નેહું. તેઓ પાસે ગઠ ને કસાઈને કણું કે, “હું આ ગાયને મારે નહીં તો હું કહે તેથા ચૈસા આપીએ. અમારા અંગ બેપર નેવર છે તે આપીએ. પણ તું ગાયને છોડી હે?” કસાઈએ ગાયને છોડી દેવાને ના કઢી. ત્યારે આ ચારે બાઇઓ દિકાંગર થઈ, ને કૂરી કસાઈને પૂછ્યું કે કોઈ બિધાયે તું છોડી દેઈશા? કસાઈએ કામાંધ થઈ કણું કે, “તમારા બારમાંથી એક મારી પાસે આવો તો મૂઢી દળી.”

આ બાઇઓ વિચાર કરવા લાગી કે ગાયને સુકાવવા શિયળની ભંગનું પાપ વોહેરથું કે શરીરને રીતે? આપર ગાય સુકાવવામાં મહા પુષ્ય છે, એ વિચાર પ્રણાલી થતાં એક નાણી કસાઈ પારો નય એમ નક્કી કણું. અરે નાણીએ એક ઠીકને તું ન, તું ન, એમ કહેવા લાગી, એટલે કસાઈએ કણું, “તમે કંઈક શા સાડું કરો છો, હું નેનો હાથ પક્કું તે આવે?” એટલે રક્તબંધ થઈ ને કસાઈએ એક નાણીનો હાથ પક્કાઓ. તે બાઇએ કસાઈને કણું, ‘‘આદો ન હું આવું હું.’’ કસાઈ આદો ગયો એટલે ને ખાઈને જવાનું છે તે દેરાણી હતી, તે નેટાણીને કહે છે કે, “હું કરુમાં આવી હતી, આનજ નાહી હું. મારે મારા જવાથી ને ગર્ભ રહેશે તો મહા ઉત્પાત થશે; મારે મારે જવાનું ણંધ રહે તો સાંકે.” દેરાણીને નેટાણીએ કણું, ‘‘અમે શુ કરીએ તારો હાથ આલ્યો મારો તું ન નય તો કસાઈ ગાયને મારશે. તે પાપ તારે શિર લાગશે.’’ એથી આ બાઇ લાચાર થઈ. ચીતાના શિયળની ભંગનું મહા પાપ વોહેલી ધણાજ જિત્ત મનથી ગાય બિધાવવાનું પુષ્ય દેવાની દિનથી કસાઈ પાસે ગઠ. કસાઈએ ગાયને છોડી દીધી, પણ કસાઈ પારો જવાથી બાઇને ગર્ભ રહ્યો.

પુરે માસે પુત્રપ્રસંગ થયો. શુક્ત પક્ષનો અન્દ વધે તેમ તેવાં વધ્યાન લાગ્યો. “પુત્રનાં લક્ષણું પારણુમાંથી નથ્યાય.” તે એ વરસનો થયો અને માયીધૂળનાં બાકરી, બળદ, વોડા બનાવે, તેને કાપે, પછાડે, મારે વગેરે બાળચરિત્રથી તે શાહુકાર એટલે છોકરાના દાદાને ધણી ચિન્તા થવા લાગી. નિશાળે જવાથી બાણે ગણે તો સુધેરે એવી આશાથી તેને નિશાળે જોસાઓ, પણ બણુવા કરતાં તોક્કાન બણું કરે. મેહેતાળને મારવા હોડે. એમ કરતાં પંદર વરસનો થયો. એટલે ટાક, તલવાર, કડાળીન, બરણી બાંધતાં શીખયો. કુચાલ કે કુર્સ્ટે જતાં રોકાય તેવા હેતુથી પરણ્યાયો. પણ રોડે રાખેલી સુધાસવાની ખાંધી આશા વ્યર્થ ગઠ તો ગઈ પણ એક ગણિકા રાખી અને ચૈસા નેઈએ ત્યારે દુષ્ટનપર. આવીને જખાનહસ્તીથી પૈસો દેઈ નય. રોડે પૈસા આપવાની સુનીમને મના કરી. એટલે બાઇ મોકભયન્દ બરણી, તલવાર દેઈ દુકાને આવે, સુનીમને ડર બતાવી મનમાનતા પૈસા દેઈ નય ને મોજમન ઉડાવે.

શોડ આવો ધાઢ નેઈ વિચાર્યું કે, આવી રીતે મોકમંદ પૈસા દેઈ નય તે દીખાળાનું

શુરૂ તેવા ચેલા, વણુતી રંડ ને વેવલાં છોકરાં.
હુલાવી ખીચડી ને મહુલાવી દીકરી.

પગરણું બેંકું. ઉપાય કરવાનો વિચાર કરી પોતાના ભિન્ન એક સેણા અમીરની પાસે વાત કરી મહદ્દ માણી. તે અમીર હુકમન ઉપર દરાવીશ રોહીલાને દેખને આવ્યો અને હુકમ કર્યો કે મોકમયંદને પકડી લાવો. રોહીલા છૂટચા તે ગણુકાને ઘેર ગયા. રોહીલાને જેઠ મોકમયંદના હાંજન ગડગડી ગયા. ક્ષેત્ર વાણીઆનું અને “વીશ વસા મોસાળના, તેથી ટાક, તલવાર ખાંધવાની સોંચ રહી નહીં ને ચાળીનીડ માફ્ક રોહીલા કાન જાલી હુકમનપર મોકમયંદને લઈ આવ્યા. અમીરે હુકમ કર્યો કે, ખાંધા, શું જેઠ રહા છો ? મારો. એટલે મોકમયંદ પાંસરા નેતર જેવા થઈ કહે છે, “સાહેણ, આપ હુકમ કરો તેમ કરવા તૈયાર છું” એટલે અમીરે શેડને હુકમ કર્યો કે, મોકમયંદને એક લાખ રૂપીઓ રોકડા, અને રહેવાને ધર અદ્દગ દૂરના લતામાં આપો. તે પ્રમાણે શેડ એક લાખ રોકડા અને દૂર વાણીઆના મોહેરાંમાં પોતાનું એક મકાન હતું તે મોકમયંદને આપ્યું. મોકમયંદ પોતાનો તમામ હુક ઉડાવીને ક્ષારગતી લાણી આપો. અમીરે કહ્યું, “કરી હુકમનપર ચડીશ તો તારી ગરહનથી માણું ડરી જશો. તેથી ઉરને લીધે મોકમયંદ પણ કોઈ દિવસ હુકાને પૈસા માટે આવ્યો નહીં, ને બુદ્ધા મોહેરાંમાં ધર આપેલું ત્યાં જઈ રહ્યો.”

મોકમયંદ ગણુકા રાખેલી તેથી પરણેલી સ્ત્રી ગમે નહીં. તેની સાથે અણુભનાવ રહેના લાગ્યો. એટલે પરણેલી સ્ત્રી સારા કુંભની દીકરી તે તેના પાહેરમાં રહેવા લાણી એટલે મોકમયંદ એકલો જ ધરમાં રહેતો હતો.

લાખ રૂપીઓ મળ્યા તે મોકમયંદના ખરચના અપાયા આગળ આજી જાલી શક્યા નહીં, ને ચાર પાંચ વરસમાં તમામ રૂપીઓ ખરચાઇ ગયા. પાસે રૂપીઓ મળે નહીં એટલે ગણુકાએ પોતાના ધરમાં પેસવા દીધો નહીં. તેથી મોકમયંદ ઉદાસ થઈ પૈસા વગર હેશન થવા લાગ્યો.

તે એક દિવસ પોતાના એટલા ઉપર ઉદાસ થઈ બેઠો હતો. ત્યારે નીચેનો પ્રસંગ બન્યો.

દિલ્હી શહેરનો કોઈ શાહુકાર પરદેરામાં ખૂબ પૈસા કમાધને આવ્યો. તેણે વાણીઆની તમામ જ્ઞાતિને બાબ્દે લાડવા, ફરેક લાહુમાં એકું સેનામહોર અને એક થાળી એટલું લાહાણું કરી પોતે પ્રસિદ્ધ થવા વિચાર કર્યો, ને તે પ્રમાણે લાહાણું વહેચવા માંજ્યું. તે લાહાણું કરનાર શાહુકારના ધરની સ્ત્રીઓ લાદવા, અને થાળીઓ ગાડીમાં ભરી વાણીઆના દરેક મોહેરાં આગળ જઈ ઉલ્લી રહે ને વાણીઆના ધરનાં નામ વાંચી ગોર લાહાણું દેવા સૌને કહી આવે; એટલે મોહેરાના વાણીઆના ધરની સ્ત્રીઓ મોહેરાને નાંક જઈ પોતપોતાનું લાહાણું દેઈ આવે. તે રીત સુનાભ મોકમયંદના મોહેરાંમાં ગોર આવી નોતરાં આપી ગયા, એટલે મોહેરાંની સ્ત્રીઓ ધરેણુંગાંડાં અને સુંદર વસ્ત્ર પહેરી લાહાણું દેવા ચાલી.

૧ ખીચડી હુલાવે તો સારી થાય નહીં.

૨ ભાન. ૩ બાકરી ગરીબ હોય તે.

માણુસના ગુણ ઓધે^૧ ઉતરે.

ઓધીઓ ઓધે ન જય તો દરામ પાણીનો કલેવાય.

મોકભયંદે તમામ રૂપીઓ પાણી કર્યા હતા, રળતાં શાખેદો નથી, એથે તેની દાક્ષત રંગ થઈ હતી. ગણિકાએ પણ “નિર્દ્વચ્ચ પુરુષ ત્વજનિ ગળિકાઃ” ના નિયમ મ્રમાણે તથ દીઘે હતો. પરણેતર ક્રી પણ ભાઈના લક્ષ્યનું લેઇ આવતી નહિ. આવી સ્થિતિ કોગવતો ચેતાના ઓટાસપર બેડા બેડા બધી ક્રીઓને લાડાણું લેવા જતી લેતો હતો. લાદાણુમાં નામ મ્રમાણે બધાના ઘરની ક્રીઓ. આવી હતી. પણ મોકભયંદનું નામ નીકરણું પણ ક્રી લેનાર નહીં છોવાથી પડોસીની ક્રીએ કર્યું, “લાંબો હું લેઇ નથી તેને આપીશ.” તે મ્રમાણે પડોસણું મોકભયંદના ઘરનું લાદાણું આપ્યું. તે બાઈએ લાદાણું મોકભયંદ એથે બેડા હતો. તેને આપ્યું. ત્યારે મોકભયંદ કઢે, “ઘરમાં મૂકુંતી ન, નીકર લાટવો વાંસામાં ભારીશ ને લોલી ઓકાલીશ.” બાધ નાગા ભાણુસથી હરી ઘરમાં ભૂકુંના ગઈ એથે વાદની ચેડે તથપ ભારી ઘરમાં નથી કંમાડ વાસી તે બાઈને નસે કરી તમામ ઘરણું જીતારી લીધું, ને ભાઈના કડકા કરી ક્રી ક્રી ભાઈના ગોળામાં ભર્યા, ને તે ગોળો રાતે નસુનાળમાં નાંખી આવ્યો. બાધ વિષે તત્ત્વજીવ તેનાં ઘરનાંએ કરી પણ પત્તો લાગ્યો નહીં, પણ શહેરમાં એ સંબંધી હો હો આવું રહી.

સનારમાં પાછકી શરે લોઈ દોડા ભાછકાં પઢકા નસુનાણ પર ગયા લ્યાં પાણીમાં આ ગોળો હંફડોછાં થતો જેયો. લોઈ પાણીમાં જીતરી ગોળો બાહુર લાંબાં અને ઉધાડી જેતાં કોઈ ઓસરતના શરીરના કઠકા લેયા. લોઈએ તેથી ગભરયા અને ગોળો લઈ તુશ્ટ બાદશાહના દરખારમાં લેઈ ગયા. બાદશાહ જરી મ્રષુની બંદળી કરતા હતા લ્યાં દેવરીલાળે લોઈના ખખર આપ્યા. બાદશાહ નિયે આવ્યા અને ક્રી જતના કડકા લેઈ હિવાનને જોવાવ્યા. આ ખુનીનો પત્તો મળ્યા પણ અનાન લેવું છે એમ બાદશાહે કલ્યાથી દીવાને તપાસ ચક્ષાની.

દીવાને ગામના હુંભાર એકડા કર્યા અને ગોળો કનો ધરેદો છે તે પૂછતાં એક હુંભારે કર્યું, ‘મારો ધરેદો’ કેલ્લા ધરેતા, ક્રોને ક્રોને વેર આપેલા તે બધું હુંભારે કર્યું તેમાં એ ગોળા મોકભયંદના નામ પર પણ લખાવ્યા. ભાનીશ ગોળા કને કને આપેલા તે બધાંને ઘરથી મંગાવ્યા. અને સંસુદ્ધે રણુ કર્યા. મોકભયંદે એક ગોળો રણુ કર્યો. ખીલે ગોળો પાણી ભરનારીએ ઝોરી નાંખ્યો એવું નહેર કર્યું. પાણીની ભરનારીએ કર્યું કે, ‘મેં ઝોર્યો નથી, ગઈ કલ સુધી હતો.’ મોકભયંદને પકડ્યો, દાખ દીઘો, તેથી બધું માણી ગયો. ધરેણું તે ભાઈનું ઘરમાંથી નીકરણું ને લાદાણું વેહેચનાર તથા માહોલ્લાની ખીજ ક્રીઓથી તપાસ કરી અને મોકભયંદે ખુન કર્યાનું સાખિત થયું. મોકભયંદને દેહાંત હુંની રિક્ષા બાદશાહે ક્રસાની.

બાદશાહે દ્રમાણું કે, “દીવાનથી તમને પણ તેજ શિક્ષા થશો, કારણું કે તમે કર્યું છે કે વાણીઓનો દીકરો ખુન કરે નહીં, તે વાત લુંભી પરી માટે કરાર સુનાખ તમારે માટે પણ તેજ સન છે.”

ખદો ઓધવાડો સરખો. વેલો વંઠ્યો. વેલા વંઠી તુંખી.
 હોહુરો—શરવીરકે વંશમે, શરવીર સુત હોય,
 જન્મું સિહુણુક ગર્ભમે, હરણું ન નીપને ડાય. ૧૬૦
 જોકુણું—ઓધે લાગી બિદરી,^૧ પરીઆનો લાગ્યો વા.
 તે ધણો નહીં પણ થાડેયે થા.

Like father like son.

Such is the tree such is the fruit.

૧૦૪. લોકવાળી તે દેવવાળી. પંચ કહે તે પરમેશ્વર ઓલ્યા. ૫
 લોકવાળી તે દેવવાળી. પંચ કહે તે પરમેશ્વર ઓલ્યા.
 પંચ ઓલ્યા તે પ્રમાણુ. પંચ કરે તે પ્રમાણુ.
 ખુલકુણી જાણાન, ઝુદાકા નગારી.

The voice of the public is the voice of God.

૧૦૫. પુત્રનાં લક્ષ્ણ પારણુમાંથી જણ્ણાય. રોતો જય તે
 મુચ્છાની ખુખર લાવે. ૮

પુત્રનાં લક્ષ્ણ પારણુમાંથી જણ્ણાય, ને વહુનાં લક્ષ્ણ આરણુમાંથી જણ્ણાય.
 સ પર્વતું પર્વ સહુવારમાંથી જણ્ણાય.
 લશકરકા લેદ પાયા કે આણું ગઢા આયા.
 રોતોં જય તે મુચ્છાની ખુખર લાવે.
 એસતો રાજ ને આવતી વહુનો લાર પહ્યો તો પહ્યો.
 ચડતા દિવસનાં ચિન્હ આગળથી જણ્ણાય.
 માણુસના મનની વાત પગ ઉપર્થી પરખાય.
 કાકવાળી શુકનાળી ગણ્ણાય નહીં.

દીવાન કહે, “સાહેબ, આ જુન કરનાર વાણીઓના દીકરો હોવા ન જોઈએ ભાઈ
 આપ રખર તપાસ કરવાની જરૂર છે.” બાદશાહે હા પારી ઓટ્યે ઓક ૨૪ મેકમયંદની માને
 તેડવા ચોકદ્યો. બાઈ આવી. બાદશાહ તથા દીવાન એક છે, ને દીવાન બાઇને કહે છે કે
 “બાઈ, અહેન હું બાદશાહની દીકરી છે. જરા પણ વાત છુપાવ્યા વર્ગર આ દીકરાના
 સંખ્યામાં જે જન્મું હોય તે કહે.” બાઈએ દીકરાન થઈ અથથી તે દિતિ સુધી તમામ વાત
 કરી. બાદશાહે કસાધને જોલાલી તે કાળની રીત પ્રમાણે સખ્ત સલાહી
 વચાનું ધર્મ કરવા બાધ્યે કે કામ કર્યું તેને માટે બાદશાહે ધર્યન્યવાદ આપી અને દીકરી
 કહેલી તેથી યોગ્ય કરીઆવર કરી તેને વર ચોકડી, અને દીવાનને સાચો ગણી સલમાંથી
 સુક્રા ક્ષ્યોને મોકભયંદને ગરદન માર્યો. ૧ દાદરના જેવા દરદંત નામ છે.

Coming events cast their shadows before.

The childhood shows the man, as the morning shows the day.

A crow never bears the good news

A good beginning makes a good end.

૧૦૬. સર્પ ગયા ને લીસરડા રહ્યા. ૫

સર્પ ગયા ને લીસરડા રહ્યા. રાજમહેલ ગયા ને રોડાં રહ્યાં.

રજ ગયે, રાજપુત ગયે, તાણુત રહે. હાકેર ગયા ને ટુગ રહ્યા.

દોહરો—દાતા દાતા ભર ગયે, રહે ગયે મખ્ખીચૂસ;

લેનાં દેનાં કુચ્છ નહીં, લડનેમે મજબુત. ૧૬૧

૧૦૭. માંડ અસવાર ને મોડો અડે. માંડ કમાળ ને મોડો ઊડે. ૮

માંડ અસવાર ને મોડો અહુડે. માંડ કમાળ ને મોડો ઊડે.

પહેર દહાડો અડે પોહાડીને ઊડે તે શાં દાળાદર પુંકે ?

જેને હગતાં વાર, જેને જમતાં વાર, તેના કામમાં શો લલીવાર ?

મોતની આળસે જીવે (નઅળા શરીરવાળાથી) તેથી શું અને ?

શેક્યો પાપડ લાગે નહીં તેવા.

મહો ઊપરથી માંખ ઉડાડવાની પોંહોચ નહીં.

દોહરો—રાતે સુઅ વહેલો, ને વહેલો ઊડે વીર;

બળ ઝુદ્ધ બહુ ધન વધે, સુખી રહે શરીર. ૧૬૨

Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise.

Rise at six, and eat at ten,

Eat at six and sleep at ten,

Ten years ten times,

You may live then.

૧૦૮. જેવો જલીઓ જેળી તેવી મકવાણી ભાલી. ૨૭

(જેસેકું તેસા ભીલા તે વિષે.)

જેવો જલીઓ જેળી તેવી મકવાણી ભાલી.

જેસી ઝતા ઝકીરડી, વૈચા સાંઈ નાણોદ. ચોરનો લાઈ ધંઠીચોર. ૧

સરખે સરખા મળ્યા, ને અવના ફેરા ટલ્યા.

આવો ભાઈ હરખા, આપણું સૌ જરખા. બ્યસનીને બ્યસની મળે.
આંધળાને હૈયાફૂરા મળે.

જાતે જત મળે ત્યારે રંગ જમે.

પોતે પોતે ભીલાયું.^૧ જેવાં બાઈ, તેવા ભાઈ.

કુતરાનું મહોં ગઘેડે ચાટયું. કુંકુ કથરોટને હસે નહોં.

જેવી લુચ્ચી લાલખાઈ, તેવા લહવો લિમ.

થથા લાલા તથા ક્રીકા. (યથા-જેવા-તથા-તેવા).

સમાજશીલ વ્યસનેષુ મૈની

આવ ભાઈ રૂડી, હું લુંડી ને તું કુડી.

જોડે જોડાં મળ્યાં, ને અવના ફેરા ટલ્યા.

{ છોકરો માને પૂછે કે “મા, મૈં લાલા, કે મેરા ભાઈ?”

{ મા જવાખ આપે છે, “તું મુવા ઢે, ઓર વો ફસાઈ.” (૧)

{ સળવો પૂછે નજીવાને, ‘તું મને કાંઈ હૈ,’

{ નજીવો પૂછે સળવાને, તારી એક ઝૂટી કે ઐ. (૨)

દાહુરા—ખીરમાં જેળી સાકર, દૂખમાં જેળી ખાંડ;

તું જતકી કંચની, હમ જતકે જાંડ. ૧૬૩

પાનીમે પાની મીલે, મીલે કીચસે કીચ; ૧૬૪

સજજનસે સજજન મીલે, મીલે નીચસે નીચ; ૧૬૫

રાન્જસે રાન્જ મીલે, મીલે નીચસે નીચ; ૧૬૬

પાનીસે પાની મીલે, મીલે કીચસે કીચ. ૧૬૭

ગુણુયલકુ ગુણુયલ મીલે, રસકી હુંયાહુંટ; ૧૬૮

મૂરખકુ મૂરખ મીલે, બડી માથાફૂટ. ૧૬૯

જેસેકુ તેસા મીલા, મીલા અમનકુ નાઈ; ૧૭૦

એકને દીખાઈ આરમી, એક ધંઠ અનાઈ. ૧૭૧

ગ્યાનિસે ગ્યાની મીલે, કરે ગ્યાનકી આત; ૧૭૨

ગઢેસે ગઢ્હા મીલે, મારે લાતમ લાત. ૧૭૩

પણે માર્યાં કુતા, તો મિયાંએ માર્યાં ધેટા; ૧૭૪

કુએકુએકી ખાત કરે, વો ગામ સારેકા ખેટા. ૧૭૫

જોડકણું—આપો વ્યાસ ને કુભેર જાની,

એક રાખ ને બીજો વાની.

^૧ ભીલાયું-શીવાયું.

Diamond cuts diamond.

Art must be deluded by art,

૧૦૬. આલણુવાડે ક્ષતિઓ. અપવાસીને વેર ઢોકળાં. ૫

(અશક્ય બાધ્યતા).

આલણુ વાડે ક્ષતિયા. અપવાસીને વેર ઢોકળાં.

વાંઢાને વેર વલોણું. વાંઝીઅને વેર પારણું. અપાસરે ધોંસરું !૧

૧૧૦. ભાગ્યું ગાડે ધલાય. ૮

ગાંગે ગલ્યાં ગટ, તેનાં નહીં કાગળ કે ખત.

ભાગ્યું ગાડે ધલાય. ભાંગ્યાંનાં જોખરાં.

મુવેલા માણું ભીચે નહીં. ઉઠિ ગલ્યાં તે લીડાં.

મસાણું ગયાં સુડાં પાછાં આવે નહોં.

ભાગ્યું ફામ કંસારે જથ. ઝટું છોક્કે માવતરે જથ.

૧૧૧ હણુતાને હણ્ણીએ તેનું પાપ હોષ ન ગણ્ણીએ. ૬

હણુતાને હણ્ણીએ તેનું પાપ હોષ ન ગણ્ણીએ.

જાંઠ પ્રતિ જાઠથી કુર્ચાત. બાપતું પણું વેર તો લઈએ ત્યારે કરજ છુટે.

વીઠીના મહોને ખાસરું. વીઠીનું મોત ખાસડે.

લાત સાટે લાત, તેમાં કોણું ગણે ધાત.

Tit for tat. Like for like.

Deceiving a deceiver is no knavery.

He who pardons the bad injures the good.

૧૧૨. ઉપકારને બદલે અપકાર. શુણુના લાઈ હોષ. ૧૨

ઉપકારને બદલે અપકાર. શુણુના લાઈ હોષ.

દયા ડાકણું થઈને ખાય. ખાંધને ખાસડાં મારે.

જશને બદલે જુતીઓં. દૂષ પાછને સાપ ઉછેરવો. (તિવું તેનું ઝળ.)

પાણદો સાપ કરડે. શુણું ઉપર અવગુણું.

શુણું કુપાત્રને કયોં તે જથ.

દાહુરા—આણુંદ કહે પરમાનંદા, શુણું કયોં કાં જથ;

સાવજરે પજો અનંદીએ, તે કહાડે તેને ખાય. ૧૭૦

૧ અપાસરે ધોંસરું હોવા સ્નેહબન્ધ નહીં. ૨ સિંહ. ૩ પીનજરે કે સુશ્રેષ્ઠ જન્યા.

શુણુ ઉપર શુણુ કરે, એ વેહેવારાં વટ;
 શુણુ ઉપર અવગુણુ કરે, તેને તો ફટકદ. ૧૭૧
 પાણી મોટી મોટી કર્યો, જાત ન પૂછી જોય;
 શુણુ ઉપર અવગુણુ કરે, રખે કાઢી હોય. ૧૭૨

Save a rogue from the gallows, he will be the first to cut your throat.

Nothing emboldens sin as mercy.

Mercy murders but pardons those that kill.

૧૧૩ મોટાને હુઃખ છે. મોટાનું હુઃખ મોટું. ૭
 વળીની ગાં-માં એક ખીલો. મોખની ગાં-માં સો ખીલા.
 મોટાને હુઃખ મોટું હોય. મોટા તણું સર્વ મોટું.
 સંપત તેવી વિપત.

દ્વાહુરા—બડે બડેકું હુઃખ હે, છોટેસે હુઃખ હર;
 તારે સથ ન્યારે રહે, અહે ચંદ એંર સ્કર. ૧૭૩
 ડેન પાપસે અવતરે, બડે બાપ્યે પૂત.
 માંગન મારો પામરી,^૧ ધરમે ન મીલે સુત.^૨ ૧૭૪

Little gear, little cares.

Regal honours have regal cares.

Great fortune is great slavery.

૧૧૪ લોાસે લક્ષ્ણ સધણાં શૂળ. લોાલ પાપ સધણાંતું મૂળ. ૧૨
 (લોાલ વિષે.)

લોાસે લક્ષ્ણ સધણાં શૂળ, લોાલ પાપ સધણાંતું મૂળ.
 લોલીનું ડાહાપણ અરદું. શેઠ કુમ તણ્ણાયા, તો કહે લાલે લોલે.
 લોલે લક્ષ્ણ જાય. લોલીઓ વસે લાં ધુતારા ભૂખે ન ભરે.
 અતિ લોાલ પાપનું મૂળ. પાપનો બાપ લોાલ.

લોલીઓ નહીં જાયાં લોલનો, શોલા સધણી જાય;
 લોલીઓ ધનથી ધરાય નહીં, સદા ભૂખ્યો.

દ્વાહુરા—થોાલ નહીં જાયાં લોલનો, શોલા સધણી જાય;
 તુલણાથી તરસ્યો સદા, ધનથી નહીં ધરાય. ૧૭૫
 ખાય ન ખરચે શુદ્ધ મન, ચોર સથળ લેઈ જાય;
 પાછળથી મધમાખ જેમ, હાથ ધસી પસ્તાય. ૧૭૬

Avarice is the root of all evils.

The avarice blinds our eyes.

The miser is ever in want.

A covetous man is his own torturer.

૧૧૫. મુખમે રામ બગલમે છુરી, લગત થયા પણ દાનત ઝુરી. ૨૬

(મહેઠે ભીંડુ પોલી મનમાં કપટ રાજે તેવા વિષે.)

મુખમે રામ બગલમે છુરી, લગત થયા પણ દાનત ઝુરી.

પોલવાનું ભીંડુ, આપવાનું કોંડુ, ને ન પડે દીંડુ.^૧

હરિશુણ ગાતી ને હૈયામાં કાતી.^૨

મહેઠે રામ પુદરે, ને પગે માછલાં મારે.

મહેના ગીંધા ને હૈયાના મેલા. તોકમાં માળા, ને પેટમાં લાળા.

ઘણી લક્ષ્મિએ છીનાણું, ને ઘણે વેપારે હિવાણું.

બગ લગત કે ડગ લગત. લગત જગતકું ડગત.

જહેર રહેમાનકા, યાતીના સયતાનકા.

દેખાઠે ગોળા ને આપે ચડવા. મહેઠે-મીઠાશ ને પેટમાં પાળા.

નામ ઝુદાનું લે ને કામ સયતાનનાં કરે.

હાથીના દાંત દેખાઉવાના જૂદા ને ચાવવાના જૂદા.

આપવા લેવાનાં કાટલાં જૂદાં. મહેઠે પર્વત ને પેટમાં કરવત.

રામ નામ જરૂના, પરાયા માલ અપના.

ખાવો બેડો જર્પે ને જે આવે તે ખપે.

ક્રીડાને ખાંડ નાંખે, ને માણુસને મારે. શેઠ દસળા પણ કાટલાં કુડો.

બિલાધાએ કેદાર કંકણું^૩ પહેંદું. મીરી છરી ને તેરની લરી.

લીટે લીટે ચલો મારા ભાઈલા, ખાડામાં છે ગદખદીઓં.^૪

વાધના અપવાસમાં પણ લેદ સમજવો.^૫

૧ દીંડુ=બાંડુ, જહેર. ૨ કાતી=છરી. ૩ યાતીના=અંહરથી. ૪ ધર્માત્માનો તોળ કરી, બાદરને છેતરવાનો ઉપાય. ૫ રમો ને રતનો એ કોળી હતા તે કારીં, મથુરાં, હરદ્વાર, જગતીય, રામેશ્વર, દ્વારકા આદિ તીર્થ કરી ધેર આવ્યા. ગામના પાદરમાં એક ખાડો પાણીથી ભર્યો હતો, તેમાં માછલાં ધણું હતાં તે જેતાં મારીને લેઈ જવાની ધંઢા થઈ. પાસે કંઈ સાધન નહીં તેથી એમને એમ ધેર ગયા, પણ પોતાની પાસે લાકરી હતી તેનાથી બીજાને માર્જ હરાવવા ખાડા આગળથી લીટા ધુળમાં કરતા ચાલ્યા. તે ધેર આવીને પોતાના કુંકુણીએને કણે છે કે “લીટ લીટ ચલો મારા ભાઈલા, ખાડામાં છે ગદખદીઓં.” તે સાંભળા કુંકુણીએના લીટ લીટ ચાલીને ખાડા પાસે ગયા અને પુષ્કળ માછલાં મારીને ધેર લાવ્યા. ૬ એક વાવે અપવાસ કર્યો, એ ચાર જનવર આવ્યાં તેમને આજ મારે.

દોહુરા—નમન નમનમે હેર હે, બહેત નમે નાદાન;	
દગ્ધોપાર દુના નમે; ચિત્તા ચોર કરીન.	૧૭૭
ધૂતા હોથ સલક્ષણા, વેશ્યાં હોથ સલજજ;	
ખારાં પાણ નિર્ભળાં, એ નાણ ચીજ અખન્ય. ૧	૧૭૮
મતુષ્યમાં નાપિક જુઓ, કાગ પંખી નિરધાર;	
પશુમાં જંખુક જુઓ, હગ ચંચળ સરદાર. ૧૭૯	
સાખી—પારધી બંધો સત્સંગી, લાલે તિલક નિશાની,	
લગવાં પેહેર્યાં, કદી બાંધી, એ રાખ સેલી ને વાતી. ૧૮૦	
મુખ મીઠાં મનમાં કપટ, સ્વાર્થ લગી સગાઈ છે,	
કદી જોખમકારી જીવને મૂર્ખની મિત્રાઈ છે. ૧૮૧	

Full of courtesy full of craft.
 He has one face to God, and another to devil.
 A honey tongue, devil at heart.
 The fair speeches of a bad man are designed
 for treachery.

Beware of fine tongue, it will sting you mortally.
 God is in his tongue and devil in his heart.

૧૧૬. પાડાને દરદ ને પખાલીને ડામ. ૧૩

પાડાને દરદ ને પખાલીને ડામ. કરે કોક ને લેાગવે ભીજે.
 પોમલી જણે ને પોમલો ચુવાવડ ખાય.
 દુઃખે પેટ ને ફૂટે માણું. જાટ લુણું થાય ત્યારે ગધેડાને ડામ.
 જમવામાં જગદીને ફૂટવામાં ભગદી.
 તરણું ન ચોરે બાંસો અદ્ભુતારી, પતિવતા એ નારી,
 ખાતર પડાવે ખાંસો દુધાધારી; વચ્ચે માર્યો જાય ધરખારી.
 કરડે માંકડ ને માર ખાય ખાટદો. જમવામાં જીવો, સમશાને જાય શીવો.
 ખાઈ જાય જોડી (ગાય)૨ ને માર પડે હરેડીને.
 ખાય પીએ ખાંધુણી ને કુટાઈ મરે સુપડુ.

અપવાસ છે ચેદું કહીને જવા દીધાં. તે વાત જનન્યોમાં ફેલાણું એટલે થીનાં જનન્યર
 આવ્યાં. તેમાં એક સરિ જોડ્યા આવ્યો. એટલે તેને મારીને વાધે ખાધ્યા. ૧ અખન્યાં
 ખાવા જેગ નહીં. ૨ હરેરી ને ગાય કે લેસને, ખાવાનું દેખે લાં કંઈ ડર રાખ્યા વગર
 ઉપર જઈ પડવાની ને ખાવાની ટેવ પરિ હોથ તેણી.

ખાપ જમે ને દીકરો હગવા જય.

છીપો છીનાણું કરે ને બળદ બંધાય ધાંચીના.

Monarchs err, the people are punished,

One does the blame, another bears the shame.

The poor do penance for the folly of their superiors.

૧૧૭. ઈશક આંધળો છે. ૨૩

ઈશક આંધળો છે. હગાણું ને કામી બાર ગાજી લિજડ ટેણે.

ઈશકકા ધર ઇના હે. વ્યલિયાર, કરે ઝુવાર.

જના વહાં ઇના. ઈશ્યુ લ્યવડા બાગમાં, જુના જેડા કાખમાં.

ઈશકના માર્યા ચપણુમાં^૧ ખાય. ઈશક ન જુદે જત કણત.

નાગી દેખી સંન્યાસી ચે. ઈશકના માર્યા ગાજર ખાવાં.

રાજને ગમી તે રાણી, ધાણાં વીણુતી આણી.

મન માન્યું લાં જત શી જેવી? દીલ લગા વો સગા.

ઈશક લગા મેડકીસે^૨ પદ્ધની ક્યા ચીજ હે. ઈશક ઘેલો છે.

કામી પુરૃષ આંધળો ભીત. ઈશકનું મૂલ્ય નહીં.

ઈશક ખુરી ચીજ છે. વહાલામાં વટાળ શો?

ઈશકની મારી જય નાતરે, સાહલો કહાડીને પાથરે.

ઈશકના માર્યા કીકરામાં ખાય. વિષયાસકત, વ્યાધિગ્રસ્ત.

મન મલ્યું લ્યાં જત આત શી જેવી?

Fair is not fair, but that which pleaseth.

Fancy possesseth beauty.

૧૧૮. ગમે તેની ગાં—ગમે, ન ગમે તેનું મહેં ન ગમે. ૫

ગમે તેની ગાં—ગમે, ન ગમે તેનું મહેં ન ગમે.

નેનું મહેં ન ગમે તેનાં હળર એટરણું કહાડે.

માણું કાપી ઓસીક મૂકીએ, તો પણ કહેશો ખુંચે છે.

ન બંદું ન બંદું થાય, તેનો શો ઉપાય? અણુગમતી વહુ ઉમાદે નામ.

૧૧૯. તેળુ ઉપર ચાણુક નહીં. ૬

(આલાં માણુસ ઈસરેથી સમજે તે વિષ.)

તેળુ ઉપર ચાણુક નહીં. તેળુ ચાણુક ખમે નહીં.

૧ શકોકું=રામપાત્ર.

૨ મેડકી=ફેડકી.

ટહુને મારે તે તેળુ કંપે. કહેવું સાસુને ને સમજાવવું વહુને.

ગધેડાને ઝ્રણાં, ઘોડાને ધીશારત.^૧

સુપાત્ર સમજે વાતે, કુપાત્ર સમજે લાતે. પણ સાનમાં સમજે નહીં.

શાખા સાનમાં સમજે. ચતુરસ્કી ચાર ધડી, મૂર્ખકા જન્મારા.

A rod for a wise, a rod for a fool.

A sensible man understands half a word,

A word to the wise is sufficient.

૧૨૦. ચેતતા નર સદા સુખી. ૭

ચેતતા નર સદા સુખી. પાણી પહેલી પાણ ખાંખવી.

આગ લાગે ત્યારે કુચો ઝોડાવે તે શા કામમાં આવે?

હુરંદેશાથી^૨ હુઃખુ: હુર.

ચેતરં બોલ્યું ખુણે લાલે.

શિયાળાની ઐડ, ચોમાસે દોષદે.^૩

કાકા લ્યો ખીચડી ધાલો ગાં—માં.^૪

A doctor after death.

When the house is burnt, you bring water.

You are a day after the fair.

૧૨૧. દૂધના દૂધમાં ને પાણીના પાણીમાં.

અચકારે આવે ને ઉચકારે જાય. ૧૭

દૂધના દૂધમાં ને પાણીના પાણીમાં. ચોરને પોટલે ધૂળની ધૂળ.

બચકારે^૫ આવે ને ઉચકારે^૬ જાય. આમણુની મુંજુ દામણુમાં.

અટાજિનો માલ ઘટાડી ખાય, અથવા ઘટાજિમાં જાય.

જન્મું લીધા ત્યું દીધા, નદીમેં જુતીએં.

ચોરનો માલ ચંડાને જાય, પાપી હાથ ધસંતો જાય.

અંતે ધર્મે જાય ને પાપે ક્ષય.

ચોરનો માલ કુતા ખાય, પાપીનું ધન પ્રેલય થાય.

૧ લગામની એ એડાની. ૨ હુરંદેશી=ભવિષ્યકાળનો વિચાર કરી કામ કરનાર.

૩ એતરમાં કામ કરેલું ખળમાં દેખાય. ૪ દોષદે=લાભ આપે. ૫ અનવરત ગયા મધી

આવી. ૬ લનવરને જોલાનરું હોય લ્યારે લે અધાર કરી ઓલાય છે તે “અચકારે.”

૭ લનવરને હુંકવા સારુ અવાજ ફરવામાં આવે છે તે “ઉચકારે.”

હરામનો માલ હરામમાં જાય. હરામનો માલ હાશ કરીને ખવાય નહોં.
જેમ આવ્યું તેમ જાય. સ્વસ્થિતતું^૧ ઉચકારે જાય.

હરામનો માલ હજમ થાય નહોં. હરામના દામ, જાય કહામ.
અણુહકૃતું ખાય તે દાળોવાટો થાય,
હજતું ખાય, તે અભરે^૨ ભરાય.

દાહુરે—આજંદા બાળ રચી, લાખ ઇપ્યેકા મૂલ;
દો ઘડીકા દેખનાં, આખર ધૂલધૂ ધૂલ. ૧૮૨

Evil gotten, evil spent.

Acquire wickedly, and spend foolishly.

Ill gotten, ill spent.

A thief's bag yields only dust.

Cheating play never thrives.

૧૨૨. ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડ. ૯

સામી થોડી સાલવી,^૩ ને દાંડે ફુલાણું.

કુળીઓમાં હગવું ને ડેળા કદાઉવા.^૪ ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડે.

પારકી છીડીમાં હગવું ને કરાંઝવું.^૫ ચોરી ઉપર શિરજેરી

ધોલૈયામાં^૬ જમવું ને પાંચ પત્રાળાં.

અણુકમાળિને ભનાં પાણી. ખૂણી ઉપર ખાસંહુ નેકીપર પેનર.^૭

કુંઠળીચો—કલિજુગહુક રાજમે, ભયો અંધેરા ધોર;

ભીડ પડે કોટવાલઙું, ઉલટા દંડે ચોર.

ઉલટા દંડે ચોર, જેર કોટવાલ ન ચલે;

શાહુકારકા વળુર, લાંચ લે અન્યાય ખોલે.

કહે દીન દરવેશ, ન રહે ધરણુક પાયે;

મર ગયે ગરીબ સબ્ધ, કલિજુગક આયે. ૧૮૩

Rouguery supplants justice.

૧ “સ્વસ્થિત,” શખદ દાન લેતી વાખતે આખણેં ખાલે છે તેવું. ‘સ્વસ્થિત’ કહીને લોકને બોળવીને લીધેલું ત્રણ્ય “ઉચકારે” એઠલે તાથીદે જાય. ૨ અભરે=સર્ચા વગર. ૩ સાલવી= દુણવીને લીધી. ૪ ઉરાવવું. ૫ માણુસને દસ્ત કખલે હોવાથી જેર કરવું પડે ત્યારે ને અવાજ કરવો પડે છે તે “કરાંઝવું.” ૬ ધોલૈયાને કાળીયાવાડમાં લાખા કહે છે. ૭ પેનર=નોડા.

૧૨૩. પારકી ભૂલ તરત દેખાય. ૮

પારકી ભૂલ તરત દેખાય, આપણી ભૂલ અળણુમાં જાય.

પોતાની ભૂલ ને પારકી અણત નજરે આવે નહીં.

વાંકા ચાસ તે પદમાના. પારકે બાણે મોટો લાડવો.

પારકે રોટ્ટે લડી કોર. ભુંક કામ તે ભાણુકીનાં,

સોરઠો—પોતા તણો વાંક ગાણો પણ દેખે નહિ,

દિલમાં ચાલે ડાંક, જે દેખે બીજાઓમાં. ૧૮૪

આ સંખંધમાં કવેશ્વર દલપતરામ ડાલાભાઈનું નીચલું કવિત છે.

મનહુર ઢંક-ઝિંગ કહે આ સમામાં વાંકા અંગવાળા ભુંડા,

ભૂતલમાં પક્ષીઓ ને પશુઓ અપાર છે;

અગલાની ડાંક વાંકી, પોપટની ચાંચ વાંકી,

કુતરાની પુણીનો વાંકો વિસ્તાર છે;

વારણુની સુંક વાંકી, વાખના છે નખ વાંકા,

લોસને તો શીર વાંકાં શીગડાનો લાર છે;

સાંભળી શિયાળ બોલ્યો, દાણે દલપતરામ,

અન્યનું તો એક વાંકું, આપનાં અદાર છે. ૧૮૫

Everybody can see others' failings.

૧૨૪ મારા છગન-મગન સોનાના. ૧૫

(પોતાનું તે સાંકે મનાય છે તે વિષે.)

મારા છગન-મગન તે સોનાના,

પાડેસીનાં પીતળનાં, ને ગામનાં છોકરાં ગારાનાં.

વરને કોણું વખાણે વરતી ભા. પોતાનાં ગીત સૌ ગાય.

ભીજને ધેર રાંડ ભાંડ ભારે ધેર સતી.

ભીઆંકી લોસંકું ડોાંબા કલા. ભાંડ તેટલું સાંકે.

મેં પાદા સો ધીકા પાદ, ઔસા નસ્વાદા કોણું પાદા?

પોતાની છાશને કોઈ ખાટી કહે નહીં.

પોતાનો વાંસો ને ભૂલ કોઈ દેખે નહીં.

ગરીખને પોતાનું ધર મહેલ બરાબર. પ્રીતિ પક્ષપાતી છે.

પોતાની ભાને કોઈ ડાંકણું કહે નહીં. પોતાનું સૌને સાંકે લાગે.^૧

^૧ હિલ્લી શોહેરમાં બાદશાહની હલ્લુરમાં એક સીઢી રહેતો હતો. તેને બાદશાહે દુકમ ક્યોં કે, શોહેરમાંથી દૃપાળામાં દૃપાળો છાકરો રોધી લાવ. સીઢી અમીર, ઉમરાવ,

આપણી તે રૂપી, ને ખીનાની બાપુડી.

આપણી સો લાપરી, પરાઈ સો કુસણી.

Nothing is as good as his own.

To every animal, its own offspring appears the fairest in the whole creation.

He thinks his fare as delicious as musk.

Self love is the greatest of all flatterers.

Every one thinks his shilling thirteen pence.

Every cook praises his own broth.

Every one blows his own trumpet.

૧૨૫. સા સૌને મન ડાખા. ૭

(પોતાના ઉદ્ઘાપણનું માન સૌને તે વિષે.)

સૌં સૌને મન ડાખા. આપ આપકે તાતમે ગદ્ધાણી મરતાન.

અજ્ઞાત અંધારે વેહેચાણી છે.

અજ્ઞાતમાં ટ્રાઈ અધૂરો નહીં, ને દ્વયમાં ટ્રાઈ પૂરો નહીં.

સૌં પોત પોતાનો કક્ષો ખરો કહે. સૌં સૌને મન સવારો.

મારાથી ડાખો તે ગાડો.

Our own opinion is never wrong.

Every one rides his own hobby.

૧૨૬. કુણતો ભાણુસ તરણાં આલે. ૪

કુણતો ભાણુસ તરણાં આલે, અથવા તરણે બાલે.

દાથ દીધે હગમણુ રહે નહીં. વિપત પડે સૌ વલખાં મારે.

કુણતાં સેવળા પઢીએ તેથી ઉગારો થાય નહીં.

દાહુરો—વિપત પડે વલખીએ નહીં, વલખે વિપત ન જાય;

વિપત વેળા ઉધમ કૃશુએ, ઉધમ વિપતને ખાય. ૧૮૫

શેઠ કણે તમામ શેહેરના મોહેલ્લામાં ક્ર્યોં, પણ રૂપાળો છોકરો કોઈ નજરે ન આયો. પછી પોતાના છોકરાને હળવુંમાં દાનદ કરી તેણે કણું કે મારા છોકરા કેવા કોઈ નજરે આવતો નથી. દિલ્લી શેહેરમાં ચીરીભાઇએ પોતાનો દીકરો રૂપાળો ગણી ચાંદ દાનદ ક્ર્યોં તે ઉપરથી આ કહેવત થઈ. ૧ એટલે સૌ એમ માને છે કે હું સૌથી મેણા માંસરો અજ્ઞાતનો બાંધી લાયો. છું.

A drowning man catches at straws.

Submit where all opposition is vain.

૧૨૭. સુતો સાપ જગાડવો નહીં. ૧૦

ચાલતા બળદને આર ભારતી નહીં.

સુતો સાપ જગાડવો નહીં. કાયો વા ઉભેળવો નહીં.

બેઠો પોપડો ઉઘેડવો નહીં. ચાણ ગો-આડો ભારવો નહીં

સુતેજો ઝગડો જગાડવો નહીં. દાટચાં સુડાં ઉભેળવાં નહીં.

વેચાતો કશચ્છે. વહેરવો નહીં. સુતો સિદ્ધ જગાડવો નહીં.

ચાલતા બળદને આર^૧ ભારતી નહીં.

Wake not sleeping snake.

Do not seek quarrel, which there is an opportunity to escape,

Do not rip up old sores.

Let the sleeping dog lie.

૧૨૮ ચઢે દરખાર કે જય ધરખાર. ૮

ચડે દરખાર કે જય ધરખાર. દિવાનીમાં જતું ને દિવાના થતું.

સરકાર દરખાર ચડે, તેને આણો ને આવરદ્દા બેઠાયો.

કેને બેર મોટી દોષત, તેના લાગીઓ કોરટ.

સરકાર દરખારના અવળા પગ. કરવો શવો ને થતું આવો.

નષ્ટ ખુણાની ટોપી, આમે ફરે ને તમે ફરે.

દાહુરો—સામ દાસ ને બેદ્ધી, જીમાધાન ને થાય,

ધરધણી કે ધરધણી, ન કરો કલેશ ઉપાય. ૧૮૭

Law licks up all.

Fools and obstinate persons enrich the lawyers.

Keep aloof from quarrels, be neither a party nor a witness.

૧૨૯ આજી સુયાણુંએ વેતર વઠે. ૬

આજી સુયાણુંએ વેતર વઠે.

અજે મુઠે વાત તે અગ્ના વગર રહે નહીં.

^૧ આરન્ધાદીમાં ખોસેદો સુષ્ણો.

એકડે એક, બગડે એ, ને તગડે^૧ નણુ.

નણુ તેખળ ને હળમેખળ.

આંં ભલ્યાં ને ખાવા ટલ્યાં. ધણે પટેલે ગામતું સત્યાનાશ.

જાણે ધણીએ સૌ ધણી, ને કોઈ ધણી નહીં.^૨

આંં ઘેરડાં, આંં ટોરડાં, આંં છોરડાં, એ બધાં દુઃખનાં કારણ.

નણુ તીકટ, મહા વિકટ.

Many cooks spoil the soup.

૧૩૦ મુચા પછી સૌ વખણુય. ૬

મુચા પછી સૌ વખણુય. સુઈ લંસતું વી ધણું.

સુઈ માના ડોળા મોઢા.

જીવતા લાખના ને મુચા સવા લાખના.

જીવતા પુમું પાણી નહીં, ને સુઅે મસણુમાં ગાય.

જીવતા ધાપને મારે દંડા, મુચા પછી પહોંચાડે ગંગા.

રતન જેસી મેરી હુંડી તોડ જાલી.^૩

જીવતાં શૈક્ષાં કાળાં, ને સુઅે છાટુઅનો સોર વરસો.

જીવત પિતું અન ન ખીલાવે, મર ગયે પીછે પિંડ ભરાવે,

જાલી જાલી ડે આવે દેહા, મુચા પછી પ્રીતિ સ્નેહા:^૪

All are praised after death.

A thing is valued more during its absence.

Scarcity raises the value.

૧૩૧ ગઘેડાનું પુછું પકણું તે પકણું. ૧૫

ગઘેડાનું પુછું પકણું તે પકણું.

હરકા^૫ લાકડી પકડી તે પકડી.

વાત ગળે પડી.^૬

જાલ્યું પુછું સુકલું જ નહીં, તેવો મમતી.

મૂળ સમૂળાં જાય, પણ જેતથી ઓટ ન ખાય.

હાથમાં ડાગ ને ફેરવે ફૂલોા, લીધી વાત ન મૂક લુલોા.

વાત લીધા મહેલી થાય, તે પડી ન સુકાય.

૧ તગડેનસાડે, જોણામાં નાંખે. ૨ નધણીઆર્થ. ૩ દાંડી ટૂરી એટથે રતન નેવી થઈ. ૪ હરકા નામતું એક જનવર છે. ૫ વાત ગળે પાડવી નહીં.

મીઅં ભાઈનું નાહું જાણ્યું તે મૂકેજ નહીં.^૧

મમતનાં ધર ખાલી છે. મેમણું ને માણણું સામા પૂરે યાલે.

સો તારી રામ હુવાઈ, ને એક માંડ જાહું.^૨

ધોડાનું બચકું, વધુટે નહીં.

૨૧૪ હઠ, સ્વી હક, બાળ હઠ, ને ધોડા હઠ મૂકેજ નહીં.

દોહુરો—માંખી મડકાડો મૂર્ખ નર, મધલાનેવ મરંત,

લામર, બોરિંગ, સુધડ નર, ચાપી દુર ખસેત. ૧૮૮

ચોપાઈ—મગર મડકાડો ને હરિઅથ કાડી, તાપે ખુદ્દી ત્રિયાની માડી.

કાં પોતાનું ધાર્યું કરે, કાં તો પ્રાણ છાંડીને ભરે. ૧૮૯

A wise man changes his opinion, a fool never.

The foolish and the dead never change their opinions.

૧૩૨. દાટ્યા ભૂલે પણ લખ્યા ન ભૂલે. ૬

દાટ્યા ભૂલે પણ લખ્યા ન ભૂલે. એક લખ્યું ને સો લખ્યું.

ધોળા ઉપર કાળું તે જયારે ત્યારે અજવાળું.

લખ્યાણું તે વંચાળું. ધોળા ઉપર કાળું થયું તેજ ખડું.

લખ્યું લાખ્યાને રૂલે.^૪

A written letter remains as evidence in black and white.

Setting down in writing is a lasting memory.

૧૩૩. કરકસર તે ખીને ભાઈ. ૧૦

કરકસર તે ખીને ભાઈ. ઢીંક ઢીંક સાસ જય.

એક કસર ને સો સફર. ત્રેવડ તીને ભાઈ.

૧. ધાસથી બરેલા ગાડા ઉપર એક મીઅં કે વહોરો બોડા. ગાડું ચાલ્યું. ગાડું હુકનારે મીઅંને કહ્યું. “ગાડું ધાંચમાં પડે લારે તમે પરી જશો માટે નાહું જાલી રાખનો.” મીઅં સમજા કે ઈનરતું નાહું જાલવા કહે છે માટે ઈનરતું નાહું જાલ્યું. રસ્તામાં ધાંચ આવી ને અર્થિકો લાણ્યો. મીઅં પત્રા. હુકનારે કહ્યું કે નાહું કેમ ન જાલ્યું. લારે મીઅંએ પદ્ધાં પક્ખાં ખતાણ્યું કે જે નાહું હજ મહારા હાથમાં જ છે. લારે કહ્યું કે હવે એ નાહું જાલવું શા કામનું છે. મેં તો તમને ધાસ ને દોરાંથી બાંધ્યું છે તે નાહું જાલવાનું કહ્યું. હતું. તે ઉપરથી કહેવત થથ કે મીઅં કે વહોરાભાઈનું નાહું જાલ્યું તે પદ્ધા તો પણ મૂકતા નથી એથે જોહું. નાહું જાલ્યું તે મૂકતા નથી. આવા લાવાર્થ છે. ૨ બાહું=ના કહેવા માટે આવો અવાજ કરવામાં આવે છે. ૩ મધલાળ=લાલય, મધની લાળ આવે તે. ૪ લાખ્યું=ગાંધ્યું. ૫ ટેલો=રહ કરે.

કાંકરે કાંકરે પાળ ખંધાય, ને ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય.

કોડી કોડી સંચતાં ઝીપીઓ થાય. કણુ કણુ કરતાં મળુ થાય.

રાધ ઉપર મરી દાંસે ત્યારે વર યાદે. ગોળ ગંગડી^૧ ને દી આંગળી.

દાહુરો—ટીપે ટીપે સરોવર, લકડ કડક વહાણ,

પાળ કાંકરે કાંકરે, દાણે દાણે ખાણ.^૨

૧૬૦

Small streams make large rivers.

Sands form a mountain.

The whole ocean is made of drops.

Penny and penny laid up will make many.

There is no road to wealth more certain than economy.

Many a mickle makes a muckle.

Take care with pence, and pounds will take care of themselves.

Frugality is the hand of fortune.

Constant dropping fills great lakes and strokes fell great oaks.

૧૩૪. ટોઢ નિશાળીઓને વતરણું ધણું. ૩

ટોઢ નિશાળીઓને વતરણું^૨ ધણું.

અણુકસણી હજમ ને અણા ધણા. ફાદો ટોઢ ને કમકો ભારી.

He that knows least, commonly presumes most.

૧૩૫. દોરડીએ છેદાય છે, પાકા કાળા પહાણ. ૮

(રાત દિવસના અભ્યાસથી મૂર્ખ પણ શિખે છે તે વિષે.)

અભ્યાસકારિણી વિદા, ખુદ્દ કર્મતુસારિણી.

કોઈ શિખને અવતરતું નથી. કામ કામને શિખયો.

દાહુરો—કુવા ઉપરના કઠણ જે, પાકા કાળા પહાણ;

દોરડીએ છેદાય છે, એ લેલું અંધાણ. ૧૬૧

૧ ગંગડી=નાનો કડકો. ૨ મ્રથમ લાકડાની પાણી ઉપર ધૂળનો ગીણો ભૂકો કરી પણી લાકડાની કલમ કે ખીલા નેવી દેખણુંથી આદેખે તેને વતરણું કહે છે.

કરત કરત અભ્યાસસેં, જરૂર ભતિ હોત સુણન;
 રસરી^૧ આવત જતહી, શિલા^૨ પર પરત નિશાન. ૧૬૨
 ભણુતાં પંડિત નીપળે, લખતાં લહીઓ થાપ;
 ચાર ચાર ગાઉ ચાલતાં, લાંઘો પંથ કપાય. ૧૬૩
 જો જમે નિશદ્ધિન બસે, સો તામે પરવીન;
 સરિતા ગજુકુ લે ચલી, ચને સામને મીન.^૩ ૧૬૪
 લખતાં લહીઓ, ભણુતાં છદ્ધાઓ, વાંચતા પંડિત હેઠ;
 લડતાં શેહીઓ નીપળે, તેનું કુળ ન પૂછે કાય. ૧૬૫

Practice makes perfect.

૧૩૬. ખાંડણીમાં ભાયું ને ધખકારાથી બીહીલું એ થોયું નહીં. ૧૧

(વેર કરવું તો ડરવું નહીં તે વિષ.)

ખાંડણીમાં ભાયું ને ધખકારાથી બીહીલું. ભાથા સાટે માલ.

હિમતે મર્દી તો મહેં ખુદા. આ પાર કે ચેલે પાર.
 ભાયું કાપે તે માલ કાઢ. અર્થે સાધ્યામિ, વા દેહ પાત્યામિ.
 શિર જાઓ કે પુલાવ ખાયો. ગાડી તક્કીઓ કે દોરી દોટો.
 વેર કરી સુધે સુઅ૰ તે નીરાંતે માર ખાય. પુરું કરવું કે પુરા થવું.
 સોરઠો—સજવો નહીં સંગ્રામ, સજવો તો સજવા પછી;
 દિલમાં દલપત્રામ, ડરવાથી મરવું લખું. ૧૬૬

૧૩૭. જશ જનગરો છે. આંગળી કાપશો તે લોહી કહુાડશો. ૮

જશ જનગરો^૪ છે. આંગળી કાપશો ત્યારે લોહી નીકળે.

કંડા. ઉપર ધા કર્યો વગર જશ મળે નહીં. બદ્ધા વહીં નદ્દા.

કષ વિના દૂળ નહીં. જે આંગળી કાપશો તે લોહી કહુાડશો.

ખમે તે જમે. ધર ઉપર ધા ઝીલ્યો તો જશના થાય.

૧૩૮. આપ સમાન બળ નહીં, ને મેધ સમાન જળ નહીં. ૧૫

આપ સમાન બળ નહીં, ને મેધ સમાન જળ નહીં.

હૈયું બાલ્યા કરતાં હૃથ બાળ્યા સારા.^૫

પારકી આશ તે સદ્ધ નિરાશ. આપ મુચા વિના સ્વર્ગે ન જવાય.

૧ રસરી=હોરઠી. ૨ શિલા=પથર. ૩ નરીનું પુર હાથીને પાડો નાંખો, પણ
 માછાં પુરમાં સામા ચાલો. ૪ જનગરો=નુકસાન કરનાર કે અરચ કરાવનાર. ૫ જાતે
 કામ કરવું સંદે.

જણુનારીમાં જેર નહીં ત્યાં સુધારી શું કરે?

ધણી વિનાનાં ટોર સુનાં. ધણી ધારે તો ખીન પાર ઉતારે.

દ્વાથનું આભ્યં ને પારકું સમાર્થું.^૧

ધણી વિનાનું ટોર, ન મળે ખીલો કે ન મળે ટોર.

ધણી ન હોય પાસ તો એડ ધનનો નાશ.

ધણી વિનાની વાડી, તે વેડ પકડી ગાડી.

ફૈયાતોડ કરતાં દ્વાથટોડ સારી.

આકરનું રહ્યું ચાકર ખાય, ધરનો ધણી પણ્યો જાય ને જાતે રણે
તારે ડાડી બરાય.

ઢાહુરો—એતી પાંતી,^૨ વિનતી, પુંઠનકીચ ખંજવાર,^૩

એતાં નહીં પર હથડે, આપ કરતમે સાર. ૧૬૭

જાતે જે નર કરી શકે, તે ન અવરથી થાય,

આપ મુખ્યા વિના કેાઈથી, સ્વર્ગે નવ જવાય. ૧૬૮

If you want to do a thing right, do it yourself.

Master's eye doth much.

Servants will not be diligent if the master is negligent.

Every tub must stand on its own bottom.

Commit not to another what you can better do yourself.

૧૩૬. રાન કણજ તો મુલક ટેટે. ૬

(ચોટલી દ્વાથમાં છે, ક્યાં જશે તે વિષે.)

રાન કણજ તો મુલક ટેટે. તાયીમાંનો દરે, મુશીમાંનો છતે.

ચોટલી દ્વાથમાં છે, ક્યાં જશે? દુંધે તે સાંધે, મુંડે તે લુંડે.

બિસકી ક્ષયા ચોરી કે છસકે દ્વાથમે દોરી. દ્વાથમાં તેના મ્હેંમાં.

દ્વાથમાં આભ્યં તેજ ખ્રી. ગરૂથ ગાડે ને વિદ્ધા પાડે.

રાયીપ લુગડામાં કે ધુંજામાં.

Catch not the shadow, and lose the substance.

A bird in the hand is worth two in the bush.

૧ બચાબર. ૨ પાંતી=સહીઅદે. ૩ પુંઠનકી=નાંસારી. ૪ ખંજવાર=ચેળ.

૫ તાયીને બદદે ચોરી પણ જોખાય છે.

૧૪૦. ખડુ ડાલ્યો ત્રણુ ટેકાણે ખરડાય. ૧૫

દૂધમાંથી પોરા કહાડે તેવો ડાલો.

ખડુ ડાલો નણુ ટેકાણે ખરડાય. દૂધમાંથી પોરા કહાડે તેવો ડાલો.

ખડુ ડાલો તે ખડુ ખરડાય. ચતુર કાગડો વિષા ઉપર બેસો.

ડાલા ભૂલે તારે ભીત ભૂલે. ઉહાપણુમાંથી હાથ કહાડતો નથી.

ડાહીયાને તેડાવો ને ભીરમાં મીઠું નંખાવો.

અતિ ચતુરાઈ ચુલે પરી. અતિ ડહાપણે ઘેલછા.

ઉહેડ ડાલો ગાં-ના વેહ સુધી ડાલો.

ચતુરના ધરમાં એરી કુણી. ચતુરની ચોટલીએ ઘળ.

લાખે મત લડયડી, હજાર મત હડયડી, સો મત સડયડી, પણ
એકમત ખાપડી, તે જિલી વાટ તાપડી.^૨

ડાલો કાગડો એ પગે બંધાય.

દાહુરો—અતિ ડાલે અળખામણો, અલિ ધેલે ઉચાટ;

આનંદ કહે પરમાનંદા, લલો ગડગડ ખાટ. ૧૬૬

The most exquisite folly is made by wisdom too fine spun.
Too far east is west.

૧૪૧. ઓઢનું ચોડ; રામડી સાટે સામડી. ૫.

ઓઢનું ચોડ. અખાને સાટે સુલ્લા પરણા.

દરખાને ટેકાણે પરખો. આલી સાટે માદી. રાજકી સાટે પુંજલી.

Lay the saddle on right horse.

Don't put the cart before the horse.

^૧ એક વનમાં કાચયો, સર્પ, નોળીએ। તથા દિયાળ રહેતાં હતાં. એક વેળા અચાનક તે વનમાં દવ લાગ્યો. ત્યારે દાશ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, હંતે કેમ કરશું? ત્યારે કાચયો કહે, દવમાંથી બયવાના લાખ રસ્તા હું લણ્ણું છું; સર્પ કહે, હું દંનર લણ્ણું છું; ને નોળીએ કહે, હું સો લણ્ણું છું. દિયાળ કહે, હું તો એક લ લણ્ણું છું કે દવ લાગે લ્યાંથી એકદમ નાસંક. દવ બળતો બળતો નાશક આન્યો ત્યારે કાચયો પાણીગાં પણો; સર્પ પાણીના ઊરાની એક નાની કેખડ નીચે સંતાયો; નોળીએ પોતાના નાના દરમાં ચેડા. ભરમાં બળતા અંગારા પડવાથી પાણી ઉત્તુ થયું ને કાચયો ને સર્પ બદ્ધાણે નથી ગયા. નોળીએ. દરને મોદે આવતાં બ્રાડનાં યડ પડવાથી માંદે સરખાયો, ખલુ દિયાળ તો પાણું વાણાને લેયા વગર નહાયો. ^૨ તાપડી=દસે રસ્તે નાડો.

૧૪૨. મનકી મનમે રહી, હો ગઈ ઓાર. ૧૬

(ધારવું મતુષ્યતું ને કરવું હરિનું તે વિષે.)

મનકી મનમે રહી, હો ગઈ ઓાર. ધારવું મતુષ્યતું ને કરવું હરિનું.

માણુસ ધારે, ખુદા પાર ઉતારે. શ્રીહરિ કરે તે ખરી.

ગોવિંદને ગમતું થાય, ભાડાં તહાડાં મિથા છે.

વિચાર્યુ વાચે જાય, અણુધાર્યુ આગળ થાય.

અવળાનું સવળું થાય, આપણું ધાર્યુ એલે જાય.

મનતું ધાર્યુ થતું હોય તો બાકી જોઈએ શું?

મરજુ ગ્રમાણે થતું હોય તો સધળા પાલખીએ. એસે.

ધાર્યુ ડોઢનું થતું નથી, ધાર્યુ ધણીનું થાય.

જીવ તું શીદને સોચના ધરે, ઝુણુને કરવું હોય તે કરે.

દાહુરો—માનવ જાણે મેં કર્દે, કરતલ દુના કોય;

આદ્યાં અધ્વરય રહે, હરિ કરે સો હોય. ૨૦૦

અપને મન કણુ ઓાર હે, શ્રીહરિકે મન ઓાર;

ઉધ્વરસે માધવ કહે, જુઠી મનકી હોર. ૨૦૧

મેરા ચિંત્યો હર ના કરે, કયા કર્દે મેં ચિંતા;

હરકા ચિંત્યો હર કરે, તાતે રહું નચિત. ૨૦૨

શિદને મન ચિંતા કરે, થાવાનું તે થાય;

ગમતું થાય ગોવિંદનું, તે જાણ્યું નવ જાય. ૨૦૩

સોરઠો—ક્રીધું જે કીરતાર, નરતું ક્રીધું થાયના;

સહુ ખાય સંસાર, મનના મોદક^૧ મોતિયા. ૨૦૪

Man proposes, God disposes. God's will be done.

What is fated must come to pass.

If wishes were horses, beggars would ride.

૧૪૩. ચાર દિવસનું ચાંદરણું ને રાત અંધારી ધોર. ૧૧

(ખાડુ ચળક તે તુરત એકલાય તે વિષે.)

ચાર દિવસનું ચાંદરણું, ને રાત અંધારી ધોર. ભૃગ્યા તે આથમવાના.

ખાડુ કુલ્યા તે વહેલા કુલ્યા. દેહડીના પગ ચાર દિવસ રાતા.

ચાર ધડીનું ચટકું પતંગનો રંગ.^૨

૧ મનના મોદક—મનના મદીહા—મનસુણા.

૨ તુરત અંઘો થાય.

એકી જળિ, એકી જળિ, લાગ આવે તો નાશી જળિ.
 અતે છોટા પણ ભાનવામાં મોટા. વરના લાડ ચાર દિવસ.
 એકુ મરડાય ખળી સુધી. દરશનના મોટા, એટલા અંદરથી ઓટા.
 નેડકણું—નવે નિશાળીઓ નવ દહાડાનો, ધણું કરે તો દશ દહાડાનો;
 અગીઆરમે દહાડે ઓરડો, અને બારમે દહાડે ટોરડો.

New brooms sweep well.

Alert in the beginning, negligent in the end.
 The finest shoe often hurts the foot.

૧૪૪. ભૂખાને શું હુણું? ૧૭

(ભૂખ વિષે.)

ભૂખાને શું હુણું? ભૂખ મનાવે દુઃખ.
 ભૂખે અડું ભાવે, ને જિધ ઉકરડે આવે. ભૂખ મીડી કે વાન મીઠ.
 ભૂખેડું ક્યા લુખા, ઓર નિદ્રા ક્યા તહિયા?
 ભૂખે ભાન ભૂખાય. ભૂખો શું ન કરે?
 ભૂખી કુતરી લોઈલાં આય. કાળમાં ટોદરા ભાવે.
 ભૂખ. ચારી કરતાં રિખવે. ભૂખ છોકરાં વેચાવે.

દાહરા—ભૂખ ન જણે ભાવતું, ને પ્રીત ન જણે જત;
 જિધ ન જણે સાથરો, ક્યાં સુતા લાં રાત. ૨૦૫
 કાભી કુળ ન ઓળખે, લોભી ન ગણે લજાન;
 અર્થી સંગું ના ગણે, ભૂખ ભર્ખે અખદાજ. ૨૦૬
 જિધ ન જુઓ સાથરો, ભૂખ ન જુઓ ભાખરો;
 ભૂખાને ભાન નહીં, સ્વાર્થનિ સાત નહીં. ૨૦૭

સોરડો—ભૂખા પેટ ભાન, થણને પણ રહે નર્દી;
 પેટમાં પડે ભસ્તાન, સાચું સોરહીઓ અણે. ૨૦૮

ચોપાઈ—જિધ ન જુઓ તુટી ખાઈ, ધરાડ ન જુઓ જત કણત;
 ભૂખ ન જુઓ એઠોભાત, તરસ ન જુઓ યોખીનો ધાઈ. ૨૦૯
 નેડકણું—ભૂખ રાં લુંગી, અંખ લય ડી;
 પગ થાપ; પાણી, ને અંધું આવે તાણી.

A hungry horse makes a clean monger.

All is good in famine.

With hunger no bread is nasty.
Hunger finds no fault with cookery.
Hunger is the best sauce, and fatigue is the
best pillow.

૧૪૫. સોના કરતાં ધડામણુ મોંધું. ૮

સોના કરતાં ધડામણુ^૧ મોંધું. ધાટ કરતાં ધડામણુ મોંધું.
ત્રાંખીઆની ડોસી, ઢીંગલો મુંડામણુ. પાવલાનુ રને પોણો પીંજમણુ.
એવું શું રળાએ કે દીવો મુઝી દળાએ?
પાવલાની ઘોડી, પોણો દોરામણુ. પછીની ભાળું ને એ ટકાનો વધાર.
એક આતાની સુરધી, તે પાવલું પીંછાં તુંપામણુ.

Great toil, and little work.

૧૪૬. ટકે શેર ભાળુ ટકે શેર ખાનં. ૯

ટકે શેર ભાળુ ટકે શેર ખાનં.
ગોળ જોળ સરખાં ગણુ જે જન વિતા વિવેક.
ગાંડા આગળ ગાં—તો કહે કુહાડીનો ધા.
સરએ માથે સુદામડા.^૨ લેંસ કાળા ને અકરી પણુ કાળા.
માળાના મણુકા બધા સરખા. સણી ઘોડે બારા ટકે.
દ્વાહુરો—એક તાસ્તો બાસ્તો, ગાય ગઘેડી એક;
ગોળ જોળ સરખાં ગણુ, જે જન વિતા વિવેક. ૨૧૦

No distinction between a hog and a dog.

All of the same value.

૧૪૭. પીડી ચોળે વર્ણ(રંગ) ન પાલટે. ૧૦

પીડી ચોળે વર્ણ ન પાલટે. ગઘેડી ગંગાં નહાય, પણુ ઘોડી ન થાય.
મોવાળા રેશમ થાય નહીં. મોવાળા હીર થાય નહીં.
સીદી ભાઈ સો મણુ સાખુએ ધુએ, પણુ કાળા ને કાળા.
કનાત નાત થાય નહીં. કામ પડે ત્યારે કુળ ઓળખાય.

૧ ચીનની બંગડીની મજુરી જેહું. ચીનની સોનાની બંગડીએ પંચાસ રીપાંચાનાં
તોલાના ભાવથી વેચાય છે. ૨ સુદામડા કરીને કાડીઆવાડમાં ગામ છે ત્યાં જેસવામાં
નાના. મોણનો આંતરો નથી.

દાહુરો—કાળાએ કદહાડીએ,^૧ નહીએ નહાવા જય;
 પરમેશ્વરે કાળો કૃધો, તે ગોરો ક્યાંથી થાય ? ૨૧૧
 ગોલી ન થાય ગરાસણી, ઘાંજે થાય ન પીર;^૨
 દાસી સતી થાય નહીં, વાળ ન થાય હીર.^૩ ૨૧૨
 બેડકણું—વાંસ વધે સો વામ, તોપણ પોલમ્પોલા;
 જોદો બેસાડે ગાદીએ, તોએ જોલમ્પોલા.

You cannot wash the black Moor white.
 You will end him, but not mend him.

૧૪૮. ઓછે ઉંદર ને લોગવે લોરિંગ. ૨૧

(અંકનું કરેલું ને લાલ ખીજ લેઈ જય તે વિષે.)

ઓછે ઉંદર ને લોગવે બોરિંગ. ૨૭૦ રામપણ ને ખાય ઓછ.^૨
 કૃદી સંચેર ને તીતર ખાય. આંધળું દળે ને કુતરું ચગળે.^૪
 મારે મીઅં ને પુલાય પીંળરો. ૨૮૬ કોક, જમે કોક.
 સુવર મારા પેશકાર, જશ પાયા જમાદાર.
 વાખનાર વાને ને લણું ખીજ. લડે સિપાઈ ને જશ જમાદારને.
 લેંસ ચારે ભાણજુ, ને વરત ખાય વાહાલીએ.
 કમાય ટોપીવાળા ને ઉડાવે ધોતીવાળા.

શાળ^૫ વહે ગધિડા, પણ ખાય ફેતરાં. ૨૮૧ રામતું સ્વભું, ભરતને ક્ષાખું.
 પોંઢનારી સુંદ ખાઈ જય અને જણુનારી જોયા કરે.
 કાંતી કાંતીને મુર્છ, શ્રીણૂ કહાડી ગયા કોઈ.
 વાંસ કલજ ને લણું લક્ષણ.

૨૭૧ ખળદ ને ખાય તુરેંગ. આંધળે વધ્યું ને પાડે ગળ્યું.

દાહુરો—ખાય ન ખર્ચે સાંધુ જન, ચોર સકલ કે જય;
 જયસે મધુ ભક્ષિકા, હાથ મીલા પસતાય. ૨૧૩

સોરઠો—ચાકરી કરો લાખ, લેણું દેવી લક્ષ્રો;^૬
 હીરદો મળો હલાક, શીરાવી જય ચીયદો. ૨૧૪

૧ કદહાડીએ=ઓછ હિન્દે જન્મેલો. ૨ રામપણ ને ઓછ અજે વઠવાળું રાજાનાં ગામ છે. ૩ રામપણ ધણી પેદાશવાળું ગામ છે ને ઓહુમાં ચાગળ ચોટા અરસથી થાણું રાંખણું પડતું હતું તેથી રામપણાની ઉપજ ઓહુમાં અરસયાતી હતી તેથી આ કહેવત યર્દી છે.
 ૪ સંચે=સંગ્રહ કરે. ૫ ચગળે=ચાદી જય. ૬ શાળ=ભાત, ડાંગર. ૭ લક્ષ્રું=ક્ષાખું.

કુંડલિયો—સાંઈએક ગિરિવર વૈરો, ગિરિધર ગિરિધર હોય;

હતુમાન બહુ ગિરિ ધર્યો, ગિરિધર કહે ન કોય.

ગિરિધર કહે ન કોય, હતુ દ્રોષુ ગિરિ લાયો;

તાકો કુકો કુટ, પચો^૧ સો કૃષ્ણ ઉઠાયો.

કહે ગિરિધર કવિરાય, બડેકો બડી બડાધ;

થૈદેમે જશ હોય, એસો પુરુષ તો સાંઈ.^૨ ૨૧૫

The blood of the soldier makes the glory of the general.

Bees do not make honey for their own use.

One sows, another reaps.

God cures and doctor takes the fee.

Foxes never dig their own burrows.

૧૪૬. સાપનો કરજ્યો સીદ્દીથી ડરે. ૩

સાપનો કરજ્યો સીદ્દીથી ડરે.

દૂખનો દાખયો, છાશ પુંઝોને પીએ. અડકાંયો છાંયડાથી ડરે.

A lizard alarms him whom a serpent has bitten.

A burnt child dreads the fire.

૧૫૦. પારકી પુંજુએ તેહેવાર, ઉઠ જમીએ એ વાર. ૨૫

(ધેડા ધર આપણાં, મારે રાખ ને તારે લાકડાં.)

પારકી પુંજુએ તેહેવાર, ઉઠ જમીએ એ વાર.

પારકે પૈસે હિવાળી. ધેડા ધર આપણાં, મારે રાખ ને તારે લાકડાં.^૩

પારકે ધેર પરોણા, ત્યારે આલામંડળ; પોતાને ધેર પરોણા ત્યારે પારકા એહુ ઉપર પાડું, ને દુખપાકતું સાડું. [આધામંડળ.]

૧ પચો=પડચો. ૨ સાંઈ=શીકૃષ્ણ, પરમેશ્વર. ૩ એક ચારણ પોતાનું વાડું લઈ કરવા નીકળે વ્યારે લોકોને ધેર જર્દી ઉત્તરે ત્યાં ધોડાસાર સારું ધાસ માગે. નોગાણ (ચંદી) પણ સારો ખાલ્દરો, ચણું માગે. તે ધોડા ખાઈ પુછ થયો; પેતે પણ લાપસી ચુરમા જમે ને તેમાં ધી બેંસોનું માગે. એમ ધણું લાડ કરે ને લોકોને એમ ભતાવે કે મારે ધેર હું ઉત્તમ પ્રકારનું લોજન જમું છું. તે બાહારથી બેચાર મહીને ફરીને ધર આવ્યો. ધર નજીક આવ્યું એટલે હવે ધરનું ખાલાનું મળશે, તને લાકડા કેવું ધાસ ખાલાનું મળશે ને ચંદી નહીં. મળે ને મારે નરની બિકાગેલી રાખ આવી પડશે.

પારકા ચેહુ ઉપર લાત, તે ભાગે દુંધ ને લાત.

પારકો કણળ, પારકી લેખણ, પારકી શાહી, મતું કરે મારા માવળાઈ.

પારકે પૈસે પન્નોતા. પારકે પુને સપુત્રા.

પારકાં છોકરાંને જતી કરવા સહુ તૈયાર.^૧

પોતાનાં છોકરાંને જતી કરવા વખતે હિવસ ઉઠયો.^૨

પારકે પાદર પહોળા. પારકે ધેર પરોણા, ત્યારે ધવળમંગળ.

પારકે ધેર રંદેલ માવડી વહેલાં આવનો.

પારકાં મરે ત્યારે વોય વોય, ધરનાં મરે ત્યારે બ્યઘે હાથે ઝૂટે.

પારકે પૈસે પરમાનંદ, ને લાલ કુંવરળ કરે આનંદ.

પારકે ધેર પડતાલ, તે પોતાને ધેર હડતાલ.^૩

પારકે ધેર નગારાં સારાં લાગે. પારકે પૈસે ધર્માતી.

હમ સખકા આવે, હમારા આવે સો ભરનાવે.

પારકી પથારીએ લીંબડ જશ^૪ લેવંત.

દ્વાહુરા—સુમ, શેળો ને કાચણો, પરધેર પોહોળા થાય;

સમય આવે આપ ધરે, સો ડેલાઈ જય. ૨૧૬

નાહી ધોઈ પાટલે બેઠા, જીબાં તાણે ઢીલાં;

પારકે ધેર જમવાનું, ત્યારે પોતીઓં મુદે ઢીલાં. ૨૧૭

સોનઠા—પરધેર પોહોળા થાય, પોતાને ત્યાં સાંકડો;

એ કાળમુખો કહેવાય, સાચું સોરહીએ ભણે. ૨૧૮

પરધેર પરોણા થાય, પોતે પરોણા^૫ કો;

હુણ પડી જીવતર માંય, સાચું સોરહીએ ભણે. ૨૧૯

To carry yules at other's cost.

A hired horse never tires.

Cocks make free of horses' corn.

૧૫૧. પોચું દેખી સહુ દણાવે. ૧૫

પોચું દેખી સૌ દણાવે. પોંહેચાય તેને હાડે વીસમે.^૭

માખણુમાં પાડુ મારવી. પોચામાં પાડુ મારવી.

રીગણી જિપર હીમ પડે. રાયનાં હાંલ્ખાં સૌ અભડાવે.

૧ પુષ્યનો ઉદ્દય થયો કહે. ૨ કહેશો કે હિવસ પાતળો આવ્યો. ૩ પડતાલ=ઝુખ હાંસીને આવું. ૪ હડતાલ=તાળો વાસી ધર કે દુકાન બંધ કરવી. ૫ પારકા પૈસા અરથને જશ કે તેને લાણું છે. ૬ પરોણા=કાકડી. ૭ હાડમાં દુઃખ લાગે તેથું દે.

છાણુમાં તરવાર મારવી. બોડી આલાણીનું એતર સૌ લુટે.

મુવેલાને મારવું. ક્રાઇડાની ફાંટ, પાઢ ભેગો ભુકે.

નરમ દેખી સૌ અંગળી કે પગ જાસે.

ભુડે મારી પાવી. વેરાગીએ પાવધાને માર્યો.

ગરાસીઓની જનતે જવા દો, વાણીઓની જન લુટો.

આકડે મધ્ય ને માખીએ વગરનું.^૧

To stab the dead.

It is a poor deed to crush a worm.

૧૫૨. મોરનાં ઈડાને ચીતરવું પડે નહીં. ૫

મોરનાં ઈડાને ચીતરવું પડે નહીં. કાગડાને કણો રંગવો પડે નહીં.

માંછેલાંને તરતાં શિખવવું પડે નહીં. કાગડો કુરાંટમાં^૨ આવે નહીં.^૩

વાંદરાને કુદતાં શિખવવું પડે નહીં.

Coral needs no colouring.

A good face needs no paint.

૧૫૩. ધર્મની ગાયના દાંત શા જેવા ? ૬

ધર્મની ગાયના દાંત શા જેવા ? દાન ઉપર દક્ષિણા માંગવી.

જમણુ ઉપર સીધું, ને પેટ ઉપર પોટલો. મદ્ધત ખાનારને મરડ ધણો.

ગામમાં પેઠાના સાંસા, ને પટેલને ઘેર પાણી મૂકાવો.

ઝેડકણું—લાદ હે, લદામન^૪ હે, લાદનવાલા સંગ હે;

એડનેંદું રહુ હે, ઓર ઓડનેંદું પહુંચ હે.

Beggars should not be choosers.

Never look a gift horse in the mouth.

૧૫૪. સાસરા^૫ સુખ વાસરા, દો દિનકા આસરા. ૧

સાસરા સુખ વાસરા, દો દિનકા આશરા;

તીન દીન રહેગા વો ખાય ખાસડા:

કાંઈક વધુ કીછુએ, ગઢા હેથ તો રીછુએ.

૧ લેતો વાર લાગે નહીં. ૨ ફરાંટ=ગેટલે પાટા કે આંગી. ૩ એક કાગડીએ પોતાનાં ખચ્ચાને શિખામણ આપી કે કોઈ કંકરો લેવા નીચું વળો એથે ભરી જવું. ત્યારે ખચ્ચું કહે છે કે, કેડમાં કંકરો રાખી લીધો હેથ તો નીચું વળતું પડે નહીં. માટે માણસના અંગની ચપળતા નોદિને જ ચેતી જવું. ત્યારે કાગડીએ લાડણું કે, કાઈદિખવલું પડે તેમ નથી.. ૪ લદામન=લાદવાતું ખરચ. ૫ પહું=ઓછાને અનાત. ૬ એક ભૂજે મરતો માણસ સાસરે ગયો. સાસરામાં સારાં સારાં નમણ મળ્યાં એથે તે ખુશી થયેટ.

૧૫૫. જે ગયા મરી તેની ખખર ન આવી કરી. ૧૦

જે ગયા મરી તેની ખખર ન આવી કરી.

જીવતાની ભાયા છે. મુવા પાછળ કાંઈ મરાય છે ?

જીવતાની જંબળ છે. મુવાનું સંગુંવહાલું મરી ગયું.

જીવતાના સહુ સગા, મુવા એટલે તાતો તુટ્યો.

કહેત કણીરા સુનો મેરે લૈયા, આપ મુવે પીછે કુષ ગઈ હુનીએં.

સાંઈ ગયા, સાથે સાંઈની શરમ પણ ગઈ.

મરતારતો મોહ દાડાં સુધી. મુવા પણી સર્વ શર્ય.

Death day is Dooms day.

૧૫૬. આંધળા ઐહેરું કુટાય. (કડાકુટ ખુહુ થાય તે વિષે.) ૧૫

(સમજે જુહુને ઉત્તર જુહો. ઐહેરા આગળ વાત કરીએ તે સમજે નહીં તેથી.)

આંધળા સાથે ઐહેરું કુટાય. આંધળો કહે ભીત, તો બહેરો કહે મરીદ.

રામ રામ, તો કહે રીંગણું. ગોર પગે લાણું, તો કહે ભીતીએ ચોકું.

મંગાવે સાવરણી, તો લાવે સુંધીજા. ૨

ઐહેરા આગળ શંખ પુંક્યો, તો કહે હાડિકાં કરડે છે.

ઐહેરો, કહે ખૂમ પડી, આંધળો કહે આવ્યા, નાગો, કહે લૂટયા.

સવાલ ઓાર, જવાબ ઓાર.

દળી ઉઠી તો કહે દિલ્હી લૂટી. વા વાયને ચમકે.

પંજાલ પગે લાણું, તો કહે કપાશીઅા. ૩

ઉસી, જેડા ફાટી ગયા, તો કહે દર્શને ગપાને જાજા દિવસ થયા.

કાલાંની કચ ને ઐહેરાનો અધડો, પાર આવે નહીં.

આંધળો આંધળાનું કુટે, ઐહેરા સામું લેઈ ઉઠો.

દાહુરો—વા વાયાથી નળીયું ખસ્યું, તે હેખીને કુતરું ખસ્યું;

ખુહુ થયો ત્યાં શોંખડોાર, કાઈકહે મેં દીડો ચોાર. ૨૨૦

I talk of chalk, you talk of cheese.

ને સાસરામાં રહેવાની છન્ણા થઈ, એટલે એક ભીત ઉપર તેણે લખ્યું “સાસરા સુખ વાસરા.” એટલે સાળાએ લાણ્યું કે, બનેવી આહીં રહેવા ચાહે છે ને કપાળે ચોઢો, તેથી સાળાએ ઉપરની લીધી નીચે લખ્યું કે, “હો દિનકા આસરા.” વિગ્રહ. તે વાંચી ખૂબે મરતા જમાઈએ લાણ્યું કે, ચાચા તો ચોડા દિવસની સુદૃત નાંખી. તેથી તે લીધી નીચે જમાઈએ લખ્યું કે, “કાઈક વધુ કોણએ;” એટલે સાળે તે નીચે લખ્યું કે “ગાંધા હોય તો રીણ્યો.” એટલે જમાઈ ચાલતો થયો. ૧ દાહુરો=બિતરકાર્ય. ૨ સૌથી મેઢી ધોણી.
૩ પંજાલ કપાશીઅા લેઈ જતા હતા.

૧૫૭. મેહ ને મેમાન કેટલા દહાડા ? ૬

મેહ ને મેમાન કેટલા દહાડા ?

ખાંધું ધાન ને ઉત્ત્યું માન. ખાંધું એટલે લોંઘ ખાલી.

એક દિન મહેમાન, દુસરે દિન મહેમાન, તીસરે દિન ખલાયે જાન.

(મેમાન આવે તારે.) પેહેલે દિવસ ઝોળા, ^૧ બીજે દિવસ ચોપડી, ^૨

નીજે દિવસ સુખતણી. ^૩

નોડકણું—પહેલે દિવસ પરોળો, બીજે દિવસ પછ્યા;

નીજે દિવસ રહે, તેની અઝુલ ગઈ.

Constant guest is seldom welcomed.

Short visits and seldom are best.

Fresh fish and unwelcome guests smell when they are three days old.

૧૫૮. અતિ પરિચયાદનાદરો ભવતિ. ૨૨

બહુ બેળાસારથી માન ધરે છે તે વિષે.

અતિ પરિચયાદનાદરો ભવતિ. બહુ બેળાસારથી અનાદર થાય છે.

ચંદનકું ઈધિન કરત, મલયાવાસી ^૪ લીલ.

કલ્પો ડાયડો ડાડીનું મૂલ. કળેલો પંથ કુંકા જણ્યાય.

આખા રહેથી હેત વધે. આવેનાને તેડ તેડ, પાસેનાને છેડ છેડ.

પાસે રહ્યું પાંચ ગણું, ને દૂર રહે દશ ગણું.

ગામની છોકરી, ને પરગામની લાડી. દૂર રહાનો મહિમા છે.

પાસે વસ્તું ને ગાં— ધસ્તું. ધરકા પીરને તેલનો મલીદો.

ધરકી સુરગી દાલ બરાબર. ધરકા બમન બેલ બરાબર.

ગામનો નોગી નોગઠા, ને પરગામનો સિદ્ધ.

કાશીવાળાને દાશિકાનું માહાત્મ્ય અને દાશિકાવાળાને કાશીનું.

ગોલાને દરખાર ^૫ ઢીયણું સમેં. ધરની ધૂસ, સઉ કરે પુસ.

રોજ કરે આવનાવ, તેનો કાઈ ન પૂછે લાવ.

ધરનો માણુસ, ધરનો ગોર; અને ગામનું તીર્થ એ નણેના સરે ન અર્થ.

૧ રોષ્ટી ધીમાં બાળાને પદળેલી. ૨ હાથ ધીમાં બાળી રોષ્ટીને ધસેલી તેવી.

૩ નોડાનું તળું પગમાં ખૂચે નહીં માટે ચામડાનો કડકા નોડામાં મૂકે તે સુખતણી.

૪ મલયાચળ પર્વતમાં ચંદનનાં જ લાકડાં થાય છે, તેથી તે પર્વતના રહેવાસી લીલ

તેને ખાળવાના કામમાં લાપરે છે. ૫ બીજાં લોકાને દરખારમાં કવાનું હિંદું લાગે.

- દ્વાહુરા—તુલસી કણ્ઠું ન જાઈએ, જન્મભોગકે હામાં;
ગુન ચોગુન જાને નહીં, લહે આગલો નામ. ૨૨૧
લેણાં ત્યાં નથી જાણુતાં, જાણુરો જુદ્વાં થયે;
સરેવર ધણું સંભારશો, હંસા મેરામણુ ગયે. ૨૨૨
નગણે વાસે ના રાખીએ, સણુણાની પત જાય;
અંદન પડ્યું ચોકમાં, ઈધણુ મુલ વેચાય. ૨૨૩

Too much familiarity brings contempt.
Hot love is soon cold.

૧૫૬. વિદ્ધસંતોષી અથવા અહેખાં માણુસ વિધે. ૭
(ભીજાને પોતે વિદ્ધ કરે અથવા દૈવેચળાએ થાય તેમાં આનંદ માને.)

પારકે દુઃખે સુખીઆ, પારકે સુખે દુઃખીઆ,
એની આંખમાં શનિશ્વર છે.

ક્રાઇને વિદ્ધ થાય ત્યારે કહેશે, ડાહાડી ભાગતી હતી.
અહેખાદ રાત દ્વિવસ બળતરા કરવે છે.

પારકી પીઠ પર પાણી, જિતું કે ટાહાકું.

દ્વાહુરો—લીલું કહે છે સુકાને, કેમ તુજ કૃપ શરીર,
હે ઉત્તર તુજ સુધ તણી, ઝીકરથી કૃપ શરીર. ૨૨૪

સ્વાખી—સાંદે ક્રાઇનું સાંઘે નહીં, પેટમાં જાંચ લાણા;
લાદો કહે છે માલાને, એ બળતરાના થાણા. ૨૨૫

To laugh at the misfortunes of others.

૧૬૦. પાણી પીને પૂછે ધર. ૧૫
ક્રામ કર્યાં પછી વિચાર કરવો તે વિધે.

થયું તે થયું હુદે ન થયું થાય નહીં.

ટીપેથી બગડયું તે તળાવથી સુધરે નહીં.

આથમ્યા પછી અસુરે સું? ને લૂટાયા પછી ભય શો?

કણુકમાં પાણી પદ્યું તે પડ્યું. વતું કરાવીને વાર પૂછવો.

જવ તલ હોમાણા તે ખરા. છુંદ્ધી^૧ બીગડી હોજસે સુધરે નહીં.

૧ એક વખત બાહ્યાદ સલામત એક અત્તરિયા પાસેથી અત્તર લેતા હતા.
અત્તરની શાખી લેતાં લેતાં અત્તરનું દીપું કે છુંદ નભીનપર પદ્યું. તે દીપું બાહ્યાદે
આંગળીથી દુધી લેઈ સુછે ચોપદ્યું. પાસે એડસાને તથા અત્તર વેગતારને બાદયાદો

દોહરા—જથું લાગી તથ જાણી નહીં, અથ ચુરાવત દેહ;

પાની પી ધર પૂછવો, કોન શાનપત એહ? ૨૨૬

ધીગડી સો સમરે નહીં, કાટી ખરચો દામ;

વામનકો વૈરાટ ભયો, તોણી મીઠયો ન નામ. ૨૨૭

બની બનાઈ બન રહી, અથ બનનેકી નાહીં;

સોચ કાયે કષ્ણ ન સુધરે, મગન રહો મનમાંહી. ૨૨૮

નોડકણું—પાણી પીને પૂછે ધર, તેનું નામ પહેલો ખર;

દીકરી દેઢને પૂછે કુળ, તેનું નામ ખીનો ખર;

અંગળી ધાલી પૂછે ધર, તેનું નામ ત્રીનો ખર;

ખાથ લીલીને પૂછે ખળ, તેનું નામ ચોણ્યો ખર.

No weeping for shed milk.

It is too late to shut the stable door after the horse is stolen.

૧૬૧. મોવાળાનો શેરડો ન જાણે ને મારું નામ પગી. ૬

મોવાળાનો શેરડો ન જાણે ને મારું નામ પગી.

અથ્વ જાન, અતિશય હાણુ.

જુલાય આપી જાણ્યો, એટલે વૈઘ થયા.

જાટવૈદું કરી જાણે ને પૈઘ કહેવાયા.

અતિદોષ નેવામાં આવતાં ખાદશાહુ નેવા પુરુધની હલકી નજર જાણાઈ; અધાની સુખસુદ્રા ઉપરથી ખાદશાહના મનમાં પણ લાગ્યું કે મેં ભૂલ કરીને એક ધીપા અસર માટે મારી ઉદ્દરતાનો હલકો ખ્યાલ બાંધવાને કારણું આખ્યું. ખાદશાહે ચોતાની ભૂલ સુધારવાને તેજ વખતે શેરેરના અત્તરિયાને જોલાવી અતરના મોટા બાયકાને ખાટલા ખરીદ કરી અતરનો હોજ ભરીને દૂધબ્યો અને તેથી ચોતાની ઉદાર વૃત્તિની સાખ બેસાડવા મયલ કર્યો, પણ તેથી તેની છાપ તો બેઠી નહીં પણ કહેવત થઈ કે “ઝુંકી ધીગડી (આખર) હોન્સે સુધરે નહીં.”

૧ જાટના ગળામાં ચારાનો કે.ધાસનો હુંચો ભરાઈ રહ્યાથી તે મરંબા પણયો. એક ડાલાં માણુસે કારણું ખરાયર સમજને ઉઠના ગળા ઉપર, પાછ મારવાથી હુંચો ભોલ બહાર નિકળ્યો ને ઉઠને સાડું થયું. આ હક્કિત એક મૂર્ખ માણુસે લેધને ચાદ રાખી. એક ડાસી માંતી પરી હતી તેને ગળે હુંચો કે. કહી ભરાઈ રહેલો તે મરાડવાં સાડું એ. મૂર્ખ માણુસે ઉઠનો દાખલો ચાદ રાખ્યો. તેથી ડાસીને સાછ કરવા ગળાંપર પાંદુ મારી તેને લાંઘે ડાસી મરી ગઈ તેનું નામ ઉઠવૈદું.

નોઉકળું-રોગ ન જણે હોય હુલમ, કરે વળા વૈદકતાં કામ;
નીમ હુકીમ ખતરે જન, નીમ મુક્ષાં ખતરે ધ્રમાન.

A little knowledge is dangerous.

૧૬૨. જાણા ત્યાંથી સવાર. ૫

જાણા ત્યાંથી સવાર ભૂલ્યા ત્યાંથી દ્રી ગણો.
સમજન્યા ત્યાંથી ડહાપણું. એપ હાર્યો, કાંઈ લવ હાર્યો નથી.
એક રવને કાંઈ રત વહી ગર્છ છે ?
Try again, never give up.

૧૬૩. પીળું એટલું સોનું નહીં. ૫

પીળું એટલું સોનું નહીં. બજળું એટલું હૂંઘ નહીં.
કાળા એટલા ભૂત નહીં. કાળાં એટલાં જંખું નહીં.
જનોઈ એટલા આહણું નહીં.

All is not gold that glitters.

All are not thieves that dogs bark at.

૧૬૪. શ્રીડી સોનૈએ ચરી તે સોનું દેખે. ૬

શ્રીડી સોનૈએ ચરી તે સોનું દેખે. , વણુઝરાની મા ટાંડા દેખે.
ચોમાસાતું લીલું દેખો ગધેડો માને કે બારે માસ લીલું રહેગે.૧
ગદ્વાપચીસીમાં^૨ જુવાની જદા રહેવાની છે એમ મનાય.
ખાટયો આટ દેખે. ખાટયો^૩ ચોર પાણું ઉપાડે.

૧૬૫. કુવામાં હોય તો અવાડામાં આવે. ૧૩

અર્દું કુલવાય તે વિષે.

કુવામાં હોય તો અવાડામાં આવે. અર્દું કુલવાય.

મૂલં નાસ્તિ કુતઃ શાખા.

પરણે પાનેતર નહીં ને અધરણીમાં ચીર લોધાએ.

પેટમાં ખાય નહીં તે ભીજને શું આપે ?

માથા વગર પાથડી શી? દીવેલ હોય તો દીવો બળો.

યાવત્ત તેલં,^૪ તાવત્ત બ્યાખ્યા.

૧ એઠલે થરે નહીં. ૨ ગદ્વાપચીસી ૧૫ થી ૪૦ સુધી. ૩ આટયો=કાણ્યા
ચોર પથર ઉપાડતાં પણું કરે નહીં. ૪ જ્યાં સુધી તેલ ત્યાં સુધી વાત.

મૂળમાં પાયો જ નહીં ત્યાં ચણુતર શું ?

ખાટલે મોટી ઝોડ, કે પ્રથમ પાગો જ નહીં.

ઘરમાં હોય તો અધાર દેખાય. મૂળમાં રેણીએ તો પાંદા પીએ.

દ્વાહુરો—ભર્ષે છદ્ધું પાઠએ, વાકી કરીએ આસ;

ચુકે સરેનર્યે ગયે, કષ્યસે ખુલે ખાસ. ૨૨૬

Nothing is made out of nothing.

Nothing comes out of the sack, but what was in it.

What is in the pot will come on the plate.

૧૬૬. દરદ માત્રની દવા. ૫

દરદ માત્રની દવા. એક નારુ ને સો દાડ.

નારુ એટલા દાડ. સો દવા ને એક દવા.

પરમેશ્વરે સીના ઉપાય કરી મૃક્યા છે.

Every sore has its salve.

Pure air alone is worth hundreds of medicines.

૧૬૭. જેવો દેશ તેવો વેપ. ૧૬

જેવો દેશ તેવો વેપ. દેશ રિવાજ પ્રમાણે ચાલવું.

વાયરો વાય તેમ ચાલવું. દેશ દેશનો ચાલ છે.

દેશચાલ પ્રમાણે કરવું. ગામ રીત તે ગાલ્ખા રીત.

વાગે તેમ નાચવું.

મોટા ચાલે તે બીજે ચાલવું. થાય તેવા થઈએ ત્યારે સુધે રહીએ.

ગાંભ રીત દીવળી. ભીઅંને ચાટ ચાંદ. ગાડી વાટે તે ગાલ્ખા વાટ.

દ્વાહુરો—જેસા વાચે વાયરા, તેસી લીજે ઓછ.

અનતી દેખ બનાઠએ, પર ના દીજે જોટ. ૨૩૦

નોંધણું—તુ ને ચાલે ઉગલુ એક, તો હું ચાલું સાક;

તું ને ચુંદું લાકુ, તો હું લોહેઅની લાટ.

તું છે હુંક ખુંક, તો હું છું મરદ સુણણા.

તું છે કોણી.નાળી, તો ટકા તેરને તોલડી તારી.

Do as the most do, fewest will speak evil of you.

I'm a Roman in Rome. Be a Roman in Rome.

દૂધમાં સાકર ભળી. હીરો ને કુદનમાં જડયો.

રપાળો ને શાણુગાર્યો.^૧ જેબું રૂપ તેવા શુણુવાળો.

દ્વાહુરો—વિદ્યા સાથે દ્રવ્ય મળી, રહે ન એહે ઠામ.

સોનાની કિમત ધણી, નહીં સુગંધી નામ.^૨ ૨૩૫

૧૭૫. પોતાનું રાખે ને પારકું તાકે.^૩ ૬

પોતાનું રાખે ને પારકું તાકે.

મારું મારું આગદું, તારું મહારું સહિયારું.

પારકો ભાલ લુટાય ને બંદાનું દિલ દરિયાય.

મારું મારા ખાપનું, તારું મહારું સહિયારું.

મેં સખકા ખાડું, મેરા ખાય સો ભર જય.

તું મારા મહોમાં આંગળી ધાલ, (કે કરડી ખાડ) હું તારી આંખમાં
આંગળી ખોસું.

૧૭૬. અર્ધી મૂકીને આખીને ધાય, તે અર્ધી પણ ખોઈ બેસે. ૮

અર્ધી મૂકીને આખીને ધાય, તે અર્ધી પણ ખોઈ બેસે.

લાખના સ્વમા કરતાં નાંખીઓ રોકડો સારો.

આલ ખાડું કે વાટળ ખાડું. બધું લેવા જય તેતું સમૃદ્ધું જય.^૪

કુળ લંબ કે લુમ લંબ. ચાલતી રેળુને લાત ન મારવી.

ખડ માંકડીની પેઠે એક પગ ટેરવીને મૂક્યા પછી બીજે પગ ઉપાડવો.^૫

બહુ કરે તે થોડાને માટે.

A little in one's own pocket is better than more in another's purse.

૧૭૭. અંતે લલાનું લલું થાય. ૬

અંતે લલાનું લલું થાય.

સૌના લલામાં રાળ રહેવાથી પરમેશ્વર આપણું બહું કરે.

લલા કર લલા હોયગા, સોદા કર નદ્દા હોયગા.

૧ આંનયો. ૨ સારા શુણું ને સાહેણી એક ટેકાણે મળે નહીં. ૩ તાકેદીવાની દ્વારા કરે. ૪ દૂધતાથે રહોમાં રોટોલો લેઈ નથી બિતરતાં પાણીમાં પોતાનું પ્રતિદિન લેખું. ૫ દૂધતાના રહોમાંને રોટોલો લેઈને જતાં હેણાયો. તે દૂધતાના રહોમાંને રોટોલો લેવા જતાં પોતાના રહોમાને રોટોલો પાણીમાં પડી ગયો. તે ગયો તે કર્યો બીજાનું લેવા જતાં રહોમાને રોટોલો જય તે કહેવત થઈ. ૬ એક ધંધો ચોકડીય તો ભાલે ચોકસ થાય, ત્યારેન આગડો ધંધો છાડવો.

સારી છમ વાપરીનું પણ પુણ્ય છે.

આંગળી ચીખાનું પણ પુણ્ય છે.

દુઃમનનું પણ ભુંકું તાકતું નહીં.

માયું વાણારનું પણ ભુંકું તાકતું નહીં.

દાહુરા—ચલ દેખવ સંપત્તનું ચલ, ચલ યૌવન ચલ દેહ;
ચલાયલી કે જોકમે, લલાભલી કર લે. ૨૩૬

કરવત કાતર ને કુજન એ વેરી જૂદાં કરત,
સોય સુદુગો સજન એ, લાગ્યાને સાંઘિત. ૨૩૭

૧૭૮. અતિશયમાં સાર નહીં. રંગનાં કુંડાં ન હોય, ચટકાં હોય. ૧૦

રંગનાં કુંડાં ન હોય, રંગનાં તો ચટકાં હોય.

અતિશયમાં સાર નહીં.

સણું રસમે રાખીએ, અંત લિછે નાહીં.

અતી સર્વત્ર વજનેતુ.

અતિશે વલોવેથી ઝેર નીકળે. અતિ તાણે તુરી જાય.

અતિ ધર્માથી ચંદ્ર(શિતળ છે છતાં)માંથી આગ નીકળે.

અતિશે ભયન કરવાથી ઝેર વરી આવે.

દાહુરા—અતિ ભાદો નહિ જોલવો, અતિ ભાદી નહીં ચૂપ;

અતિ ભાદો નહિ બરસવો, અતિ ભાદી નહીં ધૂપ. ૨૪૮

અતિ ધાણું ન તાણીએ, તાણે તુરી જાય;

તુટ્યા પણી જે સાંધીએ, ગાંઠ પડે વચમાંય. ૨૪૯

Double charging will break even a cannon.

Too much of a thing is good for nothing.

Excess in merriment is the mother of grief.

Every thing in excess is poison.

૧૭૯. ધપે મારીને પાથડી બંધાવવી. ભેણમાં ટોળીએનો ને માથે
કુણો. ૭

ધપે. મારીને પાથડી બંધાવવી. ભેણમાં ટોળીએનો, ને માથે કુણો.

હગીને ઉસહતું. માયું કાપી ને પાથડી બંધાવવી.

મારીને રોવા ઐસહતું. તમાંએ મારી રોટસો આપવો.

નાક વાડાઈને જોળમાં ટોપરાનો^૧ વાડકો આપવો.

He breaks his wife's head and then buys plaster for it.

૧૮૦. અજવાળી તોચે રાત. ૬

અજવાળી તોચે રાત.

છાસ મીઠી પણ કંઈ દૂધ નેસી? ડાહાપણ તોચે બાપડીનું.

કમાણી તે પણ સ્ત્રીની. ડાંણું તોપણ પણ.^૨

દ્વાહુરો—ગજ ગાડી પણ સાથરો, અજવાળી તોચે રાત;

ભાથી^૩ ભૂપ સરીખડો, આખર લીલની જત. ૨૪૦

નેડકણું—ગાંડું તોચે ગરાસિયું, ડાંણું તોચે કુચ;^૪

લુંકું તોચે ભગતકું,^૫ રૂકું તોચે પુંછ.^૬

અશેલ તોચે બામની, અજવાળી તોચે રાત,

ડાંણો તોપણ દારીઓ, એંતે જત કુઅત:

શરદ પુનેમની શોભીતી, અજવાળી તોચે રાત,

ભણીગણી ડાહાપણ ભરી, આખર સ્ત્રીની જત!

૧૮૧. દીઠ રસ્તે જવું ને દીઠ રસ્તે આવવું. ૮

દીઠ રસ્તે જવું ને દીઠ રસ્તે આવવું. આડેરસ્તે જય તે નક્કી ખતા ખાય.

અનાણ્યું દૃગ વેહોરતું નહીં. અનાણ્યું દૃગ ખાવું નહીં.

અનાણ્યા પાણીમાં ઉત્તરવું નહીં. સીધે રસ્તે ચાલે તો કોણ ઢાય જાલે.

સીધી વાટ મૂઝી, લીધી આડી. ભાગે ધરી કે જિલાને ગાડી.

Never wade in unknown waters

૧૮૨. અનાણ્યો ને આંધળો ખરાખર. સો જેસી ને એક ડેસી. ૮

અનાણ્યું ને આંધળું ખરાખર. સો જેશી, ને એક ડેશી.

અનાણ્યો હાચે હા કહે. અનાણ્યો છેતરાય.

સો હુંશીઆર ને એક વડેકિગાર. બોમીઓ ભૂલો પડે નહીં.

અનાણ્યાની બલા હૂર. અનાણ્યાને દોય નહીં.

Ignorance has no light.

૧ ટોપરા સુધાંત અર્થી નાળાઓની કાચલી અથવા એકાંતા ટોપરાનો કાચલી વગરનો ભાગ તે અર્થી નાળાઓનો “વાડકો.” ૨ પણતો વિશ્વાસ ન થાય. ૩ ભાથી=બાથુનું બાણું બાંધે તે. ૪ દુધ=કણુંબી. ૫ ભગતહું એટેસે બોળો ને જાયો માણ્યસ તે મુંકું કરી શકે નહીં. ૬ રૂકું તોચે પુંછ=પુંછું રૂપાળું હોય, પાણું પુંછું કોણું લુચે? બધા મુંદું સામું લુચે.

૧૮૩. રંકને મળ્યો રૂએ, તે વાખ ઓદાવું કે કુંબો? ૧૨

રંકને મળ્યો રૂએ, તે વાખ ઓદાવું કે કુંબો?

અણુદીઠાતું દીંહું, તે માર સુણાને મીંહું.

અનાજ પારંકુ, પણુ પેટ કાંઈ પારંકુ. ૨ આંધળાને ઉછેદીઓ મળ્યું.

લીખારીને છોકરે લાત દીડો.

ખાવામાં ન જુંબો તે વેહેલો ખાદ્યે સુંગો.

દ્વાહુરો—મા દ્યાતાં દળાંહું, ખાપ ભરાવતા તોણી; ૨

તેના દીકરા રથમાં એહા એ વાત કાંઈ ચોડી? ૨૪૧

ખાખર ખોદણું ને ખડવઢણું, કેદેખાંધ્યા ખદ્દા; ૩

કારડીઆં ધોડે ચયા, તે અવળા વાતો અલ્દા. ૨૪૨

ખાપ ચયતા ખાવળીએ, મા વીણુતાં તોડી; ૪

તેના દીકરા ધોડે ચયા, એ વાત કાંઈ ચોડી. ૨૪૩

સોરડા—ખાવામાં ડોઢાળ, સામાનું સમજે નહીં,

એ અગનેતરો કાળ, સાચું સોરડીએ લણો. ૨૪૪

ખીયડના ખાનાર, તેને મીઠાધીએ કાંધાં ભળો,

પણ સમજે નહીં ગમાર, સાચું સોરડીએ લણો. ૨૪૫

લેકકણું—ભૂખની છોકરી સથમાંપે પરી, તે રાખું રણી ને ખીયડી જરી.

There is no pride equal to enriched beggar's.

૧૮૪. લાડી પાડી નીવડે વખાણ. ૮

લાડી પાડી નીવડે (નીવડ્યે) વખાણ.

અણુદીધ્યું મોતી નીવડ્યે વખાણ.

અર્થું નાળિયેર નીવડે તે ખરે. વહુ ને વાંડી નીવડ્યે વખાણ.

ચાક ઉપર પીડિા, તોલો ઉતરે કે તોલી.

દુલારનો નીલાડો નીવડ્યે વખાણ.

આ તુંબલીને માથે અર્તાલીશ સંસ્કાર, છેડે ખણ્ણ.

દ્વાહુરો—દોહા લાકડ ચામડાં, પેહેલાં તે શાં વખાણ?

વહુ, વછેરાં, છોકરાં, નિમડીએં વખાણ. ૨૪૬

૧ ઉછેદીઓ=ખીયાળ ગણું હોથી તેનો માલ. ૨ માણી ખાંદી ખાંદી કુપડાંની તેણી. ૩ ખદ્દા=લેડા. ૪ કારડીઆં=દનપુસોમાં હંલદી નાત. ૫ ભણ્ણ=બૈલન્દુ-પ્રણા. ૬ રાખ=નરના લોધને થાશમાં રંધેલી રાખડી કહે છે.

Praise a fair day at night.

Judge not of men or things at first sight.

The proof of the pudding lies in eating.

૧૮૫. અતિશો લાલથી છોકરાં અગડે, મહોડે રહડાંયું છોકરાં
મહોમાં મુતરે. ૧૧

અતિશો લાલથી છોકરાં અગડે, લાલકાં છોકરાં ગાંડીઓ.

ઓટાં લાલથી છોકરાં અગડે.

સોનાની કટારી ડેડમાં બંધાય, પેરમા ન ખોસાય.

છોકરાંનો વાંક આવે ત્યારે કૃત કહડાવો, રેશે તો મોતી નહીં ખરે.

જણી જણ્યું, પણ વણી જણ્યું નહીં. હૃદ ને ડાંગ બને રાખવાં.

લુખાં લાડ ને ઓથીએ ખાડ. મહોડે ચડાંયું છોકરે મહોમાં સુતરે.

અવરાવવો છોકરાંને સોનાનો કોળોએ, પણ મહોડે ચડાવવાં નહીં.

કાને કાટે દેખું નહીં, ન લાલનું તો લેખું નહીં.

Nurture goes beyond nature.

Birth in good family is good, but breeding is better.

૧૮૬. અજ્ઞ તેવા ઓડકાર. ૫

આહાર તેવા ઓડકાર. દૈવતાના છોકરા કોયલા, અને છોકરી રાખોડી.

દીવો અંધારે ખાય, તેનું છોકરે કાજળ.

અજ્ઞ તેનું ભન અને પાણી તેવી વાણી.

દાહુરો—અંબ ઝોપે પરિવારસુ, મહુ ઝોપે પત ઓઈં;

તકોરસ જેડા, પીએંદો, વામે અક્ષલ કઢાંસે હોઈ. ૨૪૭

૧૮૭. અજ્ઞ, વસ્તુ ને આખરું એ ગ્રણુની તાણુ. ૧૬

(કંગાલ સ્થિતિનું વર્ણિત.)

અજ્ઞ, વસ્તુ ને આખરું એ ગ્રણુની તાણુ.

અજ્ઞને ને દાંતને વેર. ચુલા પાણીઆરા વર્ચ્યે લેન લેવાય.

અઠાર ગાડાં ભૂખ. ધરમાં આડી શેરીની (ધૂળ) ઉં છે.

ધરમાં ચોખીશ હાથનો વાંસ ફરે છે. ધરમાં દીકરેએ મળે નહીં.

હતુમાન હુદીએ કહાડે, ને ભૂત ભુસકા મારે છે.

૧ આંદો ઝોપે છે ત્યારે પાંદડાં હોથ છે, ને મહુડો ઝોપે છે ત્યારે પાંદડાં ખરીનય છે, ને મહુડાં ગરે છે. એવાં જાહનાં ઝીળનો દાડ પીનારમાં અક્ષલ નહીં.

દહાડે ધણી દેખે નહીં કાંઈ, તો રત્ને ચોર શું દેખે? ૧
 ભાયડો શું રળે કે રાંડ રળે? ભાયડો શું લાવે કે રાંડ જાટકે?
 ધરમાં હાંલાં કુસ્તી? કરે છે. તેના ધરમાં ધંગીને અપવાસ પડે છે.
 એ તો કહકથંગાલી છે. ત્યા તો માંખીઓ જાટક આવે છે.
 મારવાડની માંજી, ૩ એ તલમાં તેલ નથી.
 ચારે ખુણે ચાર અગિયારસ અને વચ્ચે જન્માષ્ટમી રાસડા લે.
 જુંપડામાં રહેનારને જુમણું^૪ કેવું?

He lives from hand to mouth.

૧૮૮. અર્ધ વસાનું માનવી, વીશ વસાનું લુગડું. ૩

અર્ધ વસાનું માનવી, વીશ વસાનું લુગડું.

એક તુર આદમી, હજર તુર કપડા; લાખ તુર જેવર, કરોડ તુર નખરા, ૫
 લીંધું દુંધું આંગણું, ને પહેરી ઓઢી નાર (શાબે).

Fine feathers make fine birds.

૧૮૯. જ્યારે આવે પ્રેમની રોડી, ત્યારે નહીં પ્રભાત કે ગોડી. ૫

જ્યારે આવે પ્રેમની રોડી, ૬ ત્યારે નહીં પ્રભાત^૭ કે ગોડી.

ગા-રાંડ ધેલી, ન જુએ તડકા કે હેલી. ૬

જઠાયા દેવ ને ન ગણયું ચોમાસું.

મનમાં હુક્કાસ આવે ત્યારે શુકન કે સુહૂર્ત જેવું નહીં.

જલટ આઈ હોડી, તો કયા મલાર કયા ગોડી?

૧૯૦. ન રહ્યા ધરના કે ન રહ્યા ધાટના. ૧૧

ઓણી બેય ચૂકી. ન રહ્યા ધરના કે ન રહ્યા ધાટના.

ન રહ્યા આ તડના કે ન રહ્યા પેલા તડના.

૧ ભીઠીઓ ને વાધદો એ ભાઈ હતા. ભીઠીઓ ધરમાં સુતો હતો. તે જાખ્યા:-
 “ભાઈ, ચારે ખાતર પાણું.” ત્યારે વાધદો ખહાર સુતો હતો તેણે જવાબ આપ્યો:-“તારો
 ઉપર હાથ ક્રેસ્લી રહે, એટે મારા ઉપર હાથ ક્રેસ્લા મોકલજે.” એટે કશું જવાનો બંધ
 નથી. ૨ ડાંલાં તેથી ખડખડે. ૩ મારવાડમાં દુગળ વધારે પડે છે તેથી ત્યાંના દોકાન
 ગુજરાતમાં જિતરી આવે છે, અનાજના કઢાકા હોવાથી અનાજ મળે ત્યારે તેણો ખડું
 ખાય છે તેવા દોકાને “મારવાડની માંજી” કહે છે. ૪ જુમણું=સોનાનો એક જતનો
 દાળીનો, તે ઊકમાં પેહેરાય છે. ૫ નખરા=નીમક અંગનું. ૬ રોડી=ગીલઠ. ૭ પ્રભાત
 અને ગોડી રાગનાં નામ છે. ૮ હેલી=વરસાદનાં આપણાં એકપદ એક આવતાં લય

વંદ્યું દૃધ ઉકરડે નંખાય.

હગાણું નહીં ને ધર રખાણું નહીં. ૩

વણીશ્રમદી વંદ્યો તો એક ખપનો ન રહ્યો.

જોટો ત્યાગ તે પંડતું ને ભાષાપતું બગાડ્યું.

ધાર્થિનો કુતરો નહીં ધરનો કે ધારનો.

ગઢાપણું ને અલાર્યેપણું એચે જાય.

દોહરા—તુલસી આ સંસારમે, સયોં ન એક કામ;

દુગધમે દોતું ગયે, ભાવા મીલી ન રામ. ૨૪૮

ભાવા મોક્ષો જઈશ, જે ભાવી નહીં પરણીશ,

ભાવો થઈ ભાવી વરે, તે એ બગડે ભાવીશ. ૨૪૯

He is nowhere

૧ વંદ્યું=અગડું. એ દૃધ કશા કામમાં આવે નહીં.

૨ એક સુથરે પંઙ્ગ ખનાયો. તેના ચાર પાયા ઉપર પુતળી કરી, અને તે પુતળીઓનાં માથાં ઉપર પંઙ્ગની છની કરી. પુતળીઓના પેઠમાં એવી રીતનું યંત્ર કામ તેણે જોડવું કે, રાતના પહેલા પોહેલાના ચમન કંદ્યાણ, બુપાલો કંદ્યાણ અને ખીડુણ રાગના સુર થાય; મંદ્ય રાતે નાઈ, શંકરો, અટ લગેરેના સુર થાય; પાછદી રાતના હિંદેલ, સોલીણી, કાલિંગડો વગેરે સુર થાય, ને સખાર થતામાં લેરવ, લેરની, સિંધુ, લેગ, આસા, પીભાસના સુર થાય. આવો સુંદર પંઙ્ગ રાજને તેણે બેટ કર્યો. રાજ તે લિપર રાતે સુતા તો આનંદ આયો, અને સુથારની અદ્ભુત કારીગરી માટે ધર્યાયા આપી હનુમતેક રૂપીઆની પેઢાશનું એક ગામ લક્ષીસ આપ્યું.

સુથારની આવી ચદ્રી દરા લેધને દરછથી તે સહન થયું નહીં. એથે દરછાયોએ દેશભી કૃપાનાં, ભખમભનાં, કીનભાષનાં લુગાં રંગઘરંગી લાણી, તેના તંખું શભિયાણું અનાચ્યા; કનાતોને જરીની ઝાલર તથા તેમાં પંડ પાડીને વેલ, ઝડ લુગાનાં સીવીને વળગાઓં. કામ આપી નાતે કર્યું ત્યારે વરસ દહાડે પુરું થયું. રાજને લેટ કરવા સાર તંખું, શભિયાણું, કનાતો, અંદરની બીંગાત બધું દરખારગઢમાં તેચોએ છલ્યું કર્યું. રાજને તે જહેર થતો લેવા આચ્યા. લેધને લુગાંં બહુ ભારી કીમતનાં વાપરેલાં, કારીગરી પણ ઉત્તમ મ્રકારની લેઈ રાજણ ખૂશ થયા. દરછાયોએ તે બધું રાજને લેટ કર્યું. રાજ ખૂશ થઈને દરછને મુલે છે કે, તમે મારો તે આપું. તેથી દરછાએ માણ્યું કે, “સુથારે બનાવેલા પેંઙ્ગ ઉપર બેસી અમારે હગવું છે.” રાજ વચ્ચની બંધાયેલા તેથી પંઙ્ગ મેંગાવીને એક લુહા વંડામાં મુક્કાયો. દરછાયાંદી કેટલાક પંઙ્ગપર બેસી હગવાના છે, એ વાતની સુથારને ખબર પડતાં સુથારની તાત એકડી કરી. તેઓ વિચારવા એક કે આપણું અપમાન દરછાએ બહુ કર્યું, હવે શુ કરું? ત્યારે નાતે ઠરાવ કર્યો કે દરછનાં ધર સળગાયો. સુથારના ધરોમાં પહેલાં છેલીયાંના પોઠલા બાંધી પુરુષ તથા લીયોએ દરછના ધર પાછળ ઠગલો કરી. સળગાચ્યાં. તે લેઈ દરછની લીયો. કક્ષાણ કરી દરાં ભારમાં આવી. દરછ હગવા જોલેલા તે અધુરે મૂકી હોયા, ચાં કેટલાંક ધર સંજગેલાં તે રાખી શકાયાં. નહીં. તેથી મુહેવત થઈ કે, “હગાણું નહીં ને ધર રખાણું નહીં.”

૧૬૧. ખડુ કુલે તે કરમાવા. ૬

ખડુ પુલે તે કરમાવા. ખડુ એહેંક તે મરવાને.

સન્નિપાતમાં તેજ દેખાય, તે ભરણનો ધસારો.

દીવો ધેર જવાનો થાય ત્યારે વધારે તેજ કરે.

ખડુ અઠયા તે પડવાને. પુલને ધેડે ચડે તે આખર પડે.

Pride never leaves his master till he gets a fall

૧૬૨. પ્રભુ પાધરા તો વેરી આંધળા. ૧૪

પ્રભુ પાધરા^૧ તો વેરી આંધળા.

લાગ્યશાળાને જંગલમાં ભંગલ. નિર્બંગાને વસ્તીમાં કડાકા.^૨

જેને રામ રાખે તેને ડાણુ આખે.

ખુદા મહેરથાન, તો ગઢા પેહેલવાન.

સીધા હે રખ, તો જખ મારે સખ.

અલ્લા યાર હે, તો બેડા પાર હે.

પરમેશ્વરને ઘોળે બેઠો, તેનો ડોઈ વાળ વાંકા કરે નહીં.

જુસંકું રાખે સાંઈથાં, માર શકે ન ડોઈ.

જુસંકું ઘેણી અહ્સા, ઉસંકું કયા કર શકે અહ્સા?

જેને સહાય દિનાનાથ, તેથી ડાણુ લીડે બાથ?

લાગ્યશાળાને ભૂત રણે, અકમ્ભની સ્વી રણે.

દ્વારું—પ્રભુ હોય પાધરો, તો શરૂથી શું થાય?

પત્થરા ઝેંક પાપી, પણ પુલ થઈ દૈલાય. ૨૫૦

કરે કષ્ટમાં નાખવા, દુરિજન ડારી ઉપાય.

પણ પરમેશ્વર પાંશરો, વાળ ન વાંકા થાય. ૨૫૧

Whom God will help, none can hinder.

Fortune often raises a man more than merits,

Give a man luck and fling him into the sea.

૧૬૩. અસીજવાન નર ભવેત સાધુ, કુરૂપ નારી પતિત્રતા.. ૬

અસીજવાન નર ભવેત સાધુ, કુરૂપ નારી પતિત્રતા.

ખુદું જેગી સહેને જતિ. આંધળું દળે કે ગાય.

ગમા ઢીકા થયા એટલે બંદ નેકખાખ.

^૧ પ્રભુ પાધરાને અદ્દલે દ્વિસ પાધરા પણ આદે છે. ^૨ કડાકા=અધ્યવાસ.

ન મળી નારી એટલે સહેણે આવા ખલાયારી. વૃદ્ધા નારી પતિવતા.
 જે થાય ભાવડીયું, તેને ન મળે કાવડીયું.^૧
 દીલા એટલા વીલા.^૨

૧૬૪. અર્થો ચર્ચમાંથી દાણો ચાંપી જોવાય. ૪
 અર્થો ચર્ચમાંથી દાણો ચાંપી જોવાય.
 થેડા ઉપરથી ખધાની પરીક્ષા. અંગુઠા પ્રમાણે રાવણ.
 કાકા દીડે કુંભ દીડું, તે માઝા દીડે મોસાળ દીડું.
 By a handful the whole sack may be known.
 A whole may be judged by a part.

૧૬૫. આકૃતિર્ણણુનું કથયતિ. ૫
 આકૃતિર્ણણુનું કથયતિ. ચેંચલની અંખ કહી હે.
 જે નર ઇષે આગળા, તે નર નણુણા ન હોય.
 પાણી રૂવાડીમાં ઝળક્યા વગર રહે નહીં. એની શિકલજ કહી હે છે.
 Countenance is the index of mind.
 In the forehead and the eye,
 The lectures of the mind lie.

૧૬૬. લાકડાની તલવારે ખાલું. ૧૦
 (કામ કંદં કરવું નહીં ને શીશિયારી ભારવી તે વિષે.)
 લાકડાની તલવારે ખાલું. કામ કંદં કરવું નહીં ને મેતીઓ ચોક પુરવા.
 આખુનજ ધાકડા તોડશો તો કહે વે। કાદ્રકા કામ;
 આખુનજ ભીચડી આશો ? તો કહે બિસ્મિલ્હાહ.
 સવાલ-કમાડ પુંઢે કોણું ? જવાબ-વહુ બિચારાં.
 સવાલ-શું ખાય ? જવાબ-તો કહે, ત્રણ તગારાં, કામ કરવાને ના
 બિચારા, શેખાઈ કરવા “હા” બિચારાં.
 ખાવા પીવામાં નહીં વાણ, કામ કરવામાં કંઢે ગ્રાણ.
 વાઢી અંગળી ઉપર સુતરે નહીં તેવો છે.
 જ્ઞાનો અળીઓ, ને કામે ગળીઓ.^૩

૧ માવડીયું=એક પૈસો, ત્રણું પાછ. આજણ ત્રણાના પૈસાં ઉપર કાલડ કે ત્રાં-
 વાની છાપ પડતી હતી તેથી કાડિયાવાડમાં તે પૈસાને કાવડીયું કહેવાની ચાલ પરી છે
 તે આજ પણ છે. ૨ વીલા=હેકાણા કે પાચા વંગરના. ૩ ગળીઓ ખળદ જેને હાંકે
 છ્યારે જેસી જય.

દ્વારા—લૈયનક તો લૈયાજ, દ્વાજનક સરદાર;
લડનેમે સાટરપટર, પગારકું તૈયાર. ૨૫૨
કામ પર તો શ્રવ નહીં, અન્ન ખૂબ ભાવે,
ભિની ભિની ખીચડી, ઉંચ ધરાધર આવે. ૨૫૩
લોડકણું—કુવા વસમા, જેતર વસમા, વસમી ઐડવી વાડી;
ધરમાં બેઢા સૌ બોલે, પણ સલામાં ન જિધડે જાડી. ૧

૧૮૭. ધાંચીનો બળદ આખો દહુડો ક્રીયો, પણ ડેરનો ઠેર. ૨૧

એક બે ને એક નહીં. સાંગો બોલકું કરી આવ્યો.

ધાંચીનો બળદ આખો દહુડો ક્રીયો પણ ડેરનો ઠેર.

કાકા માંઝા^૨ તો કુદ રંઝાં.

આપી રાત દળી દળને ટાંકણીમાં ઉધરાંયું.^૩

કાંલું પીંનયું રતું હ. આડાઅવળા ને આશીર્વાદ.

રણીઓ ગઢવી કયાં ગયા હતા? તો કહે ધેરના ધેર, ને લરડકા લેર,
બે મહિના ગામ જઈ આવ્યા, તો ધેર પચાસ પરેણું આવ્યા.^૪

આપી રાત રોધ, ને એક હોસી સુધ.

હરીલાધ વડોદરે. હિરા વોધે જઈ આવ્યો,

સાસુ મૂવાં, ને વહુએ જણ્યું, ધરમાં ત્રણુનાં ત્રણુ.

ગામ જઈ આવ્યા, મુંડાવી આવ્યા અથવા મુંડ કરી આવ્યા.^૫

ખાતરીભાધ ખાડમાં તે ખાડમાં. ધોઈ હથેળામાં ધુળ ભરી.

લીંઘડે ચક્યા, પીપળે ચક્યા, પણ ડેરના ઠેર.

શોક ક્ર્યાં, તો કહે જ્યાં ને ત્યાં.

કુથડો એડી^૬ શરીરીઓ જેમા લા નહીં કે સા.

કાકા ક્ર્યાં તો કહે ડેરના ઠેર.^૭

મેહેનત બરણાદ, શુનાહ લાજમ. વેહેલા ઉક્યા ને ભૂલા પછા.

લોડકણું—ખરા ચહુડાવી ખાસડાં પહેંચી, ભાંચી ચહુડાવી ભાંહે;

આમ તેમ ફરીને, આવ્યા ધરની માંહે.

Like a mill horse, that goes much but performs no journey.

૧ જડી=ઝડુ ડાચું. ૨ માંઝા=પરણ્યા, ધર માંઝુ. ૩ ઉધરાંયું=એકું કદ્યું.
૪ ક્ર્યાંય નોતા ગયા. ૫ કાંઈ કામ ન થયું હોય લ્યારે. ૬ એડી=એલુ, લા-સનાદ,
સા-ગંધ. ૭ એષ્ટદે પંચ ક્રપાણો નહીં ને ડેરના ઠેર.

૧૯૮. અળતામાંથી નીકળ્યું તે લાભ. ૬

અળતામાંથી નીકળ્યું તે લાભ.

ભાગતા ભૂતના વાળ પણ સારા, મૂર્ખ પારી તે લાભમાં લેણું.
જતાં ધન હેખીએ, તો આધા લીજે બાંટ.

દળતાં ફાકણું તે લાભ. અળતામાંથી ઝુકણું તે લાભ.

આગ લગતે ઝુપડે, જે નીકળ્યું તે લાભ.

ભાગે ચોરી મેંધી નહીં.

મરતાં રહ્યું તે ધરડું ને ખાતાં રહ્યું તે ભીજ.

Something is better than nothing.

Better a bare foot than no foot at all.

૧૯૯. પાણી પહેલાં મોઝાં ઉતારવાં. ૧૭

પાણી પહેલાં મોઝાં ઉતારવાં. પાધડીનો વળ છેડ.

ધર્જા એતમે, અચ્યા પેટમે ને વસંત પાંચમનાં લભ લીધાં.

આગળથી કુલાઈ વળવું નહીં. પરણ્યા પહેલાં અધરણી.

મૂળમાં ભારી નહીં ને સાસરે સંદેશો. મુશ્ખા પહેલાં પોક.

વિવાહ પહેલાં માંડવો. દાઢી પહેલાં દીકરી.

લેંસ લાભ્યા પહેલાં ખુંટો જોડવો. દાન આપ્યા પહેલાં સ્વરિત.

જન્મયા કે મુશ્ખા પેહેલું સુતક. વડા પેહેલાં તેલ.

દરદ પેહેલાં પીડા. પૂછ્યા પેહેલાં જવાય.

લેંસ ભાગોળે, ને ઘેર છાશ છાકમછોળ.

ગામમાં પેસવાના સાંસા, ને પટેલને ઘેર જનાં પાણી.

૨૦૦. કહું તો મા મારી જથ્ય, ના કહું તો ખાપ કુતા ખાય. ૧૪

(સુરી વચ્ચે સોપારી.)

કહું તો મા મારી જથ્ય, ના કહું તો ખાપ કુતા ખાય.

એક તરફ અર્ણવનાં નીર, એક તરફ જાડી ગંભીર,

એક તરફ કુવો ને બીજી તરફ અવાડો.

સુરી વચ્ચે સોપારી. ભૃંગને બન્ને ખાલુ માર.

એક તરફ કુવો ને બીજી તરફ ધરો.

એ ધાડે અહુગ. ગળે ગાંઠ ને મહોડે કુચો.

કાશીનું કરવત જતાં વેહેરે, ને આવતાં વેહેરે.

સાપે છિંદુર ગળી, મૂકે તો આંખનો થાય, ને ગળે તો મરી જાય.
આગળ સાપ ને પાછળ વાધ. એ પાંતીનું હુઃખ.

દોહુરા—શ્વાસ જાથે ગ્રીતડી, દો પાંતીકા હુઃખ;

ખીજ્યા કાટે પાંબંકું, રીઝ્યા ચાટે સુખ; ૨૫૪

દેવતામાં એ હુઃખ છે, અનુભવે પરખાય;

જગતો બાળે અંગને, કરતાં દાગ દઈ જાય. ૨૫૫

Between the hammer and the anvil.

૨૦૧. રોગી વૈદ શા કામનો ? ૩

રોગી વૈદ શા કામનો ? બીખ માગી લોગ લોગવવા, તે દાટવા જેવા.

દોહુરો—જેગી બોગી વૈદ રોગી, શુરા પુઠે ધા; ૨

ધાતરવાદી બીખ માગે, એ ચાર મોળા ધા. ૨૫૬

Though the physician or others, yet thyself is full
of sores.

૨૦૨. મહેતાળ મારે નહીં ને લણુવે નહીં. ૧૦

મહેતાળ મારે નહીં ને લણુવે નહીં.

થાપડ થાપડ લાણું, ચોર માથે છાણું.

આપલ ઐઅપલ કર્યે છોકરાં ઉછરે નહીં.

દોરાધાગા કર્યે છોકરાં ઉછરે નહીં.

દોરા ધાગા કર્યે છોકરાં થતાં હોય, તો ગૃહસ્થાશ્રમ કોઈ માંડે નહીં.

પટેલીઆનું પંચ. ૨

પાપડીઓ વીર રીઝરો નહીં અને ખીજરો નહીં. ૩

દોહુરા—રીઝે કણું ન હસ્ત અહે, ખીજે અહે ન ડેશ;

જયસે પીયુ ધર રહે, વયસે ગયે પરહેશ. ૨૫૭

વાયડ થઈ વાતો કરે, નહીં કળ વકળ;

મહોં મન કોઈ આપે નહીં, જખ મારે જેમલ. ૨૫૮

ચોર જઈ ચોવટ કરે, હે દોરદીને વળ,

સારુ દેખીને બળ, જખ મારે જેમલ. ૨૫૯

૧ કહેવાય “શુરો” ને નાસી જંતાં ધા વાગે તે પુંદરીનાં વાગે માટે ખરો શુરો નહીં.
ધાતરવાદી=કીભીઆગર. ૨ કોઈ વાતનો છોડો આવે નહીં. ૩ પાપડીઓ પીર છે તે
રીઝ તો ખસ(ખુનદી) થાય ને ખીજે તો તાવ આવે; માટે દોઢો પાપડીઓ પીર નાણી
નમે ખરા પણ નમીને માગે કે “પાપડીઓ પીર રીઝરો નહીં ને ખાનરો નહીં.”

૨૦૩. સમયને માન છે, પુરુષને નથી. ૭

સમયને માન છે, પુરુષને નથી. ગાદીને માન છે, ગાદીને સંદર્ભ.
આવતો દિવસ આળખવો. ૧ જર ને જુહાર.

દોહરા—સમે સમે બલવાન હે, નહીં પુરુષ બલવાન;
કણે ગોપી લુટીયું, એ અર્જુન એ બાણુ. ૨૬૦
નર નરકે પાસ આવત નહીં, આવત હિન્કે પાસ;
વા દિન કદું ભીસારીએ, કહેત બિહારીદાસ. ૨૬૧

નોડકણું—કયા કરે કિસ્મતકી ભાત, ભુરદી લિકે મારે લાત;
પહુંખા ફારસી બેચે તેલ, હેંગા એ કિસ્મતકા બેલ.

Man is the creature of circumstances.

૨૦૪. આમે ત્યારે એટલું ને ધાંયને જમે કેટલું? ૧૮

(અડસટ લેણું અડસઠ)

આમે ત્યારે એટલું ને ધાંયને જમે કેટલું? ૨

ખજુરાનો એક પગ ભાગ્યો તોએ શું, ને સાંજે તોએ શું?

લાખ ત્યારે સવા લાખ. લાખનું દીવાણું, ત્યારે ચોળાણું શું વાળું? ૩
નવાણું ત્યારે પુરા સો. ગાડા ઉપર ગાંસડી, લાદી ઉપર પુણો.

સાપના (મંત્ર) લેગા વીધીના પણ લણુવા. પેટ વરામાં પુણ્ય વરે.
ધા લેગો ધસરકો, ને લાંઠી લેગો લસરકો.

સો ત્યારે પચાસ. ચહુડ દીયાડા કાંધપર, સો તેમ પચાસ.

સો મણુ સુંદરું થશે, ત્યારે અર્ધશેર આદુનું પણ થશે.

પાંચના ગોવાળ ત્યારે પચાસનાએ ગોવાળ.

ભરતીએ ગાડે સુપણાનો લાર શો જણાય.

લેગા લેગો ધાણુદો થઈ જાય. અડસટ લેણું અડસઠ.

ખડુ દુઃખીઓને દુઃખ નહીં, ને ખડુ રણીઓને રણ નહીં.

૧ એટલે નરમાશથી વરતી કોઈનું સાહે કરું. ૨ એ સંખંધી મૂળ વાત એમ છે કે—સાસુ વહુ અને ખશાય ચાલનાં હોવાથી પોતાનાં પ્રેમપાનોને જમાડવા વિચાર થયો
ત્યારે સાસુ કહે છે, “જોડો વહુ લાપિા” (એટલે અણોટ કરો,) જમાડવામાં એ થાલણું ને
એક છીપો; ત્યારે વહુ કહે છે કે “આમે ત્યારે એટલું, તો ધાંયને જમે કેટલું?” સાસુ
સમજ્યાં. સાસુનો રાખેલો છીપો અને વહુનો રાખેલો ધાંયને ખન્ને જમ્યા, ખાલણું ખાણે.
૩ વાળું=સાંજનું. જોનન.

છડીએ પાછળ છોકડે.^૧

રા, ધા,^૨ ને રીતોએ બધું લેણું.

૨૦૫. ભૂખી નોતરી ને કાખમાં લાણું. ૭

ભૂખી નોતરી ને કાખમાં લાણું. આટા તોલ કે ઢીકરી જલતી હે.

મીની મીની દૂધ પીશો?^૩ તો કહે સસણી રહી છું.

મહારાજ જમશો, કહે શી વાર?^૪ તો કહે તારી વારે મારી વાર.

શેખમીએં શિરાવશો?^૫ તો કહે સાનક બગલમાં છે.

ડારી ડારી નાતરે જરો?^૬ તો કહે રેઠીએ જિલાળાને જ બીજી છું!

દાહુરો—મેમાન, માગળું ને મહિપતિ, ચોથી ધરની નાર;

એ આપ્યા વિષુ ખસે નહીં, કહે લાવને લાવ. ૨૬૨.

૨૦૬. વાધરી સારુ લેંસ મારવી. ૪

વાધરી સારુ લેંસ મારવી. ૧૩ ભાગી જિટીપણું કરું.

ખીલા ભાટે લીત પાડવી. ૨૪ આગ લગાડી તાપણી કરવી.

To bring nine pence to nothing.

૨૦૭. આટો વેચી ગાજર ખાવાં. ૬

આટો વેચી ગાજર ખાવાં. ૩૦૪ વેચી શેઠાણી કહેવરાવવું.

કંકણું વેચીને કણી કહેવરાવવું.

ટકા આપીને મેહેતા કહેવરાવવું.^૭

કાળીનો વર હોસીલો, ને માથે પીછાં (છાગામાં) ખોસેલો.^૮

૨૦૮. ગઈ શુજરી સંભારવી નહીં. ૫

ગઈ શુજરી સંભારવી નહીં. ગઈ તિથિ નેથી પણ વાંચે નહીં.

શુજર ગઈ શુજરાન, ક્યા જુંપડી ક્યા મેદાન?

આજની ધડી ને કાલનો દહાડો. (સંભારવું જ નહીં.)

૧ ગાધામાં ભાડું એક છડીએનું ક્રેસું હોય ને પાછળ છોકડે ભક્તૃત બસે.
 ૨ ધા=કોણે મારું. ૩ રીતોએ=અુમ. ૪ “એકો લે ને મેહેતો કહે.” મેહેતો એટેદે સરકારી કે દરખારી અધિકારી. મેહેતો કહીને સાથેનો માણસ બોલાવે, તો ને ગામમાં જય ત્યાં લોકો માન આપે, અને જિતારા, ચીધાંની સારી રીતે બરહાશ યાય તેમાં પૈસાનું ખર્ચ લાગે નહીં, તેથી આગળના વખતમાં મહેતો કહેવરાવવા સારુ સેહેજ ખર્ચ કરીને મેહેતો કહેવરાવતા તેથી આ કહેવત થઈ છે. ૫ વર એળખવા સારુ.

દ્વારુસો—સુખકા હિન અહી જત હે, દુઃખકા હિન અહી જત;
ગયે દિવસ સો સ્વમુવત, ભાસત હે એહી લાત. ૨૬૩

Say no more of what has passed.
Done is done, it cannot be undone.
Let bygones, be bygones.

૨૦૬. આદાની સુંદ થઈ ગઈ છે. ૪

(માણસ ફીઝર કે દુઃખથી સુકાઈ ગયું હોય તે સંબંધમાં.)

આદાની સુંદ થઈ ગઈ છે. મીઅાં સુકાઈને સાલ થઈ ગયા છે.
હાડચામડી વર્ષે છેદું લાગી ગયું છે. હાડકાનો માળો થઈ ગયો છે.

૨૧૦. આવી ભરાણું લાઈ આવી ભરાણું. ૮

આવી ભરાણું લાઈ આવી ભરાણું. આન ઇસે લાઈ આન ઇસે.
નવડે પાંચડે પંચાણું, હેઠ આવ્યા તે કંચાણું.^૧
હવે લાડકું લાગે ચખું છે. લોકડી ખયેડે પડી છે.^૨
ચું કરો કે ચાં કરો, હવે તોલમાં આવ્યા છો.
હાથ હેઠ આવ્યા પછી, શાસુંતીચું થવાય નહોં.
ધામાં આવ્યા પછી લાંઘુંડું થાય .

૨૧૧. રેતીમાં નાવ ચલાવવું. ૧૦

એ તો રેતીમાં નાવ ચલાને છે.

આની પાધડી એને માથે, એની પાધડી આને માથે.
ગાયના લેંસ હેઠ અને લેંસના ઘડકરી હેઠ. ડાંડે મીડે ચલાવવું.
આકડોકાનો માંડવો રચવો, અચવા આકડોકાની ગાઢી હાડવી.^૩
મેઘ હાંકવું. એ તો હલસાણી છે.

પુછતું પલ્લાં માસીને, તે માસીતું પલ્લાં પુછેને.

મુંજ વગર પેહેડી માંડવી. પોલે પાને વેપાર.

Borrowing Peter to pay Paul.

૨૧૨. પીરની માનતા સુજાવર વધારે. ૪

પીરની માનતા સુજાવર વધારે. હેવતું માહાત્મ્ય પુનરી વધારે.

૧ કુઈ દુખાણુમાં આવવું. ૨ એટલે એવી સપડાઈ છે કે નાસી છુટાય તેલું નથી.

૩ આકડોકા એટલે જરના સાંકાની છાલ ઉતારીને માંહેના ગર્ભના કકડા કરીને છાલની સળાંઘા જાશી તેનો માંડવો કરવો કે ગાઢી કરવી.

શેઠની આખર ગુમાસ્તા વધારે. માખાપની આખર દીકરા વધારે.

The leader's glory is magnified by his followers.

૨૧૩. દેશ ચાકરી ને પરદેશ ભીખ. ૧૨

દેશ ચાકરી ને પરદેશ ભીખ.

(હુઃખ હોય ત્યારે) ધર મૂક્યાં ને હુઃખ વીસયો.

જ્યાં રોજગાર ત્યાં ધરથાર. જ્યાં રોજ ત્યાં ધર.

ગાને ત્યાં ગરાસ. રોજગાર વગર ધર ખાવા ધાય.

જ્યાં કમાણી, તે દેશ આપણો. ધર ખરે અપોરે મૂક્યું છે.

ખલે ડાથળો, ને દેશ મોકળો.

દ્વાહુરા—ગોડા પૂછે ગોડીચા, કીયો લદેરા દેશ;

સંપત્ત હોય તો ધર લલાં, નીકર લદો પરદેશ. ૨૬૪

કવી, કેણ, ને સિદ્ધ કળા, અતિ ચૌડા અભ્યાસ;

એતા જાય પરદેશમાં, જ્યાં ગાને લાં ગરાસ. ૨૬૫

કરીએ જઈ નિવાસ જ્યાં પૈસાની પેદાશ;

જંગલમાં મંગલ કરે, પૈસો જેતી પાસ. ૨૬૬

૨૧૪. આંખમાં કમળો તે જગત આખું પીળું દેખો. ૮

(આપ તેવું જગ વિષે.)

આંખમાં કમળો તે જગત આખું પીળું દેખો.

આપ તેવું જગ. મન ઉદાસ તેને જગત ઉદાસ ભાસે.

ચોર બધાને ચોર દેખો. જાતે ચોર તે સગાભાઈનો વિશ્વાસ કરે નહીં.

પોતે ચોર તે બધાને ચોર જણો.

પોતે હોય તેવા સામાને ધારે. ગાંધાને મન હુનિયા ગાંડી.

To jaundiced eye, every thing appears yellow.

You measure every man by your own standard.

૨૧૫. આપ લલા તો જગ લલા. ૮

આપ લલા તો જગ લલા. રૂડી માણુસ બધું રૂડુ કરી દેખાડે.

આપણે વેત નમીએ તો સામો લથ નમે.

રાખપત તો રખપત. તું સુજંકું તો મેં તુજંકું. નમતાને સૌ નમે.

માન આપીએ તો માન પામીએ. ધરનો રોટલો અહાર આવો છે.

૧ ચૌડા=અહોળો. ૨ આપણે વેર મેમાન આવે ત્યારે દોયદો હે માન આપીએ. તોજ બહાર જઈએ ત્યારે માન હે રોયદો આપણું મળે એ સાવર્ધ છે.

As you salute, you will be saluted.

Love begets love. Good mind, good find.

૨૧૬. મુશ્ચા પછવાડે ભાલ, ગોલણુ ભર ગાડાં ભરે. ૬

મુશ્ચા પછવાડે ભાલ, ગોલણુ ભરે ગાડાં ભરે.

મુશ્ચા પછી ભરે લીત થાય. ભરનારને ઉચ્ચારી જનારની ફીકર નહીં. આંખ મર્મિયાણી એટલે જગનો નાશ. આંખ મર્મિયાણી, કે નગરી લુટાણી.

સોરઠો—અધ ભુરી અધ વાલ, બિલાં કે કોઈને અપાય નહીં;

મુશ્ચા પછવાડે ભાલ, ગોલણુ ભર ગાડાં ભરે. ૨૬૭

After me will come the Deluge

૨૧૭. પૈસા ધીરિને ભાગે તે હુશમન. ૬

પૈસા ધીરિને ભાગે તે હુશમન.

ધીરિને ભાગે તેની અક્ષલ જય આવે. ૩૨ કરવે વેર.

ધનકા ધન ગયા, ઓર દોસ્તકા દોસ્ત ગયા.

મોજ શાખ ક્યારે ? તો ધીરનાર મળે ત્યારે.

ધપાખધી ક્યારે ? કે માગવા આવે ત્યારે.

Lend your money and lose your friend.

૨૧૮. આપીણું, કાંઈ ધાલ્યા તો નથી ? ૬

(પૈસા માગવા જય ત્યારે માગનારને જવાખ આપે છે તે સંધિ.)

આપીણું, કાંઈ ધાલ્યા તો નથી ?

આવડી અધીર કેમ આવી છે, કાંઈ નાસી તો નથી જતા ?

દેનાં લેનાં ક્યા બઢી બાત હે. લેના દેના ગાંડુકા કામ હે.

સોક કૃષે સાડ, આધા ગયા નાડ; દશ દેયેગે, દશ દીલાયેગે,

દશકા દેના ક્યાફ, દશકા લેના ક્યા ?

કુંડલિયો—જુઠો મોઠો અચન કણી, અણુ ઉધાર લે જય,

લેત પરમ સુખ ઉપકે, લેકે દીયો ન જય;

લેક દીયો ન જય, ઉંચ અર નીચ બતાવે,

ઝણુ જધારકી રીત, માંગતે મારત આવે;

૧ મર=ભલે. ૨ બરણી કે તલવારના હાથનું હેણું કે ભુડો છેડો. ૩ જવતાં. આ હુનિયામાં જવતાં અર્થી ભુરી લેટલી કે અચન વાલ લેટલું કોઈને અપાય નહીં, અને ભરી ગયા પણ ગોલા લેવા ભરે ગાડાં ભરી લઇ જય.

કહે ગિરિધર કવિરાય, જની રેહ મનમે દ્વા,
અહુત દિન અહી જય, કહે કાગજ તું લુડા. ૨૬૮

Give a thing and take again,
You shall ride in hell's main.

૨૧૬. આલ ફાટયું ત્યાં ક્યાં થીગઢું દેખું. ૧૦

આલ ફાટયું ત્યાં ક્યાં થીગઢું દેખું ?

પાણી ચારે તરફ દરી વળ્યું, ત્યાં ક્યાં જવું ?

મધ્ય દરિયે એડી,^૧ ભિગર્યાનો આરો નહીં.

હવે છેલ્લે ક્યારે પાણી આવ્યું છે. હાથ દીધે દુગામણુ રહે નહીં.

મ્રભુ પતળો, ત્યાં માણુસનું શું જેર ?

પેટ ફાટયું ત્યાં ક્યાં પાટો બાંધવો ?

સોરઠા—ભાણું ભાંગ્યું હોય, રેણુ દઈ રેવરાવીએ;

કાચ ફટક્યા હોય, તેનો સાંધો ન મળે ચુરના. ૨૬૯

હીરાગળ ફાટયું હોય, ન્રાગે લેઈ તુનાવીએ;

કાળજ ફાટયું હોય, સાંધો ન મળે સેણુના. ૨૭૦

બહુર બળતર હોય, ઓસડ કરી ઓલાવીએ;

કાળજ બળતર હોય, ક્રી ઓલાય કાળીએ. ૨૭૧

No fence against a flail.

૨૨૦. ગાખ્યીને ઘેર ગાખ્યી આવ્યા, સાંલળો ગાખ્યીનુ. ૧૫

(લિડા મારવા વિષે.)

કાંકરા લોડે ત્યાં વાંસનળ પાણી દેખાડવું.

ખરે બ્યોરે તારા બતાવવા. કુણ હોય ત્યાં પાણી બતાવવું.

લુંકું બોલતું તારે કંલુસાઈ કરવી નહીં.

રદાપા પહોરનું ડીગ મારવું, તે દૂખળું ન મારવું.

બાર મણુનું ડોહેણું, ને તેર મણુનું ખી. લિડા મારવો.

એક પૂણી પડી, તેમાં બાર ગામ દખાઈ ગયાં.

આંખલીએ ડોહેળાં બતાવવાં. આંખા આંખલી બતાવવા.

બાર ડોસનો માંઝવો અને તેરા ડોસનો વાંસ દીડો.

આંધળા ચોરે ચાંદરકુ દીંકુ. દુદેણીમાં પરમેશ્વર દેખાડવા.

દોહરો—ગપી કહે ગપ ન મારે, ગપ મારતાં ખીંદું;
સવા ગજતું કારેદું, ને દોઢ ગજતું ખીયું. ૨૭૨
બોકણું—ગપીને થેર ગપી આવ્યા સાંલણો ગપીજુ,
ખાર હાથતું ચીલદુ, ને તેર હાથતું ખી.

A camel in Media dances on a small cab.

૨૨૧. રોચેથી કાંઈ દહાડો વળે છે? ૫

રોચેથી કાંઈ દહાડો વળે છે? રોચે રાજ કાંઈ ભળે છે?
આમે તોટો ને આમે તોટો, ખાને રાંડ વી ને રોટો.
સરજયું થાશો શેઠ, કર દ્વયકાળો ધારશી.
આમે દિવાળું ને આમે દિવાળું ત્યારે શું ચોળાનું વાળુ?

Sorrow will pay no debt-

૨૨૨. રાત અંધારી ને તલ કાળા, લે વાણીઓ તારા ને તારા. ૮

રાત અંધારી ને તલ કાળા, લે વાણીઓ તારા ને તારા.

અંધારાની ખાંધી એ. અંધારે ખાંગ.

રાતે સાડલે રાંડ ને પાશેર લઈ ગઈ ખાંડ. રાત માનું પેટ છે.

રાત રાણી ને વહુ કાણી.. સો મણુ તેલેર અંધારે.

વળતાં વળી, તે લેઈ ગઈ તેલની પળી.

All cats are green in the dark.

Ignorance augments our evils.

૨૨૩. અંધેકી ગાવડી અને અલ્લા રખવાલ, મડા ઉપર વિજળી
પડે નહીં. ૧૨

અંધેકી ગાવડી અને અલ્લા રખવાળ. અંધેકી ખાયડીકા અલ્લા બેલી.

રખડેલ વસ્તુતું આવરદા ધણું. થારને ઉછેરેલો પડે નહીં.

જિધાડે ભારણે ધાડ નહીં, ને જિજડ ગામે રાડ નહીં.

ખોટો કે ત્રાંભાનો ઝિપ્પો ખોવાય નહીં.

જિકરડાને વધતાં વાર નહીં. મડા ઉપર વિજળી પડે નહીં.

દેહની છાડીનો કોઈ ધણી નહીં. ગરીખનાં છોકરાં ને રામનાં રખેાયાં.

જિકરડામાં સૌ ચેપટી ચાંગળું ધૂળ નાખતાં જય.

હાહુરો—કોળી ભાઈનાં કુચ્ચાં બુચ્ચાં, જર બંદી ખાય;
પીઆવાનું^૧ પાણી પીએ, ને સેહેને મોટાં થાય. ૨૭૩

૨૨૪. મનમાં આવે તેમ ઓલખું નહીં, ને ભાવે તેઠખું ખાવું નહીં. ૪
મનમાં આવે તેમ ઓલખું નહીં, ને ભાવેર તેઠખું ખાવું નહીં.
જેમ તેમ અરડખું નહીં. અન પારકું છે, કાંઈ પેટ પારકું નથી.
શોભતું કરવું, સાંપડતું કરવું નહીં.

૨૨૫. નામ લીધે પાપ જય, કામ પણે જીવ જય. ૭

નામ લીધે પાપ જય, કામ પણે જીવ જય.

આવ મારી કાણી, તું ક્ષયાંય ન સમાણી!

જ્યાં જય ઉકો, ત્યાં સમુદ્ર સુકો. હાડીઓ એસે ત્યાં વિધા કરે.

ભાઈનાં પગલાં ચેવાં છે કે જ્યાં જય ત્યાં પાવન પટ.

મહેં સાડે પણું પગ ટાળ્યા જેવા છે.

હાહુરો—દાહો દીઠે હુઃખ ઉપજે, સંભારેં સુખ જય;
જે શરીરે દાહો સંચરે, ત્યાં હાલકદોલક થાય. ૨૭૪

It is an ill wind that blows nobody good.

૨૨૬. ભાલાળુની જનમાં, ને ખાવુંપીવું કાનમાં. ૧૧

ભાલાળુની જનમાં, ને ખાવુંપીવું કાનમાં.

લીલાલેહેર, ને ખાવાનાં ધેર. ખાવાનાં ઘોખાં, ને અખુભાઈનો સંગાથ.

સાપે સાપ મળ્યા, ને અભના લપકારા.

સાપને ધેર સાપ પરોણું, સાપે ચારી ધૂળ;

તાલાવેલી તાનમાં, સુઈ રહેવું મેદાનમાં.

ખાવાને ઘોખાં, ને પેહેરવાનાં ઘોખાં;

ખાનાંપીનાં ઘેરસહ્યા, ધીંગાળું બહેત.

નેડકણું—આવ મીઅાં, જવ મીઅાં, ધરયાર તુમારા;

ગાંઝું ખીઓ ખીયડી, બાસણુ હમારા.^૩

મીઅાભાઈની જનમાં, બાનાં બાજે તાનમાં;

ઘણેનેકી બડી સાનમાં, ઓર ખાનેકા આસમાનમાં.

કોળીભાઈની જનમાં, ખાવું પીવું કાનમાં;

દોલ વાગે તાનમાં, સુધ રહેવું મેદાનમાં.

૧ અવાડો. ૨ દૃચ્છતું ખાવું. ૩ તેને અદ્દે ‘પકાઓ ખીયડી અરતન હમારા’
એમ પણ મોદાય છે.

૨૨૭. સાઠી ખુદ્દિ નાઠી. ધરડાં તે વેલાં. ૬

સાઠી ખુદ્દિ નાઠી. વર્ષે વધ્યા ને અક્ષલમાં ધરટ્યા.

ધરડાં ને વેલાં. પળાંએટ ને ચળીએટ (ચળેલ.)

ધરડાં થાય તેમ ગતિ જાય. ધડપણું તે ખાળપણું. ખુદા તે ખાળા.

ધડપણુંમાં અંગ ઢીલાં થાય, તેમ લુલી (જબ) વધે.

ધડપણુંમાં લધુ લાળ ને લખરી વધે.

Old age is second dotage.

૨૨૮. ઐઠાની ડાળ કાપવી નહીં. ૧૦

ઐઠાની ડાળ કાપવી નહીં. ખાવાતી ખાળીમાં હગવું નહીં.

આંખ કાણી કરવી પણ દિશા કાણી કરવી નહીં.

વીસામાનું ટેકાણું બગાડવું નહીં. આરા ફરિયામાં મીઠી વીરડી.^૨

હોસ્ત વગર હુતીઓ સુની અથવા અકારી. ખાખું તેવું પોદ્ધાં નહીં.

આશ્રયના રથાનને અવિચળ વાંચવું.^૩

લુણુહરામ થાંબું નહીં. લુણુનો સાચો તેને પ્રભુ રાંચો.

Cast not dirt in the well that gives you water.

૨૨૯. નાક વાઢીને અપણુંકન કરવા. ૩.

નાક વાઢીને અપણુંકન કરવા.^૪

આંખ કાણી કરીને વેર લેવું. હું મર્દ, પણ તને રંડ કહેવરાણું.^૫

૨૩૦. પેટથી સૌ છેડ. પેટ હુનીઆમાં સૌથી વહાલું છે. ૧૬

પેટથી સહુ છેડ. પેટથી વહાલું કોઈ નહીં.

પહેલી પૂજા પેટની, પછી દેવની. પેટ ભર્યું એટલે પાઠણું ભર્યું.

આપ જર્મયા એટલે જગત જર્મયું. પહેલે ધરમે, પીछે મસજિદમે.

યથા દેહે તથા દેવે. પહેલું પેટનું ને પછી પારકાતું.

આંગળીથી નખ વેગળા તેટલા વેગળા. સૌનો હાથ મ્હેં ભણી વળે.

પંથી વહાલું કોઈ નહીં. પિંડે તે અલાંડે.

પેટ ને પેહેરણું સાથે જ હોય.^૬

૧ દિશા કાણી કરવી એટલે ભિત્ર ગુમાવવો. ૨ મીઠા ખાળીનો વીરડો આરા ફરિયામાં મળે તેનાં જતન કરી સંભાળવો. ૩ વાંચવું=દાખલવું. ૪ ધીને અપણુંકન કરવા ચોતાતું નાક કાપવું. ૫ બાઈડો પેતાની સી ઉપર ક્રોંક બંસાયો. એટલે તેને “રંડ” કહી. બાઈડીએ કહું, “તમે ઐઠાં હું રંડ કહેવાળ નહીં.” લ્યારે પુરુષે કોથ ચ્યાં હતો માટે કહું, “હું મર્દ, પણ તને રંડ કહેવરાણું.” ૬ પેહેરણું=કમર હોઈ પેહેરવાતું.

માયેથી ઉત્તરતી સગા પાપને માયે લય, તેની દ્વીપર નહીં.

ગાં - તણે આવે રોલો ઓટલે વાત પડતી ગેવો.

પેટ ભર્યું ઓટલે લંગાર લયોં. ગેર આગળ ચેદું તો બીજા કોને તેડું ?
ચેહેરું પેટ ને પદી શેડ.

સાખી—ધણુધુણુ ઘંટા ખાને, છાકારંદું રીજાવે;

અંજરીપંજરી લુટા હેવે, નગદ માલ આપ ખાવે.^૧ ૨૪૫

There is no body dearer, than one's self.

૨૩૧. અળખામળો અંખના પાઠા કેવો. ૪

અળખામળો અંખના પાઠા કેવો. તત્ત્વની જોટે વાવરવા કેવો.

ખુંડો અમરાયો. સોનાની જોટે વાવરવા કેવો.^૨

૨૩૨. પેટ કરાવે વેઠ. ૧૦

(પેટને માટે માલુસને ઉઘોગ કરવા કરજ પડે છે તે વિષે.)

પેટ કરાવે વેઠ. પેટ બધું ચુલાડે.

પેટની ઊથરીનું પૂર્ણ કર્યું પડે. પેટ ગુમ્માને છાઈ આવતું નથી.

પેટ સૌને લાગ્યું છે, તે ધંધે તો કર્યો જ પડે.

સો મણુની ઢાકી ભરાય, પણ સવારોસની ઢાકીનું પૂર્ણ યાય નહીં.

પેટને માટે લંકામાં જવું પડે. પરમેશ્વરે પેટ પાપની ખાણું કરી છે.

પેટ પ્રયંચતું મૂળ છે. પેટને માટે છાકરાં વેચવાં પડે.

૨૩૩. હૃથ આપીએ તો ગળું પકડે. ૧૦

હૃથ આપીએ તો ગળું પકડે. અંગળી આપીએ તો જોંચો પકડે.

ખાવાળ નમો નાશયણ, તો કહે તેરે ધર ધામા.

એસ કહેતો સુઈ લય. બારી સુકવાતું કહી બારળું સુકે.

રોટલો આપીએ, પણ ઓટલો ન આપીએ.

કડીએ^૩ ને ઢાળ ધરમાં પેસે તે નીકળ નહીં.

૧ છાકારળની લંઘતિલિથિને દિવસે સુંઠ, ટોપંન, સાકર વગેરેની પંજરી ખનાવે છે તે મ્રસાદ છાકારળને તેમના પૂર્ણરી ધરાવે છે અને તે મ્રસાદ પૂર્ણરી ખાવા કે થાંદાણ મેઝળા મનથી સૌ રોવકોમાં વેદુંચે છે. બાણી મગન, મોહનથાળ બીજ સુખરી ને નગદ માલ હોથ છે તે પેતે આય છે, તે મ્રસંગને આ સાખી લાગુ છે. ૨ રાઈ રાઈ જેવા ઝીણા રવા કરવા જેવો. ૩ કડીએ ન્યાં ત્યાં નવાં નવાં કામ ણતાવ્યાં જ કરે ને દેણ કેયાં નય.

૨૩૮. ઉપરકી તો આછી અની, ભીતરકી તો રામજી જાને. ૧૨.
 ઉપરકી તો આછી અની, ભીતરકી તો રામજી જાને.
 દાપટીપ તો ખૂબ છે, માંહેલા ગુણુ મહાદેવ જાણે.
 ઊજળે લુગડે લખેશરી. ઉપર હીરા ચક્કયકે, માંહે કીડા કચ્કચે.
 સાણુ સગણીઆ. ઈદ્વરણુ જેવું ઇપાળું, માહે કહું એર.
 ગુણુ વિના ઇપ, તે જળ વિના ઝૂપ.
 દૃષ્ટને દ્યુ, ચલને સિરવાઈ^૧ મોટા પણ માંહેથી ઓટા.
 દ્વાહુરા-મોટાં ખાંધે પાગડાં, મહાજનિયા થઈ માહાલે;
 અન્યાપનો ન્યાય કરે, મરશે લુંડે હાલે. ૨૮૮
 થયા મહાજનના શેરીઆ, ન મળે કાંઈ માલ;
 માથાનો મળશે તદા, થારો ખુરા હવાલ. ૨૮૯
 માથે ધાલે પાખડાં, ધરે મહાજનતું નામ;
 પૈસા લેધને પરણુંબી, કેદેને દીધું કન્યાદાન. ૨૯૦.

An imposing exterior, but little worth.

૨૩૯. ઊજળે લુગડે દાગ લાગે. નીચા કુળને કલંક નહીં. ૮
 ઊજળે લુગડે દાગ લાગે. નીચા કુળને કલંક નહીં.
 લાજ વાળાને જેખમ. સદેલાને ચાંદુ નહીં.
 માર સમજુને. ધાંચીને લુગડે દાગ નહીં.
 કુલિન લજબ્યો લાગે. (અગર કુલિનને લાંજ પહોંચે.)
 કાળામાં મેસનો દાગ જણ્ણાય નહીં.

૨૪૦. સૌ ઉગતાને પૂજે. ૫
 સૌ ઉગતાને પૂજે (ચન્દ્ર કે સૂર્ય). શેડ એલે તે સવાવિશ.
 ઉલો શેરીઓ લાખનો, એઠો કાખનો.
 આળો રાજ સેવાએ, ને વળતી લીજે છાંય.
 ચમત્કાર વગર નમસ્કાર નહીં.

Men worship the rising sun.

૨૪૧. ઉધરાણી કરવી તો આકરી કરવી, ચાંપીને કરવી. ૨
 ઉધરાણી કરવી તો આકરી કરવી, ચાંપીને કરવી.
 આકરા આરા વગર કોઈ જંદ્ધ આપે નહીં.

^૧ દ્યુષ્પુષ્પ પણ ચાલવામાં મેળો. દ્યુ તે બે હોઢિયાનો ત્રાંખાનો સીકો; સિરવાઈ એક જતનો હુલાંગી જતનો સિકો જેની કિસ્મત કંઈ નહીં; પણ દેખાય દ્યુના જેવો.

૨૪૨. ઉધતો ગોક્ષે પણું જગતો ન જોક્ષે (લાલી કોઈનિ). ૭

ઉધતો જોક્ષે પણું જગતો ન જોક્ષે. જગતો મુતરે તેવો કો ઉપાય?
તુમ એકને જાણ, દરમ જીતને હો.

એક કાને ચાંખળાનું, ને જીને કાને કદાદી નાંખાનું,

કાન દેખું કદાદી નાંખાનું, અથવા ગાંઘાદાનું નહીં.

આખું આણ કાન કરયા. લાલીનેથી વાંખ ગઈની જર્વી.

૨૪૩. ઉધ અગાનું મોક્ષે જ અગાચા તું. ૨

ઉધ વેરણું છે.

દાહુરો—ઝા અગાનું ગોક્ષે જ અગાચા તું;

તાંડ કણું નાંદો ભાને, તો દાણો પારીથ હું. ૨૬૧

૨૪૪. કાદા રાણીને લખીન થયું. ૬

કાદા મરીને લખીન થયું. મરથાણી મરીને પાડેચા થયું.

મરથાણી શીખાળોઆં.^૧ શેઠ મરીને વાધ્યાતર થયું.

છુંગે પગદ્યાચેચી લાતરી નીચે પગદ્યાચે ખેચાનું.

દુનાદ્યા દાતાખુંઝો યગો, ને જદાદન લેવાને ગગો.

૨૪૫. ડાટનાં અડારે વાંકાં. ૬.

ડાટનાં અડારે વાંકાં. શેઠ, વાળ ને દાતરાં જો વષે વાંકાં.

ઓના સાંધા ઓટલા વાંકાં. ગાડુ ગાડુ લુદો.

આડુ ગાડુ કુમેહ.^૨

શુદ્ધાણ દે શેરણીનો સાંકા, ગાડુ ગાડુ રસ ન્યારો.

૨૪૬. દ્વણણું ભૂત કુસણે રણીઆત. ૮

દ્વણણું ભૂત કુસણે રણીઆત. કુદીનું મેંણ ટેકણે.^૩

કુંગાળ કાદણીએ રાણ. રાવળીઆં કુદ્દે રાણ.

લંડ કાદવે રાણ. કાણીને ડોગળે મુર.

ભૂત બાકળે રાણ. ટેડ ટેખાણે^૪ રાણ.

૨૪૭. ઉટે કર્યો ટેકા તો માણુસે કર્યો કાણાં. ૪

ઉટે કર્યો ટેકા તો માણુસે કર્યો કાણાં.

ઝુદાણે અનાદ્યા ઉટ તો માનદીએ અનાદ્યા ગેગાં.

૧ શીખાળોઆં=આડાર બદ્ધનારાં ૨ આડ ગાંડા પોરાના, ચાર આગલા ને ચાર

છાયાપા પગના. ૩ રાણ. ૪ ટેખાણો=પાણી ઈઠના કકડા, શાડાં.

હરાડી લોસને ગળે ઉહેરો.^૧

ઘાલીએ બાંધે, ત્યારે છુટવાની ઘારી રાખી ઘાલે.

૨૪૮. કુટેલા કુલ્લામાં ઘી ભરવું. ૮

કુટેલા કુલ્લામાં ઘી ભરવું. આડે માણેર ભરવું.

કુવો ઊડો ને ફાટેલી ઘોખે પાણી ભરવું.

ચારણીમાં પાણી ભરવું. કાણા ધડાથી પાણી સીયવું.

કુપાત્ર આગળ છાની વાત કરવી, તે વરદોડા ચડાવે.^૩

નાદાન પાસે છાની વાત તે ધજ બાંધે.^૪

ચોપાઈ-બાંધળો સસરો ને શાણગટ વહુ, કથા સાંભળવા ચાલ્યાં સહ,

સાંભળ્યું કશું ને સમજયાં કશું, આંખનું આંજણ ગાલે ધર્યું;

ઉડો કુવો ને ફાટી ઘાખ, શિખ્યું સાંભળ્યું સર્વે ફેંક. ૨૬૨

૨૪૯. મીઅં મહાદેવને બને નહીં. ૮

મીઅં મહાદેવને બને નહીં. ઘાપે માયાં વેર.

ઊદર બિલાડીના જેવો મેળ. બારમો ચંદ્રમા.

ઊભા રખા બને નહીં. મહેં દીકું ગમે નહીં. આંઝા વદે.

ચોરને ને ચંદ્રમાને વેર. ધૂવડને ને સૂર્યને વેર.

૨૫૦. એકડા વગરનાં મીડાં. ૭

એકડા વગરનાં મીડાં.^૫ એક રતી^૬ બિન એક રતીડા.

વર વગરની જન. સરદાર વગરની રાજ.

પાણી વિના પાણી જેવો. મીડા વગરનો.

સવૈયો-રતી બિન રાજ, રતી બિન પાઠ, રતી બિન છત નહીં એક ટીડા,

રતી બિન સાધુ, રતી બિન સંત, રતી બિન જેગ ન હોય જતીડા;

રતી બિન ભાત, રતી બિન તાત, રતી બિન ભાતસ લાગત ફીડા,

કુવિ ગંગ કહે સુન શાહ અકબર, એક રતી બિન એક રતીડા. ૨૬૩

૨૫૧. એકથી એ ભલા. ૬

એકથી એ ભલા. એકનું ચોસડ એ.

ચાર મળ્યા એટલે ચોરનો ભય ટાજો.

૧ લાકડાનો લાંબા કટ્કા દોરેથી બાંધી ગળામાં નાંખે છે તે. ૨ દાણારું તોલ કરવા સાર નજના આકારનું માપ થાય છે. તેમાં દશશેર માય તે માણ્ય કહેવાય છે. તે આહુ રાણી ભરે લાંબે તેના પેટાળ ઉપર એક દાણા રહી શકે નહીં. ૩ એટમાં રહે નહીં. ૪ જગતમાં જહેર કરે. ૫ તે કાંઈ ચાંકડો ન નહીં. ૬ રતી=તેજ અધવા પાણી.

પણ માલ નહીં, ને પાદ માય નહીં.

દોઢિયાંની કમાણી નહીં, અને પળની કુરસદ નહીં.

કાણો કામમાં, ને આંધળો વેપારમાં.

Great boast, small roast.

૨૫૫. જેણે રાખી લાજ(શરમ) તેનું ખગડું કાજ. ૧૦

જેણે રાખી લાજ,^૧ તેનું ખગડું કાજ.

જેણે ભક્તી લાજ, તેને નાનું સરખું રાજ.

જેણે રાખી શરમ, તેનાં કુટ્યાં કરમ.

સનસમાં^૨ ગાલણો થઈએ નહીં.

સનસમાં લેવાણો તે મુવેા. શરમ કરે નરમ, લરમ કરે ગરમ.

આહાર વ્યવહારમાં શરમ ચાલે નહીં. હરખે હગણો થૈએ નહીં.

આહાર વ્યવહારે શરમ ભૂકે તે સુખી થાય.

સાખી-ભાણો ઘેસી કુખ્યો ઉકે, ચાકરની રાખે માણ;

ધરની બાયડીથી શરમાય, તે સૂર્ખની રાણ. ૨૬૭

૨૫૬. એક ધાએ ઝૂવો ઓછાય નહીં. ૪

એક ધાએ ઝૂવો ઓછાય નહીં. એકદમ લાઉવો ખવાય નહીં.

આંખું ડાહોણું શાક ન થાય. ડેણીએ ડેણીએ જાંખું જમાય.

Rome was not built in a day.

Expect not all at once.

૨૫૭. એક દહૂકે એ પર્વ. ૭

એક દહૂકે એ પર્વ. એક રાંડ ને સો સાંદ.

જાજે કાગડે ધૂવડ વીઠયું. દીકરો એક ને દેશાવર ધણું.

સાત વાર ને નવ તહેવાર. ખાડા ગામમાં એ બારસ.

દિવસના કલાક ચોવીસ, ને કામ ચાળાશ કલાકનું.

૨૫૮. દિવાળીનું દાડખાનું ને પૈસામાં પલીતો. ૮

દિવાળીનું દાડખાનું ને પૈસામાં પલીતો.

એક દહૂકાની શોભા, ને જન્મારાની ઓલા.^૩

^૧ લાજ અથવા શરમ એઠેલે દખાઈ જવાનો તથા સામા માણુસને લેઈ આંખી માંથી શરમાઈ જવાનો શુણું તેનું નામ “લાજ અથવા શરમ.” ^૨ સનસ એઠેલે શરમ, તુ ચોભા=સુજવણું, શ્રીકદ્ર.

એક ધરીની શોખાઈ, જન્મારાનું હુઃખ.

શાભા એટલી ઓલાબા. નખલર સુખ, ને હાથલર હુઃખ.

કરે વરો ને ઉતરે અરો. કુલણું કુલ્યા મેં વ્યાજમાં કુલ્યા.

સાડા તણું દહુડાનો સન્નિપાત.

Short pleasure, long lament.

Every pleasure is followed by pain.

૨૫૯. નાને લડકે દિવાળી ને મોટે લડકે હોળી. ૩

નાને લડકે દિવાળી, ને મોટે લડકે હોળી.

એક દીવે દીવેા, ધણે દીવે દિવાળી.

નાને જમણે જમણુવાર, મોટે જમણે શંખુમેળો.

૨૬૦. એક નકટો સો નકટા કરે. ૧૦

એક નકટો, સો નકટા કરે. નકટા પોતાની નાત વધારે.

નેળી વળુંત્યાં તુમહુ રહે. ઓળીરતીં લરતી હોય ત્યાં તરતી થાય નદીં.

ધાલણું લાઈ માગે ને મગને.

વટલ્યો વટલાવે, બગલ્યો બગાડે. ખરડાયો ખરડે, મરડાયો મરડે.

કુષ્ટો કુષ્ટાડે. જુડો સાચાને વટલાવે.

હાહુરો-કહુંકા બમન કહુંકા ચેંદન, કહુંકા રાણો રાય;

નો બમનકા સંગ કરે, તો જડામૂલસેં જાય. ૨૬૮.

૨૬૧. સસ્સેકે તીન પાંચિ. ૭

સસ્સેકે તીન પાંચિ. એક નનો સો હુઃખ હુણો.

નરો વા કુંજરો વા. કાને હાથ હેવામાં માલ છે.

મગનું નામ મરી ન પાડીએ. ફેરવી બાંધવામાં માલ છે.

૧ ઓળીર=ગુણણીન ભાણુણી.

૨ એક જમાદારનો થોડા છ્યાને વગડામાં નાસી ગયો. જમાદાર તેનો પત્તો મેળવવા નીકળ્યા. સામા એ વાણીઓ મળ્યા. તેમને જમાદારે પૂછ્યું, “માસો થોડા નેયો?” વાણીઓમાંનો એક નાની ઉમરનો થોડા બીનઅનુભવી હોતો તેણે સાચેસાચું કહી દીધું, “હા, થોડા નહોં જાય છે. અમે નેયો.” એથે જમાદારે કહ્યું, “ચાલ ણતાલ,” સાચેના અનુભવી વાણીઓએ તેથી કહ્યું, “ફેરવી બાંધ.” એથે ખીને વાણીઓ (પથમ જાલનાર) જાલ્યો, “હા નેયો, મોટાં શીંગડાં છે.” એથે જમાદારે કહ્યું, “થોડાને શીંગડાં હોય નહીં. કાઈ ગાય બેંસ હરો;” અમ કહી વાણીઓને જવા દીધ્યો. તેથી વાણીઓ ફૂટ્યો ને રસ્તે પડી પોતાને કામે ગયો. તે છુપરથી કહેવત થઈ કે, ફેરવી બાંધવામાં માલ છે.

દોષરો—આવન અક્ષર મેં પડા, નજા અક્ષર સાર;
દદાંડું જાણું નહીં, લક્ષા અક્ષર ખાર.^૧ ૨૬૬

One refusal prevents hundred reproaches.

૨૬૭. એકનું થાખું ખીલે ઉથાપે. ૬

એકનું થાખું ખીલે ઉથાપે. મીઅાંખી નયા, ઓાર કાયદાખી નયા.
રાજ પલટે, દરસરા^૨ પલટાય. નવી નવી પ્રીત ને નવી નવી મળ.
ખણી બદલાય, ત્યારે અધી ખીછાત નવી. નવા રાજ ને નવી પ્રણ.

New Lords have new laws.

૨૬૮. એક ભ્યાનમાં એ તલવાર. ૬

એક ભ્યાનમાં એ તલવાર. એક ધરમાં એ ભત.
શીઆળ તાણે સીમ ભણી, ને કુતરે તાણે ગામ ભણી.
એક ધરમાં અહુ ભત તે તાણુમતાણુ થાય.
એક લાકડીએ હંડે તેનું સરખું ચાલે.
જણુ જણુનો જુદો ભત, તેમાં જય ધરતી પત.

Two heads in one cap.

Friends may meet, but mountains never greet.

૨૬૯. મરણુ આગમે (નોખમ વોહારે) તે ચાહે તે કરે. ૪

મરણુ આગમે તે ચાહે તે કરે. એક મરણુઓ સાંને ભારે.
જુવ ઉપર આવે તે ડ્રાઇન ગણે નહીં.
ને મોતસે ના ડરે વો ચાહે સો કરે.

૨૭૦. લુટાણુ તે રસ્તે જણું નહીં. ૬

લુટાણુ તે રસ્તે જણું નહીં. છોકરે તે પણ એક વાર છેતરાય.
ને રસ્તે ખતા ખાખા તે રસ્તો મૂકી હેવે.
કુતરે એક વાર રોટદો દેઈ જાય. દ્વીર દ્વીર ખનીઓ ગુડ નહીં હેવે.
એક વાર ખતા, એ વાર ખતા, નીજ વાર માદરખાતા.

Confide not in him who has once deceived you.

૧ ન “અક્ષર સહુમાં સારવાયો છે. “ના,” “હ” અક્ષર એટલે દેવાંડું જાણું નહીં, અને “હ” એટે દેવામાં મને હોંસ છે. ૨ દરસરા=કચેરીનાં માણસો.

૨૬૬. એ કાંઈ પરમેશ્વરનો દીકરો થઈ આવ્યો નથી. ૫

એ કાંઈ પરમેશ્વરનો દીકરો થઈ આવ્યો નથી.

એ કાંઈ દૈવનો દીકરો નથી. એને એ હાથ ને મારે પણ એ હાથ.
એનામાં છુબ ને મારામાં પણ છુબ.

એના માથામાં લોઠાના ગજ જખા નથી.

૨૬૭. એને એળાએ છે કોણું? ૩.

એને એળાએ છે કોણું? એ ડાની દીકરીનો દીકરો થાય છે?
એની એઓખાદ રી?

૨૬૮. કાળજી દૂધણે કૃયું, તો કહે સારે શહેરકી ઝીકર. ૪

કાળજી દૂધણે કૃયું, તો કહે સારે શહેરકી ઝીકર.

પંચાતીઅનાં^૧ છોકરાં ભૂખે મરે. દેશનું ડેણે તે ધરતું ખોણે.
મફતની પારકી પંચાતમાં શું વળે, કે છોકરાં મોટાં થાય?

૨૬૯. કાચા કાનનું તે નહીં સાનનું. ૩

કાચા કાનનું તે નહીં સાનનું. એને કાન છે, સાન નથી.
મોટાને કાન લર્હી કે ભરમાણું.

૨૭૦. એ તો ખરો નર છે. ૧૧

એ તો ખરો નર છે. એ તો સેડ સેડાં છે. એ તો ભડ છે.

એની ભાએ એને જ જણ્યો છે.^૨

એતો સિંહનું બચ્ચું છે. એને કાઈ ગાંજ શક તેમ નથી.

એ ડોઢાનો લીધો ખાધો જાય તેમ નથી.

એની ભાએ જ સવાશેર શું ખાધી છે.

એની ભાએ જ શીરો ખાઈ હિરો જણ્યો છે.

એ તો બડતાં પંખી પાડે છે. એ તો આખને થોલ હે તેવો છે.

૨૭૧. જન્મના જ્ઞાનીદાસ ને નામ પાડ્યું લીખારીદાસ. ૮

જન્મના જ્ઞાનીદાસ ને નામ પાડ્યું લીખારીદાસ.

મીઅં કર્યું રાતે હો? તો કહે, બંદો શીકલ એસીજ હો.

જખસે આયે બાલ, તથસે એઈ હવાલ.

^૧ બાંનગડીઅનાં છોકરાં પણ કહેવાય છે. ^૨ ખોળ માતાએએ એવો દીકરો જણ્યો નથી.

એ તો જન્મના રોતા છે. જન્મના હુઃખી, ને ઘ્યખ્તાવર નામ.
એ તો કોઈ હિલ્સ એ પાનડે થયાજ નથી.
એરડો જગે ત્યાંથી જ ચોલો.

દાહુરો—દાદા મ કરે દાખડો, એ વીરા મ કર વાર,
જે નર મુઓ ન ધર આંગળો, તે મરે ન ઝાંપાખાડાર. ૩૦૦

It is a poor heart that never rejoices.

૨૭૨. એ તો ગર્લશ્રીમંત છે. ૭

એ તો ગર્લશ્રીમંત છે. એ તો સોનાના પારણુમાં ઝુલેલા છે.
એ તો પાના ઝુલાંમાં ઉછ્યો છે. એ તો અસલ રેશમ છે.
એ તો દોલતમાં આણેટી મોટા થયા છે.
એ તો અસલ અમીર છે. એ તો કર્થી કામના ધણી છે.

He was born with a silver spoon in his mouth.

૨૭૩. એ મંગણે મેશ વળવા હે તેવા નથી. ૧૧

એ મંગણે મેશ વળવા હે તેવા નથી.^૫
એ કાધનાં દારિદ્ર કુંકે તેવા નથી. એક દી દીરીડામ ઐસે તેવા નથી.
એની ગાં—ભમરો છે. એ તો સદ્ધ રમતા ભમે છે.
એ કાધતું તોળે તેવા નથી. મંગળવારે માંડે ને આદિતવારે રંડે.
એણે કાધની ચોટલીએ હોરો નાખ્યો નથી.
એમાં કાધનો શુફ્ફવાર થાય તેમ નથી.
એ તો રમતા રામ છે. એ સામે સાજી ને મંગળે ભાંદા છે.

૨૭૪. પોતીઅં બગડી જય છે. ૧૩

(બીકણું બીક લાગે તે વખતની સ્થિતિ.)
પોતીઅં બગડી જય છે. પગમાંથી ધૂળ નીકળી ગઈ છે.

૧ “એ તો કોઈ હિલ્સ એ પાનડે થયાજ નથી,” એનો ભાવાર્થી—આડ વાવે કે ઢાડનું બીજ વાવે ત્યારે પાણી પાવાથી કોણા ઝૂટી નીકળે છે ને એ પાનડાં આવે છે તે પણ જયારે આવે નહીં ત્યારે જમીનમાં ને જમીનમાં બી ણણી ગણું કહેવાય છે. એહું બાજ નમાંદું ગણાય છે. તેમ જે માણસ કોઈ હિલ્સ યુષ થાય નહીં તેને આ કહેવત લાગુ છે. ૨ નહીં=નકાર ખાતાવનાર. ૩ મેહનત. ૪ મદદ. ૫ મંગણો—ચુલો. એ કોઈ કોણું ધાળું હિલ્સ રહે તો ચુલા ઉપર ધૂળવાળી મેશ બાજે. કારણ કે આજા હિલ્સ રસોઈ કરીની પડે. પણ એ એવા છે કે રોજ નવાં નવાં ડેકાણું શોધે ને નવા ચુલા કરે એદ્યે ચુલા ઉપર મેશ વળવા હે નહીં અર્થાતું અસ્થિર મનતા માણસ છે.

પેટનો ભળ એવો નરમ થઈ જય છે કે
જવ સુધીમાં આવી ગયો છે. શીહા
રાડ નીકળી ગઈ છે. એ તો જણે તે
અદારે લાઈ એકીલે, હો ક્રાલીકી ઝુકાં.
ક્રાલી ભાઈ કે ઝરડે, મીઅંભાઈકે બરડે.
મહો ઉપર લોટ બિડે છે. છાશખાકળા
લીંકું લીંડાને છખતું નથી. ૧ તાક મોકળા

૨૭૫. ગામ લાગીને (હુંટિને) ચોરાસી (ખાલ્સાણુની) કરવી. ૪

ગામ લાગીને ચોરાસી કરવી. લેંસ ચોરીને ખીલાનું દાન કરવું.
એરણું ચોરીને સોયનું દાન કરવું.

હોહુરો—રંપની^૨ ચોરી કરે, કરે સોયનું દાન;
ઊંટ ચરી જેયા કરે, કેમ નાખું વિમાન. ૩૦૧

૨૭૬. એવું સોનું શું પેહેરીએ કે કાન તુટે? ૭

એવું સોનું શું પેહેરીએ કે કાન તુટે?
એવું ઉત્તું શું કરવા ખાઈએ, કે મહેંમાં દાંજીએ?
ઊંડાં પાણી ને વહુ નાતી, એ બધાં દુઃખની નિશાની.
હોહુરો—આક દીધણું જવ રોટલા, છોડ હળીયાં ખાપ;
છાપડું ચુએ ને નાર કુલારળ, એ પાંચે મળીયાં પાપ. ૪ ૩૦૨

ચોપાઈ—પહેલું દુઃખ જે બારણું તાડ, ભીજું દુઃખ, પડોસી લખાડ;
ત્રીજું દુઃખ, જે વાંસામાં ચાંદું, ચોયું દુઃખ, જે બધાં માંદું. ૩૦૩
સાંકું ધર ને વચમાં વડ, ખાપ મૂર્ખ ને છોકરો જડ;
ખાવા ન મળે ને મોંડું તડ, માથે લારો ને આગળ દડ. ૫ ૩૦૪

૧ ણીકને લાઘે એવો આડો થયો છે. ૨ રંપ ઐતીના કામનું એક એનાર છે તે
પાંચ શેર લોઢાની થાય છે. તેવી રંપની ચોરી કરીને સોયનું દાન કરે એટલે પોતે મહા-
પુષ્યનું કામ કર્યું, માતી પરમેશ્વર સ્વર્ગમાં લેઈ જવાને વિમાન મેહદરશે એવી ચાસા
રાખીને જાટ ઉપર ચરી લાટ જુએ છે કે, કેમ વિમાન આખ્યું નહીં? પણ શર્ત આવે?
૩: આક દીધણું એટલે આકડાનું ખળતણું. ૪ આ હોહુરો નીચેની રીતે પણ યોલાય છે:—

આકા દીધણું જવ ચઢણું, છોડ ખાપ હળ્યાં;
અંધળી ખાયડી ને ધર ચુએ એ પાંચે પાપ મળ્યાં.

૫ દડ=રેતાળ રસ્તો.

જ્ઞાખી—તાણી બાંધે પાગડી, દાખી લેવરાવે નખ;
ચાંપી પહેરે મોજડી, એ અણુ સરળ્યાં દુઃખ. ૩૦૫

૨૭૭. એવો લોળો કે મૂકી જથું ગાગર ને લેઈ જથું ગોળો. ૭

એવો લોળો કે મૂકી જથું ગાગર ને લેઈ જથું ગોળો.
યોર આપી ને કટ્ટલીએ કહાડી જથું. ટેપણે ખાદી ને કાચલી આપે,
સોય આપી ને ડોશ લઈ જથું. લેંસ છોડી ખીલાનાં દાન કરે,
અનીઆ એસા લોળો, કે લવંગમે પૈસા તોલા.
લંગોટ દેછને પાઘડી લેઈ લે.

૨૭૮. લુંડામાં લુંડી ચાકરી. ૬

લુંડામાં લુંડી ચાકરી. ચાકરી, સખસેં આકરી.
પરાધીન સ્વપ્ને સુખ નાંઠી. ઉત્તમ ષેતી, મધ્યમ વેપાર, ને કનિષ્ઠ ચાકરી.
ષેતી સદા સુખ હેતી. નોકર ખાય ટોકર, ને દાસ તે સદા ઉદાસ.

દોહરા—નોકર બિચારા કયા કરે, પરાઈ રોટી ખાય;

શુલાય આંધી રાતંકું છુ, છુ કરતા જથું. ૩૦૬
લુંડામાં લુંડી ચાકરી,^૧ તેથી લુડો ભાર;
તેથી લુંકું માગલું, જે સુમ કહેને દાતાર. ૩૦૭
ચોર^૨ શુકન ન બાવરે, માગણું કષું ન જથું;
ચાકર ભીચારા કયા કરે, જો માલ પરાયા ખાય. ૩૦૮

૨૭૯. એની લાકડી ને એનો બરડો કે વાંસો. ૩

એની લાકડી ને એનો બરડો કે વાંસો.
એનું મહો ને એનું ખાસકું. એની મોઈ (ગીલ્લી) ને એનો દાવ.

૨૮૦. એનું ગાડું અટકયું છે. ૬

એનું ગાડું અટકયું છે. તેના ખાટલામાં માંકડ પણા છે.
તરસાળો આવી રહ્યો છે. હવે એને લે મેલ થઈ છે.
વાહાણું હવે છીધ્યું છે. હવે પોતીઓ હાથમાં રહ્યાં છે.

૧ કથા મ કર કસસું આમ પણ જોલાય છે. ૨ વેરથી બાહુર નીકળવામાં ચારને શુદ્ધ સારાં ન થાય તો નય નહીં. માંગણુંની મરજ પડે લ્યારે ધર મૂકી બાહુર જથું કે ન જથું પણ. ચાકર ભીચારો શુ કરે જે પારદે માલ ખાય? તેને નયારે હુકમ થાય લ્યારે ધર મૂકી બાહુર જથું પડે. માટે ચોર કરતાં, માંગણું કરતાં ચાકર કનિષ્ઠ.

ગાલ્લી ખાંચમાં પડી છે. દવે છબ આવે તેવું નથી.
દવે આરે શુદ્ધાં છે.

૨૮૧. એનું ગાહું ટીક ચાલે છે. ૪

એનું ગાહું ટીક ચાલે છે. અત્યારે ટાંડ લીલી છે.
એનું કામ સરળ ચલણું છે. અત્યારે તો વેપાર ઘારે ચાલે છે.

૨૮૨. મન હીઠિણે ચચુંછે. ૭

મન દિલિણે ચચુંછે. મન રિધર નથી. દય છુન ચઢાણે ચઢાણો છે.
એનું મન દ્વારા ચચુંછું છે. અત્યારે દિશા ચૂજતી નથી.
મનને અવદળ રહે છે. અત્યારે મત સુંગાણી છે.

He knows not on what leg to dance.

૨૮૩. કપાસીએ ટોડો કાટે નહીં. ૩

કપાસીએ ટોડો કાટે નહીં. ૧

ખીચડી કટે મેં આવન જાવન, રોટી કટે મેં મજલ પહોંચાવન;
દાલભાતદા સફાદા ખાના, ઉસકે ભરોણે ગામ ન જાના.

૨૮૪. ધણીરે ધણી મારા નિધણું ધણી, તું બેદાં મારે ચિંતા ધણી. ૮

ધણીરે ધણી મારા નિધણું ધણી, તું બેદાં મારે ચિંતા ધણી.
ખીચડ ખાયા, પેટ કુટાયા, તેરે રાજમેં કયા સુખ પાયા?
કાળા દાંત ને કથીનો ચુડો, તું કરતાં મારે રંગોએ રૂડો.
ધણીરે ધણી તેરે કયા ગુણું ગાળા, રેણીઓઝી લાટ તેરી પીડમેં ખાળા?
ધણીરે ધણી તારી ધમક ધણી, લાભ્યો તારે મૃળાની પણી;
બુંડા ધણીએ લવ ખાળવા, લેરે રંડ સેતાનની જણી.

દાહુદે—ધણી મારે લાંઢો, પાંચ પરાયાનું ખાય;

૩ મહિને માણું ખોણવે, ને વરસ દંડાએ નાઢાય. ૩૦૬

ચોપાઈ—આવેરે મારા નિધણું ધોરી, તમે લાભ્યા કેંગન ચોરી;

ધરમાં નથી તેલ ઓક પળી, તમને જોઈને ઊભી ખળી. ૩૧૦

૨૮૫. કપાળે કપાળે લુધી મત, પણ રોટલા ટાણે ઓક મત. ૭

કપાળે કપાળે લુધી? મત, પણ રોટલા ટાણે ઓક મત.

સુંડે સુંડે મતિલ્લિના. કોડે કોડે ખુદ્દ લુધી. કોડે કોડે કળા લુધી.

૧ હલું સોનન વધારે લેવાય તો પણ અખર્ણ ન યાય.

૨ લુધી=લુદી.

કખાડા^૧ ટાણે તેરીણી ચુપ ને મેરીણી ચુપ.

જેટલી વ્યક્તિ તેટલી પ્રકૃતિ. જેટલા મુનિ તેટલા મત.

Many men, many minds.

૨૮૬. પાપનાં ખડખડિયાં બોલ્યા વગર રહે નહીં. ૬

પાપનાં ખડખડિયાં બોલ્યા વગર રહે નહીં.

પાપ પ્રકાશ્યા વગર રહે નહીં. પાપીનું અંતઃકરણ તેને કો.

પાપનો ધડો ફુટ્યા વગર રહે નહીં.

પાપ ફડકાયું છે, પ્રકટ થયા વગર રહે નહીં.

પાપ પિપળ ચડી પોકારે છે. ખહુચરાળનો કુકડો પેટમાં બોલે.^૨

પાપનો ધડો ભરાય ત્યારે ફુટ્યા વગર રહે નહીં.

હરામનો માલ સેંસરો નીકળે.

A pitcher that often goes to well breaks at last.

૨૮૭. એંચ પકડ મુજે જેર આતા હે. ૭.

(કમજોર ગુર્સા બહેત વો માર ખાનેકી નિશાની.)

એંચ પકડ મુજે જેર આતા હે. મીઅં પદ્ધા પણ ટંગડી ઊચી.

વાણીઆવાણી તાણુ, તે ડેડ સુધી તાણુ.

કમજોર ગુર્સા બહેત, વો માર ખાનેકી નિશાની.

હેડમાં પગ ને અછે તારુ. મળો નહીં પણ મચ્કો ધણો.

મનમાં દશક હંડા, પણ ઉપરથી પતરાજ.

His prosperity is fled, but his pride remains.

A little pot is soon hot.

૧ કખાડું=નીચું, દુષ્ટ કામ.

૨ “ખહુચરાળનો કુકડો પેટમાં બોલે.” એક વાર સુસલમાન બાદસાહની ફોળ શું. શૂતમાં ખહુચરાળ માતા આગળ આવી. માતાળના મંદિરમાં કુકડા બાહુ તેથી સુસલમાને તે કુકડા આવાણી ઈચ્છા કરી. લોકોના મનની ધર્મ સંબંધી લાગણી હું આયાથી કુકડા નહીં આવા સાર લોકોએ બહુ કણું, પણ સુસલમાન ફોળ માન્યું નહીં ને કુકડા રોધિને આધા, જેટલા લોકોએ કુકડા આધા હતા તેમના પેટમાં કુકડા છવતા થઈને બોલ્યા, આનારા હેરાન થયા ને જેટલાક મરી ગયા. તે ઉપરથી લોકોમાં ચોલી વાત આલી કે, અધર્મને મારે ચાલી કુકડા આધા માટે પેટમાં બોલ્યા. તે ઉપરથી કહેવત થઈ કે, “ખહુચરાળનો કુકડો પેટમાં બોલે,” એટલે પાપ નાના વગર રહે નહીં.

૨૮૮. મૂકીએ ખસતું તો આવે હસતું. વાર્યા ન વળે, હાર્યા, વળે. ૧૧

મૂકીએ ખસતું, તો આવે હસતું. થાકે ત્યારે પાકે.

વાર્યા ન વળે, હાર્યા વળે. સન્મુખના ન ખાય, પીઠના ખાય.

સમા રલ્યા દ્વારા ન પીએ, તે વાંકા રલ્યા સુતર પીએ.

કુગળાને ખાસડાં બને ખાય ને દંડ પણ આપે. હાજના ખાળાને રહે.

કંઈ ઉપાય ન ચાલે લારે આક્રમા. ટેકાણે આવે.

કુતરે કરડયું, ને ખાસડાં પણ વાગ્યાં.

દ્વાહરા—બહેતેદું બહેનેદીઓ, ભત સમજવો ઢાર;

સમજયા સમજે નહીં, તો દો જુતે ડો એર,

બહેતેદું બહેતા કરો, ભત લગાઓ ઢાર;

કહા ન માને એરકા, દો ધક્કા દો એર.

What reason and candeavour cannot bring about,
time often will.

૨૮૯. વિવાહનાં ગીત વિવાહમાં ગવાય. ૧૦

વિવાહનાં ગીત વિવાહમાં ગવાય. હાથી રાજદરખારે શાલે.

કમોસમનાં કંકાડાં સ્વાદ આપે નહીં.

વિવાહનાં ઘોળ વિવાહમાં શાલે. ઢોલી નગારચી વરધોડામાં શાલે.

ન્યાતરામાં ઘોળ વહી, ને ખીચડીમાં ગોળ નહીં.

વંખ્તે સહુ સારુ લાગે. દરેક ચીજને મારે વખત^૧ છે.

વિવાહમાં વાળન ને ભરણુમાં આજા.^૨

દ્વાહરો—રતે આવે મોગરો, રતે આવે ફૂલ;

રત વગર જે લેધાએ, તે બધું ધૂળ. ૩૧૩

Everything is good in its season.

૨૯૦ કર્ષું તે કામ ને વિધ્યું તે મોટી. ૬

કર્ષું તે કામ ને વિધ્યું તે મોટી. કર્ષું તે ખરું, ને કરશું તે ઝાડું.

કર્ષું તેઠણું કરણું મટણું.

કુકડમુકડ કેટલો લાર, તો કહે એક ઉતોર.

૧ વખત=મરસંગ.

૨ આજો=ગાતાં જરું ને ધાતી ફુદણી.

કામ કરનારનોજ ભાવ પૂછાય. કામ કર્યાં તેણે કામણું કર્યાં.
Business is the salt of life.

૨૬૧. કરવી એતી તોનેડ ગાડું, કરવી વઠવાડ તો એલ આડું. ૭
કરવી એતી તો જોડ ગાડું, કરવી વઠવાડ તો એલ આડું.
જેની સાથે બને નહીં તેનાં હન્દર પોતરણાં કઢાડે. = ૮; ૬, ૫૫૮
તો ગળ દીધી નહીં હોય તો તારા બાપે દીધી હશે.
છીકાં છીકું પડે. છીકાં દડે.
તેરી લેસે મેરી ખીનાં પાડી. જેનો ટોષ વસે તેનાં છેઅકાં જોવાય.
He that is disposed to quarrel, will never want occasion.

૨૬૨. કલાલની દુકાનમાં એસી દૂધ પીએ, તો પણ કહેવાશે કે દારુ પીધેા. ૨
કલાલની દુકાનમાં એસી દૂધ પીએ, તો પણ કહેવાશે કે દારુ પીધેા.
તારી હેડ એસી ગંગાજળ પાન કરે, તો પણ કહેશે કે તારી પીધી.
૨૬૩. સ્થાન પ્રધાન, બળ નહીં પ્રધાન. કામેથી ઊતર્યો કામોરો,
વેશ્યા જોખનહીન. ૬
સ્થાન પ્રધાન, બળ નહીં પ્રધાન.
કામેથી ઊતર્યો કામોરો, વેશ્યા જોખનહીન (ખજે ખરોખર).
સ્થાનક એઠો સિંહ, હોય વતમાં તો હરણ. ૩
ખીલાને જેરે લેસ દુઝે છે (જુઝે છે). જાઉને નામે ઝણ વેચાય છે.
ઉતર્યો ઝૂમલે માણસ કોડીનું.

૧ કામણું=નરીકરણ.

ધાત

૨ એક વાર શંકર કેલાસમાં દિગંબર સ્થિતિમાં એડ હતા ત્યાં એક પાર્થે આતી જહેર કર્યું કે, શ્રી વિષ્ણુ ગરડે ચદીને આવે છે, એટલે શંકર હતાવળમાં જિભા થયા. પાસે વચ્ચ નહોંનું તેથી કેડમાં નાગનો કંદેરો ઘેહેરી માંહે મૃગછાલા લઘાવી વિષ્ણુને ભણવા ચાલ્યા. શંકર વિષ્ણુને જળે છે તે વખતે કેડનો સર્પ ગરડના રહો લગભગ અદી ગયો. એટલે સર્પે કુંકાડા મારી ગરડ ઉપર હુમલો કરતો હોય તેનું નેર ખતાણું, ત્યારે ગરડ કરે છે, શું કરે તું તો મારો ચાહાર છે પણ સ્થાન દેર છે એટલે શંકરની કેડમાં હું એ માટે નેર કરે છે તે સહન કરવું પડે છે, તે વખતે ગરડે કર્યું:-

“સ્થાન પ્રધાનં, ન ખતું પ્રધાનં.”

૩ વાણીઓને સાર આ કહેવાય છે,

તેરી શરમ હે તેરે મીઅંડું ગાદીની શરમ,

સ્થાનદીન ન શોખસે, દંતા, કેશા, નખા, નરા.

દોહુરો—કસએ તુર્કે ન છેડાએ, બજારે બજાલ;

વગડે જર ન છેડીએ, ઉનાએ અંગાર. ૩૭૪

૨૯૪. લકાની હુનિયાં નથી. ૫

લકાની હુનિયાં નથી. મીઠાં ઝાડનાં મૂળ સૌ જોટ.

ખુશી ઉપર ખાસડા ને નેકી ઉપર પેલર. નમે તેને સૌ દ્રમે.

ને કરતે લકાઈ, તો આંખમે ડાલતે સદ્ગાઈ.૨

૨૯૫. હુલાલમાં હરકત, હરામમાં બરકત. ૧૧

હુલાલમાં હરકત, હરામમાં બરકત.૩

પતિતતા ભૂણે ભરે, કસાણુને ધીકળાં.

કસાધને ધેર કુશળ, ધર્મની ધેર ધાડ. ગાંડાને ગામ, ડાલાને ડામ.

કસધી દાનત પાંડ, વિસ્કે ધરમે ખાખ.

કસધી દાનત ઘોણી, વિસ્કે ધરમે રોણી.

ધમાનદાર ભૂખે ભરે, બેધમાન ખાય લાણુ.

ધર્મની ધેર ધાડ, પાપી પરમાનંદમાં પસાર.

દોહુરો—ખુશામતિયા ખુશી રહે, લકા ફરે બેહાલ;

પતિતતા ભૂણે ભરે, એવો કળિયુગ હાલ. ૩૧૫

પતિતતા ભૂણે ભરે, કસાણું ખાય લાણુ;

ગાંડીઓ ધોડે ચડે, ને ભરદ ખેંચે ગાડુ. ૩૧૬

૨૯૬. કહેતાણી દિવાના, સુનતાણી દિવાના. ૪

કહેતાણી દિવાના, સુનતા બી દિવાના.

૧. તુર્કેએટે સુસલમાન. તુર્કસ્થાનથી આવિલા માટે કેટલાક સુસલમાનોને તુર્ક કહેવાની સાંધારણ રીતે ટેવ પડી છે. કસણો એટલે સુસલમાન સીપાઈઓને રેહેવાને ગામનો ભાગ તે કસણો કહેવાય છે. તે કસામાં તુર્કને છેડવો નહીં. બજારમાં બજાલને એટલે વાણીઓને છેડવો નહીં, કાશણું યાં વાણીઓ એકઢા તરત થાય ને જેર વધી જય. નંગલમાં જર એટલે અરવાડને છેડવો નહીં. આ થાંસ સ્થાનતું જેર ચૂચવે છે.

૨. સલાઈ=સળી. ૩. આ કહેવત ઈશ્વરી નિયમથી ઉલ્લી છે: પણ લોકો સારા માણસને આડે રસે દોષવાને વાપરે છે.

વાત કાને આવ્યા ભેગી હડી કરવી તે મૂર્ખાઈ.

વાત સાંભળી તોલ કરવા. ૧

સોરઠો—કહીએ નાથીએ નાગણી, નાથી હેડમાં હોય;

પણ કૃડી પાજર પડી, સાંભળી નથી સામળા. ૩૧૭

૨૬૭. વાતે પાડા ગાલણું કરવા. ૭

વાતે પાડા ગાલણું કરવા.

વાતે પાપડ, વાતે વડી, વાતે વહુ ગઘેડે ચડી.

એ તો કહેનેકે, કરનેકે કુછ નહીં. કરખું ને મરખું ખરાયર છે,
અમે તો તાળી વગાઉનાર, ઐથ કરનાર ખીજા.

વીશા શ્રીમાળીના વિચાર,^૨ એ મણું ધી તાવપામાં ખળ ગયું.

વાતનાં ચોસલાં સુકવાં, કાળને ધ્રયકો કાઈ નહીં.

Work and not an empty promise will gain the object.

૨૬૮. ચંદ્રવો બાંધવા સૌ આવે, પણ છોડવા કોઈ ન આવે. ૬

ચંદ્રવો (માંદવો) બાંધવા સૌ આવે, પણ છોડવા કોઈ ન આવે.

કહેવા સૌ આવે, પણ કરી આપે નહીં કોઈ.

કહેલું સહેલ છે, પણ કરખું સુશકેલ.

ચડાવવા સૌ આવે, પણ લોગવહું પડે પોતાને.

માથે પડે લારે એડે હુથ દેવા કોઈ આવે નહીં.

વરધોડાના સાજન બહુ મળે, ને વરધોડા ચડાવે, વરધોડા ઉત્થાન પણી
કોઈ નહીં..

૨૬૯. કંકાસથી ગોળીનું પાણી સુકાય છે. ૫

કંકાસથી ગોળીનું પાણી સુકાય છે. કલેશતું મહો બાળો.

રાતદિવસના કંકાસથી ભાણુસનું મરણ થાય છે.

દાહુરા—માર્ગમાં મણિધર, ધરમાં પેડા ચાર;

બાયડી બદારવટે દેરે, એ સૌ મરવાના દોર. ૩૧૮

માર્ગ એતર ને લુન રણાં, વેરી ભેગો વાસ;

કુંઘ કણો ને ભીત ભોરીંગ, એટલાં કરે વિનાશ. ૩૧૯

૧ ખરી છે કે જોઈ. ૨. વિચારને અહેણે ભાનવાં વપરાય છે. ૩. માર્ગમાં
એતર, લુન રણ (દિવન) માયે ગાને, વેરી સાયે રદેંદું, કુંઘનો કલેશ, ભીતમાં સાપ રદેતો
દ્વારા, તે વિનાશ કરે.

૩૦૦ કાકા ભરશો કે? તો કહે ચુમાઈનેજ તો. ૫

કાકા ભરશો કે? તો કહે ચુમાઈનેજ તો.

મીઆં ભરતે હો કથા? તો કહે જખ્ મારકે.

ભરણું આવ્યું, તે દુસ્તાં રોણે, ને રોતાં રોણે.

હું ધરીએ ધુંટ લરાય છે.

ત્યાં આવી બની ત્યાં ડોણું સાસ ધાલે તેમ છે.

૩૦૧. કાગડાની કોટે રતન. ૫

કાગડાની કોટે રતન.^૧ કાગડો દ્વીયિં^૨ લેધ ગયો.

પથર સાચે રતન પળાડ્યું. થોરે હેળું બાઅધું. ઉકરે રતન.

Fortune favours a man more than merits.

૩૦૨. કુતરાના પેટમાં ખીર ટકે નહીં. ૭

કુતરાનાચે પેટમાં ખીર ટકે નહીં. કાગડાની કોટે કંકાતરી.^૪

વાયડાને^૫ વાત સાંપવી.

ચાડીએ ચોરે જઈ ચાડી કરે. અધિકપાંસળાને વાત કરવી.

ધાંધનાને વાત કરી હોય તો તે તુરત ચંદ્રવેા બાંધે.

એના પેટમાં તાંદળને છથતો નથી.

૩૦૩. પાસો પડે તે દાવ, ને રાજ બોલે તે ન્યાય. ૫

પાસો પડે તે દાવ, ને રાજ બોલે તે ન્યાય.

પડે પાસા ને છતે ગમાર. જાનીનો ગમો,^૬ જેમ નાંખે તેમ સંગો.

કુદ્યો વખણ્યાય. કાળજી મારી દુલાલ.

૩૦૪. ઉપજયું તેલું નીપજયું. મનમાં આવ્યું કે તૈયાર લેઠાએ. ૧૧

ઉપજયું તેલું નીપજયું. મનમાં આવ્યું કે તૈયાર લેઠાએ.

તલ ખાધા ભેગી ગાં— ચીકણી થઈ. ધા ભેગા કૃડા.

દાગી કે લાગી. ચડ રોટી પડ પેમાંટ.

ચટ મંગણી ને પટ વિવાદ.

૧ એ ખધી નવાઈની અગર અયોગ્ય બનાવદર્શક છે. ૨ કર્ણપવર રૂપાળી કન્યા વરી નથી તેને લાગુ પડે છે. ૩ સ્વાભાવિક વાત એ છે કે ખીલાઈના પેટમાં ખીર ટકે નહીં, કુતરાં તો ચોરીને ખીર ખાય છે અને તે ઓકાતાં નથી. ૪ ખાદું બોલાને કહેલી વાત બગનહેર થાય. ૫ તે આખા ગામમાં કરે. ૬ ગમો એથે સીતાર, સારંગીના તાર તંગ કે ઢીકા કરવાની લાકડાની ર્ધીનીએ.

લાવ ધોડો ને ચડાવ વરધોડો. ચટપટ જોઈએ.

ચઢ ચુલા ખાજી. ચટ રોઠી ને પડ દાળ.

૩૦૫. વાછડી વરતમાં કુલી. ૨.

વાછડી વરતમાં^૧ કુલી. ધર વ્યાજમાં ખોયું.

૩૦૬. કૃશ્ણરી ન્યાય એની મેળે ઉતરે છે. કાગનું ખેસવું ને તાડનું પડવું. ૧૧

કૃશ્ણરી ન્યાય એની મેળે ઉતરે છે. કાગનું ખેસવું ને તાડનું પડવું.

આંખ પુટનારી ને ઓંડી વાગનાર.

કાલી કુતી ભરને. વાલી, એંર મીઆંકુ જસ આને વાલા.

ખગાસું ખાતાં સાકરનો ગાંગડો વ્યાવી ગયો.

પ્રભુની લાકડીનો ફડકો વાગે નહીં.

લાગનાર થાય ત્યારે ગેખની ગોળી લાગે.

દ્વિ દ્વાષ લેતો જ નથી. આંધળાનો ધા પાધરો આવ્યો.^૨

૧. વરત એટલે હોર ચારનારને માસિક ડે વાર્ષિક રકમ અગર દાણા આપવાના તે વરત. તે આળસમાં આપાયા નહીં તેથી વરત ચરી ગયું. તેમાં વાછડી તે ચારનારને ઘર રાખેલી તેની કીમત કેટલું વરત ચહયું. એટલે તે વાછડી ભરવાએ વરતમાં રાખી.

આંધળાનો ધા પાધરો

૨ રીડો નેશી કરીને એક નેશી હતો. તે પોતાને સાસરે ખીજે ગામ જતો હતો. રસ્તામાં એક રખડતો ખળ લેઠ વગડાડી વેલા દેખને એક આડને હુંઠ આંખો ને પોતે સાસરાને ઘર ગયો. સાસુ રોટલા ધડતી હતી તેના ટપકારા ઉપરથી તે રોટલા ધડાયા એંધું દીડે જાણ્યું. પછી સાસુએ નવ રોટલા પીરસ્યા, ત્યારે નેશી બાલ્યા, 'થ્ય તેર ને નવ કાં?' (દ્વિપદી તરણાં થયાં ને મને નવ ડેમ પીરસો છો.) ત્યારે સાસુ બાલ્યાં, 'ચુપ, ચાર છાસમાં' (ચુપ રહો, ચાર રોટલા છાસમાં ખાવા આપોશ.)

તેર રોટલા ટપકા ઉપરથી રીડા નેશીએ ગણેલા તે વાત સાસુ જણું નહીં હોવાથી સાસુએ ધાર્યું કે રોટાડામાં રોટલા ધડાયા ને નેશીએ જાણ્યું તે કાંઈક વિદ્ધા તેની પાસે અરી. માટે સાસુએ રીડા નેશીના સસરા પાસે વાત કરી કે, 'રીડા નેશીમાં જ્યોતિષ વિદ્ધાનું અદ્ભુત જ્ઞાન છે.' ત્યારે સસરાએ પોતાનો ખોવાયદો ખળણ ક્યારોથી જરૂરો એ પ્રશ્ન પૂછ્યો. રીડા નેશીએ જ્યોતિષ વિદ્ધાની રીત પ્રમાણે વિચારવાનો એળ કરીને કહ્યું કે, 'અસુક હિશાંએ નાચો. ત્યાં જરૂરો.' કેમકે નેશીએ પોતે ખળણ બાંધેલ હતો તે દિશાએ નતાં વગડામાં ખળણ જગ્યો, અને નેશીની આબદ બાધ ફેલાઈ.

તે વખતે રાન્નો એક હાર ખોવાયલ હતો. તેથી રાન્નો હુકમ કર્યો કે, 'રીડા નેશીને કદ કરીને આંધી કાગો ને તેને કદ તરીકે દરખારના મહેદમાં રાખવો ને પૂર્ણ

આંખળાના ધાથી ડોંકું પણું.

નાંએ અવળા ને પડે સવળા (પાસાનો દાવ).

૩૦૭ માર તોપ ખુદા સચ્ચા હે. આપે તેને રામ. ૮

માર તોપ ખુદા, સચ્ચા હે. આપે તેને રામ.

દૃશ્યેમે દોષ રખનેવાલા રામ હે. લાગ્યું તો તીર નીકર હુક્કો.

સુરદાસની ટીકી કંગી તો લગી, નહીં તો રામનું મચાઈ હે.

પરમેશ્વરનું નામ લેઈ, દીકરા ચહુડી ન શૂણી ઉપર.^૧

કે “હાર ક્યાં નહરો?” રાજને તો જ્યોતિષ વિવામાં શું માડાત્મય છે તે કોણું હતું તેથી એક આરથામાં તેને સુવાહયો. દીકા લેશને દીકર લાગી કે, ‘હવે મારે શું થરો’ તેથી ડ્વિ આવી નહીં એટલે ન્યા લેશની બોવના માંગ્યું, “નિદરણી આવ, નિદરણી આવ, નિદરણી આવ.” લેશનો ભદ્રિમા તો ગામમાં વંચો હતો તે આપું ગામ નાણે, તેથી નિદરણી કીને રાજની એક દાસી હતી લેણે એ હાર લીધો હતો તેણે સાંગયું કે, લેશને તો “નિદરણી નિદરણી” બોલે છે માટે તે હાર મારી પારે એ બેમ લેશની જાણી ગયા છે માટે તે હાર મારી પારેથી નિકળ્યો તો મારા ખુશ હાલ થરો, એની ખૂબી તે દાસી હાર લાવીને સુપક્ષાથી લેશની બાળુમાં મૂકી ગઈ. સવારે લેશની હાર લઈ રાજને આપ્યો, રાજ ખુશી થયા અને લેશને સારે ઇતામ આપ્યે.

પછી રાજના મનમાં આપું કે લેશની પરીક્ષા વધારે કરવા તેથી લેશને રાજ નહીં આપતાં રેઝિને રાજને પોતાના હાથમાં, કેને કાઢિયાનાહમાં દીક કહે છે તે રાજને, લેશને જોવાવ્યો ને પૂછ્યું કે, મારા હાથમાં શું છે? વ્યારે લેશ જોહા:

ટ્યાપ ટ્યાપ કરતાં ગળી પેળી, હુંગર ચાલતાં દીહા ઠોળી;

નિદરણીએ આપ્યો હાર, મૂક રાજ દીકાનો ગ્યાવ.

લેશનો તો માગણી કરી કે, “હવે દીકા લેશનો એટલે પોતાનો ગ્યાવ મૂક” પણ રાજ સમજ્યો કે, મારા હાથમાં રીટ છે તેને છુટો મૂકી હે બેમ લેશી કહે છે માટે લેશી ખરો વિદ્ધાન્ છે બેમ સમજ્યે રીટને હાથમાંથી છોડી દીવું ને લેશને ફરી દ્ધનામ-આપું. બેમ દીકા લેશનો ધા પાંસરો બતયો. એ ભાગ્યની માયા છે એ દ્વારદો દીકા લેશનો ચાલે છે.

૧. પરમેશ્વરનું નામ લેઈ દીકરા ચહુડી ન શૂણીપર

કુઈ એક ધનવાન વાણીઓ તથા તેની જી ધરમાં રાને સુતેલાં હતાં ત્યા ગર્દન-રાત વીત્યા પછી એક ચોર છાપું કારી ધરમાં ઉત્તરતો હતો. વાણીઓ તેને લેયો. અને વિચાર કર્યો કે, હવે બૂમ પાડવી વ્યર્થ છે, કેમકે ચોર નશ્ક આવી ગયો છે ને બૂમ પાડવાથી વગાડી બેસરો.

તેથી વાણીએ પોતાની જીને જગાડી ને કહે કે, “ધીનો દીનો કર. આપણે દીકરો નથી ને માતાજીનો સ્વરૂપ આપું છે કે આકાશમાંથી દીકરો ઉત્તરરો, માટે ઉંઠ દીનો.

ભલે ખીણી માર કુસકો, બજવ સિકો, બનતાં બને ખરી.
યાહોમ કરીને ચલો, ઇસોહ છે આગે.

I will either make a bolt or a shaft of it.

૩૦૮. કાગનો વાધ કરવો. ૭.

કાગનો વાધ કરવો.^૧ પિણો કાગ કરવો.

૨૪નું ગજ કરવું. રામમાંથી રામ કહાણી કરવી.

કરે ચારે આ વાત સાંભળી, છાપરા સુધી એક થાંબદો હતો. તેને વળગી રહી ચોલ્યો. સીઁએ ધીનો દીવો કર્યો ને ઉચ્ચા લેઈ ચોરને દેણી શેડ ચોતાની સ્વીને કહે છે, ‘ને છાપડે ક્ષાયયું છે ને પેદો દીકરો, ને કેવો મજનો છે? ઉછેરેલ, પાછેરેલ, રાયો ઝોતો, રિણી નહીં, ઓરી નહીં, અછખડા નહીં, વાવળી નહીં, વરાદ નહીં ને આપણું ઘર ભરાઈ રહે તેવા છે, જે. ચાર તે સાંભળી યુશી થઈ હેઠળ જતયો. શેડ આવકાર દેઈ તેને જેસાઓ, ને સ્વીને કહે છે કે, ‘બિનુ પાણી કર, પછી લાપસી રાંધ.’ એમ કરીને શેડ પેતે પટાણે ઊધાજો, માંહીથી દીકરેલી પોતીએ, કસળી પાધરી, જિતરી, કંદોરા, વેહેંક, વિટી પણું કહાણું. ચોરને આતરી થઈ કે, ‘હુને હું તો વાણિયાનો દીકરો થયો.’ પાણી બિનુ કરી નવરાયો; કુસાર, દાળ વગેરે જમાજો, પછી સારાં લુગડાં પેહેરાયાં, કંદુનો ચાંદલો કર્યો. ત્યાં તો સવાર થઈ એટલે શેડ ચોરને કહું, “ચાલો, દીકરા દુકને.” બજે જણું આવ્યા. રસ્તામાં કેટલાકે વાણિયાને પૂછ્યું, ‘આ કોણ છે?’ શેડ જવાબ દેતો જય કે, ‘મારો દીકરો,’ ‘તમારે તો કંઈ છાકરાં નથી ને આ ક્યાંથી?’ ત્યારે શેડ કહે, “પર-મેશ્વરે આપ્યો, આકારામાંથી જતયો, રાતે આંધ્યો.” એમ જવાબ આપતા આપતા તો દુકને આવ્યા. દીકરને શાખુગારીને દુકને મેસાડચો છે, ને પૂછતા જય તેને શેડ ઉપર પ્રમાણે જવાબ આપતા જય. પણ શેડ ચુભ રીતે દરખારમાં અખર મોહલાવેલ કે, મેં ચાર પક્કો છે. તેથી પોતીસના જમાદાર આવ્યા અને પૂછ્યું, ‘શેડ, આ કોણ છે?’ ‘જો તો મારો દીકરો છે.’ ‘ક્યાંથી આવ્યો?’ ‘આકારામાંથી’ પરમેશ્વરે આપ્યો? એટલે જમાદારે લાકડીનો એક ગોદા શેડને માર્યો. શેડ કહે છે, ‘ભાઈસાંખ, દીકરો છે. તેમાં ગોદા શું મારો છો?’ એટલે જમાદારે હુકમ કર્યો કે, ‘ચાલો તમે બજે દરખારમાં.’ એટલે શેડ તથા ચાર દીકરો બજે દરખારમાં ગયા. દરખારમાં ડેઝનારે પૂછ્યપણ કરી ત્યારે શેડ કહું, ‘દીકરો આકારામાંથી જતયો, છાપડે ક્ષાયયું, ને ધરમાં આંધ્યો. પરમેશ્વરે ઇડાં વાનાં કર્યો, શાણ, રાણ—’ ડેઝનારે શેડને માર્યા લીધો ત્યારે શેડ કહે છે, ‘શું કરમ મારો છો, રાણ? તમારી નજરમાં આવે તેમ કરો?’ આગળના વખતમાં ચોરને માટે સણ શૂળણી હતી તેમ શૂળણી સણ દીકરને ડેઝનારે ફરમાવી એટલે શેડ તેનું પ્રથમતું ધોતિયું લુગડાં આપ્યાં, ને જોણો પાથરી કહે જે, ‘દીકરા ધર્યેણું ગાંધું લુગડાં લાવો, ને યાદ પરમેશ્વરસું નામ દેઈ શ્રીણું ઉપર ત્રદ્વા જાઓ.’ કહી શેડ ચોતાનો ભાલ દેઈ ઘેર ગયા ને ચોરને શૂળણે અહૃદાંયો.

૧ અતિરિયોક્તિ કરી વાત કરવી.

વાતનું વરેહુ કરવું. વાતનું વતેસર કરવું.

વાતનું વતેસર ને કાંટાનું કટેસર કરવું.

To make a mountain of a mole-hill.

૩૦૯. રંકમાંથી રાન કરવો. ૭.

રંકમાંથી રાન કરવો. કૃડીમાંથી કુંજર કરવો.

પાપામાંથી પીરમહમદ બનાવવો. મેવાળામાંથી ગરમર બનાવવી.

ઓખાદ વગર ઊચપદ છરવાય નહીં.

દોહુરા—રંક નિવાજત બનત રાજેશ્વર, ભૂપત બનત બિખારી;

છસ્કે પાંચમે પેનીયાં^૧ નહીં, વાંદ દીનો કુંજાણિહારી. ૩૨૦

નકે પાંચ પેનીયાં નહીં, વાંદ દેત ગજરાજ;

બિખ દેતે બિખીયા મીલી, લદે ગરીખનિવાજ. ૩૨૧

૩૧૦. કાગળની હાંડી ચુલે ચેડે નહીં. ૭

કાગળની હાંડી ચુલે ચેડે નહીં. તુંબડાં બાંધી દરિયો તરાય નહીં.

કાગળની હોડીથી દરિયો તરાય નહીં.

કાગળની કોથળીમાં દણુ ભરાય નહીં.

તુંબડાનો ટોપ ડેટલી ઘડી ટકો શકે? તકલાદી કામ શું ઝીંક આલે?
આકા ડેકાનો માંડવો.

૩૧૧. ઘેલી સૌ પહેલી. ૬

ઘેલી સૌ પહેલી. પોડીઅા પેહેલી છાંટ બિતાવળ કરે.

મોરલે ગાડે મટુભાઈ. ગામ કરતાં ધાંયેજ બિતાવળી.

વગર આગે બળી મરે. જેરદાર બાયડી છાળામાં ફૂઢી પડે.

દાઢ લાગે ત્યારે સીચાણો સૌ પહેલો. હોળીનું નાળિયર.^૨

મહદું ઉપડે ત્યારે દુણીવાળો સૌથી આગળ થાય.

૩૧૨. સાત કંપુત દીકરે નખોદ ગયા અરાખર. ૮

સાત કંપુત દીકરે નખોદ ગયા અરાખર.

પત્થર જષ્યો હોત તો ધોખીને ધોલાના કામમાં તો આવત.

સો કંપુતે બાપ વાંઝીઓ. કંપુત દીકરો બાપતું નામ ઓણે.

કંપુત દીકરે કુળ હીણું પડે. કંપુત દીકરો કુળમાં અંગારો.

^૧ પેનીયાં=નોડા. ^૨ આદુરો ફૂની પડે.

દોહરો—કાંજિ ધણાં કાળોલીઆં, કાંજિ ધણાં કપુત;

સનજીન તો હક્કડ^૧ ભલા, હક્કડ ભલા સપુત. ૩૨૨

સવૈયો—પુત કપુત, કુલકણું નાર, અદેઝો પડોશી, ચુગલીઆ દોસ્તદાર;

કવિ ગંગ કહે સુનો શાહ અકથર, એ ચારોંકું ગરદન માર. ૩૨૩

૩૧૩. સપુત દીકરા વિષે. ૨૨

સપુત દીકરા કુળ બિજણે. દી વાળે તે દી-કરા, છા વાળે તે છો-કરા.
એક (એક સપુતે) બિજળા, છત્રીશે ઝેગાર.^૨

સુપાત્ર દીકરા ધડકાતેર પેહેઢી તારે. દી વાળે દીકરા, કાં ધોરી કાં ધરા.
એક હન્દરાં, સોએ બિચારાં.

બાકર બચાં લાખ, લાખે બિચારાં.

સિંહણ બચું એક, એક હન્દરાં.

ખાપ કરમી તો એટેકું કાવ, એટા કરમી તો ખાપકું લાવ.

ખાપથી સવાઈ, તો સપુત દીકરા કહેવાય.

કુળદીપક, તે સુપાત્ર દીકરા.

ખાપતું નામ દીપાવે તે સપુત દીકરા. એક સપુતે અધું કુળ શાલે.

દોહરા—ચીલે ચીલે ગાડી ચલે, ચીલે ચલે કપુત;

તીનહિ ચીલે ના ચલે, અશ્વ, શેર,^૩ સપુત; ૩૨૪

આહક સણે સપૂતકે, સારે^૪ કાજ સપૂત;

સથકો ઢાંકન હોત હે, જૈસે બનકો સ્ફ્રત.^૫ ૩૨૫

વિધા સંયુત^૬ એકહિ, જો કુલ સપૂત હોત;

બંશ^૭ ઉદ્દીપન કરત નયું, બિધુતે રેન ઉધોત. ૩૨૬

એકહિ પૂત ગુનવંત ભલ,^૮ ગુણુ વિણુ શત નહીં કામ;

હિમકર^૯ એકહિ તમ હરે, બિગળ^{૧૦} ડોટ અકામ. ૩૨૭

કહા શોક સંતાપ કત, જો અહુ હોત કપુત;

ભલો એક મનભાવતો, સથ કુલ પાલક પૂત. ૩૨૮

એકહિ ભલો સપૂતતે, સથ કુલ ભલો કહાય;

સરસ સુવાસિન વૃક્ષસે, નયું બન સકલ અસાય. ૩૨૯

સિહનીકા. એક ભલો, ગજદલ^{૧૧} ગંજનહાર;^{૧૨}

અહુત તન કીસ કામકે, શુક્રિંગ તનથ હન્દર. ૩૩૦

^૧ હક્કડ=એક. ^૨ અગેલી છઠનાં રોડાં. ^૩ શેર=સિંહ. ^૪ કામ સુધારે.

^૫ કપાસ. ^૬ સંપાદન કરેલ. ^૭ વંશ. ^૮ ભલો. ^૯ ચંદ્ર. ^{૧૦} તારા. ^{૧૧} હાથીનું દાયું. ^{૧૨} ગાંજનાર. ^{૧૩} ભુંડણું.

ચોપાઈ—ને ગુણવાન મતુષ્ય ગણુાય, કુળમાં તે દીવો કહેવાય;
હોય દજાર ગણું જરૂર જોર, દીવા વિના અંધાર થોર. ૨૩૧

સૈવ્યા—પુત સપુત, સદગુણી નાર, સદગુણી પાડોશી, નિર્ભળ દોસ્તદાર;
કંબિ ગંગ કહે સુતો શાહ અદ્ભર, એ ચારિકા છુવો પરિવાર. ૨૩૨

૩૧૪. એવો સાચો કે જ્યાં બોલે ત્યાં ખાય તમાચો. ૮

એવો સાચો કે જ્યાં બોલે ત્યાં ખાય તમાચો.

બાહુ સાચું બોલ્યે સત્યાનાશ.

સાચું સર્વ કાળે બોલાય નહીં. સાચા બોલો ભાગે માર્યો.

હે બાઈ બાડી, છાસ ટેને નાડી;

જેવી તારી વાણી, તેવું છાસમાં પાણી.

સાચા બોલો સગી માને ગમે નહીં. ડાકણું મ્હોંગે ડાકણું કહેવાય નહીં.

દાહુરો—અંધાને અંધે કહે, કરું લાગે વેણુ;

હળવે રહીને પૂછીએ, શાશ્વી બોધાં નેણુ? ૨૩૩

૩૧૫. કાળુની કુતરી ભરી ગઈ ત્યારે આખું ગામ આલદયું, કાળ
ભરી ગયા ત્યારે કોઈ નહીં. ૫

કાળુની કુતરી ભરી ગઈ ત્યારે આખું ગામ આલદયું,

કાળ ભરી ગયા ત્યારે કોઈ નહીં.^૨

એ આંખની શરમ. આંખની શરમ મરી, એટલે યારી તુરી.

શરમ જેની પડતી હોય તેની પડે.

જેન આંખ નહીં, (આંખળો) તેને મહો શરમ નહીં.

૩૧૬. માણુભની પરીક્ષા પંચે કે પાડોસે. ૪

માણુસની પરીક્ષા પંચે કે પાડોસે.

માણુસ નેઘણે વક્ષીને, સોનું નેઘણે કસીને.

છોલાનીએ ત્યારે હજમની પરીક્ષા. કામ ઉપરથી કારીગરની પરીક્ષા.

૩૧૭. શુમહું કૂટયું ને વૈદ્ય વેરી. ૧૦

(ગરજ સર્યો પછી માણુસને પરવા નથી રહેતી તે વિષે.)

શુમહું કૂટયું ને વૈદ્ય વેરી. ગરજ સરી અમારી, શી પરવા તમારી?

૧. જર લેર=પૈસાનું લેર ગમે તેથું હોય, પણ ગુણવાન પુરુષ વગર અંધાર થોર.

૨. કાળુની આંખની શરમ ગઈ.

કામ વખત કાકી, નીકર મુકે હંકી. ગરજ સરી કે મતિ દૂરી.
 જમતો પરોણો લેંસ માને.^૧ ગરજકે^૨ વાસ્તે ખુદાંકું કુસલાતીથી.
 વૈઘ, લુચા ને ડાકલાં વાળા, આવે ચખા ને જય પાળા,
 દરદ મટયું કે વૈઘ વેરી.^૩

દોહરો—પડી ગરજ મન ઓાર હે, સરી ગરજ મન ઓાર;
 ઉદેરાજ્યો^૪ કહે મતુષ્ઠકો, ચિત્ત ન રહે એક ઠોર. ૩૩૪
 સોરઠો—મતલખ ને મનવાર, કોણ જમાઈ શુરમાં;
 વિષુ મતલખ મનવાર, રાખ ન રેડે રાળાં. ૩૩૫

Danger passed, God is forgotten.
 Vows made in storm are forgotten in calm.
 A fig to the Doctor when cured.
 When the cow is old, she is soon sold.

૩૧૮. ગરજે ગધેડાને કાકો કહેવો પદે. ૧૨

ગરજે ગધેડાને કાકો કહેવો પડે. ગરજુ ગામનો ઓથીઆણો.
 ગરજ ખીચારી બાપડી, ગરજે ગોદા ભાય.
 ગરજુંને દરદીં. ગરજવાનની અફુલ જય, ને દરદવાનની રિફુલ જય.
 વખત હોવે બાંકા, તો ગધેંકું કહેના કાકા.
 ગરજવાનને અફુલ નહીં. ગરજુ કુસકાથી સોંધો.

જમતો પરોણો લેંસ માને

૧ પરોણો જમવા મેડો હતો ત્યારે લોજનને અતે દૂધ લાવવા ધરધણીએ કહ્યું. એટલે ખીચે જવાખ આયો કે, દૂધ તો નથી, લેંસ વસુંની ગઢ છે. એટલે પરોણાએ. કહ્યું, આપણે મેસનું ખાડું છે, તેમાંથી એક મોકલીરા. પરોણો તેને ઘર ગયો. પણ મેસ મોકલવી ભર્લી ગયો.

ખાડું=મેસનું ટોળ્યું. કાડીઓવાડમાં આ શફ્દો વપરથ છે. ગાયનું ધણ તેને ટોળો. કહે છે. બકરાનું ટોળ્યું તે વાધ કહેવાય છે. બળદંડું ટોળ્યું બાળદંડું કહેવાય છે.

૨. એક ડોસીનો એકનો એક લાડકો દીકરો ભાંદો પણો. ઓસાડવેસડ કરતો આરામ ન જણ્યો. એટલે ડોસીએ માનતા કરી કે, “ખુદા મેરે બણું આરામ કરે તો આભ જતની બડી રોણી ખુદાંકું ચયાઉંગી.” દીકરને આરામ થયો. દીકરે પૃથ્વી, “આભ જતનું બરી રોણી માની હો, લેકીન હતા બડા રોણી પકાનેંકું તવા કંદાંસે લાયણી” ત્યારે ડોસીએ કહ્યું કે, “ગરજકે વાસ્તે મેં ખુદાંકું કુસલાતીથી.”

૩ અરથ સર્યી પણી વૈઘ વેરી. ૪ ઉદેરાજ્યો=એક ગોરાનું નામ.

ગરજ સાકરથી ગળી. કણુકીઆની^૨ બાયડી, સૌની એશીઆળી.
એશીઆળી બિલાડી, ને ઊંદરની લાડી.

સવૈયો—ગરજહી અર્જુન હિજ ભયે, ગરજહી ગોવિદ ધેન ચરવે,
ગરજહી દ્રોપદી દારી લઈ, ગરજહી લીમ રસોઈ પકાવે;
ગરજ બડી છન લોકનમે, ગરજ બિના ડાઈઆવે ન જાવે,
કવિ ગંગ કહે સુનો શાહ અકઅર, ગરજહી બીજી ગુલામ રીજાવે. ૩૩૬

Necessity knows no law.

Need makes the old wife trot.

૩૧૬. કૌતુક વગર હસવું હોય નહીં. ૬

કૌતુક વગર હસવું હોય નહીં. કારણ વગર કાર્ય નહીં.
આગ હોય ત્યાં ધૂમાડો હોય. થડ વગર શાખા નહીં.
દુઃખ વગર ઝેંગું આવે નહીં. પાદા વગર ગંધાય નહીં.
No effect without cause.

૩૨૦. કાળા અક્ષરને કુટી મારે તેવો છે. છતું અર્ધ પણ જણે નહિ. ૧૦

કાળા અક્ષરને કુટી મારે તેવો છે. છતું અર્ધ પણ જણે નહિ.
પાઠલા ઉપર ધૂળ નાખી હોય ત્યારે ને.^૨

કાળા કાળા મંડોડા. રાતી એટલી જીમેલો.^૩

પત્થરનો લમરડો. બાપ લણ્યા હતા.

સંખી, મારો ધણી એવો ચતુર છે કે પોતાનું લઘ્યું પોતે વાંચી શકે નહીં.

દોહરા—દેખાદેખ્યો જે કરે, વણ સમજ્યો વ્યર્થ;

વગર લણેદો લીયા લખે, એમાં ન સરે અર્થ. ૩૩૭

મૂર્ખ કર પોથી દઈ, બાંચનંદું ગુનગાથ;

જ્યસેં નિર્મલ આરસી, દઈ અંધેક હાથ. ૩૩૮

You may as well expect a cat to read.

It is all Greek and Latin to me.

૩૨૧. મરીને માળવો લેવાય નહીં. ૧૦

મરીને માળવો લેવાય નહીં. થાય તેટલું કરીએ.

કાંઈ કામ સાહ મરીએ? કાંઈ ચુલા ઉપર ચઢાય છે.

૧ કણુકીઆ=(કણુક) લોટ માગનારો આહાય. ૨ ત્યારે આવડે. ૩ એક જાતનાં જવડાં.

ચાર હાથ થાય છે ? ૧

પગે ચલાય તેટલું ચાલીએ, કાંઈ જાય છે.

સીજે તેટલું કરીએ. શરીર સાચવી કામ થાય.

આખને બાથ ભરાતી નથી. એ હાથે લાડવો ખવાય છે ?

૩૨૨. કાંટો કે ત્રાજલું કોઈની શરમ રાખે નહીં. ૩

કાંટો કે ત્રાજલું કોઈની શરમ રાખે નહીં. કાંટો અદ્દ લોખી આપે,

ધર્મરાજનો ન્યાય, કોઈની સીક્ષારસ ચાલે નહીં.

૩૨૩. મારવો ઉંદર ને ઓછવો દુંગર. ૪

મારવો ઉંદર ને ઓછવો દુંગર. કાંઈ ઉપર કટક ચડાવલું.

મારવી માંય ને ચડાવવી તોય.

ધૂળગણની વાતમાં વેર મોંઢું કરી નાંખું.

Much ado about nothing.

Much pains little gains.

૩૨૪. કીડીને કણું અને હાથીને મણું પરમેશ્વર આપી રહ્યો છે. ૬

કીડીને કણું, અને હાથીને મણું પરમેશ્વર આપી રહ્યો છે.

ખાનાર, પીનારને ખુદા આપે.

ખાનારપીનારનાં નસીબે મળી રહે છે.

પરમેશ્વર કોઈનું અઙ્ગું રાખતો નથી. દાતારને પરમેશ્વર આપી રહે છે.

ખાનાપીના ઓર ખુશ રહેના. ખાયેપીય દીવાળી, ઉગરે ઉચાટ.

કીડીને કણું, હાથીને હારો, હંસને મોતી ને દેડકાંને ગારો પરમેશ્વર આપે છે.

દોહરો—દાતારું હર દેત હે, જહાં તહાંસે આન;

મુખ પાપી બિનતિ કરે, ડેશવ ધરે ન કાન. ૩૩૬

૩૨૫. મહોમાં આંધ્યો કોઈઓ પાછો જય. ૮

મહોમાં આંધ્યો કોઈઓ પાછો જય. કંઈ આવેલું વહાણ હુણું.

હાથ આવેલી બાળ ગઈ. જતી બાળ હારી બેઠા.

સમુદ્રમાં તરી આવીને આપોચીઆમાં હુણું.

ધર્મનું સોનું ધૂળ મળું. કરી કમાણી બોઈ બેઠા.

છોડો મુખ્યોં તેનું બધું મુખ્યું. ૨

૧ એ હાથ થાય તે કરીએ છાએ. ૨ નહીં તો મેળનેલી આળવું જતી રહે છે.

There is many a slip between the cup and the lip.
To swallow a whole ox and be choked with the tail.

૩૨૬. સૌ કીસખ ચોર. ૬

સૌ કીસખ ચોરું.

કીસખ બધો બતાવે ક્રાઈનહીં. કીસખ બતાવી શું ભીખ માગવી છે ?

સૌ કીસખ બતાવે, પણ ગુરુ લાગ યાકી રાખે.

કામણુરે શિખવે, પણ વાલણુ પોતાની પાસે રાખે.

તાજું બતાવે, પણ કુંચી કરસનળુંને હાથ.

૩૨૭. ધંધાખાર બહુ લુંડો. ૫

ધંધાખારદે બહુ લુંડો. કીસખખાર તે સાત પેઢીના વેર જેવો.

ધંધાખારનું વેર પેઢીઓ સુધી ચાલે. વૈઘનો વેરી વૈઘ.

ધંધાખારમાં કેક ખુલાર મળ્યા છે.

Two of a trade seldom agree,

૩૨૮. કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં. ૪

કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં. ગુરુથી ચેકા આગળા.

શેડ કરતાં વાણોતર વધ્યા.

અણી ગણૂને ઉતર્યા, ગુરુછનાર્યા મહોમાં મુતર્યા.

Fools rush in where angels fear to tread.

૩૨૯. ગામડે લેંસ ને ધેર ઝરડકા (વલોણુના). ૧૨.

ગામડે લેંસ ને ધેર ઝરડકા. ધોખે લેંસ ને ધરમાં ધીંગાંણું.

ધહી જેતમે, ષટા પેટમે, ને આંહી મનસુખા ચાલે.

પેટમાં છોકડે, ને નામ પાડો હીરે. લેંસ લાગોળે ને છાસ છાગોળે.

૧ કીસખ=હુક્કર, કળા, વિદ્ધા વગેરે છુઠ્યી શિખવે નહીં તે.

૨ “કામણુ” એઠેસે સુધ મારવાની મંત્રવિદ્ધા તથા વશીકરણની મંત્રવિદ્ધા. તે વિદ્ધાથી સુધ મારે અથવા વશીકરણ વિદ્ધાથી કોઈને વરા કરવા મંત્ર નાંયે, તેથી માંદો પડે તો તે મંત્રથી થયેલી છન અગર દરદ (મંદ્વાડ કે ધન મંત્રથી થઈ એ તો ‘માનનારની બુદ્ધિ કે સમજણુની વાત છે). મટાડવા સાર ને દરદ પાછું ખેંચી લેવાના કે આરામ કરવાના મંત્ર કે વિદ્ધાને “વાળણુ” કહે છે. ૩. એક ધંધાવાળાને પરસ્પર વેર.

૪. એ મહી કુસ્તી કરતા હતા તેમાંએક મહી જલ્યો. તે પેચ કરીને જલ્યો, જેનાર લોકો જતનાર મહીને શાખાશી આપતાં જાલ્યા કે, “રંગ હે છસ્તાદંક” યારે મહી જોલ્યો, “ઉસ્તાદ ગાંધુ ક્યા કરેગા, હમ તો અનુભૂતે ફેલાવસેં ચલતે હું.”

ધરમાં લેંસ નહીં, તે છાસ ક્રાકુ ઝોડા.

વિવાહ પેહેદો માંદવશોર. ૧

પરણ્યા પહેલાં જુવાં. પરણ્યા પહેલાં અધરણી.

સુવા મોર દોર ખોદવી. સુવા મોર મોકાણ.

તાત્ત્વિ તાના કરે, બાજરી અનરમાં.

Do not count upon a thing until you get it.

Count not upon chickens before they are hatched.

Call not a surgeon before you are wounded.

૩૩૦ કન્યા અને એરું ધાન વાસી ન રખાય. ૧૧.

કન્યા અને એરું ધાન વાસીએ ન રખાય.

દીકરી પારું ધન છે.

દીકરીના બાપને જિધ ન આવે. ૪

કુંવારી કન્યા સાચવની, તે સર્પનો ભારે સાચવ્યા બરાળર છે.

જાગે જેના ધરમાં સાપ, જાગે દીકરીઓનો બાપ.

દીકરી કુંવારી રહે નહીં, દીકરો કુંવારો રહે લાજ જાય નહીં.

જેને ધેર કન્યા, તેને પરમેશ્વરે દંદા.

પેરી રખાય, પણ એરી ન રખાય. જાજી દીકરીએ કુળ હીણ.

આજે^૫ વરસાદે કણું હીણ.

ઢાહુરો—ચલવો અલો ન કોસકો, દુહિતા અલી ન એક;

માંગવો અલો ન બાપસે, જો ગ્રસુ રાખે ટેક. ૩૪૦

The worst store is a maiden unbestowed.

૩૩૧. કુંવારી કન્યાના સો વર ને સો ધર. ૫

કુંવારી કન્યાના સો વર ને સો ધર. ૬

વરને ટીકાંબ્યો^૭ ન હોય ત્યાં સુધી કહાન કુંવારો.^૮

ખાદી ઠેકાણુના ઉમેદવાર ધણું, નીધણીયાતા માલના સૌ ધણી.

ધણી જાગે ત્યારે યોર અંગે.

૧ માંદવશોર=વિવાહ થયા પણ એક હિલસ નભણુંબાર. ૨ મોર=પહેલાં.

૩ વાસી=હુંકુ, રાતવાસો. ૪ કુંવારી હોય ત્યાં સુધી. ૫ આજો એટસે દદ્દી

વધારે હોય ત્યારે હુડામાં કલાસલામાં દાણો ચેરો ચેરે ને દાણો નથોણો થાય. ૬

સો-માણાં આવે. ૭ “દીલો તાણવો” એવું કહેવાય લે, “દીલો તાણવો” યા

“મૃકાંબ્યો” એ પણ પ્રયોગ છે; પણ કહેવતમાં નાગરો કહે છે કે વરને પોંચ્યો ન હોય

ત્યાંસુધી કહાન કુંવારો-તોરણેથી પાણો કાહાએ ભાઈ. ૮ દંજર ઠેકાણું માગાં કરનાં પડે.

૩૩૨. લઙ્ઘડકે લાડુ ખાયગા વેં પસ્તાયગા, નહીં ખાયગા વેં બી
પસ્તાયગા॥ ૬

લઙ્ઘડકે લાડુ ખાયગા વેં પસ્તાયગા, નહીં ખાયગા વેં બી પસ્તાયગા,
રાંડી રૂબે, માંડી રૂબે, સાત દીકરાની મા ઝોરું પણ ઉધાડે નહીં,
કુવારે કોડે ભરે, ને પરણ્યો પીડાચે ભરે.

કોડે સુવાં, ને કુતરે તાણ્યા. આવ્યો છે કોડે, પણ જરો મથિ ઓડે,
કોડ પુરા થયા, એટલે ડોડ મથયો.

મયુરકે યેડે ખાવેગા સો પસ્તાવેગા, નહીં ખાવેગા સો બી પસ્તાવેગા,
સાખી—રાનખી દુઃખીઆ, રંકખી દુઃખીઆ, મહિપતિ દુઃખીઆ વિકારમે;

વિના વિવેક બેખખી દુઃખીઆ, ઓધા એક સંત સુખી સંસારમે. ૨૪૧
મેં તો દુઃખ હુનીઆનું લાળી; પરણ્યી નારી તે પીઅર મૂકી વાળી.

Age and wedlock, we all desire and repent.

૩૩૩. નકટા જેગીની જમાત. ૩

નકટા જેગીની જમાત. ગાંડીઆ ટોળું. નકટાની જમાત.

૩૩૪. ગામને મહોડે ગરણું બંધાય નહીં. ૧૧

ગામને મહોડે ગરણું બંધાય નહીં.

કૂવાને મહોડે ઢાંકણું દેવાય પણ ગામને મહોડે ઢાંકણું ન દેવાય.

ગામને મહોડે કુચો દેવાય નહીં. હુનીઆ તો દેખે તેવું લાયે.

ગામ વચ્ચે છૂંચે, તે કોઈ કહે ઊડો ને કોઈ કહે શીછરો.

હુનિયા હૃદત રંગી છે. હુનિયા દો રંગી છે.

હુનિયા છે, આમ પણ ગોલે ન આમ પણ ષાલે.

ખલકદી હલક, કોસીને બંદ શીથા હે. જગત છતથું નથી.

મારનારતો હાથ અખાય, પણ ષોલનારતી છલ અખાય નહીં.

No dish pleases all tables alike.

Do as you like, you cannot curb men's tongues.

૩૩૫. ધડાનું અજવાણું ધડામાંજ રહે. ૫

ધડાનું અજવાણું ધડામાંજ રહે. દરતી માટી દરમાં સમાય.

કુવાની છાંયા કુવામાંજ રહે. દરિદ્રના ભનોરથ, ઉપજે ને લય પામે.

મનમાં પરણ્યા ને મનમાં રાંધા.

૩૩૬. કેળામાં ખાંડ ને મૂળામાં ભીડું. ૭

(પૃષ્ઠરત્ની કૃપા તथા અકૃપાથી જે ખની આવે તે વિષે.)

કેળામાં ખાંડ ને મૂળામાં ભીડું.^૧

દૂધમાં સાકર ને છાસમાં ભીડું. મૂળા હોય લારે ભીડું પણ મળે નહું.

ધરમાં લીલા લેહેર, ત્યારે જમવાતું પારડે ધેર.

ધરમાં અત્રના સાંસા, ત્યારે પરોણાતું પૂર.

દૂધણા ધરમાં સુવાવડ સાંધ.

દુકાળમાં અધિક ભાસ હોય.

૩૩૭. કે જેવાં તેનાં તેવાં. ૭

કે જેવાં તેનાં તેવાં.

કુટુંબનો વા છોકરામાં આવે.

મોણરે મોણરૈ, ને શૈચે કૌચ.

કેળે કેળાં, ને ભાવળે ભાવળીઆ.^૨

વલવલતી રાંડ ને વેવલાં છોકરાં. કુટુંબ કરડકાણું, ને મોસાળ વઠકાળું.

હાહુરો—શરવીરક વંશમે, શરવીર સુત હોય;

જયું સિંહનકે ગર્ભમે, સિયાલ ન ઉપજે ડોય. ૩૪૨

૩૩૮. રોટી ત્યાં ચોટી નહીં, ચોટી ત્યાં રોટી નહીં. ૫

રોટી ત્યાં ચોટી નહીં, ચોટીએ ત્યાં રોટી નહીં.

ધાનાં ત્યાં પાનાં નહીં, પાનાં ત્યાં ધાનાં નહીં.

ચારો છે ત્યાં ચલીઆં નહીં, ચક્કીઆં છે ત્યાં ચારો નહીં.

દૂધ ને દીકરા સાથે ક્યાંક હોય.

સંપત્તિ ને સંતતિ ભેગાં હોય તે ભાગ્યશાળી.

૩૩૯. ધી વિના લુણો કંસાર, દીકરા વગર સુનો સંસાર. ૧૦

ધી વિના લુણો કંસાર, દીકરા વગર સુનો સંસાર.

ધરતો દીવો દીકરો. સો ચુલામે ધર ઉજડ.^૩

દીકરા દેખી કાળજું ટુરે.^૪ દીકરા દેવતાને દુર્લભ.

પુઠીનકા ધર સુના, વિદ્યાહીનકા હુદ્ધ સુના, દરદ્રીકા સખ સુના.

ભાળા તેના શા ફુકળા? દીકરા સાર પથ્થર એટલા હેવ કરવા પડે.

નેતે ધેર પારણું, તેતું શોલે બારણું.

^૧ કેળાં મળે ત્યારે ખાંડ આવી મળે. ^૨ પરડા. ^૩ ચોટી=ચોટી. દીકરા હોય તો ચોટીએટી હોય.

^૪ દીકરા વગર. ^૫ આંખ ટુરે.

દોહરે—ચોસડ દીવા હે સણી, બારા રનિ તપંત;
થોડ અંધારું તે ધરે, જ્યાં સુત ન રમંત.

૩૪૩

૩૪૦. કોઈના પેટ ઉપર પગ મૂક્યો નહીં. ૬

કોઈના પેટ ઉપર પગ મૂક્યો નહીં.

પીડ ઉપર મારીએ, પણ પેટ ઉપર મારીએ નહીં.

વહેતી ગંગામાં પગ મૂક્યો નહીં. કોઈની ચાલતી સેર તોછવી નહીં.
ચાલતી રોછ તોડવાનું મદા પાપ છે. ચકતી દેરડી પાપવી નહીં.

૩૪૧. કુંભાર રીસે બળે ત્યારે ગઢેરીના કાન ભિંભેળે. ૮

કુંભાર રીસે બળે ત્યારે ગઢેરીના કાન ભિંભેળે.

અકર્મી મારી રંધ પર શરો. દીવાની દાંને કોઈઓનાં બન્ધકાં ભરે.

કોઈની રીસ કોઈ ઉપર ભિતારવી.

આઈનો ખાર બાઈ ઉપર કલાહવેલા. નથનો સિપાઈ ટેઠવાડે શરો.

શોકના ખારે ધણીનો ખાટલો દુગી ભરવો.

નથનો ધણી રંધપર શરો.

A coward husband is a hero to his wife.

૩૪૨. હવેલી જોઈ ઝુંપહું પાડવું નહીં. ૭

(વાદ નહીં કરવા વિષે.)

હવેલી જોઈ ઝુંપહું પાડવું નહીં. કોઈનો વાદ થાય નહીં.

ધર્મકર્ભમાં વાદ નહીં. મીઅંને વાદે ચણું ચાવવા નહીં.

દેખાડેખી સાધે જેગ, પડે પિંડ કાં વાધે રોગ.

વાદે વરો કરીએ, તે આવા થવાની નિશાની.

ચોખરો—અતુભવી આગળ વાદજ વદે, તે જોટ આગળ જેમં પાળો ખદે.

૩૪૩. ભિકરડામાં સાંઠ સુતર્યો, તે શું જણ્ણાય? ૧૧

ભિકરડામાં સાંઠ સુતર્યો, તે શું જણ્ણાય?

કોગળે દવ ચોલાય નહીં. ઝુંક વાદળું ખસે નહીં.

મોવાળા તેડે મડાં હળવાં થાય નહીં.

થાડે ગયું તે ગઢેડે પાછું વળે નહીં.

જુવાનીમાં પૈસા થયા નહીં, તે ધરડપણમાં શું થાય?

લોહડી ઉપર નથકો. ૧

મણુનાં તુટ્યાં શેરે સંધાય નહીં. લાખનાં તુટ્યાં સોચે સંધાય નહીં.
સુંદીઓ ખજે વેર વળે નહીં. ખાલખોસનારે ધાથી દુરમન ગાંને નહીં.

૩૪૪. એવા પોચા પહાણું નથી કે શીઆળ કરડી ખાય? ૧૫

એવા પોચા પહાણું નથી કે શીઆળ કરડી ખાય.

ભાથીને વેર ભાલું. ધારાળાનું વેર છે.

એ તો દાંત ખાટા થાય એવું કામ છે. હાથી આગળ પુણો છે.

વાધને કુલે મધ છે. જીવતી માંખ ગળાય નહીં.

સર્પના દરમાં હાથ ધાલવાનું છે. સિહની બોડમાં પગ ધાલવાનું છે.

એ કાંઈ મુવાનો માલ નથી. એ તો કણો નાગ છંછેડવાનું છે.

એ કાંઈ રૂંગી પેગી દીડા, કે બેર કરે છો? ૩૪૪

વાધના ભોંમાંથી ડોળાઓ કાઠવો છે.

દોહુરા—જણ વાટે કેશરી ચાલીયા, ૨૭ જિડી તરણું;

તે ખડ જિભાં સુકે, પણ કેમ ચરે હરણું? ૩૪૪

સતિ નાર, બોરિંગ મણી, શરા શરણાગત;

કર્પી ધન ને કેશરી મૂછ, મુવે જય પર હથ. ૩૪૫

૩૪૫. સંજજન સણ જગ સરસ હે, જણ લગ પણ્ણો ન કામ. ૬

સંજજન સણ જગ સરસ હે, જણ લગ પણ્ણો ન કામ.

શેઠનું કામ પડયું ત્યારે શેઠ છાપરે ચખા.

કાહેલીનું કામ પડયું, ત્યારે ઝુગર ઉપર ચડી.

કામ પડયું ત્યારે બોલાયો આંકુ જુવે.

કામ પડે નહીં ત્યાં સુધી સૌ સારા.

કામ પડે ત્યારે પુરૃષનો પોગર^૪ જણાય.

તડપું પડે ત્યારે રંકાં મોંધાં.

દોહુરો—સંજજન સણ જગ સરસ હે, જણ લગ પણ્ણો ન કામ;

હેમ હુતાશન પરખીએ, પીતલ નીકસે સામ. ૩૪૬

૧ ખુખ તપાવેલી લોહડી ઉપર પાણીનો નથકો એટલે આંગળી ઉપર પાણી ચડાની છોટા નાણે તે શું જણાય? ૨ ખાલખોસ=ચામીજ ફક્ત ચીરાય તેવો.

૩ ધારાળા એટલે કાશીઓ વર્ષના રન્ધુત, સિપાઈ, કોળા વિજેદ. ૪ ચેગર=પોતા.

૫ નાતોની તકરારમાં તડ એટલે પક્ષ પડે ત્યારે.

એત—લાઈ લાઈ કરકે સારી કમાઈ આઈ;

લાઈકા કામ પડા તળ હુમે દાઈ.

૩૪૭

૩૪૬. મૂર્ખનાં લક્ષણુ. ૧૦

એવફુદ્દી કોઈના ખાપની નથી. મૂર્ખ છાના રહેતા નથી.

મૂર્ખને માચે શીંગાં નથી હોતાં. મૂર્ખનાં ગામ જુદાં વસતાં નથી.

મૂર્ખ સારાયસાર તારવી શકે નહીં.

એવફુદ્દી ઓલી નથે નહીં ને મુંગો રડી નથે નહીં.

જંધનું ઓલે ને ટકાનું જન કરે તે મૂર્ખ.

ઢાહુરા—જમે છતની ઝુંધ હે, તીતો હેત બતાય;

વડો ખુરો ન માનીએ, ઓાર કહાંસે લાય. ૩૪૮

ઉદ્યરાજ ભૂર્ખ લખી, કહા હોત હે આન;^૨

બિન મતલખ આરોચ લગે, વોણી ભૂર્ખ જન. ૩૪૯

અણુધટતી ધર્છા કરે, અણુધાઈ કહે વાત;

ઢાકર કહે સુણો ઢાકરો, એજ ભૂર્ખની જન. ૩૫૦

૩૪૭. કોળીઆનું માર્યું નીચું જુવે, ડાંગનું માર્યું ઉચું જુવે. ૪

કોળીઆનું માર્યું નીચું જુવે,^૩ ડાંગનું માર્યું ઉચું જુવે.

મણો ખાય ને આંખ લાને.

આઈ વહાલી કે આઈ વહાલી.

પેટમાં જેનું અન પણું, તે કોણ ઇળદાયકા.

૩૪૮. ખાયે રાનના લંડાર ઝુટી જય. આતાં ઝુટે ને પેહેરતાં તુટે. ૭

ખાયે રાનના લંડાર ઝુટી જય. આતાં ઝુટે ને પેહેરતાં તુટે.

જે ગામમાં રાજ ધાડ પડે તે ગામ વસે નહીં.

રેગની કૃથળી, તે કેટલું નસે? એઠાથી એગાર^૪ લલી.

આવક રાન છે. વીરકાની પણ આવક હોય તો ચાલે.

૩૪૯. આવાનું મળ્યું એટલે બધાં હુઃખ વીસર્યો. ૮

આવાનું મળ્યું એટલે બધાં હુઃખ વીસર્યો.

અનેનાં તો તનેનાં. અન સમા પ્રાણુ.

પેટમાં પડી પ્રીયડી, લખનાં હુઃખ વીસરી.

પેટમાં ન મળે રેઠીઅં, સાય જાતાં ખોડીઅં.

૧. હુમ=પુંછદી.

૨. આન=આણુ.

૩. આરો=અળખમણો.

૪. નીચું

જુવે=શરમાય.

૫. એગાર=મળતુરી.

ખાધાતું હુઃખ એ સૌથી મોટું.

પેટ હરે ત્યારે તડાકા ચાલે. પેટમાં કુવો, ને વરદોડા જીવો.

૩૫૦. છાસ લેવા જવું, ને હોણી સંતાડવી. ૧૦

છાસ લેવા જવું, ને હોણી સંતાડવી.

નાચવા જવું, ને ધુંધટો તાળુવો.

ખાવું ખરું, ને મ્હો અગડે નહીં.

છાસ અને છોડકી માગવામાં શરમ નહીં.

માણું જિધારું સુક્ષું, ને શરમ રાખવી તે ચાલે નહીં.

માગણું ને મહેનો મોણો.^૧ ભીખ માગવી ને લરમ રાખવો.^૨

મોજ ભારવી ને લાજવું એ અને નહીં. શોખને ને શરમને અને નહીં.

દોહુરો—ભાટ બાલણું ને કુવાડીઓં, જે સુખ મોળાં હોય;

પેણું ન કાપે લાકરું, પેલાને આપે ન ડાય. ૩૫૧

૩૫૧. મરતો નથી ને માંચો મૂકતો નથી. ૬

મરતો નથી ને માંચો મૂકતો નથી. ગાડો કહાડતો જ નથી.

છોડો છાડતો નથી. મેલડીનો^૩ ચેપ.

ચીકણો ચુંદ જેવો. લાલાશાહની લપ.

૩૫૨. ઘોડી પાછળ વછેરું. સોય પાછળ દોરો. ૭

ઘોડી પાછળ વાછરું. ઓખ પાછળ વરેરું.

ઝીસકાલી હાલે ત્યારે ચુંછડી પણ હાલે.

ખાયો નાચ્યો, એઠલે બાવલી^૪ નાચી.

મીઅં બોલ્યા ત્યારે દહાડી પણ હાલી.

When the crow flies its tail follows.

૩૫૩. જોટો તો પણ ગાંઠનો રૂપીઓ. ૮

જોટો તો પણ ગાંઠનો રૂપીઓ. ધેલો તો પણ પેટનો દીકરો.

ખાંડાપ^૫ પણ માંડા.

૧ એ ચાલે નહીં. ૨ બને નહીં. ૩ મેલડી એ એક મહિન દેવી છે. ૪ બોહલી નાચી પણ કહે છે. ૫. વાળ ધરેણે સુકી મારવારી રૂપીઓ લેવા ગયો. નાણાં ધીરનારે કહું, “વાંડા છે” લ્યારે મારવારી કહે, “બાંકા પણ માંકા” એટલે વાળ વાંકા તો છે પણ તે કેનો? માંકા=મરિા, હું કંઈ સાધારણ નથી. પોતાની સુણા વાળ વિષે માંગનારું અલિમાન જેઈ નાણાં ધીરનારે નાણાં ધીર્યાં ને વ્યાજ સુધાં પાણ આવી પણ ગયાં.

૩૫૪. નહિનો વર કેવી. ચીંઘાં જોડા ને ખીણી અમદુ જોગી. ૧૩

નહિનો વર કેવી. ચીંઘાં જોડા ને ખીણી અમદુ જોગી.

તલનુ પદાક પાંચી. જોળનુ પદાક પાંચી.

ને હાઈ ન પડો તેને જોનથપાણી પડો.

વર કણો ને ટના બાંધો.^૩ જુગને લેકુ ગલનુ છે.

અને ભતદાન પણ બોલાવે તેમ નરી.

દૂનને ખીણો પણ ભણો રહે છે. ભતનુ દેશાણુ ખીણોને બાંધી.

જુગને અનાઈ કેરી, જોક બના એર દુસરી જોગી.

ખીણાં દાંખું ને ખીણી મુંગાં. લાઇ ગાંડુ વળગાણુ. રાતો તેલાણા.

૩૫૫. હઈ આણદુ પાઈ ન આવે. ૧૪

હઈ આણદુ પાઈ ન આવે. નાક ગયા પણી છુફર ધૂગ.

મણનુ માણુ કરને, પણ નવાંદનુ નાક ન કરીએ.

બદેવાર કાનો નાંતરોએ છે.

અણી સાચરી, આણદુ રાણરી. ભરદને આણર જોક ભાયા.

વે પાણી મુદતાન ગયાં.^૪

મોતીનુ પાણી જિતનુ તે જિતનુ. જેદી ઝડોણે જેઠી તે ઉતે નરી.

કાળ લાય પણ કલંક લાય નરી.

ટાદુરા—કાને સંપત પાણીઓ, લાને જોઈં ભાન;

લાનુ વિનાનું ભાનની, તેના લાંધા ટાન. ૩૫૨

વેગા વળે, વિસ વળે, વળે વિદેશથી વદાણુ;

વેણી^૫ જાલાસ વધુ વળે, વળે ન ખ્યાતી જાલાસ.

લાણી છીની જગતને, જગત સરાદે લાણી;

તાકો છુન સફુલ હે, કદત “આણર”શાણી. ૩૫૩

લન રાણે તો છુન રખ, લનવિષુ છુન મ રખ;

જો તો માણુ સાંયાં,^૬ રખ તો દોનું રખ. ૩૫૪

શોણો—બેંશો બાયાણુ, હુણીઓ કાલે સાંપુણો;

પણ મેસ જેઠી ભાલા, આલાની જિતરશે નરી.^૭ ૩૫૫

૧ જોનથપાણ=ડુલકા વર્ણનો ભરત છે. ૨ કોકન ઘર ખગનુ. ૩ હણો સંધાય નરી.

૪ પાણ આવે નરી. ૫ વાઈ=દેને. વધુ=ણાડુ. ખ્યાતી=ક્રતિ હઈ દોષ તે.

૬ સાંયાં=પરમેશ્વર. ૭ બાયાણી હુણુણના ગાલા નાગના ગોયા ગરાસવાળા કાડીને ત્યાં

જઈ આલા નારે આરણે સારાં વળાળુ કરી કવિત કલાં. ભાલો જોતાનાં વળાણુ સાંગળા છુશ

સાખી—લાખ ગમાવી સાખ રાખવી, સાંજે મળશે લાખ;

લાખ રાખીને સાખ ગમાવે, સાખ ગયે જણુ આખ. ૩૫૭

એત—જો સતિ સત પર અડી તો પાન ખાના રસમું હે;

જો આથ્રં જગમે રહી તો જન જના પશ્મમું હે. ૩૫૮

The evil wound is cured, but not the evil name.

તૃપ્તિ. જોપાલાઈની જોપવણી, ને પાગ બાંધે જિપરણી. ૮

જોપાલાઈની જોપવણી, ને પાગ બાંધે જિપરણી.

વાહવારે મીઅં બાંડે, ડાંગલીમેં સો સો ટાંડે.

હાથી ઉપર બેઠા, પણ પેંટમાં હાથ ઘાલી જુને તો લાળા. ૩

આજ સેવોએ ખાંધી છે કહી દીવેટ ચાવી ગયા.

ધૂખર મત આધિઓ ભાઈ, એજલકી બીણીઅં ઘાસ કાટતી હે.

સાખી—મોટાં મોટાં પાગડ બાંધે, માંડુ ઘાલે ગાલા;

લેવા દેવાતું નામ નહીં, ને વાત કરવામાં આલા. ૫ ૩૫૯

એપા લાઈની જોપવણી, ૬ પાદડી ન આપી આધી; ૭

કાં તો શીખવ જોપવણી, નહીં તો લે તારી પાધી. ૩૬૦

જોડકણું—સુલ્તાનકે મલજ, દિલ્હીકે લાલા,

સુરતકે ભાઈસાખ, એ સથ લીખ મંગને વાલા.

થયો અને માલે આલા ચારણુને કહું, “આલા ને માગે તે આપું.” ત્યારે આલા ચારણું કુઠાં રીંગડાલાણ હુંડી લેંસ માળા. એ લેંસ બણું વહાલી હેવાથી તે આપવાની ભાલાની મરજ નહીં તેથી પોતાની દીકરીને માલે કહું કે, “આ ચારણ સાથે તું હસ્તિને વાત કર, એટલે તેને ખરાખ ચાલતું આજ ચડાવી મારીને કહાડી મુગીશ.”

ત્યારે દીકરી પોતાના બાપ ભાલાને કહે છે, “હે ભાયાણું કુટુંબના હુંડી લેંસો તો ધણી મળા રહેશે, પણ આલા ચારણુને મારીને કાઢી સુલ્યાની મેસ કપાળે ચોણી તે જિતરશે નહીં.” એ ઉપરના સોરકાનો ભાવાર્થ છે. પછી દીકરીની સૂચના ભાલાએ માનીને આલા ચારણુને હુંડી લેંસ આપી.

૧ રસમ=હસ્તરી, રીલાન. ૨ પરસમ=કડુ. ૩ હુંખનો પાર નહીં.

૪ ગરાસીઅને મૂછે લગાડવા તેલ નહીં, તે દીવામાં વધેનું તેલ ચોખમું. ચોપડતાં દીવાની પાતળી દીવેટ પણ ડાંકોરની મૂછમાં ચોપડાઈ ગઈ. કોઈ સામો મજદૂએ તેણે પૂછું, “મૂછમાં આ શું છે?” ત્યારે દીકરે જવાખ દીધો કે, “આજ રેવો ખાંધી છે” તે તાંતણો રહ્યો હરો કહુને દીવેટ ખાઈ જન્યી પડી.

૫ આલા=પતરાજાપોર. ૬ લુગડાનો ફાટેલો કે બગડેલો ભાગ કુપાવવાની કે સરો ભાગ ઉપર દેખાડવાની કણાને “જોપવણી” કહે છે. ૭ આધી=સારી.

૩૫૭. ગમેડા ઉપર અંણાડી. ૫

ગમેડા ઉપર અંણાડી. પટાડો ઉપર દીપળી.
આય ઉપર વીજામણુ. ખજા ઉપર લીપળુ.
કુતેદુસુત્તા લગાડ. ૩

૩૫૮. ગદ્દેને ખાયા જેત, નર્હી પાપ નર્હી પુષ્ય. ૬

ગદ્દેને ખાયા જેત, નર્હી પાપ નર્હી પુષ્ય. ખાય હોલી કુતરીને પાતુ.
દોડીને વાયરુ. ૪
વાતે કારી ઉછીતું આપતું.
કુપાતે દાન કરતું. ગમેડા આગળ દ્રો બેગાવાડી.
ખાડા પાટમાં વાયરુ, તે ઘીની પણુ એળી લાપ.
પાગરીવાળાના લેઈ વાયરીવાળાને^૫ દેવા.
ચચવાયા લેઈ ઉછીના આપવા.

There is but little merit in inconsiderate bounty.
Kindness is lost upon an ungrateful man.

૩૫૯. ગમે તેમ સુયો, ગાં— ખાટકા વચ્ચે. ૭

ગમે તેમ સુયો, ગાં— ખાટકા વચ્ચે.
નારી ખુંડી પગ સાખું નોતું.
ગમે તેમ ઘરનો, પણ રેસો ધરમાં ને ધરમાં આવે.
દરી કરીને દરક્કેપ લાય. જોને ડાક્યો માર ધનાળું.^૬
તાજ્યો વેલો થડે લાપ. આંધળી લેસે મેદાયતું હીકું.

૩૬૦. દેખાય છે દેહડો, પણ માંદેથી કાળો નાગ. ૧૧

દેખાય છે દેહડો, પણ માંદેથી કાળો નાગ.
દેખાય છે ગરીઅ, પણ અદાર છે તેઠલો લોયમાં છે.
કુંઝી ગરદન, કગ પેદાની, દરામજાદેશ જે નીશાની.
ગરીઅના માયામાં શુ કંઈ આંગળી ખુંચે છે?

૧ પાટાડો=મારીનું ચાણુતર. ૨ કુદેદુસુત્તા; ધોકેદુસુત્તા લગાવ પણ કુદેવાય છે.

૩ શેડોલો દાણો લગે નર્હી; કાળો દાણો વાન્યો લગે. ૪ વાયરી=કીરાની સાનક.

૫ દરક્કેપ એછે પેસા રાખવાનો ગલ્લો, પેરી, આનો અર્થ એમ છે કે, કે માણુઃ
સના ધરમાં ઘીને પેશીપથરામાં પેસા હોય નર્હી તે નયારે ખદ્દે લારે દરક્કામાંથી
ખદ્દ્યવા પડે. ૬ ઘીનું ગામ લાણે ન નર્હી.

ગરીખને ગાં-માં દાંત હોય. ગરીખ જોલે।
 ગૌમુખો વાધ છે. સુંવાળો સર્પ જોવો.
 જલમાં ભધ, ને અંતરમાં હળાહળ ઝેર.
 ડિંદર કામા કરનાર છે, પુંકી પુંકી ખાનાર છે.
 પાતાળમાં પગ ધાલે તેવો છે.

૩૬૧. ગરીખના નિશાસા નખોદ વાળે. ૫.

ગરીખના નિશાસા નખોદ વાળે. ગરીખનું ખાય તેનું સત્યાનાશ જય.
 ગરીખના પૈસા ખાવા તે લોહીના ધુટ્ઠા.
 ગરીખને મારે તેનું જય આડે ખારે.

દ્વાહુરો—તુલસી હાય ગરીખફી, કથ્થું ન ખાલી જય;
 મુચે દોરક ચામસે, લુદ્ધા અસ્મ હો જય. ૩૬૧

૩૬૨. ઢેરના ચાંદ્યામાં કુચો પડે, પણ લોકના ચાંદ્યામાં કુચો પડે નહીં. ૬
 ઢેરના ચાંદ્યામાં કુચો પડે, પણ લોકના ચાંદ્યામાં કુચો પડે નહીં.
 ધંઠીના ગાળામાં બચે, પણ લોકના ચાંદ્યામાં બચે નહીં.
 જે બહુ ચહેરે તે બહુ લોકમાં ચવાય. ૧
 રૂપ નજરાય, માટે વરરાજને ગાલે મેસનો ચાંદ્યો થાય છે.
 દુનીઓની અનીસીએ ચખો તો મુવો.
 કંચાયા સારા, પણ વંચાયા આદા.

૩૬૩. ગરીખ બોલે તે રટપલા પડે, ને મોટા બોલે ત્યારે તાળીઓ પડે. ૧૪

ગરીખ બોલે તે રટપલા પડે, ને મોટા બોલે ત્યારે તાળીઓ પડે.
 દીનતું ડહાપણ દાટ. ગરીખ સંશુ તે ગણુતરીમાં નહીં.
 નાને ખોયે મોટી વાત કરવી, તે જખ ભારવાની.
 ગરીખ ગમારમાં ખે. કોઈ ગરીખ થશો નહીં.
 લોંધાતું લાકડુ. વાધે ભાર્યો માનવી તેનો શો ધનસાહ? ૧
 મોટાની પાંચશેરી ભારે. સારાને સાગમટે નોતરાં, ગરીખને કોઈ ગણે નહીં.
 લોહી (ચામડીમાં) હોય ત્યાં સુધી સજ સંશુ.
 મોટા કહે મોવાળાની ભાજ, શ્રોતા કહે સૌ હાજ હાજ.
 સૌ સારાના સગા, ગરીખનું સંશુ કોઈ નહીં.

ચોખરો—મોટા જે બોલે તે છાને, બિપર ઢોલ ધનમણ વાને;

નાનો બોલે તે વાંચે જય, બિપર ગડદા પાડુ ખાય. ૩૬૨

૧ ખરાખ માણુસ ચહેરે તે ચરચાય=ચવાય. ૨ સહદુકુષ નોતરાં.

૩૬૪. ગરીખીમાં કાંઈ શરમ નથી. ૫

ગરીખીમાં કાંઈ શરમ નથી.

દરિદ્રતા કાંઈ દુર્ઘેણ નથી. ગરીખી કાંઈ શુન્હો નથી.

ફાટેલે લુગડે ને ધરડાં માબાપે કાંઈ લાજવાતું નથી.

ગરીખ નિર્બય થઈ નિરાંતે સુવે છે.

૩૬૫. ગાવું ગળામાં, ઉલટ વગર આવે નહીં. <

ગાવું ગળામાં, ઉલટ વગર આવે નહીં.

ખાવું જોળામાં, ભૂખ વગર લાવે નહીં.

મન વિનાતું માહાલવું, ને પગ વગર ચાલવું. ત્રૈમનો રંગ, તે ખરો રંગ.

મન હોય તો ભાળવે જવાય. ઉલટનાં કામ ઉત્તમ થાય.

દણખું દળવું, ને મન વિના માહાલવું (એ ખરોઅર).

મન ચોટવું તે હન્દર આપરણું ભેદીને પહોંચે.

Nothing is impossible to a willing mind.

૩૬૬. પેટ પેટ અધરણી નહીં. ૪

પેટ પેટ અધરણી નહીં. લગ્ને લગ્ને કુંવારો.

કૃળાએ કૃળાએ પ્રિસ્મક્ષાહ. તળાવે તરસ્યો ને વેળા ભૂઘ્યો.

૩૬૭. ગામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો હોય. ૬

મામ હોય ત્યાં ઢેડવાડો હોય.

ધાંધલીઓ દુષ્ણો, તે પાંચ પડોશીને પુણો.

ગામ હોય ત્યાં ઉકરડો હોય.

જ્યાં રંધાય ત્યાં ગંધાય. જ્યાં મંડાય ત્યાં છંડાય.^૧

કુંઘમાં માણુસ હોય, તેમાં નરમ ગરમ પણું હોય.

Roses have their thorns.

૩૬૮. જનમાં કોઈ જણો નહીં ને હું વરની કુઠી. ૧૧

જનમાં કોઈ જણો નહીં ને હું વરનો કુઠી.

જનમાં કોઈ જણો નહીં ને હું વરનો બાપે.

નહીં ત્રણુમાં, નહીં તેરમાં, ને નહીં છાપનના મેળમાં.

લાઈ તેરના^૨ લાવમાં ખ્યે છે.

દાંસુની કુઠી ને પુસકે સુધી. પાદર સુવું ને સીસડારા શા?

^૧ ભાણાં પજાં હોય ત્યાં એડ હોય. ^૨ ત્રાંણીયાના તેર.

ગાડી તળે કુતર્ણે, તે જાણે ખદી ભાર હું તાજું હું.

દીટોડી પગ ઉચ્ચા રાખી સુવે, તે ઓમ ધારે છે કે આકાશ અધર
મારે પગે રહ્યું છે.

દાતણુ કરતાં ડોકું હલાબધું, તે જાણે મને માનીતી ગણી.

દોઢીએ શેર, ને ટગલે ટેડ.^૧

બોડકણું-જનમાં કોઈ જાણે નહીં, ને હું વરતી કુદ્ધ;

ગાડે કોઈ બેસવા ન હે, દોડી દોડી મુદ્ધ.

૩૬૬. મરદની ગરદમાં રહેલું, પણ નામરદાના સરદાર થઈને
રહેલું નહીં. ૧૦

મરદની ગરદમારે રહેલું, પણ નામરદાના સરદાર થઈને રહેલું નહીં.

ધણી ધારવો તો ધિગો ધારવો. અડ ઝુઝે ને લોસ દુંગે.

લાયડાના લાગ પડાવે. લાયડાના ધા ધુમે.

મરદની ગીરદ સારી, નામરદનો છાંયડો જોટો.

ચિંહ પાંજરે પડે પણ ગર્ભના કરે.

મરદના સાખા પડે,

પારા લોયમાં દાટો, પણ દોડીને નિકળો.

હાથી વગર દરવાને તુટે નહીં.^૨

૩૭૦ દીકંડાની સોણત કરવી નહીં. ૬

દીકંડાની સોણત કરવી નહીં.

નયળાને કુઠે બેસારીએ, તે છેરી ભરે.

નયળાનો સાથ રણવગડામાં રખપાવે.

દાધારીંગુ દવ બાળે, ને પાછળનાનો ભવ બાળે. -

દોડુરો—ગામમાં નહીં ઘોરડુ,^૩ સીમમાં નહીં પેતર;

ધંધા વિના દૂરતો કરે, એ શું કરશે પેહેતર? ૩૬૩

૧ એઠલે હલંક ખણું કોઈ ગણુતરીમાં નહીં. ૨ ગરદ (ગર્દ) = ૨૫.

૩ દુષ્પ્રાણે દરવાને તોડવા સાર્વ આગળના વખતમાં એવી રીત હતી કે, દરવાનના લાકડામાં થાડે થાડે અંતરે ભીલા જરૂરા હોય છે તે હાથીને વાગે નહીં માટે પાસે જાટ આડુ ઊંચુ રાણે ને હાથીને હાડ પાઈ મસ્ત કરે એઠલે હાથી પેતાતુ ભાંદું લેરથી દરવાનને ભરે એઠલે વચ્ચેનું જાટ હુંદાઈ લય અને દરવાનની સાંકળો કે પાદીઓં તુંધીને દરવાને લગ્યી લય. ૪ ઘોરડુ=ધર, કાઠિયાવાડમાં એ શાખ વપરાય છે.

સોરઠો—મંડળમાં સુનકાર, પાણ પહકાર^૧ કરે;
એ નહીં ભડના^૨ આચાર, તે સાચું સેરાઈઓ ભણે. ૩૬૪

૩૭૧. ગાય ખકરાના વાડા, સિંહના વાડા હોય નહીં. ૪

ગાય ખકરાના વાડા, સિંહના વાડા હોય નહીં.

સિંહને સંગાથ નહીં.

મહાત્માને મઠ નહીં.

ખરા સંત તે રમતા રામ.

૩૭૨. આશીર્વાદનો એકે નહીં, લેણુંના એ. ૧૦

આશીર્વાદનો એકે નહીં, લેણુંના એ.

વેરાગીના કટકથી ગામ મરે નહીં. સાંધુનાં સીધાં જેખાય નહીં.
ખાઈ કલ્યાણીથી શું થાય?

સાંધ વગર ગાલ રહે નહીં. ગાંડી ગુજરાત, આગે લાત, પીછે ખાત.

ખાઈ ઝાંધે ડોઈ બોર આપે નહીં.

મા ખાંધતો સાથ, તેને ડોઈ ન દે હાથ.

દ્વાહુરા—અણે તણેકા એક ઇપૈયા, અઠ કઠેરા આના ખાર;

ધૂકડમ તીકડમ આઠ આણો, શું શાં આના ચાર. ૩૬૫

લાઈ સાહેયનો એક નહીં, શાલો કહે તો એ;

જે તેથી પણું આગળ ચાલે, તો ગમે તેટલા લે. ૩૬૬

૩૭૩. આશીર્વાદ આપવાને વપરાતાં વાક્યો. ૧૧

દ્વ્યે નાહો ને પુને ક્લો. રામની રક્ષા ને લીમનો હોરો.

સુવર્ણુ ઝૂલે ક્લાલો ને ક્લો. ના, મા, તારી સો બલા જ.

સો વર્ષનો ધરડો ડોસલો,^૪ ને સાત દીકરાનો બાપ થજો.

જુગો જુગ છુવો. ચાંદો સુરજ તપે ત્યાં લગી તપે.

ધણી ખમા. પરમેશ્વર તમારો વાળ વાંકા ન કરે. સદકે^૫ જાડા.

દ્વાહુરો—સદ્દ લતાની સહાયની, સન્મુખ રહો ગણેશ;

ધંચ દેવ રક્ષા કરો, ખલા વિધ્યુ મહેશ. ૩૬૭

૩૭૪. ગાંઠનું ખાંદું ને ગાંડા સાથે જલું (મૂર્ખાઈનાં ચિહ્ન). ૬

ગાંઠનું ખાંદું ને ગાંડા સાથે જલું. ગાંઠના દોકડા ખરચી ગઢ પાઉદો.

ગાંઠ ખરચી શું ખાંદું. ખાવી ધૂળ ને માંહે કાંકરા.

ખાવાનાં ગોખરિ ને માંહે કાંટા. ગાંઠનું ગોપીયેન શુમાવં.

૧ હોકારો કરે. ૨ ભડ=શરવીર. ૩ આચાર=લક્ષણુ. ૪ માતનો

આશીર્વાદ. ૫ સદકે જાડે-મીઠાં કે, ઓનારણાં લડે.

૩૭૫. દુધ પુતના ધણી ઓદું કરે નહીં. ૫

દુધ પુતના ધણી ઓદું કરે નહીં.

ધમાન ઉપર વાત, ઓદું કરે તો ખુદા પૂછે.

જે પરમેશ્વર માથે રાખી કામ કરે, તે ન્યાયજ કરે.

દુધ, પુત ને અન ધન, એ બધાં સુકૃતનાં દ્વા.

પ્રલુ દૃપાનું પાત્ર, ધર્મને રસ્તેજ ચાલે.

૩૭૬. હાથીએ હાથી લડે ને વચ્ચે જાડનો ઓ. ૫.

હાથીએ હાથી લડે ને વચ્ચે જાડનો ઓ.

પાડે પાડા લડે ને જાડનો ઓ.

મેટા મેટા લડે, ને વચ્ચે રંકતી ખરાખી.

રાજાએ રાજ લડે, વચ્ચે રૈયતનો ભરો.

ત્રાંખાપીતળનાં દામ અથડાય ત્યારેગોએ પડે, માઈનાં અથડાય તેકૂઠી જાપ.

The poor do penance for the follies of the strong.

૩૭૭. ગોળ નાંએ તેવું ગળ્યું થાય. ૧૧

ગોળ નાંએ તેવું ગળ્યું થાય.

જેવો તારો રોણો, તેવો મારો ઓણો.

હાથ ભોડો કે હાટ ભીડું.^૧

જેવી તારી ઢોલકો, તેવો મારો તંખુરો.

જેવાં ભાઇનાં મોસાળાં, તેવાં એહેનનાં ગીત.

જેવો તારો કરીઆવર, તેવાં મારાં ગીત.

જેવો ભીઅંના ડ્રાદરા, તેવો ખૂનો વધાર.

માલ ભોડો કે હંડલી. જેવી સામગ્રી, તેવી રસોઈ.

પસલી ભાઈની ને આશિષુ ભાઈની.

દ્વાહુરો—જેવું તે કર્યું તેવું મેં કર્યું, ઉપર વાલ્યો ધોંક,^૨

જેવાં તારાં રીંગણ્યું,^૩ તેવો મારો પોંખ. ૩૬૮

Plenty makes dainty.

૩૭૮. ગોળ વગર મોળો કંસાર. સ્વી વગર સુનો સંસાર. ૬

ગોળ વગર મોળો કંસાર. સ્વી વગર સુનો સંસાર.

સ્વી વગર ધર શોલે નહીં. સુનું ધર શ્યામા વિના.

^૧ હાટ=માલમસાલા પડે ત્યારે સ્વાહ થાય, એકદો હાથ એટલે રસોયો મીહાશ લાની રાંકે નહીં. ^૨. આડો આંક. ^{૩.} વંતાક.

શ્રી ગર્ભ એટલે પુરૂપ ધરલાંગ. ધરનું દાંઠણું નાર.

શ્રી વગરનો પુરૂપ દાંડીઆમાં ગણ્યાય.

ધરનો પ્રધાન શ્રી. શ્રી ધરની લક્ષ્મી છે.

No life without wife.

૩૭૯. દરિયામાં રહેવું ને મગરમચ્છથી વેર. ૩

દરિયામાં રહેવું ને મગરમચ્છથી વેર.

ગામમાં રહેવું ને પટેલથી વેર.

અત્રીશ દાંત વચ્ચે છલ ને દાંતથી વેર.

To live in Rome and fight with the pope.

૩૮૦. પૈસો વધતો જાય તેમ લોાલ વધતો જાય. ૮

પૈસો વધતો જાય તેમ લોાલ વધતો જાય.

ધણ્યાવાળો ધણ્યાને ધાય.

કુકડી ભાતી થાય તેમ મુંડ સાંકડી થાય.^૧

છતે પૈસો ભીખારી. કુંભાર સાને હાંલે રંધે નહીં.

ધણ્યાવાળાને ધણ્યી લાલ, છતે ધીએ લુણું ખાય.

ઘેર ઘોડા ને પાળો જાય, ઘેર હુઅણું ને લુણું ખાય.

છતે પૈસો રાખે લાલ, ઓવે કોણું મૂર્ખનો રાય ?

Who is worse shod than a shoemaker's wife.^૨

૩૮૧. કળાનું મૂળ હાંસી, રોગનું મૂળ ખાંસી. ૮

કળાનું મૂળ હાંસી, રોગનું મૂળ ખાંસી.

હસવામાંથી ખસવું થાય. અહુ હસે તે અહુ રોવાને.

મસ્કરીની ખસકરી. મસ્કરીના હૃદ્દા થાય.

કૃદ્ધાણ, તે દંડાણ. હસવું રમવું હુદમાં હોય.

હસતાં રમતાં દહોડા જાય, ને ખીજે તેતું નખોદ જાય.

Bitter jest is the poison of friendship.

Slanders in jest often prove serious injuries.

૩૮૨. ધણ્ણો બીહે તે ધણ્ણો સપડાય. ૫

ધણ્ણો બીહે તે ધણ્ણો સપડાય.

બીહીકણું બિલાડી. પોતાના એણાંયાથી પણ ઉરે.

બીહે તને સૌ બીહીવરાવે. બીહે તેનાથી કાંઈ બને નહોં.

૧. નિકાસ કે ખરચનો માર્ગ બંધ.

૩૮૩. ધર બીજેળી જુઓ, ને વિવાહ માંડી જુઓ. ૪

ધર બીજેળી જુઓ, ને વિવાહ માંડી જુઓ.

ધર માંઝું, કે એક તોલકી તેર વાનાં માગે,

માંઢાની સુવાવડ, હનાર ચીજ જેઠાં.

સાત સાલ્ખા લેગા કરે, ત્યારે કામ આવે.

One cannot form an idea previously of what a marriage or a house will cost.

૩૮૪. ટહુડે પાણીએ ખસ ગઈ. ૭

ટહુડે પાણીએ ખસ ગઈ. વાએ વાદળ ખસી ગયું.

વાએ કમાડ (લીટાનાં) દેવાઈ ગયાં. ટેડ સુવો ને આલાંછેટ ટળી.

એક કાગડો ભરે ને સો ગાયેનાં શિંગ ટુરે.

દાહ ઘળે ને જમીન પાક થાય. લુંડા સુઓ ને લાવટ ગઈ.

૩૮૫. ધર દેખ્યી પગ જેરમાં જિપડે. ૯

ધર દેખ્યી પગ જેરમાં જિપડે. ધર ધરતીનો છેડો છે. ૧

ધર ગયાનો કાડો છે. ૨

હનાર ગાઉ દૂર દેશ જઈએ, પણ ધર સાંભરે. ૩

ઊઠ ભરે ત્યારે મારવાડ સામું જુવે.

દ્વાહુડો—પાંગ કાસે પાણો વસે, દશ કાસે અસ્નાર;

કાં તો નાર કુલારન, કાં તો કંથ ગમાર. ૪ ૩૬૧

૩૮૬. ધરમાં ટકાના ત્રણુ શેર, ને ખાહાર તીસમારખાં. ૬

ધરમાં ટકાના ત્રણુ શેર, ને ખાહાર તીસમારખાં.

મુખાંતી દોડ મસળદ સુધી.

ધરમાં કાંઈ ચાલે નહીં, ખાહાર ખેણે તલવાર ખાંધે.

ધરમાં ચલણુ ચુલા પાણીઆરા વન્ચે. પાણીઆરાના સુનરી.

પેદની ઘાડી પાધર સુધી. ૫

૧. ધર આવ્યા એટલે ખીલે જવાનું રહ્યું નહીં. ૨. ગયાછ ગયા પણીં ણીં નત્રાની જરૂર રહેતી નથી, તેમ ધર ગયા એટલે કયાંથી પણી જવાનું નહીં. ૩. પોપ શલ જરૂર સોનાના પાંજરામાં હતો, પણ વતન સાંભરી આવ્યું. ૪. પોતાનું ધર ખાં કાસ દૂર હોય ને પેદલ ચાલનાર માણુસ રાતવાસો લ્યાં રહે, ને દશ કાસ ધર દૂર હોને સવાર ખાલે રાતવાસો રહે તો ધરમાં નાર કુલાર્યાં સમજલ્યા ને કાતો કંથડો ગમ સમજલ્યા, નિકર પોતાને ધર સીધા પોણોંચું જ જેઠાં. ૫ ધોડાને ખાલે ધૂરી-હાક પાદર સુધી.

૩૮૭. ધરમાં બિલાડીથી ખીંઠે, ને ણદાર વાધ મારે. ૨

ધરમાં બિલાડીથી ખીંઠે, ને ણદાર વાધ મારે.

શૂરા તે રણમાં શરા, ધરમાં ધીરા ને ગંભીર.

૩૮૮. શેરી માંહેનો સિંહ. ૬

શેરી માંહેનો સિંહ.^૧ ધરમાં વાધ ને ણદાર બદરી:

ધરમાં કછાથી ધરાય નહીં, ને ણદાર ટપકા આય.

ધરમાં શરો પુરો, ણદાર ણીલીકણુ બિલાડી.

દિપાળ પોતાની રીમમાં સિંહ.

(વાણીએ) સ્થાનક એડો સિંહ હોય, પણ વનમાં તો દરણું.

Argus at home, but a mole abroad.

૩૮૯. ધરડા ગાડાં વાળે. ૮

ધરડા ગાડાં વાળે. ધરડા ધાંચમાંથી ગાડુ કઢાડે.

ધરડાની અફલે આલે તે કઢી ન ભૂલે.

ધરડા ને ગત નાણે તે નાના ન નાણે.

ધરડા વગર ધરતું દાંકણુ નહીં.

ધરડાનુજ ધર.^૨ ધરડાં પૂછપાતું ટેકાણુ છે.

નેતા ધરમાં ધરડુ નહિ તેતું ધર ગધેડે ચદરે.

૩૯૦. ગોર પરણુલી આપે, પણ ધર ચલાલી આપે નહીં. ૩

ગોર પરણુલી આપે, પણ ધર ચલાલી આપે નહીં.

દ્વાલ સોદો કરાલી આપે, સેવું દેવું ધણીએ ધણુને.

માખાપ દ્વાલ છે, આખા લવના જમાન નથી.

૩૯૧. ધરડી ગાય ગોરને આપો. ૪

ધરડી ગાય ગોરને આપો. અળતું ધર ઝણુર્પણુ.

ગોરને આપો ધરડી ગાય, પાપ મરે ને પુષ્ય થાય.

દાહુરો—ઝડકામણું ઝડકામણુ, વાચે જિણું જાય;

આપો ધરના ઘાસણુને, તે પુંજ પુષ્યના થાય. ૩૭૦

૩૯૨. હાલ જાય, હવાલ જાય, બંદેકા ઘ્યાલ ન જાય. ૬

હાલ જાય, હવાલ જાય, બંદેકા ઘ્યાલ ન જાય.

ધરડો થાય, પણ ચસડો જાય નહીં. ધરડી ગાયને ટોકરો.

૧ પોતાની દરમાં કુતરો સિંહ બરાણર. ૨ ગૃહસ્થાશમમાં ધરડો ભાણુસની શોભા છે.

(શરીર) ધરડો થયો, પણ છુય (મન) ધરડો થતો નથી.
ખુદી વોડી લાલ લગામ, ચડને વાલા મેં જવાન.

સોરઠો—અવનિ રોગ અનેક, તેનાં ખુલુ કૃથાં જતન; ૧

ધણુ પ્રકૃતિનું એક, રચ્યું ન ઓસડ રજુઆ. ૩૭૧
He has a cold tooth yet in his mouth.

૩૬૩. ધી ક્ષાં દળ્યું, તો ખીચડીમાં. ૩

ધી ક્ષાં દળ્યું, તો ખીચડીમાં. ૩

દોર ગયું તે ધણીને ધેર. સપ્તસા તોએ ગંગામાં. ૩

It is not lost, what a friend gets.

૩૬૪. ધંઠિના સો ફેરા, ને ધંટનો એક ફેરા. ૧૫

ધંઠિના સો ફેરા, ને ધંટનો એક ફેરા.

એક તરફ રામ, એક તરફ ગામ.

શ્રીમાનનો કયરો, તે ગરીઅનો ચેટવરો. ૪

મીઆં ચોરે પળી પળી, અલ્લા ચોરે કુંપ્લી કુંપ્લી.

મીઆં ચોરે મુઠે, ને અલ્લા ચોરે જટે.

સોનીના સો, ને લુહારનો એક. મોટા હાંદ્ખાની ખરવાડ. ૫

સાસુના સો દહાડા તો વહુનો એક દહાડો.

સુધર્તું સારું તે લુહારનાં લોહાડાંમાં જથ.

અર્ધમાં રામ ને અર્ધમાં ગામ. મોટાની એકમાં ગરીઅનો ગુજરો.

મોટાનો ઉતાર તે ગરીઅનો શણુગાર.

સો દહાડાની પાવસ, એક દહાડાની વાવસ. ૬

હાથીને હૈયા સસું તે ગઢેડાને ગળાયોળ.

દાહુરો—હાથી મુખસેં ગીર પણો, ધરથો ન ગજકો અહાર;

કોડી મુખમે લે ચકી, પોપણું પરિવાર. ૩૭૨

૧ જતન=ઉપાય, ઔષધ. ૨ જતન થયું નથી, કે એહું નથી થયું. ૩ ગંગામાં નાદ્યાથી પાપ નાશ પામે છે એવી માન્યતાથી સંતોષ થાય. ૪ કર્મનિ કુલે હોથ તે અક્રમનિ કુપાળે ન હોય. ૫ મોટાં હાંદ્ખાને ધોતાં ચોણેલું નીકળે તે પર એક જણુનો ગુજરો થાય. ૬ પાવસ=વરસાદ. મરાડી “પાવસ”. વરસાદ સો દહાડા વરસ્યો હોય પણું એક દહાડો તડકો કે ઉધાડ થઈને વા વાય તો તે વરસાદના પાણીના લેનને સુકની નાંસે છે, એ ભાવાર્થ છે.

૩૬૫. ખણ્ણીખણ્ણીઆણ્ણી રાજુ, તો ક્યા કરે મીળાં કાળ ? ૮

ખણ્ણીખણ્ણીઆણ્ણી રાજુ, તો ક્યા કરે મીળાં કાળ ?

ધીળીધીનાં ઓદનાં ઓક, પાપડ બેડો હેખ.

ખણ્ણીખણ્ણીઆણ્ણીના કાળાં, તે જવાસાની વાડ.

દાઢાડ આવે હંગે ને રાતે ઓદનાં ઓક.

ખણ્ણીખણ્ણીઆણ્ણી વડે, પણ અંતે ઓદનાં ઓક.

ધીળી લડતી હે અધડતી હે, લેશીન ધરણી અથર રખતી હે.

વૈઘગાધીનું જદીયાએ.

દાહરે—હું કરીય તાગડો, તું રાખને ટેક;

પરોણું જાડી ધેર નરો, ઓટદે આપણે ઓદનાં ઓક. ૩૭૩

૩૬૬. ધેર ધેર માટીના ચુલા. ૬

ધેર ધેર માટીના ચુલા. સુર્ણનારાયણ અધે સરખા જિગે છે.

બધાંનાં ધર ગારે લીપેકાં છે. અધે સરખા અપોર.

છાયે ચહ કર દેખા, તો ધર ધર ઓદદી દેખા.

અધે ટેકણું વાપરો સરખો વાય છે.

No family without feud.

૩૬૭. ઊદર ધર ધરના પરોણું. ૪

ઊદર ધર ધરના પરોણું. ધેલીનાં ધેર ધેર સાસરાં.

એ તો ધર ધર વ્યાપી છે. કયાં લેધાએ ત્યાં તૈપાર.

૩૬૮. મખ્ખી ચુસ. ૧૬

મખ્ખી ચુસ. પાણી પીને સુતર લેણે.

ગાંધ ધોઈ કરી કરે. પુંકમાં આંગળી ધાલી ચુંગે.

તેલમાં માંખ પડી હોય તો નીચોલી લે. અમડી હુટે પણું દમડી ન હુટે.

નરષમાં પાઈ પડી હોય તો દાંતેથી ઉપાડી લે.

પાઈને મારે મઙ્ગે જાય. નાસરી સારે નવસારી જાય.

દમડી મારે દમણું જાય. પાઈને મારે નીભાડે આગ મુકે.

પાંચ માર્દ, પચાસ માર્દ, પણ ઓક સુકી ન દાર્દ.

ચૈસો મારે શીર સારે છે. છું જાય, પણ ચૈસો ડેવો થાય.

તેલ પાઈ ઓર્હિણ કદાડે. ચૈસો ગાઠેથી છુટે નહીં.

ગમડી છાડે, પણ દમડી ન છાડે.

સુમ ભાણુસુનું અન કેણું હોય છે તેને માટે બે દોહરાં નીચે લખ્યા છે,
સુમ ધણી છે તેને તેની સ્વી પૂછે છે,

દોહરો—તારી પૂછત સુમંકું, કહાંસે બદન મળીન;^૧

કહું ગાંઠસે ગીર પજો, કહા કોઓિકું દીન.^૨ ૩૭૪

સુમતી જીને સુમ ઉત્તર આપે છે.

દોહરો—નહીં ગાંઠસે ગીર પજો, નહીં કીસીકું દીન;

દેતે દેખા ઓરકું, વહાંસે સુખ મળીન. ૩૭૫

His money comes from him like drops of blood.

૩૬૬. ચલને હો ભાઈ ચલને હો, સાંધકા ટદુ ચલને હો. ૫

ચલને હો ભાઈ, ચલને હો, સાંધકા ટદુ ચલને હો.

ધન મારા ધણીને જેમ હાંકે તેમ હાલો.

ચલો મેરે ટદુવે, તીન કાસ બટુવે. ટદુ ચાલે તાં સુધી ખરો.

ડગુમણુ ચાલે, તે તીન દીનમે અઠાઈ કાશ.

૪૦૦. આપરો કોઢીઓ એ ભાઈ. ૬

આપરો કોઢીઓ એ ભાઈ. સિદ્ધ ને સાધક થર્ડ સુખક મુખો.

એકખીલને પગે બાંધી ઉડે તેવા છે. ચંદુમંડુની જોડી.

એકખીલના રહોમાં આચકો ધૂળ નાંખનારા છે.

એકખીલને માથે ચપટી ધૂળ ભલરાવે તેવા છે.

એકખીલના કેન કાપે તેવા છે.

ચોરનો ભાઈ ગંડી છાડ. વાહાડીમાં પેસી નાળવે નીકળે તેવા છે.

Gamblers and swindlers are near neighbours.

૪૦૧. અણુભોલાવ્યો ઘોલે તે તરખલાને તોલે. ૬

અણુભોલાવ્યો ઘોલે તે તરખલાને તોલે.

સોઅત જોઈને સાસરે ગઈ, ને નેવાં જાલી ઉલ્લી ૨ઢી.^૩

માન રહે તાં શરદ નાંખુવામાં શોભા છે.

સોનાની જાલ્લે પાણીમાં નાંખવી નહીં.

શેડ આવ્યા, તો કહે નાંખા વખારે.

સલામ બનાવી, તો કહે ધર હો ૭૫૨ ૫૨.

^૧ ઉદ્દાસ. ^૨ હીધો. ^૩ વગર તેડે ગઈ માટે. ^૪ જાલ=કાનમાં ચેહેરવાનું

સોનાનું ધરેણું.

૪૦૨. વાહાર તેની ધાડ. આગ જલે તો જલકું કહું, જલ જલે
તો કીસકું કહું ? ૧૧

વાહાર તેની ધાડ.

આગ જલે તો જલકું કહું, જલ જલે તો કીસકું કહું.

વાડ ચીલડાં ગળે, તો ધણીને શું પાડે ?

હેતુ શત્રુ થયો, ખાપ ઉદ્દીને વેરી થયો, સાંગીમાંથી સાપ થયો.^૧

ચીલડાંમાંથી વરણ થઈ. ધણી ઉદ્દીને ચોરે તેને રાજ શું કરે ?

રાજ થઈને લુટી લે, તો રૈયત ડોણું આગળ જઈ કરે ?

વન વેરી થયું, ત્યાં ક્યાં આશ્રય લેવો ? તારનાર હુઅડે ત્યાં ડોને કહેવું ?

રક્ષક થઈને ભક્ષક થાય, તે દુઃખ ડોણું આગળ કહેવાય ?

સોરઠો—એતર ખાચે વાડ, રખોલાં^૨ ડોણું કરે;

વહારો^૩ તેની ધાડ, સાચું સોરડીયો ભણે. ૩૭૬

૪૦૩. ચિતાનું ઓસડ નહીં. ૫.

ચિતાનું ઓસડ નહીં. વેહેમનું ઓસડ નહીં.

મનસા ભૂત ને શંકા ડાકણું. ચિતાથી ચિતા સારી.

કુંડલિયો—ચિતા જ્વાલ શરીરમે, દ્વા લગે ન ઝુઅય,
બાહેર કુંવા ન નિકલે, અંતર્ભી ધૂંધવાય;
અંતર્ભી ધૂંધવાય, જલે જયું કાણકી લડી,
દોહ માંસ જલ જય, રહે પિજરૂકી કઢી;
કહે જમીરજ શાહ, સુજ રોખરે ચિતા,
દ્વા લાગી ન ઝુઅય, છસ્ક જીરમે ચિતા. ૩૭૭

૪૦૪. આદિ વેર સ્વાલાલિક વેર વિધે. ૧૧

આદિ વેર લેગી ને જતી, આદિ વેર વેસ્યા ને સતી.

લેગીને લેગીને વેર. ભગત જગતને વેર. હડાને લુંડાને વેર.

આદિ વેર ધંગી ને ધંગે, આદિ વેર સાચું ને વહુ.

સાચને ને જુદુને વેર, “હા”ને “ના”ને વેર.

ઉદ્રભિલાડીને આદિ વેર. સુમને ને દાતારને વેર.

ચોરને ને શાહુકારને વેર. ચોરને ને ચન્દ્રમાને વેર.

^૧ આ દુઃખ કોઈને કહેવાય નહીં તેવાં છે. ^૨ રખોલાં=રક્ષણ. ^૩ જહારો=મહંદ,

સહાય, જહાર.

Wisdom and goodness to the wife, seem vile,
No and yes often cause disputes.

૪૦૫. ચુક્ખા કે સુવા. ચુક્ખા કે ચાલ્યા. ૮

ચુક્ખા કે સુવા. ચુક્ખા કે ચાલ્યા. ભૂલ્યા કે લોગ મળ્યા.
એ તો જતરડા સોંસંદ્ર નીકળવાતું છે.
. મોવાળાનો હેર પડવા દે તેમ નથી. મોવાળા ચીરે તેવો જીણો છે.
ખાંડાની ધાર ઉપર રહેવાતું છે. ક્રાડી સાંચરે તેવું નથી.

૪૦૬. પહેલે ડોળીએ મહિકા. ૫

પહેલે ડોળીએ મહિકા.^૧ ચોરીમાંથી દાંત કચડવા,
જવું જગભાથ, ને થાક્યા પાદરમાંથી. શ્રીગણેશાય નમઃ માં ઉપકા.
આ સંધ દ્વારિકા પોહોંચે તેમ નથી.

૪૦૭. ચૌદ જાળો, તેને ચાર જણુનારો શું શિખવે. ૩

ચૌદ જાળો, તેને ચાર જણુનારો શું શિખવે ?
અજી આગળ વેદ લણુંબા. ચંદ્રમા આગળ શીઆળડી ક્ષ્યાં જન્ય ?

૪૦૮. છષુંદરનાં છચ્છે સરખાં. ૧૦

છષુંદરનાં છચ્છે સરખાં. રંડે જણ્યાં બધાં બરાખર.
એક વાળના ન્રણુ કડકા, તેમાં કાળો કીયો ને ગોરા કીયો.
ટુકશાળી રૂપીઆ બધા બરાખર.
કાઈ કાઈનામાં વીણુમણુ માગે તેમ નથી.
એકમાં મણ્ણા નથી. રંડે જણ્યાં રતન બધાં સરખાં.
એક નીલાડાનાં ઢામ. એક ખાડનાં ગલુડીએં.
એક નિશાળે લણેલા.

૪૦૯. અવળચંડી રંડ જેવો. ૬

અવળચંડી રંડ જેવો.
છાનોમાનો આંવળે, તો કહે ઉટે ચડીને આવીશ.
લોંઘમાં દાટયો રહે તેમ નથી.
આવીશ નહીં, તો કહે ગામ બહાર વાત નહીં કરે.
ઉધી ઈટનો ચણુનારો કડીએં. સામે પુરે ચાલનારો ^૨

^૧ માંખ. ^૨ ચૌદ વિવા ને ચાર વેદ. ^૩ મેમણુ ને માણણુ.

૪૧૦. છાસમાં માખણું જાય ને વહુ કુલડ કહેવાય. ૩

છાસમાં માખણું જાય ને વહુ પુલડ કહેવાય. ૨

ગાડિથી ગરથ જાય, ને લોકમાં હાંસી થાય.

પૈસા ખર્ચની મૂર્ખ બનવું. ૩

૪૧૧. ઓલખણા પછી નવ ગજના નમસ્કાર કરવા. ૭

ઓલખણા પછી નવ ગજના નમસ્કાર કરવા.

પીઠાન પડી, એટલે તોઆ કરવી. ૩

જણા, ઓટલે આધેથી નમસ્કાર. નાકદીઠી તાખુણી.

ઓળખણિતા સિપાઠ એ ધર્યા વધારે મારે.

કેમ લૂધાણા, તો કદે ઓળખણિતા મળ્યા.

ગોરજ વંદું છું, તો કદે તારા શુણ નાણું છું.

૪૧૨. હવે હદ્દપાર વાત ગઈ છે. ૬

(સાંદે તેમ ખરાણ, બાન્તેમાં વપરાય છે.)

હવે હદ્દપાર વાત ગઈ છે. ૪ આ તો આડો આંક વાળો છે.

હવે હદ્દ યઈ છે. હવે છેક વળો છે.

હવે શગ (શિખર) ચડી રહી છે.

હવે લીટા (મર્યાદાનો) ઓલંઘી જવાયો છે.

૪૧૩. છોકરાં આગળ છાની વાત કરવી નહીં. ૪

છોકરાં આગળ છાની વાત કરવી નહીં.

બાયડી પાસે સાચી વાત કહેવી નહીં.

છોકરાંથી છાસ પીવાય નહીં. છોકરાં તે છોકરેન. ૫

૧ પૈસા મેળવનામાં હડાપણું લેધાં છે, તેમજ પૈસા સંભાળી રામવા અને પૈસાને લેખન લાગ્યા વગર જળવાઈ રહે તેમ કરવામાં પણ હડાપણું લેધાં છે. તેમ યોગ્ય રીતે તેનો વ્યય કરી ઉપયોગી બનાવનામાં હડાપણુંની નંદી છે. તે ડેકાંગું કોઈ માખણુસ અયોગ્ય રીતે અરથ કરી પૈસો શુમારે છે તેનો પૈસો ને ચૈંગો જાય છે, ને મૂર્ખ ગણ્યાય છે. તે સંબંધમાં કહેવત છે કે “છાસમાં માખણું જાય, ને વહુ કુલડ કહેવાય.” કારણું કે માખણુણુંના છાસ આપવાથી વધારે ઉપકાર માનવો ધને તેને બન્દુલે છાસ આપ્નારમાં માખણું ઉતારવાની અણરહારીની ખામી ગણ્યી લેનાર મૂર્ખ કહે છે. ૨ આવડત વગર એમ થાય છે. ૩ નહાંદો છે એમ પીઠાન પણ પછી. ૪ કોઈના શુણુંદોપ વર્ણન કરવામાં.

૪૧૪. ડાડીમૂછ આવશો તો દીકરાને આવશો. ૩.

ડાડીમૂછ આવશો તો દીકરાને આવશો.

ડાડીઆળો (ભાયડો) કહેવાશો તો દીકરો કહેવાશો.

ઘર ઉધારું રહેશો તો દીકરાથી રહેશો.

૪૧૫. જમીન, જોડું ને ઘર, એ ત્રણું કળુઅનાં ઘર. ૮

જમીન, જોડું ને ઘર, એ ત્રણું કળુઅનાં ઘર.^૧

શીંગ, ડાડી ને પોપડો, એ ત્રણું જતનાં અનાજ.

પુંક, માર ને ધસરડો, એ ત્રણું જતનાં વાળુંન.

જિતપત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલય, એ ત્રણું જગતના ખેલ.

થાનરે એટલાંને કાન, મીઠાં તેને કુંડાં.

ધા, વા ને ધસરડો એ ત્રણું જતનાં વાળાં.^૨

કરતું, ચરતું ને તરતું, એ ત્રણું પ્રકારનાં વાહન.

ધાર, અણું ને ધુખાડો, એ ત્રણું પ્રકારનાં હથિયાર.

૪૧૬. મરણું તરણુંને શિખવે. ૩

મરણું તરણુંને શિખવે. સંકટ પડે બધું સુઝે.

માથે પડે એટલે બધું આવડે.

Necessity is the mother of invention.

૪૧૭. જ્યાં મહિયું ખાવા ત્યાં ખાવોળું બેઠા ખજવા. ૭

જ્યાં મહિયું ખાવા ત્યાં ખાવોળું બેઠા ખજવા.

જ્યાં મહિયું જમવા ત્યાં ભારે સમવા.^૪

જુસકે તડમેં લડુ જીસકે તડમેં દમ. જ્યાં મળી રોટી ત્યાં પણ્યા આળોટી.

જ્યાં ચાવલાંકા દાણા વઢાં બેદેકું જનાં.

જુસે જમણુવાર તીસે વાલીડો તૈયાર. જ્યાં જમવા ત્યાં સમવા.

Wasps haunt honey pots.

૪૧૮. લીખ તેને ભૂખ શી? ૨

લીખ તેને ભૂખ શી? લીખારીને જ્યાં જય ત્યાં ઘર.

૧ જમીન, જોડું અને જર એ ત્રણુંને માટેજ કણ્ણા થાય છે. તે ત્રણું ચીજા એવી છે કે “રમે રમાડે નીછેવે આખર આગે વાજ” (વાજ આણવું એખલે દુઃખી કરતું-હેરાત કરવું). ૨ થાન=સ્તન. ૩ આ કહેવત રણંદ ફેર ધીય રીતે ખોલાય છે તે પ્રથમ લખી છે. ૪ સમવા=નાત.

૪૧૯. લીખનાં હાંકાં સીડે ચેડે નહીં. ૨

લીખનાં હાંકાં સીડે ચેડે નહીં. લીખે લંડાર ભરાય નહીં.

૪૨૦. લીખ લંડારે નંખાય નહીં. ૫

લીખ લંડારે નંખાય નહીં. ધર્મનો પૈસો પચે નહીં.

લીખનો માલ કે નાણું, રાનુ કે ચોર પોતાના ધરમાં ભરે નહીં.
ધર્માદાનો પૈસો ખાવો તે મીંદીનાં રૂબાં.

દાહુરો—કાચો પારો અણારસ, શિવનિર્માલ્ય ને ખાય;

ધિશ્વર કષે છે પાર્વતીને, જગામૂલસે જાય. ૩૭૮

૪૨૧. સમ ખાય તે સદા જુડો. ૬

સમ ખાય તે સદા જુડો. સવાયાના^૧ સો સમ.

શેર મગદના શાહેદી. જુગારીના સોગન જુડા.

ચોરતી “ના” ને છીનાળવાની “મા” એ ખન્ને બરોઅર.

(જુદાના મનમાં) સમ ને સુખું ખાવાજ કર્યો છે.

૪૨૨. ટપટપનું શું કામ, રોટલાથી કામ. ૫

ટપટપનું શું કામ, રોટલાથી કામ.

પાડાપાડીનું શું કામ, ખળા^૨ ખાખાથી કામ.

પાડાપાડીનું શું કામ, છાસની દોણી ભરવાથી કામ.

કરતા હો તે કરો ને છાસની દોણી ભરો.

દાહુરો—તુલસી નક્કા બિચારીએ, કયા લકે ઝુરેસે કામ ?

ભૂતસે હતુમાન ભીસે, હતુમાનસે રામ. ૩૭૯

૪૨૩. જુઠની આવરદા બહુ તો સાડાત્રણ દહૃડા. ૭

જુઠની આવરદા બહુ તો સાડા ત્રણ દહૃડા.

જુઠ ક્યાં સુધી નલે ? જુઠને પગ નહીં, તે ઉભું રહી શકેજ નહીં.

જુઠું ને જડતું ક્યાં સુધી આવે ? જુઠાના હોઢ લખલથ થાય.

જુઠું એલવું ને જખ મારવી બરાઅર. જુઠાનાં ડગણાં ચાર.

A lie has no legs.

૪૨૪. કોઈ હશે તો ઢાંકણું ધણુંએ ભળશે. ૮

કોઈ હશે તો ઢાંકણું ધણુંએ ભળશે.

શિર સલામત તો પખડી બહોત. અવતો નર લદ પામે.

૧ સવાયા=પૈસા. ૨ ખળા=મલાઈ. તાન વીઆયેલ દોરના દૂધની ખળા.

જીશોગા નર તો કીર બસવે ધર.

જાડ સલામત તો માંસ ધર્ણુઓ આવશે.

મુવા પછી કોઈ મળનાર નથી. જીવતાને બધું આવી ભબે.

મુવા તે ગયા ચંદ્રમાથી ડાખા. નાક હશે તો વાળીઓ ધર્ણી મળી રહેં

If you are sure of a substance, the form does no matter much.

Health is at the root of all happiness.

૪૨૫. જુલને વારજે, નીકર જુલ દાંત પડાવશે. ૮

જુલને વારજે, નીકર જુલ દાંત પડાવશે.

જુલને દાંતની લક્ષામણુ દેને. જુલને દાંતની લક્ષામણુ હોય નહીં.

જુલ કરે છે આળપંપાળ, અતે પાસડાં ખાય શિર કપાળ.

માથા મુને વારજે, નીકર મું માથું ભગાવશે.

કોઈની જુલ ચાલે, તો કોઈનો હાથ ચાલે.

જુલ જેમ વાળીઓ તેમ વળે. જુલમાં કાઈ હાડકું નથી.

૪૨૬. જે કોઈરે કાળ જિતર્યા તે કોઈરે મીણુા ચટથા. ૯

જે કોઈરે કાળ જિતર્યા તે કોઈરે મીણુા ચટથા.^૧

મળતરું પતરાજની મા.

દીલાંટપકાં હાથના ચાળા, ધોતીપોતી એ છતનાં લાલાં.

બફરકુદીઓ બધી મળતર્ની. છતના ચાળા.

છત છાની રહે નહીં. મળતર વગર ચણુતર નહીં.

દરિદ્રતા હોય તે મહેતીઆમાંથી જણુાય.

૪૨૭. જેને ગાડે ઐસીએ તેનાં ગીત ગાઈએ. ૧૦

જેને ગાડે ઐસીએ તેનાં ગીત ગાઈએ.

જેની ધંટીએ દળવું તેનાં ગીત ગાવાં.

શેડ કહે પશમની ભાજ તો પણ કહીએ હાજ હાજ.

જેની ઠહેલમાં ઘણાં તેનાં ગીત ગાવાં.

જેનું ખાડું તેનું ગાઢું. જેનું ચાટે તેનું દાટે.

જુસકી નવાઈ(આણુ)મેં રીજીએ જિસકા કલા કીજીએ.

જાટ બિલ્ખી લે ચક્રી તોણી હાંજ હાંજ કીજીએ.

^૧ હીજનાં ધાત મજ્યાં એટલે કોઈરા આવાથી મીણુા ચટથો=અછર્ણું થયું.

જેનો ખાદ્યો કુળીઓ તેનો વાળીઓ ધોળીઓ. ૧
રહેલું ત્યાં વેહેલું. ૨

He is an ill guest, who never drinks to his host.

૪૨૮. ધાન્ય ખાવું ધાણીનું ને ગીત ગાવાં વીરાનાં. ૨
ધાન્ય ખાવું ધાણીનું ને ગીત ગાવાં વીરાનાં.
રહેલું કૌરવમાં ને જય વાંચવી પાંડવની.

૪૨૯. સાપ એવો મારું કે ધરનાંને ખાય. ૬

સાપ એવો મારું કે ધરનાંને ખાય.

પેટનીં મુક્કી વગર કામ થાય નહીં.

જ બિલ્લી, કુતેડુ ભાર. પરોણા પાસે સાપ જ્ઞાવવો.

જ બિલાડી, મોલા મોલસ. પારકાં કામ શીળાં.

આંગ વગર ડાંગ લાગે નહીં. પેટ વગર ડેસ નહીં.

અંકું વગર ઉંઘ નહીં.

૪૩૦. ચ્યપટીમાં ઉડાવવું. ૫

ચ્યપટીમાં ઉડાવવું. એના એ ગણુવવા. જીઠાં લખુવવાં.

ધીસલાને^૫ માર્ગ ચડાવવું. પાણીમાં બાચકા અરાવવા.

૪૩૧. જેના દીઢા ન મુવા તેના માર્યો શું મરશે? ૮

જેના દીઢા ન મુવા તેના માર્યો શું મરશે?

જેમાં રામ નહીં તે કામ શું કરે?

મહોડા ઉપરથી માંઘ ભોડતી નથી. માંચીનો માંકડ.

તેમના દીદારજ કહી આપે છે, કે કેવું કામ કરશે?

શેકદો પાપડ લાગી શકે તેમ નથી. દાંતે હંહી ચાવે તેવા છે.

તુરખું તોડીને બેં કરી શકે તેવા નથી.

૪૩૨. રોગ આવે ઘોડાં વેગે ને જય કીડી વેગે. ૨

રોગ આવે ઘોડાં વેગે ને જય કીડી વેગે.

દુઃખ આવે લારે સામર્દું ને જય તારે કડકે કડકે.

Mischiefs come by pounds and go by ounces.

૧ ધોળું=ભરું કરું. ધોળીઓ=સારું કરું. ધોળીઓ=પાથરવો.
૨ વેહેલું=પૈતારે કરવું. ૩ પેટની ને ખદસે છાતીની પણ વપરાય છે. ૪ અંકું=અંકડો.
વાંકડો અંકડો. ૫ ધીસલાને=હળ, રાંપ વિગેરે એતીનાં સંતો. ધીસલાને માર્ગ ચાલો હોય
નહીં તેથી ગાડું ચાલો નહીં એવો (જોણો) માર્ગ બતાવવો. જોણો માર્ગ બતાવી મગ્નારી કરવી.

૪૩૩. કાગજ હોય તો ખાંચ લજાં, કર્મ ન ખાંચ્યો જાય. ૧૨

કાગજ હોય તો ખાંચ લજાં, કર્મ ન ખાંચ્યો જાય.

દાંકયાં કર્મની ઘથર પડે નહીં.

કર્મ વંચાતાં હોત, તો જોધીનાં રાંડત નહીં ને વૈધનાં ભરત નહીં.

છુટીના લખ્યા લેખ તેની ડાઢને ઘથર પડતી નથી.

કર્મને શરમ નહીં, ને ચોરીને દાને ધર્મ નહીં.

કર્મ કરે તે ન કરે માને ખાપ.

તદ્ધીર નહીં ચલતી તકદીરકે આગે.

ઉદ્ઘોગ કરો લાખ, પણ કર્મ વગર ખાખ.

દ્વાહુરા—ઉદ્ઘભ તો સૌ આદરે, પામે કર્મ પ્રમાણુ;

કર્મનિ હીરા જડે, અકર્મનિ પાહાણુ. ૩૮૦

હરિ કહા એચ બિધિ લીખા, છુટી રેનકે અંકં;

જવ ધટે ન તલ વધે, રહે રે છવ નિશંક. ૩૮૧

ડા પુરુષ કર શકે, ઉલટે બિધિકે અંકં;૧

ખુલ્લી પિતા ચંદ્રકા, ધોઈન શક્યો કલંક.૨ ૩૮૨

ચોખરો—આલ ગાલ ને વર્ષા કાળ, સ્વી ચરિત્ર ને રોતાં ખાળ;

તેની જે કાઈપરીક્ષા કરે, તેને ધેર સહેદેવ જેશી પાણી લારે. ૩૮૩

૪૩૪. નસિખમાં હુશે તે થશે. ૧૪

નસિખમાં હશે તે થશે ડાઢ છઠની સાતમ કરનાર નથી.

લીખ્યો હે લલાટ લેખ, વામે નહીં મીનમેખ.

કર્મની રેખ દાળા ટળે નહીં.

કર્મની રેખ જિપર ડાઢ મેખ મારી શકે નહીં.

તુલસી રેખા કર્મશી મેટ શકે ન રામ.

છુટીના લખ્યા લેખ મટવાના નથી.

લખ્યા લેખ મટે ક મિથા થાય નહીં.

વિધાતાના લેખ ટાખ્યા ટળે નહીં.

હાથમાંથી કાઈ લેખ જાય, પણ નસિખમાંથી ડાઈ ન લેઈ જાય.

૧ અંક=ચાંકડા, અક્ષર. ૨ હિન્દુસ્તાનના લોકો એમ માને છે કે માણુસ જન્મે છ તેને છુટે હિવરો (રાબે) વિધિ એઠે થલા કર્મના, ભાગ્યના લેખ લખે છે. તે માનવા પ્રમાણે ક્રવિઓ ઉપરના દ્વાહરા ખાનાથ્યા છે.

દોહુરા—કર્મ લક્ષાટની આગણે, સાંભળ મારી^૧ વાત;

મેં લીધું મળસકું, યેસે લીધી રાત. ૩૮૪

કહુ કહું કીરતારકું, પરાલખ્યકા જેલ;

વિલીપણું લંક દી, ઓાર હતુમાનકું તેલ. ૩૮૫

બિધિ ઝે તુઠે કવન, ડો કરી શકે સહાય;

વન દવ ભય મેહનિવારે, વહાં હીમદેત જલાય. ૩૮૬

સોરઠો—નિશ્ચય હોય નિશંક, ચિત્ત ન કીને ચળવિચળ;
એ વિધાતાના અંક, રાઈ વટે ન રાણઆ. ૩૮૭

There is no flying against destiny.

The decrees of fate cannot be obliterated.

૪૩૫. નેવો માચે જણ્યો સેવો. ૨

નેવો માચે જણ્યો તેવો.

પેહેરવાને પૃથ્વી ને ઓછવાને આલ.^૨

Purely natural state.

૪૩૬. નાનો તોપણુ રાધનો દાણો. એખરી ડાંગ પણ હાંક્સાં
નોગ ઘરી. ૧૪

નાનો તોપણુ રાધનો દાણો. એખરી ડાંગ પણ હાંક્સાં નોગ ઘરી.

ડાખાં તોઓ સાગનાં લાકડાં. નાનું તોપણુ સિંહતું બચ્ચું.

વાંકા તોપણુ ધજનો રોટલો. લાગ્યું લાગ્યું તોઓ લડ્ય.

એરડાની લાકડી ઉતરેડ નોગ ઘરી જ.

કોડીનો ખાયેલ તોપણુ ગરાસીઓ.

હાથી પાણી પીએ તોપણુ ઢોયણુ સમા પાણીમાં પીએ.

હાથીનો દુશ્મન મંજૂર, મણુધરનો દુશ્મન કીડી.

દોહુરા—નાનો કણુ પણ રાધનો, પાંખી તોઓ મૂછ;

ધરડો તોઓ ગરાસીઓ, ભાગી તોઓ લડ્ય. ૩૮૮

ધરડો તો પણ ભળદીએઓ, તોઝાની તોપણુ ગાય;

વક્રલો પણ વાણીએઓ, ઝેલી પણ માય. ૩૮૯

માનો તોપણુ મહીપતિ, શક પણ સત્તાધીશ;

સુતેવો તોય ડેસરિ, ઊંઘેલો પણ ક્રણીશ.^૩ ૩૯૦

^૧ કર્મભાં ધેંસ લખી હતી તે મારા ગેહેલાં નાને ઉલ્લિ રહી. ^૨ દિગ્ંખર નેવો.

^૩ ક્રણીશ=ક્રણુવાળો નાગ.

બોડકણું—મોટો કુછાડો કાંઈ ન કાપે, ગજવેલ કાપે છીણીઆ;
રેતીમાં જે ખાંડ વેરાણી, તે વીણી કષાડે કીડીઆ.

૪૩૭. હંડા લોહીનો સૂકો રોટલો સારો. ૫

હંડા લોહીનો ચૂકો રોટલો સારો.

લાખ મળતા નથી ને લઘેશરી થતા નથી.

સુખની પીંજણું પીંજતાં, કી કમતરી ધાઈ.

સુખનો અવ હુઃખમાં શા સારા નાંખવો ?

(ઉચે અવે) પારકા ધેયર કરતાં ધરની ધેંસ સારી.

A great fortune is a great misery.

Better is a little with ease, than a great deal with anxiety.

૪૩૮. ઠોકરો આતાં હુશીઆર થવાય. ૬

ઠોકરો આતાં હુશીઆર થવાય. લાખ ખાય ત્યારે લાંખનો થાય. .

ધાર ધારનાં પાણી પીએ, ત્યારે ધડાય.

બનીશ ગોદા ખાય ત્યારે બનીશ લભુણો થાય.

ધણું ટકોરા ખાય ત્યારે પાડો થાય. અહાર ઝરે તે બાન્ધે^૧ થાય.

Man is a foolish creature, he will follow no examples
and he will pay too dear for his experience.

૪૩૯. ડાહ્યો દીકરો દેશાવર લોાગવે. ૪

ડાહ્યો દીકરો દેશાવર લોાગવે. ડાહી વહુ ચુલા આગળ પેસો.

ભલાને ભોડામણું,^૨

દોહરો—ચતુરકુ ચિંતા ધણી, નહીં મૂર્ખકુ લાજ;

સાર અસ્તાર જાણે નહીં, પેટ લરનેસે કાજ. ૩૬૧

All lay the load on a willing horse.

૪૪૦. કુંગળીમાં એલચીનો સા આવે નહીં. ૮

કુંગળીમાં એલચીનો સા આવે નહીં.

ખડને ગાડે ગોળપાપડીનું લાર્દુ હોય નહીં.

મસાણીઆ લાડુમાં એલચીની ગંધ હોય નહીં.

૧ બાન્ધે=હુશીઆર. ૨ ભોડામણું=શરમ.

દાઢ પીંઘે કપૂરની ગંધ આવે નહીં.

ખાતરના ગાડા સાથે ચોપદાર શોભે નહીં.

લસણું કાંઈ કસુરીની ગરજ સારે?

અંબાડીમાં^૧ એસી છાણું વિણ્યાય નહીં.

સાખી—સારે^૨ સાંદે, નરસે નરસું, નજરોનજર દીંહું;

સાકર નાંખે દૂધમાં, છારમાં નાંખ્યું મીંહું. ૩૬૨

૪૪૧. સોરંગી જેમ કુટે તેમ રેગ કહુાડે. ૬

સોરંગી^૩ જેમ કુટે તેમ રેગ કહુાડે. કાડી, કણુક ને કેળાં શુંધાં ગુણુંદે.

ઢોલ જેમ કુટે તેમ અવાજ કરે. ઉટ ગાંગરતાં પલાણ્યાય,

ઢાહુરા—ગોલાં, ઢોલાં ને ગાદ્યાં, કાગદ અને કપાસ;

એટલાં કુટ્યાં ગુણું કરે, વણું કુટ્યાં કરે વિનાશ. ૩૬૩

કાડાં તો ધાડાં લલાં, તાણાં લલાં તરક;

ટેણાં ટગટગતાં ભલાં, અધભૂખ્યાં અધે ભરખ. ૩૬૪

કણુક, કણુખી ને કંચુવો,^૪ કસુંખો ને મળુંદું;

એટલાં શુંધાં ગુણું કરે, વણું શુંધાં અડીઠ. ૩૬૫

પાણ ધતરાછ વિના, કયું ન રાણ હોય;

રાણ, જેગી, સુધુડ નર, રસહિમે બસ હોય. ૩૬૬

જોઉકણું—ઢોલ, ગમાર, પશુ એાર નારી, એ સણ તાડનંદે અધિકારી.

૪૪૨. તાળી પાડી દોષ દેખાડી, કહું છું દહાડી દહાડી. ૩

તાળી પાડી દોષ દેખાડી, કહું છું દહાડી દહાડી.

દાંડી પીટાવીને કહ્યું છે. ચોરે એસી સમજણું પાડી છે.

૪૪૩. તારા જેવા તો એના ઝીસામાં પણ્યા છે. ૬

તારા જેવા તો એના ઝીસામાં પણ્યા છે.

તારા જેવાને તો એ પગે બાંધી ઉડે તેવો છે:

તારા જેવાં તો એના પેટમાં ગલુડીઓં રમે છે.

તારા જેવાં તો એના પેટમાં કરમીઓં છે.

એ તો ચીથરે વીટયું રત્ન છે. વેચાને દાણ દે એવો નથી.

એ તો બહુ ગરવો છે. પેટ ઉંડુ છે.

કટલાકને પાણી પાઈ દે તેવો છે.

^૧ હાથી ડ્રપર માંગી શેસવાનું આસન તે અંબાડી. ^૨ સોરંગી=મળું. ^૩ કંચુવો=કંચળી.

૪૪૪. રાંડ મારો રોટલો ને ઘડતાં ભાગ્યો. હુંકું ને ટથ ને મધથી મીઠું. ૧૦

રાંડ મારો રોટલો, ને ઘડતાં ભાગ્યો. હુંકું ને ટથ ને મધથી મીઠું.

તમારા બાપ ડેમ સુવા? તો કહે ઉપરથી પખા ને ટોંકુણું છું.

તો ક્યાં રાવણું ની કાળું માંડી? હુંકું કરો.

લાખ વાતની એક વાત. વી ખીચડીના અક્ષર એ.

જાગી વાતે ગાડાં ભરાય. લાંખી પરડ સાંભળે ઢાણું?

The long and short of it.

૪૪૫. પંચ માણાપ છે, પણ મારી ખીલી ખ્સે નહીં. ૭

પંચ માણાપ છે, પણ મારી ખીલી ખ્સે નહીં.

ખ્સે ખાડા, પણ ન ખ્સે હાડા.

થવાનું હશે તે થશે, પણ કાશી ડેવળાખાને જશે.

તોઝે ધોડા હકે, મોઝે બોલ ન હકે. યેં ઊગાં, પણ મેં ના ઊગાં.

સો તારી રામ દુવાઈ, ને એક મારું ઊંઠું.

તરી બાવડી^૧ હકે, મેરી હઠ ના હકે.

૪૪૬. નરમગરમ થધાએ ત્યારે મેળ આવે. કડવો હુંટડો ઉતારવો પડે. ૬

નરમગરમ થધુંએ ત્યારે મેળ આવે, કડવો હુંટડો ઉતારવો પડે.

નમતી દોરી તો સુકળી પડે.

ગરમે ગરમ ભેગાં થાય, ત્યાં આળ જાડે.

હોલુરો—ઉત્તમ વિદા લીછાએ, યદપિ નીચેકે હોય;

પખો અપાવન હોરમે, કંચન તજે ન કોય. ૩૬૭

ઘેત—સામો થાય આગ ત્યારે આપણે થધાએ પાણું;

નાણું આગળ અનણું થધાએ, તત્ત્વ લધાએ તાણું. ૩૬૮

૪૪૭. ગાધાએ વહાં સુધી ગાધાએ, પીર જાંપા દેકે જાધાએ. ૬

ગાધાએ વહાં સુધી ગાધાએ, શીર જાંપા દેકે જાધાએ.^૨

૧ બાવડી=બાદ. ૨ એક વાળુણેઓ એક ગામમાં સારા ગૃહસ્થને વેર રાત રહ્યો. બાતારે એક વંડામાં આપેલો ગામનો મીર સાંચ માલુસ નાણી ગાધને રીશ્વવા આવ્યો. તેણે મહેમાન વાણુંચા આગળ ગાના મર્ઝાંયું. વાણુંચા એણું યોરી વારમાં જ્ઞતો રહેરો, પણ મીર ગયો નહીં એટલે વાણુંચા સુઈ જતી વખત તે મીરને કહે છે:—

ગાધાએ વહાં સુધી ગાધાએ, શીર જાંપા દેકે જાધાએ.

જાંપા છધાડો સુધીને જાધારા તો?

ધાડા જાયગા મેરા, તો જવાય લાગણા તેરા.

એં જવાય સાંભળો પછી મોર તુરત ચાટ્યો ગયો.

સાસુ શિખામણુ દે ત્યારે વહુ કુરીએંનો ગણે. કથા આદે ત્યારે જાયે.
વાત કરવા માંડે, એટલે આકાશના તારા ગણે.
વાંસ નળામાં દુંક. કાન હેઠળ કલાડી નાંખવું.

૪૪૮. તેરા તેલ ગયા મેરા ઐલ ગયા. ૪

તેરા તેલ ગયા મેરા ઐલ ગયા.
તારી વાત ગઈ, મારી રાત ગઈ.
તેરા ઐલ ગયા, મેરા તેલ ગયા. તેરા માલ ગયા, મેરા ઘ્યાલ ગયા.
No longer pipe, no longer dance.

૪૪૯. જેનો આણુ આંખણો તેનું કટક કુવામાં. ૬

જેનો આણુ આંખણો તેનું કટક કુવામાં.
ઉસ્તાદ એંઝે પાસ તો કામ આવે રાશ.^૧
મૂર્ખની સરદારી હેઠળ અધા મૂર્ખ અને.
રાન વંદુએ દેશ ઉજડ. ચુર આંખણા તેના ચેવા ભાંતિ.
દ્વારુરો—ગમ વિનાનો ગામેતી,^૨ અનડ હોય દીવાન;
રંનાડે રેખતને જે, ચાર દિના મેમાન. ૩૬૬

૪૫૦. જેનો આંહુ અપ તેનો ત્યાં અપ. ૩

જેનો આંહુ અપ તેનો લાંડ અપ. બરમાં માન તેનું ખબાર પણ માન.
જે જગતમાં ભલેા કેલેવાણો, તેનો વાસો સ્વર્ગમાં.

૪૫૧. એક આપે ને ધીને વારે, તેને ધાદો જમના ખારે. ૬

એક આપે ને ધીને વારે, તેને ધાદો જમના ખારે.
તેલ બાળનારનું બળે ને મસાલચી પેટ કુટે.
દાતારી દાન કરે, ને લંડારી પેટ કુટે.
પારકું ગાય, પારકું ખાય, જે હાંકે તેનું સત્યાનાશ જાય.
વાવરનારનું વરે, ને રંધવારનું પેટ બળે.
અન્ય તેનું પુષ્ય, રાંધનારને ધૂમાડો.

It is the master, and not the steward who becomes generous at his master's cost, that deserves the blessings of the poor.

૧ રાશ=રસ્તે ચડ. ૨ ગામેતી=રાન કે ગામ ધસું. ૩ રંનાડે=હેરાન કઢે.

૪ ત્યાં=સ્વર્ગમાં. ૫ ધન્ય દહેણો પણ કેલેવાય છે.

૪૫૨. માળી રૂઠ્યો ઝૂલ લેશો. ૩

માળી રૂઠ્યો ઝૂલ લેશો.

થધ થધને શું થવાનું છે ? ભારી તો નહીં નાખે,

હાથીની ગાં-માં વાલીને સીવશે તો નહીં.

૪૫૩. પ્રભુ ને કરે છે તે સારાંને માટે. ૬

પ્રભુ ને કરે છે તે સારાંને માટે. ને થાય છે તે સારાં માટે.
લોસને પગ લાંઘ્યો તે સારાં માટે. ૧

શળીનું હુઃખ શળથી ટલ્યું.

નરસું થાય તે પણ સારાં-માટે.

દાહુસો—હરિ કરે સો લલી કરે, કેશવ ખુરી ન જાન;

કુણ્ણ અધટતી ના કરે, સો વહે વહે પુરાણુ. ૪૦૦

A stumble prevented a fall.

૪૫૪. શુષ્પરે ડેળાં. ૩

શુષ્પરે ડેળાં. આંશ્કિએ આંશ્કા થયા. ૨ાંકને ઘેર રતન પાડયું.

૪૫૫. ઓલે નહીં તે ઓળાણી મારે. ૨૯
તહાઙું તહાઙું ઓલે
તે કાળજું કોરે. ૧૦

ઓલે નહીં તે ઓળાણી મારે. ટહાડું ટહાડું ઓલે તે કાળજું કોરે.
થાડા-ઓલેલા થાંખલેલા કોરે.

મોળું ઢાંચું પાડે. પોતે નાગો, પણ પાણંડે મોટો.

થાડા-ઓલેલા જીતી જાય, બાહુ-ઓલેલા નેતરી જાય. ૨

ઓલે તેનું પેટ કળાય. જાની જરી છેતરે.

એ તો પુંઝી પુંઝાને ખાય તેવો છે.

મારું ગીરું ઓલીને ઓલી કાઢે.

Silent men and still waters are deep and dangerous.

Beware of a silent dog and still waters.

૪૫૬. સઈનો દીકરો જીવે ત્યાં સુધી જીવે. ૪

સઈનો દીકરો જીવે ત્યાં સુધી જીવે. સુવા લગી ધરે તાણી.

૧ નીકર બાહાર ગઈ હોત ને વાયે ભારી હોત. ૨ જોદા ભાય, એમ પણ કણેવાય છે.

૩ હંદર કરણે ત્યારે પુંઝતો લય ને કરડતો લય, તેથી હંદરનો કરડ ભાણુસને કરડની વખત જણ્યાતો નથી. ૪ ધર્માંવાંસં.

શ્રદ્ધા લાં સુધી (ભાડ) વણા.

મરતાં સુધી નાથે કદાડી નહીં. ગાંધી ગોરે ગયા.

He died in harness.

૪૫૭. રાઈના પાડ રાતે ગયા. ૫

રાઈના પાડ રાતે ગયા. ૬

ડાહીના ડ્રોઝો, ને ચોટીના ચારસો, પાણીઓ દીવો ણળી ગયો.

વર રણો વારી, પેદેરામણી ગમ્ય નારી. જો તો જોક જેલાઈ ગગો.

Every rogue is at length outrogued.

૪૫૮. દુઃખનું ઓસડ દાઢાડા. ૬

દુઃખનું ઓસડ દાઢાડા.

દુઃખ પડે લારે ધીરજ રાખ્યી. જેમ હિંસ વીતે તેમ દુઃખ વિસારે પડે,

જુય જ્વલાપે જ ભૂલકણો છે. ભૂલી જવાનું કષેતું પડતું નથી.

દાઢરો—દીન ગાંધું માસ ગયા, વર્ગે આંતરીઅં;

સુરત ભૂલી સાહેણા, નારી વીચરીઅં. ૪૦૧

૪૫૯ દુનીઅા આંધળી નથી. ૫

દુનીઅા આંધળી નથી. દુનીઅામાં કંચુ આનાળણું કે છાનું રહેતું નથી.

દુનીઅા સાતગે પાતાળથી વાત લાવે.

દુનીઅામાં થાળી પીઠાવદી પડતી નથી.

છાનો ન રહે દાતાર જુઝાર, છાનો ન રહે રાગ ગાનાર.

૪૬૦ દુનીઅા જુક્તી હે, જુકાનેવાલા ચાહીએ. ૩

દુનીઅા જુક્તી હે, જુકાનેવાલા ચાહીએ.

દુનીઅા હિવાની હે, સમજાનેવાલા ચાહીએ. દુનીઅા હંમે બોળવાય,

૧ કે ણળદ ઘરડો અથવા નિદ્રપોણી થાય ત્યારે તેના નાકમાંથી નાથ કદાડીને આરામ આપે છે. તેમ માણસ રોતાનું વ્યાવહારિક કામકાજ સુંકે ત્યારે નાથ કદાડી નાખી જોગ કરેનાય. ૨ જોકે છવતાં સુધી પેતે ઉંઘોગમાં કરેલી કમર છૂટી જ નહીં.

૩ રાઈના પાડ (ભાડ) રાતે ગયા

જોક વાણીઅાના ઘરમાં રાતે જોક જોર પેડો. વાણીએ તેને લેયો. જોરે જાણ્યું કે મને દીડા નથી, તેથી લપાઇને જોક ખૂણામાં ડલો. વાણીએ જોતાની ક્રીને જગારી કંચુ કે, રાધ પરી રાખી છે તે કદાડ, કારણ કલે રાઈના ભાવ ચહેરી લગો. પાછાઠીએ રાધ કદાડી છાલો કર્યો. બન્ને જણું રાઈનો છાલો. ભૂલી ધીન ખંડમાં ગયાં. જોરે જાણ્યું ચેરીપેદારો તોડી કંધ માલ લેવાણે નહીં, પણ જોરે રાઈનો ગાંડોડો મણું એ મણુનો ખાંદ્યો ને ઉપારી ચાલ્યો ગયો. ધીને દૂદુડે રાધ વેચનાને તેજ વાણીઅાની દુકાને તે જઈ ચહુડ્યો. રાઈનો ભાવ તેણે ખૂલ્યો ત્યારે વાણીએ કંચુ, “રાઈના પાડ તો રાતે ગયા.”

૪૬૧. લુંડો લુંડાનો ભાવ ભજવ્યા વગર રહે નહીં. ૧૧

લુંડો લુંડાનો ભાવ ભજવ્યા વગર રહે નહીં.

પોદોનો પજો તે હુણ લેધ જિખડે,

લુંડી રાંડે અમણો વરો. કસ્તુરીમાં રંગ નહીં, લુંડીમાં ઢંગ નહીં.
લુંડાથી ભૂત પણ નાસે.

દુર્જનથી દૂર વસવું. લુંડાનું રહો કાળું. લુંડાથી આર ગાઉ નાસવું.
ઓડી બિલાડી અપશુકન કર્યો વગર રહે નહીં.

દોહરા—જ ભણીએ ભાવાને, લુંડાને પણ જુ, ૧

લુંડા ન હોત જગમાં, તો સારા સાંભરત કીં? ૪૦૨

કુરિજનકી કૃપા ખુરી, અદો સજનકો નાસ;

જથ સુરજ ગરમી કરે, તથ અરસનકી આશ. ૪૦૩

૪૬૨. કમાળી દીકરો કુટુંખને વહાલો. ૮

કમાળી દીકરો કુટુંખને વહાલો. કમાળી દીકરો માખાપને વહાલો.

હુઅણી લેંસની પાછુ સારી લાગે. દાતાની ગાળ તે ધીની નાળ.

ઘરડાંની ગાળ તે શિખામણુની ધાત. ગોળ ખાય તે ચોકડાં ખમે.

જો મારે તે ભણુંબે. રૈઠલા આપે તે તમાચો પણ મારે.

૪૬૩. મોટાની જીલમાં કામ થાય. ૪

મોટાની જીલમાં કામ થાય. મોટાનો બાલ સહુ જીલે.

મોટાં ડાંડું હલાવે ત્યાં ગરીબનું કામ થાય.

મોટા જરા કાન આપે, તેમાં બેડો પાર થાય.

૪૬૪. ધુમાડાના ખાચકા. (જુઢી દેખાવ વાળી વસ્તુમાંડે વસ્તુતા:
કાંઈ નહીં.) ૯

ધુમાડાના ખાચકા. ૨

પાણીમાં લીટા. રેતીમાં લીટા (રહેજ નહીં.)

મૃગજળ. ઝાંઝવાનું પાણી દેખાય ધણું, પણ કાંઈ મળે નહીં.

ગોદડે ગાંઠ. ૩ ધાખળે ગાંઠ.

આકાશકુસમવત. પાણીની ગાંસડી બાંધવી.

૧ ભણીએ વિવેકથી વાત કરીએ. ૨ હાથમાં કશુ આવે નહીં. ૩ ગોદડાની
ગાંઠમાં કશુ અંધાય નહીં. ૪ ધાખળો એટલે કામળો.

૪૬૫. તેલનું ટીપું ને હીરની ગાંડ. ૬

(જે વાત ચોક્સ હોય તે વિષે.)

તેલનું ટીપું ને હીરની ગાંડ. અંકે સો. ૭૫૩ સલામ.

દોહોડે લી ને પટોળે ભાત. મુખના અક્ષર.

એમાં મીન મેખ નહીં. કંકુચોખા ચોટી ગયા છે.

જેઠવાને જિજી કહે છે:

સોરહો—તુ ચું તાળી લેઈ, એ ધડીએ બોલ્યાં નહીં;

એ અવદવ રહી ગઈ, જામો કામી જેઠવા. ૪૦૪

A firm knot.

૪૬૬. ધૂળગળ સાર વેર કરલું. ૪

ધૂળગળ સાર વેર કરલું. વિસ્તાર વગરની વાતમાં વઠવાડ (રાખવી.)

કાયરી સાર વિવાહ બગાડવો.

દોહરો—પણ ચલાસર પાંસસો, સોઢા વીશું સાત;

એક તેતરને કારણે, અલ રાખી અખીયાત. ૪૦૫

૪૬૭. ધૂળમાંથી ધન પેઢા કરલું. ૨

ધૂળમાંથી ધન પેઢા કરલું. શુન્યમાંથી સુધિ કરવી.

૪૬૮. ધોખીના ધરમાં ખાતર પડે તે ધરાકનું જય. ૫

ધોખીના ધરમાં ખાતર પડે તે ધરાકનું જય.

હશે તેનું જશે, હું તો મંગળ ગાઉં.

નાગા ઉપર ઉધાડો પડે. ધોખીને પાંચે પારકાં.

અંગે અંગ ધાસે, ને બડી પનોતીએ નાસે.

૧ જામો કામી=કાયમ, કઠી ખસે નહીં તેવી. ૨ કાયરી=ચીભડા વિગેરેની સુક્ષ્મવણી.

૩ અખીયાત=સહાને માટે કાયમ. પારકર (થરપારકર જવ્યામાં) આગળ જથ્યારે દુકાળ પણો થારેણે હન્દર સોઢા પરમાર પોતાના ધરમાયલાને સાચે લેઈ કાહિયાવાડના પાંચાળ દેરામાં આવ્યા. તે પરમારના આગેવાન હુંને ને લખધીર હતા. તેમણે સુણી નજરીક ધાગરીચા ગામમાં નિવાસ કર્યો. તે વખતે સાચેલામાં ચભાડ હાડોર રાદ કરતા હતા તે રિકારે નીકલ્યા. તેણે એક તીતરને ધાયલ કે જયમી કર્યું. તે નાંડું ને સોઢા પરમારની છાખણી કે વાંદમાં આવ્યું. ચભાડ તેની પાછળ ગયા ને તીતર સોઢા પરમાર પાસે માર્યું. શરણે આવેલું તીતર પરમારે આપ્યું નહીં, અને તેમાં લડાઈ થઈ તેમાં પાંચસો ચભાડ ને એકસો ચાણીશ સોઢા પરમાર મરાયા તેનો આ દોહરો છે. ૪ પનોતી નજેરમાને નડે નહીં.

૪૬૬. સહસા ન કરે કામ હોય જે દિલના ડાખા. ૩

સહસા ન કરે કામ હોય જે દિલના ડાખા.

ડાખા માણુસ વગર વિચાર્યું કરે નહીં.

વગર વિચાર્યું કરીને પસ્તાવું (તે ડાપણું નહીં).

૪૭૦. માંસ ખાઈ ને હાડકાં કોટે ન બંધાય. ૫

માંસ ખાઈ ને હાડકાં કોટે ન બંધાય.

દેશ જીતી દરવાજે તોડ ન બંધાય. હાથી મરે તાંજ દાય.

જે વાત બની તે લાંજ દાટવી.

સૌ સ્વીવાળા છે, ખાયડીને બગલમાં મારીને ન ફરાય.

૪૭૧. ધણીની માનીતી ટૈયડી ગામ અલડાવે. ૬

ધણીની માનીતી ટૈયડી ગામ અલડાવે. વકરોં સાંઠ માડી ઉજાળે.

કાળની લેંસ આખા ગામનાં એતર લેળે.

ધણીની માનીતી ભાવ્યડી બાર ગામ ઉજડ કરે.

જેનો ધણી હાથ તેનો સૌ સાથ.

હાજુરો—કુવા કંઠે ડેવડો, વાચે વાડા થાય;

જેનો પરણો નહીં હાથમાં, તેનો જન્મ જોગે જાય. ૪૦૬

૪૭૨. માગે સો ત્યાગે, ને ત્યાગે સો આગે. ૮

માગે સો ત્યાગે, ને ત્યાગે સો આગે.

માન રાખ્યે માન જાય, માન મૂક્યે માન મળે. નમે તે પ્રભુને ગમે,

અઝડ ઉડી જાય, હુઅ ખુઅકી ખૂઅ.^૧

શીરીઆરીજોરના ઇજેતા. નરમાશથી અધાં કામ સારાં થાય.

ન ખાય તેને ખાખા કરે, ખૂઅ ખાય તેને આધો કરે.

જુઘે—માગ્યા મળે ન એટડા, માગ્યાં મળે ન ધન;

માગ્યાં મોત મળે નહીં, માગ્યાં મળે ન અજ. ૪૦૭

Humility is the foundation of all virtue.

Oaks may fall when reeds brave the storm.

^૧ હુઅ એટદે ચીણા તથા પાનણાની કરીને એક જલતું ધાસ થાય છે. તે નહીના વેહેમાં જાગે છે. નહીનાં પૂર આવે છે ત્યારે નમી લાંઘા થઈ સુઈજાય છે. પુર હતરે એટદે વધારે લેરથી પાણ ડભા થાય ને કાયમ રહે છે.

૪૭૩. ઉધારની માને કુતરા પરણે. ૮

ઉધારની માને કુતરા પરણે. રોકડા આજ ને ઉધાર કાલ.

ઉધાર આપ ને ખરું જેખ.

હડકે^૧ નાણું પધારે, તો વાણીએ લુગું વધેરે.

ઉધારના લાડવા કરતાં નગદનો ટપકો સારો.

ઉધારતો કહે “આ” ને ખૂણે એસી રા. રોકડા રોક ને ઓણી ઢોક. નગદ તો કહે “ળ,” ખા ભીયડી ને ધી.

૪૭૪. જવું છે તો હાલે હાથે. માલ ડોઈ છાતીએ બાંધી લેઈ જતું નથી. ૨૦

જવું છે તો હાલે હાથે. માલ ડોઈ છાતીએ બાંધી લેઈ જતું નથી.

સબ હાઠ પડા રહે જાવેગા, જખ લાટ ચલેગા બનજારા.

અંતકાળે જવું છે એકલા, સાથે કશું આવે નહીં.

નાગા આવ્યા ને નાગા જવું છે.

આવ્યા બાંધી મુઠીએ, જવું છે ખુલે હાથે.^૨

નાગા આવ્યા, જવું છે નાગા, કરો ખૂખી તો પેહેરશો વાધા.

અંતકાળના એલી, તે રામ-ભજન ને પુષ્ય કર્યાં હોય તે.

ખા ગયા સો એં ગયા, ખીલા ગયા સો એં ગયા.

હાથે તે સાથે, પુઠે તે બુઠે. હાથે તે સાથે.^૩

ખા ગયા, ખીલા ગયા, સાથ લે ગયા, ૨૫ ગયા, જ૪૫ માર ગયા.

મુવા પછી પુષ્ય તે સધળું શુન્ય.

દોહુરા—દીયા લીયા સો અપના, ૨૫ ગયા સો હૈક;

શુદ્ધ લે ગયા જમરા, જેરું લે ગયા લોક. ૪૦૮

વાટયા તે દેઢવટ થયા, રાખ્યા તે થઈ રાખ્ય;

ખર્ચ્યાં તેની ખૂખીએ, થયા એકના લાખ. ૪૦૯

લાંગા^૪ લાખ સંસારકા, દીયા ને લણુઅાદોય;

ન દીયા ન લણુઅા,^૫ ગયા જન-મારા ઝોય. ૪૧૦

માલાળી^૬ રહેશે મેરીએ, ઉજડ થશે આવાસ;^૭

આગળ^૮ તારે આવશે, સારપ ને^૯ સુવાસ. ૪૧૧

૧ ગલ્લામાં. ૨ હાથે=જવતાં પુષ્ય કશું તે સાથે. ૩ જવતાં સ્વન્દરુસ્તે પુષ્ય કર્યાં તે સાથે. ૪ લાંગો=કલિ. લણુઅા=પ્રભુ. ૫ ભન્યા. ૬ માલાળી=માલવાળી. ૭ આવાસ=મેહેલ. ૮ આગળ=મુવા પછી. ૯ સારપ=ભલાઈ.

સોરડા—ભેણો લેઈને ભેખ, હારે ^૧ ડાઈ હાલે નહીં;	
અહીંથી એકાચેક, સ્વર્ગે જાવું શામળા.	૪૧૨
ઘેલપ કરવા બાપ, અતકાળે આવે નહીં;	
સાથે પુષ્ય ને પાપ, સ્વર્ગે જાવું શામળા.	૪૧૩
મસાંણ સુધી સાથ, ચેહેમાં સ્ફુરુ એકલા;	
ડાઈ ન ભીડે બાથ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૪૧૪

૪૭૫. માયાને લથ, કાયાને નહીં. ૮

માયાને લથ, કાયાને નહીં.

નાગાને લુટાયાનો શો બય? હોય તેનું જાય, બાવો એઠો મંગળ ગાય,
બાવો ઉઠ્યો બગલમાં હાથ, ને જ્યાં પદ્ધા ત્યાં જગતાથ.
પંડોપંડ, જ્યાં પદ્ધા ત્યાં એમને કુશળ. વાંઝીઆનાં હોય તો મરે.
વોળાવીઆ વગર એ ચાલે, તુંખાંડુરે ક શિંગડુ. હશે તેનું જશે.

They only are in danger who have anything
to lose.

૪૭૬. સુખડ ધાસે, ઓરસીઓ ન ધાસે. ધાસે તે નાસે. ૭

સુખડ ધાસે, ઓરસીઓ ન ધાસે.^૨ ધાસે તે નાસે.

ત્રાંબાપીતળનાં ઢામ અભડાય નહીં, મારીનું હાંલદું અભડાય.

બળીઆ સાથે બાથ તે નખળો ધાસે.

જેના છાપરા ઉપર નળીઓં જાજાં તે છુતે.

રાખનાં હાંલદાં અભડાય, પક્ષવાન અભડાય નહીં.

પાતળા^૩ ફૂદે.

૪૭૭. ધાઈને મળીએ નહીં, ને અળગા રહીએ નહીં. ૪

ધાઈને મળીએ નહીં, ને અળગા રહીએ નહીં.

ઉપર પડતા જઈએ નહીં, ને અતડા રહીએ નહીં.

વગર તેણા જઈએ નહીં, તેડે ત્યારે આખા રહીએ નહીં.

લીણું પાણી થઈ રહેંદું.

૧ હારે=સાથે. ૨ તુંખાં=અખીણ, રોંગડુ=બાવો, કારણુ તેને ચોર હું
નહીં. ૩ સુખડ ધસાય કારણુ કે નરમ છે. ૪ પાતળી ઠીકરી કે પાતળ
નસીણવાળા.

૪૭૮. છેડવાડે જવું ને હુડકાંનો ધરખ કર્યો વગર આવવું (તે ભૂલ).
સમુદ્ર સરખા સણા ને અલુણું ખાવું. ૬

છેડવાડે જવું ને હાંડકાંનો ધરખે કર્યો વગર આવવું.

સમુદ્ર સરખા સખા ને અલુણું ખાવું.

નદીએ જઈને તરસ્યા આવવું. પાણીમાં માંછલું તરસ્યું.

લીલા ઝાડ હેળણ ભૂખે મરવું, કે તડકે તપવું.

સાસરે ગંધ ને સૌલાગ્ય ભૂલી આવી.

તળાવે જઈ ને તરસ્યા આવવું. લંકામાં વસવું, ને અડયા ફરવું.

સાસરે આણું કરવા ગયો, ને વહુ ભૂલી આવ્યો.

૪૭૯. નાતરે જવું ને દહાડા ગાળવા તે છોકરાની હુણુ. ૪

નાતરે જવું ને દહાડા ગાળવા તે છોકરાની હુણુ.

મરવું ત્યારે સુહૂર્ત શુ?

સાથરે ત્યારે સાંકડો શો? ને તર્ક માટી ત્યારે રાંકડો શો?

૪૮૦. સિંહને વનનો આશ્રય, વનને સિંહનો આશ્રય. ૬

સિંહને વનનો આશ્રય, વનને સિંહનો આશ્રય.

જમાદારને જોર જમાતનું, જમાતને જોર જમાદારનું.

વળાને મોલનો આધાર, મોલને વળાથી રક્ષણુ.

ઘેતર રાણે વાડને, વાડ રાણે ઘેતર.

રૈયત રાજ વડે, રાજ રૈયત વડે.

હોલુણે—જીવ જીવકે આશરે, જીવ કરત હે રાજ;

તુલસી રધુવર આશરે, કંચું ધીંગડેગો કાજ? ૪૭૫

૪૮૧. ગાડું નાવમાં ને નાવ ગાડાં ઉપર (વખતે વખતે પ્રસંગ પડે
તેમ થાય છે.) ૬

ગાડું નાવમાં ને નાવ ગાડાં ઉપર.

માણું પાધડીમાં ને પાધડી માથા ઉપર.

ધોડા ઉપર ચહુડીએ ત્યારે આપણે સવાર.

ઉતરીએ ત્યારે ધોડા સવાર.

નવ નાડીએ જીવ તે ગમે તે નાડે ચડી જય.

દોહરા—કખુ મન મંડાડી, કરેક^૧ કેસરી સિંહ;
 કરેક ડારી દોકડો, કરેક દોકડો કુગરળ. ૪૧૬
 અપની અપની દોરમે, સખુકો લાગત દાવ;
 જલમે ગાડી નાવપર, થલે ગાડીપર નાવ. ૪૧૭
 કખુખાઈન કુળાએ, મન રખીએ દરિયાવ; ચ
 કખુ ગાડી નાવપર, કખુ ગાડીપર નાવ. ૪૧૮
 કરેક મન મંડાડી, કરેક કેસરી સિંહ;
 હોડા^૨ હકડી ધારણે, રહે ન સને ડી. ૪૧૯

૪૮૨. નાનામાંથી મોટું થવાય. ૪

નાનામાંથી મોટું થવાય. બાળકમાંથી મોટાં મતુષ્ય થાય,
 બાળક ભરે પણ કુંભમાંથી એક માણુસ ધરયું.
 નાનું જાણી ઉસેટી દેવાય નહીં.

૪૮૩. ધણી, વગરનાં ધોળ સુનાં. ૮

ધણી વગરનાં ધોળ સુનાં.^૫ સરદાર વગરનું સૈન્ય આરેવાટ,
 નાયક વગરનું ટોળું કે ચેકુ.^૬
 રાજ વગર નગરી સુની. પ્રાણ વગરનો દેહ સુનો.
 જાન વગર હૈયું સુનું.^૭ ધણી વગર ઢાર સુનાં.
 ધણી વિનાનાં ઢોડ અને માવતર વિના છોડ-સુનાં.
 The master's eye maketh the horse thrive.

૪૮૪. નેવનાં યાણી મોલે જાય નહીં. ૬

નેવનાં યાણી મોલે જાય નહીં. પાણી પાણીને ઢાળે ચાકશે,
 મહોની વાટે કોળાએ જાય, નાકની વાટે જાય નહીં.
 જેમ ધરતું હશે તેમ થશે, કંઈ આદણણી નાતરે જશે?
 અરદે તે અરદે, કંઈ આદણણવાણીઆ ધરદે? (નાતરે જાય.)
 જે છાને તે છાને, કંઈ ગઘેડા ઓપર નોખત બાને?

૪૮૫. નેળનાં ગાડાં નેળમાં રહેતાં નથી. ૭

નેળનાં ગાડાં નેળમાં રહેતાં નથી. લોંઘના પણ કંઈ લોંઘ રહે નહીં.

૧ કરેક=કયારેક. ૨ થલ=નમીન. ૩ દરિયાવ=મોટું. ૪ હોડા=હૈયું, હકડી=ઓક.
 સને=આપો. ડીનિદિવસો દી. ૫ સુનાં=લુખાં. ૬ નાયક=ભવાયાનો સુખી નાયક
 કહેવાય છે. ૭ સુનું=ઓનડ. ૮ નેળ=સાંકડી ગલી.

સદા કાળ સ્થિતિ તેની તેજ આલતી નથી.

No man lives so poor as he was born.

If you do not do it, somebody else will do it.

૪૮૬. મારો લાદો લાભ વગર લોટે નહીં. ૧૧

મારો લાદો લાભ વગર લોટે નહીં.૧

રોડ કેમ તથાણા, તો કહે લાગે સોને.

વાણિગો ભતલણ વગર તોણે નહીં. પૈસાને માટે લંકા જરું પડે.

લાલચ વગર ક્રાઈ લપટાય નહીં. સણ કુછ ખાતાં હે પૈસા.

એક પૈસા માટે ધેણું જરું પડે.

એથો આવે પરોણો, ને લપણ આવે ટોર.

બિલ્લી ધી સુંધતી આવી છે.

એકું ખાય તો ચોપખાને ભરોંસે.

જોહંકંધું—આહાણનું જાય જમે, અવાયાનું જાય રમે;

વાણિયાનું જાય લોને, લરવાડનું જાય ડાંગો.

૪૮૭. શેખચદ્વીના વિચાર. ૬

શેખચદ્વીના વિચાર.

પતેકી રોડી ઓર પાનીકા ધી બન જાય, તો બંદા ઝોલ ઝોલ ખાય.

૧ એક ડેસિને લાદો નામે દીકરો હતો. તે બન્નરમાં ધી લેવા ગયો. પાણ વળતાં લાદો રસ્તામાં પરી ગયો, ધીનું વાસણું પણ બોય પરી ગયું ને ધી ટળા ગયું તે લાદો હાયેથી ઉસરનીને વાસણુંમાં નાંખતો હતો. સાથે રસ્તાની ધૂળ પણ જોણામાં આવે તે પણ વાસણુંમાં નાંખતો હતો, તેથામાં કાછ જોપણીતો માણસ પાસેથી નીકળ્યો તેણે લાલાને લેયો. લાદો ધી ઉસરની નાંખવામાં રોકાયો. ને પેલો માણસ તો ચાલ્યો ગયો. તેણે લાલાના ઘર આગળથી પસાર થતાં લાલાની માને કણું, “તમારો લાદો પરી ગયો ને ધી ટોળાઈ ગયું તે ઉસરદે છે.” ડેસિની લાલાનાં લક્ષણ નાણું હોવાથી જોલી, “મારો લાદો લાભ વગર લોટે તેવા નથી.” એટામાં લાદો ધીનું કામ લઇને આવ્યો.

ડેસિને પૂછ્યું, “દીકરા, કેમ કરતાં પરી ગયો?” ત્યારે લાદો કહે છે કે, “મા, રસ્તામાં આવતાં સોનાન્દેસરનું પરીનું પડેદું લેયું, પરીનું ઉપાડવા વાંકા વળું તો હનશો માણસ લુંગો ને પૂછ્યું થાય, તેથી પરી ગયો, વાસણું ધીનું પરીકા બપર નાંખ્યું ને રસ્તાની ધૂળ સાથ પરીનું વાસણુંમાં લેય લીધું છે; માટે ધી લનું કરી નીકળે તેણું નીતારી લે ને સોનાન્દેસિની કાઢી લે.” ત્યારે ડેસિને કણું, હું તો નાણું હતી કે “મારો લાદો લાભ વગર લોટે નહીં.”

આ ઉપરથી કહેવત

કે મારો લાદો લાભ વગર લોટે નહીં.

મનના મલીદા વાળવા ત્યારે મોળા શા વાળવા ?

હવામાં કિલ્ખો બાંધવો, ગગન સાથે વાતો કરવી.

દરિયો બધો વાળો દેર લાવવો.

Building castles in the air.

૪૮૮. વેહેદો તે ચેહેદો, ભૂલે તે ધેદો. ૮

વહેદો તે ચેહેદો, ભૂલે તે ધેદો. પેહેલાને પાણી, પાછળાને કાદવ.

ચેહેદો મારે તે કદી ન હારે. પેહેલાની પત્રાવળી સવાની, પાછળાને પઢની.

પેહેલાની પેહેલ. પેહેલાને દૂધ, પાછળાને પાણી.

પેહેલાને પ્રસાદ, પાછળાને એડ.

રસકસ ચૂસાઈ ગેઠા, હવે કુચા રહ્યા.

First come, first served.

૪૮૯. પંડ રળો તે ચેટ ભરાય, ધન રળો તે ઢગલો થાય. ૮

પંડ રળો તે ચેટ ભરાય, ધન રળો તે ઢગલો થાય.

ઉચ્ચોનીચો પગ પજા વગર પૈસો થાય નહીં.

પૈસો પૈસો પેદા થાય. પૈસો પૈસો વધે,

નાળું નાણુને તાણી લાવે, રળે રાઠલો મળે.

દરિયા, ^૧ કે દરખાર, ^૨ કે કોઈ ધર જાવ, ^૩ કે કોઈ ભીસર જાવ. ^૪

એતી આધારાન.

સોરઠો—કાંતો હળને હચરકે, કે કાં લેખણુને લસરકે;

પણ તેલને ટસરકે, નારી ચીર ન પામે નાગલા. ^૫ ૪૨૦

૪૯૦. પરાણુ પ્રીત થાય નહીં. ૧૨

પરાણુ પ્રીત થાય નહીં. પરાણુ પુણ્ય થાય નહીં.

બાંધા કણુણી(ઝડુ)એ ગામ વસે નહીં.

^૧ આઠલે પ્રેકારે ચેસો મળે છે: દરિયા એટલે બાહોળો દેશાવરી વેપાર કે વહાણું વઠી. ^૨ દરખાર સરકારી મોટા ઓછા મળે તે. ^૩ ધર જવ=કોઈ અનામત પૈસા સુકી ગયું હોય, ને તે પૈસો ચીરનો અગર છોનો રાખવા જેવા હોય તે દણાવી રાખવામાં આવે, અથવા કોઈ લેવાં આવે તેથું ન રહ્યું હોય, તો પૈસો થાય. ^૪ બીસર જાઓ=દાટલા પૈસા હોય તે જયા વીસરી જવાય, અથવા દાટલા પૈસા હોય ને તે જયા વેચની પડે તે વખતે પૈસાની યાદ ચાલે નહીં, ને જયા ભરીહનારને તોમાંથી મળે તો પૈસો થાય. ^૫ એતી સારી કરવાથી પૈસો થાય, કે માણુસ કરમભાડાદુર સુસ્થા હોય તો પૈસો થાય; પણ તેથી સર્ચિયાને ગાડાં હાંકે તેટલામાં નાગલા, નારી ચીર ન પહુંચે એટલે પૈસો થાય નહીં.

દળાણું દળતાં પણ વસ્તી રહે નહીં.

વહેલે વળગતા જઈએ તે મહોલેર પડીએ.

જખરદસ્તીનો સેહોં નભે નહીં.

મારીને મુસલમાન કરવો તેમાં માલ નહીં.

ખુશીનો સેહોં, તે સેહોં. ખુશીનો સેહોં, તે હાથીનો હોદો.

ઘેડું મારીને ધર્મ કરાવાય નહીં. પરાણે પુણ્ય કરાય નહીં.

દાઢુરો—પાની પીલાવત ક્યા શીરો, ધરધર સાયર વાર;

જે ઘાસા હોયગા, તો પીવેગા જખ માર. ૪૨૧

૪૬૧. વાજતુંગાજતું માંડવે આવશે. ૭

વાજતુંગાજતું માંડવે આવશે. પાધડીનો વળ છેડે,

રડતુરડતું આદ્રકુ ગોળ થશે.

કુટાતુંકટાતું એની મેળે ઠેકાણે આવશે.

વખત આવે સૌ જણુશે. સુરજ કાંઈ છાખું ટંક્યો નહીં રહે.

ચંદ્ર ભીજનો નહીં તો ત્રીજનો જણુશે.

૪૬૨. પાધડી લેંસ ચાવી ગઈ. ૫

પાધડી લેંસ ચાવી ગઈ.^૨

સો સીક્ષારસ ને એક મૂળાપણી. હાથ પેલો તો જગ ગોલો.

પૈસો પરમ હૈવત, જેને હેણી મુનીવર થણે.

સો સીક્ષારસ ને એક ટેસો.

૪૬૩. એવાતણુનો ઉધારો, રંડાપો રોકડો. ૫

એવાતણુનો^૩ ઉધારો, રંડાપો રોકડો.

રચતાં વાર, બગડતાં કાંઈ વાર?

પાધડી બંધાવતાં વાર, પાડતાં શી વાર?

વાળી ધડાવતાં વાર, નાક કાપતાં શી વાર?

નાનાં છોકરા મોટાં થતાં વાર, મરલું ક્ષણુમાં.

૧ વાર=પાળી. ૨ એક માળુસ કાઈઅધિકારીને ચોતારું કામ લાભમાં કરી આપવા સાર ઇશવતમાં પાધડી આપવેલા. તે ચોતાના લાભમાં ફેસદો થયો એમ આશા રાખી નીરાતે એઠો. પછી સામાલાળો તે અધિકારી પારો જઈ રેને લેંસ આપવાનું કહી આવ્યો. સુદૃતને શેજ કામ નીકળ્યું. લેંસવાળાના લાભમાં ફેસદો. થયો, એઠે પાધડીલાળો અધિકારીને કહે છે કે, “સાહેખ, પાધડીની તો શરમ રાખની હતી,” ત્યારે અધિકારી કહે છે કે, “પાધડી લેંસ ચાવી ગઈ.” ૩ એવાતણું=સૌભાગ્ય.

૪૬૪. ખદડા ખાંડે વહુદ્યા જાણ્યા નથી. ૬

ખદડા ખાંડે વહુદ્યા જાણ્યા નથી.

પાવૈયા આટકે ચાચ્યા જાણ્યા નથી.

પાવૈયાને પાનો ચેડે નહીં.

જેસિની ઝેણ સાંલળી નથી.

દાણીધારના^૧ સાધુ છે, તેથી શું બને?

દોહુરે—કાઢી લુટે, ડોળી લુટે, એ તો હું જાણું;

વસાવડના વૈરાગી લુટે, એ તે કુલા કાણું.^૨

૪૨૨

૪૬૫. દિંગંખરના ગામમાં ધોણીનું શું કામ? ૩

દિંગંખરના ગામમાં ધોણીનું શું કામ?

પાવૈયાના ગામમાં, વેશ્યા કરી દુકાન,

દોહુરે—જડો જહાં શુન ન લહે, તાડો તહાં ન કામ;

ધોણી બસડે કયા કરે, દિંગંખરકે ગામ? ૪૨૩

૪૬૬. પંખ્યો કહે છે પંખ્યાણીને, સાંલળી મારી વાણી. ૪

(હે દાળમાં પાણી.)

દોહુરા—પંખ્યો કહે છે પંખ્યાણીને, સુણુ મારી વાણી;

પાંચમાંથી પંદર થયા, હે દાળમાં પાણી. ૪૨૪

તીન ખુલાયે તેરા આએ, હુઠ રામડી બાની;

રામ લગત એમ બણો, હે દાળમાં પાણી. ૪૨૫

બારા ખુલાયે બતીસ આએ, દેખો જગકી રીતો;

અહારકે આ કર ખા ગયે, ધરકે ગાવે ગીતો. ૪૨૬

એ વંતાકે ને ખાવન ભાણું, તેને આળવાન મળે છાણું;

ધરમાં ત્યારે તપેલા કાણું, એ વાતનાં શાં હુણું? ૪૨૭

૪૬૭. ભાળમૂળા કાંઈ શાકમાં લેખું? ^૮

ભાળમૂળા કાંઈ શાકમાં લેખું?

ઘેસનું ખાણું, ને બહામતું નાણું. ચામડાનું નાણું^૯ તે ખણાજ જાણું.

મૂળાપણી કાંઈ જાઉમાં લેખું? બકરીનું ફુઝાણું શા હિસાખમાં^{૧૦}?

^૧ દાણીધાર નામનું કાઢીઆવાડમાં ગામ છે. ^૨ કાણું=શું. ^૩ ચામડાનું નાણું=મિલકતમાં ટોરાટાંખર હોય તે ચામડાનું નાણું ગણ્યાય. ^૪ બકરીનું વલોણું પણ કહે છે.

રેગીએગીના દિસાણ કોણ ગણે છે? શકૃકંઈતી ભુક્લી.
આમણ લામણ બુદ્ધાચોર શા દિસાણમાં?

૪૮૮. પૂછતા નર પંડિત. ૮

પૂછતા નર પંડિત. પૂછપામાં કાંઈ ગાંચડી જવાની નથી.
પૂછતાં પૂછતાં લંકા જવાય. પૂછતાં તો પુને જવાય.
મૂર્ખની પણ શિખામણુ લેવી.

ગુરુ દ્વારાય ચોવીશ ગુરુ કરી સિદ્ધ થયા.
પારંદુ ટેખીને પણ શીખનું અથવા શિખામણુ લેવી.
શિખામણુ હેતાં રીસ કરે, તો લાગ્ય દશા પરવારી જણ્ણી.

૪૯૯. મુંડ પાદશાહની. (પાદશાહનું પણ પરપુઠે ભુરું હોલાય.) ૪
મુંડ પાદશાહની. હાથી પાળળ ધણું કુતરાં લસે છે.

પુઠે બોલાયલું ગણું નહીં.

છાપો—મેગળ^૧ નીસરી, અહાર મહા સુખ માણે;

નહીં શાનું નહીં મિત્ર, વિશ્વને સરખું જણે.

મુંડ લસે ણાંદું શાન, કેટલા ઐસી રહે છે?

મેગળને નહીં માન, અપમાન સર્વ સહે છે.

એમ હુરિજન મેગળદ્વપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે;

કહે નરનો ગુરુથ્ભી, હુરિજન સધળા ખાન છે.

૪૨૮

The moon does not heed the barking of dogs.

૫૦૦. હુવનમાં હાડકું. ૬

હુવનમાં હાડકું. કણાખમે હડી. સર્જ સુનેકી, પણ ગાં- પીતલફુ.

સુનાની થાળીમાં લોઢાની મેખ. લગનમાં વિધન.

હાદુરો—ચંપા તુજમે તીન શુન, ડ્રપ રેગ ચોર બાસ;

એક અવગુન ચેંસો લયો, અમર ન આવે પાસ. ૪૨૯

Dirt part friends.

૫૦૧. ધોલકા ધોલકા કયા કરતે હો, ચાર લાઈ મીલકે ણેડે નહું
ધોલકા. ૬

ધોલકા ધોલકા કયા કરતે હો, ચાર લાઈ મીલકે ણેડે નહું ધોલકા,
ન્યાં દેવ ત્યાં જગ્ના. ગાયો વાળે તે ગોવાળ.

ન્યાં મામો ત્યાં મોસાળ. ન્યાં બાદશાહ ત્યાં બજનર.

અંદે દારિકાં.

૧ હાથી.

૫૦૨. પારકી નિંદા કરનાર છિદ્ર શોધે. ૪

(માટે પરનિંદા મહા પાપ.)

પારકી નિંદા કરનાર છિદ્ર શોધે. કાગડો આળું જોઈ ષેસે.

માંખ મલીન વસ્તુ ઉપર વધારે ષેસે.

કાગતણું કુંઠણ તે પરના ચાંદાં લુણે.

૫૦૩. પૈસાનો ખપ, ઉપયોગ તથા તેનાં હુઃખ વિધે. ૨૦

પૈસાનો ખપ ડગલે ડગલે. પૈસા વગર પગણું લરાતું નથી.

પૈસો આવે ત્યારે હુઃખ, જય ત્યારે હુઃખ અને સાચવવાનું હુઃખ.

પૈસાવાળો સુખે ન સુખે, બિનગરો વેઠો.

પૈસો આપણું માટે છે, આપણે પૈસા માટે નથી.

પૈસો આપણે પેદા કરીએ છીએ, આપણને પૈસો પેદા કરતો નથી.

પૈસો આવે છે ત્યારે દરિયાની જુવાળ માઝક આવે છે.

પૈસો પાત્રકુપાત્ર જોતો નથી.

પૈસો વધે છે ત્યારે બિકરડાની માઝક દગદો થાય છે.

દોહુરા—માયા કહે હું નિત્ય નવી, કેની ન પુરું આશ;

મરી ગયા કુરી ધાણું, ધણા ગયા નિરાશ. ૪૩૦

કઈક કરે છે કાસદાં, કઈક કરે વેપારદ;

ચોરી કરવા ચોર જન, તુજ કારણું તૈથાર. ૪૩૧

તું તો તત્ત્વ નિલેકનું, જખેં તારે જોરદ;

સૌ તુજથી કહેવાય છે, શાહુકાર કે ચોર. ૪૩૨

લાંય ખાય છે લાંયીઓ, સત્યને કરે અસત્ય;

ધર્મી કરે અધર્મી જો, તે સૌ તારી કૃત્ય. ૪૩૩

ધરાય ના કો તુજથી, ભળે લાખ કે કોડ;

જખ મારે જગમાં ધણું, કરીને દોડાદોડ. ૪૩૪

અહો લક્ષ્મી તું અવનવી, અદ્ભુત એની એક;

મોટા તુજ મહીમાથકી, ઉપજે ખપે અનેક. ૪૩૫

જવન તું જોઈ જગતમાં, તું પ્રિય ગ્રાણુધાર;

તુજ અર્થે જન તન તજે, પામે કષ્ટ અપાર. ૪૩૬

તું તોડાવે સંપને, તું જોડાવે સંપ;

તુજ કારણું લમતા કમે, અવ ન પામે જંપ. ૪૩૭

પુત્ર મિત્ર સાથે લડે, પુત્રી સાથે ભાત;
લક્ષ્મી માટે લક્ષ્મધા, લડે ભાતથી ભાત. ૪૩
માયા બડી મોહિની, જેના વજરશા ગાળા; ૫
સાંગો કહે સલવાણું, કૈક ચખા ને કૈછક પાળા. ૪૩

સાખી—પૈસો મારો પરમેશ્વર, ખાયડી મારો શુરૂ;
છાકરાં છેયાં સાધુ સંત, હું સેવા કોણી કરે? ૪૪

Money is for life, life is not for money.

૫૦૪. પૈસો પગ કરીને જાય છે. ૪

પૈસો પગ કરીને જાય છે. જનારો પૈસો મુહીમાંથી જાય છે,
પૈસાને પગ આવે છે.
પૈસો જવાનો થાય ત્યારે ધંધા પણ તેવા જ સુઝે છે.

૫૦૫. પૈસો હૃંણુણ શિખવે છે. ૬

પૈસો હૃંણુણ શિખવે છે.
ધનનો મદ ચડે છે. પૈસાના મદથી અંધાપો આવે છે.
ધનવાન નિર્માની કાડ. પૈસાવાળને આલ એ તસુ છેઢું રહે એ
દ્વાહરો—સખળ ક્ષમી નિરગર્વ ધની, કામલ વિદ્વાવંત; ૨
ભૂ ભૂષન એ તીનહે, જીપજત ખ્પત અનંત. ૪૪૧

૫૦૬. આપણડાઈ હાંકવી. ૮

(તે બધું હાંસીપાત્ર છે.)

આપણડાઈ હાંકવી. ખરી મોટાઈ હાંકી રહેતી નથી.
પોતાને મહેડે પોતાનાં વખાણુ (તે નિદા થવા માટે).
આત્મશ્લાધા મેરો દોષ છે. વરને કોણુ વખાણુ, વરની ભા.
જયસા મેરા નામ, વયસા મેરા કામ.

સોરઠો—આદાં હે અપાર, પોતાના પરાકમતણું;
એ તો લાંડ અવતાર, સાચું સોરઠીઓ ભણુ. ૪૪૨

૧ માયાના ગાળા (ગાંડ) વજુ જેવા છે તેમાંથી કોઈ છૂટી રાકું નથી.

૨ સખળ=સત્તાથી, પૈસાથી, માણસના જીથથી વગેરે કારણોથી ખળવાન છતાં
ક્ષમાવાન, ધનવાન છતાં ગર્વરહિત, વિદ્વાવંત છતાં અંત:કરણુ કુણુ, એ પૃથ્વીમાં શાખ.
ગારડપ છે બાકી તો કોડાની માફક અપાર જન્મે છે ને મરે છે,

કુંડલિયો—લિંગા^૧ ભાડુ માસકા, બુડકું કહે જરૂર,
મેં તુમ ઈંદ્રાં આવે નહીં, જગા કરો તુમ હૂર;
જગા કરો તુમ હૂર, બડે તથ અરજુ કીની,
વૃષાસ્તુ એક માસ, આશ બસનેંદું દીની;
કથે સો કવિયાં કહાન, મૂલ નહીં હે ડિંડા,
આયા આસો માસ, ભૂખ હુઃખ ચૂક્યા લિંડા. ૪૪૩

૫૦૭. ધરના ભુવા ને ધરના જંધડીયા. ૭

ધરના ભુવા ને ધરના જંધડીયા.^૨

પોતે દાઈ, પોતે ફરીયાદી, ને પોતે ન્યાય ચુકાવે.

મંડવે ગાંચો કે જનમાં ગાંચો (બધે પોતે).

ગદો ચોણ ને ગદાની મા સાક્ષી. તોરણે ગાંચો કે મંડવે ગાંચો,
એ લગવાન એના એ. ધરની મંડળી (સાંધુની) ને આવો મહંત.

૫૦૮. ફુટેમેં પાઉં, તુટેમેં શિર, ધીચમેં મેરા ચાંદલાઈ. ૪

ફુટેમેં પાઉં, તુટેમેં શિર, ધીચમેં મેરા ચાંદલાઈ.,

પોલું દેખી સૌ પેસે. છાટચામાં સૌ પગ ધાલે.

પોલું (શરણુાઈ) છે તે બોલયું, સાંઘેલું વગાડે તો સાચો.

૫૦૯. કુદ્ધની ખારેક આંખ કહાડે. ૩

કુદ્ધની ખારેક આંખ કહાડે.^૩ આદ્ધની ખીર પાઠલે વળગી આવે.

વિવાહ વેચાતો, ને શાઢ ઉધીતું.^૪

૧ ચોમાસામાં વડના અડ હેઠ બિંડો વાંધો હતો તે મોટા થયો, ફળ્યો ત્યારે તે વડે કહે છે કે હું ને તમે આહી માતા, સમાતા નથી માટે તમે ખસીને જગા કરો; ત્યારે વડ કહે છે, તમને રહેવા સાર નગો આપી છે માટે હુમણું સણર કરો. એઠલામાં વર્ષાન્તરું ગર્છ ને આસો માસ આંધો એઠલે બિંડો સુખયો ને હડી ગયો ને વડ કાયમ રહ્યો. એમ હલકાં માણસ કાંઈક સારે થાય છે ત્યારે કુલાય છે તે સંબંધમાં આ વાત.

૨ ડાકલીયા. ૩ કુદ્ધને લ્યાં લમ હોય ત્યારે ખારેક મોઝલે કે આપો. કુદ્ધ, બેહેન કે દીક્કીના ધરતું દેખું કે આહું તે મહા પાય મનાયું છે, ને તેને આપવામાં મહિમા મનાયો છે; માટે કુદ્ધના ધરની ખારેક આવે ત્યારે ત્યારે બહદો અવો આપવો પડે કે આપણુંને આંચઙો આવે કે કદણું પડે, માટે ચાં ક્રેહેવત, “કુદ્ધની ખારેક આંખ કહાડે.”

૪ આદ્ધતું નોતંડે જમવાતું આંધું હોય, તો આપણે ત્યાં આદ્ધના જમણુમાં સામું નોતંડે આપણું જ નેઇણ. વિવાહમાં ચાંદ્યો આપીએ તો જમવાતું નોતંડે આવે, માટે આ ક્રેહેવત થઈ છે.

૪૧૦. ખરું રજ્યો જે ગાંડ કરી. ૪

ખરું રજ્યો જે ગાંડ કરી. ગાંડ બચ્ચું તે આપણું.

ખરું રજ્યો જે ખરચ્ચું હાથથી. ખરું રજ્યો જે ન કર્યું પાપ.

ખરું રજ્યો જેણે નિદા કરી નહીં.

૪૧૧. મોટા ખાપતા દીકરા, ધરમાં ન મળે ઢીકરાં. ૪

મોટા ખાપના દીકરા, ધરમાં ન મળે ઢીકરાં.

મોટાં ધર તે ભૂતના દર.

મોટાં ધર તે વાસીનું ન વળે, ને દીવા પુરા ન થાય.

આઠી દ્વારે દુશાલા, ધરમાં હોય કસાલા।^૧

૪૧૨. એક નાવનાં છડીઆં. ૮

એક નાવનાં છડીઆં. રૂષવું કે તરબું સાથે ને સાથે.

સૌનું થશે તે વહુનું થશે. શોકનાં હારે લાંગવાનાં (અલધાં).

શોકનાં કંકળું સાથે થોતારવાનાં. સૌ ગત તે વહુ ગત.

બેગાં મરબું તે વિવાહ સરખું.

સોરઠો—એઠા એકજ વહાણુ, તે એઠાં બીજું કરે;

બિજકરું બીજું જાણુ, સાચું સોરઠીઆ લણે. ૪૪૪

To be in the same predicament.

૪૧૩. તેરે તેરે ભીર. સખી ઢકોર અથવા શેઠ. ૪

તેરે તેરે ભીર. સખી ઢકોર અથવા શેઠ.

બધા પાલખીએ એસે, ત્યારે જીપાડનાર કોણું ?

હું રાણી, તું રાણી, કોણું લરે આ એહેડે પાણી ?

સૌ ધોડે ચડે, ત્યારે આગળ દોડે કોણું ?

All men cannot be masters.

૪૧૪. ખહુ હસવું તે રેવાને. ૪

ખહુ હસવું તે રેવાને. જાંકાં હેત તે વેરસે ભારે.

જાગી લાજે છીનાળું. ખહુ હસવામાંથી ખસવું થાય.

૪૧૫. અળતામાં ધી હોમબું. ૬

અળતામાં ધી હોમબું. વાયડો ને વળી વા દીધો.

કળુઓ ને માંહી વધાર સુઝો. આજે પુણે જાગી જાળી.

ચડાજી ને વળી ચડાવ્યો. વા ઉપર લુણ છાંટબું.

^૧ દુઃખ. ^૨ બીજું=જુદાઈ. ^૩ બિજક=બિજ.

૪૧૬. મોઢે “ના,” “ના,” ને પેટમાં હાશ, હાશ.

મોઢે “ના,” “ના,” ને પેટમાં હાશ, હાશ.

ઉપરથી તાણુ કરાવે ને પેટમાં “હા.”

હૈયામાં હાશ અને મોઢે ‘ના.’

અદ્દીણુના બંધાળી, અને બાયડીનો એક સ્વલાવ.

ઉપરથી અલાવ, હૈયામાં ભાવ.

મનમાં હાસું ને આંખમાં આંસુ. મનમાં ભાવે, પણ મુંડી છ્વાવે.

| માથે લઈને મૂકવા જાય, ને રહેા રહેંક ગાતી જાય.

Do as the lasses do, say no and take it.

૪૧૭. ધર વેચીને તીર્થ કરવા જરૂર. ૫

(દુઃખી થવાની નીશાની.)

ધર વેચીને તીર્થ કરવા જરૂર.

નાગા થઈને અંદરવેા બાંધવો.^૧ લાલી લુણીને વર થાડે અખા.^૨

રંગ હે નર્સેકુ કે પુંક દીયા ધર્સેક.^૩

જોડકણું—વતન ફેરીને લાવીઓ વહુ, પુછવાડેદુઃખ પામીઓ વહુ;

કર્મ સંલેગે બાયડી ભરે, તો ડાંડીઓ થઈ દેશમાં દરે.

પાપ જેગે પુરુષ ભરે, તો પછી રાંડનારી શું કરે ?

To deal fool's doll.

પ્ર૨૦. ઈશ્વર ઈચ્છા આગળ મતુષ્ય નિરૂપાય છે. ૬

ઇશ્વર ઈચ્છા આગળ મતુષ્ય નિરૂપાય છે.

પ્રમેશ્વર રિંગડા આપે તો તે વેઠવાં પડે.

લાવીને કોઈ આળી શકતું નથી. લાની જ પ્રણા છે.

સાહેય ઝડ્યો શું કરે, અવળી ભતિયાં હેવે.

હોનાર પદાર્થ આગળ કોઈ આણું નથી. ખાવું ધણીનું થાય.

દાહુરા—સુતો અરથ લાવિ પ્રયત્ન, વિલોક્ષિ કહે મુનિનાથ; ૪૪૬

હાન, લાસ, શુવન, મરન, જશ અપંજશ વિધિહાથ.

રામ લક્ષ્મણ આણુવળી, સીતા જેવાં સુપાત્ર;

એતે વન વસું પણું, માનવી તે કોણું માત્ર. ૪૪૭

What is destined must take place.

પ્ર૨૧. લીખ, લારો ને ભણુતર સવારમાં સારાં. ૪

લીખ, લારો^૧ ને ભણુતર સવારમાં સારાં.

વિદ્યા ભણુની તે પહેલી વયમાં.

એક પહોરની^૨ લિક્ષા, સાત પહોરતું સુખ.

દાહુરો—વિદ્યા પહેલી વય વિષે, ખીજ વયમાં ધન;

ગ્રંથો ન ધર્મ ક્રીજ વયે, એણે ગાળું તન. ૪૪૮

પ્ર૨૨. જર્યો આલણુ ને ધારો સુવર એ એણે છેડવાં નહીં. ૪

જર્યો આલણુ ને ધારો સુવર એ એણે છેડવાં નહીં.

ભૂખ્યો આલણુ ને ધરારો કણુંભીને છેડવાં નહીં.

ભૂખ્યો મારવાટી ગાય, ભૂખ્યો ચુજરાતી ઉંઘે.

અરીણુના બંધાણીને ઉતાર વખત છેડવો નહીં.

પ્ર૨૩. ડાહી ખાઈને તેડાવો ને ખીરમાં મીઠું નંખાવો. ૩

ડાહી ખાઈને તેડાવો ને ખીરમાં મીઠું નંખાવો.

લુલં કહાઉવા સૌ આવે, કરી બતાવે નહીં કોઈ.

ધેંસ રાંધતાં આવડે નહીં ને ખાતી વખત ચેષ્ટા.

પ્ર૨૪. ભૂલણુક દેવીદેવી. ૬

ભૂલણુક દેવીદેવી. ભૂલ હોય તે સો વરસે મજરે આપવી.

હિસાએ થાય તેમાં વાંદું ના ઓલાય.

૧ ભારો ધાસ કાપી ભારો લાવવો તે. ૨ એક પોહાર તે પેહેલો પોહાર
અર્થાત્ સવાર.

હિસાય કોડીનો ને ઘસ્થિપ લાખતી.

દેવુંદેવું વહેવારે. ભૂલનો બોગવટો હોય નહીં.

Count like jews and agree like brothers.

પર૫. કદવું ઓસડ મા પાય. ૬

કદવું ઓસડ મા પાય. મીઠા-યોલાં લોક ને કડવાં-યોલી મા.

મોઢે કહે તે ભિત્ર. મીઠા-યોલથી મોહી જવું નહીં.

સૌ ભલું મનવવા આવે. મીઠા યોલથી વેવાય તેની વાત ખાડે જાય.

પર૬. મોહું વાધતું ને વાંસો ગધેડાનો. ૬

મોહું વાધતું ને વાંસો ગધેડાનો. મોહું વાધતું, પણ માંહેથી ગાય.

મોહું વાધતું ને ગાં-શીયાળની. મોઢે જેર ધણું, પણ અરે માળો.

ગાં-ખળ ધાર્યું, પણ ઇસકી જતાં વાર નહીં.

એડસાઈનો^૧ પાર નહીં, માંહે લીરું.

પર૭. માગ્યાં તો સુક્તાક્ષળ મળે, પણ લીખને માથે લઠ. ૮

માગ્યાં તો સુક્તાક્ષળ મળે, પણ લીખને માથે લઠ.

માગવું ને મરવું બરાખર. માગતી વેળા મોહું કાળું.

માગતાં ચુમને દાતાર કહેવો પડે. માગણું તુરથી^૨ હળવો.

માગનાર પાણીથી પાતળો,

દોહરો—કનક કંથડો કુંજર ચંદ્રો, હેમ કડાં દો હથ;

માગ્યાં તો સુક્તાક્ષળ મળે, લીખને માથે લઠ.

૪૪૮

ચ્યાખરો—સોજ મીલા સો દૂધ બરાખર, માંગ લીયા સો પાની;

ખેચ લીયા સો રગત બરાખર, મોલેગોરખ વાણી.

૪૫૦

પર૮. રાજ દાને ને પ્રણ સ્નાને. ૪

રાજ દાને ને પ્રણ સ્નાને.^૩

મોટાની જુલ વળે, ત્યાં નાનાતું શરીર વળે.

એનું યુંક પડે, ત્યાં માંડ લોહી પડે.

સકમીની જુલ ને અકમીના ટાંટીઆ.

.જજમાનની જુલ ને ગોરના ટાંટીઆ.

પર૯. ઝૂલ નહીં ને ઝૂલની પાંખડી. ૩

ઝૂલ નહીં ને ઝૂલની પાંખડી. ગોતરડે હાથ દીધાતું પણ ફળ છે.

નાલ્લા તેટલું પુણ્ય.^૪

૧ એડસાઈને કાહીયાવાડમાં સુક્તાક્ષળ કહે છે. ૨ આકાનું. ૩ રાણ દાનથી ને મળ સ્નાનથી મખુને રાણ કરે છે. ૪ ગંગા આહિ નહીયોમાં નાલ્લાનું પુણ્ય ગણ્ય છે.

પત્ર૦. માયા ખુશી કે જંનળ તૂઠી. અલું થયું લાંગી જંનળ. ૬

માયા ખુશી કે જંનળ તૂઠી. અલું થયું લાંગી જંનળ.

લય થા સો પીછે ડાલ દીયા.^૧

ચોછે પુણે ગોધી ઝાળ.

અલું થયું લાંગી જંનળ, સુણે જપીશું શ્રીગોપાળ.

દ્વાહુરો—નાયો લગત નચિત થયા, લલે સુઈ ગાય;

પૂર્ણું સુખ તો પામીઓ, ને વાણડાતુંઓ જય. ૪૫૧

પત્ર૧. નામ રહે ગીતડે કે લીટડે. ૪.

નામ રહે ગીતડે કે લીટડે.^૨

જેણે નામ રાખ્યાં તે સુવા પણી પણ અમર છે.

સુરતસે કીરત બડી.^૩

દ્વાહુરો—નામ રહેંદાં દાકરાં, નાણુંં નહી રહેંત; |

કિરત હુંદાં કોટડાં, પાણાં નહી પડત. | ૪૫૨

પત્ર૨. હૈયે હામ ન હોય, પણું પગમાં ખળ (છડ) રાખવું. ૮

હૈયે હામ ન હોય, પણું પગમાં ખળ (છડ) રાખવું.

હિમત હાર્યા હોધીએ, પણું પગ પાછો પરઠવો નહીં.

દુઃમન લુલે પગ સામું, ને હેતુ લુલે સુખ સામું.

દીકા પગ કળાવા દેવા નહીં. હિમત ન હોય, પણું પહુકારો રાખવો.

નિમક્કી શરતસે લડતે હે, પણું ગાં—જખ મારતી હે.

હૈયું પડી ગયું છે, પણું ગાં—ખળ ધાયું છે.

માંહે હાજ ગડગડી ગયાં છે, પણું પતરાજ મૂકાતી નથી.

He who has no heart (courage) should have a good pair of legs.

પત્ર૩. શુરા સાચારે જેના વેરી ધાવ વખાણે. ૯

શરા સાચારે જેના વેરી ધાવ વખાણે. ભાયડાના ધા હજ બડાડે છે.

મરદ માણુસ પોતાનો વાંટા કહાખા વગર રહે નહીં.

મરદના વા સાંલળી દુઃમનના પગમાંથી હુણ નીદળી જય.

૧ પણી ગમે લ્યાં ન્યાય છે. ૨ કલિત કરવાથી કલિએ ગવાથી તે જીતડે નામ રહે; કે સારાં લોકાપણોણી મફાનો ખંધાની જય તે ભીતડે નામ રહ્યું ગણ્યાય. ૩ સુત બડી જય, કીરત કણું ન જય.

ભડાઈ કોઈના બાપની નથી. અડ હજરોમાં સુંસરો.
શરવીરને મરણનો જય નહીં.

દોહુરો—સિહ સુછ ભોરિંગ મણી, કર્ષી ધન સતી નાર;
મુખ્યાં જય પર હથડે, પડ પાસા પોથાર. ૪૫૩
સોરડો—હિમત કિમત હોય, કિમત વિણુ હિમત કશી;
કરે ન આદર કોય, રદ તે કાગળ રાળુઆ. ૪૫૪

૪૫૪. જનની જણે તો દાતા જણે, કાં પંડિત કાં શૂર. ૩
લીર પુરુષ માતાની કુખ લજવે છે.

લીર પુરુષ માતાની ડીટડી લજવે છે.

દોહુરો—જનની જણે તો દાતા જણે, કાં પંડિત કાં શર;
નહીં તો રહેને વાંઝણી, મત ગમાવે હુર. ૪૫૫

૪૫૫. મળ્યા ત્યારે ભીર, ન મળ્યા ત્યારે ફૂકીર. ૭

મળ્યા લારે ભીર, ન મળ્યા ત્યારે ફૂકીર. મળે તો ખદ, નહીં તો રોળ.

મળી તો રોળ, નહીં તો રોળં. નણુ પચાસીઆ. ૧

આવે ત્યારે ગદઘડીઓં, જય ત્યારે સાંસા.

સુકણે સેહેલું, ને દુકણે સહુ પેહેલું. ૨

મળે ત્યારે ભીર, ના મળે તો ફૂકીર, ને મરે ત્યારે પીર.

૪૫૬. થોડામાં બોડું. ૬

થોડામાં બોડું. ૩ વાટકડીનું શિરામણ (તેમાં શું કરવું?)

માગ્યામાંથી માંગે, તેની શુંપડી લાગે.

વાસી રહે નહીં ને કુતા ખાય નહીં.

થોડમાં મોર પખા. હતું શું ને ગયું શું.

૪૫૭. યથા રાજ તથા પ્રજા. ૩

યથા રાજ તથા પ્રજા. ગુરુનાં આયરણુ શિખ્યમાં આવે.

ધરમાં બોલે ડોકરાં, બહાર બોલે છોકરાં. ૪

૪૫૮. રાજ મિત્ર કાને સાંભળ્યો કે નજરે જોયો નથી. ૧૨

રાજ મિત્ર કાને સાંભળ્યો કે નજરે જોયો નથી.

૧ હલકી વરણુને થાડુ મળે તો પણ બેહેકી જય તેને લાગુ છે. ૨ સુકણે=વાવરવામાં છદાર. ૩ હતું થાડુ ને માંહેથી જોડી ગયા કે મુંગી ગયા તે મસંગને લાગુ પડે છે. ૪ ધરમાં પરઠાંતા જોક છોકરાં શીણે.

રાજપુત ને ગરજપુત. સાપ્તાં ખાપ્તાં ડેઢનાં નહીં.

રાજની હૃપા તે દીકરે હૃથ. રાજ, વાળને વાંદરાં, જેમ લમાવે તેમ લમે.

કેવલીએા કોરીકા કાકા બી નહીં ને મામા બી નહીં.

વાણીએા મિત્ર નહીં, ને હંગણી પચિન નહીં.^૧

રાજ ડેઢનો સગો નહીં. રાજની માયા તે તાડની છાંયા.

ગરાસીએા ને ગાં- એક દી ન ઘોંઠ તો ગંધાય.

દાહુરો—રાજપુતાં ને રેવંતા, હાથ વષ્ટુટા જાય;

હાજર વરસ સેવીએ, પણ પેતાનાં નવ થાય. ૪૫૬

- સાખી—છવતડાં જગ છેતંદો, સુઅં છેતંદો માળા;

સર્વ જતનો સંસર્ગ કરનો, દીઠાં સુકનો ટાણી. ૪૫૭

૫૩૯. રાત થોડી ને વેષ આજા. ૫

રાત થોડી ને વેપ આજા. કામતો પાર નહીં ને આવરદા હુંશી.

અનુંધુને જંનાગ ધણી. બાથમાં સમાય તેટદો વેપાર કરવો.^૨

રાત દ્વિસના કલાક ચોવીશ, જે-કામ-ચાળીશ-કલાકનું.

૫૪૦. પરમેશ્વર સણરમાં રાજ છે. ૮

પરમેશ્વર સણરમાં રાજ છે.

ખુદાદુ^૩ સણર ખારી હે.

પરમેશ્વરને ધેર અદલ ધનસાદ છે.

પરમેશ્વર જેને જે ધટે છે તેજ આપે છે.

ખુદાદી ખુદાઈ લકી, કે મીઅાંની ઊધાઈ લકી,

પરમેશ્વરને ધેર ધીના દીવા ધળે છે.

હુક કર હુલાલ કર, દ્વિલેં સણર કર.

દાહુરો—રામ અદ્યે ણેકદ, સણકા સુજરા લેત;।

જ્યરસી અનકી ચાકરી, વૈસા ઉનદું દેત. ૪૫૮

૧ વાણીએને બદલે “રાલ” પણ વપરાય છે. ૨ પોહોણી ન શકાય તે કાગ કરબુનીહીં. ૩ એક કૃથીર ગામમાં ગરીબ લોકના વાસમાં જઈ અથડ્યો. ગરીબ લોકોએ રોટલાના વધેલા હુકડા કૃથીરને આપ્યા તે લેઈ કૃથીર મરણમાં આવીને ઓળામાંથી કાઢાયેને આવા જોડો. તે પ્રથમ કોણોએ “ણિસ્મદ્વાદુ” જાલયો. પાસે બીજો કૃથીર જોડા હતો તેણે હુકડા ખાતી વખતે તે કૃથીરને એક તમાંચા ખેણી કંદાળી કંદું હે, “અયને આદમીને ખુદાદુ પીગાડા હે, કંદું કે જો સુકે હુકડે પર “ણિસ્મદ્વાદુ” જાલકે શુદ્ધ શુનરતા હે. એસે હુકડે દેનેવાલેણ તો ગાલી દેનાં સુનાસણ હે.” પણ પોહોણા કૃથીર જન્માન આપ્યો. ૪ ખુદા તેરી ગાલીપરણી સણર કરતા હે.

પુરુષની માયા, ને મરણની છયા. આવી હોળી ને પરવાયો કોળી.
હોણે—ગોદુકસેં કહાન ગયે, રહ ગયે આહીર;
શોલા સખ દરથારકી, લે અદે બ્લકવીર. ૪૬૦

૫૪૮. પારકે મહોડે પાન ચાવવાં. ૬

પારકે મહોડે પાન ચાવવાં.^૩

પરવસુ પરિઆણે, આપવસુ એક નહીં.

તીતરને મહોડે શુકન. પરોણો ને પશુ, એ ધરધણી વસુ.

પરહાથ લેના ને પરહાથ દેનાં, કોને પ્રાસકો?

પરહસ્તે પરહેશ દુકાન, તેમાં આપણું નામ ન ધરીએ.

ધણીવસુ ટોર, કોશે નાથોડે કે કોદાળીએ.

હોણે—પરાધીનતા દુઃખ મહા, સુખ જગમે સ્વાધીન;

સુખે રમત શુક અન વિષે, કનક પીંજરે દિન. ૪૬૧

સોરહો—પરવસુ પરિઆણ,^૪ આપવસુ એક નહીં;

બાળકથી બંધાણ,^૫ કાયાએ કરીએ નહીં. ૪૬૨

૫૪૯. સત્તા આગળ શાણુપણ શું કરે? ૬

સત્તા આગળ શાણુપણ શું કરે? સો તારી દ્વીપ, એક મારો હુકમ.

બેડા આગળ ઉભાતું શું જોર? પીઠ સખદી તો પુરુષ બળીએ.

લેંસ કુદે તે ખીલાને જોર.

ચોપાયો—ક્રાંકલ^૬ ડાઈ ફ્રગ્ઝો, ને જેમ ખોલે તેમ છાજે;

ઘાયલે ખાડો તો પીરસાય, કે વાંસે ગણેશનો ગાજે. ૪૬૩

ધરેણું પહેરીને નાતમાં તથા લોણોમાં દેખાવ કરવાના પ્રસંગ મળે તે ગૌત્રાટ ઉન્જવવામાં આણણનું વરણું કરું પડે, ને એ અપવાસ કરવા પડે તે પણ પુંછાણાની ભાણે કંબુલ કર્યે. અપવાસ પહેલો કર્યો, તે તો મહાસુષ્ણેલીથી મહોડું વરા રાખીને કર્યો. બીજે હાંડો ગૌત્રાટ ઉન્જવવાનો તે હિવસે પુંછાણાની ભાણું મહોડું વરા રહ્યું નહીં ને ધાનુંમાનું ખાતાં બે જણે લેણું તેમેણે બાહુર આની વાત કરી એટલે ગૌત્રાટ ઉન્જવી શક્કાઈ નહીં. તે ઉપરથી કહેવત પડી કે, “પુંછાણાની ભા ગૌત્રાટ ઉન્જવી રહી.”

૧ કોળીની એડ ધૂળધાણી, તે હોળી આવતું પરવારે; ૨ તે રંગ પોતાને આવે નહીં. ૩ નાણો-નાથતું, એથેસે નાડમાં સુતરાની નાથ નાંખની. ૪ પરિઆણ-મનસુખા. પરવસુ=પરાધીન. ૫ બંધાણ=સ્નેહ. ૬ સુસ્કલમાન ચિપદ વર્ગમાં દીક્રાદીક્રીનું સગપણ થાય ત્યારે ગોળની કંદરી લેગા થનારને આપે તે થાય એલો નીત છે. છતાં ક્રાંકલ એણે જોણે ખાડો એવે પ્રસંગે વેહેણને બાઢાઈ મારતો હતો. તે ખાડો ક્રાંકલના રોડ ગણેશ દોસીએ આપ્યી હતી. ત્યારે આરણે કંદું કે, “ગણેશ દોસીનો પીડપર હાથ ગાજે છે, તેમાં દું શી પતરાજ ફરે છે?”

Sophistry if not backed by power is of no avail.

પ્ર૫૦. કોઈને ટોપી પહેરાવવી. (ખાવો કે લીખ માગતો કરવો;) ૬

કોઈને ટોપી પહેરાવવી. જોળ માથું ચોપડી આઈ જવું.

દી હેવા. બાઈ જેસારવી.

લંધી જેસાડાવી. અવળે અસ્તરે મુંડવો.

પ્ર૫૧. નાણું ચાડીઆની લુલમાં કે નવાખના ખજનામાં. ૩

નાણું ચાડીઆની લુલમાં કે નવાખના ખજનામાં.

હુંએ જોર ને લાખે લેખાં, જાતે દહાડે કાઈ ન હેખાં.

હૈયા મુઠાના કર્મમાં હાથ ધરું.

પ્ર૫૨. કર્યું ઘોળકું. ૪

કર્યું ઘોળકું. એમણે તો બિજીયું.

બાપનું ઘોળયું. કર્યું લગાના જેવું.

પ્ર૫૩. લાપસી જુલે પીરસવી, ત્યારે મોળી શી પીરસવી? ૪

લાપસી જુલે પીરસવી, ખારે મોળા શી પીરસવી?

મલીદા મનના વાળવા, ત્યારે શેરે સવાશેર ધીના વાળવા.

મલીદા મનના વાળવા, ત્યારે મોળા શા વાળવા? વચ્ચેનેપિ કા દરિદ્રતા.

પ્ર૫૪. દોલી શુરૂ ને ચેલા લાલસુ, દોનું એદે દાવ. ૫

દોલી શુરૂ ને ચેલા લાલસુ, દોનું એદે દાવ.

દોલી શુરૂ ને લાલસુ ચેલા, દોનું નક્કમે ડેલમ ડેલા.

સિદ્ધસાધક થઈ ને ભોળાને ઝડપણું કુંડાળામાં લેવા.

રેવડીવાળા ને ગંડેરીવાળા એકઢા થયા.^૨

દોહરે—શુરૂ દોલી શિષ્ય (લાલસુ, દોનું એદે દાવ);

દોનું શુદે બાપકુ, એઠ પત્થરણી નાવ.) ૪૬૪

પ્ર૫૫. શુરૂ કહે તેમ કરવું, શુરૂ કરે તેમ ન કરવું. ૬

શુરૂ કહે તેમ કરવું, શુરૂ કરે તેમ ન કરવું.

શુરૂની આસા માથે ચડાબવી.

મોટાની વહે ચરીએ, તે કુનીઆમાંથી અડીએ.

૧. મરણનો પ્રસંગ આવે છે | ત્યારે છાણાં લેવરાવવાં તે કામ લંધીનું ગણ્યા છે, માટે લંધી જેસાડાવી પડે તે મરણઃ થાય ત્યારે જેસાડાય. ૨ ખતે માણાઈ વેચનારા તે એકખીના માલનાં વખાણું કરી ધરાકને હો.

મોદા વાંશે નાનો જણ, મરે નકી તો ગદિ યાય.
શુદ્ધ થઈ બેઠો લાંશે કરી, કંડે પદાણુ, શંકે ડેમ તરી ?
ભાગાને^૧ શું વળગે ભૂર, ને રણુગાં છતે તે થર.

પ્રમ૦. કેણે રહ્યે રહ્યે ચણાયા તેનો ખરો પાડ. ૪

કેણે રહ્યે રહ્યે ચણાયા તેનો ખરો પાડ.
દવેશાળો મેગની આપનારના ઓશિયાળા.
દ્વારા વગર શેહો દ્વારા નકી.

દ્વાહુરો—શુદ્ધ ગોવિંદ દોનું ખડે, કૃસંહ લાંદું પાણ;
અલિહારી દન શુદ્ધનદા, છતે ગોવિંદ દીગો અતાય. ૪૧૫

પ્રમે. લપસી પણ્યા, તો કંદે દેવને નમસ્કાર કર્યો. ૬

લપસી પણ્યા, તો કંદે દેવને નમસ્કાર કર્યો.
શોઅન આયા, તો કંદે જણ થયા.
નાંક કંદા તો કંદા, પણું ધી તો ચંદા.
રંગાં એટે હાયેપો હણવાં થયાં, ને ધણુનાં ઓદ્ધાયાણાં ગટચાં.
નોતરં આયશે તો જમવા જઈયું, નીકર એ વરદેશને વેર કોણું જાય?
ધર્મો (ધોલ) વાગ્યો, તો કંદે ધૂળ ઉરી ગઈ.
ભાવા ગાયો ણાં થઈ, તો કંદે દુધ પીયે.
ભાવા ગાયો ભરી ગઈ, તો કંદે છાણુમુતરની ગંધ ગઈ.
દ્વાહુરો—ડારી મૂછો મુંદાવીને, વરતું^૨ ક્રીદું સુખ;
શોઅન સધળી જતી રણી, પણ દીરાયાનું સુખ. ૪૧૬

To make a virtue of necessity

પ્રમે. તપસી ગયા લપસી, ને જોગી થયા લોગી. ૬

તપસી ગયા લપસી, ને જોગી થયા લોગી. વેરાગમાં વ્યસન વળગ્યુ.
ગાયા લ્યાગી, માયાજો મેહેલાં નહીં.
સંન્યાસી થયા, પણ પેટ મુકાણું નહીં.
નામ શાંતાનંદ (શીતલદાસ), પણ કોધનો પાર નહીં.
સાધુ થયા, પણ સંસારીને ટપી જાય.

. ૧ ભાષા=નાણીમાં શું મોઢબું, આયરણુનો મોઢ કરવો. ૨ વરતું=નયં, બાદશાહીકરું.

પ્ર્યાણ. લક્ષ્મી દાને શોલે છે. ૪

લક્ષ્મી દાને શોલે છે. અદાતાંતું ઉચ્ચું મંદિર શોખતું નથી.
પાપનો પૈસો ધૂટે નહીં.

દાહુરો—જલકી શોલા કમલ, હેઠલકી^૧ શોલા શીલ;
ધનકી શોલા ધર્મ હે, કુલકી શોલા શીલ.^૨ ૪૫૭

૫૬૦. ઉછેદીઆના આઠસો વારસ. ૪

ઉછેદીઆના આઠસો વારસ. નઘોડીઆના નવાણું ધણી.
ગીઆળ ગયું તેના ધરના ખુરા હાલ. ગીઆળ ગયું તેહેતું ધર પીંગણું.

૫૬૧. એ તો છુટીના બગડેલા છે. ૫

એ તો છુટીના બગડેલા છે. શીંગમાંથી સજ્યા છે.
જન્મથીજ અટકયાળા છે. દોડીઆમાં પણ સાચું રાયો નથી.
જન્મના જ બખડેલા છે.

૫૬૨. ચોરની માને લાંડ પરણે. સૌ સૌનું કુટી લેશો, આપણે શું? ૭
ચોરની માને લાંડ પરણે. સૌ સૌનું કુટી લેશો, આપણે શું?
સૌસૌનાં કામ સૌ જણે.^૩ લોહું જણે ને લુહાર જણે.
બોખ ને વરેહું પડે કુવામાં.

સુવો વર ને બળી જન. લંકાં બળે સંતોષની.

Don't meddle with the affairs of others

૫૬૩. લાખની પાણુ. બિધારે બિકરડો થાય. ૬

લાખની પાણુ. (બિધારે) ખાતે લખાય તે બિકરડો થાય.
બિધારે હાથી બંધાય, પણ રૈકડે બકરી ન બંધાય.
અંકડા ઉપર અંકડો ચડે, ત્યારે જોંય લારી થાય.
ઝોંય પદ્ધા બમણુ.^૪ ઓરના બમણુ.^૫

૫૬૪. વ્યાજને દોડા ન પોહેંચે. ૮

વ્યાજને દોડા ન પોહેંચે. વ્યાજને વિસામો નહીં.

એક રામે લંકા લીધી, તો જાજા રામ^૬ ચડે ત્યાં શું બાકી રહે?

૧ હેઠલ=હૃદલ, વોહેસ્વારનું લશકર. શીલ=હાથી. ૨ શીલ=સદૃગણુ, સારાં લક્ષણ.
૩ આપણે ભીજનાં કામમાં માણું મારવા જરૂર નહીં. ૪ માંહે ધૂળ બળે એટલે પાછા દાણા વળી લે ત્યારે તોલમાં બમણું થાય. ૫ બોર વેચનાર બમણું દાણા લઈને ઓર વેચે. તે દાણા બમણું આપે, પણ દોડાં દોડાં બોર દેનારાં ધરાક ધણું મળે તેવી દાણા બાહુ થાય. ૬ રામ=આનો.

વ્યાજમાં રાજ કુદે. વ્યાજ થોડા છોડાવે.
વ્યાજ લલકલાની લાજ મુકાવે. વ્યાજના થોડાને ડોઈ ચોહોચતું નથી.

દ્વાહુરો—એક રામ ચલે ગયું, રાવણ કેં રામઃ.
સોણ રામ લેગા ચઢે, ત્યાં માણુસ તે શા ભાત્રા? ૪૬૮

It is difficult to get out of debt.

૪૬૫. સુધાણી આગળ પેટ છુપાવવું નહીં. ૬

સુધાણી આગળ પેટ છુપાવવું નહીં.

વૈધ, ગુરુ આગળ લુકું ખોલવું નહીં. ટેકઠોકાણું પેટ આપવું નહીં.

ભગવાના આરા આગળ પેટ હંકવું નહીં.

જુસ્કે હાથમે દોરી, જુસ્કો ક્ષયા ચોરી.

સાખી—તતકી જણે મનકી જણે, જણે ચિત્રણી ચોરી;

જુસ્કે આગે કહાં જાનાં, જુસ્કે હાથમે દોરી. ૪૬૯

૪૬૬. હરકતમાં બરકત ને કલેતે કાયદા. (કાંપાને શ્રાદ્ધ લલાં.) ૬

હરકતમાં^૧ બરકત ને કલેતે કાયદા.

ચોરકું ખુદા સલામત રખે, ઠિનકે લીએ સિપાછથી રોટી હે.

ખગલાને ડોળ લાલ. દુઃખ વગર ડોઈ ડાખના સામું જુવે નહીં.

૧. એક નાગર ગૃહસ્થ સંકારની નોકરીમાં હતો. તે રન ઉપર ઘર ગયો. ને સાથે ગાના તાખાના એક સીપાછને તેડી ગયો. ઘર પહોંચા તે દિવસ ઢોધનું સંવલસરી હતું એણે લાલ કર્યો હતો તે પેલા. મીઅંચે પણ ખાધા. બીજે દિવસે આઢ હેઠાયી દૂધ-કબનાણ્યો હતો. તે મીઅંચે પણ સહુની માફક ખાયો. મીઅંચે પૂરું આ કભાસુર ચાલે છે તે શું છે? એષ્ટે એક ચાકરે કર્યું છે, આજ આઢ હતું ને કાદે સંવલસરી પા. એષ્ટે મીઅંચે નમાન પઢી ખુદા પાસે હુંબા માણી છે, “યા પરસરહેગાર છનકે કુ કાયમ રહેવે નિત આઢ સમસરીયાં; મીઅંચે મીહું ખાવે ખોર પુરીયાં.” એષ્ટે,
હરકતમાં બરકત ને કલેતે કાયદા.

લોખડીમાં એવો ચાલ છે કે હિંદુમાં ડાઈ મરણ ધાય વ્યારે ક્રમશાન જનાર ધણ્ય
ને ખધા લોકો મસાણીને લાંધી છાણુંબાકડાં ચેડાંધણું પણ ઉપ્પાણી સુરુહુ ખાળવાને
બે. તેમ હું લોખડીમાં મેહેતાળ હતો. વ્યારે એક ગૃહસ્થના મરણું ક્રમશાન ગયો, ને
ાંની રીત સુજણ મસાણીને લાંધી લાકડાના કકડા મસાણુંમાં લાખવાને દેલા ગયો, ત્યારે
સાણી દિલગીર ચયો. ને કહેવા લાગ્યો કે આ ક્રેદ મારે સારી મોસુમ નાણી નહીં, ને
ાદનો ભરાન ખડુ ચયો. એ; માટે ને પ્રભુ દૃપા કરે ને મસાણુંમાં આંશ સુરદાં ચાવે
નો માલ ખ્યે.

સારા માણુસના ધરતું વગોણું જગતને જોણું.

માંખ જુએ ચાંદું, ને વૈઘ જુએ માંદું.

દોહુરા—વધે કલેશ તો વડીલને, પૂર્ણ હરભ પ્રકાશ;

તેમ જ કાળા કાગને, અલો ભાદ્રપદ માસ. ૪૭૦

વેલા શોધે વાડને, પુરથીઓ પૂછે કુવો;

મસાણું^૧ બિઠી મળસકામાં, પૂછે કોઈ મુવો. ૪૭૧

માણી સીચે મોગરો, કણુણી પૂછે કુવો;

અધ્યાઃ^૨ નિત્ય વાટ જુવે, કે મોટો કોઈ મુવો. ૪૭૨

૫૬૭. તીર્થે સૌ મુંડાય. ૪

તીર્થે સૌ સુંડાય.^૩

દરમાં સર્પ પાધરો, બીજે વાંકાસુંકા.

માર આગળ બધા પાંસરા નેતર જેવા. મારથી ભૂત લાગે.

૫૬૮. ચૈત્ર ચઢે નહીં ને વૈશાખ ઉતરે નહીં. ૫

ચૈત્ર ચઢે નહીં ને વૈશાખ ઉતરે નહીં.^૪

ઝદા એકરંગી માણુસ છે. રંગ છે એક રંમાને, લેઆનત છે દોરંગાને.

જીનાળે રાતા નહીં ને શીઅણે માતા નહીં.

જીનાળે સુઢા નહીં ને ચોમાસે લીલા નહીં.

૬૬. એ તો કંંકિડાના જેવો હુક્કત રંગી છે. ૮

એ તો કંંકિડાના જેવો હુક્કત રંગી છે.

પાણું તારો રંગ કુવો, જેમાં ભર્ણ તેવો.

જોડુણમાં જોડુણદાસ ને મથુરામાં મથુરાદાસ. વાગે તેવું નાચે તેવો.

એ તો તાળમાં તાળ મેળવે તેવો છે. ચાસમાં ચાસ હે તેવો છે.

એનો રંગ સંગ ગ્રમાણું છે. આપ રંગજ નથી.

૫૭૦. શીરા સારુ શ્રાવક થલું. ૩

શીરા સારુ શ્રાવક થલું. સદગુણુ વેચી શ્રીમંત થાલું।

ન્યાયનીતિને અળગાં કરે, તે હુનીઅભાં ડાલ્યો ઠરે.

To adopt new views for loaves and fishes.

૫૭૧. શેઠની પુંઠે ફોલ્લી થઈ ને પંપાળીને મોટી કરી. ૫

શેઠની પુંઠે ફોલ્લી થઈ ને પંપાળીને મોટી કરી.

^૧ મસાણું=મસાણુંમાં સુડહાં ખાળવાને છાણાં લાકડાં વેચનાર. ^૨ અધ્યાઃ=પારસીના જોર. ^૩ સુંડાય અથવા ઠગાય. ^૪ સદા એક રંગ.

વાંદરાનો ધા જે આવે તે ખોતરે.

ગુમહું અહુ ડોચાય તો લરનીંગળ થાય.

મમત કરીને સેહેજમાંથી દીધવાન^૧ વેર કર્યો. ચોળીને ચીકણું કર્યું.

૪૭૨. પહેલો સગો પડોશી. ૩

પહેલો સગો પડોશી. સગાં દૂર ને પડોશી પહેલો કામમાં આવે.

રણમાં પડે જાઓ તે લાઈ.

૪૭૩. મારવો તો મીર મારવો. ૬

મારવો તો મીર મારવો. મારવો તો હાથી, ને લુટવો તો અંડાર;
પરણવું તો પદ્ધિની, ને પોહેંચવું તો દરખાર.

ચીરવો તો પાઠડો ચીરવો. એક રંપ^૨ લાગવી, તે હજરો સોયો થાય.
ચકલાં શાં ચુંથવાં? દેડકાં શાં ડંલવાં?

૪૭૪. સોમાં શૂરો તે એકમાં નહીં પુરો. ૬

સોમાં શૂરો તે એકમાં નહીં પુરો. સખ મંદરક વેપારી.

સખમે મેરા લગતા હે. મીઅં લાઈકા આધા દાના.

સખળામાં માણું મારે તે અધામાંથી રખડે.

સાખી—તાસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, વેપાર સખળા કીધા;||
રોટલા બેગા અયરે થયા, કે ખબે કુદુડા લીધા.|| ૪૭૫

Jack of all trades and master of none.

૪૭૫. સૌ કહે બાપડી, પણ કોઈ ન સીવે કાપડી. ૩

સૌ કહે બાપડી, પણ કોઈ ન સીવે કાપડી.

સૌ ભલું મનાવે, પણ આંધખુમાં ઓરવા કોઈ ન આવે.

સૌ કહે આઈ માઈ, પણ કોઈ ન આપે ખાઈ.

૪૭૬. આંધવ હોય અષોલણું, તોએ પોતાની ખાંડ. ૧૫

આંધવ હોય અષોલણું, તોએ પોતાની ખાંડ.

૧ હાડ હસે ને લોહી તપે. ધોડીઅમાં લોહી તપે.

૨ લખા તોએ એક લોહી.

વીરને છેણી વેરી કુચે. લીડ પડે ત્યારે ભાઈ (ઓથ આપે).

વિના ભાઈનું માણુસ, તે રણ વગડામાં એકલું ઝાડ.

સગપણ જોતું ને પીતળ પ્રીતડી.

દુનીઅમાં ખંડું મળે, મા બાપ કે માજજુયો ભાઈ મળે નહીં.

૧ દીધવાન વેર=પરભવના વેર જેહું-જાહુ વેર.

૨ રંપ=ફેલીનું આજર છે.

એક મગની એ ફ્રાડ. તન વગર તપે નહીં.

ડાંગે માર્યાં પાણી જુદાં પડે નહીં.

દોઢુરા—કડી હોય લીમડી, મારી હોય છાંધ;

બંધવ હોય અણોલણું, તોએ પોતાની બાંધ.

૪૭૪

ઓ ધનથી સાંપડે, પૂત્ર સંઘોળે હોય;

માડીનયો નહીં મળે, લાખો ખરચે કોય.

૪૭૫

સોરઠો—ભાઈઓની ભલાઈ, મરે તો મેલાય નહીં;

દુઃખે દાંજે દિલમાંહે, ભાઈ વિનાનો ભવે નહીં.

૪૭૬

Blood is thicker than water.

૪૭૭. આવ સુહાગન લકડી, તેરા પડીઆ કાજ. ૪

દોઢુરા—આવ સુહાગન લકડી, તેરા પડીઆ કાજ;

માતા દેત આખિશડી, સો દિને આચો આજ.

૪૭૭

કુતા મારણું, જળતરણું, અડખડીઓંચ આખાર;

કંથા ધારે લાકડી, હોકારે હથીઆર.

૪૭૮

લાકડીએ ટેકા આપતી, વળા બને હથિયાર;

રાખે દોકડ પેટમાં, એ તેનો ઉપકાર.

૪૭૯

કુંઝીચો—લકડીમે ગુન બહેત હે, ધર લે અપને સંગ,

કર પકડ ધરની ટકે, રખતી અપનો ચંગ;

રખતી અપનો ચંગ, પાણીડી તાગ બતાવે,

જીવ જંત કર દુર, કુતેંકું માર હઠાવે;

કહે દીન દરવેશ, છોડ સણી ઝકડી, એ

ધર લે અપને સંગ, શુન બહેત હે લકડી.

૪૮૦

૪૭૮. હાજર સો હથીઆર. ૩

હાજર સો હથીઆર. ઓસાણું હથીઆર.

હિમત હથિયારથી વધે.

૧ અવનજનમાર્ણ. ૨ માતાએ દીકરને આશિષુ આપી, કે ધરડો સો વરસનો ડોસલો થને. આશિષુ મરમાણે દીકરો ડોસલો થયો ત્યારે લાકડીનું કામ પણું.

૩ અડખડીહ આવે ત્યારે આધાર, ને કામ પડે ત્યારે તુરત હથીઆર. લાકડી હોય ત્યારે કુતરે કરેં નહીં અને પાણીમાં ન્યાલી વખતે પાણી માપવાનું સાધન યાય કે નેથી દુઃખુંમાં ઉતરી ન જવાય. ૪ પોલી લાકડીમાં રૂપીઆ ભરાય છે એટલે રૂપીઆનો વેહેમ આવે નહીં. ૫ ઝકડી=ઝકડ. ૬ ઓસાણું=સમયસ્થુક્તાથી ને સુજ આવે તે.

૫૭૯. મોટાનો મંદવાડ ને ગરીખનું છીનાળું તુરત છતું થાય. ૩

મોટાનો મંદવાડ ને ગરીખનું છીનાળું તુરત છતું થાય.

મોટાની છાચ પોઢલે વેચાય.

સોરહો—મોટાના મંદવાડ, રજના^૧ ગજ થઈ પડે;

એ વૈઘોનાં ઝાડ, સાચું સોરહીએ ભણે. ૪૮૧

૫૮૦. કણુખી પાછળ કરેાડ, કણુખી કોઈ પાછળ નહીં. ૬

કણુખી સમાન દાતા નહીં, ને મારે થીના દેતા નહીં.

આંજણો કણુખી આખલા અરાયર.

ચીભડ કરળ ન હુંટું^૨

દાહરા—રાજા, કણુખા, રાંગડા,^૩ કાછડીએ ડોદાળ;

પંચ મળને આપીઓં, થીરદ્વાર પંચ તત્કાળ. ૪૮૨

કણુખી પાછળ કરેાડ, કણુખી કોઈ પાછળ નહીં;

મૂળે મોટી ઝોડ, ઊંઠનું ઓસડ નહીં. ૪૮૩

કોળી પણ ન માનવી, રોજ બળદ નહીં ઊંટ;

શિયાળ જરૂર નહીં કુતરે, રોજ અળદ નહીં ઊંટ. ૪૮૪

૫૮૧. જળ તેવા મચ્છ. જળ તેવાં પોયણું. ૭

જળ તેવા મચ્છ. જળ તેવાં પોયણું.

દાધી ખાયે ધર્ણ ને દગે પણું ધર્ણ.

મોટાની આમદ ધર્ણી ને ખરચ પણું ધર્ણ.

હોય મોટા તણું સર્વ મોટું. પડાઈપ પ્રમાણે મુલ્છુ.

લાકડા પ્રમાણે પોલ. ૬

Regal honours have regal cares.

૫૮૨ સંલારીને નામું લખે, ને ઊંટે ચડીને ઊંધે. ૪

લીખું હે, લેકું લીખ.

લીતિ નામું, લેડાને તળાએ નામું, તેને અધું નકામું.

આંગળાને ટેરે બધે હિસાઅ. ૭

દાહરો—સંલારીને નામું લખે, ને ઊંટે ચડીને ઊંધે.

પારકાં છોકરાં રમાડે, તે અળદની ગાં^૮ સુધે. ૪૮૫

૧ રજ=યોડો, ગજ=મેઠા. ૨ ચીભડુ કાણાએ નહીં તેમ હુંટો નહીં.

૩ રંગડાને બદ્દલે રાસભા પણું વપરાય છે. ૪ થીરદ્વાર=વરહાન. ૫ પડાઈ=મેઠા પંતગ.

૬ લેણું લાકડુ મોટું તેવી પોલ. ૭ તે ખરચાર. ૮ ગંધ “પારકાં છોકરાને રમાડે” તેને બદ્દલે “પારકાં છોકરાને બચી કરે” પણું વપરાય છે.

૫૮૩. ખરા ન ખરાનાં પારખાં ધીંગાણે. ૮

ખરા ન ખરાનાં પારખાં ધીંગાણે. ટાણું આવે સૌનાં પારખાં પડે.
રાણીજયા કે ભીણીજયાની રણમાં ખખર પડે.

રણમાં નહીં તે શૂરો. મામલામાં નહીં તે માટી.

દ્વાહુરા—દો દો તરકસ બાંધ કર, સથી કહાવત શર; /

કામ પડે જય દૈખીએ, કીસકે સુખપે દર. ૪૮૬

દ્વિં મરવું મારવું, આલવું ખડગ અંદ;
કલો કહે ઢાકરો, વસમી ક્ષણિયાં વદ. ૪૮૭
લદીને થાધાએ વેગલા, ક્ષણિ વઠને ઘાટ;
અહીંથી કેમજ ચાલીએ, મર^૨ થાધાએ ચકચોટ. ૪૮૮

૫૮૪. સૌ સૌના કાળે આવી ઉલ્લં રહે છે. ૪

સૌ સૌના કાળે આવી ઉલ્લં રહે છે.

નેણન ને જરા વખત આવે ઉલાં રહે છે.

દ્વાહુરો—હત વિણુ રાયણુ ઝ્ણો નહીં, માણ્યા મળો ન મેછ;
સમયે જગત વિષે બધું, જુગતે જડરો તેઢ. ૪૮૯

સોરડો—સૌ સૌની સરા, ૩ વેળાએ આવે વળી;

એક નેણન ને જરા, વળી ન આવે વીજરા. ૪૯૦

૫૮૫. લોલ વિષે છે સધળા દ્વાષ, સુખતું મૂળ તે તો સંતોષ. ૫

લોલ વિષે છે સધળા દ્વાષ, સુખતું મૂળ તે તો સંતોષ.

સંતોષી નર સદા સુખી. વેળાએ મળ્યાં તે ડેળાં.

સંપત થેડી, પણ સંતોષ (મનતે) ધણો. સંતોષને બધી વાતે રૂમિ.

૫૮૬. ભણે તેની વિદ્યા. મારે તેની તલવાર. ૮

ભણે તેની વિદ્યા. મારે તેની તલવાર. ભજે તેના લગવાન.

અકતા આધીન લગવાન. અભ્યાસકારિણી વિદ્યા.

પાળે તેનો ધર્મ. એડે તેતું એતર. વિદ્યા કાઢના આપની નથી.

૫૮૭. આગળ દોડ ને પાછળ છાડ. ૫

આગળ દોડ ને પાછળ છાડ. ભણી ભણીને મહેતાળને સોપવું.

ભણે ભણે ને લુલે ને આલણુની મત કુલે.

ધડ ચણ્ણાતો જય, ને પાછળ પડતો જય.

૧ મરનાલસે.

૨ અવસરે.

૩ સરા=મોસગ, નાંતુ.

૪ વીજરા=એક

કાઇનું નામ છે.

લાણ્યા^૧ બાપતી ગાં-, પંખો અધો માગે છે.

પૈટે. દીકરા આભ્યાની નવાઈ નથી, જુભ્યાની નવાઈ છે. ૩
દીકરા આભ્યાની નવાઈ નથી, જુભ્યાની નવાઈ છે.

દીકરાને મુક્ષિને ભરવા વખત આવે ત્યારે દીકરા ખરા.
ધડપણું પાળે ત્યારે દીકરા.

પૈટે. ઉને પાણીએ ઘર બણે નહીં. ૩

(સગાંવદાલામાં કણાચા થાય, પણ તેમાંથી એકખીનતું ખુંઝ ન
થઈ શકે તે વિષે.)

ઉને પાણીએ ઘર બણે નહીં.

સાસુવહુના કણાચા તે ખીચડીને જિલારો આવે ત્યાં સુધી.

એમાં ડાઇ ડાઇને હાડ જાય તેમ નથી.

પૈટે. કામળ લીનિય તેમ લારે થાય. ૩

કામળ લીનિય તેમ લારે થાય. ગોદ્દુ લીનિય તેમ લારે થાય
એહેડાં ઉપર એહેડુ તે પાણીઓારીને માથે લાર.

પૈટે. ભુંકું ભાવે નહીં ને રૂંકું તાકડે આવે નહીં. ૪

ભુંકું ભાવે નહીં ને રૂંકું તાકડે આવે નહીં.

કાણી ભાવે નહીં ને કાણી વગર ઉંઘ આવે નહીં.
નાની મોટી કરતાં કુંવારા રહ્યા.

જુગત જેહુ મળે નહીં, ને મનની હોંસ ટળે નહીં.

પૈટે. કીડીનું કટક, એક ચાલી એટલે બધી કીડીઓ ચાલે. ૪

કીડીનું કટક, એક ચાલી એટલે બધી કીડીઓ ચાલે.

ગાડરીઓ પ્રવાહ, એક ગાડરની પાણળ બધાં ચાલે.

દોકામાં ગતાનુગત, દેખાદેખી માનતા ચાલે.

ભાયડાનું ધણું ભાગણું એટલે જાગ્યું રહે નહીં.

પૈટે. મન વિના મળવું ને હેત વિના હળવું, નકામું. ૧૨

મન વિના મળવું ને હેત વિના હળવું, નકામું.

કમનનાં કંડેડાં સારાં લાગે નહીં.

હેતના કુસકા સારા, પણ કમનની કમોદ ખોટી.

^૧ નિરાળમાં પરીક્ષામાં એક છેકડે નાપાસ થયે. તેણે ઇન્સ્પેક્ટરને અરજ કરી છે, મને કેમ નાપાસ કર્યો? ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું, “તને ન આવણું તેમાં;” ત્યારે છેકડે કહે છે, તમે પૂછો છો તેણું માત્ર નથી આવડણું, બાકી બધું આવડે છે.

કમનનાં પડવાન કરતાં સુમનનો સુડો રોષ્ટો સારો.

જે ધેર આદર નહીં ત્વા ધીના ધડા ઢળી જતા હોય તો પણ જબું નહીં.
મન વિના મળું, તે લીટે અટકાતું.

ચાહે તેના ચાકર થઈ રહીએ, અનચાહતને ખાર ન જઈએ.

દાહુરા—આવ નહીં, આદર નહીં, નહીં નેનોમે નેહ;

વા ધર કલું ન જાઈએ, કંચન બરસે મેહ. ૪૬૧

આવ ઓર આદર જહાં, હે નેનું મેં નેહ;

વા ધર નિશદિન જાઈએ, પથ્થર બરસે મેહ. ૪૬૨

ખાર^૧ બોલાવણું ઘેસણું, ખીંદું ને બહુ માન;

જે ધેર પાંચ બણ્યા નહીં, તે ધર જાણું મસાણ. ૪૬૩

આવ કહે સો બોલીએા, ઘેઠ કહે સો પીર;

જુસકે ધર આદર નહીં, ઉસકા કાટો શિર. ૪૬૪

સેરઠો—આદર કરે અપાર, તે ભોજન ભાળ ભલી;
આણે મન અહુકાર, કડવું ઘેખર કિસનિયા. ૪૬૫

Better is a dinner of herbs where love is than a
stalled ox and hatred therewith.

૪૬૬. ગાંઠે પુરો ને બોલવામાં શૂરો. ૭

ગાંઠે પુરોને બોલવામાં શરો. હામ, હામ ને હામવાળો ચાહે તે કરે.

જેને ખખડે ખીલા હેઠ, નવસે નવાળું રોકડી.^૨

જેના હાથ લાંબાચું તે ખધે પહોંચ્યો વળો.

પાંચ પોંહાંચે સખદો તે ધાર્યું ઉતારે. પાંચ અંગળાએ પોંહાંચ્યા સખદો.

નાંખી નજર પહોંચે નહીં તેનાથી કાંઈ બને નહીં.

૪૬૭. વપરાતી કુંચી હમેશાં ઊજળી રહે. ૬

વપરાતી કુંચી હમેશાં ઊજળી રહે. ધોડાં બાંધાં બગડે.

વથ, વિદ્ધા ને વાણી વપરાતાં સારાં રહે.

વિદ્ધા શિખવીએ તો સારી રહે. લોહું ને ધોડું વાપર્યો સારાં રહે.

દાહુરો—પાન સડે, ધોડા/હેઠ, વિદ્ધા વીસર જાપ;

તવા ઉપર રોટી/જલે, કહે ચેલા કેમધાય?૪ ૪૬૬

Used keys are always bright.

૧ ખાર=ખરણું. બોલવણું=બાનકાર. જેસણું=આસન. ખીંદું=પાનસોપારી. બહુ
માન=સહુકાર. ૨ સુતામોહર. ૩ યુદ્ધ, સ્થિતિ, શક્તિથી બધાવાન-તે લાંબા હાથવાળો ગણાય.

૪ જલાધ્ય—ફેરબ્યા વગર. પાન ફેરબ્યા વગર, ધોડા ફેરબ્યા વગર, રોષ્ટો
બથલાધ્યા વગર તે વિદ્ધા આવૃત્તિ વગર વાસરી જલાધ્ય.

પ્ર૬૬. છત નહીં ત્યાં છળસેદ. ૪

છત નહીં ત્યાં છળસેદ. અછતની ઢાકે પ્રપંચ.

ન મળ્યાંનાં વેવલાં વીણુાય. સુદુરલરી ધનસાનને લીખ માગતા ક્રિયાવે છે.

દોહરો—હતરે^૨ ટોટા ખદ્યાપત, તુજે ન ગુજરી વાત;

નુભરતસેં નીકસન લગી, કુદુરત જેણી વાત. ૪૫૭

પ્ર૬૭. છુતનાં વધામણું. ૩

છુતનાં વધામણું. ઇતોહની સુખારકખાહી. વિવાહનાં વધામણું.
પ્ર૬૮. ચોરાનું નખોદ જાય નહીં. ૪

ચોરાનું નખોદ જાય નહીં. ચોરાનો વંશ જાય નહીં.

કોળી આદનો કુષ્ણો, એક મેલી ને ખીનો ઉચો.

મહની ગાડીનો વંશ જાય નહીં.

પ્ર૬૯. તરમાં તર ભાણુતર. ૭.

તરમાં તર ભાણુતર. વિદ્ધા એજ ખરું વીર્ય. વિદ્ધા નરનું નર છે.

વિદ્ધા વિના શુલ ધનવાન પણ પશુ. ભાણ્યા વિના લાવ થાજ્યો.

રાજ સ્વદેશો પૂજાય, વિદ્ધાનું સર્વત્ર પૂજાય.

વિદ્ધા આગળ લક્ષ્મી દાય જોઈને ઉભી રહે છે.

૬૦૦ ધૂળધાણી ને વાપાણી. ૧૭

(કાંઈ પણ સાર જે કામર્માં કે વાતમાં ન હોય તેને લાગુ પડે.)

ધૂળધાણી ને વાપાણી. ધૂળમાં કાંકરા શા જોવા.

ટેંકું લાગી ધૂળ કરી. મુવા નહીં ને પાણ થયા.

આંધળો વાડ ભરે, ને પાંગળો દીવો ધરે.

દળદર ગયું ને દાયરી આવી. શાખના રોટલા ને ગળીનાં આંધળુ.

એ અર્ધ મણે મણનું મણુ. કચરાનો લાઈ પુલો.

મેલ કરવતીએ કરવત કે પાણ મોચીના મોચી.

મણુમાં આડ પાંચશેરીની ભૂલ. મુવા નહીં ને ભૂત થયા.

વીજે નથી ને માણીએ નથી. માંહે હિંગનો પણ સારે નથી.

લુલાશાનાં પાનડાં. કાંલ્યુંખીન્યું કપાસ.

૧ ટાંકણું. ૨ હત, તોણ એઠલે જોટ, તું ગરી ગયો નહીં, કેમકે, કેને ઘેર
હું ગયો તે સુધડ પુદ્ધ હોય તો પણ હૃદા (નહાણો)ના જેવી બાણી તેનાં રહેંમાંથી
નીકળો. ૩ સાંગંધ.

સાખી—મુંગા એહેરા બાત ચલાવે, અંધા કુરાન બાંચે;

જખ હુંને ભુંભ અન્યાયા, લંગડા કયા ખુખ નાચે? ૧

It is all one and the same thing.

૬૦૧. માંભૂણો ને બાપ ગાજર, તેના દીકરા સમશેર અહાદુર. ૧૦

મા ભૂણો ને બાપ ગાજર, તેના દીકરા સમશેર અહાદુર.

ઢાય લેળી થાય ત્યાં ડોણુ ધીંગાણું કરે.

બાપે મારી ચુંદું ને ઘેટા બરકંદાજં.

બાર બાપની વેળ, વાંચે જેને આવે તેમ કરે.

આઈ તેલી, બાપ તંધેલી, ઘેટે હુવે સુજાનઅલાલી.

મેળાજી ધાડ લેગી થાય, તેમાં ડોણુ ડોને વારી રાખે?

વાળું એકદું થયું ત્યાં વિવાહની વરસી.

મા અઠીઅઠી, બાપ કલાલ, તેના દીકરા લાલમલાલ.

મા મોચણું ને બાપ મુડાએ તેના આઈ મુણ્ઠેંઠો.

દાહુરો—પાંચસે મળ્યા પીંબના, છસે મળ્યા તાઈ; ૫

ઝાંપે જાઈને ઘેરા ધાલ્યો, તારે સુઈ માંખ સાહી.

૪૬૫

૬૦૨. ચોરણો સીવડાવે તે મુતરવાનો માર્ગ રાખે. ૫

ચોરણો સીવડાવે તે મુતરવાનો માર્ગ રાખે.

ગામને ગઠ ખાંધે, પણ નાઠાબારી રાખે.

નદી પાછળ ઓવારો હોય. તળાવ બંધાવે તે ઓગાનં રાખે.

ડાલ્યા ઓલે તે બારી રાખે.

Every sore has its salve.

૬૦૩. ધૂળથી કાંકરા સારા. ૩

ધૂળથી કાંકરા સારા. પત્થરથી ઈંટ કુણી.

ઇંટ પલળે, પણ પત્થર ન પલળે.

૬૦૪. હળું તો શ્રીગણેશાય નમઃ છે. હળું તો ગણેશનો વેષ છે. ૬

(આગસ્તું અને પણ ધારેથી કામ કરનારને લાગુ પડે)

૧ આ બધું ધૂળધાણી ને વાપાણી. ૨ ઉદ્દરી. ૩ તીરંહાન પણ એલાય છે.

૪ મુડો=કૃદી. ૫ તાઈ=મુસલમાન વણુકર. ૬ તળાવ છલાછલ ભરાયા પણી

વધારાનું પાણી વહી જવાના માર્ગને ઓગાનં કહે છે, ને તેનો માર્ગ ન રાખે તો તળાવ કાઢી જય.

હજુ તો શ્રીગણેશાય નમઃ છે.^૧ હજુ તો ગણેશનો વેપણે છે.
પાશેરામાં પેહેલી મુખ્યી. હજુ તો શેણે જોગડી કાચી છે.
હજુ તો સાતે ખરીઆ પેરમાં છે. હજુ તો ધર ધરી ને ધર હટાડો છે.
હજુ તો ધરો થાય છે, તોલ અધો બાકી છે.

શ્રીહું છોડકે “ગુ” કુ મ્હો લગાયો હે.^૨

સવાલ—મહારાજ કયા પદતે હો ? જવાણ—ગીતા.

સવાલ—કોનસા અધ્યાય ? જવાણ—પેહેલા.

સવાલ—કોનસા ક્વોડ ? જવાણ—પેહેલા.

સવાલ—કોનસા અક્ષર.

જવાણ—ત્રી છોડકે, “ગુ” મ્હો લગાયા હે.

(એહલે શ્રીગુરુભ્યો નમઃનો ભીને અક્ષર લણુતા હતા.)

૬૦૫. લે થાય જતિ, તોપણુ છુપે નહીં કર્મની રતિ. ૬

લે થાય જતિ, તોપણુ છુપે નહીં કર્મની રતિ.

કર્મ છુપે નહીં અભૂત લગાયા.

ભાગ્ય નંગલમાં મંગલ કરાને. કરમ દાંકયાં રહે નહીં.

કર્મની લોગ હેઠળા કર્મવિદામાં ટેખાય.

સ્ત્રીનાતી રતીનું ભૂલ, પણ કર્મની રતીનું ભૂલ નહીં.

૬૦૬. માથાના વાળ પગે લુલ્યા, પણ એક ટળી એ ન થયો. ૭

માથાના વાળ પગે લુલ્યા, પણ એક ટળી એ ન થયો.

પળસી કરી પ્રાણુ ગયા, પણ પલજ્યો નહીં.

ગોળાસ્થાણું ધણું કર્યો, પણ હુંટે હરિ વર્ણા નહીં.

માખણુ લીધામાં મણ્ણા ન રાખી, પણ હુંણો થયો નહીં.

આદીમાં હુથ વાલ્યા, પણ વહ્યો નહીં.

દાંતે તરણું લીધાં, પણ દ્વા આવી નહીં.

હેઠામાં ખાસું લેઈ પગે લાગ્યો, પણ મેહેર આવી નહીં.

૧ અન્ય લખતી વર્ણતે પ્રથમ “શ્રીગણેશાય નમ” લખાય છે. એહથે એહણું ન વાખ્ય છે, બીજું લખવાતું છે તે યાકી છે, એહલે નાદ કર્યું છે.

૨ આગાજ નાયક થતાં હતાં, પણ તે હતરી ભયાં ને જવાયા ભવાદ કરે છે, તેમાં વાસ્ત્વ વેપ લાવે છે. તે પ્રથમ વેપ ગણેશનો લાવે છે, એહલે હજ ભીન વેપ ધાયા બાકી છે.

૩ શ્રીગુરુભ્યો નમઃ સુધી પણ ભલ્યા નથી. ૪ ભાગ્ય.

૬૦૭. માથું સોંઘા પછી નાકકાનની અધીર શી ? ૩.

માથું સોંઘા પછી નાકકાનની અધીર શી ?

ચોટલી સોંઘા પછી ઝાંખાં શાં મારવાં ?

ગળા સુધી ઊડા જિતર્યા પછી ધીજને શો હાપ દેવો ?

૬૦૮. જીવાન વહુ ને ઝુદ્દો લાડો, એનો રોજ ઉડીને લવાડો. ૭.

જીવાન વહુ ને ઝુદ્દો લાડો, એનો રોજ ઉડીને લવાડો,

કર્મે કન્દેદુ મારે જગમાં વગોણું, સરણી સહિયરમાં મહેણું.

ધીઓ થાય મીઓં જેગ, ત્યારે મીઓં થાય દોર જેગ.

ઝુદ્દોને બાયડી પરણાવવી, ને મડાંને મીઠાં બાંધવાનું.

દ્વાહુરા—ઝુદ્દો^૧ પરણે બાઈડી, અભણ્યો એસે રોજ; ૫૦૦

ઓજ બાદાવે અળદીઆ, એ સૌ પરને કાજ.

પારેવાં પગ કુંકડા, બિડતાં એલાડ;

સરણે સરખાંતો મળો, જો લખ્યાં હોય લલાટ. ૫૦૧

ચોખરો—પરણ્યા કરતાં નાનો બાપ, એ તે કયા જન્મનાં પાપ ?

ચૈસા^૨ માટે મારી થાપ, મરણે એને મા ને બાપ. ૫૦૨

૬૦૯. નસિથ કોઈનાં વેચી ખાધાં છે ? એક નર ને સો હુક્કર. ૬

નસિથ કોઈનાં વેચી ખાધાં છે ? એક નર ને સો હુક્કર.

ધણું ચાકરી ખુંચી લેશો, કાંઈ નસિથ ખુંચી લેવાય છે ?

આ લે તારી ચાકરી, ને લે તારી લાકડી, બાળ્ય તું લઈ શકીશ ?

આ લે તારી છાલી, હું તો મારે ચાલી.

એક દ્વાર બંધ, હળર દ્વાર ઝુક્કાં.

૬૧૦. દેનેકું લક્ષ્ણ, દેનેકું પત્થર. ૬

દેનેકું લક્ષ્ણ, ૫ દેનેકું પત્થર. ખાતે ખયરદાર, જમે પાર બાળું નહીં.

જમવામાં શરા પૂરા, જમાદવાનો નીમ.

૧ એક ઝુદ્દો નાની ઉમરની છોકરી પરણીને લાંબો. તેને ધીલણે પૂછ્યું કે, “આ તમારી દીકરી છે ?” ત્યારે ઝુદ્દોએ જવાબ આપ્યો કે, “અણું એમાં છે.” ૨ એલાડ=ખણે સાથે. ૩ લલાટ=કપાળ કે નસિથ. ૪ ચૈસા લેઇને ધરડા વરને પરણાવી તે સી કહે છે કે, પરણ્યા-પરણોલા વર કરતાં મારો બાપ નાનો છે. તે બાપ કરતાં મોટા વરને પરણાવી તે પૂર્વ જન્મનાં પાપનું ક્ષણ છે. પૈસા માટે આવું હૃદૈ ક્ષું માટે મા ને બાપ બને મરણે. ૫ દેનેકું લક્ષ્ણ, દેનેકું અક્ષર (ચામ પણ જોતાય છે).

આપવાની આપડી, લેવાની મેછળ. આપવામાં ચીકણ, લેવામાં વિચણ.
દમડીકા તેવ ચાહીએ, તો કહે હમ જન્મણે હીજાને હોય.

૬૧૧. શાક અગણું તેનો દિવસ અગણો. ૫

શાક અગણું તેનો દિવસ અગણો.
અથાણું અગણું તેનું વર્ષ અગણું.
ખાયડી અગડી તેનો ભવ અગણો.
જુવાની અગડી તેનું શુવતર અગણું.
દીકરો અગણો તેનું કુળ અગણું.

૬૧૨. મહેતાળ ગયા એટલે નિશાળીઓને મળ. ૪.

મહેતાળ ગયા એટલે નિશાળીઓને મળ.
શેડ ગયા એટલે ગુમાસ્તાને દિવાળી.
સાસુ ગયાં એટલે વહુને અમલ આન્ધો.
ગુરુ ગયા ગોકળ એટલે ચેકાને થઈ મોકળો.

When cats are away, mice are at play.

૬૧૩. વેશ્યા વર્ષ ધરાડે ને જોગી વધારે. ૪

વેશ્યા વર્ષ ધરાડે, ને જોગી વધારે.
વેશ્યા, વાંદો ને વિદ્યાર્થી, તેનાં વર્ષ લાઈ ગયો આવો ભાર્થી.
આજકાલના જોગી ને ઢીયણું સમી જગા.
હજુ તો અનેવે આરમું વર્ષ એસશે.

૬૧૪. સાસરે જતાં કોઈ છીનાળ કહે નહીં. ૩

સાસરે જતાં કોઈ છીનાળ કહે નહીં. પ્રભુ જનતાં કોઈ દોષ વહે નહીં.
ધણી ઘણાવે તેને કોઈ ચોર કહે નહીં.

૬૧૫. કુલ્લામાંથી હુંગ લય, પણ કુલ્લણું ગંધાય. ૮

કુલ્લામાંથી હુંગ લય, પણ કુલ્લણું ગંધાય.^૧
આંધો હેઠો લય, પણ માર્યો ગોડો ન લય.
કરનો કરનારો લય, પણ કર રહી લય.
માર્ય કરનારો લય, પણ શેરડો રહી લય.
સર્જ ગયા પણ લીસરડા રહી ગયા. કાળ લય ને કહેણી રહે.

૧ મોકળાણું. ૨ જોગી જેમ જુના તેમ મનાય વધારે. ૩ હુંગની વાસ ન લય, એમ પણ બોલાય છે.

દ્વાહુરો—મહેતા મારે મોત બિન, કલમતણી તરવાર;
કથી ધાવ રૂજે નહીં, મહેતાકા એસા માર.

૫૦૩

કુંડદીચો—મહેતા મારે મોત બિન, કલમતણી તરવાર,
દુનિયાં ધા દેખે નહીં, બડો કલમકો માર;
બડો કલમકો માર, દ્વિલકો ધાવ ન રૂજે,
અકલ રૂપ મેદાન, કાગજકી ઢાલે જુઝે;
કહે દીન દરવેશ, જિનસે સખી હારે,
કલમ તણી તરવાર, મોત બિન મહેતા માર.

૫૦૪

Every tub will swell of the wine it holds.

૬૧૬. સાસરે સમાય નહીં, ને પીયરમાં કોઈ ચહાય નહીં. ૬

સાસરે સમાય નહીં, ને પીયરમાં કોઈ ચહાય નહીં.

ભાઈ સારા છે, પણ લક્ષણુ માર આવાનાં છે.

ઓલી એવી કંદૂાડ છે કે જ્યાં જાય ત્યાં લાત ખાય તેવી છે.

લક્ષણુના લાળા ગરડા^૧ છે. ઓલાવામાં ઓકુર્ચ નથી.

એવો અકોણો છે કે લક્ષણુ છંછણુબ્યા વગર રહે નહીં.

૬૧૭. વાડ વિના વેદો ચઢે નહીં. ૨૫

વાડ વિના વેદો ચઢે નહીં.

શરી જોઈતે ચાલીએ, પક્ષ જોઈતે મહાલીએ.

વગ વગર પગ થાય નહીં. વગ કરે પગ.

સીકુરસકી ગઢી તેજુકું લાત મારે.

સૌ વગે વાવણું કરે. ઢાલ હોય તો આડા ધા જીલે.

વગ વાળો છતો. અમલ આવે ત્યારે સૌ કાકા-મામાનાને સંલારે.

પક્ષ ગ્રખળ તે ફ્રાવે. પક્ષ છે તે ઢાલ છે.

એક પાણે લિડાય નહીં ને એક પગે ચલાય નહીં.

પક્ષે પુને, પક્ષે ન્યાય, પક્ષ વિનાનો સાયોં જાય.

પક્ષે પાંડવ ગ્રત્યા. ઢાલ હોય તો આડી ધરાય.

વગે પીરસણું, વગે ન્યાય, વગ ન હોય તે પાછો જાય.

વગે વાવણું, વગે કુવા, વગ વિનાના કુંવારા સુઆ.

એક હાથે તાળી પડે નહીં ને એક હાથે રોટલો ધડાય નહીં.

દ્વાહુરો—ખીના વસીદે ચાડરી, બિના ઢાલ જીવાન;

એ તીનું શીક કરો, બિના સુપારી પાન.

૫૦૫

વગ વિણુ પગ પેસે નહીં, ખગ લિડે આકાશ;	
વગ ન હોતું પક્ષતી, તો ખગ થાત નિરાશ.	૫૦૬
જંગલમાં જઈને જુઓ, તો દૃષ્ટે દેખાય;	
વેલ ધરી વગ વૃક્ષતી, જાગે નભે ચઠી જય.	૫૦૭
રાજ રામ મનાયું છે, વિશ્વાસનું અવતાર;	
પણ વાનરની વગ વગર, લાવત નહીં ધર નાર.	૫૦૮
પાંચ પાંડવો એકલા, સામે ખત્રિ સમાજ;	
હોત ન વગ જે દૃષ્ટણું, તો પામત નહીં રાજ.	૫૦૯
વિણુ વગ ન ઢાવી શકે, પેગમ્યર કે પીર;	
જુઓ વગ સતી દ્રૌપદી, પેરવા પામી ચીર.	૫૧૦
કારજ સહાયતા વિના, કરી શકે નહીં ડોય;	
કહે હથેડો શું કરે, જે નહીં હથે હોય.	૫૧૧

No flying without wings.

૬૧૮. માણુસ માણુસમાં આંતરો, એક જવેર તો થીને કંંકરો. ૧૦	
માણુસ માણુસમાં આંતરો, એક જવેર તો થીને કંંકરો.	
પાંચ આંગળાઓ પણ સરખી નથી. માણુસનો ફેર લાગતો નથી.	
રાજ્યમાં અડાલીડ માણુસ, તે રાજની ઢાલ છે.	
દોહુરા—આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ફેર;	
એક લાખે લાખે નહીં, એક ત્રણીયાના તેર.	૫૧૨
કોણ પુર્ણ કોણ ધોડલો, કોણ કુળવતી નાર;	
સરજનહારે સરજુઅં, એ ત્રણ રતન સંસાર.	૫૧૩
આણુંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ફેર;	
એક લીલા લહેર કરાવે, એક ભરાવે ફેર.	૫૧૪
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ફેર;	
એક ઘણે ગાડીઓ, એક વગાડે ભેર.	૫૧૫
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ફેર;	
એક ગામ ઉજડ કરે, એક શોલાવે શોહેર.	૫૧૬
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ફેર;	
એક ઘાલે તે મીઠું લાગે, એક કડવું ઊર.	૫૧૭

Black sheep in every flock.

૬૧૯. કુવેઠના મેલ ફાગણુ મહિને ઉત્તરે. ૮.

કુવેઠના મેલ ફાગણુ મહિને ઉત્તરે.^૧

“કુવેઠને ઘેર જોડ કમાડ ઉધાડે ડેણુ અને અડકાવે ડેણુ.”

કુવેઠનું ધર તે કુકડાનો ખડો.

ધરમાં વાસળુ ઓડાં, ને પારણે આવી એઢાં.

કાલીને કુતી ભરતે મેરી ભીયડીમાંસે સ્વાદ ગયા.

કુવેઠ રંડને ફળીમાં ઉકરડો.

કુવેઠ નારી, જો અસુરીચિ આંખોચોળે, મુખે પહોળે, બડાયડ કરતી બારે ધડી.

દ્રાહુરો—પહોળ દ્રાહુરો પહોળાને છેડો, તે કરે નહીં આણોટ;^૪

લાધી પડી ધંદી તાણુ, કુતરાં ચાટે લોટ. ૫૧૮

૬૨૦. જુવાનીનું રજ્યું ને રાતનું દલ્યું. ૬

(વખત ગયા પછી કામ કરે તે નકામું.)

જુવાનીનું રજ્યું ને રાતનું દલ્યું.^૫

શીઆળાની એડ ને જુવાનીમાં દીકરો સાંપડો.^૬

ગયો મેહ આવે, પણ ગઈ એડ આવે નહીં.

ચોમાસાની એડ, શીઆળાની ચાખડી, જીનાળાનો ડગલો, એ અછતનો ડગલો,
રંધ્યા પછી રણ, ને રંધ્યા પછી બળતું બળો.^૭

ધરપણુનો દીકરો, તે કારજમાં જોળ માગો.

૧ કારણ કે કુવેઠ શીઆળામાં નહાય ધુંબે નહીં. ૨ એક ભીયાં કોઈ સરદારની દેવતી ઉપર નોકર રહ્યા. થીળના મસ્કાનના ચોટકા ઉધર તે રંધ્યી આતા હતા. સખરે ભીયડી હાંદ્યીમાં બનાવે તે ખાઈ નોકરી ઉપર જય પાછળથી એક કાળો કુતરી ભીયાંની આતાં વયેલી ખીયડી ખાઈ જય ને નીચે ચોટી હોય તે હાંદ્યીમાં નખથી ખોતરીને ખાઈ જય તેથી હાંદ્યી સાછ થતી. સાંને ભીયાં આવી ખીલ ખીયડી તે હાંદ્યીમાં રંધે તે ભીયાંના ખાધા પછી રાબે કણી કુતરી વયેલી ખીયડી ખાય ને હાંદ્યી સાછ કરો. છેંક મહિના પછી કાળી કુતરી ભરી ગઈ, ભીયાંને તે હાંદ્યી ધોવાની ટેવ નહીં તેથી હુમેશના રાખેતા પ્રમાણે ખીયડી હાંદ્યીમાં ચોરે ને પછી ખાય. એ ત્રણુ હિવસના ખરેટા હાંદ્યીમાં લેગા થયા ત્વારે દુર્ગંધ જીવી તે દુર્ગંધથી ભીયાંની ખીયડી ખરાખ યઈ. ત્યારે ભીયાં બાલ્યા કે, “કથા ખુદાણી કુરરત હે કે કાલી કુતી ભરતે મેરી ખીયડીમાંસે સ્વાદ ગયા.” ૩ મેરી. ૪ આણોટ=રસોડું છાણુપાણુથી સાછ કરવું તે. ૫ બરાબર વખતે કામ આવે. ૬ તે ચોમાસામાં ને ધરદપણુમાં કામ લાગે. ૭ તે ઉચું શી રિતે આવે?

દોહુરા—મૃગશર ન વાયા વાયરા, આદરા ને લુણું મેહા;
નેખન ન જયે એટડો, નણે હાયોં તેહ. ૫૧૪
જૂણ ગયે લોજન મીલા, ઠંડ ગયે મીલી કણાહ;^૧
નેખન ગયે જેર મીલી, એ તીતુંડું આગ લગાય. ૫૨૦

સોરઠો—સાંતી સવારમાં^૨ જાણુછ પણ જેડોં નથી;
તેની ખખરો ખળમાં, જાણીશ તું જેસકા. ૫૨૧

૬૨૧. ક્યાંની રાણુક હેવડી, ક્યાંના દાવલ પીર? ૭
ક્યાંની રાણુકહેવડી, ક્યાંના દાવલ પીર?
લંકાની લાડી ને ઘોધાને વર. ઘોરનાં ખીખી ને માલેગામના મીઅં.
કેની લાડી કેનાં દેરાં આરશે?^૩
ન્યાં શેર ચોળા બાક્વા લખ્યા દુશે ત્યાં ખઝાશે.
ક્યાંનો જવણું કમાલીઓ ને ક્યાંનો ભાવીએ મીર?

દોહુરો—ક્યાં ચંદ્ન મલયાગીરી, ક્યાં સાયર ક્યાં નીર?
નેમ નેમ પડે વિપતડી, તેમ તેમ સહે શરીર. ૫૨૨

૬૨૨. સુંઠ સુંઠ તો લુપતસિહની મા ખાઈ ગઈ, હવે તો કેચ્યાં રહ્યાં છે.

રહ્યાં છે. ૩

સુંઠ સુંઠ તો લુપતસિહની મા ખાઈ ગઈ, હવે તો કેચ્યાં રહ્યાં છે.
રસકસ ચુસાઈ ગયો છે, હવે કુચા રહ્યા રહ્યા છે.
હવે કશો સ્વાદ રહ્યો નથી, મને હતી તે બડી ગઈ.

૬૨૩. ખાપડો લખ છૂટયો. ૩.

(જન્મ રોગી માણુસ મરી જય તારે લાણું પડે છે.)

ખાપડો લખ છૂટયો. ખાપડો પીડા પામતો, રીખતો મટયો.
અદે ધરમાં ધીના ધડા ઠળી જય, એને શો લાવ સેવાનો હતો?

૬૨૪. ધાનને આધારે ઢોકળું ચેડે. ૪

ધાનને આધારે ઢોકળું ચેડે. ખીચડી બેણું ઢોકળું ખઝાય.
શેરડી પાળળ ચેરડી પાણી પીઓ. ચૂડામાં મૂડો સમાય.

૬૨૫. મથુરાંનો પેડો ન્યારો. ૫

મથુરાંનો પેડો^૪ ન્યારો. જંમાલની માનો લુહો ચેતરો.

૧ કણાહ=કામળ. ૨ સવારમાં સાંતી લેણે નહીં તેની એટ શું યાય ને પાણે પણ શું? ૩ આરશે=જુહાદરો, પૂજશે કે સેવશે. ૪ પેડો=માર્ગ.

નીણું તડ ગંગાદાસનું, એમના ચોખામગ જુદા ચહે,
ખાર પુરણીએ ને તેર ચોકા.

૬૨૬. આશિકા ધર નાશિક, રંહીકા ધર પુના. ૩૪
(જુદાં જુદાં ગામો કે દેશ વિષે ચાલતી કહેવતો)
આશિકા ધર નાશિક, રંહીકા ધર પુના. સુરત સોનાની મુરત.
અમદાવાદ સો અમદાવાદી, બડા શેહેર તો કોચરથપાલડી.
ચીન પૈસા લીયા છીન, લાત મારે તીન.
જે નાય જવે તે ફરી ન આવે, ને આવે તો પરીઆના પરીઆ ચાવે. ૧
કાલી કલ્યક્તે વાલી, તેરા ખ્યાત ન જવે ખાલી.
ધંધુકામાં ધાડ નહીં, ને ધોળકાતે વાડ નહીં.

ધોળકાની ધાણી ને મલાવતુર્ચ પાણી, ધખ ધખ ધુઅને રોટલાને હ્યે.
પાંચ પેટલાદી, નવ નડીઆદી, સાત સરખેળ ને એક વીરમગામી.
દ્વાહુરા—આત્મ ધ્યાની આગરા, જરે ભિકાનેર;

રાગ દ્વૈપ શુજરાતમાં, નિદંદ જેસલમેર; ૫૨૩

જુનાણું જમિઅલ વસે, આમરણુ દાવલ પીર; ૫૨૪

શનુંજ્ય અંગારશા, એ ત્રણે મોટા વીર.

નહી અણુકે તીર વહે, મોરલા કરે મહાર; ૫

સાતે રસ નીપણે, લોયપે ધરા હાલાર. ૫૨૫

સાખ પહે બેડો ને શેરડી, ઝાડા ધર્યું કરઠ; ૫

રેટ અદુકે વાડીએ, લોય ધરા સરઠ. ૬ ૫૨૬

વસ્તી જ્યાં ઘડુ મેરની, નારી પાતળ પેટ;

ધી પત્થર વખાણુમાં, લોય બરડો બેટ. ૫૨૭

ખુખ ગામ ખંલાયું, જેને પાદર ધી; ૭

ધંધાનું તો નામ મળે નહીં, લાંબા લાંબા દી. ૫૨૮

જળ ઉંડાં થળ, જિજળાં, નારી નવલે વેષ;

પુરુષ પટાધર, નીપણે, અહે મરધર દેશ. ૮ ૫૨૯

માણે લદો માલવો, ઉંણો શુજરાત;

ચોમાસે સારઠ લદો, બરડો ખારે માસ. ૯ ૫૩૦

૧ એટલું લાવે કે પહેલીએ. સુધી છાકરાં ખાય. ૨ મલાવ=ધોળકામાં તળાવ
છે. ૩ જુનાણું=જુનાગઢ. ૪ મહાર=એક રાગનું નામ છે તે વર્ણાવમાં મોર ગાય.
૫ લોય=વાંહવાહ ભલે. ૬ સરઠ=સોરઠ. ૭ ધી=નનીનું નામ છે. ૮ રેટી. જનણી.
૯ પટાધર=મોઈ ડાહી ને થોભાવાળા.

પેટને પૂછીને ખાંબું, જીબને પૂછીને ખાંબું નહીં.

ભૂખ્યાને શું દુખ્યું?

લીખ^૧ શુણું ધત્તીશ, હરડે શુણું ધત્તીશ.

જે ગળ્યું બહુ ખાય, તે નિત્ય વૈદ ધેર જાય.

સુંદ, સંચળ ને કાંચડો, જે ખાય તેને આવે નહીં આંચડો.

જેને ધેર જાડી છાસ તે ધેર મારો વાસ.^૨

તાવ કહે હું તુરીઆમાં વસું, ગલદું હેખી ખડખડ હસું.

જેનું ખાય, જીવારે સુવે, તેની નાડ વૈદ ન જુઓ.

ખાંબું તો તોળી તોળી, પીંબું તો ધોળી ધોળી.^૩

સુંબું તો રોળી રોળી, એ ઓસડ ને એ જોળી.^૪

દોહરા—એકો દાતણું જે કરે, નરણ્ણાં હરડે ખાય;

દૂધે વાળું જે કરે, તે ધર વૈદ ન જાય.

૫૪૧

આવણુંની કાકડી, લાદરવાની છાસ;

૫૪૨

તાવ સંહેશા મોકલે, આજ આંબું કે કાલ?

લોંય પથારી જે કરે, લોહોઢી ઠેથર ખાય;

૫૪૩

તુંણે પાણી જે પીએ, તે ધર વૈદ ન જાય.^૫

૫૪૪

ધાતુ વધારણું, બળકરણું, જે પિથાપુછો મોય;

દુંધ સમાન ત્રિલોકમે, અવર ન ઔષધ હોય.

૫૪૫

ઝુંદ-કાદી—કદે કટન વાયુ હરન, ધાતુ ક્ષય ખલહીન;

લેહુડોકા પાની કરે, દો શુન અવગુન તીન.

૫૪૫

દાંતે લુણું જે વાપરે, કવળે લીંખું ખાય;

ડાંખું પડ્યું દાણી સુએ, તે ધર વૈદ ન જાય.

૫૪૬

૧ લીંખ એટલે લીંખડો. ૨ એમ તાવ કહે છે. ૩ ધોળી ધોળી=ઝુંદમાં મરભટાવીને. ૪ ખાંબું તો પ્રમાણુમાં ખાંબું, પચે તેથું ને પચે તેરું ખાંબું. પીંબું તો રહુંદમાં મરભટાવીને પીંબું કે તેમાં કંઈ કસ્તર કે ધીંબું કંઈ ખાંબું હોય તો તે તારણને અહોર કહેડાય; સુંબું તો ડાંખાં નમણું પાસાં ફેરણને સુંબું. એક પાસે અવર માત્ર ચિત્તાપાઠ-સુંબું નહીં. આ ઓસડ ને આ જોળા જે ખાય એટલે તે પ્રમાણે આચરણ કરે તેને રોગ થવા પામે નહીં, આ ભાવાર્થ છે. ૫ આકાના ધરમાં આપવાલેવાને હાથ હેખાડવાનો, એટલે વૈદ જાય નહિં. તેમ રસાસ્વાહનો ઓરાક હોય નહીં તેથી રોગ પણ થાય નહીં. કારણ કે “રસ ભૂસાનિ વ્યાધ” ૬ નરણ્ણાં=કંઈ ખાંબું ન હોય તેવા કોડા, પેટ.

૬૩૭. સાદા રાયજનદા. ૧૩

સાદા રાયજનદા.^૧ સાદાઈમાં ભને છે.

જેની જોરાઈ પોપાઈ સાદી, તેને મળે ચુવા સવા ગણુની ગાડી,
પણ કેને વાદાલો શુગાર, તેમાં કયારેક ઉઠે અંગાર.

બોય ઘેણ ઓટસે પડવાનો લય ટલ્યો.

ચુંબ તો જેણીને ચુંબ, પડતું ભૂકંબ નહીં.

સાડો જોરાક, સદા નિરેણી. સાદા માદા, સાહેણજનદા.

સાડો પોપાઈ તે ખરી ભોયાઈ.

આજકાઈ તે દાંસી કરવે. આજકુ એષું લાગે.^૨

સાંદું સદા કાળ નબો. સાંદું તે સદા શોઢામણું.

આનંદ કહે પરમાનંદા, સાંદું રેહેવું સારુ,

ખરચખુટણ જેઠને કરવું, ખરી જવાનું બારું.

૬૩૮. પેટનો ખજ્યો ગામ ખાળો. ૪

પેટનો ખજ્યો ગામ ખાળો.

ગામ ખજ્યું ખમાપ, પણ પેટ ખજ્યું ન ખમાપ.

દીપકનાર્દ ખળેલને મલ્લદાર હારે.

જેનું અંતર ખળેલું તે અધાંને બાળો.

૬૩૯. વિવાહની વરસી કરવી. ૭

વિવાહની વરસી કરવી. વિવાહનું બારયું કરવું.

ખાલે ખાલે વાડ ને છબે છબે કાંટા.

“કાકા આજમેર ગયા છે, ને કાઢા કોટે છે,”

તેનું “કાકા આજ મરી ગયા છે, ને કાઢી છૂટે છે,” કરવું.

આખાના ભરદ્વા કરવા. અડદ, મગ જેમ તેમ ભરડી નાંખ્યા.

નાળને ખદ્દે ખીનું વધેરયું.^૩

Funeral instead of marriage.

૧ રાયજનદા=સારુ. ૨ આજકુ વાયડામાં ખપે. ૩ દીપક નામનો એક રાગ છે.
ને કોઈ એ રાગ ગાય તો તે વખતે વાતાવરણમાં આંશિ પેહા થાય અને ગાનારો ખળું
ખળું થઈ રહે. તેને મલ્લદાર રાગ ગાનારો મલ્લદાર ગાઈ, મેહુ લાવે લાદે કંક થાય, એમ
ગાંધર્વ વેદ ઉપરથી સંગીત શાલ્કીયો. કહે છે, અકાગરના સમયમાં એ રાગ એક વાર ગવણો
હતો. લાંડ પદી એનો ગાનારો હાઇ થયો નથી. ૪ વનેરદું=કાપવું.

૬૪૦. મા મુર્ખ એટલે બાપ વેચ્યો. ૧૧

મા મુર્ખ એટલે બાપ વેચ્યો. બાપ તે બાપ ને મા તે મા.

આરમાન મા તે ભાથાનો ધા. બાપથી સરતું હોય તો માને હવે કાં? અડસલીનો તાપ તે મા વિનાનો બાપ.

કુલીણાધનો ફાકડો, તેવું આરમાન માનું હેત. આરમાન મા તે વેરવાયો, મા તે માયો, ને બાપ તે આટલાનો પાયો.

માના રેઠીઆમાં છાકરાં મોટાં થાય, પણ બાપની સાહેખીમાં મોટાં ન થાય.

માને પાનો ચડે, બીજને ચડે નહીં. મા તે મા, બીજ સંસારના વા.

૬૪૧. સો જનો, પણ સોનો પાલણુહાર જશો નહીં. ૪

સો જનો, પણ સોનો પાલણુહાર જશો નહીં.^૧

પરગળુને પરમેશ્વર આભાઈ^૨ રાખે.

પારકો છીના જાગનારને પ્રભુ કુશળ રાખે.

ઢાહુરો—આપણુ કાંજે શીચળા, પર કાંજે સમરથ;

સાંયા વાડું રાખીએ, આડા હે હે હથ. ૫૪૭

૬૪૨. કાંચાં તેનાં સૂત, ને જયા તેના પૂત. ૫

કાંચાં તેનાં ચૂત, ને જયા તેના પૂત.

થરથરતી જંગે જણ્યા તે દીકરા. પારકે પુત્રે સપુત્રા થવાય નહીં.

લિધેલા કે પાલેલા દીકરા પાર પાડે નહીં. પૈટના દીકરા પાર પાડે.

૬૪૩. ધશક હંડાગાર થયા છે. યગ મોળા પડી ગયા છે. ૧૦

ધશક હંડાગાર થયા છે. પગ મોળા પડી ગયા છે.

ટાંટીઆ ભાગ્યા છે. ફડકફાટ (છકછકાટ) મરી ગયો છે.

ટહાડા રસ જેવા થઈ ગયા છે. મોહું લાપસી ખાય છે.

હવે હુંકરો કરે તેમ નથી. હવે લીડી પવળી રહી છે.

હવે પાડ્યા છે. હવે બરો ભાગ્યો છે.

૬૪૪. સહ્યા ધર્ણ દહ્યા સારા. ૬

સહ્યા ધર્ણ દહ્યા સારા. ધરડાં કઠોળ ભરખાં સારાં.

ધર્ણ સહ્યા ને વાળુંએ ડલ્યો.^૩ જુનું લુગડુ સૌ કહાડી નાખે.

જુનાં લુગડાં, ઝુંદાં ટોર, જિસકે પૈસે લે ગયે ચોર.

જોળાજી જુનું થાય એટલે જીવ પણ જોળાજી બદલાવે છે.

^૧ કાખ પણ સોને ફેંકણું વપરાય છે. ^૨ આભાઈ=કુશળ. ^૩ હુલ્યો=ઘેડો.

૬૪૫. આવી મળવા ને એસાડી દળવા. ૨

આવી મળવા ને એસાડી દળવા.

વહુ તું વીસામો ખા, હું કાંઠું ને તું દળવા જા. ૧

૬૪૬. ઠાકરને ચાકર ધણ્ણા, ચાકરને ઠાકર ધણ્ણા. ૩

ઠાકરને ચાકર ધણ્ણા, ચાકરને ઠાકર ધણ્ણા.

શહેર ગામમાં શેઠની ઓટ નથી, ચાકરી ભળી રહેશે.

દાહુરો—જસા ન માંગે જમદું, એહી ભાટનકી ૨૪;

તેરે માંગન બાહેત હે, મેરે ભૂપ અનેક. ૫૪૮

૬૪૭. દંડ મુંડ ને ડહામ, એ રણુછોડળુનાં કામ. ૪

દંડ, મુંડ ને ડહામ,^૨ એ રણુછોડળુનાં કામ.

દીકા ભગ ને ખાખરા, એ રણુછોડળુની જત્રા,

રાકુદુ મૂકે તો રણુછોડળ રીઝે.

સાખી—અહુયરાળ ધીતી તલાવડી, લીમનાથ લાકુડાની પાળ;

રણુછોડળ વણ્ણ છેલાધીલા, પણું ન મળે રોટલા કે દાળ.^૩ ૫૪૯

૬૪૮. શુડીઆ વેહેલમાં એસીને આવ્યા. ૩

શુડીઆ વેહેલમાં એસીને આવ્યા.^૪

પગ પઢ્યાં, ને વાંસો વેહેલ, માથું એસી જાયે ધેર,

ધંથ પાયે, ને વેરી ધાયે.

૬૪૯. ગોપીયંદન ને ગેર, તે લાગ્યાના લેર. ૫

ગોપીયંદન ને ગેર,^૫ તે લાગ્યાના લેર.

અનપાણીના વાંધા પઞ્ચા, ત્યારે ઓળીશુંડા લીધા.

ધરને સંતાપે વૈરાગ ઉપનયો.

૧ વહુ સૂતર કાંતતી હતી, લાં સાસુ દળં ભૂકીને આવી વહુને કહે છે કે, તું રૈથીએ બહુ વારથી કાંતે છે, માટે વીસામો ખા ને દળવા એસ; હવે હું સૂતર કાંઠ સું.

૨ દ્વારિકામાં જત્રા નથી, તેની પાસેથી કર લેવાય છે તે દંડ; હનમત કરાવી ભૂણો ઉતરાવે છે તે સુંડ, ને છાપ હાથ ઉપર ભારે તે ડહામ. ૩ અહુયરાળમાં આખણુંને જમવાનું ધણ્ણ ભળો, ને લીમનાથના મહંત શાવણું મહિનામાં તમામ આકણ્ણો ને લાં આવ્યા હોય તેમને જમાડે છે માટે આ સાખી થઈ છે. ૪ ખગે ચાલીને આવ્યા. ૫ ગોપીયંદનનું દીકું, ને ગરુથી કરેલ ભગવાં હુગડાં.

દોડુરો—ટોપી પહેરે ત્રણુ ગુણુ, નહીં વેરો, નહોં વેઢું . . .
 બાવો બાવો જણુ કરે, સુખે લરે પેટ. ૫૫૦
 શિર મુંડનમે તીન શુન, રીતકી જવે ખાજુ;૧
 આનેંદું લડું ભીદે, લોક કહે મહારાજ. ૫૫૧

૬૫૦. ભરી મીઠું ને રાઈ તેના ધર્યા પિત્રાઈ. ૫
 ભરી, મીઠું ને રાઈ તેના ધર્યા પિત્રાઈ.
 કાણીકે પેટકા હુકાલ હોએઓ.
 વાંકું ષોલનાર કોઈ ન હોય, તો વહેવાઈ કરવો.
 કુદુંખ વગર કળુંઅ કોણુ કરનાર? પિત્રાઈથી જ મહાલારત થયું.

૬૫૧. દેડના વિવાહ ધક્કા યાદુંઓ. ૬
 દેડના નિવાહ ધક્કાપાદુંઓ. ગઘેડાના વિવાહ લાતે.
 લંધાં ધેર વિવાહ, ને દાથરીએર દીવા.
 અર્ધું છાણુંચ ને ડેકલી ધી, કડવા પરણે રત ને ધી.
 લંધા ધેર વિવાહ ને શરણાધનો ચેચાર.
 મુંડા(બાવો ક ઝીર)ના વિવાહમાં કદકાનાં ખીડાં.૪

૬૫૨. સો સો ચુવે મારકે ણિલ્લી ચલી હજાડુ. ૭
 સો સો ચુવે મારકે ણિલ્લી ચલી હજાડુ.
 સો સો જાદર ભારી મીનીબાઈ પાટ બેઢાં.
 સાત ધણું ઘટલીને સતી થયાં.
 સાલ્ખામાં ભાત ચેટલા ભાડી કરીને સતી થવું.
 સુલક આખાનો ભાલ ધાલી ધર્માતી થયા.
 નાહી ધોઈ પાટ બેઢા. પાપે ખાંધી પૃથ્વી, બુતારે ખાંધો દેશ.

૬૫૩. શીગોડું શાણુગાર્યું, પણ જમવાનું તેડું ન આંધું. ૪
 શીગોડું શાણુગાર્યું, પણ જમવાનું તેડું ન આંધું.
 ધાયાં રહાં ધોતીયાં, ને સૌંદર્યો રહ્યો સાથ.
 માધું ગુંધું માથે પડ્યું, ને આંજણું આંજણું ચેળે ગયું.
 સોઢી શાણુગારી, પણ વરના વાંધાં.

૧ ખાજુ=મુનલી, જોડો. ૨ ઢીકરાના કલાડા જેણું તે દાથરી. ૩ ડોઢ છાણું કહેવાય છે. ૪ વિવાહમાં પાનનાં ખીડાં વહેચાય, પણ મુંડાના વિવાહમાં ધોકાનો વખાડાર ચેટલે ભારાભારી થાય.

૬૫૪. ઢોલ વાગે તે દાંદયું રહે નહીં. ૧૦

ઢોલ વાગે તે દાંદયું રહે નહીં.

તમાશાતું તેકું નહીં.^૧ ધશકતું મૂલ નહીં.

શું કુલડીમાં ગોળ લાગવો છે?^૨

નાઈ મેરે બાલ કોતને? તો કહે, અણી મું આગું પડેગે.

માને દીકરી કહે છે, “મા મને બાળક આવવાનો વખત થાય ત્યારે જગાડને.”

મા કહે છે, “મણારે જગાડવી નહીં પડે, તું આખા ગામને જગાડિશ.”

આવશે વહુ ત્યારે જાણુશે સહુ. દેવળનો ધંટુ વાગે તે છાનું ન રહે.

સોરઠો—ધીમા વાગે ઢોલ, આવી મળે અનેક જન;

ધીંગાડ મચે ધમરેળ,^૩ ડાઈન આવે આંગણો. ૫૫૨

૬૫૫. થાંકું રાંધ ને મને ધરવ. ૩

થાંકું રાંધ ને મને ધરવ. રતીમાં ગથેડો મહુડયો.

થાડા ખાનાં ઝુણીસે રહેનાં.

૬૫૬. દલ્યાનું દળામણું આપે તેમાં પાડ શાનો? ૪

દલ્યાનું દળામણું આપે તેમાં પાડ શાનો?

માસી સાટે માસો, તનો શો જસો?

ખરી વાતમાં શાનો ખાર, માગતું આપે તે શાનો પાડ?

નાતતું નોંતરું, ને પર્વતું પાણી, તેમાં પાડસાણું શું?

૬૫૭. ધર્મ કરતાં ધાડ થઈ. ૭

ધર્મ કરતાં ધાડ થઈ. ધર્મ કરતાં કર્મ નથું.

નીમાજ પદ્ધતાં મસીદ કોટે વળગી.

કરવા ગયા સાંદ, ને ઉલટી અલા વળગી. લીધું ચડવા ને પજું ઉપાડવા.

ઓગ લાણ્યા તે અપાશરેપ ગાઈ. વાટે જતાં વિધન વળગ્યું.

૬૫૮. જેશી, ડેસી ને વટેમાર્ગું એ વ્રણ ઝાકીયાં. ૨

જેશી, ડેસી ને વટેમાર્ગું એ વ્રણ ઝાકીયાં;

વૈધ, વેશ્યા ને વક્ષીલ, એ નણ રોકીયાં.

^૧ સૌ જાણે ને દોખા આવે. ^૨ છાનું રહે નહીં તેણું કામ. ^૩ ધીંગા=નંડા, ધણ્ણા.

૪ ધમરેળ=કંકાસ, રોપીટ. ^૫ અપવાસ કરવો પણ્યો.

૬૫૯. કહી ઉપર તાણું નહીં, ને લાડુ ઉપર વાળું નહીં ૧

કહી ઉપર તાણું નહીં, ને લાડુ ઉપર વાળું નહીં.
અરથાત્ ૧ ઉપર રાખ નહીં, ને અભિર ઉપર રાખ નહીં.
માને જેતર માટો નહીં, જેદરને જીવાળો નહીં.
વૈહીને જવાણો નહીં, હુંદારને ચાણો નહીં.
આસણું વેર પાદોઃ ૨ નહીં, નાગર અચ્છો આટો નહીં.
ચાટવામાં શ્રદ્ધાં નહીં, ને વરણમાટે રાઠ નહીં.

૬૬૦. અંધળો કીનાળનો વરમાં જેણે. ૪

અંધળો કીનાળનો વરમાં જેણે, ગાંધળું પ્રથમ વરનાને આપ
કામણું રીઘ્યો તે, પ્રથમ વરમાં અજનાવ્યાં.
અંધળો ક્ર્યાં ધૂસે ? તો વરમાં ને વરમાં.

૬૬૧. અંધળા ચાંદે જેની તે કેવા જવું ને સુકવા જવું. ૬

અંધળા ચાંદે જેની તે કેવા જવું ને સુકવા જવું.
ભાષચે આદ, ભડેં વિરાધ, અગોચર નાદ્ચે ના હરીએ.
ભાગણ છેરીએ પ્રીતથી રમાવા, તે ચામા ચેરીનાળો કરે. ૩
ગાંડી ભાયે ચેરું, તે વેર રાવે કે રસ્તામાં ફેરે
ગાંડા ગાંડા શું હસ્તો ? તું હસ્તો જેરું હું હસ્તો.
દાહરો—ગાંડી ભાયે કેરથી, મરણ કેરે હારા;
કુવારી જાહે વર્ધાની, તે ચાસે કેરથી વાર ? ૫૫૩

૬૬૨. ચેરું ખાય તે ચોપણાને લરેંટે. ૪

ચેરું ખાય તે ચોપણાને લરેંટે.
લેંચ જગમાં ભોરું નાંઝે તે લીધાને લરેંટે.
યેધો વાવે પદોણું, ને થપક વાવે ટોર.
આસણું સો જાગીતી જેપ કરે, તે દક્ષિણાની વાદચે.

૧ ઉદ્યો જેણે રના લદેવ અદ્યા. ૨ પાદો જેણે પર ચેંદ બાદતાર સિપાહી.
આજન કોઈ નાશુસને દુનાની સલ કસાને ન્હોટલ અદ્યા હંતા તે સિપાહી લદને
દોલાની ન્હોટલી(હડ) તે ધણી પાસેયો વલ્લદ જે ને તુંબેરીનાં લદે, તે ન્હોટલદે પાદો
ખણું કહે છે. તેવા પાદો આજન આસણું વેર થઈ શકેસો નહીં જેવો ધારે હતો તેથી
“આસણું વેર પાદો નહીં,” જેની કણેતર થઈ છે. ૩ દક્ષિણાસટ ૪ હેઠાને.

૬૬૩. ઉત્તું ખાતાં મોઢાંમાં દાજ્યા, તે ક્રાને કહેવું ? ૮

ઉત્તું ખાતાં મોઢાંમાં દાજ્યા, તે ક્રાને કહેવું ?
પેટના કીડા પેટને ડોલે, તે હોણ ક્રાને દેવો ? પેટનું પેટ તે પદોંચાડે હો.
વાડ ડેક્યા, ધરમાં પેઢા, માર આધ્યો, તે ક્રાને કહેવાય ?
ગોરની મા ઢાડીમાં મોહું ધાલીને રુંગો.
મુંગાનું સ્વમ, તે સમજ સમજ પસ્તાય. દેખાના બળ્યા દાશ દાશ.
કઠેકાણે ગુમડું ને સસરો વેદ્ધ. ૧

૬૬૪. ઓના સંણંદે ચાલતી કહેવતો. ૪૮

ઉકુરદે ઓઠી, મારી ખાણે આધી, ને નદીએ નાગી.
ખાણે ભોગ ને કષપણે શોક. ૨
નાણું નાઢાણું, ટાઢાણું ખાણું ને છુંદું ગાણું.
સ્વીની આંખમાં આંસુ તો અરેલાં.
બાળકનું ને સ્થીનું જેર રોવાનું. વેલ જધાળી, આયડી કુળાળી.
દોળી ચેલન્તી, લદ્ય માડાલન્તી, રસ રમન્તી, ઓના હર્ષનો પાર નહીં. ૩
ચોપારી વાંકડી ને બાયડી રાંકડી.
ઓનું જેર ભારે. બાયડીને મોઢે સવામણું તાણું.
કદ્દાવે અળળા, પણ છે પ્રળળા. ઓને છુંભે જેર બાણું.
સ્વીની બુદ્ધિ પાનીએ. એક રડા, બે રડા, નણુ રડા તોડે અહંડા.
નણ્યા મળે ચાર ચોટલા લાં વાળે ચોટલા. સ્વીંહઠ પુરી પડે નહીં.
લાઘોના શણુગાર કરો, પણ સ્વીનું પુરું થાય નહીં.
રહે તો આપથી નીકર જય સગા બાપથી.
રાંડ, ભાંડ એદ લંસા, વો બીગડે તો કરનાં કેસા ?
સ્વીચરિનથી દેવ હાર્યાછે. બાયડીના પેટમાં છોકરે રહે, પણ વાત રહે નહીં.

ઓના ગુણુ

સ્વીથી વંશવૃદ્ધિ થાય છે.	સ્વી ધરનો પ્રથાન છે.
સ્વી વગર ધર નથી.	સ્વી વગરનો પુરૂષ ડાંડીઆમાં ખચે છે.
સ્વી ધરતું ઢાંણુ છે.	સંસાર તો સ્વી વગર લુઝો છે.
સ્વી ધરની લક્ષ્મી છે.	વાંઢાનો અવતાર રહે છે.

૧ ખાનળી ભાગમાં ગુમડું ને વૈશ ગોતાનો સસરો તે કેમ ખતાવી. શકાય ?

૨ મરણુનો શોક આવામાં નહીં, કષપણે ચાંખામાં ખરો. ૩ તેવી સ્વિતિમાં.

પુરુષ ભરે લારે ક્રી રંડી કહેવાય છે.^૧

ક્રી ભરે લારે પુરુષ ધરખંગ કહેવાય છે.^૨

ક્રી રત્નભાણુ છે.

સતી ક્રી પૃથ્વીનું ભૂપણુ છે. સતીના શાપથી પ્રકાય થાય છે.

વિવાદ, વર, વાગાદિ શુભ કામ ક્રી વગર થતાં નથી.

દોહુરા—નારી નરનું નર છે, નારી જગનું માન;

નારી થકી નર નીપન્યા, મું પ્રહાદ સમાન. ૫૪૪

કુલકો દીપક સપુત હે, સુખકો દીપક પાન;

ધરકો દીપક ક્રી કહે, ધરકો દીપક પાન. ૫૪૫

કુવાઢાંકણુ ઢાંકણુ, મેતર ઢાંકણુ વાડ;

બાપનું ઢાંકણુ એટો, ધરતું ઢાંકણુ નાર. ૫૪૬

શીતલ, પાતલ, રાનગત, અસ્પાહાર, અરોપ;

એટલા ગુણુ ન હોય, તો ક્રીમાં મોટા દોષ. ૫૪૭

ગ્રશ—કહા ન અથળા કર શકે, કહા ન સિંહુ સમાય;

કહા ન પાવક જલા શકે, કહા કાલ નહીં ખાય? ૫૪૮

ઉત્તર—સૂત ન અથળા કર શકે, વશ નહીં સિંહુ સમાય;

ધર્મ ન પાવક જલા શકે, નામ કાલ નહીં ખાય.^૩ ૫૪૯

સુધક નાર સંસારમાં, ન્રિલોક તારક નાવ;

કુળવંધુ કુળવંતીનો, ભરગવત ધરશે ભાવ. ૫૬૦

ગુહિણી ધરના થેલ છે, ગુહિણી ધર આધાર;

ગુહિણુ ગુણિણલ નીવડે તો થાય જ્યજ્યકાર. ૫૬૧

ને ત્રિય પાવન અતુર અતિ, માર્ણત પતિ શિર મૌર;^૪

મુખ બાની એકલ મધુર, સો ક્રી શ્રી, નહીં ઓર.^૫ ૫૬૨

નિતહી સ્નાન સુર્યધી તન, એકલ પ્રિય સુખ બાન;

અહૃપ અશન,^૬ વાચક^૭ અહૃપ, તિય સો દૈવ સમાન. ૫૬૩

ને ક્રી ગૃહરાજ પડુ, કહે પ્રિય બચન જિહાર;

સો અનિતા પતિ પ્રાણુ સમ, સોઈ સંય સુખકો સાર. ૫૬૪

૧ પણુ ધર બાંગણુ નથી કહેવાનુ. ૨ ક્રી વગર ધર બાંગણુ કહેવાય છે.

૩ ક્રી એકલી મન જીતન ક્રી શકે નહીં, વશ સિંહમાં સમાય નહીં, બાદાર

છકી લય; ધર્મને અભિ બાળા શકે નહીં; નામ દુનિયામાં રહાં તેને કાળ આદ રાકે નહીં.

૪ મારે માયે પતિ છે એમ ભાનનારી. ૫ લક્ષ્મી છે એમ લાષુરું, પીઠું કંઈ નથી.

૬ ધોડુ. ૭ ધોડુ જાદે.

૬૮૪. અણિ આગળ ધી એગજયા વગર રહે નહીં. ૮

અણિ આગળ ધી એગજયા વગર રહે નહીં.

કાજળની ડોટીમાં પેઠે દાગ લાગે જ લાગે.

દાઢ ને દેવતા લેગા થાય, તો સળગ્યા વગર રહે નહીં.

કાસિનિક સંગ ઘસે, કામ જગેઈ જાગે.

સંસારમાં ગમે તેમ કરો, પણ દુઃખ આવેદ આવે.

ઓટ ઉપર એઠા તે ગમે તેટથા અડગ રહીએ, પણ હાલ્યા વગર
રહેવાય જ નહીં. એકાંત ભુરી છે.

ગમે તેટલું સંભાળો, પણ જેગનો^૧ રંગ લાગે જ લાગે.

૬૮૫. હૈયું હોય હાથ તો જઈએ દારીની સાથ. ૬

હૈયું હોય હાથ તો જઈએ દારીની સાથ.

હૈયું હાથ તો વેદ જખ મારે છે.

જબ સો મણુ ધી ખાય પણ ચીકણી થાય જ નહીં.

સંત પુરુષ હળરો વિશ આવે તો પણ ડગે નહીં.

ચકમક હળરો વર્ષ પાણીમાં રહે, પણ આગ જયજ નહીં.

હાહરો—અરીત પુરાણી નાહુંકે, જહેર જહે જગ;

જળમાં લાંજે કાંકરી તોપણ તજે ન અગ.^૨ ૫૭૪

૬૮૬. વગડામાં રૂદ્ધન. ૫

વગડામાં રૂદ્ધન.^૩ કુવા કાંઠે લાંધણુ.

ગામ ઝાંપે નોતરે.^૪

ગામ ઝાંપે રામ રામ. વેશ્યાનો છોકરો કોને બાપ કહે?

૬૮૭. આનંદની ધડી (હર્ષના વખતમાં માણુસો ઉદ્ગાર કહુડે છે
તે વાક્યો.) ૭.

ધન ધડી ધન દહાડો. આજનો દિન ઊજણો.

આજનો દિવસ વિવાહથી રણામણો.

૧ લેગ=સમાગમ, સહવાસ. ૨ ચકમકની કાંકરી ધણેણા વખત જળમાં ભીજન્યેલા
રહે તો પણ તેમાંથી અમિનો નાશ થતો નથી. ગંબદના કડાનો ચોણ થતાં તરત અમિની
ચેદા થાય છે. ૩ અરણ્ય રૂદ્ધન તે કોઈ જાણે નહીં. છાંઠું રામવા કોણું આને અને
અરણ્યમાં તે કોણું છુંયે? આપણા મનનું દુઃખ કોઈ જાણે નહીં તેથી મદદ કરીને અન
પણ કોઇનું થાય નહીં. ૪ તે કોણું જમવા જય, ને કોણું ન જય.

આજ સારે સોનાનો સુરજ ભગ્યો, આજ મારે દૂધે મેહ વુડ્યા. ૧
આજ મારે હૈથે હરખ ન માય. આજની ઘડી સુખારક.

૬૮૮. જે કરે તે લોગવે. ૬

જે કરે તે લોગવે. જે કરે તે ભરે.
પાઠ્યા તે પાળા નહીં. ૨ જેણે પલાલયું તે સુંદે. ૩
જેણે પાસ્યાં તે રંગે. ૪ હાથનાં કર્યાં હૈથે વાગે.

૬૮૯. જે ગામ જવું નહીં તેનો માર્ગ શું પૂછવો ? ૪

જે ગામ જવું નહીં તેનો માર્ગ શું પૂછવો ?
જે ધેર જવું નહીં તેતું નામ લેવું નહીં.
જે આમ કરવું નહીં તેની કથા કરવી નહીં.
જે દિશાએ જવું નહીં તે દિશા સામું લેવું નહીં.

૬૯૦. પૃથ્વી ઊપર ચાલવું, તે પગમાં જોડા પેહેર્યા એટલે પૃથ્વી
આમડે મહુડી લીધી જાણુવી. ૫

પૃથ્વીએ ઊપર ચાલવું, તે પગમાં જોડા પેહેર્યા એટલે પૃથ્વી ચામડે
મહુડી લીધી જાણુવી.

આપણે પનિત્ર રહેવું, જગતના દોષ જોવા નહીં.

સદાચરણી ભાણુસ અનત શત્રુ. ૬

હુંદોધનને કોઈ સજજન મળ્યો નહીં; યુધિષ્ઠિરને હુંજન મળ્યો નહીં. ૭
જાતે ચોર તે સગા લાધનો વિશ્વાસ કરે નહીં.

૬૯૧. ભૃગાશ્રંતિ ભાધવા. ૬

ભૃગાશ્રંતિ ભાધવા. ૮ કાગડા ઊકે છે. પુત્રો ન પુત્રી.

ધીઓન પુતા. દીકરીએ દીવો નહીં. કોઈ વાસ નાખનાર મળે નહીં.

૧ વરસ્યા. ૨ થોડાં હેઠીને ચાલ્યા તે અસ્વાર જ થવાના. પાઠવું=હોસ્તવું. ૩ પલાલયું
તે સુંદરું. ૪ પાસ્યાં તે રંગાવાનાં. પાસ્યાં=રંગ ચઠાવવા. પહેલાં ફેટકડીના પાણીમાં
દુગ્ધ જાળે છે તેને પાસવું કહે છે. ૫ પૃથ્વી ચામડે મટી. ૬ અનતરાત્રી=નેને કોઈ
શત્રુ નહીં. ૭ એક વાર કૃષ્ણ પરમાત્માની આગળ કૌરવ તથા પાંદવ સભામાં ભણી જેઠા
હત્તા લાસે કૃષ્ણ પરમાત્માએ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, આ જગતના રાજમાં હુર્જન શોધી કહુડો. લોદે હુંદોધને જવાબ આપ્યો કે, આ કણમાં બધા રાજ હુર્જન છે. પેઢી યુધિષ્ઠિરે જવાબ
આપ્યો કે, કોઈ રાજ અમને હુર્જન લાગતો નથી. નેટલું જેનામાં સૌન્યન્ય તે સદ્ગુણ
જ્ઞાને ને જેનામાં દોષ ઘણ્ણા તે દોષ ગુણે. ૮ ઉનિદ થયું છે ને હરણ અરે છે.

ધેર નરાળાં તાળાં^૨ દેવાઈ ગયાં. પંડ સુધી પથારી.
આડીઓ કે બિલીઓ કોઈ મળે નહીં.

૬૬૨. કોણુ વસ્યું ને કોણુ વસે, ધરતી બેઠી હુસે. ૫

કોણુ વસ્યું ને કોણુ વસે; ધરતી બેઠી હુસે.

આ પૃથ્વિના પડ ઉપર કેદ થયા ને કેદ થશે, ગૃથિ તે ને તે.

દ્વાહુર—ધરતી રંગ એરંગીણી, ધરતી લીલ વિલાસ;

કૃતે રાવ રમ ગયે, કૃતે ગયે નિરાશ. ૫૭૫

ધરતી નિત્ય નવેરડી, કેતી ન પુરી આશ;

કેતા રાવ રમ ગયા, કેતા ગયા નિરાશ.^૩ ૫૭૬

ધરતી હુસે ધનદે દાટતાં, બખ્તર પેહેરે કાળ;

વ્યબિચારી નારી હુસે, જ્યારે પીયું લડાવે બાળ. ૫૭૭

૬૬૩. દેડકાંની પાંચશેરી. ૬

દેડકાંની પાંચ શેરી.^૪

ઊઠનાં લીડાં નોખાં નોખાં. ચીલડાની લારી.૫

વન વનની લકડી; લારી એક રહે નહીં.

વાડાવાડાની^૫ લેણી થાય, તે સંપ રહેવા દેજ નહીં.

નીજ ને તેરશ એક થાય નહીં.

૬૬૪. માઝ કર્યામાં મજા. ૫

માઝ કર્યામાં મજા. ચંદ્રથી નિર્મળ ક્ષમા.

મિજાજ કરતાં માયા (હેત) વધે. પેટ મોદું રાખવામાં માલ.

દ્વાહુરો—ક્ષમા સખનદું વશ કરે, ક્ષમા કહાં નહીં હોય;

ક્ષમા ખડગ જેહી હુસ્તમેં, હુર્જન રહે ન કાય. ૫૭૮

૧ નરાળાં=અંભાતી તાળાં, મોટા ઢાંડા વાળાં. ૨ આવી રીતે પણ જોલાય છે.

૩ ધનવાન ભાણુસ પોતાના વંશજોને ઉપયોગ માટે ધન હંદે છે, લારે ધન દાયતાં કેઠ ધરતી હુસે છે કે દાયતાં અગર તેના વંશજોને ચા ધન, કામ લાગશે કે, કેમ? પોદ્ધાઓ બખ્તર પહેરે છે લારે પોતે ધારે છે કે હવે મને જ્યાંનથી, લારે કાળ હુસે છે કે મારી રાજી ચાગળ બખ્તર રક્ષો કે કેમ? ધણી છેકરંને પોતાનાં માની લાડ લડાવે છે લારે વ્યબિચારીણી ચ્ચી હુસે છે કે, કંતો દીકરો ને કોણુ પોતાનો માની રાળ થાય છે? આ ભાવાર્થ છે. ૪ તે તોળતાં તોળતાં દેડકાં હુદી આધાં થાય, તેથી જેખાય નહીં. ૫ ચાદ્રાણી બાંધેલી લાં સુધી એકડાં, પણ જોખાં જોખાં રી જ્યાં. ૬ વાડાવાડાની એઠે ભાક્ષાઓ અથવા દીકરાઓની વહુનો.

૬૬૫. કાતી કાપડ, કોઠે ધી, લાદરવે કપાસ. ૨

કાતી કાપડ, જેઠે ધી, લાદરવે કપાસ;
દીકરી ધેર, વહુ માવતરે, એ પાંચે કરે વિતાશ.

૬૬૬. સોઢી શણુગારે ત્યાં અજાર ઉડી જાય. ૭

સોઢી શણુગારે લાં અજાર ઉડી જાય. સુતારના ધરનો દીવો.^૧
જંદો કોડાં બાંધતાં મરવારે નહીં. અંધળાને પાથરતાં બહાણું વાય.
વાત કરતાં વાંઅણી વીયાય. વાત કરતાં વેગડીર વીયાય.
સોઢીને શણુગાર સજતાં સવાર પડે.

૬૬૭. થોડે નહે બાહોળો વેપાર. ૩

થોડે નહે બાહોળો વેપાર.

આવતો નહો જવા હે તેને નદીમાં જુતીઓ.

દોહુરો—થોડે ખાટે ખાદીઓ, બાહોળો ઝીંજે વેપાર;

ઉધાર કોઈને ન આપીઓ, તો અમણું મહિને બાર. ૫૭૮

૬૬૮. ઢામ જાય ત્યારે ઠીકરૂં આવે. ૨

ઢામ જાય લારે ઠીકરૂં આવે. આંખ ઝૂટે લારે લમર સાસું લેતું.

૬૬૯. કુગર વીઅણો તે ઉંદર નીકળ્યો. ૪

કુગર વીઅણો તે ઉંદર નીકળ્યો.

બાર વર્ષ એટા બોલ્યા, ત્યારે કહે ખાપા મને અપહું.

બાર વર્ષ બાવો બોલ્યો, તો કહે, ખચ્ચા દુકાલ પડેગા.

ગાઈ ગાધને ગાણું, ત્યારે વરતું નામ ધૂળ.

૭૦૦. દાતરડાં ગળવાં સહેલ છે, પણ કાહાડવાં મુશ્કેલ છે. ૨

દાતરડાં ગળવાં સહેલ છે, પણ કાહાડવાં મુશ્કેલ છે.

ભાંગાં પીની સહેલ હે, પણ લેહેરાં મુશ્કેલ હે.

૭૦૧. વાંઢાને વલોણું નહીં, ને વેશયાને વગોણું નહીં. ૬

વાંઢાને વલોણું નહીં, ને વેશયાને વગોણું નહીં:

હૃથેળીમાં વાળ નહીં, ને ગયેડાને ગાળ નહીં.

૧ સુતારના ધરનો દીવો: એક સુતારે ખરે ખોટે દીવો કરવાનું ચોતાની થીને કહું, તે સાંભળ પાસે જોયા. માણુસને આશ્રમ લાણું તેથી સુતારને પૂર્ણ કે ખરે ખોટે દીવો રો? સુતારે જવાનં આપો કુ, અન્યાને કદીશ લાદે. રાતે દીવો મર્યે.

૨ વેગડી=ગારીની જત એ.

ચાડીઆને શરમ નહોં, ને અચોરીને ધર્મ નહોં.

મૂર્ખને ભર્મ નહોં, ને હિંગઘરને શરમ નહોં.

સંતને તંત નહોં, ને સાહુજનને સ્વાદ નહોં.

ગરાસીઓ ગોઝારો નહોં, ને પારસી નાતઘારો નહોં.

વાંઢાને વડર નહોં, ને છાણમાં શકર નહોં.

દાહુરા—ચોણીમાં ચોરી નહોં, નહોં વેશ્યાને કંથ;

મડાવાને નહોં વીજળી, નહોં માંદાને પંથ.^૧ ૪૮૦

વેશ્યા ડાઈ રંડે નહોં, નહોં રાણને દંડ;

પાણીને અંન નહોં, નહોં છવતાને પીડ.^૨ ૪૮૧

૭૦૨. દાતા દાન કરે, ને ઊપર વિનય કરે. ૬

દાતા દાન કરે, ને ઊપર વિનય કરે.

નાગા પછ આપે નહોં, ને ભરડ કે મોટાઈને પાર નહોં.

દાતા અન મીલે ન દાન, શુદ્ધ અન મીલે ન જ્ઞાન.

સારાં જાડ દૃણ આપે ને છાયા કરે. રામે લંડા લેઈ, વૈંકંઠ આખું.

દાહુરો—અગર અંગતાં શુણુ કરે, ને સુખડ ધાસંતાં; •

શરા હોથ તે રણુ ચેકે, ને કાથર નાસંતાં. ૪૮૨

૭૦૩. વલહેણુમાં મુતરલું. ૬

વલહેણુમાં મુતરલું. અથાઈ કરી પાણીમાં નાંખવી.

દૂધમાં કદૂંબ ઓરલું. કર્પા-કારંવ્યા માથે પાણુ કેરવલું.

જમાઈને લોડા મારવા. મુતરે ચળુ લેવરાવલું.

૭૦૪. છીનાળ રાંડ છમકતી ચાલે, ને દુંધટામાં ધર ધાલે. ૧૦

છીનાળ રાંડ છમકતી ચાલે, ને દુંધટામાં ધર ધાલે.

ચંચળ નારનાં નેણુ ચંચળ, ચક્કનં ક્ર્યાં કરે.

આદું ઓઢે, દુંધટો તાણે, તેના શુણ ગોર્બિંદ જણે.

નીચું લોઈ નારી ચાલે, તે પગ પાતાળમાં ધાલે.

દાહુરા—જાયા લેયો આખ્યો, નીચાં લોઈ નાર;

એકલ હુટો વાણીઓ, એ તણે ગરદન માર. ૪૮૩

ચંચલ નેન છીનાલકે, સઅસે રાખે ગ્રીત;

એક છોડ છતીસ કરે, વોઢી કુતીઅનથી રીત. ૪૮૪

કુતીઅન બડી હરામકી, દામ દેખ લખચાય;

જુસદા દામ હરામકા, વોહી કુતીઅન ધર જય.

૪૮૫

નોહકણ્ઠા—પગ પછાડે, પાની મેડે, કુવા કઠિ અંધોડો છોડે;

છોડો કહાડી વા ઉડાડે, કુલદા તે શું ઢોલ વગાડે?

આગળ ચાલે, પાછળ દેખે, જમણા કરતું કંદણ પસારે;

હાથ પસારી પીડ દેખાડે, અકુલિન તે શું ઢોલ વગાડે?

અચોડો મચોડો તારે જાઓ, સુખે ખરે છે પુલ;

એક કંથ ને તારે હોથ, તો મારું માથું હુલ.

૭૦૫. તમાડુ પીવાના, ખાવાના ને સુંધવાના વ્યસન વિધે. ૧૩

ખાય તનો ખુણો, પીએ તેતું ધર;

સુંધે તેનાં લુગડાં, એ નણે બરાળર. ૧

આંધી કટકી અમલરી, ચપટી ભાંગ ન ખાય;^૨

તે નર હોડી સરીખડા, ધાને ધાન સમાય. ૨

કોઈ સુંધે, કોઈ ખાય, કોઈ પીએ હુક્કો;

તમાડું વ્યસન કરી, હાર હાર ચુંકા. ૩

છેલ વ્યસન છીંકણી, રાજ વ્યસન હુક્કો;

ગાંડુ વ્યસન તમાડુ, તે હાર હાર ચુંકા.^૪ ૪

તમાડુ તે એક વાર, ભાંગ વાર ખીલ;

તપખીર તે વારેવાર, એ ઝેલેતી નીલ. ૫

સુંધણીકા સડાકા, જણ સુંધે તથ તાળ;

જુસકી પથડીમે ડણી, વો છત્રપતિ રાળ. ૬

સુંધણી સોહામણી, ને લુગડાં લલમણી;

સુગ ચુંગામણી, ને ધીંડ છીંકામણી,

લાજ લન્જમણી, ને હાથ ચોડામણી. ૭

હુક્કા વાળો હુઠીઓ કહાડે, ચપટીવાળો ચોર;

જરદાવાળો ઝોંટા માર, જેમ ઓખરાઉ ટોર. ૮

તમાડુ રે તમાડુ, ઝાડે ચહડી નેધું;

એક ખીઠી તમાડુ માટે, અનલયદપણું ખોયું. ૯

કોઈ ખાવે, કોઈ પાવે, ને કોઈ લે વાસ;

^૧ સુંધેથી જાણે છે તે નણે હુલ ખરેદુલે. ^૨ વ્યસનીએ ચોતાનો ખાવ દર્શાવ્યો.

^૩ આદવાદુ.

તમાડુની નિદા કરે, તેનું જય સયાત્રાશ. ૧૦

ગરીબ વેર છીકળી, રાજ વેર હુક્કો; સાધારણ વેર બીજી, તે બેઠાં બેઠાં પુંકો. ૧૧

હુક્કો ને હાથી, તે છત્રપતિના સાથી. ૧૨
હોહુરો—સસા ચલા સ્વર્ગમે, એડા પાલખી માંહે;

અધ્યખીયસે પીછા પીરા, હુક્કા તમાડુ નાંહે. ૧ ૫૮૬

૭૦૬. સંધ્યા તર્પણ સાંતિકું ને કોદાળી ઘટકર્મ. ૨

સંધ્યા તર્પણ સાંતિકું ને કોદાળી ઘટકર્મ;

ધરમાં હોય એ બળદીઆ, તો રહે ધરનો ધર્મ. ૩

“હવે સાડે વર્ષે હું શું ગા-માં હાથ ધાણું.” ૪

૭૦૭. સુકા બેંગુ લીલું ણળે. ૫

સુકા બેંગુ લીલું બળે. નયાના સાથે સહુ નયાના.

પાપડી સાથે ધર્મન બદ્ધાય. જાંકે ગાંડે ગામ ગાંડુ.

લડાઈ જોવા જય તેને પણ વાગે.

૭૦૮. ચોમાસામાં વર્ષાંડ કેવો થશો તે જાણુવા સાડ અતુલવથી કે
શાસ્ત્રાધારે વર્તાનો કાહુડવાને દોકોમાં પ્રચલિત ઓઢાં અથવા
આધારભૂત વાક્યો. ૮૦

૧. અખનિ ગળતાં અજનો નાશ, રેવતી ગળતાં^૪ નહીં જળ આશ.

૧ સારસ્વત બાલણુ લુહાણુ તથા અતીના જોર થાય છે. તે જોર દોકા લુહાણુ
તથા અતી સાથે દોટીવ્યવહાર રાખે છે ને તે દોકોમાં હુક્કો પીવાનો ચાલ એટલો
બધ્યો છે કે સાધારણ કહેવત ચાલે છે કે, “એ સારસ્વત, ને ત્રણ હુક્કા.” એક સારસ્વત
સદાચરણુથી ચાલી ઇશ્વરભક્તિ કરતો હતો, તેને સ્વર્ગમાં દેઈ જવા વિમાન આંદું
સારસ્વત વિમાનમાં એડો, એટલે તેને વિમાનવાળા લધને ચાલ્યા. રસ્તામાં હુકાની તલખ
થઈ, લારે સારસ્વતે વિમાન ઉપાડનારને પૂછ્યું કે, “સ્વર્ગદોકોમાં હુક્કો છે?” તેમણે
ઉત્તર આપ્યો કે, “અધું છે, પણ હુક્કો નથી.” એ સાંભળી સારસ્વતે કહ્યું, “વાળ વિમાન
પાંડુ મારે સ્વર્ગમાં નથી આવવું.” આ વાત સારસ્વતનો હુક્કા ઉપરનો ભાવ દર્શાવવાને
માટે છે. તે ઉપરથી દોકોમાં ચાલતો આ હોહુરો છે. ૨ ધર્મ સંબંધી મહિમા જેના
મનમાં નથી તે દોકોને પોતાની ઇચ્છા મ્રમાણે વર્તન કરવા તરફ આથડ રહે છે તે
સંબંધમાં આ હોહુરો છે. ૩ એક ભરવાડ હજતે જઈ પાણીને બદલે ઢેક્કથી સાડ
થતો હતો. તેને એક બાલણુ મહુયો ને શૌચ વિધિનો ઉપદેશ કર્યો. તેમાં પાણી આમ
દેખું, હાથ માણીથી ધોવા, પગ ધોવા ને આચ્યમન કરું, કટિસનાન કરું વગેરે કહ્યું. ત્યારે
ભરવાડ કહે છે, “મહારાજનુ માણુ કર્યું છે.” એવા સંસ્કાર મન ઉપર પડી જય છે તે
ઉપદેશથી ખસી શકતા નથી. ૪ ગળતાં=વરસતાં.

મહા (માધ) મેલો ને ચૈત્ર ચોપ્પો સારા.

ભરણી ગળતાં તૃણુ તો નહીં, જે કદી કૃતિકા^૧ વરસે નહીં.

૨ કૃતિકાના છાંટા સારા; કૃતિકા કલ્યાણ.

૩ રેણુણુ સુવા તો અળદીઓ સુવા; રેણુણુ ગાજે તો અહોતં ખાળે.^૨

રેણુણુ દાડી તો સુઢ ખાડી. રેણુણુ તપે તેનું ક્રણ સારું.

રેણુણુ રેલે કે તપે તે સારી. રેણુણુ ગાજે તો ડાંડીઓ ખાને.

૪ રેણુણુ તપે ને ભૃગશર વાય, તો આદ્રામાં મેહ અનર્જન થાય.

૫ ભૃગશર ન વાયા વાયરા, આદ્રા ન લુડા મેહ;

નોખન ન જયો એટડો, નણે હાર્યા તેહ.

૬ દ્વિવસે કરે વાદળાં, રાતે કહાડે તારાં;

ખરે ખોરે છાંટા, એ અગનોતરાના^૩ ચાળા.

૭ જે વરસે આદ્રા, તો ખારે ભાસ પાધરા.

૮ ઉત્તરમાંથી વરસાદ ચહીઓ આવે તો, વરસાદ થોડો પણ ધણા દ્વિવસ વરસે.

પૂર્વમાંથી વાદળાં ચહી આવે તો, વરસાદ થોડો થાય, ખાડાખાખોં થીઓ ભરાય.

દક્ષિણમાંથી^૪ વાદળાં ચહી વરસાદ મંડાય, તો સેહેજસાજ વરસાદ થાય.

પદ્મભૂમાંથી વાદળ ચહીઠે, તે રેલમછેલ કરી સુડે, સુશળધારથી વરસે.

૬ વખ (પુનર્વસુ) પખ (પુષ્ય) એ લાઈલા, વરસે તો વરસે કે વાઈલા તો વાયલા.

૧૦ આશ્રેષા ચેગી તો ચેગી ને ઝેગી તો ઝેગી.

જે વરસે આશ્રેષ તો શું મશણેશ ?^૫

૧૧ પુષ્યનાં પાણી, તે અભૂત પાણી.

૧૨ જે વરસે ભધા, તો ધાનના થાય ટગા.

જે વરસે ઉત્તરા તો ધાન ન ખાય કુતરા.

જે વરસે પૂર્વા, તો લોક એસે ઝુરવા.

૧૩ જે વરસે હસ્ત, તો પાડે અઢારે વસ્ત.

હાથીઓ વરસે હાર, તો આખું વરસ પાર.

જે વરસે હાથીઓ, તો મોતીઓ પુરાય સાથીઓ.

૧ કૃતિકા વરસે તો આગળનાં તૃણુ નક્ષત્રનો દોષ ભરી જય છે. ૨ બહેતરે

દ્વિવસ મોડો વરસાદ આવે. ૩ સંવત् ૧૮૮૬ માં દુકાળ પણો હતો તેપરથી.

૪ હાલારમાં દક્ષિણમાંથી પવન આવે તેને ગિરનારી પવન કહે છે.

૫. કંઇ ન ખાંડે.

વરસાદળ વરસે હાથીઆ, તો કણુભણુ^૧ બારણે સાથીઆ.

હાથીઆ ગાજે, તો આવતા વર્પને માટે ડાલ સારેા.

હાથીઆ વરસે, તો તીડ વગેરે અવની ડાઠ બંધ થાય.

દ્વાહરા—વિષુ સગે વિષુ સાગ ને, વિષુ નાતરીએ નેહ;

વિષુ માવતરે અવશું, તું વિષુ મરીએ મેહ. ૫૮૭

અપાડી પુતેમ દિને, વાદળ ભીનો ચેંદ;

તો લડલી વાયક કહે, સધળે ઘેર આનંદ. ૫૮૮

અપાડી પુતેમ દિને, ગાજવિજ વરસંત;

હોય ન લક્ષણુ કાળનાં, આનંદે રહે સંત. ૫૮૯

અપાડી પુતેમ દિને, નિર્ભળ ચંદ્રાલાસ;

પીયુ તમે જાઓ માળવે, વર્પાંતી નહીં આશ. ૫૯૦

૧૪ ને વરસે ચિત, તો પાડે લીત,

ચિત્રાના વરસાદે નવસો નવાણું નદીએ થઈ છે.

૧૫ ને મધામાં વાવે તલ, તો પૂર્વીમાં વાવે લક્ષ.

ઉત્તરામાં વાવે પાળ, હાથીઆમાં વાવે આળ.

ચોપાઈં—તૈત્ર માસે દો દિન સારા, આદમ ચૌદશ પક્ષ અંધારા; ૫૯૧

નહીં વાદળ તો વરસે મેહ, ને વાદળ તો બેહે ઐહે.^૨

વા વાયા સુરીઆ,^૩ તો ભાત કયું પુરીઆ? ૫૯૨

ધાજરીપ વા વાયા તો, હળ છોડી ધર કયું ન આયા?

કૃતિકા કલ્યાણ કરે, રોહિણી કરે સુકળ;

ને વર્ષે ભૃગશિર્ષ તો, નિશે પડે દુકળ.

આદરા ભરે ખાદરા, ઐહૃતના દિ પાદરા. (વરસે તો)

આદરા^૪ કરે ઉલામણુ, તો માસે આવે મેહ;

ઉત્તર ભરે નિરંતર પાણી, પૂર્વ આણુ રેલ.

પશ્ચિમ ખાડખાભોનીયાં, દક્ષિણ ટીપાં તેર.

આસો (મહીનો) મેઘ નાસો. ૧૨

૧ આ દેરામાં ઐહૃતોમાં કણુભણુનો ભાગ ધણે હોય છે. હાથીઆ વરસે તો કણુભણુને હર્ષ થાય એટલે કંદના સાથીઆ તમામ ઐહૃતના ધરમાં કરે છે. ૨ વહેને ૧૪. ૩ મેહ=ધુળ. ૪ સુરીઆ વા=પશ્ચિમ કે દક્ષિણનો વા, તોકાળી વા=વાય લારે થાળીમાં ભાત રા સાર પીદસ્યો? દુકળનું ચિનહેચે. માટે સંભાળનું: ૫ ધાજરી વા એટલે ઉત્તરનો વા વાયો તો સાંતી છોડી નાખીને ઘેર કેમ ન આન્યા? ઉત્તરનો વા વાય તો જરૂર વરસાદ આવે: ૬ ઉલામણુ=વરસે નહીં તો, આદરા વર્ષે નહીં તો એક માસે મેહ આવે.

૧૬	હોહુરા-પૂર્વ તાણે કાયખી, ^૧ જો આથમતે સુર;	
	ભંડદી વાયક એમ ભણે, હૂધે જમાઈ કુર. ^૨	૫૮૩
૧૭	ભર અપાડી ખીજડી, નીમે નીરખી જોય;	
	જો હોય સોને શુકરે, તો જળ બંબારણું હોય.	૫૮૪
૧૮	ભર અપાડી પંચમી, જો હોય વાદળ કે વીજ;	
	ધાન વેચી ધન કરો, રાખો બળદ ને ખીજ.	૫૮૫
	ભર અપાડી પંચમી, જો જણું વીજ;	
	નદી નાળાં ભરાઈ જશે, રાખો બળદ ને ખીજ.	૫૮૬
૧૯	શનિ, રવિ કે સંગળે, જો પોહેડે ^૩ જહુરાય;	
	ચાક ચડાવે મેદની, કરેકે પાજ બંધાય. ^૪	૫૮૭
૨૦	અપાડ વદી અષ્ટમી, જો કદી વાદળ છાયો;	
	થારે માસ તખુણીયા, જાણે ભાડા રાયો.	૫૮૮
	અપાડી પુનેમની રાત્રે ચેદ ન હેખાય તો ચારે મહિના પુષ્કળ વર્ષાં થાય.	
૨૧	આવાદ્વાં પૂર્ણમાસાં ચ રાત્રી ચન્દ્રો ન દૃશ્યતે।	
	તદા ચતુર્દુર્માસેણુ મેઘા સુબ્રતિ વૈ જલમ્બ ॥	
૨૨	આવણુ પાંચે પાછલે, મેધ ન માંડે આળ, ^૫	
	પીયુ પધારો માળવે, અમે જશું મોસાળ. ^૬	૫૮૯
૨૩	જળ વરસે સુખ સર્પિણી, અશ્વેપામાં જોય;	
	તાળ તીજારી નહુડવા, જન્તું ઠહેડ હોય.	૬૦૦
૨૪	અધિક માસ જો આવણુ અને, રાજ ગ્રન પીડા સને;	
	સુખમય વર્ષાં તર્ફાં ધણી, સુખમાં સેવક, દુઃખમાં ધણી.	
૨૫	શુક્રો મેદ દિવાસે આવે, નીકર બળેવ આથમાં ધાલીને લાવે;	
	ગયો મેદ પૂર્વાં લાવે, નીકર બળેવ આથમાં ધાલીને લાવે.	
૨૬	ભલાં વાણીયાના પચુસણ, કે ગયાં વરસ વાખ્યાં.	
૨૭	આવણુનાં સરવડીઓં, ભાદ્રવાની રેલ;	
	આસો તહારાં છોકરાં, નદીઓ નાહાવા મેલ.	

૧ કાયખી=મેધધતુય.

૨ કુર=કુરીયા, ચોખા. ૩ બંબારણુ=ચણો. ૪

હેવ ચોહેડી અણાયારસ લે આ ત્રણુવારી આવે તેતું દ્વણ. ૫ “પૃણી પ્રશ્નય થાય
પણ યોકાય છે.” ૬ આગંધિણ. ૭ આવણના પાંચ પાછલા વાહાડ એટલે
વહ ૧૦ થી અમાસ સુધીમાં વરસાદ કોઈ ચિન્હ ન માંડે તો વરસાદની આશા મૂકીની
ને હુકમ પડવાનો માટે તમે નાથ માળવે નથો.

૨૮ ચૈત્ર તપે ને વૈશાખ વાય, તો વરસ સારે..

ચૈત્ર નિર્મળાં સારો, ચૈત્ર વદ ૮ તથા ૧૪ નિર્મળ હોય તે સારાં.

૨૯ જો ગાજે લડ, તો કુવા કંઠે ખડ.૧

૩૦ જેઠ આડકે બારે મોળા.

૩૧ ફાગણ વદ ૧ ને તે પછી પાંચમ સુધીમાં વર્ષાદ થાય તો સારા વર્ષનો કોલ.

૩૨ આવણુ પંચકાના છાંટા થાય તે સારા.

૩૩ “વીજળી થઈ ધિશાની, ને ડ્રીફાની કોથળી વીસારી.”૨

ધિશાની વીજળી સારાં ચિનહ સૂચક છે.

૩૪ લડલી તું કાં ડડલી, જેઠ વંદળાં ભૂળ;

ને વરસે અવણુ પંચકા, તો ફાંટ ભરાલું કુરો.

૩૫ સ્વાંતિ દીવા જો બળે, વિશાખા ઘૂટે ગાય;૩

ચાક ચડાવે મેદની, પૃથ્વી પ્રલે થાય.

૩૬ ગુરુ શુદ્ધની વાદળી, શનિશ્વરની છાંય;

સહેવે કહે લડલી, જિન વરસે નવ જાય.

૩૭ પશ્ચિમ તાણુ કાયળી, રવિ ઉગમતે સૂર;

કુગર બાધા ઝુપડાં, પાદર આવશે પૂરો.

૩૮ જેઠ અંતર હો દહાડલા, જો કદી ગાજે લડ;૪

નદી કિનારે ડ્રુપડાં, કુવા કંઠે ખડ.

૩૯ જેઠ ગયો, અષાઢ ગયો, ને આવણુ તું પણુ જા;

લાદરવો લરી આગશે, જો છદ ને અનુરાધા.

૪૦ ચ્યાપાઈ—અષાઢ માસે હો દિન સારા, આડક પુનમ ધોર અધારા;

લડલી કહે મેં પાયા છેહ, ગુતના બાદલ ધૂતના મેહ. ૬૦૧

૪૧ આવણુમાં સરડાં પરડાં, ને લાદરવાની હેલી;

જો એક વરસ આલું નહીં, તો રૈયત બને વેલી.

૧ કુવાનું પાણી દ્રે તેથી કુવા કંઠે ધાસ થાય, બિને હેકાણું ન થાય.

૨ વાળુંઓ દાણા અરીદના ગયો, સોહો નક્કી કર્યો, તો કાં કરી લેવાને આણ્યો સાં ધશાનની વીજળી થઈ, તે વાળુંઓ દીરી એટલે બાલ્યો,

“વીજળી થઈ ધિશાની, ને ડ્રીફાની કોથળી વીસારી.”

એમ કહી વેર ચાલ્યો ગયો ને સોહો મ્રમણે માલ નહીં દેતાં સોહો ૨૮ કર્યો.

૩ દીવાણી ને ધનતેરશ. ૪ જેઠના એ દ્વિવસ બાધી હોય, ને લડ ગાજે તો નહીને કુઠે કંદંક ભાડ તથા કુવાનું પાણી દ્રેનું હોય લાં કૃતા ધાસ હેખાયું એથ્યે કૃથાયે લીલું હેખાય નહીં.

૪૨ આવણું જથું કોરડો, તો કણે અરાય ઓરડો.^૧

૪૩ આવણું સુધી સમભી, સ્વાતિ જિગે અર;

કુગર બાંધો શુપડાં, પાદર આવશે પૂર.

૪૪ કરે લીજે કાંકડો, સિહે લીજે પાળ;

સહદેવ કહે લખલીને, ટીજે પાડ શાળ.^૨

૪૫ ઘેલો ચિના કરે એલ, વાર ઉન્હાગે આવે રેલ.^૩

૪૬ જે વરસે સ્વાતંત્રો ન વાગે તાંત.^૪

૪૭ ચેત્ર માસકા હો દિન સારા, આઠમ વૈદ્યશ પક્ષ અંધારા;

ગાજ વીજ કરે ચુમકારા, તો અસાડ માસ કોરા તીરધારા.

સોરહો—મા તણું^૫ તું મેહ, તારાં તાણા નહીં વરતીએ;^૬

એક સગપણું દુન્ને સ્નેહ, તું તાણીશ^૭ તો તુટશે. ૬૦૨

૭૦૬. કષવ આપો રજ્યા, ત્યારે પારકે લાકડે ખજ્યા. ૪

કષવ આપો રજ્યા, ત્યારે પારકે લાકડે ખજ્યા.

ભણું ભણુંને જિધા વલ્યા, આઠે જિટે એટલો.

જિધાડે વાંસે રજ્યા, ત્યારે માંડ રોટલા મળ્યા.

જન્મારો આપો રજ્યા, ને જહુનમાં નાંખ્યું.

૭૧૦. કાગડાની ગાં-માંથી ગંગાજળ નીતરે નહીં. ૮

કાગડાની ગાં-માંથી ગંગાજળ નીતરે નહીં.

માંસ સુંચ્યે કાંઈ નાણું નિકળતાં નથી.

એ દૂધમાં કાંઈ લા કે સા નથી. ધર્મે મુત નહીં હે.

આપાની ટોલકીમાં કાંઈ સા નથી.^૯

એ પાણીએ મગ ચહુડે નહિ.

બકરીના ગળાંના આંચળમાંથી દૂધ નીકળે નહીં.

પાણી વલોવે માંખણું જિતરે નહીં.

૧ એટલે જેક આપાઠમાં પુષ્કળ વરસાદ પણો હોય તો. ૨ શાળ એટલે ક્રમાદ આગર ડાંગર ક્યારાડામાં પાણી ભર્યો હોય ત્યાં પાકે.. કર્ક રાશિ તથા સિંહ રાશિમાં વર્ષાહ થ્યો હોય તો. પાણી એટનું પહે કે ટીણા પણું ક્યારા જેવા થાય ને ત્યાં ટીણે શાળ પાકે, એ ભાવાર્થ છે. ૩ એટનું પાણી પહે કે ઉન્હાળામાં પણું રેલ નેવી પાણીની છત રહે. ૪ તાંત પીંનણુંમાં હોય, તે ક્પાસ થાય તો તાંત વાગે; પણ સ્વાતંત્ર વરસે તો ક્પાસ થાય નહીં ને તાંત વાગે નહીં, એ ભાવાર્થ છે. ૫ ઝેચાઉં. ૬ વરતીએ=પૈઠ બરીએ કે જીવીએ. ૭ બંધ રાખનું. ૮ કાઢી દરણારને કોક આપો હુછે, સાંગંધ.

ખુલ્લોત ગર્દીથોડી રહી, ભન આતુર મત હે;
ધીરજ સંખોડા મિત્ર હે, કરી કમાઈ મત ઓ. ૬૦૫

૭૧૪. વાતમાં મારે, તોલમાં મારે, મૂલ્યમાં મારે વાણીઓ. ૩.

વાતમાં મારે, તોલમાં મારે, મૂલ્યમાં મારે વાણીઓ.
લોહેઠું ધાસે, લાકું ધાસે, ધાસે મોટા પાહણીઓ,
પણ કશામાં ધાસે નહીં એક વાણીઓ.
પાશેર છેડ છાયદે, પાશેર ધડે ધાયદે;
પાશેર તોલમાં હેર છે, પાશેર ઓછો શેર છે.૧

“ ૭૧૫. કાં શેથો કે ટાલ. ૪

ધરવો જેગ ત્યારે ન જેવી વસ્તી, સાધવો જેરવ ત્યારે મેલબી ખર્સી.
દાતારથી સુમ અલો કે ચૈખી પાડે ના.

દોહુરો—કુઠી ચોણો લે ચંદી, વયમાં આવી દાળ;
એ વાત અને નહીં જેગી, કાં શેથો કે ટાલ. ૬૦૬
જોઉકણું—કરવો ઉધમ ત્યારે ન કરવો ઘ્યાલ;
આખ્યા એ એ નહીં અને કાં શેથો કે ટાલ.

૭૧૬. લાકડાંની પોલની ને માણુસના પેટની ખણર પડે નહીં. ૬
લાકડાંની પોલની ને માણુસના પેટની ખણર પડે નહીં.૨

૧ શેરમાંથી રોર આણું આપે.

૨ “જથુસી ઉંગલી, વધસા તાર, ભરે જોગી તો, રાણી પહેરે હાર.”

એક વળુના મકાનમાં તેની સ્ત્રી જોખના પડહામાં રહેતી હતી. પોતાના મકાનના વાડામાં ભેંસોની કોઢ હતી, ને ભેંસને દોહવા સાર ભરવાડ નેકર રાખેલા હતો. એક દિવસ તે ભેંસ દોહવા આવતાં પારીને ધવરાવવા સાર છોડી તે હાથમાંથી છુટીને નાઈ અને રહેવાના મકાનના એક ખંડમાં પેસી ગઈ. ભરવાડ પારી પાછળ આવ્યો, પણ પારી ધરમાં પેસી ગઈ તે વળુનની સ્ત્રીએ જેઈ હતી તેથી પદ્દા બહાર પોતાની આંગળી કહાડીને ભરવાડને ક્રાય ખંડમાં તે ગઈ તેનો દશારો કર્યો, એથદે તે ખંડમાં ભરવાડ જર્દ તે પારી બહાર કાહાડી લાગ્યો અને પોતાનું કામ હેમેશની માંક કરવા લાગ્યો.

વળુન સાંજને ઘેર આવ્યો, અને પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયો, લારે સીને ડ્વાસ જેઈ ડ્વાસસીતું કારણ પુછતાં, પારી સંણધી બનેલી હશીક્ત સ્ત્રીએ કહી, લારે વળુને કહું એમાં ડ્વાસ થવાનું કાઈ નથી; લારે બાઇએ કહું, “તમે સમજ્યા નથી. મારી આંગળી ભરવાડ જેઈ ગયો માટ તે કપાની નાંખવી એવો મારો નિશ્ચય છે, માટ તે આંગળી કપાવો નહીં લાં સુધી હું ડ્વાસ રહીશ.” વળુને આંગળી નહીં કપાવવા ખાડું સમજાવ્યાં પણ બાઇએ માણું નહીં, ને આખ્યર તે આંગળી એક હળમને જોકાની કપાલી નાંખી.

આ ઉપરથી, વળુનની સૌના પતિપ્રત વિશે તે બાઇના ધાર્યા પ્રમાણે ખાતરી

પેટમાં કાધથી પેસી નીકળાતું નથી.

વજુરના મનમાં થઈતેથી જીપુર્ખ બન્ને ખુશીમાં રહેતાં હતાં. પોતાની જીના પતિગ્રતની વજુરના મનમાં ખાતરી થવાથી વજુરને કંઈક ગર્વ થયો, તેથી હમ સોઅતની મંડળીમાં પોતાની જીનાં વખાણું હદ ઉપરાંત કરવા લાગ્યા. તે એક ભિન્નથી સાંખી ન રાકાયાથી તેણે તે જીના દોપ ગાયા. લ્યારે વજુરે તે વિષે ખાતરી કરી આપવા માગણી કરી.

તે ભિન્ને ખાતરી કરી આપવા હામ લીને કંઈક કે ‘પંદર દિવસના ગામતરે જવાનું નકી કરો પછી હું તમારી સાથે આવું ને ખાતરી કરી આવું,’ તે પ્રમાણે બન્ને વિચાર કરી પંદર દિવસની સુસાફ્રીની તૈથારી કરીને વજુરે પોતાની જીની રણ માળી અને સુસાફ્રીએ વજુર તથા તેનો ભિન્ન ચાલ્યા.

શેહેરથી જે ગાઉ ઉપર એક ગામ આવું લાં વજુર તથા તેનો ભિન્ન છુપકીથી રોકાયા ને ચાકરનોકરને સામાન સાથે આગળ નઈ અસુક ગામે સુકામ રાખવા હુકમ આપ્યો.

રાને વજુર અને ભિન્ન પાણ દિલહી આબ્યા અને વજુરને ઘેર આવી મોડી રતે વજુરના ધરમાં દ્વારાલ થયા. લાં તે બન્ને જણે ધરમાં ધામધુમ બીજી તરેહની લેઈ. તે વખતે વજુર શુસ્સામાં આવી પોતાની જી તથા તેની સાથેના પુરુષને કલ્ય કરી આલ્યા ગયા ને પોતાના નોકરો ને ગામ રોકાયા હતા લાં નઈ રહ્યા. બીજે દિવસે સુસાફ્રી બંધ કરીને તેઓ દિલહી પાણ આબ્યા લાં પોતાની જીનું તથા એક પુરુષનું ણન થયાની તથા તે ડેકાણે થયાની વાત જણી.

બીજે દિલહી વજુરે પોતાના ધરમાંથી બેચાર લાખનું ભવેશત લઈ એક પોઢલી ખાંધી તેનો ગોળ દેંઠો કરી બાકી મીલકત લુંટાવી દીધી અને હુનીઆથી વિરાગ પામી એક નોળનો વેષ ધારણું કરી દિલહીથી ચાલી નિકળ્યો. ભિન્ન તો પોતાને ઘેર ગયો.

ભવેશતનો દેંઠ લેઇ કૃત્રા કૃતતા વજુર એક રાનના શેહેરમાં નઈ પહોંચ્યો. લાં કંઈક સુહત રહ્યા પછી વજુર નોળાએ હજ કરવા જવા વિચાર કરી પોતાની પાસેનો ડલ્યો કયાં મૂક્યો તેની તંબળીન કરવા લાગ્યો.

કૃતાં કૃતાં ખાંધા શાહુકરોનાં ધર નેયાં, તેમના વ્યવહાર વિષે તથા શાખ વિષે તપાસ કર્યો તેમાં તારશા કરીને એક શાહુકારનું નામ આવતાં તેનું ધર તથા રીતભાત નિપે આરીકીથી તપાસ કરવામાં વજુર નોળને તારશાની પાણ કરવાની જરૂર પરી. તે વજુર નોળી તપાસ કરવા સારી તારશા એક સોાનીની દુકાને બેઠા હતા તે સામો દૂર બેઠા. તારશા સોાનીની દુકાનેથી ઘેર ગયા લ્યારે વજુર કૃદીર પણું તેની પાણ ગયો. તારશા ઘેર પહોંચ્યો લાં પોતાના કપડા ઉપર સોનાના તારનો કટ્કા નેથો એટસે હુરત નોકરને જોકાની સોાનીને. લાં આપી આવવા હુકમ કર્યો. તે નોંધ વજુર કૃદીરને ખાતરી થધ કે તારશા ધર્યો મામાલિક રાહુકાર છે.

બીજે દિવસ વજુર કૃદીર તારશા શેડને ઘેર ગયો. તારશાએ તેને આવકાર આપ્યો અને આવવાનું મ્યોનન પૂર્યું. કૃદીરને ખાતરી થયાની તેથી દ્યુંથી વાત કરી કે “મારે માણા રારીએ હજ કરવા જરૂર છે માટે મારી પાસે ચારેક લાખનું વચાણીર તમારે લાં અનામત મૂશીને જરૂર છે ને તે અનામત હું લાંધી આવીને કેદથા.” શેડ કંઈક “આવી

કાકડી, ચીલકું કાપી જોવાય, પણ પેટ ચીરીને જોવાય નહીં.

અનામત અમે કોઈની રાખતા નથી, ને આચંકું બધું લેખમ અમે કેવી રીતે રાખી શકીએ?" પછી કૃકીરે અનામત રાખવા આગછ કર્યો, તેમ શેડે "ખેંચ પછું સુને લેર આતા હુય" તેવી રીતે નહીં રાખવાનો ડોળ કર્યો. તેમ તેમ કૃકીરે બહુ આલજ કરી, લારે શેઠને હ્યા આવી હોથ, તેમ તે ખેંચનું કામ કરવા જથું છે માટે ઉત્તેજન આપવાની મેહેરથાની કરતા હોય તેમ કરી કર્યું કે, "હું તમને એક મજબૂત ઓરડી સોંપું ને એક મજબૂત પેઢી સોંપું તે પેઢીમાં મૂકી તાણું મારી, તે પછી ઓરડીને તાણું સાચવાને કુંચીએ. તમે તમારી સાથે લેતા નથો." કૃકીરે લાયારીથી તે વાત કણુલ કરી ચોતાનો ઉલ્લો પેઢીમાં મૂકી તાણું માર્યું, પછી તે પેઢી વાળા ઓરડીને તાણું મારી ઘને કુંચીએ સાથે લેક્ષ હું કરવા ગયો. અરચને માટે જવર પડતું નાણું સાથે લેતો ગયો.

છાંક મહિના પછી બૃદ્ધ કૃકીર હજ કરીને પાછો આવ્યો. અને તારશા શેઠને લાં અનામત લેવા ગયો, એરલે શેડે કર્યું, "તમારી ઓરડી ઉધારિને પેઢીમાંથી કહાડી લેખ નથો." કૃકીરે ઓરડી ઉધારી તો અરાધર સારી સ્થિતિમાં લેઠ. તેણે પેઢી બિધાડી માંદેથી ઉલ્લો માંડાઓ તો, વળતમાં તેણો જ લાગ્યો. શેઠ દૃષ્ટિ ઉલ્લો છોડી નેતાં તેથા જ વળતના નર્મહાના ગોળ કંકરા કૃકીરે નેથા. કૃકીરે શેઠને પૂછ્યું, "આ શું?" શેઠ કહે, "તમારે ને હું તે નીકળ્યું" હવે હીરા, માંણું, પાના, મોતાને બહસે કંકરા નીકળ્યા. પેતે વળતાત કરેલી તેથી ડાઢો માણુસ તો ખરો જ એરસે વિચાર કર્યો કે, "મારી ખૂર્વ સ્થિતિ કોણ નાણતું નથી, મારો કૃકીરી હુલ છે, તેમ તકરાર બિધાવવાને આધાર નથી, માટે મુંગે મોઢે ચાલી નીકળ્યું ને આ ઉલ્લો એમને એમ રાણી મૂક્યો." કૃકીર નિશ્ચયા નાંખી ને મજબૂં તે લેક્ષ ચાલતો થયો અને શેઠને નિર્ણાત થઈ.

હવે કૃકીર શેહેરની અંહરના એક તકીયામાં રહો. તેણે સફા કે સારા રેષટા ગામ-માંથી માણી લાલી ગુજરાન કરવા માંયું. વેંક દાડાડો નીતી ગયો છે, તેટાનાં એક ખાવાની જમાત, શુરૂ તથા લીસ પચશોક ચેલાની ખેલેલી, તે ગામમાં આવી. તેમણે સુખમ શેહેર વચ્ચે સારો ચોક લેઠને કર્યો. ગુરતું લાં આસતન કર્યું, અને સાથેના દેખને એક મોદા છત નીચે પદ્ધતાવ્યા. અને આસપાસ ચેલાયોનાં આસન નર્મિયાં. હિવસે ચેલા લિક્ષા માગવા જથું, લોટ દાળ લાયે તેની રસોએ કરી ડાંકરણે થાળ ધરાવી જમે, ને નુસિહુંભું બજન કરી માત્ર બજિમાં હિવસો વ્યતીત કરે. આપણા કૃકીરિ ધ્યાન રાણી દૂર જેસી આ વ્યવહાર કર્યા ને ચાતે તેમની બજિથી રાજ થયો હોય એમ ડોળ કરી પાસેની દુકાનના ઓટાયા બિપર રાત શુલ્કવા લાગ્યો, પણ રાતના તે નાગૃત રહી જેવ નેથા કરતો.

જમાતમાં શુશ્છ તો આસન મૂકી કર્યાંને જથું નાણી. પણ ચેલા ગામમાં લિક્ષા સાર જથું લારે શેરીએ શેરી, ધરે ધર, તેમાં રહેનારો માણુસો, તેમની સ્થિતિ વિષે જરાધર ચેકસીથી તપાસ કરે. એમ દ્રોષક હિવસ જમાત રહી તેમાં ચેલા ધરે ધરતા તમામ રસ્તાના જાણુલા થઈ ગયા અને પછી ચોરી કરવા લાગ્યા. જેના ધરમાં પેસે તેના દાગીનામાંથી એક કે એ દાગીના ઉઠાવે. ઇથીએની ચેલી હોય તો આર્ધ ઉઠાવે, ને ધર-ધરુને દુરત નાણુલામાં ન આવે કે ખૂબ કરે વયના શુમ થઈ ગયાના વહેભમાં પડે

દરિયાનો તાગ આવે, પણ છ તસુની છાતીનો તાગ આવે નહીં.

એવી રીતે કાળજ રાણી ચેરી કરવા લાગ્યા. ચેરી થવાની ફરીઆદ પોલીસમાં ગઈ, પોલીસ તપાસ કરે પણ પતો લાગે નહિ. એમ એએક મહિના થયા તેટલામાં ચેરીનો માલ સંઅહ કરવાનો ખાડો ભરાઈ ગયો લારે ગુરુએ કહ્યું કે “હું આંહીથી સુકામ ઉડાલીએ તો સાંચ છે.” લારે ચેલાઓએ કહ્યું, “હું એકલા રાન્નાં ઘર લુટું ખાડી છે તેમાં ચેરી કરી આવ્યા પછી સુકામ ઉડાવશું.”

એટલામાં દ્વિવાળીનું પર્વ આવ્યું. રાન્નરાણીએ વગેરે રાન્નફંડિંગ ઘરેણાંના સારામાં સારા દાળીના પેહેરી લુખેજુંએ થઈ દર્શન કરવા નીકળ્યું તે દાળીના ચેલાઓએ નેઈ એક એ દાળીના લેવા ઢરાવ કર્યો. રાત પડી સૌ સુધ ગણું, સોયે પણો એટલે એ ચેલા રાન્નમંહિર તરફ આવ્યા; ચંચળાઠથી રાન્નને શયન કરવાના બંગલા નીચે જઈ બિલાડી નાંખી ઉપર ચહુયા. બંગલામાં રોશનીથી અનજવાણું છોકાર થઈ રહ્યું હોવાથી સુતી વખતે ઉતારી એક પાટ ઉપર મૂકેલા દાળીના ચેલાની નજરે પણ્યા તેમાંથી અમૂલ્ય હીરાનો હાર ઉડાલી તે નીચે ઉતરી આવ્યા. રાન્નરાણી તો નિદ્રાવશ હતાં.

સવારમાં ઉઠતાં વેંત દાળીના લેવા રાન્નરાણી ગયા તો રાણીએ પોતાનો ખાડું જ કીમતી હાર લેયો નહિ. રાણીએ ખૂમ પાડી કે, ‘મારો હાર નથી.’ રાણી કહે, ‘મારો હાર આવે તો જ આત લેણું.’ એમ પ્રતિજ્ઞા રાણીએ કરી અને રાન્નએ ખાડું તપાસ કરવલા માંગી. તેટલામાં વળુર કૃષીર ટેલ નાંખતો નાંખતો નીકળ્યો. તે ટેલ એવી હતી કે સૌનાં મન તે સાંભળવાને ખેંચાય. “નયસી વિગલી, વયસા તાર, મરે લેળી તો રાણી પેહેરે હાર.” આ ટેલ રાન્નએ સાંભળી, ફૂકીરને પાસે મોલાચોંને “પૂછ્યું,” “આ ટેલનો કેદ શો છે?” લારે કૃષીરે કહ્યું, “બીજું વાત પછી કહીશ, પણ તમારી રાણીનો હાર ખાવા લેળીના ચેલાઓએ લીધો છે; તેમના ગુરુના આસન નીચે ખાડો છે તેમાં રાતે આવીને પણ્યો છે. અણ નેળી તથા ચેલાને પડ્દો, કેદ કરો ને ખાડો તપાસો.”

તુરત રાન્નએ દ્વિવાનને હુકમ કર્યો, દ્વિવાન તપાસ કરવા ગયા, તો નેળી શુક ગાંનની ચલમનો હમ લગાવી આંખો રાતી ચોળ કરી શોલ્યો કે, “હુંથાં પદ્ધણ રો દ્વારું કરી દેધશ,” વગેરે ઈશ્વરી ચ્યમદારની ધમકી આપવાથી દીવાન પાછો આવ્યો. પછી પોલીસ અમલદાર ખાડાદુર રંગુત હતો તેને મેલ્દયો, તેણે નેળીની ધમકીને નહીં ગણુકારતાં ગુરુને લાત મારી આસન ઉપરથી ખસેડી નાંખ્યો. દેદેક ચેલાને અખે પોલીસનાં માણુસ વળગાડી દીધાં, ને આસન ઉપરથી ધૂળ ખસેડીને પાણીયાનો માંચો ખસેઓ એટલે નીચેથી હાર રાણીનો પહેલો જ હાથ આવ્યો. તે દરણારમાં મેલ્દા દીધો અને ખાડામાં લોકાના સેનાના દાળીના, ડ્રીપીયા, સેના મહેરા અદ્ભુતતી નેથ ખાદી લોકાને બાલાવી સૌ સૌના દાળીના એણખી ખાતરી કરી સૌને સોંપી દીધા. અને શુક તથા ચેલાનું કામ ચેલાણીને અધિકારીએ સંન કરી.

કૃષીર ઉપર રાન્નની મેહેરણાની થઇ લારે “વિગલી” પોતાની ખાયરીએ શોતાની આંગળી પરપુરુષ નેથ જવાથી પોતાનું પતિવતાપણું સિદ્ધ કર્યું, પણ તે રંગ ખાડું જ દુરાયરણી નીકળી તેથી ખાયરીને પણ ડેકાણું કરી પેતે કૃષીર થઇ ખાલી નીકળ્યો; પોતે

રાજના ચિત્તની, ને કૃપણના વિત્તની ખખર પડે નહીં.
ગેરીઆના ગુણ પેટમાં છે.^૧

૭૧૭ વાટયું ઓસડ ને સુખો જોગી તેની જતલાત કોઈ જણે નહીં. ૬
વાટયું ઓસડ ને સુખો જોગી તેની જતલાત કોઈ જણે નહીં.
વખાણી ખીચી દાતે વળગે. અહું વખાણું અગડે.
જત એ, સ્વી ને પુરુષ; અમારી જત મતુષ્યકી.
કનતને ઝોંગે ચાડાંયો, મ્હો ઉપર હગી બરે.
દેશ નાય, પરહેશ નાય, પણું વખાણુથી ન નાય વાલો, તેનું નામ ચોયોડાલો.
કૂલાંયા કૂલે તે વિચાર વગર કૂલે.

કોહુરા—નહિ નાળાં ને ઇથિ કુલાં, કામિની ને ક્રમાં;
એતા અંત ન લીજાયે, (જો.) ધર વાચો કુશળાં.^૨ ૬૦૭
જતલાત પૂછે નહીં કાય, હરકું લાગે યો હરકા હોય;
જત મનાવે પગે પડે, કનત મનાવે શિરપર ચહુડે.^૩ ૬૦૮

૭૧૮. સુખે સુવે ક્રેને શિર આપ. ૬

સુખે સુવે જેને શિર આપ. સુખે સુવે કંગલમાં સાપ.
સુખે સુવે રાજનો પુત, સુખે સુવે જોગી અવધુત;
સુખે સુવે સલકણી નાર, સુખે સુવે જે પતિ ગમાર.
ધરાયદો સિંહ સુખે સુખે. અધોરને સદા ઉંબ.
નિર્શિતને સદા નિદ્રા.

૭૧૯. માણુસ તો અધાં સારાં, કોઈ કોઈને ને કોઈ કોઈને. ૪

માણુસ તો અધાં સારાં, કોઈ કોઈને ને કોઈ કોઈને.
માડુ તો મીડે એ લલા, કોઈ કેને ને કોઈ કેને.

જેન જેની પાસે માગણું, તે તેને લદો. ચોર પણ ચોરને લદો.

દીરા, માણું, મેતી, પાનાં ચાર લાખનાં લાદેસ તે તારશાને લાં નુકેવાં તે જેચોટ
કુઠારી લઇ કાંકરા આયા તે દેખાશ્યા; ને સાર પણ શોહેરમાં કુઠારી હાલથી જોગી તથા
ચેલાની ચરચા જેતો હતો. તે સર્વે વાત કહી. રાજને યુક્તિમયુક્તિ કરી તારશા પાસેથી
અધો માલ કુઠારને પાછો અપાયો. આ પ્રમાણે માણુસના પેટની અને લાડાની ચેલાની
ખખર પડતી નથી, તેનો આ દાખલા છે. “લોજણું એટંકું દૂધ” સમજ વિશ્વાસ કરતી
વખતે પુરો તપાસ કરીને માણુસે દુનીયામાં કામ કરવાનું છે.

^૧ ગેરીઓ=અણદ. ^૨ મુળ કે એખ શોધવામાં અંત લેવો નહીં. ^૩ અર્થ
જત તો માણુસનું કુઠીનિયણું, જતને માન આપીએ નમતા રાયે, કુનતને ચાલાયે તો માયે
એડે ને બાહેકી નાય.

૭૨૦. કાઈઆવાડમાં સાધારણું વર્ગના લોકો બીજનાં દર્શાન કરી
માગે છે. ૧

બીજ માવડી, ચુલે તાવડી, એ બળદ ને એક ગાવડી. ૧

૭૨૧. કુકડો હોય તો જ શું વહ્ણાણું વાય? ૪

કુકડો હોય તો જ શું વહ્ણાણું વાય?

અથ હુનીઆમાં કાઈ વગર અખ્યું રહેતું નથી.

મોટા રાજ ચાલ્યા ગયા, પણ હુનીઆમાં કામ તો ચાલ્યા જ કરે છે.
હુનીઆનાં કામ તો અટકતાં જ નથી.

૭૨૨. એમને તો મોવાળે ગાંઠદો બંધાણી છે. ૫

(ધારી, શ્રવણ મૈત્રીના સંબંધી કહેવતો.)

એમને તો મોવાળે ગાંઠદો બંધાણી છે, એક હગળુંએ હગે છે.
ઘોળીઓં જુદાં છે, છુલ એક છે.

મારાં તારાંનો લેદ નથી. મળે તો મન મળે, ન મળે તું શરીર.

૭૨૩. ઓઝું અથવા નિર્માલ્ય માણુસ સંખાંધી. ૪

(એતરમાં ચારીઆને પણ ઓઝું કહેવાય છે.)

એ તો ઓઝું શણુગારી એસાયું છે.

ઓડાને^૨ ઘોળીઆમાં છુવે છુવ, બીજે છુવ નહીં.

અમને રાખ્યાં છે તમારે કાને, તમે રહ્યાં છો અમારી લાને.^૩

તમે આવશો આંહીં, તો અમમાં નથી કાઈ.

૭૨૪. જે જેનો પરેણો તે તેનો પરમેશ્વર. ૧૨

(ધાણું ભાન દેવા યોગ્ય.)

જે જેનો પરેણો તે તેનો પરમેશ્વર.

અતિથિ આવે, તેનો આદરસત્કાર કરવો.

ધર પ્રમાણુ મેહેમાન, મેહેમાન પ્રમાણુ ધર નહીં.

મોંધાં ધી મેહેમાન જમે. ધરનો રોટલો બહાર આવેા છે.

૧ ચુલે તાવડી, એટલે મેહેમાન લે કાયમ આવે તો ચુલે તાવડી કાયમ રહે, એવી ઇચ્છા કાઈઆવાડના લોકોને હતી. તે વપણે લાયે કાઈઆવાડ મેહેમાની અથવા પરેણું ગતને માટે પ્રભ્યાત યથું હતું. કાઈઆવાડની મેહેમાની તે હિંદુસ્તાનાં વખણું ગઈ હતી.
૨ એતરમાં ઓડાને અંગર્યો, પાધડી પેહેરાલી ઉભાં કરે છે તેમાં નનવંતને ડરાવવાનો હેતુ છે, તેવા ઓડાંવાળા એતરને રોહેટે હરણ આવ્યાં તેને ઓઝું કહે છે.
૩ લાનંનાનંનાનં

મન દેખી મેહેમાન આવે. માગીને પણ મેહેમાન સાચવવેલો.
મેહેમાનનો અચો, ખમે તે કાંઈ કાચા પોચાતું કામ નથી.
મેહેમાન દ્વિસવાળાને ધેર હોય.

દાહુરા—ભાણુ ખડ ખડ ને લોહ જડ, આવતડાં પદ્ધતાં; ^૧

એટલાં વાનાં જળવે, જેનાં વજરમે હૃદયાં; ^૨ ₹ ૧૦૮

ચહતા દિનું પારણું, ધેર આવે મેહેમાન;

પડતા દિનું પારણું, ધેર ન આવે શાન. ^૩ ₹ ૧૧૦

ઝોરઠો—આવતડાં બોધાણુ, મળવામાં માઠપ કરે; ^૪

એ શું પાથરશે પ્રાણુ, ^૫ સાચું સોરઠીઓ લણુ. ^૬ ₹ ૧૧૧

જરપ. નકુટ મેહેમાન તેવો જ ધરધણી હોય તે વિષે, ૫

મેહેમાન આવ્યા, મળ્યા, બેઠા એટલે ધરધણી એકે છે,

“ભાઈ જમીને આવ્યા છે, માટે પાણીનો લોટો લાવો.”

મેહેમાન એલ્યો, “માંહે દાતણું નાખતાં આવનો.”

મેહેમાન આવ્યા, એટલે ધરધણીએ રોટલો ધડી તાવડીમાં નાખ્યો,
તે વખતે એલ્યો. “ચડ રોટી ચાર માસ.” એટલે મેહેમાન એલ્યો, “એસ
ગાં—ચાર માસ.”

હસતાંએ પરોણો, ને રોતાંએ પરોણો,

આવ્યા છે તે ખાંધા વગર કાંઈ જરો?

૧ પદ્ધતાં=મેહેમાન. ૨ વજરમે=વજમય, કડણ, દૃઢ. ૩ મળવામાં હંડો રહે એ
આવકારની નિશાની. ૪ પ્રાણુને દુઃખ દેદ શું મેમાની કરે? આવકારની નિશાનીમાં મળ-
વામાં વાર લગાડે અગર હંડાઈ દેખાડે તે માણસ પોતાના માણ પાથરીને શું મેહેમાની
કરે? એમ સાચું સોરઠીએ કહે છે.

એક ગૃહસ્થને ધેર પરોણો આવ્યો તે સવારના જમવાના વખતની લગભગમાં
આવ્યો. ધરધણી આવકાર દ્વિતીને મહ્યા, કુશળ સમાચાર પૂર્ણ બેઠા એટલે ધરધણીએ
કહું કે, “મેહેમાન જમીને આવ્યા હો માટે પાણીનો લોટો ભરી લાવો,” લારે મેહેમાન
એલ્યો કે, “માંહે દાતણું નાખતાં આવનો.” તે એમ ખતાવનાને કે દાતણું કર્યું નથી,
તો જમ્યા તો કયાંથી હોય જ, લારે ધરધણીને ફરજ પડવાથી પરોણુને જમાડો પણ્યો.

ધરધણી કહે છે “મેહેમાન જમીને આવ્યા હો માટે પીવાનું પાણી લાવો.” મેહેમાન
કહે છે “માંહે દાતણું નાખતાં આવનો.” દાતણું કર્યા પછી કાંઈ ખવાય એવો નિયમ
હિંદુસ્તાનમાં છે.

બીજું વાત

એક દરજને ધેર મેહેમાન આવ્યા લારે ધરધણી તથા તેની સ્ત્રી બહાર ગયાં એટલે
મેહેમાન પણ બહાર નીકળ્યા ને ક્ષીણિના ભારણુની સંકણ ચહાની લારે ધરધણી એને

આચો, જાચો મેહેમાન, એ ધર હે તુમારા;
ગાંદુણી ખાચો ખીચડી, બળતણુ હમારા.
કોઈ આંક પૂછે કે, એ કેતાં હે? મેહેમાન હમારા.

૭૨૬. વરણુણીમાં વાળ. ૬

(આછકડાઈ સંખ્યમાં)

તેજનામાં તમાડુ, વરણુણીમાં વાળ;
સંભળાતું તે નજરે દીરું, આવ્યો કણો કાંઈ.
તેજનામાં તમાડુ, વરણુણીમાં વાળ;
જુવાનીમાં જુચો, લાઈઅંધીમાં ગાળ.
આંથાતું બી ગોટલો, ને ધીનાળવાનો ચોટલો.
હુલકો વર્ણ ન હોત તો, આછકડાઈને લડાવત કોણુ?
આછકડુ અધૃતું લાગે,
મોવાળા ધરની ખેડ, ન્યારે રાણીએ ત્યારે તેટલા.

૭૨૭. મુખ્યઈ માસ્તર, હાથમાં છત્તર ને ખીસામાં પથર. ૨

મુખ્યઈ માસ્તર, હાથમાં છત્તર ને ખીસામાં પથર.
મુખ્યઈ માવલી, કમાય રૂપીઓ, ત્યારે પદ્ધતે રહે પાવલી.

૭૨૮. કિડી કરીઆવર તે કરે ને દીડા બાપ ઘેર. ૫

કિડી કરીઆવર તે કરે ને દીડા બાપ ઘેર.
બાપદાદે દીરું નથી, તેની નજર હુલકી.
બાપદાદે જેયું હોય, ને પાસે ન હોય તોપણુ નજર જિંચી.
એ તો કર્યાકામના ધણી છે.
છપન વખારીઓ ને ભારો કુંચી, પાસે ન મળો, પણ નજર ઉંચી.

તેની ધણીઓણીને ખાતરી થએ કે મેહેમાન ગયા પણ મેહેમાન ક્ષીણી વૂડી ઉપર અરી
ધરમાં પેડા ને મેડા ઉપર ચઢીને સુતા. દરનણુ પાછી આવી ને ક્ષીણના કમાડની ખણીની
રની સાંકળ ચેદેલી નેથી લાણું કે, મેહેમાન તો ગયા છે, એટલે સાંકળ ઉધારીને ધરમાં
આવી, ને પાછળ દરણ પણ આવ્યો.

દરણ શ્વીને કહે છે, હું ક્રીબા દ્યાયો કે ગજ લેછ ધયો.૧
દરનણુ બોલી, હું ક્રીબા મતિલી કે સુપદુ લેછ જતી રહી.
મેહેમાન બોલ્યા, અમે ક્રીબા હુતા કે મેડે ચઢી સુતા.
(આ નક્કટ મેહેમાન ને નક્કટ ધરધણીના દાખલા છે.)

૭૨૯. પંથ વર લાગે હાડ, બીજ વર લડાવે લાડ. ૩

પંથ વર લાગે હાડ, બીજ વર લડાવે લાડ;

બીજ વર કલ્યા સાંકળાં, ચોથ વર મરણુ લાછાં.

એક ગોરીનો નાવદો, હૃડ જણે કળાયલ મોર;

એ ગોરીનો નાવદો, હૃડ જણે હરાણુ ઢોર.

એ બાયડીનો વર ચુલો ઝૂંકે.

૭૩૦. માથે ખાણુ દુઃખ પડે છે ત્યારે વપરાતાં વાક્યો. ૭

માથે છાણું થપાણું. ૨૧ ૨૩૧.

માથે છાપનના પાટા પઞ્ચા.

રામકઢાણી થઈ. દુઃખનાં આડ લિગ્યાં. માથે હરણુ એઠાં.

માથે દુઃખના કુંગર પશા, દુઃખના દરીઆ છલ્યા.

૭૩૧. શુણુંચોર અને નિમકદરામની એક દશા. ૪

શુણુંચોર અને નિમકદરામની એક દશા.

શુદ્ધલને ખાસડાં જ હોય. કૃતક્ષી અને નિખાસધાતી મહા પાપી.

શુણુંચોરને માટે પરમેશ્વરને થેર પણ જગ્યા નથી.

કુતરાને રોટલો નાખ્યો હોય તે પણ શુણુ કરે.^૧

૭૩૨. મા પૂછે આવતો, બાયડી પૂછે લાવતો. ૫

મા પૂછે આવતો, બાયડી પૂછે લાવતો.

જણુનારી તે જીવ આપવાની, પરણુનારી પોક મૂકવાની.

દહાડા ઉપર દહાડો જય, આવરદામાં એછો થાય.

મા જણે મોટો થાય, બાયડી જણે લાવતો થાય.

મા ઇવે આર માસ, બાયડી ઇવે માસ છ માસ, ને ઐહેન ઇવે વારતહેવાર.

૭૩૩. વાટે જતાં વઠવાડ વોહેણે તેવા છે. ૧૦

વાટે જતાં વઠવાડ વોહેણે તેવા છે. જિધીનો કળુંચો ક્રીંબી.

ચહુડાવ્યા ચપણ લે તેવા છે.

મીઅં મસાલા વગર રલ્યા છે.

મસાલો મળે તો મીઅં જિડે તેવા છે.

કર અટક્યા એટલે હેઠા એઠા છે. હજી તો લેંય પગ અખ્ખા નથી.

દૃટી રલ્યા જિપર જોર ચાલતુ નથી. ટીંગાણુ ઉપર જોર નહીં.

કાણુ પંખા નમસ્કાર, તો કહે વઠવાના ચાળા.

^૧ કૃતક્ષી માણુસ તેથી પણ નિયો.

૭૩૪. આદુ ખાઈને લાગ્યો છે. ૭

આદુ ખાઈને લાગ્યો છે. કેશવદાસના ધોડાની પેટે મંજો છે.
રાતદિવસ લાગ્યો છે. ધરી સાસ ખાતો નથી.
અહુદે ધોડે આવ્યો છે. અંટા ખાઈ આંગળું જોડી નાંખ્ય
જરા ધોડા તાણું બાંધ.૧

૭૩૫. ખાજરી, ખાવટા, વાલ વિષે. ૧૧

અલિહારી તારી ખાજરા, જેનાં મોટાં પાનાં
ધોડે પાંખો આવીએં, ઝુદા થયા જુવાન. ૧
ખાજરી મારે ઉચ્ચો છોડ, મારે માથે ટોપી;
મારો ગુણું ક્યારે જણ્ણાય, કે ખાય દૂધ ને રોટી. ૨
ખાવટા કહે હું અંગ્રો દાણોા, દેખીતા તો રાઈ;
ખાર મહિના મને સેવે, તો જોખ્યા કહાડું સાહી. ૩
વાલ કહે હું મોટાં દાણોા, ધણુંં લાકડાં ખાળું;
ચાર દિવસ મને સેવો, તો સમામાં બેસતો ટાળું. ૪
વાલ કરે તાલ, ને મગ કરે પગ.
મગ કહે હું લીદોા દાણોા, મારે માથે ચાંદું;
મારો ખર્ખ ક્યારે પડે, કે માણુસ હોય માંદું. ૫
મગ કહે હું લીદોા દાણોા, મારે માથે ચાંદું;
બેચાર મહિના ખાય તો, માણુસ ઉઠાડું માંદું. ૬
મઠ કહે હું અંગ્રો દાણોા, મારે માથે નાંદું;
મારી પરખ ક્યારે પડે, કે ધોડું આવે થાક્યું.૩ ૭
મકાઈ કહે હું મોટાં દાણોા, મારે માથે ચોટી;
મારી પરખ ક્યારે પડે કે, ઘેર દુંજે ઓટી.૪ ૮
ધજી કહે હું હડો દાણોા, મારે માથે ચીરો;
મારી પરખ ક્યારે પડે કે, બેહેન ઘેર આવે વીરો.૫ ૯
લાંગ લાગે ટાંગ, વરાણું વાયડા ઝેર.

૧ સાસ ખા. ૨ વાલ વાયુ વધારે ને મગ દસ્ત કરે. ૩ મઠ ધોડાને વધારે શુણુકરી છે, ને ધાડાને તે ખવરાવવામાં આવે છે લારે ધોડું પુષ્ટ થાય છે. ૪ ઓટી=મેસ. બેસતના દૂધ સાથે મકાઈનો રોયો. ખાવામાં આવે છે લારે સ્વાહિય લાગે છે. ૫ બેહેનને ઘેર ભાઈન્ય લારે બેહેનનું હેત ભાઈ ડપર વધારે હોવાથી બેહેન અનેક પ્રકારનાં લોજન ધનાવે. જેવાં કૃબિનું, સુતક્રેણું, જ્વેષ્ણી, સેતો, લાડી, ચોરમું, શરીરિ, વગેરે. આ સર્વ ચીજે ધર્ભની થાય છે.

૭૩૬. ગાણું ગરસીઆતું, ખાણું વાણીઆતું. ૩

. ગાણું ગરસીઆતું, ખાણું વાણીઆતું.

વાણીએ વરધોડે, વોહેરો રેડે. ૧

હોહેરો—રાજ્યપુતાણીનો રાસડો, કાઠિયાણીનો કાપ;

વાણીઆતું વગોણું, સાધુ જનતો શાપ. ૬૧૨

૭૩૭. આરા ગાળોકા ચોધરી, તેરા ગાળોકા રાવ. ૨

ખારા ગાળોકા ચોધરી, તેરા ગાળોકા રાવ;

અપણે કામ ન આયા, મન માને વહાં જવ.

અગાડીકા દુલા, પીછાડીકા રાવ;

અપણે કામ ન આયા, દ્વિલ ચહાવે વહાં જવ.

૭૩૮. શુકન એ વેહેમ હોય કે ખરું હોય, તે ચર્ચા આ સ્થળે ઘટતી
નથી. પણ અધ્યા દેશમાં ને સુધરેલા લોકોમાં થોડેધણે અંશે
એ વેહેમ છે. તેમ ગુજરાતમાં છે તે સંબંધે લોકોમાં કે વધારે
પ્રચલિત છે તેવાં થોડાં ઓઢાં લખ્યાં છે. ૩૫

માંકડ સુણો માંજરો, હૈયે ન હોય વાળ;

તેને શુકને ચાલીએ, તો નિશ્ચે ખૂટે કાળ. ૨

રવિ તાંખુલ, સોમે દર્પણુ, ધાણુ ચાવો ધરણીનંદન;

ખુદે ગોળ, ગુરુએ રાઈ, શુકવાર સરસવ ખાઈ;

શનિવારે વાવડીંગાં ચાવો, તે કામ કરી ધેર નિશ્ચે આવો. ૩

આદિત ઝાટે, સોમ જળે, મંગળ પહેંદું પીડા કરે;

લુગડાં પહેરે નથુ વાર, ખુલ્લ, ગુરુ ને શુકવાર. ૪

શનિ પંથા શનિ અંથા; વિદારંભે ગુરુ શૈથ.

પુનેમનો ૫ પડવો, અમાસુની ખીજ, ૬ વણુ પુછ્યું સુહૂર્તી તેરશ ને નીજ. ૭

શુકની રાત, કદી ન કરીએ વાન.

૧ વાણીએ વરચોડામાં ખરચ વધારે કે. વોહેરિં મકાનમાં ખર્યે. ૨ સૂર્ય થાય.

૩ રવિવારે તાંખુલ, એટેલે પાનસુપારી ખાઈને, સોમવારે દર્પણમાં ભોડા લેધને, અને
મંગળ કે લોમ ધાણુ ચાવીને, ખુદ્ધવારે ગોળ, ગુરુવારે રાઈ, શુકવારે સરસવ ને શનિવારે
વાવડીંગાં ચાવીને કે માણુસ શોહેરમાં કે બહારગામ નય, તે કામ સિદ્ધ કરીને ધેર આવે
ચેવો ભાવાર્થ ડપરના ચોખરાને છે. ૪ આ કહેવત લુગડાં પેહેરવા વિં છે, આમાં
શનિવારનું કંદું નથી, પણ લોકમાન્યતા એવી છે કે શનિ ચીકણો વાર છે, માટે પેહેંદું
હોય તો ઊંડે નહિં અર્થાતું લાંબું ચાવો. ૫ કંગળું શુદ્ધ ૧૫ પણી વહ પડવો. ૬ અમાસુની
ખીજ તે અધ્યાઠ શુદ્ધ કે કાર્તિક શુદ્ધ ખીજ. ૭ ગોલ=વેરાખ શુદ્ધ ૩, અશ્વયનૃતીયા.
તેરશ=ધનતેરશ.

સારાં શુદ્ધન.

એદેહું ભરી પાણીઓારી (સંગતાભ્યવતિ) મળે. અરુ ડાણો, ને વસિયર (નાગ) જમણો.

થોડા ઉપર ચચાર બેઠેલો ભળે, થોળી થોળેલા તુગડાં લઈ ગળે,
ચાટીનો ટેપલો, ગાડુ કે લાલદું મળે. જેઠેલું ગાડુ ગળે,
વાઢા સંદિત ગાય મળે. દર્શીઆરંખ માણુસ મળે.
ચાંદસા કરેલો નિપ્ર ભળે. કૃતાં લાલ સંદિત દોઈ માણુસ મળે.
માણદી મરેલી મળે તે શુદ્ધન સારાં પારસી લેણીમાં,
જમણું દરણું જિતરે, ને જમણુંથી પાછાં ડાર્ઝી જિતરે તે સારાં,
કુંભ,^૧ તેશ્વર,^૨ ચીઅરી, રત્નઅંત ને દરણું;
એતાં લો મળે તો લાલાં જગણું.
કાન કરે કૃતાં, ચીદી આઠી લાય;
ને આયે છીંડ તો આદતાં થણી લાય.
શ્રાવે ચામપ્રયાળે રામમાલદ્વારીષિ માટ્લં કુદ્દે || ૩

અરાધ શુદ્ધન.

દાંડીરંડ પાણીરી મળે. લાલદાંની લાણુની લારી મળે.
ચાદતાં વખતે છોક યાય. સામો લોસો, સેવડો કે ટ્યપડાફુટ કુલાર મળે.
ચાદતાં વખતે કુલદે કાન હણુંબે, નિવાડી આડી જિતરે.
ડાણો કાગડો ઓસે. ડાર્ઝી કે પાછાં ચીઅરી ગોસે.
આટા કુરો ને ધી વડા, છટા કેઢી નાર;
વગર રીસે નિપ્ર મળે, તો નિશે ખૂટે કાળ.
અમાવાસ્યાને રોજ રનજર કામ ઢોય પણ ણદારગામ જતું નહીં.
દ્વારુરો-ચાણી બેશ્વર^૪ કણકળો,^૫ જમણું લાણી^૬ યાય;

તે શુદ્ધને ને ચાદીએ, તો નિશે લુંકુ જણ્ણાય. ૬૧૩

શુદ્ધનનો વહેમ નથી એમ પણ કંદી શકાય છે તે સંબંધમાં વાડેયો
શુદ્ધનથી રાષ્ટ્ર^૭ આગળા,^૮ મનમાં કામ કરવાનો કે જવાનો ઉદ્ઘાસ
આવે તો શુદ્ધનની જરૂર નહીં.

૧ કુણાંદો. ૨ તેશ્વર=હેવયકડી, કાળા રંગની પુંછરી ડથી નાચી કરે છે તે. ૩ ગામ નતાં ગંદેયો ડાણો લુંક તે પણ ગંગળ કરે છે. આવા શુદ્ધને માટે તો ચન્દ્ય છે. ૪ પેણ દોઢામાં બાદુ લાણુંતા મારા લાણુલામાં છે તે લાખ્યા છે. ૫ બેશ્વર=ચીઅરી. ૬ કણકળો=ગોસે. ૭ લાણી=શિયાળનું રોં. ૮ રાષ્ટ્ર=સારું વાડી કે આરીબાદ. ૯ આગળા=સરસ, વધારે સારા.

ગોકૃદે શુકન નહીં।^૧

દ્વાહુરો—શુકન શુભાશુભ જય અથે, હોય સંઘડો કામ;
તથ હમ સુન્યો પુરાનમે, લઙ્ઘન કૃષ્ણાંકો નામ. ૬૧૪
જય રિપુ આથે નગર સત્ત, કંન્યા કાલ વ્યતીત;
તથ સુહૂર્ત અર્દ શુકન પુનિ, ન લખ્યો શાસ કલીત. ૬૧૫

૭૩૬. જ્યોતિભના એ ભાગ છે, ગાણિત અને ફ્લાહેશ. ૧૦

કૃરમખાને^૧ ચશમખોરા, માલખાને^૨ સુસ્તરી;
કૃરમખાને^૩ જમી ઇરંદ, કખજ કર લે મેદી. ૧
કિ કુર્વતિ અહા સર્વે, યદિ કેદો^૪ બૃહર્પતિ.
પડવે ભૂળ ને પાંચમ લરણી, આદમ કૃતિકા, નોમ રોહણી:
દશમે અશ્લેષા સહી, પાંચે જ્વાલામુખી યોગ કલી. ૫ ૩

દ્વાહુરો—જણે માતા તો જીવે નહીં, વસે તો જીડ થાય;
નારી પહેરે ચુકલો, કે બાંધ સમૂલો જાય. ૬૧૬

૧ લંઠ અગર ધાડની ખૂબ પડતાં વારે બડતી વખત. ૨ તેમાં ફ્લાહેશ જાણવામાં લેણીને સ્વાર્થ રહેલો હોખાથી તે જિયે લેકા વધારે ધ્યાન આપે છે. અને તેથી ફ્લાહેશનો વિષય લેકા જાણવા આહે છે. તે સંબંધમાં લેણીમાં જે કાંઈ વાલ્યો કે ડવિતાના ઝપમાં થાલે છે તે દ્વાહાદિ લખ્યા છે.

૩ બાળકનો જન્મ થાય છે લારે વખત લઈ જન્મ ટાળે જે અહુને રાસિમાં હોય તે રાસિમાં મૂકીને જન્મદુંડલી તૈયાર કરવામાં આવે છે. રાસિ બાર છે તેથી કુંડલીના ખાનાં ખાર છે. પહેલું લગ્નશરીર, બીજું દ્રવ્યશુદ્ધન, તૃઠું પરાકમ તથા બાંડક, ચોંસું મા, ઘર તથા પણ, પાંચમસું ખુદ્દિ સંતાન, છું દોગ, રાતુ તથા મોસાળ, સાતમું ક્રી દવા પરેશાગમન, આદાસું આશુધ્ય, નવમું ભાગ્ય તથા ધર્મ, દશમું રાજ તથા પિતા, અગ્નિચારમું લાલ, બારમું અરચ, વધ્ય એવી કુંડલીમાં જર્યાં તે અહું આશ્ચર્ય હોય તે પ્રમાણે માણુસની લંદગીના બનવિાનું ભવિષ્ય કહેવાય છે. ૪ સાતમાં આનામાં શુક હોય, ૫ માતખાતું બીજું તેમાં શરીન હોય, ૬ કરમખાતું એટલે રાનખાનામાં મેગળ હોય, તેવા અહુવાળો પુણ્ય પુર્ણિને જીતી લે તેવો થાય. ૭ જન્મદુંણામાં યેહેં, ચોંસું, સાતમું અને દશમું એ ચારે કેદ્દસ્થાન કહેવાય છે. તેમાંથી એક સ્થાનમાં બૃહર્પતિ પણો હોય તો બીજાન નથી. અહું હોય તો પણ નારી શકે નહીં. ૮ એ પાંચ જ્વાલામુખી યોગમાં ખાળક જન્મે અગર કૃષ્ણ શુભ કામ કર્યું હોય તો, તેના પરિલુલમ સંબંધમાં,

વાવ્યું તો જો નહીં, નીર કુવે^૧ નવ થાય;

નવ જણ્યું તે જોશીઆ, જેશ કેમ જોવાય?

આવણું ધોડી, ભાડું ગાય, મહા મહિને લેસી વિયાય, તો ધણી ભરે
કે જણુનારી જાય.^૨

ચોથ ચૌદશનો^૩ ચોપાયો, હાણું કરે પુનમનો જાયો.

જે હોય રાહુ દશમો, શું કરે વેરી વસમો?

ઝુધું વાસે ને ઝુધું ચાસે, ઝુધું ગામ ન જાશે.

ઝુધે વોળાવી બેટી, તે ક્રી કદી ન બેટી.

૭૪૦. આલડછેટ અંત્યજની જણી, આલણું વૈષણુવ કીધા ધણી, ૧૭

આલડછેટ અંત્યજની જણી, આલણું વૈષણુવ કીધા ધણી.

બારે માસ ભોગવે એ ખેય, ખીજે ધેર આવી ગઈ રહેય.

માને તેને વિધિનિષેધ.

અહણુમાં રોટલા વેંસ અલડાય, પક્વાન અલડાય નહીં.

તલ્યું ને તાવ્યું, વેંકુઠથી આવ્યું.

જગન્નાથજનો પ્રસાદ લેતાં આલડછેટ નહીં.

ઓપધાર્યે મહિરા પીવામાં બાધ નહીં.

રોગ મટાડવા, માંસાદિકના ઓસડનો છોટ નહીં,^૪

વૈષણુવ જણે સર્પણી, આલણું દેખી લડકે;

છાકરાનો બાંધે ટાંગીએં, રખે મુવો અડકે.

વદાજું વહે, ને અણુવદાજું દેશક;

ચામડાના જેડા ને ચામડાની ઓખ.

આલણુની નાત જમે ત્યારે ચામડાથી અલડાય, ધીનાં કુલદાની
આલડછેટ નહીં.

ધી લંગીઆની તાવણું સૌને ખ્યે.^૫

દેવમંહિર ખીજું ચામડું ન લઈ જવાય, દુક્કડ સારંગીને ખાધ નહીં.

૧ એ ચોગમાં કુવો ગાળવા માંબો હોય તો. ૨ ઢોર વિયાય તેનાં સુધૃત્ત.

૩ ચોથ ચૌદશો ખાટદો ભર્યો હોય, ને પુનમને રોજ દીકરો અવતર્યો હોય તો હાતી
કરે જ્યોતિષનો વિધય એવા અગાધ છે કે તેનો કોઈ ભાગ આંહી લખવાને સમાસ
નથી, માટે લોકોમાં ચાલતી કહેવતો જાણી તેટલી લખી છે. ૪ સાંદાના તેલ, કસુરી,
અંખર, જોયંહન આદિનો બાધ ગણુતો નથી. ૫ ધીને વિષણુહેવત ડરાન્યું છે.

શ્રાવકનો ખાખરો,^૧ ને મેશીની પુરી;

તંબોળાની કુંડીમાં, અઢારે વરણુ છુડી.^૨

૭૪૩.—સખી ભૂમ ગોપાલકી, વામે અટક કણા;^૩

જદુ મનમે અટક રહી, વેણી અટક રહા।

૬૧૭

અણુગમતું અપવિત્ર ગણી, ગમતું ગણ્યું પવિત્ર; /

ચુડે ન ગણ્યું હાડકું, જગત વિચાર વિચિત્ર; /

૭૪૧. ભાલોછુ લારમાં, તો વહુ લાજમાં. ૩

ભાલોછુ લારમાં, તો વહુ લાજમાં.^૪

આંધળા સસરાની લાજ કોણુ કહાડે?

નક્ષટ સસરો ને નિર્વજ વહુ, આવો સસરા કહાણી કહુ.

૭૪૨. દોઈ ધર રાખે તેવો છે. ૮

દોઈ ધર રાખે તેવો છે.

રોતો જય, ભારતો જય, ને ધર રાખતો જય.

કાલો થઈકાંચળામાં હાથ ધાલે. દેખાય છે ગાંડો, પણ હૈયાનો સાંજો.

આંધે આંધળો, પણ ગાંડે પુરો. બેલીથઈ ધૂટે, ને ગામ બધું લૂટે.

રોતો જય ને અણુચી^૫ કરતો જય. બેદો થઈ ધર રાખે.

૭૪૩. અશીખુના બંધાણીએ અશીખુનાં વખાણુ કરી આય છે અને

પોતાને સુખ શામાં છે તે ખતાવવને હોકાતાં વાક્યો. ૮

• અમલ^૬ ખાંચો હાકરાં, ભાતા થાંચો મહિં;

પુરણુહારા પુરશો, જખ ભારે જેમલ.

બઠ પીપલકી છંધ્ય, ઓાર સંગત બહુકી;

દેષી કસુંચા કાહાડ, ઓાર સુઢી ચણુંકી.

બાખડી લોંસકા દૂધ, શકરમે ઘાલનાં;

ઇતા દેવે કિરીંર, કણુ નહી ઘાલનાં.

પહેલું સુખ તે અશીખુ આવે;^૭ બીજું સુખ તે ખાવું ભાવે;

ત્રીજું સુખ તે ઉતરે આડો; ચોયું સુખ પડે વાડો.

૧ ખાખરો એથે દોઈલી શોકને સુકી કણણ કેરલી. ૨ કણોશુનો પલાણને પાનપર લગાવવા તૈયાર રાખે તે તંબોળાની કુંડીમાં પાણી ગમે તે જલના તંબોળાનું હોય. ૩ મર્યાદા રાખીએ તો આપણી મર્યાદા રહે. ૪ આણુચી એથે રમત રમતના ધારા પ્રમાણે નહી ચાલતાં પોતાનો હાવ ખરો છે કઢી કળયા કરવા તે. આણુચી=યવણાર પ્રમાણે ચાલે નહી ને વાંદુ (ચાસસ) પોતાનું. ૫ આણુચી. ૬ આવે=કેર ચઢે.

દ્વાહુરો—અમલ ન પીયો ઢાકરાં, સુકાઈ થારો સલ;
માણું તો મળશે નહીં, એમ કહે જેમહસ. ૬૧૬

૭૪૪. બંદા પોહેળા ને શેરી સાંકડી. ૬

બંદા પોહેળા ને શેરી સાંકડી.^૧ ગોકુળમાં કાહાન માહાલે, તેમ માહાલે,
ધાંયનની ડાથળામાં સનાઈઓ^૨ માહાલે તેમ માહાલે.

છાપરે ચહુડીને ઘેડા છે. આસ સામું જોઇ ગયા છે.

કુલે પાતીઓ લગાડે છે. આસમાનને ને તેને હુવે એ તસુનું છેડું રહ્યું છે.
જમ્મીન ઉપર પગ માંડતો નથી.^૩ ગધેડી પુલેકું ચડી છે.

૭૪૫. ધર્મનાં મૂળ ઉંડાં છે. ૬

ધર્મનાં મૂળ ઉંડાં છે.^૪ અધિકસ્ય અધિક ફૂલમ.

ધર્મ તરે ને તારે, પાપ ખુડે ને ખુડાડે.

ધર્મનાં કામ ક્રીધાં જ લલાં.^૫

ધર્મનો દ્રોહ કરે તે કયાંહે ન ટુરે.

ખા ગયા, ખીલા ગયા, સાથ લે ગયા, રખ ગયા, જખ માર ગયા.
પુષ્યે પાપ ફૂલાય

દ્વાહુરો—ધર્મ ધટતે ધન ધટે, ધન ધટે મન ધરી જય

મન ધટે મહિમા ધટે, ધટત ધટત ધટ જય. ૬૨૦

ચોપાઈ—પાંચકાસનો હોય ગ્રવાસ, લાતું દ્યો છો કરી તપાસ;

આ તો છેડું જલું ધણું, ખાંધો લાતું પરલવ તણું. ૬૨૧

૭૪૬. દેવળનો ધંટ જે આવે તે વગાડે. ૭

દેવળનો ધંટ જે આવે તે વગાડે.

વીસામાનો વડ જે આવે તે બેસે,

વેશ્યાનો ખાટલો જે આવે તે શુંકી ભરે.

દારીનો ચોતરો જે આવે તે બેસે.

ચોરાનું બેસણું, કોઈને ના કહેવાય નહીં.

૧ ને માણુસ સાંદે દેખી કુલાય છે ને મનમાં મલકાઈ લય છે તે વખતે તેનું વર્તનાં થાય છે તે સંબંધે. ૨ સનાઈઓ=અસ્કો. ૩ અધર ચાલે છે. ૪ કુલેદુંનાયોડા. ૫ તે ધર્મ જેમ વધારે કરે તેનાં કૃળ અધિક, અધિક ખાવાતું કૃળ અલર્ણું; અધિક દોષતરું કૃળ દીકર; કોઈ પણ અધિકમાં સુખ હોય તો ધર્મની અધિકતામાં સુખ છે. ૬ સારાં કામ ક્રીધાં જ લલાં, આમ પણ કહેવાય છે.

ગામની શુદ્ધી, ને સીમાડાની રાયણુ. ^૧

ધર્મશાળાનો ખાંડણીઓ.

૭૪૭. ઊજજડ ગામની જમે શી લરવી ? ૩

ઊજજડ ગામની જમે શી લરવી ?

ઉધાડે બારણે ધાડ નહીં, ને ઊજજડ ગામે રાડ નહીં.

ધણી વગર શાણુગાર શા ? ^૨

૭૪૮. જગે કોણુ ? ૪

દાહુરા

પ્રક્રિ—નિદ્રા નાવે ત્રણ જણું, કહો સખી તે કીયાં ?

ઉત્તર—નિર્ધનિયાં ને ખણું જણું, જેપર ખટકે વેર ધણું. ૬૨૨

પ્રક્રિ—નિદ્રા નાવે ત્રણ જણું, કહો સખી તે કીયાં ?

ઉત્તર—જપિયાં, તપિયાં, સારસાં, ચકવી રેન પીયા. ૬૨૩

ચાતક, ચકવા, ચતુર નર, નિશદિન રહે ઉદાસ;

ખર, ધુવડ, ને ભૂર્ખ નર, સુએ સુવે નિજ બાસ. ૬૨૪

ચોપાઈ—જગે જે ઢોધ ધનતો ધણી, જગે જેને ચિંતા ધણી,

જગે રાત અંધારી ચોર, જગે ધન વરસંતે મેર;

જગે દીકરીઓનો બાપ, જગે જેના ધરમાં સાપ. ૬૨૫

૭૪૯. જુવાની વિધે. ૪

જુવાની હિવાની છે. જુવાની ચાર હિવસનું ચટકું છે.

જુવાની જળવી તેના મનઘો સુધયો.

ગઢા પચીસીમાં^૩ જે ઢેકાણે રલ્યો તે રલ્યો, નહીં તો ગયો.

૭૫૦ જુવાની જવાથી પરિતાપ. ૬

દાહુરા—જેણન જતાં ત્રણ ગયાં, કહો સખી તે કીયાં ?

કાજળા, કંચુભો ને કાંસકી, એ અંગથી દૂર થયા. ૬૨૬

જટીયા જુવાની ગઢ, ગઢ ચટકતી ચાલ;

જન્યાં અંષેડો વાળતાં, લાં પડી ગઢ ટાલ. ૬૨૭

જેણન જરા તે કુતરી, જમરા લોટી જણુ;

આવ્યો એની હડુંટે, બચે ન તેના પ્રાણ. ૬૨૮

૧ જે આવે તે છુડે. ૨ જીને માણે. ૩ પેદર વર્ષની છુમરથી ચાલીશ વર્ષ સુધીનાં પચીશ વર્ષ “ગઢા પચીશી” ગણ્યાય છે. એટલા વર્ષમાં મનતું, સ્થિતિનું અને રીતભાતરું જે બંધારણ થયું તે પ્રમાણે છુમર પર્યેત રહે છે.

ગોલણુ કહે ધરડાં થયાં, નંગે ભાગ્યાં જોર;	
ખણ્ણએ બરછીવા ટેકતાં, નળીએ હતી નકાર.	૬૨૬
સદા ન જેખન સ્થિર રહે, સદા ન લક્ષ્મી નેહ;	
જેખન ચલ સંસાર ચલ, ચલ વૈભવ ચલ દેહ.	૬૩૦

સોરઠા—જે હિ હતા જુવાન, તોરા ^૧ કરતા નાણું દેઈ;	
એ પિંડ ને એ ગ્રાણુ, ઘોલાવ્યા ઘાલે નહીં.	૬૩૧
નળીએ હતી નકાર, ઘોલાવતો ^૨ બરડા ધણુઃ	
રહ્યું ન નંગે જોર, જતાં દીધાં જેઠે.	૬૩૨
ધરડપણ વશમી વાડ, જુવાનીમાં જાણી નહીં;	
એના શા જીચાટ, સાચું સોરઠીએ લણે.	૬૩૩
જુવાનીનાં જોર, અત્યારે અળગાં થયાં;	
ન મળે મન નકાર, સાચું સોરઠીએ લણે.	૬૩૪

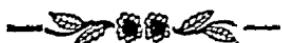
૭૫૧. અદોણરીયાથી સ્નેહ કરવા વિષે. ૩

વિવાહ, બ્યવહાર, વેર, ગ્રીત બરાણરીયાથી કરીએ.

બરાણરીયાંસે ઝીજુચે, બ્યાહ, એર એર ગ્રીત.

સાખી—ભાયડી પરણે સારા ધરતી, લેવા સારો કાવો;
ધણી સામી આંખો કાઢે, પછી કરવો પસ્તાવો.

૬૩૫

અક્ષરવાર કહેવતો, વાક્યો ને સાખીઓ

દેશભાગભાગભાગ

વિષયના મથાળાંવાર કહેવતોમાં જે કહેવતો, વાક્યો
ને સાખીઓ આવી શકી નહીં તે

ચ્ય

અક્તે કાંલું તે આગળ સુજરે આવે.^૧

સાખી—અકર જનાં મકર જનાં, જનાં હિંદુસ્તાન;
તીન જનેકા સંગ ન કીજે, લંગડ, ખુચડ, કાના.

૧ અજ્ઞલ બહેર મારી ગઈ. ૨ ટોઈ દિશા સુઝતી નથી.

૩ દિણમૂફ થએ ગયો છે.

અજ્ઞલભાજ્ઞથી અદ્વાત કરવી નહીં.

અખતર ડાલાએ ઉહાપણુ કર્યુ, કે હીંગના કુદ્ધામાં ધી ભર્યું.

અખ્યાનો ડેણો.^૨

અગીચારશને ધેર ખારસ પરોણી.

અગ્રે અગ્રે વિપ્ર, જટાગો તે જેળી,

અને વચ્ચેનો કંદ, તે ઓરેગે નંદ.

અભિને ઊધાઈ અડે નહીં.

અન્જણયામાં વસે તે અચ્યાનક ખસે.

અન્જણયાનો ગુનહો માઝ. ૨ અન્જણયાનો દોષ નહીં રે ગુસાઈઓ.

અહુપદો આંદુણ વહાણ બાળો, બોળો વાણીઓ ઓછું તોળો.

અદળક દળ્યા, ને દળદર દળ્યા.

અણુસમજુ તે આડો વહે.

અણુસમજુ ઢોર, લેવા મેઝલ્યો કાકડી, ને લાંબ્યો ઘોર.

૧ અક્તે=રન, અણુનો; કામથી વિરામ પામલનો દિવસ; અનક્યાય. ૨ અખાલગતે ક્રેદી કાવ્યમાં નહીં સમજય તેવી બાધતને વિરેદ્ધ સમજવળા ડેણો કરે છે.

૩ એક શેરસીનો સાંઠો આલાણુ તથા જેળી ભાગી લાચા, તેમને વહેચણુમાં વાંધા પહુલાથી વાણિયાને પંચાત સૌંખી. લારે વાણિયે સાંઠાની વહેચણુ કરી કે, “અગ્રે અગ્રે-સૌંખી પહેલો પુંછડા તરફનો તે વિભનો, થડીઆના ભાગને સુણીયાં વળુંનાં તે ભાગને જથ્યાલો ડેરવી જેળને આયો ને પૂંછડી તથા મૂળ વચ્ચેની ગાંદળો તે વાણિયે વહેચણુની મેહેનત બદલ પોતે રાખી, તેની આ કહેવત. “વચ્ચેનો કંદ (ગાંદલી) તે આરેગે નંદ” (વાણિયો).

અણુનો ચૂક્કોએ સો વરસ છે. ૧

અતિ લંબા બેવડુર.

અલારે વાયરે વસતો છે. ૨. અતારે દી ઉડે છે. ૨

અથરે માણસ અથડાઈ પડે. ૩

અદેખાને બેવડો બળપો. ૪

અદ્ધર અદ્ધર વાત કરે છે. ૫

અન જવાડે ને અન મારે. અનંદાટને ચોટ નહીં. ૬

અન તેંતું પુષ્ય, રંધનારાને ધુંવાડો.

અન આહારે, ને ધી બ્વવદુરે. ૭

અનાથો આખલો, ને હોળી ઘેલી નાર. ૮

અપના નામે ખોયા, પરખને વાલેકા કયા શુન્ધા ?

અપના મૃહુ બાંકા, ઉસે આપનેકો કયા કસુર ?

અણુનો લાઈ ટણુ.

અમથાભાઈ કરમના આગળા, તે પેહેલા પરણ્યા

અમરવેલને પાન નહીં.

અમીના ઓડકાર આવે નહીં. ૯

અમી સૌના દિલમાં રમી (ગમી).

અમીરાત જય, પણુ એ. ૧૦ જય નહીં.

અમીરાતમાંથી હાથ જ કહાડતો નથી. ૧૧

અમૃત પીતાં કોઈ ધરાય નહીં.

અરે ખીણી રાતી પકાવ, ઢીકરી પુટ ગઈ તાલીઅં બળવ. ૧૨

અલ્દા એક બદામ. ૧૩

1 Threatened folks live long. 2 એટલે અલારે લાં જવામાં લાભ નથી. ૩ અસ્થિરોનો અપત્રંશ છે. અથરો=ચાકળો, અસ્થિર; ઉતાવળો. ૪ પોતાથી કાંઈ સાંચ થઈ શકે નહીં, ને ખીજનું સાંચ દેખી ખમાય નહીં. ૫ મોધમ અગર ન સમજય તેવી રીતે અગર આધાર વળર વાત કરે છે. ૬ ચોટ=નજર લાગલાનો વહેમ છે તે અનંદાટ નહીં. ૭ અત્ર આહાર પ્રમાણે અપાય, પણુ ધી તો કસુકસચ્છી અપાય. ૮ ખને સરખાં કોઈના કલ્યાંમાં ન રહે. અનાથો=નાથ નાકમાં ધાલ્યા વગરનો. ૯ માણસ ધરાય લારે ઓડકાર આવે; તે અમીથી કોઈ ધરાય નહીં. ૧૦ અમીરાતમાં સાંચ ખાલવાની, સાંચ વાંચવાની એવ પરી હોય તે જય નહીં. જો=ખુશખો, સ્વભાવ. ૧૧ ખાહુ પતરાજ કરે છે. ૧૨ ઢીકરી કલારી કરવાની માટીની ઢીખ. ૧૩ કેમાં કરી. અક્ષલ કે ખોણી નહીં, તેને લાગુ છે.

અલ્લાહ માલુમ એલ કીદર ચલતા હે ?^૧

અલ્લાહ નામ પર કુગર ચાલે, રામ નામે પત્થર તરે.

અલેલ ટપુ.^૨

અવલ ખીશ બાદ દરવેશ.

અવસર ચુક્કા મેહુલા, પાણી વગરનાં વેવલાં.

અઘળી ગંગા વહી.

અવાસ બણી ગયા ને કોયલા રહી ગયા.

અસુર થયું ને રાત રહ્યા.^૩

અસુરા આવ્યા પરોણું, રાત રહે પાછા ન જાય.

અગળી નહીં છાયા હેહથી.

આ

આક,^૪ દુંધણુ, ને જવનું અન, છોડ બાપ હલ્યાં,

છાપરું ચુંબે ને નાર કુલારન, એ પાંચે પાપ મહ્યાં.^૫

આકાશને કાંઈ થાંભલે છે ?^૬

આકાશને હવે એ તસુ છેઠું છે.^૭

આખદો આંકડો એટલે બધે મોકણું.^૮

આજો દહાડો નાગો ફરે, ને નાહાતી વખત કાછડો વાળે.

આગળથી ગાં— ધોધ ને પાછળથી હુંઘો.

આગળી ફુલામણું સારી, પણ પાછલી ફુલામણું લુંઠી.^૯

આગળથી ચોખવટ સારી, કે પછી વાંધો પડે નહીં.

આજો^{૧૦} આજે જોરાખ જાગે.

૧ એખખરસે લાણુ. ૨ વધારાનો=અડકહુડીઓ, ઉપરજીવી વાત કરનાર.

૩ ન્યાં ધરખાર છોડી નોકરી કે ધંધા માટે રહેવું પડે તે સ્થળને માટે જોલાય છે.

૪ આક=આકડાંઠું. છોડ બાપને હલ્યાં, તે કામ કરવા હે નહીં. ૫ આંગણે કુનો ને નાર

કુલારન, એમ પણ જોલાય છે. ૬ સસને આધારે રહું છે. ૭ એટલું અભિમાન

આવ્યું છે. ૮ શાયને વાછડો આવે લારે વાળિયા, બાળણું તેને ખાસી નહીં કરતાં મોકલો.

મુકે છે લારે તેના પાછલા પગના યાપામાં ત્રિશૂલ દોઢાંતું છિંઠું કરી ડામ હે છે તે

“આંકડો” કહેવાય છે, ને તે મહાનનીઓ. સાંઠ કહેવાય છે. ગમે લાં તે છુટો ફરે, ચરે,

તેને કોધ, કામ કરવામાં જેઠે નહીં એવો ચાલ પણો છે. હાલમાં મહાનનીઓ આખલા

કરવાનો ચાલ કુમતી થયો છે. ૯ કાંઈ કામ કરવામાં આગળથી અડચણો. જોઈને તેના

અથવા વ્યવહારમાં ભવિષ્યનો વિચાર કરી કામ કર્યો હોય તો સારાં, પણ પાછળથી

અડચણું પડે ને કામ બગડે તે જોંઠું. અવસ્થામાં ફુખ પડે તે જોંઠું. ૧૦ કાલની

વાત કાલ, આગળ ઊપર બને તે ખડે.

આગે આગ મળો, ત્યારે અડકો થાય.^૧

આજકાલનો કીડો, તે ડાખાપણમાં હુલી ગયો.^૨

આજ ઈંદ્રાં, કાલ ક્રિયાં, ને પરમ દહાડે પરદેશ.

આજો^૩ જેનો પડતો હોય તેનો પડે.

આટા^૪ ખુટ્યા છે.

આટામાં લુણુ સમાય, લુણુમાં આટો સમાય નહીં.

આગ્રા મ્હો^૫ ઉપર ઉડે છે.

આટા ઢીલા,^૬ ને બંદા નરમ અથવા અણુકસણી.

આડે લાકડે આડો વહાડ. આડે માણે^૭ ભરવું.

આડે લાકડે આડો વહે, ને આડો વચ્ચે ગામને છેઢ.^૮

આડતને ને અધીરતે બને નહીં.

આડીએં નહીં, બલીએં નહીં, લ્યો ખીણી ખાટ.^૯

આણુ રામની દીધી છે.^{૧૦} આણુ રાજની ફરી ગઈ.^{૧૧}

આ તો રામખાણુ છે, સિદ્ધ ઉપાય છે.

આથર^{૧૨} બદલ્યા, પણ ગઘેડા તેના તે છે.

આદમના આદમી, ને મતુનાં મતુષ્ય, દુના દાનવ.

આદમજુ ગયા તે ગઘેડા વસાવી લાવ્યા.

આદો ભવાતી.^{૧૩}

આપકા સો સાપકા, દુસરે સાલે દ્વાસપુરીએ.

આપળું તે હા હા, ખીજતું તે હી હી.

આપળું ક્યાં દુકાન માંડી બેડા છીએ, કે ચણું આપીએ?

આપળું કામને એક ધરી મૂકીએ, કામ આપળુને આણો દ્વિવસ ભૂકે.

૧ કોધીએ કોધી મળે લારે મહાભારત કળ્યો થાય. ૨ ધરડાયો કરે છે.

૩ આણો=મતાય, મભા; છાપ. ૪ પૈસા જતા રહ્યા છે. ૫ મહેઠુ લેવાઈ ગયું છે.

૬ તેમાં રોષલી બગરી. ૭ આડે માણે ભરવું. માણું=દાણું ભરવાતું માય. તે સીધું

રાખીને ભરે લારે દાણું સમાય; ઉંધે માણે ભરે માણુના તળા ઉપર રહી શકે તેંદ્ખા

દાણા આવે ને માણું ગોળ નળા જેવું હોય તે આડું રાખીને ભરે લારે એક દાણું રહે

નહીં એટલે “આડે માણે ભરવું” મતલણ કાંઈ. ભરાયજ નહીં. ૮ ગામને છેડું=ગામને

છેડ. Desperate cuts have desperate cures. ૯ ધસ, ઉપળું કે પાયા નહીં

ને લ્યો ખીણી ખાટ. આડીએં=બલી એ ઉપળાં ને ધસ; ૧૦ આણુ=સમ. ૧૧ ગાડીએ

ણડા. ૧૨ આથર=ગુણુ નાખતાં પહેલાં ગઘેડા ઉપર ને નાંખવામાં આવે છે તે.

આથર=કુગડાં. ૧૩ હીજડા.

આપતો ગાજે ને કેતો લાજે.

આપસેં આઈ સો હુલાલ.

આપતાં બે નહીં ને ભાગતાં મળેં નહીં.

આપું ને તાખું બેસી રહેતું નથી.

આપે તે સુંવાળો, માગે તે કાખનો મોવાળો.

આપે તેને દીકરા આપે, ન આપે તેના સુણગા લેછલે.^૧

આફરો ચખો છે તે વાત કરશે ત્યારે જિતરશે.

આફરડી બાઈ.^૨

આઅરૂના કાંકરા, ને ફુજેતીના ફુળકા.

આઇતમાં જ્યાફુત શી?

આલને આણી નહીં, ને આલણુનો ડાઈ ધણી નહીં.

આલને આણી નહીં, ને વેશ્યાનો ડાઈ ધણી નહીં.

આ ભવ મીઠા, તો પરભવ ડાણે દીઠા.^૩

આલને જમાન એક કરવી.^૪

આલે આપા ને ધરતીએ જીલ્યાં.

આર વગર ચીંથરું અક્કડ રહે નહીં.^૫

આવડે નહીં, બાકલે નહીં ને ભાપા મને ડેણું.

આવતી વહુ ને ઘેસતો રાની, પહેલી રાખે શરમ, પછી ઝૂકે માન.^૬

આવવાતી ચાર દિશા, ને જવાતી ખારે વાટ.

આવરદા કાંઈ તાતણો નથી કે તોડી નંખાય.

આવી ધાટડીએ, ને જાય ઢાટડીએ.

આવ જાવ કે સરસર થાએ.

આવી ત્યારે લક્ષ્મી, ને ગઈ ત્યારે ખલા.

આવરે વહાલી વાતડી કહું, આ સુધાને હું પાંચમી વહુ.^૭

આહાર મારે કે લાર મારે.^૮

૧ પોતાની મેળે, સદુનજાં ચાવે તે હુલાલ. ૨ વરસે લરે વાડમાંએ વરસે ને ખારા દર્શિયામાં પણ વરસે. ૩ પોતાની મેળે ગમે તે વાતમાં હૃદી પડે. ૪ એવો મેટા કણ્ણો કરવો, આગર મહાભારત દ્વારા કરવો. ૫ આર=ચોખા કિ ધર્દના સેઠણી રણ સુગરાને અડાવે છે તે. ૬ માન=મર્યાદા. ૭ વહુનો મીનજ મરડવા વરે કુંઠું. લારે સાંભળ મારા નખલા વર, આ મારે તમારું સાતમું ધર, એવો જીવો જવાણ દીધાપી વર શાંત થયો. ૮ Excessive food or burden may be the cause of death.

આણું સમાય, પણ ગણું ન ખમાય ૧

આણું આઠલે ને ધાલ્યું કાઠલે.

આવો રે દેડો ને મેદો પોડો.

આસમાનના તારા જિતારવા.૨

આસમાન જમીનનો તક્કવત છે.

૪

દુજાતકી લહેજત કુંઠ ઓર હે.

દુસીમકી ક્રિસમ પેહેચાનનાં બડી ખાત હે.

દુંદ્રિયો અતી તેણે સર્વ અત્યું.

દુધરકી જધર, ને જધરકી દુધર.૩

દુસી ગયોતો ઉપળે, સખીના કહે જાગતી'તી;

કઢારમાં કથરોટ આપી, એ પણ ડહાડી ભાગતી'તી.

દુષ્કર્ણે આસાન નમુદ અંવલ, વલે જિદ્દતાવ મુશ્કલ હે:

૫

દુગતા જાડનું પાંદુ ચીકણું. દુગમણી ખુમ પડે ને આથમળ્ણી ધાય.

દુષ્ટયું ધાન પેટમાં રહે નહીં.

દુષીણી ખાય, તેનો વંશ વધે નહીં.

દુજડ એડે ટોલ વાગે.૪

દુંચે આલ ને નિચે ધરતી.૫

દુંટ લંઘા, તો પુંછ કુંકા.૬

દુંટ મૂકે આકડો, બકરી મૂકે કાકડો.

દુંટ મરે ત્યારે મારવાડ સામું જુઓ.

દુંટના દુંટ ગળી જવા. દુંટનો હોઠ લટકે પણ નટકે નહીં.

દુષ્યા નહીં ત્યાં સુધી સારા, દુષ્યા એઠલે જાસ્યા રહે નહીં.૮

દુંદંણે ભાગ ચોર ચાલે.

દુણું રહે ત્યાં સુધી કુણું.૧૦

૧. આણું નાણું, છોકરે તથા સાંચ સંગું કે બિત્ર આભ્યાસમાય, પણ ગયા અદ્યલે દુઃખ લાગે. ૨ ધણેણ ક્ષેત્ર કરવો. ૩ વાતો કરવી. ૪ હેતમીત કરવી તે સહેલું છે, પણ તે નિભાવવી કરીએ છે. ૫ એહુ=એઠે ગામ અગર ગામનો દીણા. ૬ ખીને આધાર નહીં. ૭ એઠલે ખરોખર સરણું ને સરણું. ૮ કોધ એડ નહીં લાં સુધી સારા, ૯ ને ભાગે માણુસ કે ઢોર ચાલે નહીં તેવો. ૧૦ પેઠ કે કમલત માણુસ.

ઉત્તર્યું ધાંડી,^૧ એટલે થયું માટી.
 ઉતાર^૨ આખા ગામનો છે.
 ઉતરી પડતાં વાર લાગતી નથી.
 ઉતર્યી મહી તારે પહોંચા સહી.
 ઉત્તમને કુંકારે, ને અધમને ખાસડે મેત.
 ઉંદર કુંકતો જાય ને કરડતો જાય.
 ઉંદર ભીલાડીને મેળ આવે, તેણ ધરધણીને સુખ આવે નહોં.
 ઉદ્માતની ઉજણી, એક ઉછાળે ધૂળ ને એક ઉછાળે પાણી.
 ઉરનિમિત્ત બહુકૃતવેપા.
 ઉધાર વગર લાલ નહીં, ને મરણ વગર ડાલ નહીં.
 ઉધળી^૩ બાપડી ને જલણી ગાડી. (અરોઅર.)
 ઉધા પાટા બંધાવવા.^૪
 ઉધા ધૂઠનો ચણુનાર કડીશો.
 ઉંધું એલ્યે કાંઈ દહાડો વળે છે ?
 ઉલરો રહુડે ત્યારે પાણી છાંધું.^૫
 ઉલો સાંઠો સો મણુ ભાર જીલે. (અથવા ખમે.)
 ઉલો રળે તે એડા સારુ, ને સુખ રળે તે સખી સારુ.
 ઉલેચે અંધારે ન જાય.
 ઉંહુનું ઝાસડ નહીં.

એ

એ પાણીએ મગ ચડવાના નથી.
 એ પાણીએ મગ ચડે તે પાણીએ ચડાવવા.
 એ વર કલવો ખાનાર નથી.^૬
 એક કાનેથી ચાર ડાને.
 એક જોળો સમુદ્ર ન જીદેચાખ.
 એક હેઢને હળર હેઢ.^૭
 એકડો નીકળો ગયો; એકડો અમદાવાદ ગયો.^૮

૧ ધાંડી=ગળનો ઉપરનો ભાગ. ૨ ઉતાર=ભૂત પલીતને માણ રસ્તામાં ભૂકાય છે તે અત. ૩ ઉધળી=પોતાના ધણીને મૂકીને જનારી. ૪ અવર્ણું સમજાવલું. ૫ સામા માણસને હોથ રહુડે લારે આપણે શાંત થતું. ૬ એ વર પરણશે નહીં. કલવો=વર પરણવા આવે લારે સાસરીઓં કાંચા પરણાવશે એવો અર્થસૂચક શુકુનું ખાવાનું. ૭ હેઢ=ધિકાર. ૮ ભાઈ નિર્માલ્ય દર્દી.

એક ધર તો ડાઢથુ પણુ પરદરે.૧

એક શુન્દો ખુદા પણુ માદુ કરે.

એક દસતું ને બીજુ દાઢુ.૨

એક દાઢ લેના હુસરે દાઢ હેના.

એક ધરીની નફાઈ, ચારે દીનની બાદદાઢી.

એક દાયે કરું, બીજે દાયે બોગવતું.

એક દીકરો દીકરામાં નરી, તે જો રૂપીઆ મુખમાં નદો.

એક લાકુરીએ હાંકનું.૩

એકડા કરવા.૪

એકનો પણો, બીજનો ધર્મ. ધર્મ હારે તે ધન ખાય.

એક રામ ને સહસ નાગ,

એક આવત, હુસરી નાવત, તીસરીંદું નરી વારા;

ગોપીએ લતું કડાન ભેદત, લું કુવેંગે બીજારા.

એકલાકુરોકલનો અસ્ત્ર બેલી.

એકલાપણા સૌનો ગોટા.

એ તો એનામાં વાંધળો લીત થયો છે.૫

એના પેટમાં કાતર છે. એના પેટમાં પાળા છે.

એને મુતરે દીવેં બળે. (એવેં સત્તાવાન છે.)

એ તો ખાસગાને તોલે છે.

એવા ભળ્યાં સગલાં, કે નેમ મચ્છને સાગવે બગલાં.

એવી બોળી ક્રાણુ હોય કે પારકા ધણી પાછળ ચૂડો બાંગે.

એવી આખુ ગોળી કે ન હેઠે દીવાળી કે હોળી.

એનું બોળું ક્રાણુ હોય કે ધેંસમાં ધી નાણે.

એવા ગોકળાઓ ગાંડો નથી કે દીવાળાને દખાડે ધેંસ ખાય.

એવો દાય ચીપટીમાં નથી આગયો.૬

એસા ભક્ત નીકા, કે ખાદે લગાવે ટીકા.

એહેસાનકા બદલા ન ચહાવે સોણી સર્વ્યા બડા.

એવા મારો મારો કે ધોકા લઈ થાય સામો.

૧ પારકા પોતાનાનો કોદ જણાવયો. દાકુણુ પણુ પોતાના જણી અસુક ધરને કનડતી નથી. ૨ One man's meat is another's poison. ૩ વિચાર કર્યો વગર વાંઝો. મીઠી હુકમત ચલાનવી. ૪ સહીએ કી એકમત થવું. ૫ એટસે અતિશે મોહુ પ્રાર્થ્યો છે. ૬ એટસે ફળાણુમાં નથી આચ્યા.

શ્રી:

એાકું ધાન, સામું જેવાય નહીં.

એાખામાં^૧ ચેસવું નહીં કે તે બોખ્ખા થધએ.

એાછે બળે વધુ રીસ.

એાખું આવવા હેવું નહીં, તે એંકું કહેવું નહીં.

એટલો વાખ્યો બાપનો.

એંકું જોઈવરો કરીએ માર ન પડે, તેમ એંકાંચ જોઈ વરો કરવો નહીં.

એઠે એઠે રહી, ધા કરવો.

એંક જિમરેઠના ભાડા કુવા, દીકરી હે તેનાં માણાપ મુચાં.

એઠે અચકાઈ જવાય, વિચારી પગ ન ભરાય તો,

એઠાથની^૨ હુંક રહે. એથ કામ લાગે.

એઠાણું^૩ ને તરકાઈ.

એઠે હિન કહાંસે કે મીઅંક પાંજીમે જુતીઅં^૪ ?

એઠારમાયાં ને વેરવાયાં.

એઠારી આવ ને અડીશ નહીં.

એઠાલમાં દીકરો આપ્યો છે, હવે ક્રીંદ હુંદું ફરાય નહીં.^૫

એઠાણાંસણું ધણુંએ કર્યાં, પણ અર્થે સર્યોં નહીં.

એઠાણભીતો સિપાઈ એ ધજા વધારે મારે.

એઠાણીક ગંગા, પછી પાપ કેમ રહે ?

એઠાસડ ગજ્યું હોય નહીં.

એઠાસડ અનેક કરો, ધાર્યું ધણીનું થાય.

અં, એં

અંગે અંગ ઢીલાં થયાં, હવે શું દાળદર હુંકે તેમ છે ?

અંધારે ખાય, પણ કેળીએ નાકમાં ન જાય.

અંધારે ખાય, પણ જીળ ગજ્યો લાગે.

૧ હાંત ખાય થાય કે પડી જાય. એઠો=વસભી જગ્યા. ૨ એંકું=આરારે. એઠે ધણે ડેકાણે જમણવાર હોય તો માણસ ભાગે પડી બોડાં આવે તો માણ થોડો વને. ૩ મેણા વરો કર્યો હોય તેનો દાખલો. ૪ એથ=વસદો, આશય; પગ. ૫ એઠીએ ધાણાણ તર્ક જેવા. ૬ મીઅંએ ખીખીને કણું, ‘જુતી જુતીસેં સીર તોડ ડાંબંગા.’ ત્યારે ખીખી કરે છે, ‘એઠો હિન કહાંસે કે મીઅંક પાંજીમે જુતીઅં^૭ ?’ ૭ કરે નારાયણું કે ગઢની ગાડે થને. ૮ કરાર પાળવાની લમીનંધારી, ખોલ્લ.

અંધારે દોડે તે ચુકે ખગલી ઘોડે. ૧

અંધેકું હાર ચલી, જ્યય જ્યય દાતાર. ૨

અંધારી રત્ને ભગ કણા. ૩

આંકેલ સાંઠો છે. ૪

આંકો ગજનો આવી રહ્યો છે.

આંખ છે કે ફાંકાં? ૫

આંખ ઉઠી ખમાય, પણ ફૂટી ન ખમાય.

આંખ દેખાડવી. ૬

આંખની ઝડી ને કલેજની ઢાર. ૭

આંજે આવતું. ૮

આંખમાં ધૂળ નાંખવી. છક્કો પંજે રમવો. છક્કડ ખવરાવવી. ૯

આંખ ફૂટે તે વેઠાય પણ ધર પુટદું વેઠાય નહીં.

આંખતું આજણું ગાલે ધરયું.

આંખડે અંધે, નામ શેખ રોશન.

આંખમાં અમી તેને દુનીઓં સમી.

આંજે અંધાપો આવી ગયો છે. ૧૦

આંગણે કુવો ને વહુ બિછાંછનોં.

આંગણું એદી નાંખ્યું. ૧૧

આંગણે આવવા દીખા જેવો નથી.

આંગળોએ દીકરો, માની આંગળી વળગીને જાય. ૧૨

આંગળી સુજીને કાંઈ થાંબદો થાય નહીં.

આંગળી ક્રાઈ ખતાલી શકે તેવું નથી. ૧૩

આંગળી કરી આધા રહ્યા. ૧૪

આંગળના વેડા ઉપર ગણ્યાય તેટલું. ૧૫

આંટીએ આવે એટલા બધા લેગા થયા છે.

- ૧ ખગલી ઘોડે=પગ બંગે એટલે બગલમાં ઘાડી લે. ૨ છોકરાની ઘેર ખેગી થાય લારે પ્રમાણું નહીં તેવી વાત. ૩ When candles are out, all cats are grey. ૪ એ સંધારમાં પાન ૨૩૪ મે લખ્યું છે. આંકેલ સાંઠો અંધે ચેરવાને છેટા ક્રે. ૫ કાંઈ જેતો જ નથી. ૬ ઝાણાણ રાખવો અથવા ધીક ધંતાવવી. ૭ એવો બહાલો. ૮ એટલે બોણાની નજરમાં ખુચ્ચલું. ૯ છેતરલું. ૧૦ ખહ અભિમાનમાં છંદાઈંગયો છે. ૧૧ ઉધરાણી પૈસાની કે કામની કરી કરીને કાયર કર્યો. ૧૨ માનાતરે જય લારે. ૧૩ કોઈ છેરાશકે કે ડરાલી શકે તેવું નથી. ૧૪ કણાએ સણેગાવી દૂર રહ્યા. ૧૫ વાટકરીનું શીરામંણ.

આંધળોલીંત થઈ ગયો છે.^૧

આંધળાની આંધ.^૨

આંધળાની લાકડી.

આંધળા વાડ કરે, ને પાંગળા દીવો ધરે.^૩

આંધળા લીટે અથડાય.

આંધી કુવી અહી ગઈ છે.^૪

આંધાગળા ને ચૈસા ટાળો.

આંધાની કાઢી, રંધનારી નાઢી.

સાખી—આંધા ડાળે ક્રાયલ રાજ, મણી રાજ જળમાં;

ધરણારી તે ધરમાં રાજ, જેગી રાજ વનમાં.

કુ

કુઈ થયા ને કક્ષી થશે, આ ગામ તો એમનું એમ વસે.

કુઝીય કાગડી ન્યાં વળજે ત્યાંથી છૂટે નહીં.

કુખા^૫ કાઠની કરવી નહીં.

કુખરથણી વેઢાય, પણ કપાડોસી ન વેઢાય.

કુચરા નાંખતાં જન્મારો ગયો, ને ભાભાજ બિકરડો કીયો?

કુચરે કુચરો વધે.^૬

કુચળો હેડો હેડો.

કુળાયામાં હુઠે, ફેસી કહેતાં અહો.^૭

કુળાનું મહો કાળું. કુળા જેવા જવું તે ખાંતે ખુવાર થાવું.

કુરાજુ ક્રાયલ ખોલે.

કટકના પગ અવળા.^૮

કટકની હાંદ્લી કટકમાં ફોઘવી.

કઠોર વાણી, કળાનું મૂળ.

કઠોર હૈપાવાળાની છાતી પથર જેવી.

૧ ધણોન મોહ પામી મૂઢ થયો હોય તે. ૨ મહો જેયો લાડકો, એક ને એક દીકરે. ૩ એ કાઈ નહીં. ૪ ભાન રહેતું નથી. ૫ કુખા=નિંદા. ૬ બિકરડો વધે, વૈસે ચૈસા વધે. ૭ દુગ એટેયે ણળહ. આ શાફ મૂર્ખને લાણુ છે કટકના ખળદ વખણ્યાય છે. ૮ બહો=પીને. ૯ લશકરના પગ અવળા એટેયે ચારે તરફ થાલે. કટકના પગ અવળા=ધાર્યું હોય કંઈ ને જવું પડે ખિને.

કક્ક દાણો કોરડુ. તે ચહુડે નહીં.

કક્કથું કઢાય ને લઢથું લઢાય.

કણ થોડા ને કાંકરા ધણા.

કણુણીની મત થોડી તે બળદ વેચીને લીધી છોડી.

કણુંચા સદા રણુંચા, કોઈ દહોડા કાંકણુંચા.

કથન નીકલ્યું.^૧

કથા એ મિથ્યા, અમરગીતા કોની હીકરી ?

કથીર સોતું થાય નહીં.^૨

કદમ કહડા^૩ નીકળે છે; પગે પદ્મ છે.

કદહાડે કંકાંઠાં ને કમોસમે કેળાં.

કદી ને મદી મીઅં ચાલ્યા નદી.^૪

કદ્ધન આવે તે સધનને તાણું જાય,

કવાન્ય કુળવીને ખાવું.

કન્યા જણે કયકડો, ને વર માતીનો દાણો.

કનક ને કામતી, તજ્યાં તજતાં નથી.

કન્યનસે કીરત બડી, શીરતસે કલ્યાણુ;

કલ્યાણુંં ધર્જિત બડી, ધર્જિતસે બડા દાન.

કપડે પેહેનેકું તીન વારઃ ખુદ, બૃહસ્પતિ ને શુદ્ધવાર.

કપાળં તો ઝેણે ભુપાળમ.

કપાળ કુટે નસીબ ન સુધરે.

કપાળે કોઠ હજો, પણ પાડોસી મોઠ ન હજો.

કપાળનું દીલું કપાળે થાય, કપાળનું દીલું ગાલે ન થાય.

કપિલા છઠ છત્રીશ વરે આવે.

કપુરતું વહીતરં.^૫

કશુતર જિડ ગયા, પીછે કર્રર (નમાલી વાત).

કશુદ્ધિની મત થોડી, ધર વેચીને લીધી થોડી.

કખેસાણું ને કખોલ ખમાય નહીં.

કમાડ કરતાં ઉલાળો ભારે.

૧ છેલ્દોં નગોં નવાળ નીકલ્યો. ૨ પોતળ માણુસ તે પીતળ. ૩ કહડી=કુદ્ધના-અસેલા તાવડા. ૪ નાહાય નહીં તે નાહાવા ચાલ્યા એ નવાધ. ૫ મનુરી કરતાં-કરતાં પણ ખુશણો આવે. ધર્મનું કામ.

કમાઓ છો શું ? રોજનું રોડું ને અહિને ઈટ.

કમાતાં આવડે તે ધન એચે પાવડે.

કમાય થોડું ને ખરચે ધણું, ચેહેલો મૂર્ખ તેને ગળું.

કમોતે ભરે તે શરો પુરો ફરો.^૧

ક્યાં રાણો રાજુઓ, ને ક્યાં કાણો કોઈઓ ?

ક્યાં રાજ કોજ ને ક્યાં ગંગો તેલી ?

ક્યાં લંકા ને ક્યાં લાહોર ?

કરજ કરને તેહેવાર કરવો તે દુઃખી થવાનું.

કરજ, કારલાર ને કન્યા કરગરવાથી મળે નહોં.

કરના કુકીરી, ક્યા દલગીરી, સદ્ગ મગનમેં રહેનાં.

કરેગા સો પાવેગા, બંધા રેઠી ખાવેગા.

કરે કિરોર, સો હોય-નિરધાર,

કરે કષુલ્યા તે સવાવીશ.

કર્મધર્મમાં ડેઢનિા ભાગ નહીં.

કર્મની કાહાણી, અધું તેલ ને અધું પાણી.

કર્મની રતી, નાંખી જાંધી પણ પડી ચતી.

કર્મધર્મ.^૨

કરશે હાથે તે બાંધશે સાથે.

કલમ, કડળી કે બરદી ને પરણે નાગર-સુત.

કલાડા વગર આદ્ધ અટકે.

કલાઈ કરાપીને ઝપાળા થયા.^૩

કવિ, ચિતારો, પારધી, વળી વિશેષે ભાઈ;

ગાંધી નર્ક સીધાવીઆ, વૈદ દેખાડે વાટ.^૪

કવિતા ને કસ્તૂરી સાહી વિના સિદ્ધ થાય.

કંધું કવે તે શાનો કવિ, શીખી વાત તે શાની નવી ?

કસખીને હાથે મરવું સારે, પણ અણુકસખીને હાથે કુચવું જોડું.

કસાધને ઘેરથી ગાય છોડાવવી.^૫

કસાધને ઘેર ગાય બાંધવી.^૬

૧ શરો પૂરો એ ભૂતનો અવતાર, અવગતિયો મનાય છે ને પૂનય છે. ૨ વરસાદ સરજોના ન થાય ને એછુંબનું એતરમાં પાછે તે મેસંગને લાશુ છે. ૩ ઉલમત પુણ કરાની, પણ રૂપ હોય તે હોય. ૪ વાટ=કસ્તો માર્ગ. ૫ કોધને હાથે અસુક પુરુપ કે સ્ત્રી દુર્ખ પામતાં હોય તેની વાહારે ધારું. ૬ નિર્દ્ય માણુસને કન્યા આપવી.

કહે લોંડી નવ્યાય, તો કહે નવ્યાય.
કહો છાને વર ધરડો ?^૧

ક।

કાઢો એ તો બાપનો ભાઈ, કાઢી એ તો પારણી જાઈ, તારે ને મારે
શી સગાઈ ?^૨

કાગળીઆના^૩ કાન કપાય નહીં.

કાગડો કાગડાનું માંસ ખાય નહીં.

કાચા કાનવાળાને એક દીક્કીનું જાન.^૪

કાચે ધડે પાણી ભરવું.

કાચે પ્રમાણે કામ કરવું.^૫

કાચી ભાયા એ નથી.

કાચું કાપે ને પાડું સહવા હે.

સાખી—સાડું સાડું રાખી મૂકો, બગડે તેમ ખાય;
સારાનો સ્વાદ ન ચાખે, મૂર્ખ તે કહેવાય.

કાઢો વાળી સૌ કુદી પણ છે.

કાઢીઆ અજરતી વાત; કાઢીઆશાઈ વાત.^૬

૧ એમ વર પોતાની સ્ત્રીને મુછે છે, લારે સ્ત્રી જવાય આપે છે તેની એક વાત છે.

“કહો છાને વર ધરડો”

એક કણણી પટેલ ભંધુમ અવસ્થાએ ધરભંગ થયો. લારે કોઈ નાની બિમરની રાંદેલી ક્રષુણાણ સાથે નાતરે કરવાનો કરાવ થયો. તે પ્રમાણે પટેલ ગાડું નેતી નાતરાની વહુને તેદ્વા ગયા. જમાઈને નેત્વા સાડ અરોસપડાસની સ્ત્રીએ કેળી થઈ, તે બોલવા લાગી કે, “વર ધરડો, વર ધરડો.” પટેલ તે સાંબળ્યું, તેથી પટેલના મનમાં વિચાર આવ્યો. કે, આ બધી સ્ત્રીએ મને ધરડો કહ્યો તેથી નાતરે આવનાર વહુનું હૈયું પરી જશે. પણ પટેલ બાલ્યા નહીં. પણ કરાવ પ્રમાણે તે કણણીને પટેલ સાથે વણાવી દીધી. પટેલ ગાડું હંસ્યે પોતાના સસરાના ગામથી ત્રણ ચાર ગાડ ઉપર છાંધડો તથા પાણી આણ્યું લાં ગાડું છોડી નાસ્તો કરવા વિચાર કર્યો ને ગાડું છોઝ્યું. બળદને ગાડાને ઉઠે બાંધીને પટેલ બાંધ્યો. ચડાવીને યડમાં જેતર દોઢસો. વીધાનાં હશે તેને દોડતા દોડતા ખુખ જડપથી એક ફેરા મારી આવી ભાયડી પાસે આવી સુણો. ચડાવી પૂછે છે, “કહો-
છાને વર ધરડો, નેયું મારામાં કટલી જીવાની છે?” લારે ભાયડીએ કહું, “વર ધરડો,
તો તે વખતે જરૂરો હતો, પણ ગડિ હમણું જાણ્યો.”

૨ કાગળીએ=કાગળ લાખનાર. ૩ સાંબળાને કામ કરવાનું. ૪ તે પાર પડે નહીં.

૫ ભાવનગરમાં આ કહેવત છે, ગપ.

કાળની ભારી હલાલ.

કાણું ડોળામાં ફેલ ધર્થા.

કાણું કેશીએતી, લંગડા હિકમતી.

કાણું ભીભાને કોણ વખાણે? તેની આઈ.

કાણુને કાણું વહાલો, રણુને રાજ વહાલો.

કાણુંસે ખુદા ઐનર

કાણુંઅં નર કોક સાંધુ, કોક દાતા માંજરા;

ઓખડ દંતા કોક મુખ્યા, કોક નિર્ધન ટાલીઅં.

કાણું કળસીએ ને રંભો સસરો.

કાતરની માઝક ગુલ ચાલે છે.

કાદવે કાદવ ધુઅ, તેમાં શું ઘોવાય?

કાન છે કે કાણું? ^૧

કાનમાં સીસું રેડવું. કાનમાં પુમડાં ધાલવાં.^૨

કાન બલબલાના કાપી દે તેવા હુથીઆર છે.

કાને હાથ દેવા.^૩

કાખ્યા કાન ત્યારે આવી સાન.^૪

કાપો તોએ દોહીનું ટીપું ન નીકળો.^૫

કાદર માણુસની સાથે કામ ન પાડવું.

કામ તે હાથે, ભાયડી તે સાથે, ન વિદ્યા તે પાડો.^૬

કામ કરવું તે પૂછીને, મહો ઘોવું તે લુછીને.

કામ વંદાલું, નામ વહાલું નહીં.

કાયા ત્યાં છાયા,^૭ મરદ ત્યાં માયા.

કાયાથી માયા થાય, પણ માયાથી કાયા થાય નહીં.

કર્તિક કાતરે, માગશર છેતરે ને પોષ હાંડી સોષ.

કારીગરીના પૈસા છે.

કારીગરને મોટી એણ, આળસ.

કાલાંની કચ ને અહેરાંનો જઘડો.

કાષ ધંટા, વિંઘના.

૧ સંભળતો નથી. ૨ સંભળતું જ નહીં તે. ૩ એક નનો સો હુઅ હુણે.

૪ પકડ. કાન કે આવે સાંન પણ કહેવાય છે. ૫ એવો દુર્ભળ કે નિર્ધન. ૬ છેથ્ય તો દિપ્યોગમાં આવે. ૭ કાયાથી છાયા વેગળી નહીં.

કાસલી ડેસી ને નૂરભાઈ જમાલ, આવો શેડળ પાડીએ ધમાલ.
 કાળન શેડ તે નાર નહીં, પણ નાઢાર, વડે.
 કાળના કાગડા ખાઈને અવતર્યો છે.^૧
 કાળ પડે ત્યારે કોદરા મેંધા, તે તડ પડે ત્યારે રંકાં મેંધાં.
 કાળા માથાનું માનવી, ચાહે તે કરે.
 કાળા તો અરી, પણ કામણુગારી.
 કાળા, રંડને ફનજ્યે લાત.
 કાળા બોદ્ધના આંન્યા, કોઈના ન લય ગાંન્યા.
 કાળે દીકરે કાકા કલા, ત્યારે બાપ ખસીને આધા ગયા.
 કાળા પણ હૃથ સોનાના છે.^૨
 કાંધીઓના ધંધામાં કુડ વગર ચાદે નહીં.^૩
 કાંસા કુટે કાંઈ ધનવાન થવાય નહીં.
 કાંસા કુટ કે ન કુટ કે રણુકા બાછ્યા.^૪
 કાંસા કુટમાં કલાકુ, ને સારા રાચમાં સાવરણી.

શી

કીકીએ કીકી તું એક વાર શીખી.
 કીડી આણું કલ્લિગાડુ ઉપાડી શક નહીં.
 કીડીને પાંખો આવી તે મરવાની નીશાની.
 કીડીને ક્રાગળે પૂર.^૫
 કીસીકી કુછ નહીં ચલતી, જણ તકદીર કીરતી હે.

ઊ

હુંઘમાં વડીલ સહેલો, તેનું બધું કુંગ્રા સહેલુ.
 હુટણુમુઠી ખુણે રહે.
 હુંઘા માણુસ, ગમે તેમ વેતરે.
 હુંણા આઉનાં પાંદરાં ચીકણાં.
 હુતરાનો સંધ કુદાર લય નહીં.
 હુતરાનો સંધ કાશી લય નહીં.
 હુતરાને કાને ક્રાડા, તે કાંઈ સુઝે નહીં.^૬

૧ તે બધુ વૃદ્ધ એતાં મરે નહીં. આવા આદમીની વરનો છે. ૨ કારીગરીમાં દરતમ છે. ૩. કાંધીઓ=પદ્ધતુરણુ ત્રૈપીના ધીરનારા. ૪ સુલહમાં ડંકો વાળી ગયો. ૫ પૂર=નહીમાં પાણી વધે તે. ૬ બધુ કામવાળાને પણ આ લાણ થાયું છે.

કુતરાની માઝુક ટેસરડી નાંખ્યો।^૧

કુતરે અમથું લસે નહીં.

કુતરે ખડ આધા જેવું જોલે છે.

કુતરે હાડકું કરડે, ને પોતાના ભોખમાંથી દોહી નીકળે તે જણે હાડકામાંથી દોહી નીકળે છે, એમ સમજુને વધારે કરડતું જાય છે.

કુષે ખાતર નહીં.

કુંભારનાં ધખાં ને માણુસનાં જણાં, ખખાં જીવે તો ધરતી ઉપર સમાય નહીં.

કુંભારના ધરતું હાંલું છે કે બદલાવાય ?^૨

કુવાનો દેડકા દીઓ જણે નહીં.

કુવેં વંઠયો, જણાં કશુતર ઘું; ધર વંઠયું, જણાં અગત્ય ચેં.

કુંવારાતું સૌ, ને પરણે તેની વહુ.

કુસંગા સંગદોપેન, કાષધંડા વિટંબણા.

કુ

કુડમાંથી ભાગ્યા, તે બિલા શી રીતે થવાય ?

કેદ હરામ નથી, તેનાં ફેલ હરામ છે.

કેરી વણું ને આકડાને પણું થાય, પણું ખવાય ફૂકતા આંધાની.

કેવળીજ એક ભાવીને જણી શકે.

કેશ ચુંટી નાખીએ, પણું મરનારતું મ્હેઠું જેવાતું નથી.

કેળ એક વાર ફળે. કેળ કાક વંજ્યા.

કેળમાં ગોટલી નહીં, મુસલમાનને ચોટલી નહીં.

કો

કોઈ કહે શું ખાલિ ? કોઈ કહે શામાં ખાલિ ?

કોઈ અજતું ભૂખ્યું, કોઈ માનતું ભૂખ્યું.

કોઈ દસા, કોઈ ધીસા, બંદા સાડ બનીસા.

કોઈ નામ દે નહીં.^૪

કોકું ગુંચાયું.

કોઠીએ જુવાર, તો ધરમાં ડાહી નાર.

કોથળામાંથી ભીલાડો નીકળવો.

^૧ ઉત્તરકાર્યમાં લેની પાછળ ખરચ ન થાય તેના વિષે કહેવાય છે. ^૨ પરણેલી ચીની ભાગ્યતમાં કહેવાય છે. ^૩ વણું=કપાસ. ^૪ “દે” પણ વપરાય છે. કોઈ કષી હરંકત કરે નહીં.

કોણી મારી કુલ્લુ કરે તેવા છે.^૧

કેયલ કાગડી સરખી નાર, જણ્યાં પણ જેગવ્યાં નહીં, ને ધાય્યાં કામને ખાર.^૨
કેયલાની દ્વાલીમાં હાથ કાળા.

કોરે કાગળે મતું.

કોરે ભાણે આશીર્વાદ ન હેવાય.

કોરે ધાકાર જેવો, પણ કાડો ખરો.

કોશ, કાઠાળો ને પાવડો પારકા હાથમાં સારા લાગે.^૩

કોસીચો^૪ ચૂકે તો કુવામાં જુકે.

કું

કુંકાસણીને ક્લેશ વહાલો, પદ્માણીને હાર વહાલો.

કુંગાલ ગામતી લુટમાં, ચરઘેા પણ ગનીમત.

કુંકુના ચાંલ્બાની આશા સ્ફુર રાખે, મેસના ચાંલ્બાની આશા કોઈન રાખે.

કં

કંદીડાનું જમાનગર.^૫

કંટો કાહાડી નાંખવો, શળ કાહાડવું. ખીલાઉપાડ કરવું.

કંઠે બાધ્યું કટક.^૬

કંઠાં મલેમલનાં છે.

કં તો વાદો^૭ વાડીએ, કં તો રાજદ્વાર.

કંદો તમે શો કાહાંબો ?

કં એઠા ઉદાસી ? કોઈ ન મળ્યું વિશ્વાસી.

ખુ

ખુખારે ખૂણે એસી ખત ન લખીએ એ ચતુરાધની રીત.^૮

૧ સમયસૂચક કાળેલ છે. ૨ કાગડીના માળામાં. ૩ ખીલ કામ કરે તેમાં ભૂલ કટાય, પણ ચોતાને હુંયે સમૃત મળુરી કરે લારે માણુસને ખખર પડે. ૪ કોસીચો=પાણીને ક્રાસ હુંકનાર. ૫ કંદી કામતું નહીં. ૬ એરલે સત્તાવાળા રાન કે અધિકારી પાસે હેઠાં તેથી કંદી અવળુંસવળું બની શકે નહીં. ૭ વાદો એક હલકી સ્થિતિનો માણુસ હતો, તેને કોઈએ પૂછ્યું કે તું કયાં મળોશ ? લારે ચોતાનો ડોણ સારો દેખાડવા તેણે કંણું કે—

“કં તો વાદો વાડીએ, કં તો રાજદ્વાર.”

વાડીમાં તો સુખી પુરુષ મોને માટે નથ તે સ્થળ ખતાયું. પણ વાડીમાં તો વાદો પાણુતીયાનું કામ કરતો હતો. કં તો રાજદ્વાર, રાજદ્વારમાં તે સ્થળ પણ મોંકું ખતાયું. પણ તાં તો વાસીનું કરવાનું કામ કરતો હતો. ૮ રળસટર કરાયા ખરાખર ખત:

ખુખર ખાટલે, ને હોલત દરવાજે,

ખૂમે^૧ તે ભારે.

ખરી વાતમાં શાનો આર, કરજ આપે તે શાનો પણ ?

ખરું ખોદું ઈશ્વર જાળે, ફોકટનો ભાર જેથી તાળે.

ખરેરો કર્યાં વગર બધાં બિપર મેલ ચડે.^૨

ખરો પહેરવેશ, ઓળખાવે દેશ.

ખળતે અને કાંટાને દૂર કરવાના એ માર્ગ છે. કાં તો જુતાથી રહોં
બાંગહું કે કાં તો દૂરજ રહેહું.

ખાઈને ખાસડાં મારે.

ખાજે ખાજને ને ચાવને ચણુા;

તું સલામત તો, ભાયડા ધણુા.

ખાટયો ચોર પથ્થરા ઉપાડે.

ખાટકે પડે તે ધરનાંને નડે.

ખાટી છાશ બિકરડે નખાય.

ખાતર બિપર દીવો.

ખાતાં પીતાં હરિ મળે તો, હમંકું કલીએ.

ખાતાં રહ્યું તે બી ને ભરતાં રહ્યું તે ધરડું.

ખાતી જાય, પીતી જાય ને ધરના વળા ગણુતી જાય.

ખાતું ન જણ્યાય, પણ માતું જણ્યાય.

ખાતુંએ ગયું, ને ધાતુંએ ગયું.^૩

ખાદ ખાદ વધે.

ખાદ્ય આવી તો કહે ધણીના ધરમાં.

ખાદ્ય ને દીદું તે આપણું, બાકી બધું પારકું.

ખાનપીનેકા તંગાતંગી, પાનીકી રેલમછેલ.

ખાય ન્યામત, પડે દ્યાનત.

ખાય તે ધાય.^૪

ખીલ ખીલ માંડવો.^૫

ખીલો દુઝે તો લોસનું શું કામ ?

ખાવે શરા, ને લડવે પૂરા.

૧. નમતા. ૨. બાગડે. ૩. ચાકર, ઢોર વગેરેને ખરેરો કરવાથી સારાં રહે. ૪ ધાતું=બિલોગ
કરણ. ૫. મહેનત કરે. ૬. કામ સંપૂર્ણ થયું.

ખુટ્યો વાળીએ જુનાં ખત તપાસે.

ખુશાનો સોઢો, તે હાથીનો હોઢો.

ખુદા ભીલદ, તો રૂપાની ચાઠાઈ, સુનાનો પલંગ.

ખુદાની મેહેર, તો લીલાસેહેર.

એતી ધર્ણી સેથી,^૧ નહીં તો કનેતી.

ધરના ગોધા,^૨ ધરના લેધા,^૩ ધરની નારી^૪ લાવે લાત;

તેમાં જુતે ધરનો સાથ, તો પાડે નહીં એ શી વાત.

દ્વાહુરો—એતી, પાંતી, વિનતી, પુરુંઠી ખંજવાર;

એતાં નહીં પરહુથડે, આપકરનમે સાર.

ઝોડો રૂપીએ ઝોવાય નહીં.

ઝોડીએ, ખાપરો ને બામ, એ કુવ ગયાના ઠામ.

ઝોયું^૫ જડે ઝોળવાથી, જુ જડે ઝોળવાથી.^૬

ઝોડી માટી ઝોડ ન સમાય.^૭

ઝાંચ્ય જણે, જણે ખાંચ્ય, તેને ન આવે જિની અંચ.

ખાંડું ધાર વિના, ધર ગાર (લીંઘા) વિના.

ખાંલી^૮ થાય તો જલે, પગ પાડો પરઠવાનો નહીં.

૩

ગગનમાં હજ તો ગાજે છે.^૯

ગજની ધોડી ને સવા ગજતું લાડું.

ગજવાં હૈય લારી, તો નિલ્ય જધાએ વાડી.

ગડખડ ગોડો ને સાહેય મોડો.

ગઠ છૃતી આવ્યા.

ગણ્યા તાણ્યા ને ગણ્યા વાણ્યા તેમાંથી ક્રાણુ કે?

ગદા વચ્ચે નાંખીને ચાલ્યા ગયા.^{૧૦}

ગહો હે ગદને ગાય, પામજે તું ગદાની માય.

ગધેડી વગંધ્યા વગર વીયાય નહીં.

૧ સેથી=સુશ્કેલ પણ સુખદાતા. ૨ ગોધા=ખળદ. ૩ લેધા=સાંતી હંકનાર તથા એડ કરી ખાતર નાખનાર માલ્યસે. ૪ ધરની નારી ભાત એટલે ખાવાતું લાવે. ૫ ઝોયું=ઝોવાયેલું. ૬ ઝોળવું=કંસકીનું વાળ સરખા કરવા તે. ૭ તે માઈથી ખાડો પુરતાં કંદક ખાડાર રહે. ૮ ખાંલી=પાળીએ. ૯ હજ તો કશો આરંભ ન કર્યો નથી. ૧૦ લિધ નાંખ્યું.

ગધેડાને સાકર ઓર.

ગધેડાને તાવ આવે તેણું બોલે છે.૧

ગધેડા લિકરડો દેખી લુંકે.

ગધેડા બીચારો નહીં, ગરાસીઆ જોજારો નહીં.

ગધેડો ગોખાયું.

ગધેડાં આલે ખાર ગાળિ, તો કુંભાર ચાલે ચૌદ ગાળિ.૨

જાયા તરચરી તે આવ્યા રડવઠી.

ગરથ વગર ગાંડો, ને છોકરાં વગરનો નાનો.

ગરથ વિના શુણું નહીં, શુણું વિના જ્યાન નહીં.

જ્યાન વિના મુણ્ય નહીં, મુણ્ય વિના માન નહીં.

ગરાસીઆની દોડી ને રાંડીરાંડની ઢોડી.૩

ગરીઅનું નસીબ ગરીબ.

ગળોએ ધર્છ એસો, પરોણુંની આર પેસો.૪

ગણું કાણું ને પાસે નહીં નાણું.

ગણે પડવાથી કંઈ અર્થે સરે નહીં.

ગાડીની કમાણું ગાડી ખાય, ગાડીનો ધણું માર્યો જાય,

ગાડીવાન, ગવેવાન, દરવાન, સરવાન.૫

ગુડે ચહેરીને આવ્યું છે.૬

ગાંછનો કુતરા ખાય નહીં ને ખાવા દે નહીં.૭

ગામ તેવા જોતન, ને દેવ તેવી પૂજા.

ગામ ગયું ચુર્ટું જગે.

ગામ ગયે સો તુત જગે. ગામ ગયા સો કામ જગે.

ગામમાં ધર નહીં ને સીમમાં એતર નહીં.

ગામનું ગધેડું જે પાણું ન પીએ, તે વટેમાર્યું પીએ.

ગામ ચકાવે તે ગામનો વેરી, ધર ચકાવે તે ધરનો વેરી.

૧ ઘણૂલ હોદ વાણી. ૨ ગધેડાં દ્વાર ભાર ભરીને કુંભાર દુંકે લ્યાદે ગધેડાને લગામ કે નાય નહીં હોવાથી આણાંઅવળાં કુણાં ચાલે તેમને એકઢાં ચાલે તેમ કરવાને કુંભારને વારંવાર દોડીને ગધેડાને સરખાં ચકાવનાં પડે એટથે ગધેડાં કરતાં કુંભારને વધારે ચાકરું પરે એટથે ભૂર્ભને સરખા ચકાવના મણે વધારે મહેનત પડે છે એવો ભાવાર્થ છે.

૩ એનું ભૂસ બડુ કરે. ૪ ચાકતાં જેસી નય તેવા બળને ગણીએ કહે છે. તેને છાકાવને પરોણુંની લાદીમાં જોસેલી દોષાની આર જોસુંની પરે. ૫ એ ખધા દ્વારા ચાકનારા. ૬ મોત. ૭ The dog in the manger.

ગાય ઉપર પલાણુ નહીં.^૧

ગાય લેવી હુઅતી, વહુ લેવી શોખતી.

ગાયો વાળે તે અર્જુન.

ગાયાં ગીત શાં ગાવાં, રાંધ્યાં ખાન શાં રાંધવાં ?

ગાયે ગલ્યું રતન.^૨

ગારાની તોલડી, લસણુનો વધાર, પુલચંદનો ઐટો આખા ગામનો ઉતાર.

ગાળે શુમડાં થતાં નથી.

ગુસ્સો ને પાણી હેડાં જય.

શુરુ, એલે બહેત હુવે, તો કહે લુણે મરેંગે ઓાર ભાગ જાયેંગે. જેણનો માર ગોળી.

ગોકળીઆ જેવું થઈ રહ્યું છે.^૩

ગોડીઆની ખાળ દેખાય ખરી, પણ જુઠી.

ગોદાંમાંથી ગોરખ જગે, બોંયમાંથી લોરિંગ જગે.^૪ બોંયમાંથી બાલાં ઉઠે.

ગોદમાં ધાલી ગળું કરવું.

ગોપીચંદન ને જેઝ, તે ભાગ્યાના ભેઝ.^૫

ગોપીપુરાની ગપ, વહે ગૈએ આવી ત્યારે ચુપાચુપ.^૬

ગોરીઆમાં ગુણુ હોય તો સકણુસું ખાય.^૭

ગોળના પાણીએ નવરાબ્યો.^૮

ગોળનું ગાડુ મળ્યું.^૯

ગાં-ની ખખર નથી. ૨ ઓારનું ડીંકું જણુતો નથી.

ગાં-માં છાણુ નહીં ને મેરા નામ ભીર.

ગાં-માં લગોટી નહીં ને તળાવે ડેરાં.

ગાં- દેખાડીએ, પણ દાંત ન દેખાડીએ. ૨ માયા દેખાડીએ, પણ કાયા ન દેખાડીએ.

ગાંડાનાં ગામ ન હોય.

ગાંડાને શુન્હાની શિક્ષા શું કરે.

૧ માંગણુ કે ગરીખ વર્ગ ઉપર રાજનો કર નહીં. પલાણુ=જન. ૨ તે ગાય ચુલા વગર નીકળે નહીં ને ગાયને મારવી તે પણ સુશ્કેલ. ૩ ધરમાં સંપત્તિ સંતતિથી આનંદ વરતે છે. ૪ અણુધારી જગોમાંથી પીડા જગે. ૫ ભેઝ=ભાઇંધ. ૬ સુરતમાં કહેવત છે. ૭ ગોરીએ. ખળદ. સકણુસું કણસલા સુધ્યાંત સાંધા. ૮ ઠગી લીધો, ફોસલાએ. ૯ ધણો નહાલો કે જેમાંથી અર્થ સરે તેવો મળે લારે કહે છે.

ગાંડા લોક તે ગામદે વસે, ને ખાસકું મારીએ તો અડઅડ હસે.
ગાંડી ધોળ, ને આહી કુંડાળાં કરે.
ગાંદરો ગામમાં ન હોય.^૧

ધ

ધજિની કણુક જેમ કેળવે તેમ કેળવાય.
ધંડનાં ધેખર ને શુલી અને થાય.
ધડીની ડાઢને ખખર છે?
ધડી ગઈ જે આનંદની, જીવિતકા ફલ સોય.
ધડી ગઈ તે સોનાની.
ધડીધડીનાં ધડીઆળ જુદાં વાગે.
વડીમાં તોલો ને ધડીમાં માસો.^૨
ધડીધડીના રંગ જુદા.
ધડોલાડવો કરવો.^૩
ધણું છોકરાં હોય પણ ગુસાંછને ન દેવાય, ને ધણો પૈસો હોય તે
નાંખી ન દેવાય.
ધાણું ખવરાવી થોડું કહે તે ફક્ત “મા” કહે.
ધરધરણાનો વરધોડો નહીં.
ધર ગયું. ૨ ધર ધાલ્યું. ૩ ધરતું ધંધોલીં થયું.
ધર ધીકર્ણાટ છે.
ધરજમાઈ જયકા, પ્રથમ જઈ ધી;^૪
એ જણેને કે ગુણુ કરે, તે ગધે પાયા ધી.
ધર જણુ પાડોસી, ને કુળ જણુ વહેવાઈ.
ધરનો ને ધરનો ચોર પકડાય નહીં.
ધરથારના સુખીઆ, તાટના જમા ને સુતળીના બખીઆ.
ધરલંડારને માંહે પોલમપોલ, રાણી ઝે રોટલા, ને ગોલી ખાય ગોળ.
ધરડીધોડી, લાલ લગામ, ડોઈન આપે એક બદામ, દેખાડે ધોડીકા દમામ.
ધરડાં વગર ધર નહીં, ને વહુ વગર વર નહીં.
ધરડાંવડે ધર, ને હાંભવડે નગર.
ધરડાં સાસુ મૂચાં ને ચામડાનું તાણું તુઠયું.

૧ ગાંદરો=પાહર. ૨ એટલે મન અસ્થિર. ૩ મરી ગયા પણ અભિસંસ્કાર
પુરા થયા પણ રમશાનમાં ને કરવાનું તે કિયા. ૪ ધી=દીકરી.

ધરનો જોધો આંખ ફોડે.

ધર બગડે જુવે^૧ ને શરીર બગડે સુવે.

ધરમાં એઈ આંખળા મોતીએ ચોક પુરે.^૨

ધર મેલ્યાં ને હૃદાખ વીસર્યાં.

ધર જોવા કરતાં વર જોવો સારો.

ધરના કંભે બાદશાહ શુલામ.

ધરનો ગાંજે અને ધરની ચલમ, ભારો ઝાવે તેમ દમ, મુલી મુલી ધનો જડાલમ, આગળ જગશે કોઈ જમ, ત્યારે થશો ખાલીખમ.

ધા કરવો જોઇને, સહન કરવું રોઇને.

ધાણુ વાળ્યો.

ધામાં આવે ધાણુ કહાડે.

ધાલમેલ ધણી, ને વાતમાં સાર નહીં.

ધાલે ડાઢમાં, તો ચોંહોચે હાડમાં.

ધાસતું બાંધન ધાસ.

ધાસીઆ ધોડા ને પેટીઆ ચાડર.^૩

ધી ગયું છે, પણ આપ ઉલ્લંઘ છે.

ધુમીધુમીને ઢાલે હાથે આવ્યા.

ધુરી ભારે, પણ પાછળથી મુસ.

ધૂણી ધસ બહુ લુંડી.^૪

ધેર ધોડો આવે તે વસમો લાગે.^૫

ધેલસફાને ગામડે પરણુંથૈ, જે ખરચો તે આજતું આજ.

ધેલો થઈને ધર, રાખે તેવો છે.

ધેસમાં કોઈ ધી નાંખે નહીં.^૬

ધેલી સાસરે જય નહીં, જય ત્યારે એકવળી^૭ પાછી પીહેરમાં આવે નહીં.

ધો મરનારી થાય, લારે વાધરીવાડે જય.

ધોડા એટલા સવાર.

ધોડાની ઓંગડમાં ગાય નલે.^૮

ધોડે ધોડા હોડે, ત્યારે કાનસોરીના ઝેર પડે.

^૧ બુવે=બુગાર. ^૨ વાત જ ક્રિત કરવાની તે ડાંડણું કરે, કામ કાંઈ કરવાનું નહીં.

^૩ તે તો એવા જ હોય. ^૪ કુંસપ અને પરસ્પરની અદાવતા. ^૫ ધરમાંથી ખરચ કરું

પડે તે. ^૬ એટલે નમાલાને કોઈ માન આપે કે જોલાવે નહીં. ^૭ સામ્રાજી. ^૮ ઓંગડ

એટલે ધોડાને વચેલું અથવા ધોડાના સુતરમાં પસણેલું કાઢી નાંખેલું ધાસ.

ઘાડો છૂટે, ઘાડી છૂટે, કંધું તે કામ.
 ઘાડો હોડિદોડને ભરે, તે સવારના દિસાણમાં નહીં.
 ઘાડો ચોડાને ઇપે હોડશે.^૧
 ઘાડો મૃત્યુલોકનું વૈમાન છે.
 ધંગીને, ધળી ને બંગી બન્ને સરખાં.
 ધાંગેને જિછો ને કરગો પુટથો.

૨

અચ્ચારે ચોરે બેસી ચાડી ન કરીજો ગે અતુરાઈની રીત.
 અકરડીલમરડી રમી જાણે છે.^૨
 અકલાને માળો ચુંથવો.^૩
 અકમક ઝેરી તમાસો લુણો.
 અક મંડળ અડયું રાજ, તે અછી ખાઈ પડે નિરવાણુ.
 અટપટની રમત થઈ, ત્યાં શું થાય ?
 અડતી દેરડી પાઢવી નહીં.
 અડાબ્યા અપણુ લે તેવા છે.
 અડી ચોટ ને દ્વારી દોટ.
 અડયું ઘોડું ને પડયું રોડું આજું દેખાય.
 અળગારી મુઠી આધી રહે.
 અણૂં ખાઈની હાથ ચાટવા, તેમાં શું વળે ?
 અણુના આડ બિપરથી લુસડો મારવો.
 અણુને એતર વાસુ^૪ રહેણું વસમું.
 અણો પાણીમાં સુકાય તેમ સુકાણો છે.
 અતુર ચેતી ખસે, મૂર્ખ લપટાઈ દ્રસે.^૫
 અતુર ચેતે ને મૂર્ખ વેઠો.
 અતુરાઈ ચુલે પડી.
 અપરીમાં છ્રવ, સુદીમાં છ્રવ.^૬
 અમડી તુટે, પણ લેણી ન નીકણે.

૧ સારાં માણુસ પોતાની આણર માટે કામ કરશે. ૨ ક્રપટક્ષિયા કરી જાણે છે.

૩ રાખનાં હંદ્લાં અભડાવવાં, ગરીણને દુઃખ દેવું. ૪ વાસુ=રાતવાસો. ૫ ખડકયામાંથી નીકળી જય તે ભાયેડો. ૬ અધર છ્રવ, ધણી ચિંતા.

ચાહડ જ એટા શુલી પર, લે ખુદાકા નામ.^૧

ચાહડે તે પડે, શું પડશે પીસનારી.^૨

ભાગે તો ધનવાળો, શું ભાગશે ભીખારી?^૩

ચાકર ચોરે તેમાં બરકત રહે, પણ શેઠ ચોરે તેમાં હરકત.

ચાકરને ઘેર ચુકર ધણ્ણા, ને ચુકરને ઘેર નકર ધણ્ણા.

ચાકરથી હસે તેટલું માન ખસે.

ચાટણે હળ્યા છે. ચાકે હળ્યા છે.

ચાડીઆની જુલમાં નાણું, કે નવ્વાખના અજનનામાં.

ચાડીઆ દેખે તેતું ધર મારે.

ચાડીઆ ચાડીઆ શું મળ્યું? શકોરે લરી છાણ મળ્યું.

ચામડીઆ ગંધ ગાઈ કે ગંધ સહી. ૨ કંધ પડી રહ્યું છે. ટેવ પડી રહી છે.

ચાર એસે પાધરી તો વાત કરે પાધરી.

ચાર મળે ચોટલા, તો વાળી જાડે ચોટલા.

ચાર^૪ સારા તો બાર^૫ સારા.

ને સુધરે ચાર તો સુધરે બાર;

ને બગડે ચાર તો બગડે બાર.^૬

ચારણીના શુણું કરવા લાગ, સુપડાના શુણું ત્રહંવા ભાગ.^૭

ચાર તો ચેંચળ લલા, રાજ, પંડિત, ગજ, તુરી.^૮ પાંચમી ચેંચળ નારી ભુરી.

ચારે હાથ લોંય પણ્યા.^૯

ચાલતી સેર હોય, ત્યાં સુધી લરમ.

ચાલે ત્રી છાયા ઢે.^{૧૦}

ચાલે તેહનું ચોગણું.

ચાલે અવળે પગલે તેતું મોત ડગલે.

ચાલીને કુચો કરી નાંખ્યો છે.

ચાહતકે ચાકર હોના, અનચાહતકા નામ ન લેનાં.

ચાહે તેના ચાકર થધ રહીએ.

^૧ આ હિંદુસ્તાની કહેવત છે. ગુજરાતીમાં આ કહેવત છે ને તે સંખ્યા વાત છે.

ના. ૩૦૭ માં. ૨ પીસનારી=દળનારી. ૩ ભાગશો=દીવાળું કાઠશો. ^૪ ચોમાસાના ચાર માસ. ૫ મહિના. ૬ ચોમાસાના ચાર મહિના સુધરે તો આચા વર્પના બારે મહિના સારા કાગે. ૭ ચારણીને શુણું કચરો સંઘર્ષને, સુપડાનો શુણું કચરો કાઢી નાખવાનો. ૮ હાથી, ધોડો. ૯ કરો ઉપાય રહ્યો નહીં. ૧૦ એવો હેઠનો કમીંગા.

ચીકુણો લાખ જેવો.

ચીઠીના ચાકર.

ચીથરાં ક્રાડવાં.^૧

ચીખાવલા થંડું ને ડેળ કરવો.^૨

ચીલણાના ચોરને મેળચાંનો માર ન હોય.

ચુક્કો (ભુલ્યો) ધા એરણુભર.

ચુંટીને ચાંદ્લો કરવો.

ચુંટી ચુંટીને ચાંદું પાડનું.

ચુંઘાયા અમણ્યા.

ચોઝો ચણુંક. ચોઝો ઉખગર જેવો.

ચોપડી તે ચોપડી, ને એ પડી (હોઠ) સાચી.

ચોપણું ચાર દિ, ને લુખણું રોજ મળે.^૩

ચોપડે લાખ, રોકડમાં રાખ.

ચોરમાં મોર પણા.

ચોરના ચોર તે કહડીચટું.^૪

ચોરની મા સાખ પુરે.

ચોરને ઓળખાણું આપવી નહોં.^૫

ચોરનો ધણી ઢાણ થાય?

ચોર ને ધરાક હાથમાં આવ્યા જવા દેવા નહોં.

ચોરની વાઈ ચણું બિપાડવા.

ચોરનો ન્યાય તે મારો ન્યાય.

ચોરની નજર ચાર, ધણુંની નજર એ.

ચોળાચોળી ચીકણું કરનું.

ચૌંક ચિંતામણું, ને પહેઢી પ્રધાન.

ચૌટે ચાર (કિઝ્મત) ને વાડીએ અઢાર.

ચુંગા રોટી બીજી ખાય ને માર જાવાને દાસી જાય.

ચુંપો મોગરો કરમાઈ જાય, યુવરની વાડ સહજે થાય.^૬

ચાંચડની ચરખી ને માંણનું મગજ.^૭

ચાંદ સુરજ એઠા સંભલ્યા નથી.

ચાંદ હુથેળીમાં દેખાડે તેવો છે. હુથેળીમાં પરમેશ્વર દેખાડે તેવો છે.

ચાંપ^૮એવી ચડાની છે કે ફરે નહોં.

^૧ બુંધું જોલનું કે નમાદી વાત કરવી. ^૨ ચીખાવલા=ચાલળા. ^૩ લુખણું=ધી વગરનું. ^૪ ખાવાના લાલચું, અચ્ચવા ખવાસ. ^૫ અનણયા થંડું. ^૬ ગ્રહેં લેણું છાકડે માંણસાણું રહા કરે. ^૭ કાઈ નહોં.

૪

છિદગ્રો વહાલો, ભિદગ્રો વહાલો, વહારે કોને મોકલું?

છોટારાં છોકરાં અળખામણું લાગે.^૧

છુટિનું ધાવણું કાહુડી નાંખ્યું.^૨

છડ ભાગે કથારે, કે ઠખલાઈ પાછા વળે લારે.^૩

છત હોય તો આછત ન કહીએ.

છતે આસુણે છોકરાના સમ કોણું ખાય.

છતે માથે હાથપગતું નામ ન લેવાય.

છ્યપન બિપર બેર વાગે છે.^૪

છ્યપન વખારી ને ભારો કુંચી હાથમાં ન મળે પણ નજર ઉંચી.

છાળાં લેવા સૌં આવે, પણ ઓડે હાથ દેવા કોઈ ન આવે.

છાલછોડું મારા છૈઅને, ને રસકસ મારા હૈયાને.

છાશ બાકળા થઈ જવું, હાકાખાકા થઈ જવું.

છાશમાં મીંડું જ હોય.

છીંડુ શોધતાં ભાગળ જડી.

છીંડે ચક્કો તે ચોર.

છીનાળવાને છેલ્લા દહાડાની શી શીકર?

છૂટ્યાં સરખાં ઝંગીયાં, બહીલાં સરખાં મહોં;

ક્ષાટ્યાં તુટાં લુગડાં, રખે બાઈ પ્રશ્નોરાં હો.

છે, છે ને છે;^૫ છે, ને નથી;^૬ નથી ને છે; નથી;^૭ નથી, ને નથી.^૮
આ કહેવત વિષે સમજ નીચે ગ્રભાણે છે.

૧ છોટારાં=તોછડાં ને અટકયાળાં. ૨ એવી જલદી થઈ. ૩ છડ=ગર્દી. ૪ અનર્ગળ દોલતવાળાને માટે યોલાય છે. ૫ મહા પુણ્યવાન પુરુષ જન્મ લે છે લારથી ધનાઢ્ય અને ભાગ્યશાળા હોય છે. તેને સદ્ગુરુજી મધુ આપે તે પુણ્યમાર્ગમાં પૈસા વાપરી પુણ્યના થોક વધારે છે તેને છે, છે, ને છે. ૬ મહા પુણ્યવાન અનુ ધનાઢ્ય છતાં પૈસા વધારવાને પાપની શુદ્ધ ભૂલી જઈ, ધર્મકર્યમાં કે પરોપકારમાં પૈસા નહીં વાપરતાં સંશુદ્ધ કરવામાં જ સમજે છે તેને છે, પણ બીજે ભવ નથી. તેને છે, ને નથી. ૭. આ ભવમાં નથી એટલે ગરીબ સ્થિતિ છતાં ઈશ્વરથી ડરી સહાયરણું કરે છે, અને પ્રાણીમાત્ર ઉપર દ્વારા રાણી જત મેહેનતથી પરોપકાર કરે છે, તેને આ ભવ "નથી" પણ બીજે ભવ છે, માટે તેને "નથી ને છે." ૮. આ ભવ કંગાલ સ્થિતિ કોણવે છે, ને પેટને ભાટ અગર પૈસા મેળવવા અગર સ્વભાવથી નીચાં અધોર કર્મ કરે છે તેને આ ભવ નથી ને બીજે ભવ પણ નથી તેને "નથી, નથી ને નથી."

છેડાએલો મારી છીનાળ કહે.

છેતરનાર કરતાં છેતરનાર ભલો.

છેષકાં શાધી તે છઠીના અગડેલ.

છેષકાં જુએ તે વજર ખુએ.^૧

છેલ્દણું એસડ છાસ.

છાકરાંના એલ નથી.

છાકરો હોય તો વહુ આવે, ને રૂપીઆ હોય તો બ્યાજ આવે.

છાકરો કાંઈ કુંવારો રહ્યો છે ?^૨

છાકરાંતું તો આરણુકારણુ, છાડીની તો હૈયાધારણુ.

છાકરીના ગવાળો ધેર આવનો, પણ છાકરી ધેર આવશો નહીં.

છાકરો શાસે બાપ ધેર, છાકરી શાસે વર ધેર.

છા લકા કે છેયો લકા. લકાલાધની પ્રીત (એટલે પરવા નહીં).

છાર કછાર થાય, પણ માવતર કુમાવતર નથાય.

જાંડી બાધી ધર ન માંડે.

૭

જખ મારવી ને જૂદુ એલવું બરાખર.

જજમાનને મન જોરાણી, પણ જોરને મન કાંઈ જોરાણી ?

જજણનારી જણે, ને ધરતી જીલે.

જજુતાં માઉ થાય, તેમાં જમાધનો શો વાંક.

જજ્યા વગર સુવરેણ.

જજે તે બેગવે, ને પડે તે બોગવે.

જતી લાડી માંડવો વધાવે.

જતનો જમાન સમેજો.^૩

જન તેવાં જાક્ખાં, ને વન તેવાં ઝળ.

જનસ આપે જનેતા, ને કર્મ ન આપે કોઈ.

જપ ઐઈ, તપ ઐઈ, ગાંઠનો ગરથ ઐઈ, ફૂટ લુંડી કુટણી.

જખ બુઝાહોડલી લોઈ, તો કયા કરેગા કોઈ?^૪

૧ છેષકાં=છિદ્ર, હોય; અવગુણુ. ૨ શી ગરજ છે ? ૩ જત એક તુદ્ધાની જત છે. તેનો જમાન તેવીજ જનેતા સમેજો સીધી થાય. ૪ લોઈ=કમરેહક પહેરવાનું લુગું છે. તે કાઢીને ઓછી લીધું શોધ્યે નાગા થયા, પણ કોઈ શું કરનાર છે ?

જગાન દાયો, તે ભવ દાયો.

જમ, જમાઈને જયક કોઈના ન થાય. એ સર્વેના એક સ્વભાવ હોય છે.

દોઢુરો—જમ જમાઈ ઓર જયક, તીવું એક સ્વભાવ હોય છે.
લીયા, લેગા, ઓર લેને ઉપર લાય.

જમણુખાર, કાઈ જમણુખાડ નહીં.

જમને તેડું નહીં, ને ખાવળને જોડું નહીં.

જમને માળવો દૂર નથી.

જમવા આવલો, દાંસાં કૂઠી ગમાં.

જમ વગર છોકરો ન મરે.

જમાઈની જગ્યા ખાસડાં આગળ.

જમાઈ દશમો અદુ છે, તે ખાતો જય ને ખાસડાં મારતો જય.

જમાઈનાં પોથ્યાં, ને વાડમાં જોસ્યાં.^૧

જમાઈ રહ્યો શૂઘ્યો, તો દોનો કુદો ફૂઘ્યો.

જમાઈનું નામ સાંખળી, સાચું મસાખુમાંથી હેઠી થાય.

જમાઉનાર જમાઉનાર થાય, તો જમનાર ક્ષ્યાં જય?

જમાનો આવ્યો પાપનો, ને દીકરો નહીં બાપનો.

જયારે ચસો લારે પળેડો.

જ્યાં ખાવું તાં હગતું.^૨

જ્યાં હોય ખારતું શુંકુ, ચ તાં ન પાડે કુંકુ.

જ્યાં ન પદોચે રવિ, ત્યા પદોચે કવિ.

જ્યાં મંદવાડ તાં ગંદવાડ.

જ્યાં લગણ રળવાની રાક્ષિત, તાં લગણ પરિવારની અક્ષિત.

જ્યાં હાથી તણુયા જય, તાં બકરીનો લાવ ઢોણુ પૂછે.

જ્યાં શોકનું સાલ, તાં નિત્ય ધમાલ.

સાખી

જર લુટે છે જંગલે, અભણુ એકલા ભીલ;

લર વસ્તીમાં લુટતા (જેયા), વેશ્યા, વૈદ, વકીલ.

જર ખરચી જોડા ખાવા.

^૧ પારકાં પોથ્યાં, તે વાડમાં જોસ્યાં પણ કઢેવાય છે. ^૨ એવો ખરાખ માણુસ અથવા ઠોર જેવો. ^૩ શુંકુ=જેતરમાં કઠણુ જમીન.

જર થોડા, રનેહ ધણા, તું શું મારીશ પારધી. વણુ માર્યી સુઅં,
જવાન સાસુ ભરે નહીં, ને વહુનો દહાડો વળે નહીં.

જવાસા લેવું કેછી અદેખું નહીં.^૧

જશને બદલે જુતિયાં.

જાઈ મા પાળે, ઓરમાન મા આળે.^૨

જાગશે ત્યારે ભાગશે.^૩

જાન, જગરણું ને જાત્રા, ત્રણે સરખાં.

જાન નાની તો માગે ધણું.

જાનનો મજુર અણુવર.

જાને લેંસ પાણીમાં.^૪

જાને જગળુવનદાસ, ને કામે કીકાલાઈ.

જાણીતો ચોર ધર ભારે.

જાણું તેર અવાય નહીં.

જાતે જાદર, ને હાડે કાદર.

જાયા ત્યારે નાલા, જઈશું ત્યારે નાણીશું;

દાસ દારકા એમ કહે, હાથપગ ધોાઈને આઈશું.

જાય તેતું કાળજુ પણું ખસી જાય.^૫

જાયે જાળે સિહ ન હોય.

જ લકડી કુરોકું માર.^૬

જાપ જાપા ને ગાંડમાં ઘઘા.

જાબ આપી છે.^૭

જવ પર આવેલી બિલાડી હરડીએ ખાજે.

જવતી ધોડીએ નહીં ઓળવાય.

જવતી ધોડીએ આંયા ત્યારે આબ્યા.

જવતી માંખ ન ગળાય.

જવતો રહેને ન જોગી થને.

જવ છોડે પણું જમ ના છોડે.

૧ ચોમાસે ણધાં લીલાં, ત્યારે પોતે સૂક્ષ્મા, અને ન્યારે ણધાં સૂક્ષ્માં લારે પોતે જનાળે લીલા. ૨ જાઈમા=જનેતા, જાણુનારી મા. ૩ વેળા પ્રમાણે વેતરણ. ૪ એટલે પોતાને પરખાઈ પતાવણું. ૫ ધરમાંધી કાંઈ ચોરાઈ જય ત્યારે હજલર જતના વેમ આવે. ૬ કાળને ધક્કા વગરણું કામ કરતું તે. ૭ કચ્યન આપી ણંધાઈ ગયો છું.

શુદ્ધાં શુદ્ધતાન લેણું, સુઅં પણી છાછાનો શોર.
 શુદ્ધાં ટોઠાએ લખયા નરી, સુઅં પણી ધડાપીટ.
 શુદ્ધાં પણે ને સુદ્ધાં બાળે.
 શુદ્ધને સુખ તો જરાનને સુખ,
 શુદ્ધનું જગતને બાધું છે.
 શુદ્ધે મારે આઈ, તો હાર હાર ચોનાઈ.
 શુસદા રામ, શિસદા નામ.
 શુદ્ધાં મ્હો કાલા, સચ્ચોષી બોલાનાલા.
 શુદ્ધાં, શુતરી, ને ખજાનો કુતરો ખરાણર.
 શુદ્ધની માદ્દી વળગ્યો છે, વળોની પેઠે ચોથયો છે.
 શુદ્ધિયાં આઈ પણું મખમલાઈ.
 શુના દેસ્ત, લેખાસ નવા.^૩
 શુની આંખે નરું કાંતું લેનું.
 શુનું તે શુનું.
 શુનો લોળી.^૪
 શુનું ને સુનું ખરાણર.^૫
 શુવાનાં ધર ગોદરે,^૫ ને છિધધનાં ધર ઝેતર.
 ને આશાએ રહે, તેને અપવાસ પડે.^૬

સાખી

ને લેણે ટાલ્યા રામ રામ, છોટે ટાલ્યો ચોકા;
 ચદ્દાએ ટાલ્યું દ્વિરામથુ, બીડીએ ટાલ્યો દેઢા.
 લેણો ગધેઠે બેસે તેચો ગામના પાદરેજ જિતરે.
 ને જણે કોં (શાખ) તે મુઢે પોંક.
 ને ન કરે મા ને આપ, તે કરે શેક ને તાપ.
 ને ધન ખાંધું સાળે તે વળે નહીં કોઠ કાળે.
 ને ધરે દામ તે કરે કામ.
 નેટહું વાડાડહું (ધાસ) તેટહું વહેનું.

૧ તે દીકરા કંધાણી. ૨ ગધેઠાં તેનાં તે, આથરનવાં. ૩ અતુલધી, ધાણા જમાના લેચેલા. ૪ શુનું=શુદ્ધું, રહેનું. ૫ ગોદરે=ગામના આંપા પાસેનું પાદર, ન્યાં ઠોરને બેસવાની નગો (ઓંક) દોય છે લાં શુવા (અવડા) બંડું થાય છે. ૬ લાખના સ્વર્પ રક્તાં ન્રાંખીએ રોડાએ સાદે.

જેના ઘોડા તેના અસવાર.
 જેના હાથમાં ડાઈ તેનું સૌ ડાઈ.
 જેના ખોમાં ભાંસ તેના શો વિશ્વાસ?
 જેનાં નાખ્યાં નાણ્યાં, તેનાં શાં આણ્યાં ને પરીયાણ્યાં?૧
 જેની ડાહી લાંખી તે મૂર્ખ હોય.
 જેનું ખાધએ તેનું ગાધએ.
 જેને ધેર કાળી (લેંસ) તેને નિત્ય દ્વિવાળી.
 જેને બેઠી, તેની ગરદન હેઠી.
 જેનો જેવો ઢંગ તેનો તેવો રંગ; ચંદ્રને ઘોર્ઝ માછલી, પણ છૂટી નહીં ગંધ.
 જેણું ન ખાણું ગલ્યું તેનું જીવતર બદ્યું.^૨
 જેખ જાય ને એખ રહી જાય.
 જેમ ખાંડે તેમ ફોતરાં છાંડે.^૩
 જેવો બીજીનો ગુસ્સો તેવો મીઅંનો હોંસો.
 જેવો દ્વાષ, તેવો રોષ.
 જેવું નમ્મવું તેવું જમવું.
 જેસા તેરા કેના દેના, વયસા મેરા ગાના બજના.
 જૈસો હોય તેસો અલોા, જો હોય અપનો દેશ.^૪
 જેગ લીધી, મુંડ મુંડાવી, જોગની તૃણણા ત્યાગી નહીં.
 જોગીના જથા, કરે કુકર્ખની કથા, તે જોગીપણું વુથા.
 જોર ન જતા, અદ્દા મીઅંસે નાતા.^૫
 જો ગઘેડે મુલક દેવાય, તો ઘેડાનો ભાવ ડાઈ પૂછત નહીં.
 જોગીની ધૂણી, જખ ઘોલું તખ આગ.
 જોણું, રાણું ને વગોણું સાથે હોય.
 જોતનેતામાં સાગીઓ થઈ ગયો.^૬
 જોર જલમનું ને જલમ આલમનો.
 જોઝી ખાયડી, છાળામાં કુદી પડે.^૭
 જોપીનાં પાટલે, ને વૈદ્યનાં ખાટલે.

૧ પૈસા ખરથી ખાયરી લાવ્યા તેને પયેરથી આણ્યું વાળતાં કુંઈ પણ કૃત્યાવરની શી આશા? ૨ રસાસ્વાદને આધીન થયેલા શાખસનું વાક્ય છે. ૩ ડાંગેર અથવા ફોતરાંવાળી દાળ. ૪ સ્વહેશાભિમાન. ૫ જોર=આયડી; જતા=છોકરાં. ૬ સાગીઓ=આડસર, મેરાં. ૭ જોઝી=અળવાન છાતી, નેરવાળી.

જોપીનાં રંડત નહીં, ને વૈદળાં મરત નહીં.
જંગલમાં મોર નાચે, તે ટોણું જુવે?
જંગ જિધાઈ કરવી,
જંજુ ખાવાં સેહેલાં નથી.

૩

અજારે આડ ચહુડી ઉદમાત ન કરીએ એ ચતુરાઈની રીત.
અગડા, વગડા ને રગડા વેડે લારે છાતી પાછી થાય.
આજી જેતીનો ધણું લથડે કે આજી દીકરીનો ખાપ લથડે.
આજે રંડું ખોળ મંધિયે.
આજે લાદકે આજી આગ, આજે પુલે મોટી જાળ.
આજી જનોમાં વહું બદ્દલાણું.
આજે ખારણું ધરે કાર્ય.
આમરો ડંબે, એટલે જેખમ ટલ્યું.
ઓરનાં પારખાં લેવાય નહીં.
ઓરના ખાલા ગુરવવા ખહું કહેણું છે.
ઓળી વાળી છે.^૨
અંડો ઉપાખો છે. અંડો લાંઘો છે.

૪

દ્વારું તીતર, ટોડી બરી જર ખાય, વેચ્યું લારે ટોડા ને ટોડા.
દ્વાર મારી લેવો છડો, તોલ પેહેલાં કરવો ધડો.
દ્વારો ખાનાર એ નહીં; ટપ્પલાખાળી નથી.
દ્વાર-ટણું છે.
ટપ્પલા પડવામાં તો ખાણી નથી, પોતેજ નક્કર છે.
દ્વાર જય તહુકે, સિંહ જય લહુકે.^૩
દ્વાર ટદાડ કરીએ નહીં, ટદાડનાં માર્યાં મરીએ નહીં;
દ્વાર વાય સહૃને, ટદાડ ન વાય વહુને.
દ્વારા ચુકા ને લિની રાખ, ને આવે તે ફુટે કાખ.
દરદરદર દરવાતું કાખ આર્દી ચાલશે નહીં.

૧ ને જ્યોતિષને વેહું ખંડું હોત તો. ૨ છિદ્ર વિધાણ કરવાં. ૩ ખૂલ્લ પૈચા કોદા
કરવા લાગ્યા છે, તે ફરસ્તે કે તેને લાગુ છે. ૪ પાદકા=અચિંના લાદકા.

દંડો તુટે તેમ નથી.^૧

દંગા ફરી ગયા.^૨

દીલું થઈ ગયું.^૩

દીલું લેધને તું શું આવ્યો છું ?

દુટીચાળ છે.^૪

દુંડી ગરદનીઓ મહા પાપી.

દુંડો ગજ, નાતું માણું, ફાટેલ પોટલો, છાયકે કાણું.^૫

દેખા તુટી ગયા છે.^૬

દેખો જાલે તેમ નથી.^૭

દોલ્લો મારવો.^૮

દોલ્લો ચહડાવવું.^૯

૪

ઠગ ને ઘગ એ જિજળા.

ઠાક, તીલક, ઓાર મધુરી ખાની, દશાખાજાડી એહી નિશાની.

ઠાલી પુલી શું જાળી, એક સંદેશો લેતી જાળી.

ઠાલી ઠકરાઈ કયાં સુધી નભે.

ઠાલો કોથળો જલો રહી શકે નહીં.

ઠાલાં ઠાડાં, તેનાં શાં ઓઠાં ?

ઠુઠાની રંડને ઠમંડો લારી.

ઠુઠામાં ફેલાં.^{૧૦}

ઠુઠો લીલો તેને શા લય ?^{૧૧}

૧ જેવડે હોણે કામ છે. ૨ ફેરા ખાઈ ખાઈને. ૩ વર વર્ષો અગર રાન્ન ગાદીપર બોઠા, ૪ એટલે હવે પાસે કંઈ શુડાકુ કે જીવ નથી. ૫ બધાં સરખાં. ૬ કાયર થયા છે. ૭ હું આવી રહ્યું છે, થાક્યા છે. ૮ કામને ગમે તેવા કારણુથી આહું ડેલાં. ૯ ઊડાવવું, મેના એ ગણુવાવા. ૧૦ ગમે તેમ હોય અથવા હીંમતથી, વગર વિચારે કામ કરવું ચા જેસ્થી કામ કરવું તે. ૧૧ પડેવાસીઓં એ ગામડાનાં આંધળો ને પાંગળો રહેતા હતા. ખાવાના સાંસા પદ્ધા એટલે આંધળો પાંગળાને ગામ ગયો, ને કહું કે મારે ખસે જેસીને ચાલ, વઠવાણુ શેડેરમાં જઈ કોઈ સારા શાહુકરના ધરમાં ખાતર પાડાયો. એ વિચાર ચોકસ કરી આંધળો પાંગળાને ખભા ઉપર બેસાડી શોહેર તરફ ચાલ્યો. શોહેરના પાહરમાં આવ્યા લાં ચીણરી જાલી. આંધળો પાંગળાને પૂછાયું, “ચીણરી કયાં જાલી ?” પાંગળો કહે ખાવળના હુઠા ઉપર. એટો ખાવળનો હુઠા લીલો છે કે સુકા તે તજવીજ કરવાને આંધળો તથા પાંગળો ખાવળના હુઠ પાસે ગયા. જેયું તો હુઠ લીલો હતો, એટો આંધળો કહું “કૃતેહ છે.”

કુંડી ચુડી ચેહેરવા ગઈ ત્યાં મરૂડીઓ માંદો પણો.

* કુંડે હાથે ચુડો પહેરો, તોએ લગારે તોધતાં.

હોડ મેડ ને ઠમકા ધણો.

કીઅડાં જેવો ટાલુડો છે.

ઠાંડા કુંડા સીતેર કુંદી, માંજરા કુંડો અંગરી;

કુંક ગરદનીઓ હજર કુંદી, કાણુમાં તો પ્રમાણ નહીં.

૩

ઉદ્ઘોષ જત્તા.^૨

ઉધગરના ધરમાં ભીદી મુદ્ધ, તે ગંધ બેગી ગંધ સહી રહી.

એ કુંક દીકાના શુકનન્દની બન્ને નથ્યા રોહેરમાં દાખલ થયા. પાંગળો મારું બતાનતો નથ્ય ને આંધળો તેને ખેતે ઉપાડી ચાલતો નથ્ય. ચાલતાં કોધિએક સારા શાહુદારનું ધર પાંગળે બતાંદું ત્યાં બન્ને હભા રહ્યા. પાંગળે આંધળાનો હાથ લઈ આદેખા આખ્યું તે પ્રમાણે આંધળાએ ખાતર પાંજું. પ્રથમ પાંગળાને ધરમાં દાખલ કર્યો, પાંગળ પતે ચેડા, પથરિં પાંગળે બતાવ્યો. તે આંધળે તોડી પાંચસાત હનતરના ધરેણુનો ઢાખણો લેઈ બન્ને નણું બહુર નીકળાને દાખણો લેઈ શેહેર બહુર આબ્યા ને રસ્તે પણ્યા. ધીરે ધીરે ચાલે છે ત્યાં દિવસ છુંયો. રોહેરના શાહુદારે ધરમાં ખાતર પદેદું નેઈ દરખારમાં નહેર કર્યું. એટે ખુમચુંઓ હોલ વાગ્યો. પાંગળે કર્યું ખાતર પશ્ચાની વાત નહેર રીત ને હોલ વાગ્યો. સારે આંધળે પૂછ્યું, “હુંક લીલો હતો ક સુદો?” પાંગળે કર્યું, “લીલો;” એટે આંધળો કહે છે, ‘‘ચિતા નહીં.’’ રોહેરમાંથી તપાસ કરતાં કાંઈ પતો ન લાગ્યો. એટે વાહાર ચાલી. આંધળો ને પાંગળો પોતાના એક મેલા લુગડામાં ઢાખણો ખાંધી ચાલ્યા નથ્ય છે ત્યાં થોડા તથા સવાર પાંગળે નેયા, એટે આંધળાને કહે છે, ‘‘ભાઈ વાહાર આની.’’ એટે વળી આંધળે પૂછ્યું, “હુંક કેવો હતો?” પાંગળે કર્યું, “લીલો છમ નેવો.” એટે આંધળે કર્યું, ‘‘દીકર નહીં.’’ ત્યાં સવાર પાસે આની ગયા, અને આંધળાપાંગળાને નેઈ કાંઈ દરકાર કર્યો વગર આગળ ચાલ્યા અને આંધળોપાંગળો એક ગામના તળાવે પોંફોંચ્યા, ત્યાં બેસીને લુટના માલની વેહેંચણું કરવા લાગ્યા. એટે સવાર પાંચસાત ગાળી નઈ પાછા વહ્યા. પાંગળે તેમને નેધિને કર્યું, ‘‘સવાર પાછા આબ્યા’’ એટે ધરેણું બિપર લુગડુ દાંકી વાતો કરતા આંધળોપાંગળો બેડા. સવારે પાસેથી નીકળ્યા પણ આંધળાપાંગળાનો શક કાંઈ નહીં લાવતા ચાલ્યા ગયા. પછી માલની વેહેંચણું પુરી કરીને પોતપોતાના ભાગનો ભાલ ગાઈ ખાંધી પ્રથમની માદ્દક આંધળો પાંગળાને ઉપાડી સવારી ચાલી. પાંગળાને તેને ગામ મૂકીને આંધળો પોતાને ગામ ગયો. તે ચોરી છતી નહીં થતાં બજેને પણ્યો. “હુંક નેને લીલો.” તેને બની આંચ આવે નહીં. તે બપરથી કહેવતો થઈ, “દીકાના નેરે બેસ હુકે,” “વગે વાવણું, ને પણે ન્યાય;” “પદ્ધતાણો જીતે,” “નેને પીડ સખાની તે ગાંને નહીં,” વગેરે.

^૨ મનમાં કાંઈ હેતુ વગર સુસાફરી કરવી અથવા વગર સમજ્યે સુસાફરી કરવી કુંચ હેતુથી સુસાફરી કર્યી છતીં હેતુ પાર પડે નહીં તેને ઉદ્ઘોષ જત્તા કહે છે.

હલ્યો એમ કાંઈ ખાઈ જવાનો નથી.

હહાપણુમાં કુદી ગયો છે.

૩૨ ખાય તે ભરખાય.^૧

હમડસ કરે, તે શું લણે ?^૨

હંકા વાગે તે છાનું રહેશે ?

હાકણું પણ એ ધર પરહરે.^૩

હાથ જાય ધોવાથી, દ્વયા આવે રોવાથી.

ડાચાયળાઓ સલા જીતે.

ડાખામાં ડાખો^૪ હે, તે હાળુંઓ.

ડાલતી અણી ઉપર પાણી કેટલી વાર ટકે ?

ડાહામ તો ધણુંએ દીધા.^૫

ડાહીને ડામ ને ધેદીને ગામ.

ડાહી જાણી ગોત્રજ આગળ એસાડી, તે નાળીએર દ્વારી ખાંડું.

ડાહીના ધેલા ને ધેદીના ડાલા.^૬

ડાલા ભૂલે નહીં, ભૂલે ત્યારે લીંત ભૂલે.^૭

ડાંબ્યે દુઃખ મર્ટે.^૮

ડિંગ મારવું તો દુખણું ન મારવું.^૯

હુંગરા હૂરથી રણાચામણું, પાસે જરૂરે તો બિહામણું.

હુંઠી કૃપરનો વાળ તોખાનો નહીં ને બોખાનો નહીં.

ડાસી ને ડાટ સાથેના સાથે.^{૧૦}

ડાસીએ ડાટ વાળોએ, દુરખ હૈથાનો ટાજોએ.

ડાસી ડેખાં ક્યાં આઢે છે ?^{૧૧}

ડાસીના ધરમાં વાખ ચેડો, ને સુઈના ધરમાં સાપ નીકલોએ.

ડાસી મુવાની ખીક નથી, જમ દુલ્ઘાની ખીક છે.

ડાસીએ ગર્ધ ને ગાંસડીએ ગર્ધ.

ડાણ દીકું ગમે (ખતે) નહીં, ને દ્યુકું પડવું ગમે નહીં.

૧ ભરખાય=ખવાય, ભક્ત યાય. ૨ રખદ રખડ કરે તે કું બણે ? ૩ એટલે વિબેદ રાખને; ગોતાના પારકાનો બેદ રાખને. ૪ ડાખો=ધોણાનું ખગવું. ૫ ભૂલને માટે કથડો કે શીળામણું તો બાદું આપી છે. ૬ ડાહી ભરવાણું, તેના ભરવાડ તે ગેલા, ને ધેદી વાધુણું તેના દીકરા વાધુણીએ તે ડાલા. ૭ લીંત ધેદી ભાગી ચોજ નવરે કરે નહીં તેથી બીતિ ચાયાય. ૮ કાંઈ લાંચ આપીએ ત્યારે કામ યાય. ૯ ડિંગ=સપ, કુદી વાત. ૧૦ ખતે એકાઈ વખતે ગામ પદોયે, કારણું કે શાદ બીજા વળો ચાલી, વચ્ચે પાણી, તમાડું પીવા થોબતો લાય, ને ડાસી હળવે હળવે ચાલ્યાજ કરે, એટદે સાથેનાં સાથે. ૧૧ એખખરદો.

૬

દગરને મળી હુકાની, દગરો ચાલ્યો જિજણી.

દાલ ધરની, ધરડાં છે.

દાણે પાણી જિતરે.

દાંકણીમાં પાણી લેઈ જુડી ભર.^૧

દીયણુ સમું અન તેને ધેર છે.^૨

દીખું ધશું, ને ઝાયરે જશું.

દેડના છાપરાં જાંપે હોય.

દેડવાડે તુળસી કાઠને કામ આવે નહીં.

દેડવાડે આમલી, ખાડી તોએ શું ને ભાડી તોએ શું?^૩

દેડવાડામાં વલમી ડાહી.^૪

દેડીનો ધાવેલો.^૫

દેઢું પાણીથીએ પદળો, ને મુતરથી પણુ પદળો.^૬

દેઢે વાત ગઈ છે.^૭

દોર કાલે કયાં આહાડણું?^૮

દોર ચોર વિશ્વાસ ન કરીએ.

દોરે પીજણું માંડવી.^૯

દોલકાની ચેઠે ઘેરે તરફ ઓલે.

ત

તકદીર આગળ તદણીર ચાલે નહીં.

તક આવે તે આવ્યું દેહવાય.

તને માન નથી, તારી છરીતે માન છે.

તપેલે લાંબું, ને વાડકીએ ખાંબું.

તપેસરી તે રાંજેશ્વી, રાંજેશ્વી તે નરકેસરી.

૧ શરમ બદેઢું કામ કરનારને દ્રહેયામાં આવે છે. ૨ દોટલો પુષ્પળ છે. ૩ નકામી-

૪ દરગાણાણામાં દરગાઈ ડાહી, વાલ મોટો કે ગરીઆણો, ભાઈ? ૫ નીચું કામ કરનાર. ૬ પાકી સમનણું વગરના માણસને માણ. ૭ પુંઠ ઢેઢાં વાળે છે એટલે ડરી ગયો છે. ૮ એક ભરવાડે નનીના સાના કાંડા બિપર્યા પીળ ભરવાડે જોલાયો, તે પૂછે છે, શું કામ છે? તો જોલાવનાર કહે છે, 'વાત કરવી છે.' ચેસો ભરવાડ નની બૃતરીને આવ્યો. લારે આ કાંડાવણો ક્રહે છે, "દોર કાલે કયાં આહાડણું." એવી નમાલી વાત ફરી ને મહેનત વધારે તે પ્રસંગે. ૯ વાત છાયાક કરવી.

તમાકુનું પાનિકું માણું તો આપે નહીં, જુડો ને જુડો ચોં તો પંદર દહાડા આવે.
તમાશાનું તેકું નહીં, ને ધથકનું મૂલ્ય નહીં.

તરણું હરામ, બચ્કો હલાલ.^૧

તરણું આડો કુગર.^૨

તરકડી સતી થઈ.

તથ તારા ને મગ મારા.

તથપાપદ થબું; જિયાનીયા થબું: જીવ અધીરીએં રાખવો.

તળાવ ગામનું, નદી દેશની.

ત્રાજે ત્રેવડ રહે નહીં.^૩

ત્રાંખાનો તાવ ને ઝાપાનો રાગ.

ત્રાંસી આંખે એ ચંદ્ર દેખાય.

તાડ જિપર ચઢાવ્યા, પછી બાકી શું?

તાડે ચહુણનારે ટેફા હાથ પોહોંચે ત્યાં સુધી.

તાન ને તલવાર અન્નવે તેનાં.

તારી નિશાળે ડાઈ ભણ્યું નથી.

તાખુત ઘેલાં તરકડાં, વિવાહ ઘેલી નાર;
હેળી ઘેલાં છિદ્દુડાં, એ ત્રણે એકજ હાર.

તાથમેલ અધો તારા જિપર.^૪

તાવડીમાં તારો, ને સાનકમાં મારા.^૫

તાવને તેકું નહીં. તાવને ડાણું સાંઈ લે ?^૬

તાવ હાથીનાં હાડ ભાંગી નાખે.

તાળી દઈને જય તેમ ગયો.^૭

તાંડ નામ ને માંડ કામ.

તારી રીસ ને મારા સંતોષ.^૮

તારે મારે એવો મેળ, કે દીઠે ડાળે આવે ઓર.

તીસે દાન ત્રણસે, નાના લાઈ પરણશે;
હાથી ઘોડા લાવશે, ને ગધેડે એસારશે.

૧. તનખા હરામ પણ કંહેવાય છે. ૨ તરણું એથે કુગર. ૩ હાથ છુટી

ના; ત્રાંસું રીસ ચહુડે લારે કરું પડે તે વખતે હદ રહે નહીં. ૪ માલ જિપર જકાત.

૫ રોખલો. એ જણું હતાં તે કેહેચણું કરી. સ્વીપુર્ખ હતાં તેથી અરચ કમતી હોય
તેવાને લાણું છે. ૬ સાંઈ એઠલે સકામ. ૭ છડપથી નાડો અગર અચાનક મરી ગયો.

૮ રીસ ચહુશે તો એ કોળીયા વધારે જમશે.

તુટ્યા ફુટ્યા સંધે, બે બાઈડીએ વર દાયે રંધે.

તુક્યે લાભ નહો, તે ઝુક્યે શુ કરશે ?

તુંથડીમાં કાંકડા.^૧

તુંથડુ તરે ને તારે.

તું મરે મારા જાપાપરથી, તો હું મરું તારા ખાટલાના પાયાપરથી.

તું મેરી છક્રમે, મેં તેરી શીક્રમે.^૨

તુંને સાલે ઘેટડો, મને સાલે ધા.

તુંથડાનો ટોપ કેટલી ધરી ટદે ?^૩

તેળ ચમકે ચાખુકે, હુંકારે રાજ્યુત.

તે તેના ધનથી મોટો, તો આપણે આપણા મનથી મોટા.

તેના પેટમાં કાતર છે.

તેરી બી ચુપ ને મેરી બી ચુપ.

તેલી તેલમેં લીન, તંખોલી પાનમે પવીણુ.

તોડે ન્રમણા ને ઓડે બ્રમણા.^૪

તંગ જખ્યા ફરાખ રોળ.^૫

થ

થધને રહીએ (કાધના) કે પોતાના કરી લેધએ.

થપેડો પાંસરો પથો.

થયો કળ્યો ધૂળ મેળવ્યો.

થાખ્યાના ગાજી લાંધા થાય, થાક્યો ગાજી ગણ્યુ.

થાળું થાળુને ઢુલે.

થાળી જોવાય, લારે કુલ્ખામાં હાથ ધાલે.

થાળી પીઠાઈ ગઈ; ઉકા વાગી ગયો; ટોલ વાગી ગયો.

થીગડાં કેટલાં દૃદ્ધએ ?^૬

શુંકતું આયપદ ને શુંકનો વરો.

શુંક સાંધા કરીએ, તે કેટલું ચાલે ?

થેલીકા મ્હો મુલ્લા, રાજ કરે ગુલ્લા.

થેલીકા મુહ સાંકડા તો કયા કરે નર કંકડા ?

૧ સમજ ન શકાય તેવી વાત. ૨ પરમેશ્વર કહે છે તે વાક્ય. ૩ ટોપ = છની, તુંબડાં આજ્ઞાણને પણ કહે છે. ૪ વાળ. ૫ સાંકરી હાથી પુષ્પળ રોળ, ૬ ધણ્યા દોષ હોય તે કેટલા હુંકાય ?

થાડા સો મીઠા, ખોટ સો ખદા.

થાડા ખાના બ્યકુસે રહેનાં.

થાડી લુખના, ને ધણા સુખના.

થાડી વઢવાળનું મહોકું કાળું, મહોડી, વઢવાળનું જોણું સારું.

૬

દુકાળે (૬) કોહેલી જર ખવાય.

દુગડો છે.૧

હંધી પાંચમે છુટે તેલ, એકાદશીએ નાગરવેલ.

દ્વાદશીએ જાલર ખાય તે નિશે નરકે જાય.

હમડીકી રાઈ, સાસુવહુકી લડાઈ,

આધી રોટી ચુરાઈ, ખૂણે બેઠકર ખાઈ,

સાસુ ભારવા ધાઈ, વરે કુચામાં ગીરાઈ.૨

દમ સુડો મારવો.૩

દમડીની ભાજુ, ધર બધું રાજુ.

દમડી સારુ દશ ફેરા ખાય.

દમડે જાટ વેચાય છે, પણ દમડો ક્યાં છે ?

દ્વો પૂછે સયાને, લાકુ કરવા ડેવા;

આપણું ઐના સુચવતા, બાકી જેવા તેવા.

દ્વયા ધર્મકો ભૂલ હે, નર્ક ભૂલ અભિમાન;

તુલસી દ્વયા ન છાંદીએ, જઘલગ ધરટમે પ્રાણું.

દ્વ્યા, મધ્યા ને હૃદાવળાપુર પ્રભુ રાજુ.

દ્વ્યા છોડે, દેવ કોણે.

દર દર ભૂષક ન હોય, ઝ્યાંક નમેરો નાગ પણ હોય.

દરળું વેતરલું, મોચીનું ન વેતરલું.૪

દરખારનો કુતરો.

દરળ પોતાનું ખાપણું ચોરે નહોં, દરિયો ડાઇએ વલોંયો નથી.

દરમાં ચેસે પાધરો, વાંડા સધળે બ્યાસ.

૧ કામ કરવામાં દાનત ચોર છે. ૨ હલસી બાખતોમાં સાસુવહુને લડાઈ થાય. ને પણિથામ ભયંકર આવે. ૩ ગ્રય વણુને ભારકું. ૪ કોઈ કુમમાં અડસદો કંડાડવામાં સંકોચ રાખીને ઓટ કે ભૂલ ભરેલો, અડસદો કંડાડવો નહોં કે પાછળથી તાણ પડે અગર દીકા થાય.

દરિદ્રિને ખાટલો વરી. ૧

દરીઆમાં કુણકી. ૨

દરીઆનું પાણી છે, કે વાણે તેના ખાપતુ.

દરીઆમાં કાંઈ મહા દરીએ વદાણુ છે કે સુંગાએ છો? ૩

દરીએ ક્રોધથી ડેળાતો નથી.

દરીએ કહે કુદુ: ખીએ, મારું કુદુ: ન જણે કોય;

પવન હીકોળા દેતહે, મારે નીર ખીએ ન કોય.

દરીએ કે દરખાર, એ મળે તો એતો પાર.

દરીએ માન મૂડે તો પૃથ્વી રહે નહીં. ૪

દરારાને દહાડે કે ધોકુ ન દોષું તે આઉં દહાડે શું દોષું?

દહાડા દ્વાતરમાં નહીં.

દહાડીનું લાગ્યું ને અવનું લાગ્યું. ૫

દહાડા આવે વાંકા, ત્યારે મારે મારે રાંકા.

દહાડે તોણાં ચારે, રતે હીરા પારણે.

દળવાનું હતું તે લરડવાનું થયું.

દળાયલું દળનું તે મન વગર મળનું.

દક્ષિણુંની નારી, જોળ હાર્થની સારી, પણ અર્ધી ટાંગ જિધાડી.

દ્રાવિડી પ્રાણ્યાયામ.

દાજી તો દાજી, પણ પૂર્ણી પૂર્ણીને ખાધી. ૬

દાટે તેને કોણું ચાટે? ૭

દાતાર કૃપણનો વરો એક.

દાન કરતાં દ્યા સારી. ૮

દાદ હાથીના પેઢમાં પણ બ્યાદે.

દાળમાં કાળું.

દાળીએ લેધ ખાચો. ૯

દિવસ કરે તે કાંઈ ન કરે. ૧૦

૧ લિધ આવે નહીં, કેમકે ભાંકણું ધણા હોય. ૨ તે કાંઈ નહેજ નહીં, કે અમૃત ચીજ આંદી છે એમ સમનથું પડે નહીં. ૩ સુશ્રેષ્ઠ સવાસ હોય તે વખતે આ લાગુ છે. ૪ માન=મર્યાદા. ૫ હુથેળાના લીટા. ૬ ખીજ લોકોએ પૂર્ણી પૂર્ણીને હેરાન કરી. ૭ લક્ષ્મી દારી હોય તેને કોણું ચાટે કે આયે? ૮ દાન દધને લેકું માન, તે દાન છે ધ્રૂળ સમાન. ગુસ્પાળું કે આપે દાન, તેને ઈશ્વર આપે માન. ૯ હવે તેમાં કાંઈ વળશે નહીં. ૧૦ કર્મ કરે તે ન કરે માને બાપ.

એસેમે એસી લઈ, દેખો હિનકી ખાત;

અનબિયરન, દશરથ મરન, સીત હરન, બેંધુ ખાત.

રામયન્દળનાં વાચ્ય છે. એટલી આક્ષેતો ઉપરાંપર આની

દિવોદિવ સાક્ષી.^૧

દિવસને થાંસદો દેવાય નહીં.

દિક્ષા લાધી, પણ શિક્ષા ન લાધી.

હિ પ્રમાણે દીકરા, વેળા પ્રમાણે વહુ.^૨

દીકરી ને ઉકરી, વધતાં વાર શી.

દીકરા હતા નાના, ત્યારે ભાએ વજા પાહાણું.

દીકરા થયા મોટા, ત્યારે જમાના આવ્યા મોટા.

દીકરાને આવી ડાડી, ત્યારે માને મૂકી કહાડી.

દીકરાને આવી મૂછ, ત્યારે બાપને નહીં પૂછ.

દીકરાને મરતો મૂકે, કે વહુનો મચકા લાંગે.

દીકરી આપિને દીકરા લીધો, તે પારકા હતો તેને પોતાનો કીધો.

દીકરી આપિને જમાઈનું સારુ વાંચું, રૂપીઆ ધીરીને ધરાકુનું
સારુ વાંચું.

દીકરી ને ગાય જ્યાં દોરે ત્યાં દોરાય.

દીકરીનાં માગાં હેઠ, કાંઈ વહુનાં માગાં હેઠ ?

દીકરી સાસરે સારી, ને માલ વેચો સારો.

દીકરીની માટીને રા ઝાટકા પડે છે ?

દીકરીઆણું ધર ને ઘોરડીઆણું ઝેતર.^૩

દીકરીને પહાણું.^૪

દીકરી સાસરે કે મસાણે સારી લાગે.

દીકરીની ઠાકાલપ દાયનેથી જણાય.^૫

દીકરીની મા દેશ ખાય, દીકરાની મા દેશ ખાય.

દીકરીની મા મલીદો ચોળે, દીકરાની મા બેડી જુરે.

દીકરીની મા રાણી, ધડપણે લરે પાણી.

દીકરો થઈને ખવાય, ખાપ થઈને ન ખવાય.

દીકરા રળે ચાર પોહોર, બ્યાજ રળે બાર (આઠ) પોહોર.

^૧ દિવભર દિવ. ^૨ નેબો દિવસ કે સ્થિતિ આવવાની હેઠ તેવા દીકરા યાય.

અને ધરતી નેબી કેળા આવવાની હેઠ તે પ્રમાણે આગમસૂચક વહુ આવે તે પ્રસંગને
લાણું છે. ^૩ અને ભરાથર. ^૪ પેટ પણો છે. દીકરી આવી છે. ^૫ દાયને=કરીયાવર.

દીજે તો વેશ્યાંકું દીજે, આલણું દીજે નર્ક પરીજે;
વેશ્યાં દીધે વાપ્સે વંશ, આલણું દીજે જાય નિર્વશ.

દીઠા દેવ ને પોહેંચી જત્રા.^૧

દીંહું સુખ ને લાગી ભૂખ.

દીંટ કઢાડવું.^૨

દીકું દેહ અળે, ને સુતે સોડ અળે.

દીયર ઉપર કાંઈ દીકરી જણી છે?

દીવાળી તો સહૃદી, પણ વિજયા (દશમી) તો વહૃદી.

દીવાળી તો અઠે કઠે, હોળી તો ઘેર ઘેર.^૩

દીવાળી દુનિયાની હોળી હરામીની.

દીવાળું કાઢવું ને હાથે નાક વાઢવું.

દીક્ષામે બિક્ષા દીયા, સો તીન લોકું અત લીયા.^૪

દુકાને દીધું તાળું ને બંનેઠું સાથે દીવાળું.

હુઃખીના દાળીઆ.^૫

હુઃખીએ હુઃખ નહીં.

હુઃખી ને દીવાનો ખરાયર.

હુઝતી વીહાય છે.^૬

હુનીઓં ચાવીને કુચો કરી નાખી, પણ રાઈનો પોખ, ને ધઉનો સાઠો
ખાધો નહીં.

હુનીઓં દોરંગી, કોઈ ભાંડ ને કોઈ લંગી.

હુઅળીનું રજું હુઃખીઓ ખાય, ધણી મરે ત્યારે દહોડો ન થાય.

હુઅળો જેઠ, દીયેરમાં લેખું.

હુભાણ્યા તો હુભાણ્યા, પણ સારી પેઠો ઓભાણ્યા.^૭

હુલો પાદશાહ.

હુશમનનું પણ હુઃખ દેખી રાજ થનું નહીં.

હુશમન સાથે દોસ્તી, ને વહાવામાં વેર કદી કરવું નહીં.

૧ આખું મેહેદ્યાંખું સર્વ પોહેંખું, કન્યાને વોળાનેદે. ૨ નિર્મળ કરવું. ૩ હોળી એટલે હુઃખ તે ઘેર ઘેર; દીવાળી એટલે આનંદ તો એક ડેકાણે. ૪ એટલે પુષ્ય વધારે થાય. ૫ બહુ હુઃખ પામેલા માણુસને લાણ છે. ૬ લેંસ એક હુઝતી હતી ને બાળ વીહાણી. એકરાં ઉપર એકરાં થાય, મેમાન ઉપર મેમાન આવે તેને લાણ છે. ૭ હુઃખ પાસ્યા.

દૂધ તો માઈકા, એંર દૂધ કાયકા? પુત તો ગાયકા,^૧ એંર પુત કાયકા?

કુલતો કપાસકા, એંર કુલ કાયકા; રાજ તો મેધરાજ, એંર રાજ કાયકા?
કૂથનો ઉલ્લરા કેટલી ધડી રહે ?^૨

કૂધ પાઈને સાપ ઉછેવે।^૩

કૂરની સગાઈમાં કાંઈ હુઃખ નહીં.

દાંડીઓથી હુનીઅં આદી.

હે દાન ધૂટે ગીરણુ.^૪

હે હુકડો, આવે હુકડો.

હેગ ચડાવે ત્યારે ખરા, તડ તો પાખાં.^૫

હેખ્તે ડેળે અંધાપો, ને છતી રંડે રંગપો.

હેખો મીઅંડુ છંદ છંદ, ફટા જમા તીન બંધ.

હેડકાને મન હરીઓજ નથી.

હેતા હે કે રો પહુંકુ ?

હેતો થાકે, પણ દેતો થાકે નહીં.

હેના દેના તો સંસારમે ચલતા હે.

હેરણુ-જેહણુની જોડીમાં સકરપારા, નર્ણું લોજાઈતી જોડીમાં
અંગારા.

હેરણુનેજેહણુના ભગ લેગા ચડે, પણ સોક સોકના ચડે નહીં.

હેરણુનેજેહણુના ચોખા ભેગા ચખા જણ્યા નથી.

હેવ ગયા કુંગરે, ને પીર ગયા મઙ્ગે, ધીજેજના રાજમાં, ટેડ મારે ધંગે.

હેવ ગયા, તો કહે, પૂળ ટળી.

હેવને ચ્યપટી ચોખા તો જેઠાએ. } બાવાજ ધંટડી કેમ વેહેલી વગાડી ?

હેવ અધાઓની માનતા કષુષે. } જવાખ-પાપ કાટચો કટાય.

હેશ ડોઢ્યો, પણ રસ ન દોઢ્યો.^૬

૧ ગાયનો પુત તે બણદ જેના ઉપર જેતીનો તથા ભાર વહેવાનો આધાર છે.
૨ જેનો ગુસ્સો ચેરે લારે ખણુ, પણ રહે થોડી વાર. ૩ તે કરડે. ૪ (થહણ)-
સૂર્ય કે ચંદ્ર થહણ થાય છે લારે દોકાં એમ માને છે કે રાહુ (થહ) તેમનો થાસ
કરવાને ગળે છે. તે બનાવ. હેવકોપ ગણ્યાય છે એમ માનીને દાનપુષ્ય કરવામાં આવે
છે તે વખતે લંઘી દોકાને આપવાનો વધારે રિવાજ છે ને લંઘી દોકાં માંગવા નીકળે
છે લારે ખુમેં પાડી જાયે છે કે “હે દાન ધૂટે ગીરણુ” એઠલે જલી દાન કરો કે
થહણ છુટે અને હૈવકોપ મટી જથ. ૫ હેગ અડાલબી=જમણુવાર કરવો. ૬ કાંઈ
પૈરો થયો નહીં.

દેશે દેશની હવા લુદી.

દેહનું ઢાંકણું રોટલો, ધરતું ઢાંકણું ઓટલો, ને ધડાનું ઢાંકણું દીકરી,
આપનું ઢાંકણું એટા, ને માતું ઢાંકણું દીકરી.

દેહના હંડ બોગવો છૂટડો.

દેહની સાથે ગાં- પણ પરમેશ્વરે ધડી છે.

દેહને પણ જાય, મસીદે પણ જાય, ને નીમાજ વખત હાજર થાય.
હેવગતનો પાર પમાય નહીં.

દેવની ગતિ વિચિત્ર છે.

દેવને દ્વા નહીં, દેતને દ્વા નહીં.

દોડ તે થાડ.

દોહેઠી સુવે, ને વલોવતી ઉઠે.

દોણી લેનાર મળ્યો, ઓટલે સુડહું ઉપકું.

દો દો ને ચોપડીઆં.

દોર તુટચો કે પતંગ પણો.

દોમે તીસરા, નેસા આંખમે કાંકરા.

દોલતના ધણી થનું કે વવરાય, રખવાળ થનું નહીં.

દોસ્ત વગર હુનીઆ અકારી.^૧

દોંગો જોઈ ડરવું નહીં, પાતળો જોઈ લડવું નહીં.

દાંતે તરણું લીધાં; મહામાં આસહું લીધું.^૨

ધ

ધૂકેલ પંચા ડોહોડસો.^૩

ધગધગતા ડોયલા હાથ બાળો, ડારેલા હાથ કાળા કરે.

ધણી આન્યો કે ધાડ, કુપડું લગાડું કે વાડ.

ધણી એ રાજ તે મહારાજ, ને પુત્રરાજ તે ભૂતરાજ.

ધણી જગે કે ચોર ભાગે.

ધણીની પેલર ખવાય, પણ આપતા રાજનો રોટલો ન ખવાય.^૪

ધણીની રોટી બાપની પાલખી કરતાં સારી.

ધણીઆણી ધણી વડે સોહામણી, ધરતી વસ્તી વડે સોહામણી.

ધણી હુંઝે કે દોર હુંઝે?

૧ દોસ્ત વગર હિશાણો સુની એમ પણ કણેવાય છે. ૨ નમી પણ્ણા,
૩ વિચાર કર્યા વગર છાતી નેરથી અલેલાયે કામ કરવું. ૪ આ કણેતા સ્ત્રીને લાગુ છે.

ધન તો હેડને ધેર પણુ હોય.^૧

ધન ધેલાં તે મન ધેલાં.

ધન જોણન હકરાઈ સદા કોઈની રહી નથી.

ધર્મ ઢીકા ને ચાપુ ચાખુા.

ધંતુરાના ગુણુ મહાદેવ જાણુ.

ધરમાં જુત્યા પણ ધણીમુવા ન કહેવરાવતું.^૨

ધરધડી ને ધરદહાડો.

ધર્મનાં કામ પાંગળાં.

ધર્મધજા આવા.

ધર્મ ધર્મ શુ કરે, જ્યાં જય ત્યાં લીખારી મળે.^૩

ધર્મ ધર્મ કરે, પાપી ચેટ કુરે.

ધરાઈ ગાં—દરડકા કરે.

ધરાયો ઠણુકા કરે, ને ભૂખ્યો વાળ તોડે.

ધાઓ ધાઓ, પણ કર્માં હોય તો જાઓ.

ધાતાં ધન ન મળે, પણ ધાન મળે.

ધાન ધરપત, ને ધી સંપત.

ધાનું વિના મરે, કે સાન વિના મરે.

ધાન ખાઈએ છીએ, કે ધૂળ ખાઈએ છીએ.^૪

ધાવે સો પાવે.

ધીંગાની ધરતી ને વિધાતું દાન.

ધીંગાતું રીગાં આગળ ન ચાલે.^૫

સોરદો—ધીજે દીધલ ધાન આ લવથી એ લવ લગી;

રાંક લજ્યા ન રામ સાચે દલથી શામળા.

એ લવ આપાં દાન આ લવમાં તે લોગવે;

સમલુને છે સાન સાચું સોરહીએ લણે.

ધીર સમાન જોગ નહીં, ને રોષ સમાન રોગ નહીં.

હુન લાગી, રામ હુન લાગી, ગોપાલ હુન લાગી.

ધૂપ દુધને રાખી મૂકજો.^૬

^૧ જણપણાં જગ હોડેલાં, ધન તો કાંદાં ધર પણુ હોય.

^૨ કામ કરવામાં

નમાલાન કહેવાય તેમ કરવું. ^૩ ધર્માત્મા પુરુષને હુંઘ.

^૪ એટલે શુ? એમ સમજતા નથી? ^૫ ધીંગા=મોટા, રીગાં=મૂર્ખ, અજડ; નંગલી.

^૬ કોઈ ધરાક થશે નહીં.

ધૂળનો પણ ખપ પડે છે.

વુગ વાવવે તો કંકરા નીકળે; ધૂળમાં કંકરા શું સોવા?૧

ધૂળનો ટોપવો પટોણેથી ઢાંકવો.^૨

ઘોંઠ ગાં-માં ધૂળ ભરવી.

ઘોટા જોટા લડખડે, ને ધરમાં હંડલાં ગરખડે.

ઘોતલીનારે ઘોળ આગળ ગવાશે.

ઘોણી ધુવે મૂલે, ને પાપી ધુવે કમૂલે.

ઘોણીનો વાયદો ને ભૂતનો અરાસો.

ઘોળે દહાડે ઘોળકુ લુટયું.

ઘોળે દહાડે તારા દીકા છે.^૪

ન

ન આવડે ભીખ તો વૈહું કરતાં શિખ.

નકદીનું નાક કાપે તેવી છરી છે.^૫

૧ સોવાઓટકવા.

૨ ગઘેડા ઉપર અંખાડી.

૩ એક વાણીઓના ધરમાં

ચોરે ખાતર પાણું. વાણીઓ જગતો હતો, પણ બોલ્યા વગર હાથમાં તલવાર રાણી જોસે. ખાતરને રર્તે માંહે ધરમાં દાખલ થવા સાર ચોરે પગ પ્રથમ ધાલ્યા. અર્ધું શરીર કેડ સુધી ધરની અંદર આણું એટલે વાણીઓ તલવારથી ચોર મરી નય તેવી રીતે ધા કર્યા કે હુક્કરી ચોર મરી હરી રહ્યો એટલે પોલીસ ચોણી ઉપર જમાદારને જહેર કર્યું કે, ‘ચોર ખાતર હઈ આણો દાખલ થયો. એટલે મેં તેને મારી નાણ્યો છે. હું તમે આનો તલવારના એક બે ધા કરો ને જશ લ્યો. મેં માર્યોં છે એ વાત હું કોઈ આગળ કરનાર નથી.’ જમાદાર એકદો એકદમ જશની આશાએ ગયો. ચોરને એકાં ધા તલવારનો કર્યો ને બૂમ પાડો. ચોર ચોર ને તેને મારી પણ નાણ્યો. સવારમાં દરખારમાં જણું થયું, જમાદારને સાખાણી ભળી, ને દરખારે કંચેરી કરી, જરીઓની ઘોતલી (પાધડી) બંધાનિને ખીજું ઇનામ આપ્યું. આ વાતની તે વાણીઓની વહુને ખખર પડી એટલે પોતાના ધરણીને ડપકો દીધો કે ચોરને માર્યોં તમે, અને આણડ તથા ઇનામ મજૂર્યાં જમાદારને, સાચું કહું હોત તો આ ઘોતલી વગરે તમને મળત. વાણીઓ જવાબ આપ્યો કે, “ઘોતલીના ઘોળ આગળ ગવાશે.” આનો અર્થ બાયડી સમજ નહીં, તેથી વાણીઓને ડપકો દીધા કરે. થાડા દિવસ થયા એટલે જમાદાર સુતા હતા લાં કોઈ માણુસ આવી જમાદારનું માણું કાપી ગયા. જમાદારની વહુ રૂપાળો રાગ કરી રહોં વાળતી બેડી હતી, લાં વાણીઓ પોતાની સ્વીને લેદ ગયો ને કહે કે, “ઘોતલીના ઘોળ ગવાય છે તે સાંલળા.” લારે વાણીયણું સમજ કે, મારા ધરણીએ જશ લેવા સાર કે ઇનામની લાલચે ચોર માર્યાણી વાત જહેર પાડો હોત તો જમાદારની બાયડીને ખદલે હું રાંડત. ૪ એવું દુઃખ પાંચ્યો કે કદી અને ઘેર જરૂર નહીં. ૫ બહુ ચુંદી છે.

નકટાને નાક નહો, ને નકટને સાન નહીં.

ન કર્યો પાપડ, ન કરી વડી, ને પારકે ચૈસે કન્યા મળી.

નકટીનો વર જોગી, ગાંડીનો વર અપેગ;

ખહેરીનો વર ઢોગી, ત્રણે વ્રીશ તોલા રંગ.

ન કરે નારાયણુ કે ગઢવી ગઢે થડે.^૧

નકલમાં અકલ (વાપરવાની) નહીં, મહિકા સ્થાને મહિકા.

ન આધો પોખ કે ન હથેળો બળો.

નખે લરતા મુગલનો ભારો, ધરડી લેંસ ને હેડુ પાડો;

જુવાન વહુ ને ખુદો લાડો, એ ત્રણેનો રોજ ઢેવાડો (અવડો.)

નખે લોંઘ ખાતરવી.^૨

નગદની નિશા હજુ પહોંચી નથી.^૩

નગર વસંતા માનવી, ગામડે વસતા રાક્ષસા.^૪

નગરાં વાગે, નોઅત વાગે, પણ રાંડ સુતી ન જાગે.

નધરોળના ધરમાં છાણુ પણ થણાય નહીં.

નછોલવાના ધરમાં ડોસો હંણે.

નમે તેને નવ નોતરાં.

ન જણે જેશી તે જણે ડાસી.^૫

નઉતરને નહાનું જાણું નહીં.

નણુદ્દી નણુદ નાતરે જાય, ને મારે હૈએ હરખ ન માય.

નદીનું મૂળ ને ઋષિનું કુળ જોવાય નહીં.^૬

ન પહોંચીઅને હળર બાહીનાં.

નકટ સાસુ ને નકટ વહુ, એએ કુળ લજમણુ સહુ.

નકટને નાક નહીં, શોખ તાં શરમ નહીં.

નઅળો હાડેમ રૈયતપર શરો.

નઅળે માડીએ રાંડ શરી.

નઅળ દાડો લોંઘનો પોપડો પણ હણે.

ન ભૂતો ન અવિષ્યતિ.^૭

નમે તે પેટ ભરી જમે.

૧ વા દીન કહાંસે કે ભીયાંકે પાંચમે જુતીયાં? ૨ બુંધા પડીએ તે વંખતની સિયતિ. ૩ પુરી સાન વળે તેવી શિક્ષા થએ નથી. ૪ કુચામ વાસ; કુચાહીન સેવા. ૫ સો જેશા ને એક ડાસી. ૬ વાટણું ઓસડ ને મુંઝો નેગી. ૭ આહું થયું નથી ને થવાનું નથી.

નગાલી વહુને એકે સૌ.

નમે સો ભારી, ભરી ભરી ત્રાજવું જેણે નમે સો ભારી.

નર્મદામાં કંકર એટલા શંકર.

ન લેવા ન દેવા, ને વડોદરે વિવાહ.

નવકર્ણિનો દમામ, ને નવદ્રલુસના વાંધા.

નરતું તેર વેતરવું.

નવસારી નાગમંડળ, ગણુદ્વી ધમચકડ.

નવ નવા નેહ, ને નવ નવી મજે.

નવ વાનાં જણે તે નાગર.

નવરેઠ રહે તો ડાકણું ખાય.^૧

નવાણું ટકા ખાદ્દની વાત.^૨

નવાણ કહે ભરય જતી હે, તો કહે ભરય તો છેકાણું છે, પણ આપ જાઓ છો.

નવી દોસ્તી નાચે ધણી.

નવો નાણુવડી ને જુનો ગાંધી.^૩

નસીણે ભજ્યો કાંડા, તે કામે કામમાં વાંડા.

નહીં કાને, નહીં કાટે, ને વાલ સોતુ હોકે.

નહીં આડ લાં રાજ તાડ.

નહીં આરે તેને નવ નોતરાં.

નહીં સુતર, નહીં કપાસ, તો વણુકર જેકે શો કંકાસ ?

નહીં સાસુ, નહીં નણુંદી; વહુ નાચે આપછંદી.

નાહાતાં સુતરે તે શી રીતે પકડાય ?

નાને મહોડે મોટી વાત. નાની મોટી કરતાં કુંવારા રહે.

નાક ઉપર માંખ ઘેસવા હે તેવો નથી.^૪

નાક નીચું ને પેટ ઊચું.

નાક વાટે ખવાય નહીં, મહો વાટે ખવાય.

નાક વીધિવા ગર્છ ને કાન વીધિવાની આવી.^૫

૧ ઉદ્વોણી માણુસ. નવરો કામ વગરનો રહે, ચિંતા ડાકણું ખાય એવો, અને અર્થ એ છે કે નવરો થાય લાદે ડાકણું ખાવા લાગે. એટલે નવરો નહીં રહેનારને ડાકણું પણ ખાઈ શકતી નથી. ૨ વાયદા માણુસ વાત કરે તે વધારને વાત કરે, તેમાં સેકડે નવાણું જોડે. ૩ જેશી જીર્ણાન, ને વેવ ધરણો સારા. ૪ આખરું, તથા વચ્ચન પાણે તેવો છો. ૫ આલી સાટે માલી.

નાખતાં પહોંચે ત્વા સુધી ખરા.^૧

નાગ, દ્રાગ ને હિવાળી, એ નણે આવે એક વારી.

નાગર ખચ્ચા, કષુ ન પોલે સચ્ચા; પોલે સચ્ચા તો શુરુ કચ્ચા.

નાગા બિપર બિધાડા પહ્યા, ને આપી રાત ટહડાડે ઠ્યાં.

નાગા જણ્યા, ને કંદોરે લાલ.

નાગાને નખરાં, ને બિધાડાને બદ્ધારો.

નાગો નાહાય શું ને નીચોવે શું?

નાચનારીને પગ રહે નહીં, ને જાનારીતુ ગળું રહે નહીં.

નાચતું ખુલ્ખું નક્કટ થતું; સૌથી લુંકુ તે ધુણુવા જેખું.

નાઢી રંડ સો ગામ જિન્હેડ કરે.

નાડો તે જણો ધાડો.

નાંકુ હાથમાં ને નાડો.

નાણું મૂકવા જણ્યા મળે, પણ વાત કરવા જગ્યા મળે નહીં.

નાણુંનાં કાંઈ ઝાડ થાય છે?

નાણુંનાં કાંઈ વેશ આવે છે?

નાતરાંની જનને જાતીવાસો નહીં.

નાતરું તે એરું પાતરું.

નાતનો પદેખ વેહેલો નરકે જય.

નાથ કહાડી નથી ત્યાં સુધી ગાડુ તાણું.

નાદ લાગ્યો તે અવતું લાગ્યું.

નાદાન સાથે લાગું, તે ડગલે ડગલે ધાત.

નાનહીઅંને મસે,^૨ માડી ખાય રસે.

નાનહીઅં વસુંધર, તે ગધેડે ચહુડે.

નાને ક્રાળીએ વધારે જમાય.

નાને રહોડે મોટા ક્રાળીએ ન ભરાય.

નાલીનો બિમળડો છાનો રહે નહીં.

નામ રહે પરમેશ્વરતું.^૩

નામ હેઠે સાઁં, નાંક વહડારો તાઁં.

નામે નવસારી ભારી, ને ગણુદેવી હણી બાળી.

^૧ પુરુષમયત્ન કરવો.

^૨ મસે=ખાહુને.

^૩ હુનીઅં તથા હુનીઅના પદાર્થ નાશવંત છે.

નવાણુંનો ધજો.૧

૫

પદ્ગડ કાન કે આવે સાન.૨

પગ પેઢો હોય તો લાગ કે વગ થાય.

પગ મોટા તે અકમી, શિર મોટા તે સકમી.

પગલું શોધતાં ચોર મળે.

પગલે પગલે ચાલીએ તો ઝુલા પડાય નહીં.

પગે કથીરતું કલણું, ને નાકતું નસકેડાં નવ ગજ લાંબું.૩

પગે પાલી ડેલવી. પગે કમાડ વાસવાં.૪

પગે પાણી બહુ બિતર્યે છે, મદ્દત નથી આંધું.

પચાસે પોપટો ને સાડે સરેડી.૫

પટેલની વાત પટેલ જાણે, પણ હાથમાં ભીલડો ને ધંડી તાણે.

પટેલ બેઢા પાટે, ધરની એથ દાટે, ને પારકાની કહાડે વાટે.

૧ ધોળી તથા વાણીએ સામસામા રહેતા હતા. ધોળી થાડુ કમાય ને તેમાં ખાવાપીવાની મેજ કરવામાં હદારતથી ખરચ કરતો હતો. વાણીએ સાડે રોણે ને પારો ચેસા પણ ખરા, છતાં આવાપીવામાં, લુગડાં પહેરવામાં લોબ રાખી ખરચ કરે, લારે વાણીએની સ્ત્રીએ વાણીએને પૂછુંછું કે, ધોળી ખરી મહેનત કરી થાડુ કમાય છે, છતાં આવાપીવામાં તમારા કરતાં વધારે સુખ લોગને છે, ને લોબ કરતો નથી, તેનું કારણ શું? વાણીએ જવાબ આપ્યો કે, તેને નવાણુંનો ધજો વાય્યો નથી. વાણીયણે તેને અર્થ પૂછ્યો. વાણીએ કહે, પણીથી કહીશ. એમ કહી વાણીએ છાનામાના નવાણું ઇંપીએએ એક કોથળીમાં ભરીને ધોળીના ધરની જણીમાં કાઢ લાણે નહીં તેમ મૂકી ગાય્યો. ધોળીને તે કોથળી હાથ આવી ઇંપીએએ નેછ ખુશી થયો ને ગણી નેયા તો નવાણું થયા. ધોળીએ વિચાર કર્યો કે, એક ઇંપીએએ ણાચાવીને માંહે નર્દું તો પુરા સો થાય. તે પ્રમાણે લોબ કરી ઇંપીએએ બચાવી પુરા સો કીધા. પણી સેના ણસો, ણસેના ચારસો કરવા તરફ મન હોયણું ને લોબ, આવામાં પીવામાં કરી બેત્રણ વરસમાં પાંચરોસા સાતસો ઇંપીએએ કીધા. વાણીયણે પોતાના ધણીને કહું, હું તો ધોળી ણાડુ કોલાણી થયો છે ને આવાપીવામાં પણ કરકસર ણાડુ કરે છે. લારે વાણીએ કહું, “નવાણુંનો ધજો લાગ્યો હશે.” વાણીએ ધોળી આગળ બનેલી હક્કીકત કહી ઇંપીએએ નવાણું માચ્યા, તે ધોળીએ આપી દીધા ને પોતાની પાસે પૈસા થયા તેથી વાણીએનો ઉપાર માન્યો, નવાણું ઇંપીએએ લાખીને વાણીએ વાણીયણું વાત કરી ને “નવાણુંના ધજો”નો અર્થ સરમંતર્યો.

૨ સારી વાત બરાબર મનપર હોય લારે તેને ખરી કહેવા સાડે કાન પદ્ગડવા પડે; ૩ ગરીણ સ્થિતિ છતાં અભિમાન ધણું રાખે તેને લાગુ છે. ૪ કાઈ લાણે નહીં તેમ કાઢ છુપ્યે ધા કર્યો કે કાઇનું બગાડું. ૫ પોપટો=ચણા, સરેડી=ધડી.

પડતી પર પચાસ.

પડતાં પડ કરી ગયાં.^૧

પણું રોકું તે ચંદું ઘાકું બહુ દેખાય.

પછા પેહેલાં પોકાર નવ દિન કરે.

પછો પછો પણ સૌને ભારી.

પડી જડી પરોણી,^૨ ને હવે રણું સેહેલ;

એ જોઈએ બળદીઓ, ને એક જોઈએ વેહેલ.

પડેણી જબ શુલેણી, તથ સથ સુલેણી.-

પડોસીને બેર તોરણ બાંધાં, હરખમાં મેં રંધું નહીં.

પડોસણું છડે લાત, તે ડ્રેલ્વો પજો મારે હાથ.^૩

પડોસીના પરોણુંને ધાઈને મળીએ.^૪

પત્થરમાં પગેં શું.^૫

પત્થરનો અમરડો છે.^૬

પદાવેથી પાંસડે પડે.^૭

પનહેતાનું પેટ ને અભાગીઓની ગાં-મોટાં હોય.

પરણ્યા નથી પણ જને તો ગયા હઠણું.

પરધેર જમે, તે બહુ બહુ નમે.

પરધેર હળે, તે વેહેલો રળે.

પરણ્યાંને પાણે ને જણ્યાંને છલાડે, તેમાં પાડ કોના ઉપર.

પરણુલી તો જેવી તેવી, પણ નાતરાની તો જોઈને જેવી.

પરણ્યાવતાં સાસુ હરખાયાં, પણી સાસુ હડકાયાં.

પરણ્યીને બેડી પાટ, ને સામુના કુદા ચાટ.

પરણુલી દીકરી, પરોણા દાખલ.^૮

૧ વાત બહુ જીની થઈ ગઈ તેને લાગુ છે. ૨ પરોણી, બળદ હંકવાની સુધ્યાં જોસેલી લાકડી. એક માલુસને રસ્તામાંથી દેખોડાને નાશ નથો. ખુશી થતો થતો કહે છે કે બસ હવે ત્રણ નાશ ને એક બોડો મળવાં આશી રહ્યાં. તેની સાથે મળતી ઉપરની કહેવત છે. ૩ આ કહેવત નીચેની સાખીને મળતી છે.

મેદી પડોસણું ચાનલ ખાંડે હાય ક્રેલા પડે;

મીઠાં ચાવે તો પૂછું હું, ચાનલ ખાંડે સો છવે કરું.

૪ અવરાનવા ફરવાની કંધ ચિંતા નહીં. માટે નવનવાં હેત દેખાયે. ૫ પત્થરમાં પગાં પડે નહીં એકલે પગનો. સગડ ચાસે નહીં. ૬ ટોઠ, બુડયલ હોય તેને લાગુ છે. ૭ ડરાવનાથી કષેસો પ્રસંગે સમું પડે છે. ૮ માબાપ કે સગાંને ઘેર.

પરદેશમાં ખરચી ખુટે, તે મધ્ય દરિયે વહાણુ તુટે.^૧
પરદેશીની દોસ્તી, ને ખડતી તાપણી.

પરદેશીની પ્રીત, સુરતનો સગો, શુવારની ગાંસડી, ડેડનો સંગાય,
સાગતો દેવતા, ધાસની તાપણી, એટલામાં ભલીવાર હોય નહીં.
પરનારી યાર, સદ્ધ ખુવાર; કંદુકા ભીછાના, ઓાર જુતીઓંકા માર.
પર જોમભાં પગ મૂકવો, તે ચોખ્ખો રાખવો.

પરમારથ કામભાં પૂછળ્યુ નહીં.

પરવારીને કોઈ મરતુ નથી.

પર્વતી ગાં-હેણી, ને મતુષ્યની ગાં-કોળી.

પરાઈ પીડા ભૂખતાં વાર લાગે નહીં.

પરાઈ છીડીમાં હગવું ને કર્રાઝવું.^૨

પરાણુ મુણ્ય થાય નહીં.

પલક દરિયાવ,^૩ મોન મેહેરાણુ.^૪

પવાળું તે મુંડવું અથવા મુંડવવું.

સાખી

પેહેલુ તિર્થ સાચુ સસરો, ખીલું તિર્થ શાળી;
ઢીકડાક માતપિતા, બ્રેષ્ટ તિર્થ ધરવાળી.

પેડુરવેશ ને જોલી, દેશ જત દે જોલી.

પળ પળ ઘારી છે.^૫

પાઈ સાડ નીલાડે આગ મુકે.

પાડે લારે લોઘેળી પણ ગીરી થાય.

પાણ્ઠ ચોર દરજ હે વેતરે ને છેતરે.

પાખડે ખાધી પૃથ્વી, ને ધૂતારે ખાધો દેશ.

પાખડે દોકમાં પૂળય, સાંધુ જન તે જોદા ખાય.

પાધડ બાંધે મોટાં, ને અંદરથી જોયા.

પાધડીની શરમ સીને, ધાધરીની શરમ કોઈને આવે નહીં.

પાઠલી રાતનુ ઉડવું, ને લુચાનીનુ જથુનું. (સાંદ.)

પારીદાર સુવા છઈએ.^૬

૧ બંને બરાબર. ૨ જો જોદા ખાવાની નિશાની. ૩ તે મેવરાન. ૪ ખુશી થાય લારે મોન છનામ આપે તે મોન મેહેરાણુ. ૫ પળ પળ પાદની છે, મણ દે સારાં કામ કર્યાં હોય તે કરી લેને. ૬ પારીદાર ધાતીં મોદુ પેડુરી લાસણી પાઠલી સુધી આતતા હતા, કાણે કણુ પારીદીમાં અંધી આવો તો પડ્યો. લારે પારીદાર વાખ આપો, કે પારીદાર સુવા છઈએ.

પાણસણું વાળોગે, તો જમાડીને વાળોગે.

પાણથું અખો વાળીગે, ભિગેઓ અગદાવાદ;

ફૂલથો ફૂલથો માળવે, વેજો આવાવાડ.^૧

પાણ સાથે પોપકીણાં,^૨ ને મુંડા સાથે યારી.

પાણ ચિપર પાણી.^૩

પાણની પીળાચે લેંસ કંઈ પારસો વાળે?

પાડો ચાલે પાંચ ગાડિ તો પણાદી ચાલે પંચ ગાડિ.

પાડોસી ભિયળે લાલ કે ભિયળે લાલ.

પાણી પીંડું છાણીને અને શુરૂ કરવો જાણીને.^૪

પાણી વિના દર્દી ઉહેળણું, તે ભાળે ખંડે પણ થાય દોળતું.

પાણીનો પાનાર, ને માથાનો વાઢનાર ભિતાવળો જોઈએ.

પાણી માગે તાં દૂષ આપે.^૫

પાણીની જ કિમત છે.^૬

કલ્પિત

પાનીભિન જગાહીરી, સુકૃતાંદું ખરીદે નહીં,

પાનીભિન સુધડ સિરોહી ડાન કામકી,

પાનીભિન હથંડું ખુદાઇમે, ખરીદે નાંહી,

પાનીભિન દમેક સો, દમિતી નહીં કામકી.

પાનીભિન પુરૂપકો નામખી રહેત નાંહી,

પાનીભિન કિમત ન, હીરેકે સુજામકી,

અરે નર જાની તું પાનીકો જતન કર,

પાનીકો ગયે છંદગાતી ડાન કામકી. ૧

પાણી, પથર, ને પાનડાં, ખાલણુને જોઈ હુને.

પાણી સુંડું છે.^૭

પાણીથી પાતળું શું? પરન ને ગરણું.

પાતળ ચેંકું, તે હારા હેંકું.^૮

પાણ પાણ પીપરડી, સુઈ બેડો સીવે, પૂછ તહારા પરીઆને કે પાદા
વગર કોઈ કુવે.

૧ વેઝો=દળ ઉતાર્યો. ૨ પોપકીણાં=ભાઈખાંધી. ૩ કાઈ અસર થાય નહીં,

૪ એણખીને. ૫ એવા હેતથી પરોણાગત કરે. ૬ પાણી=ચંચળાઈ, ખુદ્દિ તથા શક્તિ,
૭ એઠો ખુટચો કે કુટચો છે. ૮ ખડુ ખાય, ખાતળા પેટલાળાનો આણાર ધળું હોય,

પાદા વગર કાંઈ ગંધાય.^૧

પાદે રડતું હોય તો પાયખાને જવાની શી જડર?^૨

પાદવાની માસિ નહીં, ને જોલંદાજ થવું.^૩

પાન આધિને પદ્મણી થયાં.

પાતું ફૂરે ને સોણું જરે.^૪

પાનાં પથરાય નહીં, ને ધૂળ અવાય નહીં.

પાનાં પણાં તે વેઠું ધૂટકો.^૫

પાપ પ્રગટ ને ધર્મ ચુસ.

પાપ બોલે નહીં પણ બોળો..

પાપે ગેટ ભરાય.^૬

પારકા બાપનો કાંઈ આડો.^૭

પારકા ધણી પાછળ ચતી થવું.^૮

પારકા બાપતું આદ્ધ ડોણું કરે.

પારકી મા કાન વીધે.

પારકી માના મળશો નહીં.^૯

પારકી રહેમાં ડોણું પગ મૂકે?

પારક માસે ધા ન પુરાય.

પારણુંમાં પણ સાચું રેણોં નથી.^{૧૦}

પાવધનાં છાકરાં સાંઠો સાંઠો.^{૧૧}

પાવલાની પાડી ને પોણો ચરાઈ.

પાસો, ડાઢનો ન થાય માસો.

પાળનો કુતરો પગ ચાટે.

પીઠ ડોકવી; વાંસા થાઅડવો.^{૧૨}

પીતળ માણુસથી કામ પાડતાં સચેત રહેવું.

પીયર હુકું, તે બાયડી ધર માંડે નહીં.

પીરાય નહીં તો ઢોળી નાંખવું.^{૧૩}

૧ એટેણોથાણેધોધાયે, તો કેદી વાત કરે. ૨ રડેએટે ચાદે. ૩ માસિ=શક્તિ.
 ૪ પુસ્તકનાં આગર બોપહાનાં પાનાં ફૂરે એટેલે વંચાય તેમ સોણું છે=લાભ થાય.
 ૫ પાનાં=સગાંનો સંબંધ કે કામનો સંબંધ. ૬ તો ફેદલું સાંદે. ૭ પારકા બાપ પાસે
 લાડ, માગણી કે હઠ થાયં નહિ. ૮ એ ફોણું કરે. ૯ પારકી માના=ચોર, હુઠારા.
 ૧૦ તે મેટો થઈ સાચું શાતું જોલે. ૧૧ પાવધનાં છાકરાં હોય નહીં ને પાસ્નોં તે
 ખાંડાં જીંદાં. ૧૨ ટેકો આપવો. ૧૩ અહેણાને લાણું છે.

પીળે પાને માંડી વાલ્યાં છે. વાલ્યાં ખત છે.^૧

પીંજણું નકામી શી પીંજવી ?

પુષ્ટે પાપ ઠેલાય.

પુરુષના કર્મ આઈ પાનકું.

પેગડે પગ ને અદ્ભુ ઉપદેશ.^૨

પૈટ કે પરગણું ?^૩

પૈટ તો કુતરાં પણ ભરે છે.

પૈટ બધાઈને ડાઈ જેતું નથી.

પૈટ ને પેટી ખનેથી આલી.^૪

પૈટ પાક્યું તે ડાને કહેવું ?^૫

પૈટ બાળને સંચચું નહીં, ને દીવો બાળને કાંતચું નહીં.

પૈટ કંપાણું, ત્યાં ડાઈ નહીં વહાણું.

પૈટમાં ડાઈથી પેસી નીકળાતું નથી. પૈટવરામાં પુષ્યવરે.

પૈટમાં ટાંટીઆ છે.^૬

પૈટમાં પેસી પગ પહોળા કરે તેવો છે.

પૈટ ને પેરણું સાથે જ હોય.

પૈટ સમાણું, તે હાંલ્યે સમાય.^૭

પૈટા ચાટા કરી ગુનરો ચાલે છે.

પૈટ પાટા ભાંખવા, પણ દેવું ડાઈતું કરવું નહીં.

પૈંકું પેરે નીકળો.

પેરણુમાં સૌ નાણું.

પૈલા ભવને વાયદે.

પૈહેરવા પૃથ્વી ને ઓઢવાને આલ.

પહેરીએ ગામને ગમતું, પણ જમીએ મનને ગમતું.

પહેલી રાતે ભરે, તેને પાછલી રાત સુખી ડોણું રડે.

પહેલી રાતે સૌ ડાઈ જગે, ખીંચ રાતે લોણી;

નીંચ રાતે રોણી જગે, ચોથી રાતે લોણી.

૧ ચાપડાને છેડે પીણાં પાનાં હોય છે તેમાં લખેવું તે માંડી વાળેવું. ૨ બહુ છતાવળમાં કષમ કરે તે સાંચ થાય નહીં. ૩ બહુ ખાય તેને કહે છે. અને પૈટ ભર્યું તે પાટણ ભર્યું. ૪ નિર્ધન અને મ્રનાહીન. ૫ મ્રન ખરાખ થાઈ તે દુઃખ ડાને કહેવું. ૬ ધોળું બાદા મનને પહોંચેલો માણુસ છે. ૭ એટલે છોકરાં ગમે તેવાં હોય પણ રાધ્યે ભારે પડે નહીં.

પહેલો મૂર્ખ તે ટુકુ કુવો, ઓળે મૂર્ખ તે રમે જુવો: ૧

તીજો મૂર્ખ તે ઘેન વેર લાઈ, ચોથો મૂર્ખ તે ધરજમાઈ.

પહેલાં લડાવ્યાં લાડ, પછી લાગ્યાં હાડ.

પહેલાં વહુ ખાતી નથી, પછી વહુ ધરાતી નથી.

પૈસામાં કોઈ પુરો નહીં, તે અફ્કલમાં કોઈ અધુરો નહીં. ૨

પૈસાવાળાની બિકરી મુર્ખ, તે આખા ગમે જણ્યું;

ગરીબની દીકરી મુર્ખ, તે કોઈએ જણ્યું નહીં.

પૈસાવાળાનાં જીવતાં હેઠ, તો તાલેવંતનાં મરે નહીં, તે ગરીબને ઓરતો થાત.

પૈસો આઈ, પૈસો લાઈ, પૈસા વગરની શી સગાઈ.

પોથી માટી કાચલીએ અણ્યાય. ૩

પોતાની જંગ ઉધાડીએ તે નાગા જણ્યાધીએ. ૪

પોથાં તે થોથાં, ને ડાયાં તે સાચાં.

પોદળાયાં ૫ સાંડા રાખવો.

પોલમાં પેસી જાઓ.

પોલે પાને ભગવાનહાસ, લુગડાં પહેરે સો પચાસ.

પોસતું નાળિયેર પૈડ પુટે. ૬

પહેણે તેને હાડે લીશમે, લાગે ત્યાંથી લાગે.

પહેણાઆ (રૂપીઆ) નો પારેખ પત્થર.

પણેન્હાના પણુ પાંડે મહેદા.

પાંખ (પુંખ) પાદથાહની કપાય, નેવ રાંડી રાંડનાં પણુ કપાય નહીં.

પાંચ મિન, પચાસે પડોસી, ને સોઝે સગો. ૭

૧ જુવો એટલે જુગાડ. ૨ પોતાના મનથી. ૩ માખણુમાં પાડુ મારવી.

૪ ધરની વાત ઘહાર કરવાથી ભરમ જય. ૫ આ દેશમાં બધાં છાણ એકું કરવા જય છે લારે રસ્તે જતાં કોઈ ઢોસનો પોદળો જુઝે લારે માંડે સાંધાનો કડકો પોસી કામે જય. તે કૃતી વેર આવીને પોદળો લઇ આવે, પણ પોદળામાં સાંડા પોસેલો હેઠ તે પોદળો કોઈ બાઈ ઉપાડી જવાની ધંઢા કરે નહીં. કરી સાંડા જોસનારી બાઈ તે પોદળો દેવા ન આવે તો પોદળો સુકાઈને ધૂળ લેગો. મળી જય પણ બાઈ આયરી ઉપાડે નહીં. એ ઢોકાણે બાયડીઓ બહુ પ્રમાણિકપણું બતાવે છે. ૬ પોસ=કાઠિયાવાડમાં “પસ” એટલે વર પરણુલા જય લારે એ હાથનો જોણો. કરી નાળિયેર હાથમાં લે છે—તે નાળિયેર વરરાન પરણુને કન્યા સાથે રથ કે વહેલમાં જેસે લારે તે પૈડ વિશ્વામાં આવે છે. ૭ આટલી રકમ મિન, પડોસી, કે સગાને ધીરતાં પાણી આપે નહીં તો બંગાડ કરવો નહીં. ખમી રહેવું તેમાં શોભા તે સુખ છે.

પાંચ પેટથ ને છક્કા દાખલાઈ.

પાંતીનો ભાગ, પેટ હુઃખતે પણ ખાવો પડો.^૧

પાનડે પાણી પાય છે.^૨

દુ

કુદીર હાથમેં મસ્ત, જરદાર સાથમેં મસ્ત;

ખુલખુલ બાગમેં મસ્ત, આશક દીદારમેં મસ્ત.

કુલેતીના કુળકા ને આયરના કાંકરા.

કુટ કરી કહે તો ગામ બાહાર રહે, નકુટ કરી કહે તો ગામમાં રહે.

કુટવાખોર પહેલો ક્રાવે.^૩

કુરેણે શીરસ્તા કુરે.

કુળ ખાવું જોઈને, હોકું લેવું હોઢીને.^૪

કુટચું સાંધીએ ને રૂઠચું મનાવીએ.

કુતાડા ઇવે કયાંહેનું કયાંહે, વાણીએ ઝાડકે માંહેનું માહે.

કુન્વડને ઘેર પુવડ ગઈ, ને ગાલે ગડોડા દેઈને રહી;

ગડોડે પુવડના ધણી, અજ થોડું ને માખો ધણી.

કુર્દ તે હંડા પાણીની કુર્દ.

કુદને મૂછ હોત તો કાકા કહેત.

કુદ કરમાણે ને પુરૂપ શરમાણે કામના નહીં.

કુટનારી આંખે ઓકો વાગે.

કુલણાઈના કાંત્યામાં છોડો રહે નહીં.

કુલખુણી કુલ, ને કુલીણાઈનું કુમનું.

બુ

અજરંગ ખીરકા સોટા, પુર નય લંગીકા લોટા.^૫

અકરીનું હુાણું.

અકરી હૂંખ આપે પણ લીડી કરે.

અગલો માર્યો ત્યારે પાંખ હાથમાં આવી.

અડી કુજર, ઝડી પર નજર.^૬

૧ લાણુનો દીકા પણ મૂકી ન દેવાય. ૨ બંડુ હુંઘ હે છે. ૩ પછી નહો.

કુટવાખોર=દોંગી, જુહુ રોઈ જણનાર. ૪ લદને ખાવું કે માંહે છવડો હોય, હુંઘણું હોર લેવું તે હોઢીને લેવું. ૫ અજરંગ એટલે વજાંગ હણુમાનના સોટાની ખી એવી લાગે છે કે બંગી એટલે બંગા પીનાનો લોટા હુંગી નય. મતલખ કે બંગ લાગે ત્યારે કુરુ પણુ ઉત્તરી નય. ૬ દાનત જવા સાર.

ખડી ખડી ખાતાં, ખગલમે હાથાં.

ખધામાં લાગ હૈથ, પણ રંડાપો સુવાગ (સ્વાગ)જ હૈથ.

ખધા દીકરા પેટના છે, ડાઈ ઉપરવાડેથી નથી લીધેા.

ખધાં તેડા પાછાં જય, પણ જમતું તેઢું પાછું જય નહીં.

ખધું ગામ ધોરે, ત્યારે ધેલી ધેસ ઓારે.

ખડા વહાં નફા, હવા વહાં ધા.

ખરોઅરીઆથી કરીએ વાદ, વિવાહ ને પ્રીત.

ખહોત કી આજજી, તોખી ન સમજ્યા કાજજી.

ખહોત ખોયા ને જિયા ધાસ.

ખળદ ગધેણાને શિખામણુ આપે.

આલણુ વચને ખડ ડાલ, તો જજમાન વચને દેડકી ગાય.

આલણુ કહી ધૂટે ને ખળદ વહી ધૂટે.

આલણુનું રંધું આલણુ ખાય કે લેંસ ખાય.

આલણુ કીધા જમવા, ભવાયા કીધા રમવા;

ડોળી કીધા લુટવા, ને રંડી રંડો કીધી કુટવા.

આલણુભાઈ છવતાં દિવળીએા, ને મુવે વેહેવારીએા,^૧

આલણુ ઘેર ખાય ને તેરે ખાય ખરાખર.

આલણુને મન ગાય, પણ આખલાને શું?

આલણુને ઘેર વરો ને કુતરાનો મરો.

આલણુનો સાળો અડો, ગરાસીએના સાળો ગોળો.

ખાઈ ખાઈ એના ધરની.

ખાઈ મુણાં મોળાં, ને ગામનાં લોક લુચ્યાં.

ખાઈ મુચ્છાં બાપડાં, ખરણાર થર્યાં આપણું.

ખાઈને ડાઈ લેનાર નહીં, ને લાઈને ડાઈદેનાર નહીં.^૨

ખાય નહીં હેખા તો હેખો બિલાડા, ચોર નહીં હેખા તો હેખો સુનારા,

ભૂત નહીં હેખા તો હેખો લરવાડા.

ખાત જો કહે જને તો ખાત કરામાત હે.

ખાત ખાતમે ખાત હે, ખાત ખાતકી ખાત;

એક ખાત ગજ હેત હે, એક ખાત ગજ લાત.

^૧ ધર વેચીને પણ જાતકાર્ય કરે. ^૨ અખાને ડાઈ આવતલ નહીં, ને આઈને કાઈ લાખતલ નહીં.

કવિત

ખાતનસે દેવી અર દેવતા પ્રસન્ન હોત,
ખાતનસે સિદ્ધ અર સાહુ પતિથાત હે;
ખાતનસે ખાન સુલતાન અર નરેશ માને,
ખાતનસે ઝૂફ લોાં લાખન કમાત હે;
ખાતનસે ભૂત અર દૂત સથ તાણે હોત,
ખાતનસે પુન્ય અર પાપ હોય જત હે;
ખાતનસે કીર્તિ અપકીર્તિ સથ ખાતનસે,
માનવીક સુખભૂ ખાત કરામાત હે. ॥ ૧॥

આપનું ખારસું ને પડોસનું ખર, ફરી ફરીને મળે નહીં.
આપ દીવાનો, મા દીવાની, બાયડી મારી તુળજાલવાની.
આપ દીકરાનો નાતો.૧

આપ હેખાડ કે આંદ્ર સાર.

આપના કુવામાં ઝુડી ભરાય નહીં.

આપના થાન જેવું, બકરીના ગળાંના આંગણુ જેવું.૨

આપના બાપને વેલાં રૂચે.

આપના બાપને સંખારે તેવું થયું.

આપને પૈસે તાગડધીના.

આપા ભાયડા.૩

આંદ્રિલું કેંગળું લીલું થાય નહીં.

આયડી ચોટલેથી ને મેમાન રોટલેથી રાણ.

આયડી નાતરે જય ને ધણી વોળાવા જય.૪

આયડી રડે ને ભાયડો આપ તેમાં શું સારુ કહેવાય ?

આયડીને કમાઈ અને છેઠકરાને મીઠાઈ અતાવીએ ત્યારે વશ (રાણ) થાપ.

આર પુરણીઓ ને તેર ચોડા.

આર કારલારી ને તેર ચોઘરી.

આર વાગ્યા ને લહાડના ચુલા લાગ્યા.

આર ડોહળા, ને તેર ધૂચ અથવા લાગા.

આર ખાલણે અકરીનું જેર.

૧ સંબંધ દોસ્તીનો.

૨ આપના ધાનમાંથી દૂધ નીકળે નહીં.

૩ પારીદારી.

૪ મા નાતરે જય ને દીકરો દુધચોખા આય.

ભાર બાયડીએ બગલાનું જોર.

ભાર વર્ષની કન્યા ને એ છાકરાંતી મા.^૧

ભારવટીએ થાકે પણ રાજ થાકે નહીં.^૨

ભાલસે ખેલ નહીં, બડેસે વેર નહીં.^૩

ભાલાપન ઘેલમે જોયા, જુવાની નીદભર સોયા, ઝુઠાપા દેખ દેખ રોયા,

ભાલક રાજ રમાડે, ને આલાણ રાજ જમાડે.

ભાવા વાળું વાળશો ? તો કહે, બાપનાં નથી વાળ્યાં તો તારાં શું
વાળીશા ?

ભાવાનો માલ બગલમાં ધાલ.

ભાળ પરદેશાંતી ચાકરી, ભાળ ગુણુકારો હેત.

બિચારાનાં બારે બૂધાં.

બિકાડીનું બચ્ચું સાત ધર ફરે.

બીભી બાયકે જય, ને મીઅાં દાડીઓ શોધે.

બીહુ તેને આવી લાગે.

ચુહતા બળતાનો વીમો ડોણ જિતારે.

એ સગપણું ને ક્રીનું વેર, કદી ન આવશો મારે ધેર.

એ હાથ વચ્ચે એક પેટ છે તે ભરાશે.

એટા હોથ તો બાપ કહે કેની.

એશરમની બલા હુસ, ખાવે જુતીઓાં વાધે નૂર.

એસતો રાજા, આવતો મેહા, ને આવતી વહુ, વગર વિચારે વાહવાહ કરે સૌ.

એસતો વાણીએ ને જિઠતો બકાલી.^૪

એહેડા ઉપર એહેકુ તે પાણીઆરા માથે ભાર.

એહેકુ ચડાલીને આવી છે.^૫

એહેન કહીને એસાડે ને વહુ કહીને ઉડાડે.

એહેનને ધેર ભાઈ, સાસુ ધેર જમાઈ.^૬

એઠા(પૈ)પાં બાઈના રાજમાં ખરે ખપોરે બણુગું.

૧ એવી કન્યા શોધવા મોકદ્યો. ૨ થકે ને બદલે ધારો પણ જોલાય છે.

૩ કરના. ૪ બકાલી=કાણીએ. ૫ નાતરીઓ વરણમાં શીઓને પરખેલ ધણી સાથે નથી બેંનતું ત્યારે બીજાના ધરમાં પ્રેમથી જય, તે વખતે તે આયરી પાણીનું એહેકુ ભરી માથે નહુઠાલીને પોતાને રાખનાર પુરુપના ધરમાં જય, એઠાં તે દ્વારે જીખનાર પુરુપ શુનાહુગાર ગણ્યાય નહીં. ૬ પણ નાત મળીને ખંચાત ક્રી વેલ આપાવે, આ કાડિયાવાદમાં રીત છે. ૭ ચાકરી પામે.

ઓલતાની કાંઈ શુભ જ્યાય છે ?

ઓલતું ભૂત પણું સારું.

ઓલનેમં રેલમછેડ, ખરચનેમં ટંચાઈ.

ઓલાન ફરે તેના વિશ્વાસ ડાણ કરે ?

ઓલે નહીં હસી તો સૌ જય અસી.

ઓલે હસી તે જય અસી.

ઓલેલું કાંઈ મહોમાં પેસે છે ?

ઓદરીનો કાંટો આડો કરડે, ઉમો કરડે, કરડે કુરી નાંખો,

ઓદરીનો કાંટો એ તો શુણું બાળી નાંખો.

ખાંડા સાપને બે તરફનો માર.

ખાંડી તો બાદશાહી, ઓઢુકી સરદાર.

ખાંધેડાંતી વાત કરવી તે ડહાપણ.^૧

ખાંધે છાડે બાધરીએ.

ખાંધે ચોટ્ટે વેપાર થાય નહીં.

લ

ભગત એટલે ઓઠો રૂપીએ.

ભગત જગત ટુગ ત.

ભજ કલદારં, ભજ કલદાર.^૨

ભજે તેને સૌ ભજે, તજે તેને સૌ તજે.

ભટ્ટ ભણું છે કે રીપણું ફાડે છે.

ભણી ભણીને ઉંઘા વળ્યા.

ભણી ભણીને પોપટ થયા.

ભણેલ કરતાં ગણેલ સરસ, ગણેલ કરતાં કુરેલ સરસ, કુરેલ કરતાં
કટાએલ સરસ.^૩

ભણેલાને થાર આંખ, અલણું આંખણો.

ભણું તે ભૂલે ને અડે તે પડે.

ભણ્યા પણું ગણ્યા નહીં.

ભણ્યા ભૂલે પણું લખ્યાં ન ભૂલે.

ભણ્યોગણ્યો તે ગંગા ગયો, ન ભણ્યો તે મૂર્ખ રણ્યો.

૧ વાઠધાટ કરવી તે વિચારનું કામ.

૨ રેકરાએ કામ કરનારને.

૩ કસાએલ સરસ.

ભષ્યોગણ્યો તે થોડે ચે, ન ભષ્યો તે આગળ હોડે.

ભષ્યો ભૂલે ને તારો કુષે.^૧

ભજુતને ભરોસે ન રહેવું, ઉદ્ઘોગ પણ કરવો.^૨

ભમરડો ધૂમાવવો.^૩

ભમરો લુંસવો.^૪

ભમે તે ભૂષે ન મરે, રમે તે રળી ન ખાય;

ભિંબે આયુષ્ય ન વધે, આળસે દેવાદાર થાય,

ભાયા પાંચશેરી.^૫

ભરત નવ કાંકરીનું ભરી કે જડી.^૬

ભર દરીએ વહાણું ડગણું કહાઢવું.^૭

ભરમાનીને અગર ભંભેરીને ભૂત કરવો.^૮

ભરવાડની દીકરી કુંવારી રહે, પણ દુખ કુંવારી ન રહે.^૯

ભરે ગાગર તો મળે નાગર.^{૧૦}

ભરે ભાણે ભૂખ્યો, ને ભર્યે તળાવે તરસ્યો રહે.

ભર્યાનું ધર સૌ કોઈ ભરે, દુઃખીઓને દુઃખ આખી મળે;

રાંધ્યા પણી બળતું બળે, ને રાંધ્યા પણી દળાણું દળે.

ભર્યે સમુદ્ર પણો કાગ, પણ જાય ખાપોચીઓં બોટયે;

ગઢા ઉપર મખમલ નાંખી, પણ જાય છારમાં બોટયે.

ભર્યો છલકે નહીં, છલકે સો આધા; ધોડા ભુંકે નહીં, ભુંકે સો ગઢા.

ભલભલના ચાલ્યા ગયા, આપણું જલશૂ કાલ.

ભલાધમાં ભાલો મીહું બોલે તે વહાલો.

ભલાભલી પૃથ્વી છે.^{૧૧}

ભલામાં ભલી પૃથ્વી છે કે ચાલના હે છે.^{૧૨}

ભલે ભલે પણો દુકાળ, કે સગાંસંઅંધીનો આંધ્યો પાર.

૧ A good marksman may miss. ૨ નસીણમાં લઘ્યું હોય તે ચોક્કસ બને. ૩ વાત ચાલતી હોય તેમાં વર્ચ્યે પથરે ઝેંકવો. ૪ માંડી વળાં. ૫ તેલું અથવા કાઠલું જેખવાનું, પણ પાંચશેરી પોલીખમ તે ધરાકુને તોલમાં ઓછું આપવાને બનાવી રહેલી. ૬ કરકસરથી ખરચ હ્યી વ્યવહાર ચલાવવો. ૭ કુવામાં હિતારી વરત (હારણું) વહાડવું. ૮ ભરમાં ગાંધો બનાવવો. ૯ માંહે ખાણી તો જેળવેના. ૧૦ નાગર શ્રી. ૧૧ આ પૃથ્વીમાં કદિક નર એક ણીજાથી સુર્સ પણ્યા છે. ૧૨ હોઈ પોતાની ભલાઈ કે પવિત્રતાઈની ભડાઈ કરે ત્યારે એક પૃથ્વી પવિત્ર કે ભલી છે તે સર્વને ચાલવા હે છે એમ કરેવામાં આવે છે.

ભલે મુખેા ભાલોા, જે પાયા ગોદીનો ગાલો.

ભલે હેઠ લુંડો ભલેા તોએ ભાઈ.

ભવાની માચે ભલું કર્યું કે આંખ પ્રમાણે ક્રલું ધજું.

ભંગીકી જોર કાળી, અશીહુાની રંડ;

દાઢવાલેકી જોર યું કહે, આવે મારો ગડગડતો સાંદ.

ભા, અપશુકન યોલશો નહીં, તો કહે ભાણુકથંબ આંહીજ બળશો.

ભાઈનિ ઘેર વિવાહ, તે યાળી ઉનળીને આ.

ભાઈ જોડે જવાનું, પણ ભાલીને હથે જમવાનું.

ભાઈ થાય નોએા તેનો શો ઘેણો ?

ભાઈના છાળાંમાં બેહેન મણું રાખે નહીં.

ભાઈની પાધડી ભાઈને માથે, ને ભાઈ ચાલ્યા ઉધાડે માથે.

ભાગ્યશાળાને ભૂત રળે, ને અકર્મની બાધડી મરે.

ભાગ્યા ધરતે સટેલા વાંસનો ટેકા.

ભાગ્યો^૧ ધાડ દેડવાડે જય.

ભાગીઆની લેંસ ભૂખે મરે.^૨

ભાગીઆનું જય કે વાંઝીઆનું જય.

ભાગી હાંલ્યી ચુલે ચડે નહીં.

ભાડાની ગધેડી ને અડંગી રતે ખદેડી.

ભાડાની વેલ, ને ઉક્કાળી મેલ.

ભાણે ભરે સંતોપીએ નહીં, તો કર ચાટે શું થાય ?

ભાણેને ભાગ નહીં, ને જમાઈએ ભાગ^૩ નહીં.

ભાત મેલીએ, પણ સાથ ન મેલીએ.

ભાદરવાની લેંસ ને કલાડાની મેસ.^૪

ભાદરવે ભસ પુંછલે નહીં, ને પુંછને તો મરે;

મરદ વેણુ ષાલે નહીં, ષાલે તો પળે.

ભાલા મારા રળી આવ્યા, ને સોના સાઠ કરી આવ્યા.

ભાલાળ નાતંક, તો કહે તારી જ સાથે.

૧ ભાગ્યને બદલે ભૂલ્યો પણ યોલાય છે. ૨ કાં જય ભાગીઆનું કાં જય વાંઝીઆનું. A cracked bell will never sound well. ૩ લાગ=ડક, ૪ સારાં હોય.

ભાલી હસદું લુંકું.

ભાસોળ દશે તેવા ગવાશે.

ભાયડો એવું શું રણ, કે રાંડ રાંડો કરે ?^૧

ભાર્યાઈ ગઢેડો બમણો વહે.

ભાર્યાઈ દેવતા પ્રકાશે નહીં.

ભાવમાં સાંદું, તોલમાં સાંદું નહીં.

ભાવી ભૂલાવે તેતો શો ઉપાય ?

ભીખ માગતાં આવડતી ન હોય, તો તમાંડું ખાતાં શાખો.

ભીખ માગીને અધ્યાત્મા કીધો, તે પાડોસણું લુંટી લીધો.

ભીંત સામે માણુસ ખસે, માણું અદ્દળાય લારે ખસે.

ભીલામાનો દાગ ને હિંગની ગંધ કદી જાય નહીં.

ભૂખ ગઢે ભોજન, તરચું મટે પાણી, એ તો વાત મેં જાણી.^૫

ભૂખ વેઠ ઢોર, ને દુઃખ વેઠ માણુસ.

ભૂખે ભરતી ખાલણી લયડાને જાય.^૬

ભૂખે ભરતીને છોકરાં ધણું.

ભૂખે ભરવા કરતો, ભાલે ભરવું સારું.

ભૂખ્યું તેને કુંઈ ન દુખ્યું.^૭

ભૂખ્યો ડાંસ લેવો, મારવાડનો માડું.

ભૂખ્યો ખાલણું દૈવ વચે.

ભૂત જાય વસવાથી,^૮ ને ડાગ જાય ધસવાથી

ભૂતનો ભર્સો શો ?

ભૂખ્યો ધા એરણું ઉપર.

ભૂખ્યો ભટકે, તે ડેકાણું અટકે.

ભુંગળ વગરની ભવાઈ.

ભુડણું પેઠ જણું છે.

ભુંડનું છાણું નહીં લીખાનું કે નહીં થાખાનું.^૯

ભુંગપનો આરો ને અપનાશનો પોટલો.

૧ ભાલીને કહે છે કે મશકરી કરવી તે લુંકું કામ છે એમ કહી લોંઠી ચારી.

૨ બાંડ ભવાઈ કરે, તે રખડી ચેટ ભરે. ૩ ભાર્યી એટલે ભાર ભરેલો. ૪ ભાર્યી એટલે રાય નીચે દખાવેલો. ૫ કાકા લ્યો અણયડી. ૬ લયડા એ એક ઉત્તરતી જતના થાલણું છે. ૭ શરીરમાં દોગ થવા પામે નહીં. ૮ ધરમાં કે માણુસની વસ્તીમાં ભૂત ન થાવે. ૯ અતો ક્રાણ ને તેતો ક્રાણ.

બુંડાપાનાં લાતાં ન ખાંધવાં.

બુંડા મહેંને ભરડકું ને અવાડાનું પાણી.

બુંડી લેંસને ચાંદરો પાડો,^૨ આંધળી દોહનારી ને ગોવાળ ગાડો.

લેખ લજવવા કરતાં ધર માંડવું સાંડ.^૨

લેખડ પાખા વગર દળદર જાય નહીં.^૩

લેગા મરવું તે વિવાહ સરખું.

લેખ નેવો છે.^૪

લેળ પહે લારે કાંઈ મેળ રહે નહીં.^૫

લેંસ કૃથાડે, ને ગાય તારે.

લેંસ છરવે ખાણ ને ભાર છરવે વહાણું.

લેંસનાં શીગડાં લેંસને લારે.^૬

લોએવે તે ભાણયશાળી.

લોાર બોલાવવી.^૭

લોળાને ભૂત બહુ વળગે.

લોળે લાવે રામૈયો.

લોંય પજું ભાગ્યતું ને જડે તેના બાપતું.

લોંય ઐતરખી પહે તેના કરતાં ચૂપ બેસવું સાંડ.

મ

મંડકડો રિસે અળે લ્યારે પોતાની પુંડ કરડે.

મંડકડો કહે ગોળનું લીલું તાણી લાવું, તો કહે તારી કેડજ કહી આપે છે.

માખમલની મોજરી^૮ માયે ન પહેરાય.

મગ ગણે, તે માંડા^૯ કેમ લુલે.

મગર, મંડકડો, મેશ, વળગ્યાં તે તુટે પણ છૂટે નહીં.

મચ્છીકી જત અંગાં.

મચ્છો કર મા મેતરાણી, આ ચુડે મેં તેર આણી.

૨ ચાંદરો પાડો=ઘોળા દીલાવાળો. ૩ ગુહસ્થાખમ કરવો. ૪ મોઠું કામ કરીને નાણાં મેળવાં તેને લાણું. ૫ કેભ=મોળો, અણુસમજુ. ૬ એતર લણી દે અથવા કપાસ વીણી દે લારે ઐતરનો ધણી, ગાયના ધણુને તથા બકરાના ટોળાને ઐતરમાં ચાલવાની રન આપે તેને લેળ કહે છે. તે રન આપે લારે કેલાં ઢોર માંછે નાખવાં તેનો મેળ રહે નહીં. લેળ એટલે રેઠો માલ હોય તેની લુટ. ૭ ને કરશે તે ભરશો. ૮ કર્યા કામને માયે પાણી ફેરખું અથવા પૈસો ઉડાવી દેવો. “લોર સુક્ર.” ૯ મોજરી=પગરખી. ૧૦ માંડા એટલે રોટલા ઉપરની કપોણી.

મજન મોંધી, કુનેતી સોંધી.

મડદાનાં મડાન મસાણુ,

મડદાં ખાળવા જનાર બેગો ન બળો.

મણુ ભાત ને સવામણુ કુસકી.

મણુમાં આઠ પાંચશેરીની ભૂત.

મણું સૌચે પેતપેતાની ટાળી છે.^૧

મણુથરં આગળ દીકેા બળો નહો.

મતિ વગરના મોમના, પ્રેકટ કુનેત થયા;

તરકે મૃક્યા ટરળતા, ને હિંદુમાંથી ગયા.

મસાણુ વાસ તેને શો ત્રાસ.

મંત્ર કરતાં તંત્ર વધે.

મદ રહુડે, તે ઉત્તરવાને.

મધ્યદરીએ આરવા ઝુટયા.

મન માંકડુ છે.^૨

મન મોળુ, ને કર્મ ગાંડીઓ.^૩

મન, મોતી, ને કાય, લાયાં સંધાય નહીં.

મન રાખવું, ને ઊર આખવું અરાખર છે.^૪

મન વિના મેળો નહો, વાડ વિના વેદો નહીં, ને શુદ્ધ વિના ચેકો નહીં.

મનને ગમે તે માંડા, લોાં ઘોલે તે ગાંડા.^૫

મદ્દતના મલાનડા, ને લુખાં લાડ.^૬

મમતના ભાર્યા મોમના થયા, તે બંનેમાંથી રહ્યા.

મરણ મોંધું ને મેહ તે ટીપણું છે.^૮

મરવા ટાણું પદ્ધાતાપ તે પૂર્વ જત્તમનાં પાપ.^૯

મરણ મોંધું ને મેહની ડાધને ખલર નહીં.

મરવાનાં પારખાં ન લેવાય.

મરતો મોઢ, શ્રીમાળાને ભારતો જય.

૧ પોતાથી ણનતું સૌચે કરું છે. ૨ મણીથરના માથા ઉપરની મહિનુંતેજ ધર્યું. ૩ જ્યાં ચદાણી દેખયો લાં ચરી જય. ૪ કર્મ કદળું ને કાયા સુંવાળી ય કદવો ધુંયો ઉતારી સામાંતું ભન રાખવું બહુ કહુણું છે. ૫ માંડા રોટલાની કોપોડી. ૭ મલાનડા=જલેથી ચાલીને ગોલીને ૯ હેત કરવું. ૮ ખલર પડે નહીં. ૯ વેળાસર પદ્ધાતાપ થયા નહીં તે પૂર્વ જત્તમનાં પાપ.

મરતાને સૌ મારે.^૧

મરતે હેં તો મરતે હેં, તથણી આસમાનસેં લડતે હેં.

મરદને આખર ગેજ માયા. મરદ મરે નામદુ, નામરદ મારે નાન.^૨

મરદ મુઠાગો, અણદ પુઠાગો, આયડી કુળાળી, ને ઠેલ ઉધાળી.^૩

મરવું કાછને ગમતું નથી, માગી આનારને પણ મરવું ગમે નથી.

મદે મલની બાથ છે.^૪

મહોખાં મહમાયો, પણ શેરડીનો સ્વાદ ન આવે.^૫

મરતાનો હાથી, પોતાને હાથે પોતાના માથા લિપર ધૂળ નાંખે છે.

મરતાનો સાંદ મારી ઉઠાગે.

મહાણુથી સૌ પાછા વળે, પણ બેગા ન બળે.

મહાજનીગો સાંદ.^૬ મહું વેલું ભૂઘે મરે.

દ્વાહુરો

મહાજન મહાજન કથા કરેલા, મહાજનકા હો બેદ;

મહાજન અણા ના કરે તો, મહાજન બડા નખેદ.

મહા દુઃખ જે ન શુણો સાથ, મહા દુઃખ જે અહણંગનાથ;

મહા દુઃખ જે મહેનત બરણાદ, મહા દુઃખ જે લુચ્યો લવાદ.

મહાદેવના શુણું પુઝરો જણે.

મળશે તો ખાઈયું, નીકર બેદાં મંગળ ગાઈશું.

મૂળે ચાર ખોડી,^૭ તો શાલ્યો નાંખે તોડી.

મા આગળ મોસાળ વખાણ્યું, તો કહે મહારું પીયર છે.

મા તે મા ધીજા વગડાના વા; મા તે મા ધીજા સંસારના વા.

મા મહિઅારી ને ખાપ થાલણું.

મા મોચણું ને ખાપ ચમાર, તેના પેટા થયા ગમાર.

મા સુધી મોસાળ, ખાપ સુધી કુંદણ.

માની જણી જ્હેન મળી, તે પેટમાં ટાઢક વળી;

સાચુની જણી નણુંદ મળી, તે પેટમાં આગ ણી.

મા ખાપ તે ભીડ મેવા છે.

મા કરતાં વધારે હેત હેખાડે તે ડાકણ.

^૧ If a man once fall all will tread him. ^૨ શેરીદુ. ^૩ સારા.

^૪ પંને ચરૂણી દ્વિષિતિલાળા લહે છે. મદેમલનાં કાંડાં છે. ^૫ મહોખાં=નાના સાંદી.

^૬ તે પુષ્ટ ને હુદેડો. ^૭ રંગીડાંડો.

માંખણુભાંથી મોવાળો ખેચે તેવો ઝીણો છે.^૧

માગનારને વાયહો, પણ પેટને વાયહો ન થાય.

માગ્યાં ઘીનાં સુરમાં, તો જેવાં તેવાજ થાય.

માઈની સાનક, પણ રૈટીનું થાનક.

માણુસનું ચામ, ને જુડાનાં વચન, કશા કામનાં નહીં.

માણુસને કસવાને પંથ કે પાડોસ.

માણુંતું રંધે લારે પવાલાતું દાઢે.

માગ્યા મેહ વરસ્યા, માગ્યા મેહ વરસે નહીં.

માગ્યાં મોત પણ નથી આવતાં.

માજ્યે તાગ્યે ધર ચાલે તો ખસમ કરે ઝારી ખલા.

માણુસનું કસનેકું કસોટી હે, રજ્જુતકું કસનેકું અખીમકી જોટી હે,

ગવેંઘેકું કસનેકું રાગ ઝીંચોટી હે, ગમારકું કસનેકું લાંગકી દોટી હે.

માણુસની ઓળમાં નહીં તેને શું કહેવું.^૩

માણુસમાં લેવાય કે વગડામાં લેવાય.

માણુસમાં ચાડીઓ, ને જનવરમાં હાડીઓ.^૪

માનતા ચઢાયા વગર દેવ પણ ઝ્યો નહીં.

માનથી બધા શુણું ગળી જાય.

માન્યા કરતાં રોકંકું સારું.

માન્યા ચોર મરે નહીં.^૫

મામા પુઠનાં, તે બહાલાં સુઈના.

માર્જમાં એમ પણું છે; એમ શું માર્જમાં એડા છીએ.

માર માર્યો ભૂલાય, પણ કહુ વચન ન ભૂલાય?

માર્યો પહેલાં તોણાં નહીં, ને વરસાહ પહેલાં વાવણાં નહીં.

મારા ગામનો એવો રાહ, કે, પહેલી અધરણી પણી વિવાહ.

મારી શીથળવતી નાર, તહારી ચુંદી લેલાડ;^૬

દહી ને દુંમરો આડ,^૭ હું છુપતા ધણીના દાંત શીદ પાડ?

મારું ગાયું ગાયરે બાઈ જોરાંહે.

૧ દુધમાંથી પુરા કહાડે તેવો છે. ૨ માણું=દરશોરવું માપ અનાન માપવાતું હોય છે તેમાં પવાલું એથે પશેરવું માપ થાય છે તેથ્યાં દાઢે એ ભાવાર્થ છે.

૩ આઠાર વરણ ઝાડોસા. ૪ હાડીઓ=કાગડો. ૫ શુંદા કષુલ કરેલો. ૬ ૮, લેધાયે પણ માસ સાડ. '૭' વપરાય છે. ૭ છાડકું=ઉતાવળું આવું.

૮ એક દ્વી ચોતાના પતિ ઉપર અંતરમાં સ્નેહ હોય, તે કરતાં બધારે સ્નેહ અતાવતી હતી ને કહેતી હતી કે તમારા વગર મારા પાણ રહે તેવું નથી. આ વાતની

માણો રહ્યો કુશ બેશો, કાંઈ ચોટશી તો નહી કે.

મીયાં નુદી ને કેખા પુદી.

મીયાં છોડે પણુ ભીજી છોડે નથી.

મીયાં ગુડીમર, અહી દાધમર.

મીયાં લાઈની બળી અળી વાતો.

મીયાંની મીદી.^૧

મીયા પારેખે વાયરમાં વહુ એક્ષી.

મીયા ચોણુ માણુથ ને વાયહુ ઘાન, પેણેણુ મીહુ લાગે.

મીયામાં માહુ શુ ? હિંદ ડે ગરન.^૨

દ્વારા

મોંચીની દીવી જેવું.

મોડા ઉઠ્યે લાલ કે વેહેલા ઉઠ્યે લાલ.

મોઝુ પરણવું તે સુવા વાટ જેવી.

મોઝુ આવીને અવેણું માગે, તે જાતે કઢીઓ,

પુંઃ લેધને ઓછું આપે, તે જાતનો ફરીઓ;

સોનું ચોરી લાખ જાપટે, તે જાતનો જડીઓ;

લુગડું ચોરી પૈસા માગે, એ જાતનો દરળ;

એ ચારેને ઘેર ક્યારે જઈએ, કે મુરા હોઠાએ ગરળ.

મોણું ધાવીને વાત કરવી. મોઝુ ભરણું લલરાવી વાત કરવી.^૧

મોલી ભરે તે મહા દુઃખ.^૨

મોર વગડામાં નાચ્યો ક્રાણું જેયો ?

મોરામાં વાળો, પેહેલો ભરે.

મહો બાંધી કંકાડી દળાય નહીં.

મોટા કાનના કાચા.

મોટા સાથે મોહી, તે ઝાંજર એઠી ઓછા.

મોટાના પગરખામાં પગ ધલાય નહીં.^૩

મોટાતી વાત ઓષટે વંચાય.^૪

મોટા માનના લુખ્યા, ગરીખ ધાનના લુખ્યા.

મોટાના ખુત, ને ગધાનાં સુત.

મોટાના ધરના પેહેલા વાંસા.

મોટાં છોડ સાસરે સારાં.

મોટાંનાં પરણું રીતે, ને ગરીખનાં પરણું ગીતે.

મોટી, વચ્ચી, ને નાની, તે રાખ, સેલી, ને વાની.^૫

મોટી હજમત ને મેલે લુગડે, તે વગર શુંહે ચોર.

મહોડે ચહુડાવ્યાં માથે ચહુડે.

મહોડે સાકર, ને પેટમાં કાતર.

“મેં રાનકા જપ જપું” લારે થીજા તેતું અનુકરણ કરી બોલ્યા. “એ જપાં સો મેં જપું” લારે મિનાએ કહું, “એ અંધારા કષ્ય લગ અલે” ચોથાએ કહું, “જખ લગ અલે તથ લગ સહી.”

૧ વાતતું વજન વધારવાને. ૨ મોલી ઓષટે ધરમાં છત્રડાપ માણુસ અથવા મોટા દીકરો. ૩ મોટાની ખરાખરી કષ્ય નહીં. ૪ પોષટે વંચાય પણ કહે છે. ૫ વણું વહુઓ સરળી રીતે શુણુંનાન. સેલી=રાખ ને વાની પણ રાખ.

રખડેલું તે રણુક જાણું.

રગડા, વગડા ને ઝગડા દીડા હોય તે વેઠો.

રગે રગે જુદો.

રણમુખો સિપાઈ, ધરમુખો ચુજરાતી.

રણીજિં પાછું જય, પણ શણીજિં પાછું જય નહીં.^૧

રમત નાનાં છોકરાની નથી. છોકરાના જેલ નથી.^૨

રમતમાં મમત નહીં.

રમાડંડું કોઈ ન જણો, રોવરાવ્યું સૌ જણો.

રજ્યા? તો કહે ઓળખીતા નથી ભજ્યા.

રજ્યો રોટલો ભણો, જોચાનીચો પગ પક્ષા વગર પોટનો ન થાય.

રજ્યો રોટલો કુતર્દ લેર્ધ ગયું.

રજ્યો રોલો ધૂળ ભજ્યો.

રાગ, પગ ને પારસું, નાડી અને ન્યાય;^૩

તરવું, તાંતરવું ને તરકરવું, એ આઠે આપ કળાય.^૪

રાય છે. એ તો નંગ છે. બીથરે વીંટયું રતન છે.

રાજકાજ મેલાંછે, રાજને અંતે નર્ક.

રાજ દુંડે તેને પહોંચાય, પણ નસીબ દુંડે તેને ન પહોંચાય.

રાજનીર તુમણી આવ, ગાંગલી ધાંચણું તુમણી આવ;

લાલ ધાગા તુમણી આવ, કાલાં ધાગા તુમણી આવ.

રાજ કહે તે હા અને બાપ પરણે તે મા.

રાજ છાડી નગરી, મન માને તે કર.

રાજ બોસે તે ન્યાય, પાસો પડે તે દાવ.

રાજના કુંવરને રોતો જાણી આંખો ન ફૂલો.

રાજના ધરનાં ઢોર ચાર્યો, પણ સારાં.

રાજને ધેર કુંવર આંખો, રાજ તોએ રાજ, કુરાજ તો પણ રાજ.

રાજને ઘેસણે ઘેસીએ, પણ કંતવારીને ઘેસણે ન ઘેસીએ.

રાજની રાણીને જોગ આધાનું મન થાય.

રાત રાણી ને વહુ કાણી.^૫

૧ શાણુહી ચેહેરને જમવા આવેલો પાછો ન જય. ૨ એટલે મુશ્કેલ કામ છે.

૩ પારસું=દૂધીઆ પારખવા; નાડી=શરીરની નાડ. ૪ તાંતરવું=કોસલાને ખાઈ નહું.

૫ વહુ લાવી તે નેછને લાવી માટે નેવાને સાર રતે ગયા, તે વહુની એક આંખ કાણી હતી તે નેવામાં આવી નહીં, એટલે કાણી વહુ લાવ્યા પણ જાણ્યું તે ઉપરથી આ કહેવત થઇ છે.

રાણુને કાણો કણેવાય નહીં.

રાણીનાં ચીર તે ધોઅનાં ખાળોતીએં,

રાત ઉપર રાત.^૧

રાતાં લુગડાં ને કાગાં મોહોા, ૨ઘે તમે દળવદીએ હો.

રાતે નિદ્રા, દહુડે કામ, ક્યારે લઈએ દુરિતું નામ.

રાતનો રાણું.^૨

રાહો ઉદ્યો રાતમાં, ને કામ કર્યું એક સાંઘેતમાં.

રામનું આણ પાછું ન દૂરે. રામાણ.^૩

રામ ધણી, કે ગામ ધણી.^૪

રાળ રાળ કરી નાંખનું.^૫

રીતમાં હું, ને ધરેણુંમાં તું.

રીસ તારી ને ભારો સંતોષ.

રીસ ને રેખો હેઠાં બનરે.

રૂપ રૂપનો અવતાર.

રૂપ રૂપના રેગાડા.^૭

રૂપને રડે ને કર્મને હૃટે.

રૂપીએ હોય હાથમાં, તો વિવાહ કરે એક સાંઘેતમાં.

રૂપે કાગાં, પણ કર્મે કણુલ્યાં.

રૂપે રૂપી, પણ કર્મે લુંડી.

રૈડે લાં રેલા, નહીં લાં જાજડ એડા.^૮

રેવડી દાણુદાણ.^૯

રૈયત રાજ રામની નથી થઈ.

રેગનું આવે આયખું^{૧૦} લારે પૈદ વિશ્વંભરનાથ.

લાજ^{૧૧} રાખીને કાડી કહે, હાંડ બળદ ને ગાડી કહે;

આલણું જમે ને જમાડુ કહે, એવા ખોલ કહે.

રેઝની માફક ગાફક રહી ચારે તરફ જુવે છે.

૧ દુકળ પણીનું વર્ષી દુકળીનું થાય લારે અથવા દુઃખ બાવે લારે લાણ પડે છે. ૨ ધુનડ કે મેર. ૩ એટલે ધણાં માણસ એક ડેકાણુથી ચાવે લારે કહેવાય છે. ૪ તે હવા અથવા કાર્ય સિક્ક. ૫ બને સરખા માનનારાની હેઠેવન. ૬ અસર કરીને ખુખ રીખવે તેને ભાટ ખોલાય છે. ૭ દુરૂપને ભાટ બાન્ધેની. ૮ એડાં ગામ. ૯ કણેતીના કાળકા. ૧૦ આયખ રેગ મટવાનો દોય. ૧૧ અફાન.

રોક વળી ગયા.^૧

રોણું નેણું ન હોય.

રોતો જાય ને અચુચી કરતો જાય.

રોતો જાય ને ભારતો જાય.

રોશે ઇવાળો ને કુટશે કપાસવાળો.

રો' તો રાંધું, ને જાય તો બાંધું.

રંગ ગયા પણું ઢંગ ન ગયા.

રંક રાખ ને આણું સોખ.^૨

રંગ રાજ ને પોત પ્રધાન.^૩

રંગને કહે નારંગી, લુણું કહે મીઠું, ધીની તેને બહાડી,
ચાલતીને કહે ગાડી,^૪ એવા દોક અનાડી.

ભાઈ રાજ, ગોલા રાણુા, શોકડ બેહેની નામ,
માંથાં મુંઝાં, ફૂલ નાંખાં, એ પાંચે એક નામ.

ગંધિને કહે સારી, ડામને કહે ટહાડા,
ખારને કહે મીઠું, એવા દોક ગાડા.

રંજનો બદલો ગંજ.

રંડખરીનો^૫ સાથ, ગાડાં ચાલે દીને રાત.

રંધાય લાં દાઝે, ને મંડાય લાં છંપાય.^૬

રંક ઉપર રીસ ન કરીએ.

રંક કરતાં લાંડીએ. સારો, રંક તે રંકાં.

રંક ઝફ્યો રસોઈ અલડાવે.

રંક રાય ને પ્રાણું શોખ, રંક ઉપર શો રાય ?

રંકનો માળવો.^૭

રંક કુલારન, મોલે સાળા, રાત અંધારી, ને અળદીઓ કાળા;

સીમાડે જેતર, પગે પાળા, દુઃખ કેને કહું કંથેનાં જળાં ?^૮

રંક રળી તે રાય ન મળી.

રંડી, ઘોડે પલાણ માંડી.

૧ વાત લુની થઈ, પડ વળી ગયાં. ૨ રંક માણસને એંકું લાગે તે છવ અણી બેસી રહે. ૩ એ સારાં હોય તો ખૂણી છત્પત્ર થાય. ૪ ગાડી=હાડી. ૫ રંડખરી=નાહાન, નમાલા રેણ્ટિયાર. ૬ છંડાય એટે પીરસેરું ખાવાતું થાળીમાં પહુંચ રહે તેને છંડાય કહેવાય છે. ૭ ગરીબની સંભળ દેનાર; અથવા દુકાણ પરે લાદે રંક અધાં માળવે લય છે માટે કહેવાય છે. ૮ આ અધાં દુઃખ.

રાંડી, તે ગ્રલુને ખોળે એણી.

રાંડીપુત શાહજાદા.

રાંડે કાંઈ રાંધ્યું ને મે કાંઈ ખાંધું ?

રાંધ્યું રંખાય નહીં.

લ

લંદુંઘો^૧ લેવા હતો તે દોખો. હળાયું છતવું હતું.

ભાપનો લાડવો દાટથો હતો.

લક્ષ્મણના લાળા ચરડા.

લક્ષ્મણુંવતી લાડી, ખરે ખપોરે કહાડી.

લક્ષ્મી ચાંદદો કરવા આવે, લારે કહેશે મહો ધોઈ આવું.

લખણ લખેશરીનાં, કર્મ ભીખારીનાં.

લખો દીકરા ખાતાવહી, ઓરડો ગયો ને પરસાળ રહી.

લખો મહેતાજ મોટી વડી, ધર ગયું ને ઓસરી રહી.

લગન વેળા જિધમાં ગાઈ, પછી પસ્તાવાતો પાર નહીં.

લદકી રહ્યા ત્યાં શું જોર ચાલે ?

લદે તો ન્યાલ કરે, નીકર ભીકાબીપાડ કરે.^૨

લડ લડક હયસી મરે, ઓર ખાનેક ગાઈ ચલે.

લડવા એદા તે ડાઢ રાંડ કહે ને ડાઢ લાંડ કહે.

લડાં ડાઢ લાપસી પીરસે નહીં.

લડાધમેં કુછ લડુ નહીં બાંટે.

લડાધમાં ધા ને રમતમાં દાવ દુકવો નહીં.

લડી ઝુટીએ, પણ મરી ન ઝુટીએ.

લડે “જા” ને વઠે “જા”.

લડે જિયાં ને ઝુશી થાય પિંજરો.

લપટા પછા એટલે વાત ડાઈ માને નહીં.^૩

લરડરમાં લિટ ખદનામ, કટકમાં કાણો, લિટ ખદનામ, વાધતું મહોડું લોહીઆણું.^૪

લાકડ દાને ખદું કરતું પડે; અલ્લાનું કર્યું આંખ માથે.

લાકડાની-મુતળાથી ધર ન ચાલે.

૧ લંદુંઘો=કોળીએ.

૨ લદે=મહોખતથી મળી નય

૩ લપટા=બુટું એવાવાની

દેવવાણો.

૪ છીડીએ નહુડીએ તે ચોર.

લાકડુ વળે ચીરાય.

લાખના તુટ્યા, કોડીએ ન સંધાય.

લાખો પુલાણી. લાખો વણુજારો. નન્દલાલ હીરળ.

અત્મારામ ભુખણુના દીકરા.

લાગણીના મંદ્વાડ જીવ લે.

લાડ મેંધાં, ફેટી સેંધી.

લાદુઆધ લટકાળાં, હું કુંખની ઘરડી;

ધીગોળની વાત ન જાણું, બેઠાં થુલી ભરડી.

લાભોળ લાભોળ થાય, ત્યાં શો મેળ ?^૧

લાલ ભુજરગ હાથી પારખવા ગયા, તો પૂછે પુછું કીયું ને મ્હો કીયું ?^૨

લાલી તારે લેણે, લોક તમાસા દેણે.

લાલીઓ “ગ્રોપર.”

લાલીઓ લડા, ને ડેશવો વડો.^૩

લાડ, મોહેડ ને મેવાડા, એમને કહાડા સહુથી છેવાડા.

લાલાળડી એકાદશી, વો આરસકી દાઈ.^૪

લીળાએ એસા દીળાએ, પણ ધીકા એપાર કીળાએ.

લીલાં લાધાં નથી, ને પીળાં પેહેર્યાં નથી.

લીલા જાડ હેઠળ ભૂઘે ભરે તેવો છે.

લીલા પોળા થધને દ્રીએ તે શા ઉપર ?

લીલા લહેર, ને જમવાતું વેર.

લીલો ધડા ટપલા ખમે, પાડો ન ખમે.

લીંબડાની છાયા સમાન છાયા નહીં, અલ્લ સમાન કાયા નહીં, માતા

સમાન માયા નહીં.

લીંબુ બાધનાં હમણું સેંધાં થયાં છે.^૫

લીંબુનું પાણી, સહુમાં લળી જાય.

લુચ્યાની^૬ પાંચશેરી લારે.

લુટની આપપત ને ધાડનો વરો.

લુટાયા તો લુટાયા, પણ ચોાર તો દીઢા.

૧ વગર વિચારે પૈસા ખરચ થાય તેને માટે કહેવાય છે. ૨ આવડત વગરનાં

કામ. ૩ બધા સરખા ૪ એઠલે લાલાળ એઠલે શ્રીમાન વળિંગ એકાદશી કરે

તે દિવસ અનેક પ્રકારનાં જોજનનું કણાહાર કરે, એ ભાવાર્થ છે. ૫ એઠલે હમણું

દશા સારી નથી. ૬ નાગાની.

લુણ ખાવું તેને લાભ કરવો.

લુલી લંગડી ધનકારણાઈ, આંધળા સાથે કરી સગાઈ.

લુલી વાસીનું વાળે, ને સાત જણું સહાવાના જોઈએ.

લુણુહરામીથી પ્રભુ દૂર.

લે લોઈ ને માર લંગોડી.

લેતાં લાશ ને આપતાં ગાશ.

લેતી વખત દીકા, ને આપતી વખત વીકા.

લેતી વખત દીકરા, આપતી વખત દુશ્મન.

લેતો ભૂલે કે દેતો ભૂલે.

લેવા જઈએ તો લેવાઈએ, વેવવા જઈએ તો વેવાઈએ.

લેવા ગયો બફરી, ઝાઈ આવ્યો બિટ.^૧

લેવાહેવાનાં કાટલાં જુદાં.

લેશે લાદો ને આપશે કીકો.

લોએ લડવું, કલોએ લડવું નહીં.^૨

લોકની લાજે, કે હૈયાની દાજે.^૩

લોભી રીજે દામે, પુલણું રીજે નામે; તાડીએ રીજે ગોદો, ન ગોપી રીજે સામે.

લોહીના કોળીઆ ખાવા જેવું છે.^૪

લોહોઅનું ને ઘોઅનું મૂક્ય નહીં.^૫

લંકાં કુંટાણી લારે આગળ હોજા હતા.^૬

લાંગ કહે હું લાંએ દાણો, ને વચ્ચમાં એક ટેકા;

એચાર મહિના સેવન કરે, તો લાકડીને જલાવું ટેકા.

લાંણી લેખણે લણે છે, ને ઉચે આસને એક છે.^૭

લાંણી લેખણે બનળશાહ.

લાંણાં પગલાં લરે તે વેહેલો એસે.

૪

વકરી ખાયડી ધણીને ગણે નહીં.

વકરો વાંઝીએ હોય નહીં.^૮

૧ ચોરી કરનારની વળો. ૨ વેહેવારે લડવું, પણ નીચ્યાયણું ન કરવું. ૩ પણ સંખ્ય સાચવો પડે. ૪ ધર્માદાના કે કન્યાવિદ્યના પૈસા લોહીના કોળીઆ. ૫ ધણી કીમતનાણી ચીજ છે. ૬ ભાગ્યમાં કાંઈ ન્યુતતા હોય તેવાને ભાણ બોકાય છે. ૭ ધણી હાંક છે. ૮ વેચાણું માતું થાય તે લાભ વગર હોય નહીં.

વક્યો ઊદર કાળ થાય, ને વક્યો સાંઠ મારી જાણે.

વક્યો ઊદર દુસ થાય, ને વક્યો લુંડ સુવર થાય.

વક્યો કાઢી વેર કરે, વક્યો આણુ તડ કરે. -

વડી એ નજી નહીં.

વઝુર હાયોં તે લખ હાયોં.

વખત જય પણ વાત રહી જય.^૧

વખાઈતનો સખાઈત કોઈ નહીં.^૨

વખાનો માયો વન વેઠો.

વખાણુ થાય ત્યારે વકરણું નહીં.

વગર નોતરે જમવા જવું ને તલ્યાં શાક ખાવાં.

વધાણુ વાણી જવા, વંને માપવો, પોથારા ગણુવા, ચંદ્રવંશી થવું.^૩

વટેમાર્ગુને દાણી રોક કુ પાણી રેકે.^૪

વટેમાર્ગુની દ્યા જણે તો મેહને વરસવા વખતજ આવે નહીં.

વડા થઈએ, પણ વડાની હારમા જીલા રહીએ ત્યારે ખરા.

વડાઈના વાંટા, પાણી પીને પેટ ફાટયાં.^૫

વડીએ વડીએ લઈએ તેમાં મરદાઈ.^૬

વઢવાડમાં કાંઈ ખાણ જલેખી વહેચાય છે?

વણુ પ્રધાને વાણીએ, ગયું રાવણું રાજ. અથવા વણ વજરે વાણીએ,
ગઈ રાવણુની-લંક.

વણુજ કરોરે વાણીઆ, વણુજ વેપારે વાલા;

હુંસલ કરતાં મૂળગા ઘોયા, જોળને પાણીએ નાલા.

વણુજ વેપાર છે બહુ સંધગો, પણ હિસાબ વગર સહુ ધૂળનો ઢગલો.

વણુશે તે ગણુશે, સીવશે તે સાંતરો, ને દળશે તે રળશે.

વણીને મૂકું, વધાર મૂકવો, કાન લંભેસવા.^૭

વનમાં એકલું જડ પણ ન હશો.

વરમાંથી ધર થાય.

વર રાજ શીખથી,^૮ જિખારી રાજ ભીખથી.

૧ કાળ જય ને કહેણી રહે. ૨ હુખીઆનું સંગું કોઈ નહીં. ૩ આ બધાનો અર્થ એક કે નાસી જવું. ૪ દાણી=જકાત વસુલ કરનાર કે નદીનાળાં પુર હોથ લારે પાણી રોકે. ૫ જયાં જય ત્યાં સહુ પાણી પાય. ૬ વડીએ=ખરોખરીએ. ૭ કળાએ હત્પણ કરવાના જોપાય કરવા. ૮ શીખ-વરની વિહાયથીરીમાં પોશાક, ધરેખું અને પૈમા સમરા આપે તે.

વર રહ્યો વાસી, કન્યા ગઈ નારી.

વર વિના જન હોય નહીં.

વર વિનાની હજે, પણ ધર વિનાની ન હશો.

વરસ ખાઈ ગયો છે; વરસ કુતરાને ધાદ્યાં છે.^૧

વરસમાં ખરડીલ, ન ધરમાં ધરડીલ.^૨

વરસ ખધાં પાણીમાં ગયાં, ત્રીશે (રિઅન)નૃતમાં ગયાં.^૩

વરસો વરસો વ્યાસ કહે, વરસ્યા પછી જેશી કહે.

ગમ સુસરાં પાણી ચાલે, ત્યારે ડેસી કહે.

વરો કરશે તેહેને કોઈ ખાંડુંમોળું કહેશે.

વરો ભાગે બરો.^૪

વરો ન કર્યું તે કરશે કરવું પણું^૫

વર્સી ઊજડને ખાય.

વહાણુના સાંધા એટલા લાધના વાંધા.

વહાર લોગી યૂમ.

વહુ મુધ તે ઉંદરડી મુધ.

વહુ વાધ હણુંતી, દરિયા તરંતી, ને ભીની જેઠ ડરંતી.^૬

વહુ સુધી કાઈ વડાં હોય?^૭

વહુના વાકની ને વેપારીના આંકની ખણ્ણ પડે નહીં.

વહુને ને વરસાદને જશ નહીં.^૮

વળે તે ભાગે નહીં.^૯

વા ઊપર વરાધ.^{૧૦}

વા ઊપર વાવટા, ભૂત ઊપર ચીઠી.^{૧૧}

૧ વરસ મમાણે શરીરે વધ્યો ન હોય તેવાને. ૨ ખરડીયું વરસ=માણુસને સચેત રાખવાની શિખામણું અનુભવ કરવાને આપે છે. ૩ નકામા ગયાં. ૪ વરો=ખરચ, બરો=ખળ; ખરચ મારી નાણે. ૫ વરસાવહના કાળ બાદશાહી વખતમાં બાદશાહની મોહેરથાપ કાળ પાસે રહેતી, તે કાળ ગામમાં ફરીને ખુમ ખાડે કે “અસં મોહેરથાપ કરવાનાં હોવે રો ચલો” “મેરે ઘાસ કાટનેક જના હે” એવી કાળની સ્થિતિ તેથી એચી માટાહિવાળને લાગુ છે. ૬ તાજુખની વાત. ૭ ધરમાં વડાં કર્યાં તે સાસુ, નાણું તથા દીકરાએ ખાધાં, વહુને કોઈએ આપ્યાં નહીં એટલે ગણુંતીમાં ન લીધી; તેમ નોતરં ન આવે લારે કહેવાય છે કે “અમારા ધર સુધી કાઈ નોતરં આવે?” એટલે ગણુંતીમાં નહીં તે પ્રસંગને લાગુ પડે છે. ૮ શિખા-મણુથી વાજ્યો વળે; વળજવાથી વળે તે ભાગ નારા પામે નહીં પણ ચાયાદ. ૨હે, ૯ વરાધ=નાનાં છોકરાને રોગ થાય છે. ચોક્કસ નહીં. ૧૦ ચોક્કસ કે નાણી નહીં,

વા નીકળો ગયો।^૧

વા ભરણીને કાંઈ છવાય છે ?

વા, વરસાદ ભૂસે પણુ ચાડીઓ ભૂસે નહીં.

વાએ લિજા હાથી જાય, ને તોસી કહે ભારી પુણીઓ કર્પા ?

વાગડીઓ રહેઠુ કરે છે, રહેઠ ચદુઠે છે.^૨

વાગે તુર,^૩ ને ચદુઠે શૂર.

વાધના પંજમાં આવતું સાંદે; પણુ મારવાડીના ઓપડામાં આવતું લુકુ.

વાધના વાડા ન હોય; બકરાં, દોરના વાડા હોય.

વાધના રહેઠમાં ગયું પાછું આવે નહીં.^૪

વાધને ધીરા, વીણી ધીરા, ધીરા મણીખર કાળા;^૫

ન ધીરશો વીશા વાણીઓ, પારણે સુતા વાળા.

વાધને વેળાંદું નહીં.

વાધને ડોણુ કહે તારે રહેઠ ગંધાય છે ?^૬

વારદીનું સીરમણ.^૭

વાટ જેવારી વેળા લાંખી ઘડુ ગાગ.^૮

વાણ્ણા ઝરડા, ધરમા ધરડાં.

વાડી, ગાડી, ને નારી પળાય લાં સુધી પાળી, નીકર મેવો કહાડી.

વાઢ સુકે છે તે કાંઈ કરવો તેવો નહીં.

દોહુરો—વાઠી કહે ધૂત પાનતે, પાણી કે છય લેણુ;

કહે રખુડીને નાંવ, કેવાં ઓટાં વેણુ.^૯

વાઢયું ચોટે નહીં, વાધરી વળગી રહેલો હે નહીં.^{૧૦}

વાણુ તાડે તે વાણીઓ, નહીં તો માને પેટ પાછાણીઓ.

વાણીઓ સુછ નીચી તો નીચી; ટેડ વાણીઓ, ભાઈ ટેડ વાણીઓ.

વાણીઓ^{૧૧} રે વાણીઓ, સાથે રેલા તાણીઓ, ત્યારે જાણ્યા વાણીઓ.

૧ ભરમ લિધોડો યયો. ૨ માગવા જઈએ લારે આપનારો રહો કેંઠ કરે છે તે.

૩ તુર=રખુર્સોંશુ, શૂર ચદુઠે રનખૂત કે ખરાને. ૪ હાથી આગળ મૂકુલો પુણો પાળા ખેંચાય નહીં. ૫ ધીરસું=વિશ્વાસ કરવો. ૬ મેયાના હોથ કોઈ કહે નહીં.

૭ ઘાડી પુણું સંભાળોને વેપાર કરવો નીકર ટળી નતાં વાર લાગે નહીં. ૮ વાટ જેઠ જેસી રહેતોં કંટાળો આવે. ૯ રખુડી=ટાયલી; નાંવ=ડોડી. ૧૦ ચેવો ધા કરે કે ચામડી પણ વળગેલ રહે નહીં. ૧૧ શુલ્વરાતના વાણીઓ પુના તરફ રણવા ગયા હતા. લાં પાંચસાત વર્ષ રહ્યા તેટલામાં સર્વ સારી રીતે બણે ચારચાર હળવર રૂપીઓ કમાયા. તે વખતે ટાપાલથી કે ખીજ રીતે દૂર દેશાવરમાં હાલના વખત કેવો સંબંધ નહીં હોવાથી નાણાંની હુરી મળી રહી નહીં અથવે સોના મોહેરો સર્વેએ લેદ વાંસળા(પૈસા ભરવાની ઘેલી)માં

વાણીઆ વાળુ ને લીરી તાણુ.

વાણીઆને વરમહે કોઈના નહીં.^૧

વાણીઆનો છવ પેટમાં,

વાણીઆ પોતાનો ગોળ પણ ચોરીને ખાય.

વાણીઆ બાગ્યો ફ્લાલ, પારસી લાગ્યો ફ્લાલ.

વાણીઆ વરધેડે, ને વોહોરા રેડે.^૨

વાત કરતા આડુ બોલે, પૈસા લેઈને ઓછું તોળે;

દેડને અડકી ધર્મ જોળે, તને ધાક્સા જમને જોળે.

વાત કર્યા વગર વાટ ન ખુટે.

વાત તો ખરી પણ હૈએ ન હરી.

વાતમાં હે ઓછું, સમજુ પડે ઓંકું.

વાતની વાત ને ચારીની ચારી.^૩

વાતે વાતે વીતી રાત, વાતે વાતે ખાખી લાત;

વાતે વાતે તળુઓ સાથ, વાતમાં વિતી સુશેક્ષાત.

વાની મારી કોયક.^૪

વાર્યો ન વળે, તે ખાસડાં આધને વળે,

વાવણી ને તાવણી જિતાવળી સારી.^૫

ભરી, વાંસળાઓ કેટે બાધીને પચાસ ગેણોસો વાણીઆ શુનરાત તરફે વતનમાં નવા નીકથા. તે વખતે હૃથીઆર રાખવાની છુટ હતી તેથી તે બધાએ તલવાર, ભાલા, બરણી, કડાખીન વગેરે હૃથીઆરો સાથે લીધાં. પગદસ્તે આવવાનું તેમાં ચોર-હુઠારનો અય બહુ હતો. તેથી આત્મા હૃથીઆરની ગોડવણું સૌથે કરી હતી. આવા હૃથીઆરબંધ માણસો અને બધા નુંબાનની ટોળી લેઈ કોઈ ચોરની દ્રોમત હુઠવાની ચાલી નહીં ને સહી સંસામત શુનરાતની હફતમાં આચ્યા. શુનરાતના હુઠાર-કોળી સાતચાડ મળ્યા પણ આવા હૃથીઆરબંધ નુંબાને લેઇ, લેકે હુઠવાની છંચા તો હતી પણ છાતી ચાલી નહીં એ પ્રમાણે વિચાર કરતા હતા તેથેથામાં એક વાણીઆ. પીસાળની હાનત મરા-ડવા એડો એરથે બધા વાણીઆ પીસાખ કરવા મેડા. લારે એક અનુભવી કોળીએ કંધુ કે આ તો વાણીઆ, લારે બીજા કોળીએ પૂછું કેમ નાણું? તો કહે, “સાથે દેલા તાણીઆ.” પછી વાણીઆની જત ચેલી જાણીને પાંચસાત નણુંએ દુમસો કરી બધાને હુંગી લીધા. આ ઉપરથી કહેવત થઇ કે, “વાણીઆ દે વાણીઆ, સાથે દેલા તાણીઆ, લારે લથ્યા વાણીઆ.”^૬

૧ વરમહે=એક દેવ છે. ૨ વાણીઆ વરધોડામાં, ને વોહોરા મજાનમાં વધાડે ખરચે. ૩ હુસત ચાણીઆ. ૪ ને કોઈ વખત આવે નહીં તેવા પરોણા આધી એડ તેને કાણ. ૫ તાવણી=ધી તાવણાનું કામ.

વાસી પુલ ચીમડાઈ જાય, ઇપ જોખન તેમ નાસી જાય.
વાસી પુલમાં બાસ નહીં, ને જોખન બારે ભાસ નહીં.
વાસી વધે નહીં, ને કુતા પામે નહીં.
વાસીદામાં સાંઘેલું જાય.

વાસીદું વાળે નહીં, ને ધણું પાડે આડા;
સસરા જો શિખામણું હે, તો જવાખ આપે આડા,
વાસીદું તો વહુને કરવું પડે.
વાસુદેવ વાસુદેવ મળવા હુલ્લબ.
વાડાડી આંગળી જાપર સુતરે તેવો નથી.^૧
વાહાડી આડો કપાસીઓ.^૨
વાહાડું ગળું, શીટથો સાસ.
વાલ્લા કે વટલા, છેતરાણા કે વહેવરાણા, મત જણો,
વાળંદું ને વળી વહેલમાં બેઠો.
વાળી જોળી, ન મુક્કા કાઢી હે કોળી.
વાળંદની સરસાઈ નણે, ને આયડીની સરસાઈ હુઃખે..
વહુલાં ધારે તેવું વેરી પણ ન ધારે.^૩
વહુલાં હોય તે કરવું ધાય.

૧ કંઈ કામ કરે નહીં. ૨ થી નીકળે નહીં. ૩ વાળંદ=રોમશનુ, હજામ.
એક પાણીદાર પટેલ બીજે ગામ વહેલમાં બેસિને જતા હતા. પાણીદાર લોકો
પરગામ વહેવાધ કે સાસરીઓને વેર જય લારે પોતાના ધાંચેનને બેગો. તેણી જય
એવી રીત છે. તે મ્રમાળે પટેલની સાથે ધાંચેને હતો તે વહેલની પાછળ ચાલતો જતો
હતો. રસ્તામાં પટેલ ધાંચેનને કણું, 'વહેલમાં બેસ ને ભારા પગ ચાંપ.' તે મ્રમાળે
ધાંચેને વહેલમાં બેસિને જતાં રસ્તામાં ધાંચેનના અથવા પટેલના ગામનો ભાણુસ
મહ્યો. તેણે ધાંચેનને પૂછ્યું કે, 'ધર કંઈ કહાવવું છે' લારે ધાંચેનને કહું કે, "કેવું દેખો
છો તેવું કહેનો."—એથે "હું વહેલમાં બેડો છું તે વેર સમાચાર આપનો," એથે પટેલ
નીચે જિતર્યો ને ધાંચેનને નીચે જિતારી પાંચસાત નેડા તેના ભાધામાં ભાર્યા, પણ
પોતાના ગામના પેદા ભાણુસને કહે કે, "આ પણ દેખો છે તેવું કહેનો." આ ઉપરથી
કહેવત થઈ કે, "વાળંદ ને વળી વહેલમાં બેડો" તે કુલાયા વગર રહે નહીં. ૪ "વહુલાં
ધારે તેવું વેરી પણ ન ધારે" એવો મસંગ કથાને આવે છે કે વહુલામાં વહુલાં સગું
છાકડે હે ભિન માંફું પડે છે લારે ગમે તેવા હલડા મંદવાડ હોય તો પણ વહુલાં સગાં
એમ ધારે છે કે આ મંદવાડમાં, આપણો વહુલા સગો ભરી જરો તો શું કરીશું એમ
ચિંતા કરે છે.

Wisdom prefers an unjust place to a just war.

વહુલામાં બહાદું પેટ.^૧

વિકટ માર મારે લરવાડો, વિકટ રાન એકે વખુનદો,
હાંદ્યલો હાંદ્યલો તો આલાણુનો આણીએા, ધીરો રહી દુટે અજરે વાણીએા.
વિવાહથી રળીઆમણું શુ.

વિવેકથી બન્ને રહે, દોણી ને વળી દૂધ.

વિશ્વાસે વહાણુ ચાલે.

વિષિ (એક યોગ જ્યોતિપમાં છે) થધ તે વ્યતિપાતથી, ને નાની
અગડી તે ધરીથી.

વીખના ક્રીડા વીખમાં છુવે.

વીજળીને જયકરે મોતી પરોવવું.

વીતે વિવાહ માંડવો શોલે નહીં.

વીલાં મહેં તે વાંકડીએા, ધર વાલે તે રાંકડીએા.

વીંઠી માને ખાય, સર્પ અચ્યાંને ખાય.

વીંઠણું ઈડાં સેવે, તે અચ્યાં નીકળી ઝાલી ખાઈ જોખું કરે તોએ
ખસે નહીં.^૨

વીંઠણુંનાં અચ્યાં માનાં કાળનાં ફોલે.

વીંધું તે મોતી, કર્યું તે કામ, જેણે ક્રીધી ઢીક્ષ, તેણે શુમારું ગામ.
શુદ્ધા મેહ વટેમાર્યું કહે.

વેઠના વહાલા ક્રાઈ ન થાય, હેતનાં હાંલ્યાં સહુથી ઘોવાય.

વેઠીએ વાડ કરી? તો કહે હા, કરી; કેવી કરી?

તો કહે વા વાય તો તુટી પડે તેવી.

વેઠીએ વેઠ, ને પહોચાડવું કેઠ.

વેઠીએં કામ, તે વેઠીએં જ થાય.

વેહેલે વળગીને નથી આવી.^૩

વેહેવાઈને ગાળ વિવાહમાં દેવાય.

વેહેનાણુની જણી, તે કુંભારની ધડી.^૪

વેળે વેળે વાંકું પડે.

વેતર વંધું, સુયાણું શું કરે.

વેઠીએં ઢોર, ન સમજે મર્ભ, ને ધાંટા ને શોરફોર.^૫

૧ પેટ એટલે પેટ ને મેળ.

આવે, આ તો પરણીને આવી છે.

૫ શાખના સંવાદ વખતે.

૨ એવો ગ્રેમ.

૩ વહેલે વળગીને દાસી

અનુસ કુંભારનાં હાંલ્યાં જેવું.

વેપાર કરવો તે એણે, ને એતર એડવું તે ઓળે.^૧

વેપાર કરવો તે હામ, દામ ને ડામ જોઈએ.

વેપારને અંતે દેવારું, ને નોકરીને અંતે ઘેર યેસવાનું.

વેપારમાં વાયદો, શાખમાં કાયદો.^૨

વેપારે વધેતી લક્ષ્યની.

વેવલાં વીજો કાંઈ ચેટ ભરાય ?

વેશ્યા ડોધની વહુ નહીં.^૩

વેશ્યાની વાહાકપ સ્વાર્થ સુધી.

વેશ્યાને અધરણી નહીં.

વેહેમાને શિર ચકલી એટી.

વેહેલ ભાગી રામાની, અળદ મુવો દામાનો, આપણું શું ગણું ?

વેહેવાઈ વગરનો નિવાહ.^૪

વેહેવાર કાચો તાંતરો છે; [તેથી વિદ્ધ] તેનો વહેવાર જાડો રાંદવા નેવો છે.

વેગાની વાણી, તે તાણી તોઠીને આણી.

વેગાએ ભલ્યાં તે ડેળાં.

વૈદ્યકમાં રેચ ને જ્યોતિપમાં અહણ મળે છે.

વૈઘને તેડવા ગયો, તે સુવાનો સાજ પણ લેતો આન્યો.

વૈરાગ તનનો સાચો નહીં, મનનો તે વૈરાગ સાચો.

વૈરી આદરભાવ સાથ, ડ્રોધ વિમાસ સાથ, ને ઝીણું યાર સાથ.

વંડી ધર પછવાડે છીડી, વંડી નાર ને પરદેર હીડી.

વંડું કાચા વિનાનું પાન, વંડું ધણું પટેલે ગામ.

વંડો સાસરમાં જમાઈ, વંડી હીકરી ને પરદેર ગધ.

વંડું છું મહારાજ, તો કહે તમારા શુણું જાણું છું.

વાંકા નરને વિધન ધણું, ચહુંધા પાવડીએ,

થાળી વેચી રસાઈ કોધી, જમ્યા દાધરીએ.

વાંકીઆને ઘેર ડાસો લાડો.

વાંદાનું વલોણું, ને રાંડીરડની એડ.^૫

વાંદરને ચણું નાંખવા.^૬

૧ જોળમાં પાણીનો બોજ વધાડે રહે. ૨ તુલસાનકારક છે. ૩ પૈસાની વહુ.

૪ ધાય તો ખરો પણ સુનો લાગે. ૫ એ બરાબર એટલે માણેથી લાભ ન મળે.

૬ તેથી વાંદરાં કેગાં થથ તોક્ષાન કરે, તેમ જેવકુદે ચહુંધાવવાથી એહેક છે.

વાંસના કળામાં વન ખો.૧

વૃદ્ધ થયો ને વંદું મન, ઉચાટ ટલ્યા જે ખુદું ધન.

વ્યાજણોરના ધરમાં નાણું નહીં, ને વાંગીઆને વૈર ટાણું નહીં.૨

૩।

શક્તિ શું ન કરે ?

શાણુગાયોં ખાવળ પણ શોબો,

શરીર કટાઈ જાય, તે કરતાં કસાઈએ, જાય તે સાંદ્ર.

અમ વગર પ્રાણ્યં લુલું.

શ્વામાનું ધન સતીપણું.

શાખદનું અણોડીયું, ડાસીઆના રામ, પેલની માળા, એ નણ
ગા-ના મોવાળા.

શ્રીમાળી ઘેલો નહીં.

શ્રીમાળીના નિયાર તે આજલીએ કાળું.

શ્રીમાળીનાં ત્રણે વાંદાં.

શાકરને કડવી ક્રાઈ કહે નહીં.

શાળાને સાન, ગઘેડાંને ઝેણું.

શાહીને શા સગાઈ?૪

શાહીનું ટીપું શુકનાળનું.

શાહેર વગર સહરાગત નહીં.૫

શાળિગરામ પાસે ભરી વંદીવવાં.૬

શિકલ ચુલેલાઠી, મિનલ પરીઓંકા.

શિખામણુ તો તેને દેછએ, જેને શિખામણુ લાગે;

વાંદરને શિખામણુ દેતાં, સુધરીના માગા લાગે.૭

૧ વાંસ ધસાવાથી અભિ થાય છે. ૨ વ્યાજણોર=ધરમાં પૈરો એક ધરી પણ
થ્યાને સુક્યા વગર ધરમાં રાખે નહીં. ટાણું=શુભ અવસરનો પ્રસંગ; કેવો કે વિવાહ,
શ્રીમંત આદિ. ૩ કસાનું=મેહેનત કરી ભન્યું કરું. ૪ શાહી રાન્યાધિકાર.
૫ સહરાગત=વખાણ. ૬ મોટા માણુસને નાનું કે હલું કામ સોંપણું. ૭ ચોમાસામાં
વાંદરાં વરસાદમાં રહુણે કરતાં એક છાડ ઉપર આવ્યાં તેમને ટાટે કરતાં લેધ લાં
સુધરી પક્ષાએ કણું:-

હાથ કણા રહોં કાળું, પેટ નણે પાંચંઢે;

આઠ મહિના ધર ન કીસું, મેર મૂર્ખ વાંદરે.

શિખામણુ લાગે ગળી, તેની દશા વળી.

શિર મોટા તે સકર્મી, પગ મોટા તે અકર્મી.

દિંગડે આદે તો ખાંડો, પૂંછડે આદે તો ખાંડો.^૧

શ્રીઆગાનું પરોડ, જીનાળાના અપોર ને યોમાસાની રાત,

અદ્ધાઢ મરણ દીજુઓ, પણ બહાર ગમન મત દીજુઓ.

શ્રીઆગો લેળીનો, જીનાગો લેળીનો.

શ્રીકાર કરવો હોય તારે સિહ પણ નમે.

શું શુક્રવાર થયો ? આપનો શુખવાર ?

શુક્રલ આલણું શા સ્વાદ, છારા ન હોય તો દૂધે પણ ચાદે.

ગોળ ન હોય તો સાકરે ચકાવી લેદુંઓ, ને તેલ ન હોય તો ઘીએ પણ રડે.

શૂલપાણું શુક રડો.

શૂળાનું દુઃખ કાટે ટલયું.^૨

શોકયો દાણો જિગે નહો.

શોકો પાપડ આગવાની પ્રાપ્તિ નથી.

શોખજુઓ દાતરડાં ગલ્યાં, પણ મુંડે કંહાડતાં ભારે પડ્યો.

શોકડી ચાકરી, ગાંઠડક ભાનાં, કપડે ફૂટે તથ ધરકુ જનાં.

શોકની ગાં-માં ગરેણા ચેહી.^૩

શોકી વાત્રકને લઈ જય. લુણી ધોનાં ભૂળ તાણી જય.^૪

શેર હજરો જર્સને મારે, વોણી હારા મખ્ખીસેં;

શેર હજરો જર્સને મારે, વોણી હારા મોહેણીતસે.^૫

શેર મગદણના શાહેદી.

શેર શાક ને પખાલ પાણી, માર કુઝકી ને કહાડ તાણી.

શેરહીનો સાંડો ડેઠ સુધી ગળ્યો ન હોય.

આ શિખામણથી વાંદરાને રીસ ચહેરી ને સુધરીના ભાળા તેદી નાણ્યા તેથી સુધરી કુવાને કંડે બેસાને કહે છે:-

મતિયાને મતિ દૈધ્યો, કે મતિ આપણી ભાને;

આ કમતિયાને મતિ દીધી, તે બેસાણાં કુવાને કંડે.

૧ એટલે કોઈના કણજલમાં ન આવતાં ગમે તેમ કરીને બચાવ સાચો જુડો કરી છટકી જય તેવો નાગો ભાણુસ. ૨ A stumble prevented a fall ૩ મોરી અડયાણું આની પડી. ૪ લુણી એ એક જતાની ભાજ છે. તે ધુણી કુમળી હોવાથી, વાલાં તો તેનાં ભૂળ ધોના જેવાં જમતાં નથી. તેથી પૂર આવે લ્યારે લુણી, ધોનાં ભૂળ નભણાં પડેલાં હોય તેથી, પોતે તથાય લ્યારે ધોનાં ભૂળ પણ તાણી જય. ૫ બજે રીતે બીજાય છે.

શેરતુ ઉમેરણું ચાંગળું.^૧

શેરથી પાંચશેરી લારે તેટલી લારે.

શરી નોઈ ચાકીઓ, કંધડો નોઈ મદાલીઓ.

શહેરનો ગરીબ, તે ગામડાનો શાહુકાર.

શોધે તેને સાહેબ મળો.

શંખ હુંકાણો.

શંખ પંચાનન વાગી ગયો.^૨

સ

સાઈ ચોરે કુગરુ, સોની ચોરે રતી, હજમ બાપડો શું ચોરે, માધ્યમાં કાઈનથી.

સાઈના ધરમાં સાપ નીકળ્યો.

સાઈની સરસાઈ વેતરવામાં, લાંઘની સરસાઈ છેતરવામાં,

સખીએ બોલયાલા, ઓર સુમદા સું કાલા.

સખીએ બલા દૂર.

સખુને પાણી બંધાય, સખુને એઠા એઠી દેવાય.

સખુન મર્દનો એક, એ બાપનો તે બીજું બોલે.

સગપણ ને ડામ દાખ્યાં ટળે નહીં.

સગાઈ શું પૂછો છો, હું તો હોડો દેખો રોઈ;

તે બાપનો અનેવી, તેનો સગો નણુદોઈ.

સગો સમર્થ કીળુંઓ, ડા વેળા આવે કાંજ.

સથળું પાછું મળે, શરીર, સહેરાર ને મુવાં માયાપ ફરી મળે નહીં.

સથળું કરવું સહેલું, એક સલ્ય પાળવું દોહેલું.

સચ્ચા નામ સાહેયકા.

સટ્રો ને સન્નિપાત સરખાં.

સટ્રો જરૂર એસાડે ઘટ્ટો.

સત્તરસોના સરવળામાં ઓગળુસ્સોની ભૂલ.

સલાનાશની પાટી ને મંગળુંઓ માટી.

સથે પથર તરે, અસથે તુંબું પણ હુંએ.

સથવારો ઝાંપા લગી.^૩

સદા સુદાગણું તે વેસ્થા.^૪

૧ પસ્લી.

૨ તા નીકળી ગયો.

૩ થાગ વરનો સંગાથ.

૪ કોષ

દહડો રોડેન નહીં.

સદાકળ એના એ દહાડા ને એના એ લવાડા.

સરીલ બાંધી લડવું, તે અરી મર્દાઈ.

સદેદ સાંધુ.^૧

સદેદ બાલ ખુફાડી એનાણોત.

સથ એક થેલેક બતે હે.^૨

They are all birds of the same feathers.

સથ ખડી ઘરકી, એક ખડી ઘરકી.

સથ જાતમે ભુરી જાત, અનીઓ ખડા કસાઈ;

છોટે છુકુ બચાનેકુ, મારે સગા લાઈ.

સથ દુનીઓં સરખી નહીં.

સથ રાંડ સટરપટર, એક રાંડ સિદ્ધ.

સથ સોાતે, અલ્લાહ જગતે હે.

સથસે બાંશી, લેણીન સરકારકે સીપાહીસેંબી બાંશી?

સભામાં ખોલતાં દંપે તે સભા ચોાર.

સભામાં ખોલવું કાઈછોકરાંની રમત નથી, સભાજત થવું છાતીની વાત છે.

સમતાવાળાને શી મમતા.

સમતે સુખડી ને ડાદ તે તાળી, ગણે મૂક્યેણે હાથ, પણ નથી મૂક્યી પાળી.

સમજુને ભાર, ગમરને ગમ નહીં.

સમજે નહીં, ને ધોકે સમજે.

સમજે નહીં, ને સરખો ભાગ ભાગે.

દોહુરો

સમજો સમજે સથ કહે, સમજ્યો કષુ ન જય;

સમજુસે સમજુ મીલે, તથ કુછ સમજ્યો જય.

સમજેરખાંકી બડી ગુમાની, તાલમેલ સથ કરતે હૃય,

ધરસે આયા કાગજ ચેસા, બચ્ચે લુખાં મરતે હૃય.

બચ્ચેકી ભાડુ નાતરે દેવે, જયખી દ્રકે પડતે હૃય,

પગાર માંગનું જવે તો, અરતરખીસે ઉરતે હૃય.

દાદ તરવાર એચ ખાઈ, અથ કટારપે નજર કર હૃય, તે

ખુદા કરે સો ખરા, અથ ધીનામોત હમ મરતે હૃય.

કુચ્છ સુલક્ષણ કાગજ આયા, બચ્ચે કચ્ચે મરતે હૃય,

^૧ સારાં ધોઅલાં લુગડાં પેહેરેલા હા

^૨ બતા=દસ્તા,

અવ્યાદું અદુમે ધારો, યહાંથી ભૂષે મરતે હૃદ,
એચ ખાઈ તલવાર ઢાલ, અમ નજર આનપર કરતે હૃદ.

સમારતાં વાર, અગડતાં વાર નહીં.

સુમશાન વૈરાગ્ય સુમશાનમાંજ રહે. ડોછ લખુતર નિશાળમાં
ભૂકોને આવે.

સમો વરતે સાવધાન.

સમી વાત પંડિત કહે, અછકલ વગરતો જાંખી લહે.

સમું જોખને, તો કહે ‘આંધી ધડોજ ડોણ કરે છે?’

સમુદ્ર છે, કાંઈ પાંચ બેઠેડે ઝૂટે નહીં.

સમુદ્ર મારુ કે ભર્યોજ ઝૂકે નહીં.

સમુદ્ર છલકે નહીં.

સમુદ્રનું માપ થાપ, ડાખના મનનું માપ થાપ નહીં, અથવા પેટનું
માપ થાપ નહીં.

સર્પ અંધાય નહીં, ને કીરી પાંજરે પડે નહીં.

સરગવામાં શેડોં, ને વનફળમાં લંઘણી;

ત્રોપગામાં ગઢેડો, ને નાગામાં જુવો તો ડોળો.

સર્પ બાંડો કરવો. ૧

સર્પ મરે નહીં, લાડી લાંગે નહીં.

સર્વ જરના ભૂષ્યા.

સર્વ સાથ ને જરનાથ.

સરે નહીં, કીને નહીં ને ખાટે હેઠા ખીને.

ન આવ્યું શીદરા. ૨

૧ કેરી ધારો આવ્યો તેને અવતો સુધ્યો. ૨ આ કલેક્શન વિયે વાત શેખ છે
કે, કોણું ખાઈ કરી હતી, ત્યાં આગવે દ્વિત્સે કાસલી ચોણી લાધી; ખીને હિવને
કાહીના સાથ્યામાં હાથ નાખ્યો લાંદે ચીહ્નાનો મેદો, હોં હાથ આવ્યો તે તાથુરા માંજો
ગાણું ચીહ્નાનો છેદો આવ્યો નહીં. પણ ચીહ્નાની મૂકી લાધી અને તે પ્રાણી કે

શોદકો

કાદે ગાઈની કાથુ, કાસલી કટકાલી,

એક હસું ખીલ હાથ, સંચન ન આવ્યું શીદરા.

શોદકો હાથમાં લીધેસા, કામનો અંત આવે નહીં કાં લાણ છે.

કટકાલી=ચોણી લાધી. સંચન=એડો. સિદ્ધાની=કાથાની હોદરી.

સલાઈત દાંતરડે આવે.^૧

સહુક હોય તો મહુક ખવાય.^૨

સવળા ચૂરજ ઉગ્યા, વિવસ પાંસરે.

સવાયા તો સહુ કરે, દોહેડા કરે મુસલમાન,
પણું બમણું કરે ડાણું કે, જેની બગલમાં ફુરાન.^૩

સવાયાના સો ધક્કા ખાય.

સ્વભાતાં સુઅ હુઃખ જગતાં સુધી.

સવારના પોહેરતું નામ એ છે.^૪

સસ્સા ગડથળ કરવી.^૫

સસરાને ઘેર ઘેડા, ને જમાઈને ઘેર હણુઢણુટ.

સસરાની શળી સારી, પણ પીઅરની પાલણી લુંડી.

સળગતી ગાડર પોતાના ધરમા ડાણ ધાલે?

સળગતી સગડી ભાથે લેર્ધ ફ્રીઆફ કરવા જવું.

સળી વગર આદ્ધ અટકે.

સહુ કરે સવાયા, દામો કરે દોહેડા.

સહુ સહુને તુંખડે સહુ તરે છે.^૬

૧ એતરમાં લળણી થઈ રહે એટલે કેટલાક ગરીણ કે મજુર લોકો એતરમાં લાખુતાં હુંડાં કે કણુસલાં કે નર આજાનીના સાંઠા વાણે તેનું નામ સદો. તે કરનારને સલાઈત કહે છે. તે સલાઈત લોકો સહજ બાધતમાં લડતાં દાંતરડેથી લડવા માંડે. તે ધૂળગળનો કણ્ણો કરે તેને લાગુ પડે છે. “સલાઈત દાંતરડે આવે.” મક્કતની, પણ મોટી વઠવાડ. ૨ મહુક=સાંઝ. સહુક=સારાં લક્ષ્યણ અયવા સંખ. ૩ (જે લણું ખુદાનું ફુરાન.) ૪ (અહુ ભલો, સદ્ગુણી ને દાતાર.) ૫ સસલો રોજ એક હાથી પાસે જય ને વિનય કરે. હાથીએ મોટાં આડનાં ડાળાં પાડયાં હોય તેમાં હુણી હુણી કુંપળો સસલો. ખાય ને આનંદી પોતાનો શુલરો કરે. સસલાને એવાં આડની કુંપળો મળે તે તેને ભીજાનાની થાય. સસલાએ હાથીને વિનય કરી કહું, ‘તમારા મતાપથી રોજ હું ભીજાનાની ખાડી હું માટે એક વાર ભરે ત્યાં જમવા પદ્ધારો.’ હાથી નોતરું કણુલ કરી સસલાને ઘેર ગયો. ત્યારે સસલો એ ચાર વેલા કાંચી લાલીને તેમાં વીઠાઈને હાથીના મહો આગળ આણોટવા લાગ્યો. હાથીએ પૂછ્યું, ‘આ શું કરે છે?’ ત્યારે સસલે કહું કે, ‘આપની ભીજાનાની હું શું કરી શરૂ? માટે “સાંસા ગડથળ કર્ણ છું.”’ તેમ મોટા માખુસ ગરીબના મેહેમાન થાય ત્યારે ગરીબ પોતાના ગન પ્રમાણે ભીજાનાની કરે, તે મોટાના જેલી ન હોય તેવે પ્રસંગે “સાંસા ગડથળ” એ ગરીબની ભીજાનાનીને માટે કહેવાય છે, ને ગરીબ અગર મોટા પણ વિવેક લોકો પોતાની ભીજાનાનીને માટે લધુતા હર્શાવિવા આ શહ્ફ વાપરે છે. ૬ (કોઈના કોઇ એશીયાણા કે આશ્રિત નથી.)

સહુ તીથે મુંડાય.

સાક્ષ પીરસનાર ધણા, કડવો અક્ષર કહેનાર ડોકો.

સાગ, સીસમ ને સોનું, સો વંદે કાગળવા જુનું.

સાગનાં લાકડાં છે, રૂપાનાં હાડકાં છે.^૧

સાગરનું નીર ગાગરમાં ન સમાય.

સાચાનો સદા જ્યા છે.

સાચે રાચે રામ, જુડાને કપાળે ડામ,

સાચેકું સાંધક દરખારમે જુડેકું જુતીઅં.

સાજામાં સાત ખુદ્ધ, બાડામાં ખુદ્ધ બાર,

કાણામાં ડોડ ખુદ્ધ, આંખણો કરે નિયાર.

સાનાં ખાય અનું ને માંદા ખાય ધન.

સાજ ગાં-માં આકડો શું મારવો ?

સાજે લુગડે થીગડું ન હોય.

સાડોદરા વાંકી પાધડીએ, વૈડે ચરી જય ચાકરી, બાદરાણા.

સાપા નણું હાથનો સાથરો.

સાડી પેહેરે બાધડી નહીં, ને પાધડી પેહેરે બાધડો નહીં.

સાત વારે સોની, તણું વારે કંસારો;

એક વારે ડાળી, વારે વારે વાણીએ.

સાત વીશે સો સમજે તે જેહુત. (રામો.)

સાત દીકરાનો બાપ ટોપદે ઢંકાય, એક દીકરાનો બાપ ચરુએ પંકાય.^૨

સાત દીકરીએ બાપ વાંઝીએ.^૩

સાત પાવલાં કભ હો રૂપીઅા.^૪

સાત ભામાનો ભાણેજ.

સાત શોક ઉપર જને, પણ એ ઓરમાઈઅાં ઉપર ન જઈશ.

સાતડે સાત.^૫

સાતની ભા ભાગોળે બંધાય, એકની ભા ચરુએ રંધાય.

સાધુ થવામાં શું સુખ ? એક લટકવું ને થીજુ ભૂખ.

૧ (કણવાન છે.) ૨ એથેસે સાત દીકરાના બાપનું ઉત્તરકાર્ય રખે, ને એક દીકરા ઉત્તરકાર્ય કરીને બાપને પ્રખ્યાત કરે એ ભાવાર્થી. ૩ દીકરી પારક ધર્મની આધ, તેથી પોતપોતાને ધર જય એથે બાપનું ધર બિધાઇ રહે નહીં કેથી વાળું દ્વારાય ભાઈ “વાંઝીએ”. ૪ સોળ પંચા બ્યાસી, એ છુટના, એથે ર્યાસીના ર્યાસ. ૫ પુરુષતલહીન.

સાપના દરમાં હાથ ધાકવો; સાપના મૃહેમાં હાથ ધાકવો;

સાખડ કરતાં રાખડ થયું, ને છર્ટું પાણી કાદવમાં ગયે? ^૧

સાખું સુગણીએ. ^૨

સામ, દામ ને ભેદ ગણ્યાય, પછી ચોયો દુઃ ઉપાય.

સાહામા જોલી સાસરે ન સમાય.

સાહામાનું મન ચોર, તો આપણું મન ચોર.

સાહામો ભળ્યો સવાપાનું જન કરે.

સારા જાણી નોતર્યા, ગણેડાની સાથે નોતર્યા, ને ભાણે બેસી મુતર્યા.

સારાનો ખપ સર્વ ટેકાણે હોય.

સારાની આશા સૌ હોઈ કરે.

સારા ખાંટ દઉં, પણ આધા કાટ લઉં. ^૩

સારા રાચમાં સાવરણી,

સારામાં સહુનો ભાગ.

સારાં કુલ તે મહાટેવનાં.

સારી નોઈ નોતરી, તે ચુલે બેસી મુતરી.

સારી ધરતી છે કે ચાલવા હે છે.

સારી રામાયણ સુનકર પુછા, સીતા કોસકી જોડ? ^૪

સારો સગો ઓથમાં લોખું.

સારો હૈય તો મારી, નીકર કચરાનો પારી. ^૫

સાલીએ લાઈની ધાણી, અરણું તેલ ને અરણું પાણી.

સાળાને સાળે મુસળું ભાર્યું, માંહે ભારો ભાગ. ^૬

સાસરાનું માન સાળીએ, જમણાનું માન થળીએ;

ગાવાનું માન તાળીએ, ને મૃહેડાનું માન વાળીએ.

સાસરાનું સંપેતઙે ઝટ ગોછોચે, સારાં કામને સો વિશ.

સાસરાં છેટે સારું, ને ભોસાળ હુકું સારું.

સાસરાં પોછેર પાસે વસે, તે નારી કાંતને હસે.

સાસરાં તો દહારી, પણ મહીઅર તો વારી. ^૭

૧ ધાર્યું ડરયે નહીં. ૨ લુગડાં ઘોણેલાં. ૩ કેતે પ્રેરીનેં દેખાય કરનાર.

૪ સારા=અણું. ૫ પારી=ટોપદો. ૬ હક્કની રીતે સગાઈને લીધે થાય નહીં, પણ આવો હક્ક કરવો તે હાંસીને પાત્ર છે. ૭ કાઢાડી, દોજ છ. છ ને છ. વારી હોઇ હિવસ જવાય ભાટ વારી.

સાસડે હેડ, મહીઅર હેડ, સૌથી વહાલાં આંખ ને પેટ.
 સાસુ કહે રાંડ, વહુ કહે રાંડ, વચ્ચે દીકરાનો ધાણુ.
 સાસરે જતાં સોંતે લાવે, ને જમરો ઓળંગતાં આંસુ આવે.
 સાસુ ડાઈની સાકર નહીં, ને મા ડાઈની ડાકણુ નહીં.
 સાસુ ગઈ શિવરાત, વહુને આવી નવરાંત.
 સાસુ જય હોળી, તો વહુ ખાય ઝીર-પોળી.
 સાસુ દેહસે જય, ને વહુને બહારવટી કહે.
 સાસુ નહીં, નણું નહીં, આપે એકલાં આનંદ.
 સાસુ 'પછી વહુનો વારો.
 સાસુ પોતે તેવી ને વહુને શિખામણુ આપે.^૧
 સાસુ વહુ અન્ને સરખી, વચ્ચે ઐકે તે નરસી.
 સાસુ વહુની એક સાડી, સાસુ પેહેરે તો વહુ બિધાડી.
 સાસુ વહુમાં સાંઘેલું ગેય.

સિંધમાં સોમી પાંતી.^૨
 સીથે શાઈ, ને હળવદ છ માણું.^૩
 સીમળે લોભાણું, પણ ઇણ ખાઈ પરતાણું.
 સીર કાટ લો, શીર મેં નાક કાઢુંગા.
 સીરના કીડા સીરને ફ્રાલે.^૪
 સિંહ પાંજરે પંખો ગરીય.
 સિંહના પેટમાં સાથર ન પાડે.
 સિંહ ભૂખે ભરી જય, પણ અડ ન ખાય.
 સીદીલાઈ ચાંદ હેઠા, તો કહે આપસેહી નજર આયગા.
 સીર જતા હૃદ, કે પુલાવ ખાતા હૃદ.
 સીર ફ્રાડ મર ગયે, વોહી કા વોહી.
 સીર સીર અઝલ, ગુર ગુર જાન.

સુકા લાકડાનો જીવડો, તેને સાહેય વગર ડોણુ પાણી પાય,
 ધરધણી જણુ હું રણું છું તે સૌ ખાય.
 સુકળે સગાંવહાલાં, દુકળે વહાલા દાણું.
 સુખને માટે સન્યાસ લીધો, ત્યાં તો હુઃખ અમણું થયું

૧ તે શું લાગે. ૨ ગરાસ થોડો. ૩ સીથા નામનું ગામ છે. અન્ને અરાણરનું અરાણર. ૪ પેટના કીડા પેટને ફ્રાલે, પણ કહેવાય છે.

સુખને માટે તો સન્યાસ લીધો, ભીખ ભાગવી તો કપાળે ચોડી.
સુખનો જીવ હુઃખમાં નાંખયો.

સુખમાં સુખ તે કુળવંતી નાર, ધનમાં ધન તે ચેટ પરિવાર
સુગ ચડે તેવું બાલે છે.

સુધક નરતી ધડી ક્યાંથી ?

સુજ વિનાની સાસરે ગાઈ, ખાસડાં ખાઈ પાછી ઝરી.

સુણું લાઈ માધા, નવ તેરકા આધા,
તેતીસકા તીન લાગ, છે પાંચકા હુવા લાગ,
મેરા કલા ક્રીણું, તો નવ ઉપર ઢો લીણું. ૧

સુતરનો તાંતરું નથી કે તોડી નાખીએ. ૨

સુતા જેવું સુખ નહીં, ને સુવા જેવું હુઃખ નહીં.

સુતાર વાળો દીવો.

સુતારની સોઝમાં ને લુહારની ડોડમાં કદી બેસવું નહીં.

સુતી હતી કે નહોટું કાણું. ૩

સુપાને દાન, કુપાને ધાન.

સુભાનઅલ્લા; છાટે લાઈ સો છાટે લાઈ, બડે લાઈ તો સુભાનઅલ્લા.

સુખ દાતારનો વરો એક.

સુધારુંની બધે જ્ય, મઠમાં ન જ્ય. ૪

સુરજ સામું સાંઘેલું.

સુરતનું જમણું ને કાશીનું ભરણું. ૫

સુરતનો સોદો ને સુંખદનો માંદો.

સુવાનું મૂકી જગવાનું વાહોયું, જીથ વેચી ઉજગરો વાહોયો.

સુવાવડ જન્મારો રહી. ૬

સુવાવડ ટાણે સ્વીનો એક પગ ચેહમાં ને એક હુનીઅભામાં

સુવાવડમાં શીરો, ને કસુવાવડમાં તેલ ને ચોળા ખવાય.

સુવાવડે છોકડે મોદું ન પડે.

સુવો ગમે તેમ, પણ હુટી ને નાક વચ્ચેનાં વચ્ચે.

સો રૂપીએ સવારોર દાઢનો કેદું.

સો ડારડે તેણા કરે તેવો નથી.

૧ આગીયારા ગણું જવા. ૨ આયુષ્ય. ૩ નવરા રહે ને કાસ ન થયું તેનો.

અસોસ નહીં કરવા માટે. ૪ મઠમાં કૃકૃત સાહુ રહે તો. ૫ સાડે. ૬ જન્મના રેણી ને દ્વા બારે ભાસ.

સો લાવીએ રંડી, પણ એક ન લાવીએ છંડી.

સો વરસની સેના તે ભટ તોડે ભાડીઓ।^૧

સો વાર દળાઉ, ને એક વાર કળાઉ.

સો શાશુ એક મત.

સો સુવાવડ ને એક દસુવાવડ.

સોકું રોણું ને નેસ્તીનું સોણું.^૨

સોએ ગયા ને સાંઠે આબ્યા.

સોણ ભયે સાઢાઈ, આથે ગયે નાઢાઈ,

આથે હેંગે, આથે દ્વિદ્વાયેગે, આથેમે કયા હેના કયા લેના,

સોણ કરે સઠ, હીનને છુબતરેક લઠ.^૩

સોણી વાગે ચમચમ, વિદા આવે રમજમ.^૪

સોણમાં સાસરં, તે ભોમાં ખાસહુ.

સોના કરતાં પીળું શું?

સોનાની કટારી બેડે બાંખવાની, પેટમાં મારવાને નહીં.

સોનાને સામતા નહીં.

સોનું કસવા કસોણી, ને માણુસને કસવા માભલો.

સોનું જાણું સંધર્યું. નીકળું કથીર.^૫

સોપારી ખાઈએ રાઈ રાઈ, ધાન ખાઈએ ધાઈ ધાઈ,

ધી ખાઈએ બોળા બોળા, ને વાત કરીએ તોળા તોળા.

સોમ, શુંકે ને પહેરે ધાગા,^૬ તે કદી રહે નહીં નાગા.^૭

સોમ સાન અને મંગળ માંદા.

સોમાં એક આવ્યો, તો નવાણું રહ્યા.^૮

સોમાં નવાણુંની ભૂલ.

સોય જોવાણી તેનો સાદ ન પડે.

સોળે સાન, વીરો વાન, ન આબ્યાં તે ગધા સમાન.

બારે ખુધ, સોળે સાન, વીરો વાન,^૯ ત્રીરો જુવાન, ચાળાશે પુરો,
પચાસે ઉત્થો;

સાઢાઠે ખુદ્ધિ નાઢી, સીતોર વરસનો ધરડો, છોકરાં કહે કાં નથી

મરતો ટરડો.

૧. સેને=નાતો કે શરમ. ૨. સોણું=શાઢકલું રોકું રોણું બન્ને ફેંદવાળાં.
૩. સોળા=એકસોના. સઠ=સાઠ. ૪. લુગડાં. ૫. શુકન સુદૂરતની ણાણતું છે. ૬. માંગતા
દૂરાણાં ને આવે તે લેવા. ૭. રંગ.

સંતાન વગર ધર સુન્તુ.

સંધર્યુ સળે, ને વાપર્યુ જળો.^૧

સંધા ટેવ તો આળા લોળા, હું તો માતા શીતળા,

અંગ તો જણે એવું કરે, કે જણે કાળાં ઢીકરાં.^૨

સંપત વગર સાડે લાગે નહીં પરમેશ્વરનું નામ.

સંપત પર સંપત, ઉમર પુજ્યા મેડ,

પેટ વેઢીને છવાઓ, પણું ભૂળ કણાડે તેક.

સંપત હોથ થોડી, તો રાખીએ ગાય કે ઘોડી.

સાંકડી શેરી ને વચ્ચે સાપ.

સાંસતાં કામ સાહેખનાં.

સૌંધુ લાવીએ તે ઝોંધા ભાટે.

સૌ ગયાં સગે લગે, વહુ રહાં ઉમે પગે.^૩

સૌ પોત પોતાના હુસા ઉપર ધૂળ વાળો.^૪

સૌથી છિડુ પેટ ને પાતાળ.

સૌને એક બાપ, દટકને એ બાપ.

સૌને ડાહારીની શરમ, ડાઈને સાઈની શરમ નહીં

સ્વીયા જેખન વીશ વરસ, ઘોરી નવ ધરા;

પુરુષ જેખન લાં લગે, જ્યાં લગે ધીએ પેટ ભરાં.

સ્વી રાંધ્યું ધાન.

૬

હુક્ક કર હલાલ કર, દિલમેં સબર કર.

હુક્કતું હશે તો તકે આપશે.

હુક્કતું પચે, દરામતું ન પચે.

હુક્કનો માત્ર જવાનો નહીં, અચુહક્કનો આવવાનો નહીં.

હુક્કીમજી ! ભરતા હું; તો કહે, જાઓછ ઈંદ્રાં કોન છતા હૃપ ?

હુગતાની વચ્ચે મુંડી ધાલે.

હુગામણુ કરતાં પદામણુ સારી.

હુલમ અધિક પાંસળી જત.^૫

૧ લુનું થાય, ધાન કે હંગડુ સંધરી રાખે તે સળે, ને વાપરતાં જળો. ૨ ભાટ વેણાસર ચેતીને કહડાવવાં. ૩ વગ નહીં, એથે એકતાં રહાં. ૪ દુસો=રોટ્લો. ૫ અધર છે તેથી છાનામાના બેડા છે.

હુનમ બલબલાનાં માથાં નીચાં નમાવે.

હુનમથી બરતમે, જણી કાડાર.^૧

હુનમના દાયમાં આદારી આવી, તે શું એના ખાપતી થઈ?

હુનમને લાં ચોરી થઈ તે નરેણી ને કાતર ગઈ.

હુછ તો હુધીઆ દાંત છે.^૨

હુછ તો પગ લોંઘ અખા નથી.

હુઝામાંહેની પાળા.^૩

હુતું તે પાણી કસુ, દતું તે દવા કષું.

હુદેળાને જોળ, ક્યારે આવે હોય લારે અવાય.

હુદેળામાં નચાવવું.

હુદેળામાં પ્રભુ હેખાઉં.^૪

હુદેળામાં વાળ હોય તો પૈસો હોય.^૫

હુનોર લટ મનોર લટ, લાવે ધાસનો ભારો;

રોતાં છોકરાને દાલો ગાય, તે જોર આમારો.

હુઅસીની મૃક પઢી તે પઢી.

હુઅસીનો ડાસો કાન.

હુમણી નવાય ભરણે.

હુમારે દાઢેને વી આયાથા, હુમારી હુદેલી ચુંગો.

હુરખ્યેસો, હુરખ્યપદું થવું નહોં.

હુર દરદની દવા, દોહેંડ અલાની દવા નહોં.

હુરખુરુડુડો રાતહિસની ચિતા.

હુરદર ગંગા જોદાવરી, કાંઈક અદ્વા કાંઈક લોરાવરી.^૬

હુર દિલ્લે દોજગાર, દર આદાને મોત,

હુલકી ગાદ્યી આગળ દોડે.

હુળ છુટ્યાં ને ભાત આબ્યું.

હુશે તો ઓરીશ, નીકર પડી ઓરીશ.^૭

હુવે પાણ્યાં ખારણું ડેમ. લીધાં?^૮

૧ કાઈ આકર નહોં. ૨ નાનો બાળક છે, બુનાન છે. ૩ હુક્કો-ન્યાંદો; તેમાં પાળી તે દ્વિજાને વાગે એવા વેહેમથી નયતામાં રાખે. ૪ To lead one by the nose. ૫ પૈસો પાણે બીજાછું હોય નહોં તેને લાગુ. Utterly poor. ૬ અંધાખુમાં જમાખુચાર તેથી સૌ નાદાય તેમ નાદાં લેધાયે. તે નાદાતી વખતે તીર્થનાં નામ-લીધાં, ને શરૂમે ભરમે નાદાં પણ્યું. ૭ ઉધીશ. ૮ છાનામાના નાસી બધા.

હુસવું ને દાણ.

હુસતો જાય ને દાડ ભાગતો જાય.

હુસતો દાળો ને રોતી રાંડ તેનું વર ન મંડાય.

હુસાં તેનાં વસ્યાં, ને રોયાં તેનાં ઘોયાં.

હુકમ ખીન હુકમ નહીં, હુકમ ખીન હાકમ નહીં.

હુજરતમે હુજરત નહીં.

હુજારાધિએ હદ કીધી, સુઈ ઘોડીને બરણીએ દીધી.

હુડમાં બુદુ તે ખસે નહિ.

હુથના છુટા ને હૈથાના પુટા.^૧

હુથનાં કર્યાં, હૈયે વાયાં.

હુથની આળસે મૂછ મહોડમાં આવે.

હુથનું ઉપાણું હે તે સારે.

હુથમાંથી લુટી જાય, પણ કર્મભાંથી લુટાય નહીં.

હુથધૂટી ખલા કઅનામાં રહે નહીં.

હુથપગ દોરડી ને પેટ ગાગરડી.

હુથપગનો ચોચ્ચા નથી.^૨

હુથ પોલો તો જગ ગોલો.

હુથ લીયા કાંસા, તો બીખકા કથા સાંસા?

હુથવેતમાં આવણું છે.

હુથા વગર કુહાડી શું કામ કરે?

હુથીઓ કાને જાલ્યા રહે નહીં.

હુથી છુંપડામાં સમાય નહીં.^૩

હુથી તોળાય ત્યાં ગઢેડાં પાસેગમાં જાય.

હુથી દરખારે, ને દીકરી ધરખારે શોખે.

હુથી પુંછલે લારે ડોણ ઉપાડે.

હુથીના પગમાં સૌનો પગ.

હુથીના સોદા થાય ત્યાં ચાણીનો પાડ ડોણ પૂછે.

હુથીને માથે પણ અંકુશ હોય છે.

હુથી મરે ત્યાંજ દટાય.

^૧ Extravagant persons are generally thoughtless. ^૨ ચોરઠો ને લંપણ છે. ^૩ ખાલું ચોટાં માણુસ ગરીબને ઘર ભેમાન થાય લારે કફેલાય છે.

હુથી દરડો થાય તેને ડોણો રોકાય.
 હુથે શાધું તે કામ, ગાડે કર્યું તે દામ.
 હુથે ચુડી તે સદાએ રૂડી.^૧
 હા, આ નો ડાયરો, હાજુઆતી મંજળી.
 હાયો જુગારી અમણું રમે.
 હુલ્લતે શીંગડે મોત આવે તે સાં.^૨

સોરડો

લેસ ભાગેલ હોય, વાંસે જઈને વાડીએ;^૩
 હાથી દરડો હોય, ન રહે આડો લિજળી.

દોહુરો

જુવા એકે હોત હુય, ધન સુખડો નાશ;
 રાજકાજ તલપે છુટે, પાંડવ ગમે વનવાસ.
 દુઃત રમત થઈ ભૂતજ દમે.^૪
 ભૂપ્યો પણ ભોજન નવ જમે,
 તેને બોલ્યું ડાંનું નવ ગમે,
 હાયો જુગારી અમણું રમે.^૫
 હુંનોએ સા(ગંધ) નથી.

હુંંગ મરણું ને આંખદી, સોપારી ને તેલ;
 જે ગાયાનો ઘપ કરે, તો પાંચે વસ્તુ મેલ.

હુંમિતની કીમત નહીં.

હુંર પીર ને પુશીનો સોઢો.

હુરામાં છાંટ અને ડ્રપમાં ગવ.^૬

હુરે હીરા વીધાય.

૧ Wifehood is the happiest state under all circumstances.

૨ ખાંધી કેટે મરણું તે સાં. It is much better to die in harness.

૩ ભાગેલ=નાડેલી, વાંસે=પુઠે. ૪ દુઃત=જુગાર રમત પણ ભૂતની મજૂરી માટ્યુસને દેશાન કરે છે. The more a gambler loses, the more he plays.

૫ જુગાર રમનારના ભનમાં જુગાર રમવાની ઓરદી અથી દોંસ હોય છે તે દુંબદનાં.

૬ હુરામાં છાંટ હોય તો હીરાની કીમત ઓણી ને દ્વારા મજૂરીને દૃપ્તી નર્સ હોય. તો પુર્ય કે જીની કીમત ઓણી. Pride in beauty is like a flaw in a diamond.

હુસાનો હડસેલો પણ ખાવો.

હિંદુકા ખાના અચછા, લેકીન પૂજન ખુરી.

હુતો ને હુતી, કમાડ દેઈને સુતી.

હું ત્યાં હરિ નહીં. હુંપદ્ધથી હરિ વેગળા.

હું ધર્મની ને શું અંધારું? લાવ રાડ, વાડી વેચી તેથી લાવું.

હું પોહેણા ને શેરી સાંકડી.

હું એઠાં તું ડેમ રાંડી.

હુવાડ મારી નાંઝે.^૧

હું હું બલા જેવો છે.

હે, ભુંડા ભૂતનાથ,^૨ વળગણુંચે રતું લુગડુ દીકું નહો.^૩

હેઠં હાંલુ કહાડી લેવું.

હેતના કુસકા સારા, કમનની કમોદ ખોટી.

હેત હૈઆનાં છાનાં રહે નહીં, આંખની કીકી કહી આપે.

હૈડાનો હાર ને ડેસ્ટરું માદળાઉ.

હૃદાની દાંજે કે લોકની લાંજે.^૪

હૃદાનો હાર ને કલેજની ડાર.

હોય દોકડા તો, પરણે કાણ્ણા બોષ્ટડા;

ન હોય દોકડા તો, રહી જાય ડેવડા ને મોગરા.^૫

હોય તો આડી ખાડી, નીકર મારે પીહેર જાડી.

હોય ત્યારે બારે માસ, નીકર નકોરડા અપવાસ.^૬

હોશ આટા થદ જાય તેવું કામ છે.

હુંસે કુશુદ્ધ ગધેડે ચડે,

હુંસે હોસે આખા ચણ્ણા, ને જાહામ ખાધા બોચી તણ્ણા.

હોળી એના બાપની એ શું કરનાર છે.

હોળી હોળી શું કરે છે, તારો પંડ છે તે જ્યાં જાય ત્યાં હોળી.

હુંગાણ્ણા ને વિષયી બાર ગાજી જીજડ દેખે.

હુંક સુલેમાન ગાલ્લી, ખુદા લલા કરેણા.

^૧ મરદના સાકા ઘડે તેથી દુઃમનના પગ મોળા પરી જથ્ય.

^૨ મહાદેવ.

^૩ અદ્વિતી સ્થિતિ કે પરણુંખાનો વખતજ ચાચ્યો નહીં, ને ક્રી ધરમાં ન હોય તો રાતું લુગડુ પણ ન હોય.

^૪ સંબંધ સગાઈ સાચવની ઘડે.

^૫ ડેવડા=મોગરા જેવા સારા છોકરા.

^૬ કોરડા=રોહેણસાજ ખાવાનું, નહોરડા=કોરડ વગર, ક્રદાહાર વગર.

હુંડીમાં રૂપ અને પેઇ(પેટી)માં શણુગાર.^૧
 હુંસલ કલામ, સાર સાર અદુષુ કરવો.
 હું, હુવે જંમો કામી નેટવા.^૨
 હુંલ્યે, તેવું ભાણે.

૧ હુંડીમાં રૂપ=હુંડી લોનન. તેને હિચા પ્રકારનાં હોથ તો રૂપ બિધડે; ખીલે-
 ખેડે; પેઇમાં-પેટીમાં તરાવટ હોથ તો શણુગાર માટે ઘરેખૂં ધૂનણાં સારાં ભળી રહેણે
 એ ભાવાર્થ છે. ૨ સંજનક થયું.

પ્રાસ્તાવિક હોડરા, સાખીએ દીત્યાદિ

હરદી જરદી ^૧	ના તજે, ખટ રસ તજે ન આમ;	૧
શીલ પુર્ણ અવગુણ તજે, ગુણું તજે ગુલામ.		૨
કામની લોચન કવિ વચન, મન વેધન હો ઢોર; ^૩		૩
વેદુકા ^૪ મન વેધવો, સો કામન કવિ ઓર.		૪
નેત્ર શ્રવન સુખ નાસિકા, સખણનું એક ઢોર;		૫
કહેવો સુનવો સમજવો, ચતુરનો કષ્ણ ઓર.		૬
અલખણ જળથી ઓસરે, ^૫ ક્ષત્રી રખુથી જાય;		૭
વૈશ્ય ડરે વેપારથી, એ (ત્રણ) કાયર કહેવાય.		૮
વિદ્યા લલપણ સમુદ્રજળા, ઉંઘપણ આકાશ;		૯
ઉત્તર પંથ ને હૈવગત, (તેનો) પાર નહીં પૃથ્વીરાજ.		૧૦
ચંગા ^૬ સાડુ ધર વસે, તીન અવગુણ હેઠાય;		૧૧
કાપડ ફાટે ઝણું વધે, નામ ન જાણો કોય.		૧૨
સુછ મેળાવો પાધરી, ચોથી ચતુરાઈ જાણું;		૧૩
નાનપણુમાં આવે ઢામે, નીકર કદી ન આવે ઢામ.		૧૪
અંતર અંગુલી ચારફો, સાચ જુદુમે હોય; ^૭		૧૫
સખ માને હેઠી કહી, સુની ન માને કોય.		૧૬
આશા પાશા અગન જળ, ઠગ ઢાકોર કુનાર;		૧૭
એતાં ન હોય આપણાં, સર્પ, સાવજ, સુનાર. ^૮		૧૮
*અહીં પંડિત પાપીર નાયકા, ^૯ બહુવિધ કરત ઉપાય;		૧૯
મણી ^{૧૦} કથારે અનુભૂતિ લુષણું, ^{૧૧} બહુવિધ ધરત બનાય.		૨૦
સુના દેવન પીયુ ગયે, સુના કર ગયે હેશ;		૨૧
સુના લાયે ન પીયુ મીસે, રૂપા હો ગયે કેશ.		૨૨
પાન પદારથ સુધડ નર, વળું તોલ્યાં વેચાય;		
નેમ નેમ ભૂમિ પાલટે, (તેમ)મુલ્ય ધરોરાં થાય.		૨૩

૧ જરદી=પીળારા. ૨ આમ=કેરી. ૩ વેધલું, બેદલું, ધાયલ કરલું. ૪ વેદુક=વિવેકી.

૫ ઓસરે=શરીર ચોરે. ૬ ચંગા=બાહુદુર, હુશિયાર. ૭ આંખ અને કાન વચ્ચે છેંદું ચાર આંગળ છે. ૮ સુનાર=સોની. * અહિ સર્પ છે તે મણું અતાવે છે, પંડિત કથા કરે છે. પાપી અત્ર દેખાડે છે. નાયકા શાખુગાર કરે છે. એ જાપાય છે.

ઓ ધન આગેં સંજગને, સો ધન ગગેં મ જણું;	
કાઈ આંદકે કારણે, હુનો ^૧ દેશી આન.	૧૩
રાજને બાળને કુવિએ વનિતા ^૨ , કન્નિક સંગ આનંદ હોયાં;	
નીતિ, તાલ, અરુ વચન ઇપ, કરત સુરત સાથ કોયા.	૧૪
કંડા ચંદન પારસ કંડા, કંડા નરપત કંડા અંગ;	
તરું ^૩ લોખ, રંક અરુ કીટકો, પરસો ન પલટે અંગ.	૧૫
આઈ કન તો મર ગયે, શેર અણર ઔર બાજ;	
ઉનાં લુ ^૪ આલી પરી, ગધા કરત હે રાજ.	૧૬
હંસને સરોવર ધને, પુષ્પ ધણે ભમરેશ;	
સુધરનંદું ભિતડી ધણે, જયું દેશ ત્યું પરહેશ.	૧૭
લધુમેસે દીર્ઘ હોત હોા, જો મન રાખે ધીર;	
સમય પાય શેરંજમે, ખાદા હોત વળ્ણર.	૧૮
કનક કામની પાશમાં, કુસાયા સિદ્ધ મહાન;	
મોલ્લા મહિલા મોહમાં, મછેદનાથ સમાન.	૧૯
બિન પિંગલ કવિતા રચે, ઔર ગીતા બિન જ્યાન;	
કાંક વિના જો રતી કરે, સો નર પશુ સમાન.	૨૦
અતિ ^૫ ઐપારી કણાલીકા, એક પુરુષ દો નાર;	
વાંદું મત કાઈ મારી હોા, માર રખા કીરતાર.	૨૧
સલા વિપે જઈ ઘેસવું, જ્યાં જેતો અધિકાર;	
જાંગર શોંગે ચરણમાં, હૈયા ઉપર હાર.	૨૨
સોહૃત સંગ સમાનસે; ^૬ યેહ કહે સાથ લોાગ;	
પાન પીક ગોડન ખને, કાજર નેત સંયોગ.	૨૩

૧ હુનો=અમણેણો. ૨ નીતિ. ૩ તાલ. ૪ વચન બોલે છે. ૫ વનિતા ઇપ ખતાવે છે. ૬ આડ, લોંગ, રંક અને કીડાને અનુક્રમે ચંહનનો, પારસનો, રાજનો ને ભમરાનો સ્પર્શ થતાં ને રેણ બનદાય નહીં તો ચંહન, પારસ, રાજ ને ભમરો રા કામના કે ડિસાણના? ચંહનનો સંગ થતાં ભાડમાં ખુરણો આવે નહીં, પારસનો સંગ થતાં લોંગ સોંગ થતાં થાય નહીં, રાજનો સંગ થતાં રંકનું દારિદ્ર જઈને અભિર થાય નહીં ને કીડાને ભમરો મહોમાં ક્રે ને ભમરો જને નહીં તો એ બધાં શરી વીસાતમાં છે અગર રા કામનાં છે? રાજને, સ્પર્શ થાય તે રંક રહે તે રાજ શું કામનો? પારસ એડે ને લોંગ સોંગ ન થાય તો પારસ શું? ભાડની સુગંધ આવે નહીં તો ચંહન શું? ભમરો કીડામાંથી ભમરો ન થતાવે તો ભમરો શું? ૭ ભૂ=નમીન, જેગ. ૮ અતિ ઐપારી ખાલિકા=છાંકો. વેપાર તંદ્ધા ભાડી દીકરિયો. ૯ સમાન=અરોગ્યરીયો.

શાખદ શાખદમાં હેર છે, અર્થ અનર્થ મીઠાંશા;	
અન્ધાને જન્માનથી, ધીરે કહે સુરદાસ.	૨૪
ઉઘમ તો સૌ આદરે, પામે કર્મ પ્રેમાણુ;	
કર્મનિ હીરા જડે, અકર્મનિ પાહાણુ.	૨૫
વહાલું પણ પછી નવ ગમે, હુદુ પાર જો જથ;	
વાળ સુષ્ણો પણ જો વધે, કાતરથી કંતરાય.	૨૬
લાખ પ્રેયાણુ કોડ વિધ, કર દેખો સખ ડાય;	
અનહોણી ^૧ હોણી નહીં, હોણી હોય સો હોય.	૨૭
જો કુછ લીધ્યો લેલાટમે, બીજુન મીલન સંજોગ;	
હોય ડેનકું દીજુએ, માની લો સખ જોગ.	૨૮
જો કુછ લીધ્યો લેલાટમે, મેટ શકે નહીં ડાય;	
રાવણુ સીતાકું હરે, રામ બ્રહ્મ હુઃખ સોય.	૨૯
જેસી હોડ સમુદ્રકી, વૈસી મનકી હોડ;	
મનકી મનમે રહી, લઈ ઓરકી ઓરક.	૩૦
સંપત્ત દેખી ન રાચીએ, વિપત્ત પડે ન રોય;	
રાજ હરિચંદ ઓમ કહે, જો હરિ કરે સો હોય.	૩૧
જ્યાસે ભાયેગ ભૂપકે, સખ જતે સંસાર;	
અયસે મંત્રી આ મીલે, આગે શુદ્ધ ઉદ્દાર.	૩૨
તેને તેમાં રસ પડે, જેને જેપર લાવ;	
ગર્ધાવ લોટી છારમાં, માને મોટો લાવ.	૩૩
ધાન પુરાના ધૂત નયા, ત્યો કુલવંતી નાર;	
શોથી પીઠ તુરંગકી, રવર્ગ નીસરણી ચાર.	૩૪
તીખા તુરી ન પલાણીચા, અવસર ખગ ન લગ;	
તેના જન્મારો એળ ગયો, જેને કામની કંદ ન વળગ.	૩૫
સુરખ તું સમજે નહીં, આયુધ ઓછું થાય;	
જેમ સરોવરની માછલી, ન સમજે સર સુકાય.	૩૬
કહાપણુમાં તુજ નહીં મણુા, માણે મોટી મોજ;	
વાહવા આધ વાહવા તતે, અખળા મારે રોજ.	૩૭
કર્તની જિન કથની કથે, અજાની દિન રાત;	
કુકર્દ જયું લુંકત પીર, સુની સુનાઈ ખાત.	૩૮

૧ નહીં થવાનું, હોણી નહીં થાય નહીં. ૨ કાડા કહાયા.

દેનેંદું હરતામ હે, દેનેંદું અજદાન;	
તીરનેંદું આધીતતા, યુડનેંદું અભિમાન.	૪૬
ડાટી કરમ લાગે રહે, એક ડોધણી લાર;	
કૃષા કરાયા સથ ગયા, આયા જળ અહંકાર.	૪૦
હંસા બગલા એક રંગ, માન સરોવર માંહી;	
બગલા હુંદે માછણી, હંસા મોતી ચાહી.	૪૧
હંસ શેત બગ શેત છે, પણ ઐમાં છે ઝેર;	
હંસ લક્ષ મોતી કરે, બગ ભીન મેડક વેર.	૪૨
ચંદ્રન ^૧ પડા ચ્યમાર ધર, નિત ઉઠ કુટે ચામ;	
ચંદ્રન બિચાર કયા કરે, પણ નીચસે કામ ?	૪૩
સમનો સમનો સથ કહે, સમન્યો કણું ન જય;	
સમન્યુસે સમનું ભીલે, તથ કુછ સમન્યો જય.	૪૪
જેને રાખું બગલમાં, તેજ વેરી હેણ;	
ચંદ્રન રૂચે સાસે ભયો, મારું સણું ન કોય.	૪૫
જય લગ લાભી અવધ હે, પહુંચ્યો નહીં કરાર;	
તથ લગ તાહું મારું હે, ચુન્દા કરે હળર.	૪૬
સમનુંદું ચિંતા ધણી, સુરખુંદું નહીં લાજ;	
ભલે ખુરેણી ખખર નહીં, ચેટ ભરનસે કાજ.	૪૭
ચંદ્ર ભીન કુસી ચાંદની, મોતી ભીન કુસો હાર;	
કાજલ ભીન જયસી કામની, પીયા ભીન કયા સરીગાર.	૪૮
ચંદા વેરી વાદળાં, જળ વેરી શેવાળ;	
પુરૂપ વેરી જિવ છે, માછણી વેરી જગ.	૪૯
જીવતાં જશ નહીં, જશ વિના નહીં જીવત;	
જશ કેદને ને ગયા, રવિ પહેલાં ઉંગત.	૫૦
પંડિત એર મસાલચી, દોતો સુલે નાંહી;	
એરનક્કે કરે ચાંદની, આપ અંધેરે માંહી.	૫૧
જય ચુનકા ગ્રાહક ભીલે, તથ ચુન લાખ પીકાય;	
જય ચુનકા ગ્રાહક નહીં, કૌડી ઘદલે જય.	૫૨
જુસે રામક્કા ઊર નહીં, નહીં પંચણી લાજ;	
ઉસે છેડ કયા કીણાંશે, ચુપ લલી મહારાજ.	૫૩

૧ ચંદ્રનોનો કથ્કા મોધરી નેવા, ૨ એરનક્કીનું.

હીરા પણ્યા ખજનરમે, રહ્યા છાર લપટાય;	
કહીએક સુરખ શીર ગયે, પારખ લીધા ઉઠાય.	૫૪
જુગારી હાથે વાંકડુ, વાનર કોટે હાર;	
ગાંડી માથે ઘેડલુ, છાજે કેટલી વાર?	૫૫
જિતેદ્રિય સરદાર હે, છસકા જુગ પરરાજ;	
શુંદળી વો નરકી જલો, જો ઈદ્રિકા દાસ.	૫૬
જીયા એટલાં છાપરાં, ને નળીઓં એટલાં ધર;	
દાસ દવારકો એમ કહે, હુંવારા એટલા વર.	૫૭
તુલસી ધીરજ મન ધરો, હાથી મણુભર ખાય;	
કુકડા અખાડે કારણે, થાન ધરોધર જાય.	૫૮
પાપ કરતાં વારીએ, ધર્મ કરતાં હા;	
એ મારગ યત્તલાલીએ, પછી ગમે ત્યાં જ.	૫૯
બુધ થોડુ ને ગરજે ધણું, રહે છે ફામ શરદ;	
સૌથી કરડે ચોગળું, મુચ્છર બડો મરદ.	૬૦
સુરખની વાતો બળી, જો વાતો ધર જાય;	
પંડિતની લાતો ભલી, ..ને વાતો શુણુ થાય.	૬૧
તરે તરણ ને તુંબડુ, તરે ગાય ને વહાણુ;	
તરે ભાગ્યશાળીનું પુણ્ય, ન તરે પાપી ને પહાણુ.	૬૨
સિંહ ગમન, પુરુષ વચન, તેળ ઝ્લે એક વાર;	
ત્રિયા તોરણુ ને હમીર હઠ, ચઢે ન દુષ્ટ વાર.	૬૩
લાખ્યાં જેડા લખ બ્યા, ^૧ ઉનડ જેડા અહું;	
હેમ ^૨ હેડા ઉન હલીઆ, ^૩ ઝ્રિને ધણી વણ. ^૪	૬૪
ચક્વા ચક્વી ચતુર નર, નિત નિત રહે ઉદાસ;	
ખર ધુવડ ઓાર અખુખ નર, સદા મગન પૃથુરાજ.	૬૫
માણી મંડોડા સુરખ નર, સદા રહે લપટાય;	
અમર મોરીંગ ચતુર નર, કરડી આધો થાય.	૬૬
કહેતે સો કરતે નહીં, સુખદે ણડે લણાડ;	
કાલા મહો દે જાંયેં, સાહેખદે દરખાર.	૬૭
બ્રહ્મેયા મન ધીર ધર, હેખ દ્વાલકો ધ્યાન;	
અજગર હર્યો પારધી, સુચો ચતુર સુજણુ.	૬૮

૧ ઊંઘા=ગયા.

૨ હેમ હેઠાઈ કંધી હતો, કરણ જેવા દાનેશરી હતો.

૩ હલીઅા=યાદ્યા.

૪ વણુ=માર્ગ.

દાતાકે મન ધન નહીં, થરા મન નહીં ક્ષાસ;
પતિતતાને પ્રાણું નહીં, દેહ ન સમજે દાસ. ૬૬
દાતારનું સુખ દેખતાં, દુઃખ જન્મનાં જય;
નેમ ગંગા નીર દેખતાં, પાય સધળાં પળાય. ૭૦
પળાય તેથિં પાળાએ, ન પળાય તે શૈક;
ચામડાંના જોડા તેમ, ચામડાંની ઝોખ. ૭૧
દુઃખીઆ આગળ દુઃખ કહો, આખા દુઃખ વેલેત;
સુખીઆ આગળ દુઃખ કહો, હસ હસ તાલી લેત. ૭૨
તુલસી પરધર જયકે, દુઃખ ન કદીએ રોય;
માન શુમાવે આપણો, બાંટ ન લેવે કૂય. ૭૩
દોલત એઠી સુમક્કી, ખરચી કદી ન જય;
પાળી પેપી મોટી કરી, પરધેર ઉઠ ચલ જય. ૭૪
નદી કિનારે રખડાં, વણ સીચ્યાં સીચ્યાય;
જો ન સીચો એક દીન, તો મૂળ સમૂળાં જય. ૭૫
અલતી ચઢી પથરકી, દેખ કખીરા રોય;
એ દો પડક બીચમે, સાખત રહ્યા ન ઢૂય. ૭૬
કાઢી લુટે કોળી લુટે, લુટે ચેર ચકાર;
ભર વસ્તીમાં ભેખ લુટે, થઈ વેશ્યાના યાર. ૭૭
નદી વાંકી વળામળે, ને કરસણ વાંકી જાર;
પુરુષ વાંકો પાધડી, નેણું વાંકી નાર. ૭૮
પાન ખાઈએ કેવડી, ને માંછે કાથાનો રંગ;
ખાઈડી વખાણું પાતળી, જેનાં વાળ્યાં વળો અંગ. ૭૯

સોરઠી

પાણીમે પાણાણુ, લીજે પણ ગળે નહીં;
સુરખ આગળ વાણુ,^૧ રીજે પણ ભુજે નહીં. ૮૦

દોહરા

શીરતે શીરતે જુગ ગયો, પાવ કોસપર ગ્રામ;
લેદ જિના લટકત શીરે, કાન બ્યતાવે ઢામ? ૮૧
માંગન ભરણું સમાન હે, મત કોઈ માગો લીખ;
માંગનસે ભરણું લલાં, એ સદગુરુકી શીખ. ૮૨

^૧ વાણી=વાતો.

મન મોતી ઓર હુંવકા, તીનો એક સ્વભાવ;	
ફોટે પીછે ના મીલે, ડાઈ જતન અનાવ.	૬૩
કુજર મુખતે ગીર પણો, સો ધરયો ન ગજ આહાર;	
લાણો ક્રીડી દે ચલી, સો ચેપનંદું પરિવાર.	૬૪
તુજે પરાઈ કયા પડી, તું આપકી નિવેડ;	
તરી જહાજ દરીઆવમે, હુંએ નહીં ચું એડ.	૬૫
પણા રહે દરખારમે, ધક્કા ધણીકા ખાય;	
કખણું લહેર સસુદ્રઠી, હુઃખ દારિદ્ર્ય સથ જાય.	૬૬
વીછી કરી વેદના, જેને વીતી હોય;	
તે જાણે પોડ પારકી, અવર ન જાણે કાય.	૬૭
સંજગન ધાગા પ્રીતકા, ખેંચો મત તુટ જાય;	
તૂટે શીર જે સાંધીઓ, બીય ગાંડ પડ જાય.	૬૮
વિપત્તિ સમાન સુખ નહીં, જે થોડે દીન હોય;	
ધિન્દિ મિત્ર લાઈ બંધુ, જત પડત સથ કાય.	૬૯
ધ્યાન કરેયે કયા હોત હે, જે મન મેલ ન જાય;	
બગ અડ બીજી ધ્યાન ધરી, પશુ પકડકે ખાય.	૭૦
મન જવે તો જન હે, મત હે જને શરીર;	
ખીના ચડાઈ કામહી, કંધું લગેંગો તીર.	૭૧
તુલસી કહે છે સુમ ધન, નવ ખરચે નવ ખાય;	
માખી મધુ લેંગું કરી, આખર ઉડકે જાય.	૭૨
લલોં લલાઈ ના તજે, હુષ્ટ ન ચુકે દાવ;	
ચંદનને સળગાવતૂં, અગ્રણે શુલ સ્વભાવ.	૭૩
દાદું નાણું સાચકા, ઝરે નવ ખંડ માય;	
જેસાંકું તેસા કહે, વો નિંદા ન ગણ્યાય.	૭૪
દીલ લગા વોહી સગા, ઓર સગા નહિ કોઈ;	
મા બેઠી મેહેલાં ખળે, પ્રિય પર્ટટરે જોઈ.	૭૫
નાગર, નાચણું ને પાવડી, સિંગી ને સુનાર;	
એ પાંચે ન થાય આપણાં, છઢા જેડાવાળ.	૭૬
અચન તજે ન સત્યપુરુષ, તજે પ્રાણું અડ દેશ;	
પ્રાણ મુત્ર હુંક પરહર્યા, અચન હેત અવધેશ. ^૧	૭૭

^૧ પર્ટટર=સુકાખલે. ^૨ અવધેશ=અયોધ્યાના ધણી, દરારથ રાજ.

એક ભેખડે	આશરે, જાતિવરણુ છીપ જાત;	
જ્યો હાથીડે	પાઉમે, સખડો પાઉ સમાત.	૮૮
તુલસી નીચે	જનસે, બને ન ઉચો કામ;	
મઠટ નગરા	ના બને, ચુવા કેરો આમ.	૮૯
તન અર સુના	પહેરતી, ગદે મોતીડો હાર;	
એક દિન એસો આયગો, વો(નારી) ધરધરણી પની હાર.		૧૦૦
તાનસેનડે	તાનમે, સખ તાન શુલતાન;	
આપ આપડે	તાનમે, ગદ્ધાણી ભસ્તાન.	૧૦૧
તીર્થ ગયે નીચ જન,	ચિત્ત ચંચળ ભન ચોર;	
પાપ રતી લર ના ધરથો, દશ મણુ લાયો એર.		૧૦૨
અદે ઝુરે સખ એક હે, જખ લગ ઘોલે નાહીં;		
જણુ પડત કે કાક પીક, નંતુ અસંતકે માંહી.		૧૦૩
સો તાહીસે રચ રલ્યો, એ જાહીસે કામ;		
જયસા કીડા લીમકા, કહા કરે ખસી આમ.		૧૦૪
તુલસી જિનકી ડ્રાન ગત, ઓલત બિના બિચાર;		
કટત પરાઈ આત્મા, કર અદ્વા તલવાર.		૧૦૫
રાત ગમાઈ સોય કર, દ્વિવસ શુમાયો ખાય;		
હીરા જન્મ અમોલ થા, સો કોઈ ખદ્દે જય.		૧૦૬
તેળુ ચમકે ચાખુંકે, હુંકરે રાજ્યપુત;		
વધધટ લાવે વાણીઓ, કડાં ^૧ અવાજે ભૂત.		૧૦૭
સંપતકે સગે ધળે, એર ભીપત પડે ટલ જય;		
જયું જયું સંપત સાંપડે, ત્યું ત્યું આ લપટાય.		૧૦૮
ઝુરા હુંનનું ચલી, ઝુરા મીલા ન કોઈ;		
શીર મેં દેખું આપું, મોસેં, ઝુરા ન કોઈ.		૧૦૯
વહેતાં પાણી નિર્મળાં, બંધાં ગંધીલાં હોય;		
સાંધુ જન રમતા ભલા, દાગ ન લાગે કોય.		૧૧૦
બંદા ખહેતાં ન પુલીઓ, ઝુદા અમેગા નાહીં;		
નેર જુલમ નવ કીશુએ, મૃત લોકું માંહી.		૧૧૧
નેર જુલમ જે કીશુએ, તુરત દેત ઘતાય;		
જુતા નર શુમાન કરે, ધર્તી ઘતા ખાય.		૧૧૨

૧ સેખ=કારી, વૈરાળી સાંધુ. ૨ કડાં=કમાડનાં, હુંડેળનાં.

હરતી હંત, નારી વચન, પ્રીત કપટીની જેણ;		
અંતરનાં ને બહારનાં, જુદાં જુદાં તેણ.	૧૧૩	
હંસાને સરોવર ધણ્ણા, ને સરોવરને નહીં કોઈ;		
સજજનને સ્નેહી ધણ્ણા, દુરિજનને નહીં કોઈ.	૧૧૪	
શિખામણુ દીજે સમાણુસને, નહીં દીજે એક ગમાર;		
પહેલો રોજે આપણુને, પછી કુદુંઘ પરિવાર.	૧૧૫	
શિખામણુ દ્વારો મુરખને, કે નહીં ધ્યાનજ માંહે;		
આખું વાનરને પુલ સુંધવા, તે ખોસખું ગાડજ માંહે.	૧૧૬	
ભૂખ ન જાણે ભાવતું, (ને) પ્રીત ગણે નહિ જત;		
ઉંઘ ન જાણે સાથરો, જ્યાં સુતા લો, રાત.	૧૧૭	

સાખી

મન ભીલે તો કરીએ મેલા, ચિત્ત ભીષે-હો રહીએ ચેલા;		
કઠીરળ યું કહે સાધુ, સથસેં શ્રેષ્ઠ જે રહે એકીકા.	૧૧૮	

દ્વારા

કંચન તજવો સુલખહે, સુલખ ત્રિયકો નેહ;		
નિદા રતુતિ ત્યાગવો, તુલસી દુર્લભ એહ.	૧૧૬	
દુખા સુકા પાયકર, હંડા પાણી પી;		
દેખ પરાઈ ચોપડી, ^૧ કયું લલચાવે છ ?	૧૨૦	
તીચ નીચાઈ ના તજે, જે પાવે સતસંગ;		
તુલસી ચંદન લપટકે, વિપ ન તજે ભુજંગ.	૧૨૧	
તુલસી જગમે યું રહે, જ્યાં અદ્વા મુખ માંહોં;		
દી ધણ્ણા ભક્ષણુ કરે, તોખી ચીકની નાહોં.	૧૨૨	
મનક બહુતે રંગ હે, છીન છીન બદલે સોય;		
એક રંગમે જે રહે, એસા વીરલા ડાય.	૧૨૩	
ઉંચે પાની ના ટીક, નીચેહી ઠહરાય;		
નીચે હોય સેા અર પીએ, ઉંચા ખાસા જ્યા.	૧૨૪	
સુલી ઉપર ધર કરે, વિપકા કરે બહાર;		
કાલ તાણીકા ક્યા કરે, આહું પહેર હોશિયાર ?	૧૨૫	
જત ન પુછો સાધકો, પૂજ લીજુએ જ્ઞાન;		
મોલ કરો તરવારકા, પડ રહેન હો ભ્યાન.	૧૨૬	

૧ ચોપડી=ચીથી ચોપડેલી રોટીની.

આસન મારે કથા હુલા, ભારી ન મનકી આદા;	
તેલી ડેરા હેલ લકું, ધરણી ડોસ પચાસ.	૧૨૭
મુરખું સમજનતે, જાન ગાંધકા લય;	
કાયલા હોય ન ઉજળા, સો મન સાખું લગાય.	૧૨૮
દાગ ને લાગા નીકડા, સો મન સાખું ધોય;	
ક્રાટ જતન પરણોધીએ, કાગા હંસ ન હોય.	૧૨૯
માંખી ચંદ્રન પરદે, હુરંધ હોય ત્યાં લય;	
મુરખ નરેન અદિત (ભાવ) નહીં, જીવે કંઠ ઉઠી નય.	૧૩૦
ને લકડા શુન જનતે, સો તાકડા શુણ લેત;	
કાયલ આમદી આતહે, દાગ લિંગોડી લેત.	૧૩૧
સથસં શુરો (હે) માંગવો, યામે ફેર ન કાર;	
ખલીસં યાચત દી લયો, વામન તન અવતાર.	૧૩૨
કહેનાં યા સો કહે ચુકું, અણ કુચું કલા ન જય;	
એક રદા હુલ ગયા, દરિયા લાદેર સમાય.	૧૩૩
કથારી ભાંધી કેસરણી, અંદર બોર્ડ પીઆર;	
પાની દીયા શુલાણકા, આપર ઘાંઝકી ઘાન.	૧૩૪
એક શુરે જથંડા શુરો, હેત સથનકા કોપ;	
અવગુન અરલુનદે ^૧ લયો, સાચ કૃતીનદો લોપ.	૧૩૫
ચંપા તુજમે તીન શુન, રૂપ, રેગ એર ભાસ;	
એક અવગુન એસો લયો, ને લમર ન આવે પાસ.	૧૩૬
ચંપા હું સુલતાનકા, ઉત્તમ મેરી જત;	
લમરએ મન કેપટ ગસે, પાસ કણું નહીં આત.	૧૩૭
કોઉ હુર કર ના શકે, ઉક્કે વિધિક અંક;	
ઉદ્ધિ પિતાતુજ ચંદ્રકા, ધોઈ ન શક્યો કંદંક.	૧૩૮
કારજ ધારે હેત હે, કાહે હેત અધીર;	
સમય પાપ તરફર રૂલે, કેતા સર્ચી નીર.	૧૩૯
મુરખ શુણ સમજે નહીં, તો નહીં શુણુંમે ચૂક;	
કથા વષયો દીનકા વેલવ, ને હેણે નહીં ઉલુક. ^૨	૧૪૦
હુલસી નીજ શર્ત ચહે, પરણી શર્ત ધોય;	
તીનકે મુખ મરી લાગણી, મીટે ન મરીએ ધોય.	૧૪૧

૧ અરલુન=સહસ્રાર્દુન. ૨ હુલુક.

નિદા હમારી ને કરે, મિન્ન હમારા સોય;	
સાખુ લેક ગાંડકા, મેન્ન હમારા ધોય.	૧૪૨
નારાયણ નિજ હીયમે, અપતો દોષ નિહારા;	
તો પાછે તુ એરકો, અવગુણ જસે નિચાર.	૧૪૩
તુલસી કહે ધન સુભકો, જયસે શાનકી યુંછ;	
બુડે હાથ પચાસ પણુ, આખર છુંછકી છુંછ.	૧૪૪
જ્યાં કામ ત્યાં રામ નહીં, જ્યાં રામ ત્યાં નહીં કામ; ^૧	
તુલસી દોનું ના રહે, રવિ રજની એક ઢામ.	૧૪૫
એક ભૂગકે કારને, લરત ધરી તીન દેહ;	
તુલસી ઉતકી કયા ગતિ, ધર ધર કરત સ્નેહ.	૧૪૬
જાકા શુરૂ હૈ ગૃહી, ચેલા ગૃહી ને હોય;	
ક્રીય શીછકુ ધીયતે, દાગ ન છૂટે કોય.	૧૪૭
નારાયણ હો બાતકો, દીજે સદા બિસાર;	
કરી ખુરાઈ એરને, આપ ક્રીયો ઉપકાર.	૧૪૮
સુધરી બીગડે બીગડી, બીગડી શીર સુધરે ન;	
દૂધ ઝારે કાંજ પડે, સો શીર દૂધ બને ન.	૧૪૯
તુલસી વહાં ન જાઈએ, જ્યાં ન કહે કે આવ;	
ધાસ બરાબર જાણુંએ, કયા રાજ કયા રાન.	૧૫૦
અંધે શોધે આંખને, (અને) બહેરો જોળે કાન;	
ને જાંકુ પ્રાપ્ત નહીં, તાડ લીએ હેરાન.	૧૫૧
મન મજુસ યુન રતન, ચુપ કર દીજે તાલ;	
ધીન ધરાક ન જોલીએ, હુંચી શણ્ણ રસાલ.	૧૫૨
તુમ હો તેસી કીણુંએ, સુનીએ સમરથ પીઘા;	
હમ જેસી ના કીણુંએ, હમ અપરાધી જીયા.	૧૫૩
લીખ હુંડલી નવ થડે, હીડ કહુ જરૂર;	
લીખ અન્ન જમવા થકી, નિશાદિન રહે અધુર.	૧૫૪
જળના મોજ જળવિષે, ઉડી જેમ સમાય;	
તેમ મનોરથ દરિદ્રના, અંતરમાં લય થાય.	૧૫૫
જેસો સુખસે નીકસે, તેસો ચાલે નાહીં;	
મતુષ્ણ નહીં વેા શાન જતી, બાંધે જમપૂર જાહીં.	૧૫૬

^૧ એઠો રામ ને કામ સાથે રહે નહીં, જેમ સ્થાયે અને રાત એક હણાણું સાથે હોય નહીં.

કુષ્પ પરાયા આપના, ગીરે સો કુષ્પ જાય;	૧૫૭
ઔસા બેદ વિચાર કર, તું મત ગોથાં ખાય.	
જાકી કીર્તિ જગતમે, જગત સરહે જાહી;	૧૫૮
તાકો જીવન સફ્ફાલ હે, કહેત અકથર શાહી.	
ભલે ખુરે નીલે સખે, મહાન પુરુષકે સંગ;	૧૫૯
ચંદ્ર, સાપ, જલ, અથ્યિ એ, અસર્ત શંખુક અંગ.	
મેરી મતિ અતિ અદ્ય હે, તુમ હો ગુન ગંભીર;	૧૬૦
દધિકા કહા દીખાઈએ, એક હુંબડા નીર.	
સંસારીકા સુખ જલો, ચિત્ત રહી ચિત્તા લાગ;	૧૬૧
જયું લુહારકી સાખુસી, ધત પાણી ધત આગ.	
પાપું પુણ્ય છુપ છુપ કરો, સોચત કરો કે જાગ;	૧૬૨
તુલસી કથ લગ ધૂપ રહે, ધાસ ધુસાઈ આગ.	
બડા હુવા તો કયા હુવા, જેસી અડી અનૂર;	૧૬૩
પંથીકા છાયા નહીં, ફ્લે લાગે અતિ દૂર.	
અહોત ગઈ થાડી રહી, વ્યાદુળ મન મત હોય;	૧૬૪
ધીરજ સથડા મિત્ર હે, કરી કમાઈ મત જાય.	
ઉચ્ચું પદ આશ્રય વિના, ડાઈ નથી પામેલ;	૧૬૫
કદીએ ઉચ્ચી નવ ચડે, વણું આધારે વેલ.	
નેકો કરકે નેકડા, બદલેકો નહીં આશ;	૧૬૬
દામ કોસીસે માગે નહીં, પુલ જે હેવે ખાસ.	
ગરવા સહેજે ગુણું કરે, કંડા ^૧ કારણું ન જાણું;	૧૬૭
મેહુલા બરસે સરવર લરે, કષું ન માગે દાન.	
કાગા વહાલું હુલ જળ, રીતે વહાલી વાત;	૧૬૮
ઘાલણું ભોજન વહાલું, ગંધા વહાલી લાત.	
મોટા સંગ મોટા મળે, કરે શોખની વાત;	૧૬૯
ઓટા સંગ ઓટા મળે, હસી હસી દે હાથ.	
ભલા ભલાઈ ના તને, ભલા ન યોદે બદ્દ;	૧૭૦
જુસ દીલ દ્યા ધર્મ હે, હો સમુખ શીરી શખ્દ.	
હરી હીરાકી કોટી, બાર બાર મત યોલ;	૧૭૧
હીરેકા જવાહીરી માલે, જ્યું હીરેકા મોલ.	

કાગા કીસકા ધન હુરે, કોયદ કીસહું હેત;	
એક છુલ્હકે કારને, જર્ખીં અપનો કરી લેત.	૧૭૨
જીવન જેણન રાજ ધન, અવિચળ રહે ન કોય;	
જ દિન હે સત્સંગમે, જીવનકો ઇલ સોય.	૧૭૩
સરોવર તરવર સંત જન, ચોથા બરસે મેહ;	
પરમારથ કે કારને, ધન ચાર ધરી હે દેહ.	૧૭૪
(તુલસી યદ્વિ તિન લોકમે, કો જને તન પીર;	
હુદ્ધા જને આપકા, કાં જને રધુનીર.	૧૭૫
તુલસી ગરિય ન સંતાપીએ, ખુરી ગરિયકી હાય;	
મુખ્યા દોરક ચામસે, લોહા લસમ હો જાય.	૧૭૬
માત, તાત ને મિત્ર એ, મૂળથી નણુ હિતકાર;	
હિતકારક ખીંચં બધાં, ગરજ પડે તે વાર.	૧૭૭
જયાં હે અપની પ્રીતિ, બેઠનકો વિશ્વામ;	
તાસુ કષુ ન કીળ્હે, લેન દેનકો કામ.	૧૭૮
ખીતિ તાહી બિસાર હે, આગેકી સુદ્ધ લે;	
ને ખની આવે સહેજમે, તાહીમે ચિત હે.	૧૭૯
અન્ન મદ, ધન મદ, રાજમદ, એંઝ મદ સાથ હુદ્ધ;	
તીનકે ઉપર રાગ મદ, ^૧ એંઝ મદ સણ રદ.	૧૮૦
જેણન થા જખ રખ થા, આહક થે સખ કોઈ;	
જેણન રૂપ ગમાય કે, આત ન પુછે કોઈ.	૧૮૧
ક્યાં યુધિષ્ઠિર નરપતિ, ક્યાં વિક્રમ ભૂપાલ;	
કીર્તિ જગમે રહે ગઈ, સખું ખા ગયા કાલ.	૧૮૨
સાંકડ ઢાણાં બાધણાં, આણાં નીરણુ ધાસ;	
પાણી પીને તથકી, એ તુરગનો કરે વિનાશ.	૧૮૩
કાલા બાદલ ડરાવના, એંર બિજલ બરસન હાર;	
જાડ પુરુષ સોહામણું, પતલા બોગનહાર.	૧૮૪
તુલસી મીઠે બચનસે, સુખ બિપજત કષુ એંર;	
યેહી બશીકરન મંત્ર હે, તળુંએ બચન કડોર.	૧૮૫
બિજલા બિજલા સાથ લલા, બિજલા લલા ન કેશ;	
નારી નમે ન રીપુ ડરે, ન આદર કરે નરેશ.	૧૮૬

૧ રાગ=પૈભ.

કોઈ કસુંખો કૃપણ ધન, એ તીનો એક સુભાવ;	
એ રસ મુકે આપણો, જો દીને ગલે પાવ.	૧૯૬
અવગુણુરાં માણુસાં, ગુણુ ન કરણો જાય;	
સાવજ પછો અનાડીએ, કહાડે તેને આય.	૨૦૦
હંસલા સાહેર સેવીએ, જેતી શીતળ જાય;	
આછે વાસ ન વસીએ, અદ્દર જિચાળાય.	૨૦૧

સોારઠો

હુઃએ તેને દાજ, હુઃખ્યા વિષુ દાઢે નહીં;	
કવણુ કીયાને કાજ, મરવા આવે મીઆઉટના.	૨૦૨
કરે વિચારી કાજ, જરૂર એવા જાણીઆ;	
ગયું રાવણું રાજ, વણુ પ્રધાને વાણીઆ.	૨૦૩

હાહુરા

ઘાલી, દુલોલી, મશકરી, હાંસીખેલ હરામ;	
ધૂતના કીયે હર ના મીલે, તો તુલસીદાસ જમાન.	૨૦૪
સુગુણા નર સોહામણા, જુહા નાદ કુરંગ;	
મોરધી મન લાગી રહા, જીમ ચંદ્ને લુજંગ.	૨૦૫

સોારઠો

નેહું પાંદુ ખોાર, તેહું મન દુરિજન તણું;	
ભીતર કહિન કઠોર, બાહેરથી રાહું સહી. ^૧	૨૦૬

હાહુરા

સત્ય સ્વર્ગતું ખારણું, સત્ય સિદ્ધ સોપાન;	
મંત્ર યોગ સત્યે ઝેળ, ધર્મ, અર્થ ને કામ.	૨૦૭
તનની તૃણણા સહેજ છે, સવા શેર કે શેર;	
મનની તૃણણા નવ મટે, જે લાવે ધર એર. ^૨	૨૦૮
સ્વામીસે જેવક ઘડા, જે નિજ ધર્મ સમાન;	
રામ બાંધ જિતરે જલાધ, કુદ ગયે હનુમાન.	૨૦૯
તુલસી તલથ ન છાંડીએ, મેત ૨જાખ સાથ સાથ;	
કથા આલમસે ઝકના, કલમ ધણુંક હાથ.	૨૧૦

૧ દુરિજનનું મન પાકાં ખોર કેનું છે. પાંદુ ખોર જિપરથી રાહું હેખાય છે, પણ તેના છોણ્યાને લીધે ચેંદરથી કદણ, કઠોર નીકળે છે. ૨ મેદ=મેર્દ પર્વત.

ગુગ નાલી? દસ્તુર બસે, લાયકત વંગવ હોય;	
રામ અસત સથે દદ્ય, પર સમજે નહીં કોય.	૨૧૧
શુખ દીશે પ્રભુ લજ્જનાં, ચુનત કીશે હે કાન;	
તીરનેઢું દી દીનતા, ષુઘનાં અલિગાન.	૨૧૨
ને કુલમે ને ઉપજે, શો કુલ પર વે જાય;	
મદ્દ કંઈ જલમે તીરે, પંકી ગગન ઉડાય.	૨૧૩
નયાં તું મત રૈઘળો, એ રેનાં કાય કામ?	
તેરા બીતર રેય તો, સથ સમજેગો રામ.	૨૧૪
માયાકે બસ સથ પડે, અલા, વિષય, મહેશ;	
નારદ, શારદ, સનક એર, ગૌરીસુત ગણુશ.	૨૧૫
સાખુન જલ લે શુખ ધરે, મલમલ ^૧ કાય ધોય;	
અંત ક્રોન દાગ હે, શુખ કયું લિખવા હોય?	૨૧૬

(ધ્યાનેક્ષિત) — પરધન હરે, પરનિદ્રા હરે, પરનારી ધરમાંહી;	
માંસ ખાય, મહિરા પીયે, મોકદેા સંશય નાંહી.	૨૧૭
પરધન પરનિદ્રા તજે, પરનિય માત સમાન;	
ઇતના કીશે દર ના માદે, તુલસીદાસ જમાન.	૨૧૮
ધ્યાલીમે પચ રહ્યો, આર્થિક કીશે અપાર;	
ઉડ અસેગો, એકુસો, શિરપર રહેગો ભાર.	૨૧૯
કાન કદી લોગણી, તીન લોકનું ખાય;	
છવતાં ખાણે કાળજન, સુવે નર્ક લે જાય.	૨૨૦
ખુશામતીઓ ખુરી રહે, મરદ મરે એહાલ;	
પતિમતા લુણે મરે, પેડા ખાય છીનાદ.	૨૨૧
શુસંગે સુધ્યાં નહીં, વાડે બંડે અલાગ;	
કુસંગસે ધીગડે નહીં, શો નર એડા સુખાગ.	૨૨૨
ગારીબ હો કર ઐકના, એઅકલીકા કામ;	
જુન પર ઉકા મોતકા, ઊનનું કાય આરામ.	૨૨૩
કાહે ^૨ કૃજે વો જતન, ^૩ જત કાજ ન હોય;	
પર્વતચે જોહે કુલા, કષસે નીકસે તોય?	૨૨૪

૧ મૃગની નાભિમાં કસ્તુરી રહે છે તે ચોતે નહીં લખુણાથી સુગંધ ક્યાંથી આવે છે તે શોધવા વંગલમાં બાટકે છે તેમ. ૨ મલમલ=ચોળાચોળાને. ૩ ઈશ્વરની ગહુન ગતિ. ૪ નકામી મહેનત. ૫ જતન=મયાન.

સહજ રસીદો હોય સો, કરે અહિત પર હેત; ૧	
જ્યસે પીડીત કીજ્યે, ધ્યાન તોહુ રસ દેત. ૨૨૫	
દામ બચાવા દોડતા, ઘડુધા બની બખીલ;	
પ્રાણુ બચાવી દોડીએ, ધર્મ કામ નહીં દીન. ૨૨૬	
બહેતરું દ્રવ્ય સંચય જર્હા, ઓાર રાજ ભય હોય;	
કાંસે ઊપર બીજલી, પડત કહેત સથ ડોય. ૨૨૭	
તુલસી રેખા કર્મધી, લલાટપે લીખ દીન; ૮	
પૂર્વ જન્મપુન્ય પાપક, અખીલ જગત આધીન. ૨૨૮	
એક ચુનત હે જોખરી, એક બનત હે ભૂપ;	
તુલસી યહ સંસાર હે, પૂર્વજન્મકો ઇપ. ૨૨૯	
કાઈ કહેત મેં રાય હું, કાઈ કહેત મેં રંક;	
પૂર્વજન્મ ઇક એહી હે, તુલસી કહેત નિશંક. ૨૩૦	
તુલસી સાગર હે લયો, સરીતા અપરપાર;	
થીના સ્વર્ગી જલ ના પીએ, ધન ચાતકો ધ્યાર. ૨૩૧	
રંકાં સ્વર્ગ ન નીપણે, રંકાં ખાણ ન હોય;	
ધન શીટે માહું મરે, આપે રંકાં જોય. ૨૩૨	
મર જળ માણું નહીં, અપને તનકે કાજ;	
પરમારથક કરણે, માણું ન સમજું લાજ. ૨૩૩	
કખીર આપ હુગાધાયે, ઓાર ન હુગીયે ડોય;	
આપ હુગે, સુખ ઉપણે, ઓાર હુગે હુખ હોય. ૨૩૪	
જગમેં એરી કાઈ નહીં, જે મન શીતલ હોય; ..	
તુલસી ધર્તના યાદ રખ, દયા કરે સથ ડોય. ૨૩૫	
શાની, ધ્યાની, સંયમી, દાતા, શુર, અતેક;	
જપીયા તપીયા બહેત હે, શીદવંત કો એક. ૨૩૬	
હું મન જને વાવરા, મેરા હે સથ ડોય;	
પિડ પ્રાણ સંબંધ હે, એ નહીં અપના હોય. ૨૩૭	
છોટી મોટી કામની, સથી વિષયદી વેદ;	
હુશમન મારે દાવસે, એ મારે હસ ઝેલ. ૭ ૨૩૮	
તુલસી આ સંસારમે, ડોન લગો સમરથ;	
એક કનક, હુળ કુચનકો, ગ્રણ પસારે ન હથ. ૨૩૯	

૧ અવશુણુ ઉપર શુણુ કરલે. ૨ નાહુ દોલતને ભય, ૩ કાર્યકાર્ય. ૪ દીન=દીધિ.
૫ પુર્ય પાપ, ૬ માહું=નસીબદ્ધાર પુર્ય. ૭ હસીરમની, ૮ પસારે=કાંણા કરે.

અના કહેસે સતપુરય, પુરે પરકી આશ;	
ડાન કહુત હે સુર્ફડા, ધર ધર કરત પ્રકારા.	૨૪૦
ચિતા તાકી કીજુએ, જો અનહોની હોય;	
એક માર્ગ સંસારકા, નાનક થીર ન ડેય.	૨૪૧
ડાટિ ડાટિ તીરથ કરે, ડાટિ ડાટિ ન ધામ;	
જથું લગ સાચ ન સેવીએ, તથ લગ કાચા કામ.	૨૪૨
માગન ગયે સો મર ગયે, ભરે ન માગન જાઈ;	
જનસે પહેલે ઓ ભરે, હોત કહુત હે નાંદી.	૨૪૩
ઉંડા ભીતર દર બણે, ડોઈ ન જણે સાર;	
કાં મન જણે આપણું, કાં જણે કિરતાર.	૨૪૪
જાકે હાથ અધિકાર હૃય, ^૧ કરે ન ન્યાય વિચાર;	
શીર વંકે અધિકારમે, રહે ન આહિ અકાર.	૨૪૫
હંસું તો દંત પારખે, રૈથે કાંખળ જાય;	
મુંગાને સ્વપ્નું થયું, તે સમજ સમજ પસ્તાય.	૨૪૬
નગુણે વાસો ન રાખીએ, સગુણુની પત જાય; ^૨	
ચંદ્ર પણું ચેકમાં, ઈંધણું મુલ વેચાય.	૨૪૭
સખી ન સુમ બને કદી, સુમ સખી નવ થાય;	
શુવર આપે દુંખ, પણું ગોરસમાં ન ગણુાય.	૨૪૮
તુલસી કર પર કર ધરો, કર તલ કરું ન કરો;	
જો દિન કરતલ કર કરો, ઓ દિન ભરણ ખરો. ^૩	૨૪૯
ખંડિત જનકા શ્રમ ભરમ, જનત જો મતિ ધીર;	
વંધ્યા કણું ન જનણી, ગ્રસ્યતનકી પીર.	૨૫૦
જથું લગ આશા અર્થકી, તથ લગ સખેં દાસ;	
તણે દાસ સાંઘે હોતહે, જથું મન હોત જીદાસ. ^૪	૨૫૧
નહીં વિદ્યા સમ ચક્ષુ ડો, સત્ય સમ તપ ન ડોય;	
પ્રીતિ સમ દુઃખ નહીં જગત, ત્યાગ સમ સુખ ન હોય.	૨૫૨

૧ જેના હાથમાં અધિકાર છે તે ન્યાયાન્યાયનો વિચાર કરતા નથી તો “અધિકાર”નો આહિ અક્ષર “ા” રહેતો નથી ને ધિકારન રહે છે. ૨ ભાવાર્થ:-નગુણું ગુણું વગરના માણુસને લાં વાસ કરવો નહીં; કરીએ તો સગુણું એટલે શાશુદ્ધાન માણુસની પત આખર જાય. ચંદ્ર જેણું લાંકું બળજરના ચોકમાં પણું હોય તે બળતણુના લાકડાને ભાવે વેચાય છે. ૩ કરને હોઠો ન ધરવો. ૪ ભરણ સમાન. પ વૈરાગ થાય.

એક કપુત કાળું કરે, ખીજે ઉજવળ પ્રકારા;	
દીપકના એ દીકરા, કાળળ ને અજવારા.	૨૫૩
કણુભી કસર કણુસલે, રોટલે કસર રાજપુત;	
વાણીઓ કસર વઢવે, બાયડી કસર દ્વારે.	૨૫૪
દુઃખમેંસે સુખ હોતાથ્ય, ડર મત હેઠી દુઃખ;	
જતનો દુઃખ હે તાપકા, ધતનો વાણી સુખ.	૨૫૫
પણ નાચે પારવડો, વગડે નાચે મોર;	
પરણા એટલા માનવી, ખીજાં હરાયાં ઢોર.	૨૫૬
રાતકા ભૂષણુ દુંહુ હ્ય, દિનકા ભૂષણુ બાન;૧	
દાસકા ભૂષણુ અકિત હ્ય, અકિતકા ભૂષણુ જાન.	૨૫૭
જાનકા ભૂષણુ ધ્યાન હ્ય, ધ્યાનકા ભૂષણુ ત્યુગ;	
ત્યાગકા ભૂષણુ શાંતિપદ, તુલસી અમલ અદાગ.	૨૫૮
હાલતાં દુંહે, ચાલતાં દુંહે, દુંહે સારા દિન;	
છાતી ઉપર પથર મૂકી, પૈસા લેવે છીન.૨	૨૫૯

દ્વાહરા

કાઠરી નીકળે નહીં, કરીએ ડોટ ઉપાય;	૨૬૦
મન હોંગી મન ધૂર્ત હ્ય, મન મેગલ સમાન;	
મન સુધરે તો મિત્ર છે, નહીં તો શવુ સમાન.	૨૬૧
દેતે સો લેતે નહીં, કરતે હ્ય ધનકાર;	
માંગે જખ મીલતા નહીં, એ જગકા ધકરાર.	૨૬૨
દમયંતી સીતા સતી, દ્રૌપદી થધ દુઃખ પાન ?	
દિનકે દુઃખકા તોલ કર, તવ દુઃખ કોણ માન.	૨૬૩
કાજલ તજે ન શામતા, મોતી તજે ન શેત;	
દુર્જન તજે ન દુટિલતા, સનજન તજે ન હેત.	૨૬૪
બાપા શાખા હ્ય સહી, સંસ્કૃત એહી મૂકી;	
મૂળ રહેત હ્ય ધ્યાનમે, શાખામે દુલ્લૂલ,	૨૬૫
બડે અહે અડ હોત હ્ય, જયું વામન લુજ દંડ;	
તુલસી રામ પ્રતાપસે, દંડ ગરે અલાંડ.૩	૨૬૬

૧ જાન=સૂર્ય. ૨ જુદામી. ૩ ભાવાર્થ:-મોદાના વડે મોદા ચચાય. વામનના હાથની કાકડી જ્યારે વાગનથને વેરાઈ તૃપ ધર્યું લારે તે કાકડી અકાંડ સુધી પોહેણી.

અરતા વાયના પ્રશાસી, આશ્રમનાશને હોય;	
કદી કુદૈ વિભસા, ^१ દર્ષનમાં લાગુ શેય.	૨૬૭
રહે ચખીપ અડનાદ, દોત ણો દી ગેત;	
શાખાની જાતન અદત દય, પૃથ્વી અરાધર પેય.	૨૬૮
જોડે અધાર્મ ના તણે, લાગુ રહી ધૂતશાય;	
રાય કાદીદા દોતન દય, કટાર ^૨ દોત ન રાય.	૨૬૯
અદીકરનાદ મંદ દય, નારાયણ પદ ગાર;	
દ્વાપ, રાગ, આખીના, સેચા લાદી પ્રદાર.	૨૭૦
કાન ચુણ્યું નવ માતીઓ, નજરે લાણ્યું સાચા;	
લાંઘા સાંદે ધાય નહીં, ગન, ગોતી ને કાય.	૨૭૧
ચતુર દેખ તો રીતનું, દસ્તા રમાઈ એવા;	
મુર્જને દ્વાં વિનાં, તમ્ભે આતો ગેત.	૨૭૨
નીરી દાઠ ના કરે, ગોયા ને કેદેવાયા;	
કિંદ લાંઘણું જો કરે, તોય વધુ ન ખાય.	૨૭૩

સોદરો

દોરે ડેળાં ધાય, કલિયુગના વારા વિંદો;	
મીઠાપ નહીં ગનમાંય, સાચું સોરથીઓ લણો.	૨૭૪

દાદુરા

કુંગરીઆ દરીઆ દુચા, વન જંગિરે મેરા;	
જો ઝુતુથી વણું સંચરે, ચાકર, માગણું ને ચોર.	૨૭૫
ખાતાં જોજન બાવતાં, રાતાંગાતાં ઇય;	
નાતા જોયા વનમુરે, લાતાં વિશુ કષ્ટ શ્રૂપ.	૨૭૬
ગોસર છુટો ગાદુઠો, છાર ઉઠેતી નાર;	
ગારો પોટે ખાજરો, કાશુસ નીધિલતી જર.	૨૭૭
દાણુથરા વાણુથરા, રણુથરા રાજુખુત;	
ગુણથરા જનકાદિઠો, હુઃખથરા અરધૂત.	૨૭૮

સોદરો

ને તે બેળા નાય, ચોતાની પ્રજર ^૩ મેલીને;	
જો લેંસલા લાણ્યાય, સાચું સોરથીઓ લણો.	૨૭૯

૧ વિધ્યાયન એ દર્શાયાનું નાનો દેખાયા. ૨ અઠના આશ્રમથી બેળા રૂક્ષની બારાધર પદ્યે છે. ૩ કટાર=ડુલથી જાત, જોઈના નેતી હોય છે. દિંદુસ્તાનમાં, ૪ મન=દેશ.

દોહરા

પીકર જીવની પીડ, પીકર જીવને ખાય;	
શીકરની ક્રાકી કરે, ક્રાકીર સૌ જન ગાય.	૨૮૦
સાજણુ સુથનાં ^૧ વાદળાં, માગ્યા ધરતી છાશ;	
નેઇએ ત્વારે ન જડે, ઝૂક્ણા તેતી આશ.	૨૮૧
સાજણુ ઓડા કીજુએ, કેવા કુવાના ડોસ;	
આધા પાણા પણીએ, હુદે ન આણુ રેષ.	૨૮૨
જીએ જીએ સજ ચડે, નીચું વહે ન ફોય;	
નીચું નીચું જો વહે, ધ્રુવથી જાશો હોય.	૨૮૩

સોરઠી

કરું, બગ ને કાગ, શાંત જણાય બહુ;	
અંતરમાં અતિ ધાત, સામાની નિશે કરે.	૨૮૪

દોહરા

તુલસી કષુ ન જઈએ, અપને બાપકે ગામ;	
દાસ ગયે, તુલસી ગયે, રહા તુલસીએ નામ.	૨૮૫
તુલસી આ સંસારમે, પંચ રત્ન હે સાર;	
,હરિલભન અહ સંતમિલન, હયા, દાન, ઉપકાર.	૨૮૬
સખન, સગુણુ, સધર્મ, સજન મહા, સખલ મહીપ;	
તુલસી જો અલિમાન બિન, તો ત્રિલુલનકે દીપ.	૨૮૭
અનીતિસે ધન હોતે હ્ય, વર્ષ પાંચકે સાત;	
તુલસી દ્વારશ વર્ષમે, જડા ભૂલસે જાત.	૨૮૮
જાન, ગરીબી, હરિલભન, કોમલ બચન અદોપ;	
તુલસી કષુ ન છાંડીએ, ક્ષમા, શીલ, સંતોષ.	૨૮૯
કામ, ક્ષાખ, મદ, લોલકી, જય લગ મનમે ખાત;	
કહા પણિત, મૂર્ખ કહા, સખણી એક સમાન.	૨૯૦
બાળ પરદેશાંરી ચાકરી, હૈણ પરદેશો જય ?	
ધર ઐઠાં લ્યો પાવકા, ^૨ માનો લાખ સવાય.	૨૯૧
સતી, સાધક ચોર સુપડા, સતેસત લાખંત;	
કાસ કુસંક કાઢકે, કણેંકષુ રાખંત.	૨૯૨

૧ સુથનાં=વાદળાં, આખાદીના વખતેજ ભિત્ર તે દુઃખ પડે લારે ભેણે નહીં.

૨ પાવકા=ત્રાંબાનું નાણું, પાછથી ઓછી કીમતાનું.

અંધા હુંટે આંખંડું, ગેહેરા હુંટે કાન;
ને જંડું પ્રાપત નહીં, (વા) તાકે લીગે હેરાન. ૨૬૩

સોરઠો

જેણે ન વાખ્યાં વેર, પશુ તેને પરમાણુવેા;
નિદાય તે ઘેરઘેર, પરલોકે નંદું પડે. ૨૬૪

દાહરા

કઢતે સો કરતે નહીં, તાકતે દ્ય પરનાર;		
કાલા મું લે જયગા, સાહેખંડે દરખાર.	૨૬૫	
કઢતે દ્ય કરતે નહીં, વારતે ધન લંડાર;		
કાલા મું લે જયેગે, સાહેખંડે દરખાર.	૨૬૬	
કઢતે દ્ય કરતે નહીં, દ્યા અર ઉપકાર;		
કાલા મું લે જયેગે, સાહેખંડે દરખાર.	૨૬૭	
કઢતે દ્ય કરતે નહીં, દિલસે હુર હુરાચાર;		
કાલા મું લે જયેગે, સાહેખંડે દરખાર.	૨૬૮	
ગધેસે ગદ્ધા મીલે, તો લાત લાત એચ લાત;		
જાનીસે ગાની મીલે, તો યાત યાત એચ યાત.	૨૬૯	
રખુસંગ્રહમં મીલે તો, ધાત ધાત એચ ધાત;		
મીજલસમં ને મીલે તો, ગાત ગાત એચ ગાત.	૩૦૦	
ખાણેમં ને હેખીએ, સથ ખાત ખાત એચ ખાત;		
સરેવર પર હેખીએ તો, સથ નંદાત નંદાત એચ નંદાત.	૩૦૧	
ભૂલ કણુલ ક્રીણુએ, ચાલે નહીં ચતુરાઈ;		
એક ભૂલકે કારણે, દશ ભૂલ લેત ખુલાઈ.	૩૦૨	
ઊદર અરણુંકે કારણે, પ્રાણી કરત ધ્લાજ;		
નાચે, યાચે, લણુલીડે, રાચે કાજ અકાજ.	૩૦૩	
સાયર હંસને મનાવે, એથી માયા નેડ;		
જેથી ઊજળા દીસીએ, તેથી તાણી માં તોડ.	૩૦૪	

મૂર્ખના સરદાર વિષે

ભાઈઓથી અળગો રહે, રાખી મનમાં ખાર;		
પરછુંથમાં જઈ મળે, મૂર્ખનો સરદાર.	૩૦૫	
મિત્ર સાથે કપટ રમે, સ્વાર્થમાં હુશિરાર;		
અરિ સાથે હેતે મળે, મૂર્ખનો સરદાર.	૩૦૬	

ઓદર પોપણુ કારણે, ને અજનો દેનાર;	
તેતું ભાયું કાપશે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૦૭	
અનીના ફુદ વિષે સદા, મરત બની રહેનાર;	
છુડે કુળની લાજને, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૦૮	
સદ્ગુણુને અળગા કરી, હુર્ગુણને ધરનાર;	
સમજાવ્યો સમજે નહીં, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૦૯	
સાજાનું ભાંગ્યું કરે, નખ્યોદ કામ કરનાર;	
નવરો ને ણસી રહે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૦	
જન્મી જિચા કુળમાં, કુકર્મનો કરનાર;	
નીચા તે અંતે ટરે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૧	
કામ, કોધ અહૃ લોલને, ચાહે વારવાર;	
દ્વા સલ્ય વૈરી ગણુ, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૨	
ધિશ્વરને સૌ જન કહે, જગનો સરજનહાર;	
કદી ન માને મંત વિષે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૩	
વૃદ્ધ જનોની આગળે, લાજ ધરે ન લગાર;	
મશ્કરીઓમાં ને રમે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૪	
પરતું સારુ દેખીને, ધર્ષી કરે અપાર;	
પોતાની મેળે અળો, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૫	
ગરીબને હુલાવીને, ઝાંસાનો દેનાર;	
લુચ્યાથી ડરતો રહે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૬	
અણુખ્પતું ખાતાં બધું, લેશ ન કરે વિચાર;	
માન ચુમાવી હુઃઅ કે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૭	
ઓકની વાત સંલાણી, જર્દ ખીજને કહેનાર;	
ઓને પણ સૌ માનજે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૮	
વિના કારણુ કળ્યા કરી, ખટપટ કરે અપાર;	
રાખી થાપણુ ગોળવે, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૧૯	
માતપિતાએ ને કર્યી, આજ લગી ઉપકાર;	
લેશ માત્ર સમજે નહીં, મૂર્ખનો સરદાર. ૩૨૦	
પનધટસે ^૧ પન ધટત હે, પનધટ વાકો નામ;	
તુલસી પન કેસે રહે, પન ધટવેકા હામ. ૩૨૧	
સારુ તોએ નાતાં, ઓખલી તોએ વહેલ;	
વસમું તોએ સાસરુ, ધરડો તોએ ણેલ. ૩૨૨	

^૧ પનધટ=પાણીનો ધાટ, જ્યાં સ્વીચ્છા પાણી ભરે છે. પન=આણણ.

વેપારે વાણીએં,	રણ જણાય રજુપૂત;	
અધીરાઈએ અર્ધિગના,	કુટાણે સપૃત.	૩૨૩
ગોધી કુણે ^૧ અવતર્યો, પાપ તણો નહી પાર;		
અણુષુરે મરવું પડે, લેખ લખ્યા ડિર્તાર.		૩૨૪
કર્મમાં ને લેખ લખ્યા, તે મિથ્યા નવ થાય;		
રંક મરી રાજ બને, રાજ રંકજ થાય.		૩૨૫
કવિ, પંડિત ઓ઱ ચતુર નર, વેશ્યા, ભટ, નટખટ;		
ધનસે કપટ ન કીલુએ, ધનકે રેચે કપટ. ^૨		૩૨૬
નાની તોએ નાગણી, ચમરી તોએ મુંછ;		
મિથુનો તોએ મારીડો, ભાંગી તોએ લડ્ય.		૩૨૭
છાંડો તોએ થોરનો, થોરી તોએ ધુંથ;		
તણુએ તોએ આગનો, ભાંગી તોએ લડ્ય.		૩૨૮
કુરમન તોએ ખાંખવો, ધર્મી તોએ તુચ્છ;		
કણી તોએ ચુલેમાની, ભાંગી તોએ લડ્ય.		૩૨૯
ઝાંખી તોએ ટેવની, મૂર્ખ તોએ ગુચ્છ; ^૩		
કૃટેલ તોએ ખાસડાં, ભાંગી તોએ લડ્ય.		૩૩૦
ગીણી તોએ રાધડી, ^૪ પાંખી તોએ મુચ્છ;		
ધરડો તોએ ગરાસિયો, ભાંગી તોએ લડ્ય.		૩૩૧
લોડી તોએ રાજતી, સાડે તોએ મસાણુ;		
કૂવેડ તોએ કાભની, બાળે તોએ લાખુ.		૩૩૨
લેવા તોએ ચુડલો, ધરડો તોએ તુખાર; ^૫		
હીણા તોએ દીકરો, સારો તોએ સુનાર. ^૬		૩૩૩
ઝુંપંકુ તોએ ગાંઠનું, ^૭ થોડુ તોએ કેર;		
ધર્મી તોએ હીમરા, નાનો તોએ શેર.		૩૩૪
હીડો તોએ હેતનો, થોડો તોએ વર્ધાદ;		
સારો તોએ તરકડો, થોડો તોએ પ્રસાદ. ^૮		૩૩૫

૧ ગોધી કુણે=નીચને ચેદ. અણુષુરે=આવશ્યા ખુદથા વગર. ૨ કપટ રચેલાં

છ તે કવિ, પંડિત, ચતુર નર, વેશ્યા, ભટ(વિદ્વાન) ને નટખટ (પેઢોચેવાનો)નાં રચેલાં છ, માણ એકથાંથી કપટ કરવું કે રમવું નહી. કરણુ કપટ પકડાઈ જાય. ૩૨૭ થી ૩૪૩ આઠથા પદાર્થ હજકા લાગે, પણ હજકાભારે ગણુંવા નહી, વિવેક રાખીને ગણુંતરી કરવી. ૩ એકસંપ કરેલો નથો. ૪ રાધડી=રાધનો દાણું. ૫ તુખાર=થોડો. ૬ સુનાર=સારો તોથ્ય થોર. ૭ ગાંઠનું=પોતાના જૈસાથી બાંધેલું. ૮ મસાદ=કૃપા, મસાદીની ગીઠાઈ.

વરોળ ^૧ , તોએ ગવડી, અજવાળી તોથ રાત;	
પાલ્યો તોએ કેસરી, એરમાન તોએ ભાત.	૩૩૬
બાળક તોએ સિહનું, બંચું તોએ બાજ;	
લાંગેલ તોએ લાકડી, જુનો તોએ રિવાજ.	૩૩૭
મુહુદાલ તોએ વોળાવીએા, પુટેલ તોએ પોખ;	
દસક તોએ દીકરો, નાનો તોએ ગોખ. ^૨	૩૩૮
ઘોડી તોએ ઓળખાણુ, સાદો તોએ વેષ; ^૩	
કટાયેલ તોએ નાણું, ભૂખેલ તોએ દેશ.	૩૩૯
હલકી તોએ પેરામણી, મૂરખ તોએ લાઈ;	
ધરડો તોએ પેહેલવાન, ગરીખ તોએ જમાઈ. ^૪	૩૪૦
સારો તોએ ઢેરીએા, થોડો તોપણુ ગરાસ;	
કમૂળ ^૫ તોએ દીકરો, ભાડી તોએ છાસ.	૩૪૧
પાલ્યો તોએ કુતરો, થોડુ તો પણ કરજ;	
નાની તોએ નાગણી, દુઃખણી તોએ પરજ. ^૬	૩૪૨
ખોદું તોએ જડાજ નંગ, એઠો તોએ રંગ;	
લડ તોએ આલણો, સારો તોએ કુસંગ.	૩૪૩
ન ખાણું ન ખરચું, ન પરહથ ટેવાણાં;	
લિંગ કહે સુનું થાશો, આ ને ખડકાણાં છાણાં.	૩૪૪
પુની પિહેરમાં રહી, અલે કરે શુલતાન;	
પણુ તે શોખે સાસરે, કાં શોખે રમશાન.	૩૪૫
વગર વિચાર્યું વેહેરારીને, ગાડે લાન્યા સલ;	
ગાલાવીલી ગાવા ઐઠી, અમે જ્યાં ટોડરમલ્ય.	૩૪૬
અશુ ઉપર ઐઠા છતાં, માથે રાખ્યો ભાર;	
મૂક્યાં એલે ખાસડાં, એ પણ એક ગમાર.	૩૪૭
પણ ધડતાં નર ધજો, ભુલે સિંગ અર મુંછ;	
તુલસી પ્રભુકી લક્ષ્મિ જિન, ધિક્ક ડાઢી ધિક્ક મુછ.	૩૪૮
શોખે સાના સમયમાં, વિણુ સમય નહીં માન;	
વૃદ્ધખણે વરણુણી નર, ધરે થાય નાદાન.	૩૪૯

૧ વરોળ=ઝંયા. ૨ ગોખ=હવા ખાવા મુકેલું છનું. ૩ વેષ=સાદો પણ

ડોળવાણો. ૪ જમાઈ ગરીણ હોય પણ માન આપવા જોગ ખરો. ૫ કમૂળ=કુપાત્ર. ૬ પરજ=હેશ.

શ્રાખરા-(સાખી જેવા)

ગામ ગારતાં, ધાડ પાટતાં, એ રઘુતનું ટાણું;
કેડ ચેવા ધંધા કરે, એ તે આપાં કાણું. ૩૫૦
નાતો ગયો, મેવાડ ગયો, ગયું ધીરધારતું ટાણું;
સારે ઘેરથી સંપ ગયો, એ તે આપા કાણું. ૩૫૧
ધર્મ ગયો શર્મને, ગઈ, ગયું માધુસતું સાણું;
વાડ વેલાને આવા બેઢી, એ તે આપા કાણું. ૩૫૨

કુંડલિયો

સુના લેને પિસુ ગયે, સુના કર ગયે ટેણ,
સુના લાગે ન પિસુ ભાલે, ડ્રા હો ગયે ડેણ;
ડ્રા હો ગયે ડેણ, ડ્ર્પ સંખ રેણ ગુમાયો,
ધર બેઠ પિછતાઈ, પિસુ અજાહુ ન આયો;
કણ ગિરધર કવિ રાય, લોલ જિન સંખ અદોના,
જણ લેણન ટલ લાય, કદા લેઈ કંરીયે સુના. ૩૫૩

સોરઠા

કણેતાં ન આવે પાર, રાણ યઈ રંગતા;
એ રાણ નહીં ગમાર, સાચું સોરઠીઓ લણો. ૩૫૪
નિસ નિલય નવલાં ખાય, બીજાને આપે નહીં;
ધળ પડી એ કમાઈ, સાચું સોરઠીઓ લણો. ૩૫૫
પરથેર માગે માન, બીજાને આપે નહીં;
એ સાચુસ હેવાન, સાચું સોરઠીઓ લણો. ૩૫૬
ધેર ધેર ચોવટ લાય, ચેતાની બીજા કરે;
ધુડ પડી ડાપણ માંય, સાચું સોરઠીઓ લણો. ૩૫૭

દાંત વિષે

દંતા તુજને દિલ દઈ, ચીજે બહુ ચખાડીઆ;
પણ નાગા સાથે નેહ, હાડાં પેહેલાં હાડીઆ. ૩૫૮

દાંત કણે છે

અમને ન દેશા દોષ, આવેતુ તે બિયલ્યા;
કુણૈ ન ધરશો રોષ, પેદાં પ્રતિમા પાળશે. ૩૫૯

૧ આપા=ગામ ધારી; કાંઠીલોકા “આપા” કાંઈ જોલાને છે. ૨ શર્મ=મર્યાદ, માન.

કહી કહી ચીને ખવરાવીયા, ડાઢો^१ પણી દેષ;
હાયાં પેહેલા હાલીયા, નાગા સાચે નેહ. ૩૫૦
રગડ દુધદાંતને પાયાં, માં ઘજુ અરરાન્યાં મર્થી મર્થી;
દાંકયાં હાડ કહે લેગા ચાવશું, નાગાને શરમ નથી. ૩૫૧
આવ્યાં જે ઉછરતેહ, ધેણો મન ધરીએ નહીં;
જનમ સંગાધી જેહ, પેઠાં પાર જિતારશે. ૩૫૨
ઓની જરે નહીં જગમાં જોડ, નખતર માડુ નિપજે;
અજાં ખાવળ ભોર, કુસર છોડ તો ક્રાંક છે. ૩૫૩

હાહુરો

એ લેણી, એ લંગડા, એ જાંપો એ માળ;
પણ જેની હેડી હલ ગઈ, વાકે ઝુરે હવાલ. ૩૫૪

સોરઠા

ધરમાં ધન અપાર, ગરીબાઈ ગાતો દ્વરે;
ધૂળ પડી ધનમાંહે, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૫૫
પોઢ પલંગે નિત, ભીજને પથરીએ;
એ હેવાનતી રીત, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૫૬
ખોડાં જાવે રોજ, ભીજને જોડા કહે;
તેનો પડે ન ખોજ, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૫૭
રખડે રંડા માંહે, ભીજની વાતો કરે;
ખળા એની જોટાઈ, સાચું જોગાયીએ ભણે. ૩૫૮
નિરો કરે નાદાન, ભીજની નિંદા કરે;
એ શાખે સમશાન, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૫૯
વાંધો જેરી રોધ, અમૃતની આશા કરે;
એ રોધ નહીં પણ જોધ, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૬૦
વંદેલનો વેપાર, અર્ધી રાતે આણસે,
તે મોત વિના મરનાર, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૬૧
કરવાં દરખારી કામ, દાનતો હરામતી;
એ મરવાનાં હામ, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૬૨
દેખ ધર્મનું નામ, કામ અવળાં તે કરે;
એ તો ઓગનાં^૨ કામ, સાચું સોરહીએ ભણે. ૩૬૩

૧ ડાઢો ચાવી રહે તે પણ શરીરમાં જાય.

૨ ઓગનાં = યંડળ, નાંગર.

રાણી ધર્મના ડેણ, ધુતવાના ધંધા કરે;	
એ તો જણે ગતાયોળ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૪
ગીતે ચોળી ખાખ, સિદ્ધ થઈને ધુમતો;	
અંતે રેહેશે રાખ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૫
જસે થઈને સિદ્ધ, સુકો ગાંને પુંકને;	
તે શક પણ નહીં સિદ્ધ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૬
કરમાં પકડી માળ, ભોળા જનતે ભમાવતો;	
એ માળ નહીં પણ જળ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૭
ધોકે થઈ અસ્વાર, ગામ સિમ જેતો હેરે;	
એજ ખરે દરખાર, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૮
નાંખી મુછે હાથ, અગિયા સાથે ખાજો;	
તેનો કરને સાથ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૭૯
હાકલે ભીડી હામ, જિપ પદ્ધાણે દોડતો;	
એ રાજપુતી નામ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૦
પહોંચે નાખે પકાણુ, ^૨ ને તુરત વારે અડે;	
એ શરાનાં અંધાણુ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૧
હાકલે હારી જય, જય સુતર લિને વાંજણે; ^૩	
એ કાયર કેહેવાય, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૨
તરસી માનાસાઈ, ^૪ તેને પાવા નીકદ્યો;	
એ તો રક્ત ^૫ પી ધરાઈ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૩
ડાહાપણુ ડાયરા માંહે, પગદાં તો પાછાં ભરે;	
જલેલ કરે નહીં કાંઈ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૪
થોલાનો ખડુ ઢાડ, ગોંઠણુ ગાડો બાંધી ગેસતો; ^૬	
એ થોભા નહીં પણ લાડ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૫
રંગે કાળા ડેશ, વેશ ભજવે નહીં વેહેવારમાં;	
એ રંગ નહીં પણ મેશ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૬
તસંખી લેધને હાથ, ચોવટો ચોરે કરે;	
એ નહીં સંઘાનો સાથ, સાચું સોરડીઓ ભણે.	૩૮૭

૧ શરાનાં લક્ષ્ણાંશુ-ધૂમ પડે તેજ વખત હાંબ લીરીને ડ્રેપલાણે એથે થોડા ડ્રેપ
અધ્યે સાન માંચા વગર ઇઝા ડળી કંગામ ચડાવી થોડા ડ્રેપર અરીને ધૂમ કે ધીંગાણુંના
જગોયે દોડે તે ખરા દાનપુતની વટ કહેવાય. ૨ પકાણુ=થોડા ડ્રેપર નાંખવાનો
સાન. ૩ વાંજણે=થોડાણો, ઇનર. ૪ માનાસાઈ=તરવારની સારી લત. ૫ રક્ત=સોદી.
૬ પગે કૃણાયાની ગડાવાળી જેસવાની એક દીત છે,

કરણ, વીર ને ભોજ, જેનાં અમર નામ છે;	૦
ખીજ ખોવાના ખોજ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૮
દીવાન મેરું ને ભાણુ, સુક્ષ્તાન ને કુભો થયા;	
હતા હીમતોની ખાણુ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૬
ઘેડાં ઓડાં ખાય, વાટો કસુંઆની જુવે;	
એનાથી શું થાય, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૦
વાતે વીસરી જય, તે વાહારોમાં શેણે ચહેડે;	
થરથર કાયા થાય, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૧
હીરો આંબો હાથ, અજણેએ એળણે નહીં;	
નાણા નહીં જગનાથ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૨
સારે સગાં થાય, ગરીખીમાં કોઈ ગણે નહીં;	
મનમાં સમજુ જય, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૩
સમાણુસનો સંગ, કમાણુસ કરે નહીં;	
એનો નહીં ધડો કે ઠંગ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૪
કમાણુસનાં કલાં, સમાણુસ સાલણે નહીં;	
જે બગડે ખોલે વલાં, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૫
ધરધરણુંની ધુંસ, મન માની મોને કરે;	
કહેતાં કાઢે હુસ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૬
એ તો વશમી વાટ, સંગતો થાવી સંતની;	
ધડતાં ન આવડે વાટ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૭
લક્તાણીની ભાળી, ભગતને ભૂલી ગયા;	
એ લક્તોમાં નહીં ભાલ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૮
છાણું પાણુની સોંજ, ^૧ પણ મનમાં નહીં;	
માણુસે ખીજ મોજ, સાચું સોરહીએ લણે.	૩૮૯
નોઈ ખીજનાં જોણુ, ભેદાંદો બહુ આદરે;	
એ લાલા માલાનાં ધોણુ, સાચું સોરહીએ લણે.	૪૦૦
ગીરાસીએ જત ગમાર, સેન્ઝમાં ^૨ સમજે નહીં;	
અટ કાઢે તવિવાર, સાચું સોરહીએ લણે.	૪૦૧
સુએ માંડી મોકાણુ, જીવતાં કોઈએ જાણા નહીં;	
એ તો દેખાડા જણે, સાચું સોરહીએ લણે.	૪૦૨

કામ ઐથી ના કરે, જેનાં રાજ્યપુતી હાડ છે;	
એ તો મારે કાં ભરે, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૩
તરકડાથી તંત, ડેઢ દી કરીએ નહીં; આણી દેશે અંત, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૪
હેડ વાટે જે મલે, ઓળખે તોય આકીશ માં; મુદ્રશે છરી ગળે, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૫
કરને શરાનાં કામ, રોતલ સંગ રમીશ માં; રહેશે અમર નામ, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૬
ભરને લડથી થાથ, રાંકને રંજાકીશ માં; રાજ જગનો નાથ, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૭
નિત નિત નાદાવા જય, પણ મન ઓછાં મળે નહીં; એ ઓછો ન કેદેવાય, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૮
વાહુકો થાવા વાત, જેને ત્યાં ત્યાં કરે; એ ખરા કમજૂત, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૦૯
કહે નીર જ્યાં સો હાથ, ત્યાં હોય નહીં કાંકરે; અને નાથો નાથ, ^૧ સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૦
દ્વારે ધન કમાય, સંધરે પણ ખરચે નહીં; તે પરને હાથ જય, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૧
સંધરી રાજ થાય ખહુ, કપાય કાળજું કાઠાંાં; એ વિષુ આપણે જય, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૨
દાટે ધન પાતાળ, ગણેથી છૂટે નહીં; એ ખરેખરે રખવાળ, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૩
ધન દેખી રાજ થાય, વાવરે તો વસમું ધણું; તે હાથ ધસ્તો જય, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૪
ખવરાવે ને ખાય, મનહું મોહું રાણીને; તેને વાહુકોર સહાય, સાચું સોરકીઓ ભણે.	૪૧૫
છોડીને ધરણાર, લસ્થ લગાવી ભાગીયા; ^૨ પણ મમતા હાલી લાર, પાણ ગામમાં લાગીયા. ^૩	૪૧૬

હાહુરા

સાંદ્ર ડેઢતું સાંખે નહીં, પેટમાં ઝાડા લાળા;
રાંડીરાંડોનો રંગીઓ, તેવી ગરાસીઆતી માળા. ^૪ ૪૧૭

૧ નાથ=ણળદ જેવા ગણીને નાથ નાયો.

૨ વાહુકો=પરમેશ્વર.

૩ ભાગીયા=નાડા.

૪ લાગીયા=પાંચ ધેર આવ્યા.

સિંઘો તથું તરફાર ભગો, કાટયો તથું ભગો જહાજ;	
નીર ન એલે કાધું, બાંદે અહેશી લાજ.	૪૧૮
પારો માંખી પેટમાં, રહે ન આજી વાર;	૪૧૯
પારો પુછથી નિકળે, માંખી મુખથી અહાર.	૪૨૦
નારી ધરનું નાક છે, નારી સુત હેનાર;	૪૨૧
નારીથી પેકાય છે, નારી સુખ આમાર.	
નારી વિષુ નિદાય છે, નારી વિષુ નહીં સુખ;	
નારી વિષુ નહીં આયર, નારી વીસારો હુઃખ.	

સોઝઠો

સારો જેઈ સાથ, ગામતરે ^૧ નીકળ્યાં;	
ક્યાં ન લાંઘો હાથ, મુંજાણ્યાં બાંદુ માવના.	૪૨૨

હોહુરા

વૈઘ કહે દરદ થયું, જોપી કહે અહે વાત;	
ભૂવા કહે ભૂત પ્રેતનું, ધર નડતર શી જત.	૪૨૩
બડે બડે સાથ કેહેત હ્ય, બડે બડેમે હેર; ^૨	

સરિતા સાથ મારી લગે, સમુદ્ર આરો ઓર.

“કુવિત”

સંજન પુરુષનાં લક્ષણું

સહૃત સંતાપ આપ, પરકો મીઠાવે તાપ,	
કરણુંકો હુમ શુસ, છાયા સુખકારી હ્ય;	
દોપ દિલ નાંધી કેવે, શરન આગે શિશ દેવે,	
પરમાર્થ વૃત્તિ છુનું, સદ્ગ પ્રાણું ખારી હ્ય;	
શરવીર ક્ષમાચાન, ડારીપતિ અભિમાન નાંધી,	
રાનકો નિધાન, લાન, ગંભીર શુણ ધારી હ્ય;	
કહત હે કવિ ગંગ, સુતો મેરે દિલ્હીપતિ,	
વિશ્વમે વીરલ કાઈ, સંજનકી અલિહારી હ્ય.	૪૨૫

દુર્જનનાં લક્ષણું

અકારણું દ્રોષ કરે, ધૂપિમેં અંગ જરે,	
રંગ દેખી રીજે નાહીં, દશ્ચિ દોપ ખડો હ્ય;	
આપકો ન કરે કાજ, પરકો કરે અકાજ,	
લોકનકી છાડી લાજ, અસ્રૂપામે અખ્યો હ્ય;	

મન બાતી કાયા હુંર, એરનહું સંતાપે સુર,
કામ કોધ. હે હજુર, બિધિને કયું ધજો રે?
કહુત હે કવિ ગંગ, શાહનક શાહ સુનો,
કુનિયામે દુઃખ એક, દુરિજનકો અડો હ્ય. ૪૨૫
 દાહુરો.

અમન હેઠે ચોરી કરે, નિધવા હેઠે ચાવે પાન;
સતિ હેઠે રણુસે હઠે, લિનકે જન્મ અકારણુ જન. ૪૨૭
 સોરઠા.

જેની જેઠાએ જેડ, જેતાં તે જડે નહીં;
કાંઈક ખાપણુ જોડ, સાચું સોરઠીએ બણુ.
ગયાં પારસ ને પતિયાર, જળ ગયાં જભી ગઢ;
ચાંપા^૧ લેગાં ચાર, મહાતમ ગયાં તે ભરીના. ૪૨૮
 દાહુરા.

પાણે નાચે પારેવડાં,^૨ વગડે નાચે મોર;
પરણ્યા એટલા માનતી, ધીજા હરણા ઢોર. ૪૩૦
કાયા ઘટમાં કાંકડો, જે કદિ પેરી જથ;
નીકળતાં નીકળે નહીં, કરીએ ડારી ઉપાય. ૪૩૧
મન ઢોંગી મન ધુર્ત છે, મન મેગળ સમાન;
મન સુધરે તો મિત્ર છે, નહીં તો શરુ સમાન. ૪૩૨
દમયંતી સીતા સતી, દ્રૌપદી લઈ દુઃખ પાત્ર;
લિનકે દુઃખાં તોલ કર, લષ દુઃખ હ્ય કોણુ માત્ર. ૪૩૩
કાગલ તજે ન શામતા, મોતી તજે ન શ્વેત;
દુર્જન તજે ન દુરિલતા, સંજગન તજે ન હેત. ૪૩૪

કુંડલિયો

હિંદુ કહે સો હમ બડે, સુસલ્માન કહે હમ,
એક સુંગધી દો ક્રાડ હ્ય, કોન જાહે કોણુ કમ;
કૂન જાહે કૂન કમ, કણી કરનાં નહીં કજાઆ,
એક લગત હે રામ, હુલ રેહેમાનસે રજુઆ;
કહે દીન દરવેશ, સરિતા મીલતી સિંહ,
સઅકા સાહેય એક, એક સુસલ્માન એક હિંદુ. ૪૩૫

^૧ ચાંપરાજનવાળો કાહી ભારવશીએ હતો ઇતાં એકવચ્ચની, લિદાર, મામાણિઓ અને
એતે હાથ આવેલાંની હદ્દખાર સંભાળથી મેમાની કરનાર હતો. ^૨ પારેવડા=ખણુલર.

છરપ્ય

સર સર હંસ ન હોત, ખાજ ગજરાજ ન દરદર,
તર તર સુફ્લ ન હોત, નાર પતિવતા ન ધરધર;
તન તન સુમતિ ન હોત, મોતીજલ બિંદુ ન ધનધન,
કેન કેન મણિ ન હોત, સર્વ મલ્યા નહીં બનઅન;
રણરણ હોય ન શેર સથ, સર્વ ન હોય ન ભક્તિ ભર,
નરહર કવિ સુદ્વિતા, સર્વ ન હોય એક સર. ૪૩૬

દોહરા

કરવત, કાતર, કુળન, એ વેરી લુદાં કરત;
સુઈ સુહાગો સજન, એ બાંગ્યાને સાધેત. ૪૩૭
ધરતી નિલ નવેરડી, કેની ન પુરી આશ;
કેતા રાન રમ ગયે, કેતા ગયા નિરાશ. ૪૩૮
ળવીએ તો જશ લીજુએ, શકર જેડા સેણ;
મરી જલું માનનીએ, રહે લદેરાં વેણ. ૪૩૯
જ, ભણુંએ ભલાંને, નગુણાને પણ જ;
નગુણા ન હોત જગમાં, તો લલા સંભરત કી. ૪૪૦

સોરઠા

પલપલમાં કરે ખાર, પલપલમાં પલટે પરા;
એ મતલણના યાર, રીત ન જણે રાજુઆ. ૪૪૧

દોહરા

દાંતે લુણું જે વાપરે, કબળે લાળું ખાય;
ડાણું પુખું દાખી સૂંગો, તે ધેર વૈઘ ન જય. ૪૪૨
એતી, પાંતી, વિનતી, સુંદનકી ઝંજવાર;
એતાં નહીં પરહથડે, આપ કરનકો સાર. ૪૪૩
લજ રખ્યાંતો જીવ રખે, લજ વિષુ જીવ મ રાખ;
એતો માંગું સાંધાં, રખે તો દોતું રખ. ૪૪૪
લાંગા લાવ સંસારકા, દીયા ન અણ્યા દ્વાય;
ન દીયા ન અણ્યા, ગયા જન્મારા એય. ૪૪૫

પરનારીની પ્રોત

અનિનમાં ખળતું ભલું, ભલું નિપતું પાન;
શિયળ ખંડિત ના ભલું, નવ કાંઈ શિયળ સમાન. ૪૪૬

પતિગ્રતા

અટપુર પગ ધરણિ ધરે, અટપુર ઘોલે એન;

પિયુસે કુછ અટપુર અર્થ, સો ટપુરપ ટપકે તેન.

૪૪૭

ખિન બ્યઠે, ખિન ઉડ ચ્યલે, ખિન ખિન વાડી હોય;

ધાયલસી દુમત શીરે, મરમ ન જાને ડોય.

૪૪૮

સોરઠા'

(ગ્રલુ પ્રાર્થના)

અરજ છુરમાં ધાર, હે ગિરનના પતિ;

હવે હુઃખ દરિયેથી તાર, વાહાલા વહાદે થઈ મને.

૪૪૯

વ્યાધ વાટળ જાણુ, વરસે ઈશ્વરધાર આ;

પ્રલય કરે સુજ પ્રાણુ, ગિરિધર થઈ ઊગાર તું.

૪૫૦

પ્રાસ્તાવિક (પરચુરણ)

ખાલસે ખ્યાલ,^૧ બડેસે ખિરોધ,^૨ અગોચર^૩ નારસે નહીં હસીએ,

અન્નસે^૪ લાજ, અગતસે જોર, નીર અજનમે ના ખસીએ;

ઘેલદું નાથ, ઘેડેદું લગામ, હસ્તિકુ અંદુશમે કસીએ,

કંબ ગંગ કહે સુનો શાહ અદાર, કુરસે^૫ દુર સદા બસીએ. ૪૫૧

એક બાઈ છાસતુ માટલું (દાલ્ખુ) બરેલું લઈને આવતી હતી, તેવામાં એક રાજ દોડા પર બેમાને આવતો હતો તેની હક્કેટ લાગી એટલે છાસતુ માટલું પડી ગયું. માટલું મુઢી ગયું, છાશ ટળી ગઈ, પણ બાધને કશી દિલગીરી થઈ નહીં, એવું જોઈ રાજએ પૂર્ણયું કે, ‘તાં માટ મુઢી ગયું, છાશ ટેળાઈ ગઈ તેની દિલગીરી અમને થાય છે, અને બાઈ, તને કાઈ લાગતું જણાતું નથી તેતું કારણ શું?’ ત્યારે બાઈ કહે છે:—

નૃપ માર ચલી અપને પિયાસે, પિયા સર્પ ડસ્યો, દુઃખમે પર હું,

દે ગયે ચોર બિદેશનદું, ધીન ઐચ દીની ગુણિકા ધરહું;

પાપ સંગ લયો જલનેદું ચલી, નિર પૂર લયો નિરમે ચલહું,

જત્રપતિ મહારાજ સુનો, અથ છાશકા શોય કંદા કરી હું? ૪૫૨

ભાવાર્થ:—હું પરણી પઢી લાંના રાજએ મને ઉપાડી; તે રાજને મારીને મારા પરણેત પતિ સાથે નાડી, તે મારા સ્વામીને વગડામાં સર્પ ડસ્યો ને

૧ વહાદે=રક્ષણ. ૨ ખ્યાલ=રમત. ૩ ખિરોધ=બેર, કશીએ. ૪ અગોચર=નાખુણીની નહીં તે. ૫ અતસે લાજ=ખાતાં શરમારું. ૬ દુર=કપથ.

મરી ગયો, હું વગડામાં ચાલી, ખાં ચોરો મને પકડીને મને પરદેશ બેર્ધ ગયા ને શુણુંકાને ત્યાં વેચી. ત્યાં મહાપાપનો ધંધો કરવાથી ડરીને નહીં છીનારે અળવાને નાડી, ચેહ ખડકી બળવા તૈયાર થધ, ત્યાં નદીમાં ઓચિંતું પુર આવવાથી ચેહ ને હું તણ્ણાયાં, તે હું જીવતી નીકળાને હું શું કરવું તેતો વિચાર કરવા અહીં રહી છું ને છાશ વગેરે લાલી વેચી ચેટ ભરે છું. તેમાં આપના ધોડાની હડેફેટથી માટ જુદી ગયું. આટલા સંસ્કાર થયા, મોટાં દુઃખ પણાં, તો હે છન્નપતિ મહારાજ આ છાશનો અદ્દોસ શું કરવો? તે પણ લાવિ.

કવિત

બિના જલ કુપ કહા, બિના તેજ ભૂપ કહા,
બિના ગુન ઇપ કહા, બિયાડા બખાનવો;
કાલરીડા એત કહા, કંપટીડા હેત કહા,
દીક બિન દાન કહા, ચિત્તમાં ન આતવો;
બિના તપ જોગ કહા, બિના જીાન લોગ કહા,
સપુત બિન પુત કહા, દુષ્યો કુલ જાનવો;
જિહા બિન સુખ કહા, નેત બિન નેત કહા,
રામનામ બિન સુખ, પશુહી પેહેચાનવો.

૪૫૩

શૂરવીરનું અંગ

મમત તજ્યો, માયા તજ્ય, તજ્યા તન ઉચાઈ;
અણુગમતો કરી આત્મા, એક વહાલી વૈદુંઘવાટ. ૪૫૪
'આજે પગ તો પત રહે, પીછે પગ પત જાય;
બાગાં એડે બહાવરે, વાડું રંગ ચડાય.

૪૫૪

(ભાવાર્થ) શરૂની સામે આગળ પગ એટલે દઢતા રાખવાથી (પત) આણું રહે છે, ને પાછો પગ કરવો એટસે પુંડ દેખાડવાથી પત જાય છે. માટે એક વાર હોલા યોક્ષા પાણી વળી પગ જોડી સંઘામ કરે તેને રંગ છે, સાખાશ છે.

દો દો તરકસ બાંધકર, સણી કહાવત શર;
કામ પડે જખ દેખીએ, કીસકે સુખયે તર. ૪૫૬

(ભાવાર્થ) અણ્ણે તલવારો બાંધી બધા શરા કહેવરાચે છે, પણ કામ પડે અગેર સામલો જાગે લારે જોવું કે, ડોના મો ઉપર નૂર રહે છે. એટલે મોં ઉપર આટા ઉડતા ન જણ્ણાય તેજ ખરો શરવીર.

આલર અને લક્તજન, બંધ અને રાજપૂત;

એતા ઉપર ના જગે, તો આહો ગાંડ કપૂત.

૪૫૭

(ભાવાર્થ) આલર એટલે આરતી વાગે ત્યારે હરિનો લક્તજન દર્શન કરવાને તલપાપડ ન થાય અને બંધ એટલે બુમધાઓ ઠોક અથવા રણતુર વાગે ત્યારે રાજપૂત તલપાપડ થાય નહીં તો તેને આહો અંગથી કપુત જાણવો.

મરદાં હારી મૂળઠી, દોહો ભાલ ધના;

ગાંડક જેસો પુંછડો, રાણે લોક ધના.

૪૫૮

(ભાવાર્થ) મરદની સુછના તો બંધને વાળ ધણા. ગધેડાના પુંછડાં જેવા સુછના ભારાને ભારા ધણાએ રાણે છે, તેમાં ભાલ શો? કાંઈ નહીં.

અમલ ખાટણુ જોગપંથ, શરા હુંદા કામ;

કાયર ખડગ ન વાવરે, કાયર દે નહીં દાન.

૪૫૯

(ભાવાર્થ) અમલ એટલે રાજ્યાધિકાર ખાટયો (મેળવવો) અને યોગી પુરુષના યોગ પંથે ચડવું એ કામ શરૂવીરનાં છે. કાયર કદી ખાંડુ વાવરે નહીં. ખદડા ખાંડે વઢે નહીં, ને કાયર એટલે નમાલા કદિ દાન આપે નહીં.

શર ચડાવવા સાર ઊચો પોતાના પતિને કહે છે.

કંથા રણમેં પેઠક, કાંઈ જુઓ છે સાથ;

સાથી થારા તીન હ્ય, હૈયું, કટારી, હાથ.

૪૬૦

(ભાવાર્થ) રણમાં પેસીને હે કંથ, ક્રાની સોઅતની વાટ જુઓ છો? હુએ સંગ્રામભૂમિમાં તમારા સાથી નણુ છે: હિમત, કટારી ને બાહુઅળ.

લાગે મત તું કંથડા, તું ભાગે મુજ ઓઢ;

મોરી સંગરી સહેલીઓં, તાલી દે સુખ મોડ.

૪૬૧

(ભાવાર્થ) હે કંથ, તમે રણભૂમિમાંથી નાસશો મા, તમો નાડે મને કલંક છે, કારણુ કે મારી સણી, સહેલીઓ મેલાં મરડીને તાળા દ્રી હસરો.

ઉઠી કંથ હુથિયાર લે, મેં લંજ શક્કર તુપ;^૧

આહુણારા તો સુજ બળ, રણમાં બળ તો તુજ.

૪૬૨

(ભાવાર્થ) હે કંથ, ઉઠીને હુથિયાર લ્યો, હું સાકર ને ધી લંજ છું. મિજખાનની સેવામાં માડે બળ કામ આવે, પણ રણભૂમિમાં તો તાડે જ બળ જોઈએ.

¹ તુપ=દી.

અલિમન્યુ મહાભારતના યુદ્ધમાં જાય છે તારે ઉત્તરને મળવા સાર
અલિમન્યુની મા સુખદ્રા કહે છે ત્યારે અલિમન્યુ જવાય આપે છે,

ઉત્તરા, ઉત્તરા શું કરે? સાંલળ મારી માત;

રણમાં જ્યારે ધા પડે, ત્યારે ઉત્તરા હે નહીં હાથ.

૪૬૩

ઉત્તરા ત્યાં આવીને અલિમન્યુને કહે છે,

મારનો કે મરનો તમે, નવ દેશો યુંડ લગાર;

સૈયર મેણાં મારશો, જે કાયર ડેરી નાર.

૪૬૪

દ્વાદ્શી

શરા તેજ ધરે નહીં, જુધરણુ કુંડે ગમાંડ;

સત અથન પાલો નહીં, જિલટ જાય અલાંડ.

૪૬૫

રણુ ચડો હાકારો, બહુ અતાવો અળ;

રામ રણોપે આવશો, જખ મારે જેમલ.

૪૬૬

દુંગ ચણો, મેઢ ઊરો, ગમ મરડે ગિરનાર;

રણમાંથી પણ નવ ધરે, પગ પાછો પરમાર.

૪૬૭

“શૃષ્પય”

(રાજપુતની શાખો અથવા જાતો વિષે)

અથમ સાખ પરમાર, પછે સિંગોઠ, સિંહાણુ,

રણથંલ રાઠોડ, વાચા, ચાહુચાણુ, પઢાળા;

સોલંકી, સંખલા, ખારડ, પઢિયાર, બોડાણુ,

ગોહીલ ને મોહીલ, દહીઆ, ભટી, મહુવાણુ;

.કુચ્છિ, મહુકુચ્છિ, ગુરખ, કથાલેતાપતીજ લાખવા,

ચેતા શૂર લડ વીર, ખરા રજપુત સાખવા.

૪૬૮

રાજપુતની શાખા વિષે વિશેષ હૃકીકટ.

૧ પરમાર, ૨ ઝાલા, ૩ હાડા, ૪ બોડાણુ, ૫ ચુડાસમા, ૬ ગોહીલ,
૭ મોહીલ, ૮ મહીડા, ૯ મહુવાણુ, ૧૦ ચાવડા, ૧૧ ડાંગર,
૧૨ નોતીચાર, ૧૩ વેગડ, ૧૪ જાણેલ, ૧૫ દહીઆ, ૧૬ કુચ્છિ, ૧૭
ખારડ, ૧૮ રાઠોડ, ૧૯ વાચા, ૨૦ પઢીઆર, ૨૧ સરવૈયા, ૨૨ સિંહાળા,
૨૩ જેઠુવા, ૨૪ રાધા, ૨૫ ખાખરીઆ, ૨૬ સિંખ, ૨૭ સિસોદીઆ,
૨૮ સિંગોઠ, ૨૯ પઢાળુ, ૩૦ ભટી, ૩૧ મહોકુચ્છિ, ૩૨ હળધર, ૩૩
રાખજાદા, ૩૪ સોલંકી, ૩૫ સંખલા, ૩૭ ગુરખ, ૩૮ વાધેલા,
૩૯ ખોળીયા, ૪૦ સુહાણુ, ૪૧ કથા, ૪૨ બાડેલા, ૪૩ લુદેલા,
૪૪ કામળીઆ.

સોરઠો (વેગડી વેગડાને પોકારે છે)
 વેગડ તારી નાર, રણુ વગડે પરવશ પડી;
 વહેલી કરને વાર, ના તો જાધશ ગુવતી. ૪૬૬

(પરચુરણુ)

તને વદતી ખાવન વીર, નોંધણુ નવ સોરઠના ધણુ;
 છીણું નજરું હમીર, તહોય માવતરની મેળજિંક.
 મળીયલ મૃહ ધણું, મન સાગર મળીયા નહીં;
 તેની હામે હૈથામાં રહી, દાજ ધણેરી દાદવા. ૪૭૦

દોહુરા

જાતિ^૧ જનદું પુજલે, એર કદાંસે કામ;
 જતને જાતિ જન મીલે, વોહી શાલીયામ.
 જાતિમાં જાતિ થયો, થયોજ પેસાદાર;
 ભાલું કર્યું ન જાતિરું, વિક્ર પણો અવતાર. ૪૭૨

જુનાગઢના રાહા એંગારની રાણુંકહેવીના સંઅંધમાં
 એલાતા દોહુરા, સોરઠા

દોહુરો

સ્વામિ, ઉડો સૈંન્ય લેઈ, અડગ ધરો એંગાર;
 રાય સિદ્ધરાજે ધેરિયો, ગઠ જુનો ગિરનાર. ૪૭૪

સોરઠો

સસલાં ને શિયાળ, એક દિ શિંગાળાં હતાં;
 મરતાં રાખેંગાર, કલવનાં ભીલાં થઈ રણાં. ૪૭૫

દોહુરો

પ્રથમ પેળે પેસતાં, થયો ઠાંડો ને ડેશ;
 રંડાપો રાણુંક હેલે, સુનો સોરઠ દેશ. ૪૭૬

રાણુંકહેવી પરણુંને આવ્યાં તે ધરમાં પેસતાં જિમરાની ટેસ વાગી,
 તે શુકન ખરાળ થયાં.

૧ જાતિ-એટલે નાત, ને નાતમાં જન્મ થયો હોય તે જાતિ-એટલે સદાચરણુમાં,
 ધર્મમાં, વેરાયમાં સરખા અથવા ગુણુમાં સરખા તે જાતિ.

સિદ્ધરાજ જયસિંહે લડાઈ કરવા સારુ ચ્યાએ કરી, ત્યારે ઉપરકોટ
હેઠ તંખુ તાણુને ભુક્તાસ કર્યો. તે વખતે ઉપરથી જેનારા કહે છે,

સોરઠા

અમારા ગઢ હેઠ, ડોણે તંખુ તાણુનીઆ;
સધરે મોટો શેઠ, બીજા વરતાલી વાણુનીઆ.

૪૭૭

જવાયઃ—

વાણુનીઆના વેપાર, જાતે દહુકે જાણુનો;
મારી રાહા ખેંગાર, ઉતારશું રાણુક્દેવિને.

૪૭૮

દ્વાહુરૈ।

જાંખો લાગ્યો, લેળ પડી, લેળ્યો ગઢ ગિરનાર;
હુદો હમીર મારીઆ, સોરઠના શાણુગાર.

૪૭૯

હુદો અને હમીર રાહાના ભાણેજ હતા તે મરાણુ ત્યારે દરવાને તુટ્યો
ને ઝેજની લેટમલેટા થધ. તે વખતની વાત છે.

રાણુક્દેવિને ઉતારીને પોતાને તાબે થવા સિદ્ધરાજે કહ્યું, પણ રાણુક-
દેવીએ માન્યું નહીં ત્યારે તેના કુંવર ભાણેરાને મારી નાંખવા સિદ્ધરાજે
પક્કા તે વખતે રાણુક્દેવી કહે છે.

સોરઠા

માણેરા મત રેથ, મા કર જાંખો રાતીઓ;
કુળમાં લાગે ખોય,^૧ મરતાં મા ન સંલારીએ.

૪૮૦

રાહા ખેંગાર મરાણુ પણી રાણુક્દેવી સોરઠમણો. સોરઠ દેશ સુધી જાય છે.

કાળિં કેગરછ^૨ ચોર, જોખે ગરવાને ચે ચડી;
કાપી કાળજ કોર, પીંકર^૩ દાઝ્યો પાણુનીએ.

૪૮૧

ઉતર્યો ગઢ ગિરનાર, તનહું આવ્યું તળાડીએ;
વળતાં ખીંગ વાર, દામો કુંડ નથી દેખવો.

૪૮૨

નીચે શરીર રાણુક્દેવીનું આવ્યું ત્યારે ગિરનાર, દામાંકનો વિધેણ
થાય છે ત્યારે કહ્યું છે. હવે ગિરનારને કહે છે,

ગોકારા ગિરનાર, વળામણુ વેરીને કીયો;
મરતાં રાહા ખેંગાર, ખરેડી ખાગો. કાં ન થયો.

૪૮૩

^૧ “ખોય”=ખોલ, અખે; લાંછન. ^૨ કેગરછ=છિકા કષાં. ^૩ ગરવો ગોખ=મહે-
દાતનો. ગંલીર ગોખ, છલું. ^૪ પીંકર=શરીર, કાળજનું.

વેરીને બોળાવવા સારુ તું જોઆરા ગિરનાર, કષુણે તેથે ને તેવો ઉગો
યું, શરમાતો નથી, કે શરદા ઝેંગાર મરતાં તું અળબળી પડીને કેમ નભી
ન ગયો. તારે ગિરનાર પડતો હોય એમ મનમાં ભાવના ચ્યાલ્છી રાણું
દેખો કરે છે,

ગા પડ મારા આધાર, જોસલ ડોણુ ચણાવદી;

ગયા ચણાવસુ તાર, છરતાં જાતર આવદો. ૪૮૪

મારા આધાર ગિરનાર તું પરીય નહો, કેમક તારા પથદાનાં જોસલાં
અગારી નને ડોણુ ઉગો કરેશે. નને ઉગો રાજનાર તો ગયા, મારે છરતો
રહે ને ઉગો રહે, તારી જાવાને છરતો હોઈશ તો આવદો.

પાટણુ પોંદોન્યા પઢી

ધારું પાટણુ દેશ, પાણી વિણુ પુરા મરે;

સરવો જોરાર દેશ, સાવજરાસે જળ ગીંગો. ૪૮૫

પઢી વળાએ છે:

વાંડ પાટણુ દેશ, છરો^૧ પટોળાં નીપણે;

સરવો જોરાર દેશ, લાણોણી^૨ મળે લોણી.^૩ ૪૮૬

ધષ્ણી મરતાં રાણુંકંદ્વી રોળી નથી જોમ જમણ પાટણુની ઓંગો.
શરદા ઝેંગારના ગુડું સામુ જોઈ કરે છે:

ડોણુંનો

વાંડો કરું ગુણી, રયણુ^૪ ષુદ્ધિ^૫ હત;

લુંબો પટોળાં વાળોણો, લોણીયાળીનો કંધ.

રાણુંકંદ્વી જવાણ આપે છે

સોરઠા

પાંપણુને પડતે, ડો(કંદો)તો કુવા લારાણો;

ગાણેદો ગરતે, શરીરમાં સરણું વહે. ૪૮૮

પાપણુના એક પદકારામાં કુવા લારાઈ નાય તેઠાં આંસુ પડે, કારણ
શરીરમાં તો જરા ને જરાનાં સરણું ચાલે છે જોટલું દુઃખ છે.

હુંને સતી થતી વખતે રાણુંકંદ્વી કહે છે

સોરઠા

વાંડ શેદેર વડવાણુ, લાગોળે જોગાવો વહે;

જોગવતો રાદ ઝેંગાર, દુંગે જોગવ જોગાવા ધણી. ૪૮૯

^૧ છરો=ન્યાંદાં. ^૨ લાણોણી=સારી. ^૩ લોણી=ઓંગોને જ્યાદ્વાતું વહે.

^૪ રયણુ=યુળતી રજ. ^૫ ષુદ્ધિ=કાંક અથવા ચોંગી છે.

વાયો વાય સવાય, વાચો વેળુ પરજ્ઞણે;
ઉલો ત્યાં સિદ્ધરાય, સત જેવા સેચાઠીઆણીનું. ૪૬૦

તેમના સંબંધમાં એની હોઢરા

જે સાંચે સોરઠ ધડ્યો, ધડીઓ રાહા ખેંગાર;^૧
તે સાંચે ભાંગી ગયો, જાતો રહ્યો લુહાર. ૪૬૧
અંગણું આંધો મોરીઓ, સાખ પડી ધર ઘહાર;
દ્વે ઉપાઈ દેવડી, નહીં જાતે કુલાર.^૨ ૪૬૨

સોરઠો

જયસિદુ દેવે જાય, ધારાનગર ઢોળાયો;
કપરો તે કહેવાય, ખેંગાર તું જેવો માં કરે.^૩ ૪૬૩

સિદ્ધરાજના વખાણુમાં હોઢરો

બાવન હળવ બાંધીઆ, ધોડા ગઢ ગિરનાર;
કેમ સહે સોરઠ ધણી, ખોહણુ^૪ દળ ખેંગાર. ૪૬૪

નીતિ

સત્ય વચન ઔર દીનતા, પરખી માત સમાન;
ધનકું વૈંકું ના મીદે, તો તુલસીદાસ જમાન. ૪૬૫
પરનિદ્ધ પરનારી અર, પરદવ્યનકી આશ;
છાડી તીનું બાતકું, ભને એક અવિનાશ. ૪૬૬
લીખની પદ્ધતિ ચાતુરી, એ તીનું બાત હે સેહેલ;
કામ દહન મન વરા કરન, ગગન ચડન સુશેલ. ૪૬૭
કંચન ત્યાગવો સેહેલ હે, સેહેજ ત્રિયાડો નેહ;
માન બડાઈ ધર્પા, તુલસી દુર્લભ એહ. ૪૬૮
તુલસી પંધીનકે પીએ, ધરે ન સરિતા નીર;
ધર્મ કરે ધન ના ધરે, સહાય કરે રહુવીર. ૪૬૯

૧ રાહા ખેંગાર જેવો ડ્રિપવાન થીને પુરુષ થયો નથી નહીં. ૨ કુલારના અંગણુમાં સિદ્ધરાજના ભાઈ રાણુકદેવને નોઈ જર્દ ચદ્યા, તે રાણુકદેવાનું રૂપ જેઠ કહે છે કે, રાણુકદેવને દેવેન (ઉપાઈ) ઉપનની વડી છે, કુલાર નથી. ૩ સિદ્ધરાજે માળવાના ધારા નગરના રાનને લ્યાદો છે, જે રાન કરડો હતો માટે સિદ્ધરાજને વખાણું ખેંગારને શિખામણું આપે છે કે કેઠ મૂકી હે. ૪ ખોહણુ=કોહણીણી.

અધિ, ૧ પતંગ, ૨ મૃગ, ૩ મીત, ૪ ગજ, ૫ એક એક રસ આંચ;	
તુલસી તીનકી કોન ગતિ, જાડુ વ્યાપત પાંચ.	૫૦૦
આજ કાલકે કરતેહી, અવસર જસી ચાલ;	
આજ કહે મેં કલ કર્શે, કાલ કહે પુની કાલ.	૫૦૧
જિચે એઠે નાં લહે, ગુણુ મિન અડપણુ ડોય;	
ઘેડો હેવલ શિખરપર, કાગ ગરૂડ નવ હોય.	૫૦૨
જહાં દ્યા તહી ધર્મ હે, જહાં દોષ તહી પાપ;	
જહાં ડોધ તહી કાલ હે, જહાં ક્ષમા તહી આપ.	૫૦૩
ચાહ ગઈ ચિત્તા ગઈ, મનમેં નહીં પરવાહ;	
જોક મનમેં ચાહ નહીં, વો શાહનકો શાહ.	૫૦૪
જે પાવે અતિ ઉચ્ચ પદ, તાડો પતન નિદાન;	
જોંયાં તપત મધ્યાહ્ન લગ, અસ્ત હોત હે ભાન.	૫૦૫
તુલસી ઉત્તમ પ્રકૃતિનું, કહા કર સકત સુસંગ;	
ચંદ્ર વિપ વ્યાપે નહીં, લપટે રહત લુનંગ.	૫૦૬
વાહાલામાં વેર ન કીળાયે, ચૂકી ન દીજે ગાળ;	
ધીરે ધીરે છાંડીયે, જ્યામ સરોવર છાંડે પાળ.	૫૦૭
દોલી ગુર ચેદા લાલચુ, દોનું એલે દાવ;	
દોનું કુણૈ બાપડે, ઘેડુ પથરકી નાવ.	૫૦૮
મોમેં ગુણુ કષ્ટ હ્યા નહીં, તુંમ હો ગુણું જહાજ;	
ગુણુ ઓંગુણુ ન નિચારકે, બાંહે અહેકી લાજ.	૫૦૯
તુલસી જગમેં આયકે, સીખ ઉસીકી લે;	
જે તું અનરથ કરે, પણ તોડુ રસ રસ હે.	૫૧૦
૧. અમ્રે. ૨. પતંગિયું. ૩. હરણુ. ૪. માધલું. અને ૫. હથી એ પાંચને એક એક ઇદ્રિયોને રસ છે, તે છતાં તે પાંચ ચિનાશ પામે છે, લારે મનુષ્યને પાંચ ઇદ્રિયો છે, પાંચ ઇદ્રિયો છૂકી મુક્કને રસમાં લીન થાય તો તેની શી ગતિ થાય?	
૬. પાંચ ઇદ્રિયોના વિધ્યા. ૭ આપ=પોતે પરમેશ્વર. ૮. ચોપાઠ. ૯. રીસ ચેડ લારે. ૧૦. બાળકને રમાડતાં. ૧૧. દર્પણુમાં મહો નેતી વખત. ૧૨. સ્વી પાસે. ૧૩. અજનમાં ગુલાન થાય લારે. ૧૪. નીરો-કેદમાં. ૧૫. આપતકાળ પડે લારે. ૧૬. દ્વાગુણમાસમાં હોળાના દ્વાગ બોકાતી વખતે ડાક્ષા પણ ગાંડા થઈ નથે છે, પાપ	

એર પરાયા આપના, ખાયેસે ભર જાય;	
આપની રક્ષા ના કરે, કહે કથીર સમજાય.	૫૧૨
તારો વૈરી કોઈ નહીં, તારો વૈરી ઇથેલ;	
આપને ઇથેલનું મીટા લે, પીર ગલી ગલી કર સેવ.	૫૧૩
સણી સહાયક સથળકે, કોઈ ન નિર્બદ્ધ સહાય;	
પવન બધાવત આગરું, દીપક હેત ઝુઅય.	૫૧૪
સતગુર પુરાના મીલા, સુની અદુરી શિખ;	
સ્વાંગ જતિકા પહેન કર, ધર ધર માંગી લીખ.	૫૧૫
ગોધન, ગજધન, રાજધન, ઓાર રતન ધન ખાન;	
જાય આવે સંતોષ ધન, સર ધન ધુલ સમાન.	૫૧૬
આધી ઓાર લુણી લાલી, સારી સો સંતાપ;	
ને ચાહેગા ચોપડી, ^૧ બહેત કરેગા પાપ.	૫૧૭
જાય બેલ બનજરંહે, પીરત ધણેરે દેશ;	
ખાંડ લરી સુશકાત હય, થીના ગુર ઉન્દેશ.	૫૧૮
શીતલ શણદ ઉચારિયો, અહું આનીયો નાહોં;	
તેરા પારા તુજમે, દુશમનભી તુજ માણી.	૫૧૯
ખુશ ખાના હય ખીચડી, માંડે પડે ટુક લૌન;	
માંસ પરાયા આય કર, ગલા કટાવે કૌન?	૫૨૦
કરની કરકે કાગડી, ચલે હંસકી ચાલ;	
પુછ પકડ શિયાલકી, કીસ બીધ ઉતરે પાર?	૫૨૧
નારાયણ આ જગમે, હય દો વરતુ સાર;	
સુખસે મીઠા યોગવો, કરતો પર ઉપકાર.	૫૨૨
તનકર મનકર બચનકર, હેત ન કોઈ હુઃખ;	
તુલસી પાતક જરતહે, દેખત જિનકા મુખ.	૫૨૩
મનકે હારે હાર હે, મનકે જીતે જીત;	
મન મીલાવે રામરું, મનલી કરત ઇજીત.	૫૨૪
મનકા ઐરત જન્મ ગયો, ગયો ન મનકા દેર;	
કરકા મનકા છોડ કર, મનકા મનકા દેર.	૫૨૫
ભધુતાસે પ્રભુતા વધે, અભુતાસે પ્રભુ હૂર;	
કીડી મીસરી ખાત હય, હસ્તી ઝાકત ધૂર.	૫૨૬

૧. ચોપડી=દી ચોપડેલી.

શબ્દથી ખુલુત સુન્યા સહી, મીઠા ન મનકા મોઢ;	
પારસ લગ પહેંચ્યા નહીં, તખલગ લોહકા લોહ.	૪૨૭
રાજ કોણું ગોડીઆ, જોગી ક્રીણું મીત;	
વેશ્યા ક્રીણુરી અસ્તરી, કોણુ વેશ્યારા કંત?	૪૨૮
રાજ ગરજરા ગોડીઆ, જોગી જોવારા મીત;	
જરરી વેશ્યા અસ્તરી, જરૂ વેશ્યારા કંત.	૪૨૯
મહુર જનસે જત મીટ, ઉત્તમ જન અલિમાન;	
તનક સીતલ જલસે મીટે, જયસે દુધ ઉદ્ઘાન.	૪૩૦
પતે રાખો પરતાપરી, નવકોટીરા નાથ;	
અગલા ગુન્ઝા બદ્ધકે, અણકે પદ્દો હાથ.	૪૩૧
જો ગતિ આહ ગન્દેદ્ધી, સો ગતિ લે હે આજ;	
ખાળ જત ખુદેલકી, રાખો ખાળ લાજ.	૪૩૨
ગતિ દાતા ધન જણુંબું, યંત્ર ઇપ વ્યવહાર;	
અટકે ઝર અવતંત્ર તો, જો નહી ધન કર સાર.	૪૩૩
દીકની વાતો દીકમાં, કો પાસે કહેવાય;	
સમુદ્ર મેનાં કંપયર, આવી માંણી સમાય.	૪૩૪
કુટીલ કુટીલ સંયોગથી, કુટીલ કર્મ વરતાય;	
કૌવચ કેરાં ખીજથી, કેવળ કૌચજ થાય.	૪૩૫
કણીર ગર્વ ન કીછુંઓ, રંક ન હર્સીઓ કોય;	
અપનો નાવ સમુદ્રમે, કઢા જને કા હોય?	૪૩૬
નાનેસે નાના હો રહો, જયસી નાની દૂધ;	
ઓર ઝાડ ઉડ જાયગે, દૂધ ખુઅકી ખુઅ.	૪૩૭
લાખમેં એક લખેશરી, સોમેં એક સુજાન;	
સથ નર બાંધે પાખરી, સથ નરંદ્ર નહી માન.	૪૩૮

૧. જયપુર તથા લેધપુરનાં રાજયો વર્ષે વૈરલબ ચાલતો હતો. તે વખતે જયપુરની ગાડી ઉપર મહારાજ પ્રતાપસિંહા હતા. તેમના ઉપર કોઈ લેરાવર શકુંથી ચાલાઈ કૂરી. એકુસે હુથે શત્રુને પહેંચ્યો શક્ય તેંતું નહીં લાગવાથી લેધપુરની મદ્દ માગવા જરૂર ધરુ માટે જયપુર રાજનો કંબિ લેધપુર જઈને લેધપુર મહારાજ (નવકોટીનાણી) મારાવાડના ધરણીને કઢે છે.

લેધપુરે આગણું વેર ભૂલી વધને મદ્દ આંથી, ને ધાર્યા પ્રમાણે જયપુરની છટે ધરી. તેમજ પેશવા ખાળજાવ ણલ્લાળની મદ્દ છુંદેલખંડના રાલને માણી તે વખતે આ લખ્યું હતું:

પીપા પાપ ન કીળુયે, પુણ્ય કર્યા સો. વારં; ૫૩૬
 અધિતું ડોતું ન લીળુયે, કર્યા દાન હળર. ૫૩૭
 જાને વાકું બહેત હે, અત હી શીખ. અસંખ; ૫૪૦
 જાને નહીં વડો જસુ; બહીરે આગે શંખ. ૫૪૧
 સંપતમે બહેત હી બઢે, ઔર ન ધરીએ ચિત; ૫૪૨
 એ તીનો ના ખીસારીએ, અરિ હરિ અપને મિત. ૫૪૩
 શતુ જહાં લગી શિરપર, ગરજ અન્યની હોય; ૫૪૪
 ટંડ ગયે શાનેા તણો, પાડ ન પુછે કાય. ૫૪૫
 ધરહુમેં કળ્યો ચુકે, નાતનમેં ન સુનાય; ૫૪૬
 નાતનમેં ચુકે જસુ, તો દ્વિવાનકું ન સુનાય. ૫૪૭
 સંજગત તુમહી ચતુર હો, કહા શિખ દેહ તોછ; ૫૪૮
 તિણુ વિધિ ગીતને સેણુડા,^૧ ત્રણુ વિધિલખે^૨ ન કોઈ. ૫૪૯

સોરઠા

વરસે જઈને વાડ, એવા મેહ શા કામના; ૫૪૫
 મોટા બહુએ તાડ, ઢાંક નહીં નિજ પંડને. ૫૪૬
 લોક વખાણે લાખ, મોટા તુજને મેહુલા; ૫૪૭
 સંજગતમાં નહીં શાખ, વિવેક ગુણુ હીણુ લણી.^૩ ૫૪૮
 વાવરવામાં વીર, પણ વિવેકમાં વામના;^૪ ૫૪૯
 એવા હોય અમીર, પણ સુરખ મધ્યે અપે. ૫૫૦
 ઝાર્તિ કમાઈ લીધં, જેણુ કર લાંધા કર્યો; ૫૫૧
 લાજ ગુમાવી દીધ, કર જેણુ હેઠળ ધયો. ૫૫૨
 એક વાવરે લાખ, વણુ અવસર કે વેઠમાં; ૫૫૩
 મનાય તે તો રાખ, ભડકે વરધોડા વિષે. ૫૫૪
 ધડાઈધડાઈ ન ધાટ, પોહેંચેદો પેચી અને; ૫૫૫
 વીસરી વિદેશ વાટ, ગુલાથી નેયું લદું. ૫૫૬

હાહુરા

દેશ જ્ઞાતિ કુલ ધર્મતું, ઊર રાખે અભિમાન; ૫૫૭
 તે નરવર નહીં તો ખરે, ખર સમજે મતિમાન. ૫૫૮
 પ્રારખ પહેલે અના, પીछે અના શરીર; ૫૫૯
 તુલસી યહ મન જાનકે, ધારણ કરદો ધીર. ૫૬૦

૧. સેણુ=મિય. ૨. લખે=નાણે, લુને. ૩ લણી=નાણુને. ૪. વામણુ=વામન, એણા

જની ખુલુ અબુગત કરે, તાસો કહા ખસાય;	
બગત હી સોચત રહે, નાંહી ડા શકે જગાય.	૫૫૩
ખીના ણિચારે ને કરે, સો પીછે પસ્તાય;	૫૫૪
કામ ખીગાડે આપનો, જગમે હોત હુસાય.	૫૫૪
મન મેરા પક્ષી લયા, જહાં તહાં વિડ જય;	૫૫૫
જહાં જૈસી સંગત કરે, તહાં તેસા ફ્લખ ખાય.	૫૫૫
પીછે કારજ ધીળુંઓ, પહેલે યત્ન વિચાર;	૫૫૬
બડે કહુત હુય બાંધીએ, પાની પહેલે પાર.	૫૫૬
હુદમન હો ચીઠીસા, નહીં હાથીસે કમ મગર;	૫૫૭
અહેમકા કામ હુય, ને ન રહે છિસે ખતર.	૫૫૭
જગ ચાહે સોહી કરે, લલો ખુરો સંસાર;	૫૫૮
નારાયણ તું બેઠકે, આપનો ભુવન સંભાર.	૫૫૮
તાડા આદર ધીળુંઓ, ને આપને ધર આય;	૫૫૯
મિત્ર માનીએ શવુકા, કારણ અતિથિ કહાય. ^૧	૫૫૯
ચીનેસે તરુણ લયો, કાટેસે લયો જહાજ;	
તારે પણ હુંણે નહીં, બાંખ અહેકી લાજ.	૫૬૦
છતી તીની નાથીએ, ધીરત હુંદા કમે કે	
રાણું રત ટકે નીકરે, જડે ચીરાજે ચુમ્મ. ^૨	૫૬૧
નિદા ઔંસી ડાકણી, હુલ બધાને ખાય;	
કહું છું નિદા ન કરીએ, ડારી હોધ સમાય.	૫૬૨

સોરઠા

મહેમાનોને માન, દિલ લરી કાઢને દીધાં નહીં;	
મેડી નહીં મસાણુ, સાચું સોરઠીએ લણે.	૫૬૩
લાખ કરોડ કમાય, ખાય પીએ અન્યે ધણું;	
પણ ચૈસો ન આપાય, તો સંપત શા કામતી.	૫૬૪
ન કરે કર્યી કાજ, પાંચ આંગળાં એકદાં;	
તો લાખ દામતી લાજ, રાખ અરાખર જાણુવી.	૫૬૫
પૂજાવે નિજ પાય, પોતે પૂછ જાણે નહીં;	
નીચી ડોક ન થાય, તે પત્થરનાં પુતળાં.	૫૬૬

૧ કારણું કે આપણું થર આન્યો તે આપણું અતિથિ કહેવાય છે, માણ માન આપવું ધરું.

૨ કંઈ કહેવત, કીર્તિનાં કામ કેના તેનાથી અને નહીં, બાઢાહુર પુરુષીન થાય, રાતું દોઢી કષ્યારે નીકળે? નયારે ચામડી ચીદાય લારે, કાંઠ ધા લીધા વગર નરા મળે નહીં.

ખટ રસ ખાંતે ખાય, પણ ખવરાવી જણે નહીં;
દીકે સિંહ ધરાય, તે દુર્જન શા કામના? ૫૬૭
પહેરે પોતે હીર, દોરે દઈ શકતા નથી;
કહે ડાણું અમીર, એ મોટા તાખુતને. ૫૬૮
કરમાં પહેરે કડાં, ડાડી ડેઢાને આલે નહીં;
એ માનવ નહીં પણ મડાં, કામ ન આવે ડેઢાને. ૫૬૯
હોહુરા

સાંઈ અપને ચિતકી, બાત ન કહીએ હોય;
તથ લગ મનમેં રાખીએ, જથ લગ કારજ હોય. ૫૭૦
પરીહઠ^૧ નેસે તાકમેં^૨ પટક પટક પટ ધોય;
મન વેસા ધો ડાલ તું, પિછુ ન ખટકા હોય. ૫૭૧
કારજ વાડા હોત હ્ય, જો કરે સમય નિહાર;
કથું ન હારે ઘેલ જો, ઘેલે દાવ બિચાર. ૫૭૨
એક નવું ને એ નવાં, ત્રણે કાળો કેહેર;
ખાલે પરિયા બાપના, આડ નવાં જાતેર. ૫૭૩
હરિ સમરે પાતક ધટે, મિત્ર હરે નિજ પીર;
અરિં સમરેમે તીન શુન, શુદ્ધિ, પરાહ્રમ, ધીર. ૫૭૪
તુલસી નીચો^૪ આદમી, કરે ન ઉચ્ચો કામ;
કથા ચુવેક ચામસે, સુને નગરા ગામ. ૫૭૫
વખત વિચારી વાણીએ, સુષ ચહુડાવે કાન;
વખત વિચારી સુષ વળી, નીચી કરે નિદાન. ૫૭૬
કગ જીતાય ઠગાઈથી, ન્યાયે ન્યાયી જીતાય;
જ્યાં જેવા લાં તેવા થવું, તેહ વખુકવિદ્યાય. ૫૭૭
ટેકર ખાંધી હળમની, આખું લલું ધનામ;
શિર છેદાંયું હળમનું, લુએ વખિંકનાં કામ.^૫ ૫૭૮

૧ ધાણી. ૨ તળાવ. ૩ દુર્શમનને ચાદ કરતાં, ખુદ્ધિ, પરાહ્રમ ને ધીરજ હોય
તોજ મનને શરીત રહે. ૪ નીચા તે નીચા, નાના તે નાના.

૫ એક પૈસાવાળો વાણીએ એક હળમની પાસે હળમત કરવા જોહા; હળમત કરી
રહ્યા પછી હળમે વાણીઓને ભાથે, સારી હળમત થઈ છે કે કેમ તે જેવા, હાથ ફેરંયે,
સારી હળમત થઈ માલુમ પડી એટલે હળમે વચ્ચેલી આંગળી વળાને વાણીઓના
માથામાં ટકેની માર્યો. વાણીઓને રીસ તો ચડી, પણ તે દુણાવી રાખીને સુનીમને દુક્મ
કર્યો કે એક સુના મોહોર ધાંચેનને આપો. ધાંચેને માનું કે ટકારી મારવો તે સારી
વાત છે, કેમકે હળમતની એક સુના મોહોર ટકારથી પાકી.

દોષ પરાયા દેખ કર, ચુને હુસંત હુસંત;

અપના યાદ ન આવડી, જાક આદ ન અંત.

૫૭૮

લધુતા સથિતે બડી, તાતે બડો ન કોણાય;

જણે કર લધુ અંગુરી, સુવર્ણ પેહેને સોય.

૫૮૦

દુઃખિયો

બચન સુનેકી આલરી, એહદ ધડી સુનાર,

ઠોર ઠોર ચિત રાખકે, મત પાનીમે ડાર;

મત પાનીમે ડાર, ગઈ સો હાથ ન આવે,

પડી ખલકંકે પાસ, આપડો માન ગુમાવે;

કથે સો કવિયાં કહાન, અણ નહીં લાજ હુનેરી,

મત પાનીમે ડાર, આલરી બચન સુનેરી.^૧

૫૮૧

દોહરા

જગ મોંઢી જગ વારતા, તામે તનમત દેત;

પરમેશ્વરકી વારતા, કોઈ દમડી સેર ન લેત.

૫૮૨

કુણું, કેરી, કામિનિ, પિયુ ભિત્ર પ્રધાન;

ઓ સર્વ પાકાં લલાં, કાચાં નાવે કામ.

૫૮૩

સોરહો

જળુ જળુનું મુખ જોઈ, અંતર દુઃખ રોણું નહીં;

દે નહીં વિત કોઈ, કોઈ ભરતાં રાળા.

૫૮૪

છાપ્ય

એઠે જગા સંભાલ, સમજ પગ ધરે ધરનપર!

ઓલે અવિચલ ઓલ, લેખ લિખીયા પત્થર;

ધાંઅનળે ટકોરા માથનોના નિવાજ બરાણર થહણું કથોને કોઈ અમીરનું વહું
કરે તો ટકોરા મારે. તેમ કરતાં ભાદશાહી ફોજના સેનાપતિનું વહું કરવા જોગ આવ્યો,
લારે હનુમત કરીને સેનાપતિને ટકોરા માર્યો તેની સાથે જ સેનાપતિએ ધાંઅનળનું
શિર ઉડાની દીધું તે ઉપરથી આ દોહરો થયો છે.

૧ આલરી, આલનકાનનું ધરેણું. વચન ડીપી સોનાની આલ છે તેને ચિત ઠોકાળે
શાખીને પાણીમાં નાખીશ નહીં. વચન ડીપી સોનાની આલ છે, તે સોનીએ એહાં
કારીગરી કરીને ધડી છે. પાણીમાં નાખ્યા પણ પાણી તે હાથ આવશે નહીં, એટથે
ગુમાવશો. માટે વચન નાખવું તો વિચારીને નાખવું ક જેથી વચનતું માન રહે છે
સથવાય, ઓ ભાવાર્થ છે.

ખાય એાર ખીજાય, પેહેને એાર પેહેનાવે,
રતમે તેજ અપાર, ધામ શીતલ સુખ પાવે;^૧
શિકવંત સુભાવ શુચી, સુખ દ્વધી કમલા શર્વકે,
કવિ મુખચંહ કથે કહી, યહ લગ્નન સાય મર્દીકે.

૫૮૫

દેહસ્ત

દેશકાલ અર પાન લખી, અપની શક્તિ સમાન;^૨

ને કષુ દેવત નીમસે, વાઙુ કહીથત દાન.

૫૮૬

૨૭૪ જક્કી ચાલસે, હિલ હુઃખાયા ન જાય;

છાં ખલક ખિજમત કરે, વહાં હે સુખી સવાય.

૫૮૭

ને ન કાહુકી છપી કરે, ડારે તૃણા ઘોઈ;

ને પાવે તામે સુખી, સંતોષ કહીને સોઈ.

૫૮૮

શ્વેત હંસ બુક શ્વેત હે, કયસે પરખ લખાય;^૩

૫૫ પાની આગે ધરે, સકલ લેદ ઝુલ જાય.

૫૮૯

શરવીર નિર્ધન જગત, યશ લેઈ સુરધુર જાય;^૪

સુમ જગતમે ધન સહિત, અપયશ લે ભર જાય.

૫૯૦

નિરોભીં ભૂપ તૃણ, સુરમુર તૃણ વિરાન;

તૃણ સમ નારી વિરકતાં, શર તૃણ સમ મ્રાણ.

૫૯૧

બિના તેગકે શુરવીર, કરે કહા ને ધાય;

જયું જલ આહેર મીનંદ, પેશ કંચુ નહીં જાય.

૫૯૨

સમર્થંડું સુસ્કેલ કહા, ઉઘોગંડું કહા દૂર;

વિદ્યાવંત વિરેશ કહા, કહા ધીરાનો^૫ ઝૂર.

૫૯૩

સિહ નિડર બનમે શીર, તિનંડું શંકા નાય;

નખ આધુધક જોરસે, હુંડ શિકારંડું ખાય.

૫૯૪

કુટીલ કુષુદ્ધ જતનસે, પરે જાયે પરસંગ;

મળું સમ તાંડું કરે, આછો નિકસે રંગ.^૬

૫૯૫

ગોલાં નગર ન નિપળે, ગોલાંની ખાણ ન હોય;

કાં ખાલીથી પારખો, કાં ખોલાઈ જોય.

૫૯૬

૧ ધામ=ધરમાં. ૨ સમાન=પ્રમાણે. ૩ લખાય=નાણી રાધાય. ૪ શરા
અને નિર્ધન સારાં કામ કરે છે તે. ૫ ધીરાનો=પારકા. ૬ મળણની પેઠ ઝુખ
દુટ લારે.

ચેત ચેત નર ચેત (સાખી)

પરલોક સુખ પામવા, કર સારો સંકેત;		
હજ બાળ છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત.	૫૮૭	
નેર કરીને જુતવું, ખરેખરું રણ ઘેત;		૫૮૮
હુશમન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત.		૫૮૯
ગાઢુલ રહીશ ગમાર તું, ફોકટ થાઈશ ઇજેત;		૫૯૦
હુલે જરૂર હુશ્યાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત.		૫૯૧
તન ધન તો તારાં નથી, નથી પ્રિય પરણુંત;		
પાછુલ સૌ રેહેશે પડયાં, ચેત ચેત નર ચેત.		
ભામાની ભ્રમણું તજે, ભામા ભય લંડાર;		
ભામા નેને લોળવે, તે નર નહીં તરનારો.		

દ્વાહુરા

ધતે તો ભમતે ભલે, જોગી, પંડિત, સપૂત્ર;		
ધતે તો ધર ઐઠે લલે, મૂર્ખ, નાર, કપૂત.	૬૦૨	
ગત ઘસ્તુ શોયત નહીં, ગીને ન હેવનહાર;		૬૦૩
કર્યા કરત પ્રભીન જન, આય પડે અનુસાર.		
ભલેા હોત નહીં મારિયો, કાહુકો જગ માંદી;		૬૦૪
ભલેા મારનો કોધિકો, તો કોઈ નર રિપુ નાંદી.		
સ્નેહે બોજન આપનો, સ્નેહે હેલો માન;		૬૦૫
સ્નેહે હેલો રોકડા, પણ પડશો નહીં જમાન.		

તરખલાને તોલે (ચ્યાખરા)

ક્રાક વાત કરે સાંહાં, વચ્ચમાં ખેતે ભોલે;		
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૦૬	
વગર નોતરે જમવા જધને, સારું નરસું ભોલે;		૬૦૭
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.		
કથામાં જઈ વચ્ચમાં ખેસે, ડાલ્ખો થધતે ડોલે;		
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૦૮	
બધી વાતમાં ડાલ્ખો થાવા, મોણ ધાલીન ભોલે;		
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૦૯	
વળા કવેળા સમજે નહીં, ને વગર વિચાર્યુ ભોલે;		
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૧૦	

જ્યાં ત્યાં ધામો નાખો એસે, વગર ખોલાવ્યો એલે;	
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૧૧
ઘેર ઘેર જઈને ચીજે ભાગે, રંક જેવા થઈએલે;	
લાલો કહે છે માલાને, તે તરખલાને તોલે.	૬૧૨

આનંદ કહે પરમાનંદા

આનંદ કહે પરમાનંદા, સુંગે મહેડે રેહેણું;	
કાં તો કહેવું સાચેસાચું, ને કાં તો નામ લેઈકહેવું.	૬૧૩
આનંદ કહે પરમાનંદા, કશ્યામાં નવ જાણું;	
ખીચડી ખાવી ગાંઠની, ને જ્યાં તાં રજણાણું.	૬૧૪
આનંદ કહે પરમાનંદા, ગામડે જઈને રેહેણું;	
ખાપો ખાપો સૌ કરે, દેધને બમણું લેવું.	૬૧૫
આનંદ કહે પરમાનંદા, બાઈઓથી છેટે રહીએ;	
કાં તો કૃહેશે વંદી ગયો, કાં નમાલા હરીએ.	૬૧૬
આનંદ કહે પરમાનંદા, જોઈને પગણું ભરવું;	
નહીં તો ખુડી ખોઈ ગાંઠની, મોત વિના ભરવું.	૬૧૭
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે હેર;	
એક લેધને પાણ આપે, એક કરાવે અરે.	૬૧૮
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે હેર;	
એક ઉપરાણું કરે, એક વધારે અરે.	૬૧૯
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે હેર;	
એક આપે કન્યાદાન, વળે એક જમેર. ^૧	૬૨૦
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે હેર;	
એક આપે સદાવત, એક ભાગે ઘેર ઘેર.	૬૨૧
આણુંદ કહે પરમાનંદા, ચીજે ચીજે હેર;	
એક લાખે શેર મળે નહીં, એક ટકાની નણુ શેર.	૬૨૨
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે મજો; ^૨	
એક વગાડે રંખાદો, એક વગાડે ગત્યો. ^૩	૬૨૩
આનંદ કહે પરમાનંદા, માણુસે માણુસે ટાળા; ^૪	
એક એક સાર મરી પડે, એક લદાવે લિયાળા.	૬૨૪

૧ કન્યાના પેસા આવા લેઈ હુદ્દ કામ કરે. ૨ જુડી જુડી ખુદ્દિ. ૩ જયો=ગત. જીતારમાં ને વગાડવામાં આવે છે તે ગત કહેવાય છે. ૪ ટાળા=મેદ, તદ્વાવત.

જિતાવણો થઈ વિના વિચારે, આગળ પગલાં ભરતો;
નાગાની ટેળીમાં પેસી, પછી પસ્તાવો કરતો. ૬૨૫

સોરઠા

સારો લેધને સાથ, ગામતરે^૧ નિકલ્યાં;
ન ક્યો લાંખો હાથ, મુંજાણું બહુ માવલા. ૬૨૬
જેણે જગમાં રાખ્યાં નામ, વિસાર્યા વિસરે નહીં;
તેનાં સ્વર્ગે ઢામ, સાચું સોરઠીઓ ભણે. ૬૨૭
ખાંધી ઢાલ તલવાર, બહારે અદિયો વાલમો;
રેળાણો રણુ મોજાર, સાચું સોરઠીઓ ભણે. ૬૨૮
ધર ધર ટેચર ખાય, ખવરાવી જણે નહીં;
ધૂડ પડી જીવતરમાંહે, સાચું સોરઠીઓ ભણે. ૬૨૯
અધી^૨ સૌને ડામ, પોતે ડગ લરે નહીં;
એ મૂર્ખનો જમ, સાચું સોરઠીઓ ભણે. ૬૩૦
દિન દિન દાયરે જય, વગોણું બહાલાનાં કરે;
તે બાપ દેર ગણ્યાય, સાચું સોરઠીઓ ભણે. ૬૩૧

દ્વાહુરા

વૃદ્ધ લક્ષ્મા રાજ ને શેઠ, લક્ષાં માત ને તાત;
વૃદ્ધ લક્ષ્મા નહીં નોકરા, ધોરી ને ચોકીયાત. ૬૩૨
ક્રાઈ હુસે ક્રાઈ રહે, ક્રાઈ માંડો સુમકાર;
કર્તાંને શું કલ્પીને, સરળ્યો આ સંસાર. ૬૩૩
સુમથી દાતાર લદો, એસવાની કહે હા;
દાતારથી સુમ લદો, ચોખ્યા પાડે ના. ૬૩૪
હુદમન તો અલ્ઘો લદો, લદો ન મુરખ મિત્ર;
કદ્રાપી પણુ કલ્બાગરી, નહીં રૂપાળી ચિત્ર. ૬૩૫
અનીતિસેં જત હ્ય, ધર્મ, રાજ એર વંશ;
તુલરી એ દાયંત હ્ય, કૌરવ, રાવણુ, કંસ. ૬૩૬

૧ ગામતરે=સુસાક્રી. ૨ અધી=અતાવ, ડગ=દગણું. ૩ જી છું કરે તે સારી.

ધર્મ

દ્વારા

જકે મનમે દોપ નહીં, મુખ ન દોપકી બાત;	
પરમ અહિસા ધર્મ યહ, છવ ન કરીએ ધાત.	૬૩૭
કુર કહે જે કદુ બ્યન, દેઈ કષુ દુઃખ ભૂર;	
દુઃખ ન લહે સખરી સહે, ક્ષમાર્ણત સો શર.	૬૩૮
સખ છવનંદુ હિત કરે, મનસા વાચા કર્મ;	
પરહિત આપ દુઃખ સહે, એહે દ્વા ઓર ધર્મ.	૬૩૯
દેશકાલ ઓર પાત્ર લખો, અપની શક્તિ સમાન;	
જે કષુ દેવત નિમસે, તાંક કહીયત દાન.	૬૪૦
જે ન કાહુકી ર્ઘ્યા કરે, તારે તૃષ્ણા ધેાઈ;	
જે પાવે તામે સુખી, સંતોપ કહીજે સોઈ.	૬૪૧
સત્ય, શીલ, સંતોપ, તપ, દ્વા, નિનત્પણા દાન;	
ક્ષમા, અહિસા, શૌચ, યમ, કલ્પણ ધર્મ બાધાન.	૬૪૨
રાજ્યબેગ સંપત્તિ સકલ, વિદ્યા, ઇપ, વિજાન;	
અધિક આયુ, આરોગ્યતા, પ્રકટ ધર્મ ઇલ જાન.	૬૪૩
સહસા, માયા, નિર્દ્યા, અશુચિ, અનૃત, જડ, લેખ;	
યહ દોપ વહાં સ્વાલાવિક, કયું નહીં સંગત ^૨ ક્ષોલ.	૬૪૪
નિત્ય કમળ જળમાં રહે, લેશ ન બેદે નીર;	
કામ ન બેદે તેહને, જેનું શુદ્ધ શરીર.	૬૪૫

* * * * *

પ્રેમ

ક્ર્યા ચંદ ચેકાર ક્ર્યાં, ક્ર્યાં મેર ક્ર્યાં મેહ;	
અળગા તોઝે હુંકડા, સાચો જ્યાંહી સ્નેહ.	૬૪૬
જલમે ખસે કુમુદની, ચંદ ખસે આકાશ;	
જે જકે હિરે ખસે, વેઢી તીનુંકે પાસ.	૬૪૭
હું તુંજ પુષું હે સખી, નેહ કેતા મણ હોય;	
લાગે તો લેખ્યો નહીં, તુટે ટાંક ન હોય.	૬૪૮
ભૂત લગે મહિરા પીયે, સખંડું શુદ્ધ હોય;	
પ્રેમ સુધારસ છન પાયો, તીણ રહે ન શુદ્ધ કોય.	૬૪૯

ચાહત વો કીસ કામકી, બિન ચાહતકે સંગ;	
દીપકુકે મન લાયનાં, જલ જલ મરે પતંગ.	૬૫૦
સાંજ પડે દિન આથમે, ચકવી એડી રોય;	
ચક્કો ચકવા જાઘચ્ચે, જહાં રેન ન પડતી હોય.	૬૫૧
અપને પ્રિયતમ લાલસે, મીલ ખીછડે લુન ડોય;	
ખીછુડત દુઃખ જને વેહી, જે ડોઈ ખીછુંાં હોય.	૬૫૨
તનખા હોય તો તોડીએ, પ્રીત ન તોડી જય;	
કાગજ હોય તો ખાંચ લેજા, કર્મ ન ખાંચ્યો જય.	૬૫૩
સજજન બાત સ્નેહકી, પર સુખ કહી ન જય;	
મુંગેકા સપુનો લયો, સો સમજ સમજ પસ્તાય.	૬૫૪
સાહેયકા ધર દૂર હુય, જયસી લંખી ખજૂર;	
ચેડે તો ચાખે પ્રેમ રસ, ગીરે તો ચકરા ચૂર.	૬૫૫
કાગદ લીખું કપૂરસે, બિધબિધ લીખું સલામ;	
જ દિનસે ખીછુડો લયો, તા દિનસે નિંદ હરામ.	૬૫૬
હેત નકાસું હંસતું, પીડ પડે વિડ જય;	
સાચી પ્રીત સેવાળની, જે જળ લેળી સુકાય.	૬૫૭
રામ રામ સથ ડોઈ કહે, દગ ઢાકુર અડ ચોર;	
બિના પ્રેમ રીછે નહીં, તુલસી નંદકીશોર.	૬૫૮
જે મે એસા જનતી, પ્રીત કીયે દુઃખ હોય;	
નગર ઢંઢેરા ઝેરતી, પ્રીત ન કરીએ ડોય.	૬૫૯
શ્રવણ સુખારે હોત હુય, સુતે સંદેશન ષૈન;	
તૃપ્તિ હોય કરું દરશ બિન, રાપ અહારી નૈન.	૬૬૦
કાગા સથ તન ખાઈએ, ખાઈએ ચુન ચુન માંસ;	
દો નૈનાં મત ખાઈએ, પ્રિય મીલનકી આશ.	૬૬૧
કાગા નૈન નીકાલ દળા, જે પ્રિય પાસ લે જય;	
પહેલે દર્શ દીખાયકે, પીછે લાલે ખાય.	૬૬૨
પ્રેમ છીપાયો ના છે, જે ધરમે પ્રગટ હોય;	
જે કે સુખ બોલે નહીં, તોબી નૈન દેત હે રોય.	૬૬૩
ચાહે પાયા પ્રેમરસ, રાખા ચાહે માન;	
એક ભ્રાન્તમે દો અડગ, દેખ્યા સુતા ન કાન.	૬૬૪
પોથી સો થોથી બની, પંડિત જને ન ડોય;	
અહાઈ અક્ષર પ્રેમકે, પઢે સો પંડિત હોય.	૬૬૫

યહ તો ધર હે પ્રેમકા, મારગ અગમ અગાધ;	
શિશ કાટ પગ તલ ધરે, તથ નીકટ પ્રેમકા રવાદ.	૬૬૬
પ્રેમ પ્રેમ સથ ડોઈ કરે, પ્રેમ ન ચીનહે ડોય;	૬૬૭
આઠ પહેર લીનો રહે, પ્રેમ કણાવે સોય.	
પ્રેમ બિના સંસારકે, સુખકા લહે ન લેશ;	૬૬૮
બિના પ્રેમ ડોણે લખયો, હરિ ભૂર્તિ પ્રવેશ.	
તાતે યહાં વા પરલેઝમે, પ્રેમ બિના નહીં આર;	૬૬૯
જ બિનુ યહ સંસારમે, ધરીયે ડા નહીં ડોર.	
ડરે ન કાળુ હુષ્ટસે, લગે પ્રેમકે ખાન;	૬૭૦
અમર ન છાંડે કૃતશી, તીણે કંટક જાન.	
જમે ઊપન્યો પ્રેમ શીરી, શુલી દીઘેહુ ન જાપ;	૬૭૧
તાડા પ્રેમ કહત હે, પ્રેમ નામ ઠદરાય.	
જવ સહિત યા દેહકા, ધીસર જય સથ નેમ;	૬૭૨
નાકા જેતાસો કહે, પંડિત પ્રેમી પ્રેમ.	
પ્રેમ સમો પાવક નહીં, પ્રેમ સમું નહીં પાપ;	૬૭૩
પ્રેમ વહુ પરવશપણું, એ સમ નહીં સંતાપ.	
પ્રેમ બરાબર થોગ નહીં, પ્રેમ બરાબર ખાન;	૬૭૪
પ્રેમ બહિત બિન સાધના, સથ હી થોથાં જાન.	

કવિત

પ્રેમકે ન જાતી લાતી, પ્રેમકે ન દિન રાતી,	
પ્રેમકે ન જંત્ર મંત્ર, પ્રેમકા ન નેમ હૃદ્ય;	૬૭૫
પ્રેમકે ન રંગ રૂપ, પ્રેમકા ન રાંક લુપ,	
પ્રેમકે-નો એક રૂપ, લોહ એક મેહ હૃદ્ય;	૬૭૬
પ્રેમકે ન સુખ હુઃખ, પ્રેમકે ન હાનિ લાલ,	
પ્રેમકે ન જવ તાતે, તીનો કાલ છેમ હૃદ્ય;	૬૭૭
દૈવિદાસ દેખી હું, વિયાર ચાર જુગે માંહી,	
ઔસો એ પુરન પ્રકાશ, માન પ્રેમ હે.	૬૭૮
ચહેરે મોમ તુરંગ પર, ચલવો પાવક માંહીં;	
પ્રેમ પંથ ઔસો કઠિન, સથ ડોઈ જનત નાહીં.	૬૭૯
ગ્રીતમ ગ્રીત વિનાશ હૃદ્ય, ભૂલ કરો મત હોઈ;	
મીલતે હુઃખી, બિલુરતે હુઃખી, સુખ કણુના હોય.	૬૮૦

૧ બિલુરત=નુદી પડતાં.

લમરા બોણી કૂલકા, કલિ કલિ રસ દેત;	
કાંટા લાગા પ્રેમકા, હેર હેર છુન દેત.	૬૭૮
આડે કુગર બીચ ઘન, આળે ખારે મિત;	
દેવે બિધાતા પંખડી, બિડ બિડ આંદું નિત.	૬૭૯
સનજન ગયે છાડક, દેર્ઝ કલેજે દાગ;	
જ્યાસી ધુણી અતીતકી, જાથ ખોણું તથ આગ.	૬૮૦
પાસ ન હેણું પારધી, અંગ ન હેણું બાણુ;	
હું તુંજ પુષું પંડિતા, કઈ પેર છાંખા ગ્રાણુ?	૬૮૧
જળ થાડું ને નેહ ધણો, થઈ છે તાણુઠાણુ;	
તું પી, તું પી, કરતાં બેગે છાંખા ગ્રાણુ.	૬૮૨

મૈન્ની (દોસ્તી)

પાગ બદલ બાંટા બદલ, બચન બદલ બેદુર;	
યારી કર ખુવારી કરે, વાડે સુખપર હુર.	૬૮૩
કલમ અલે અચછર સુકે, વોહી સ્નેહકા મૂલ;	
સ્નેહ ગયે ગીણો રહે, વાડે સુખપર હુલ.	૬૮૪
મુખમે મીઠા મીઠત નહીં, હુઃખમે રહેવે હુર;	
શૈસે નીત હરામહે, સુખમે ડારો હુલ.	૬૮૫
પ્રીત રીત ખજે ન કણુ, મતલથમે લરપુર;	
દોસ્ત કહી દુઃમન બને, વો સુખ ડારો હુર.	૬૮૬
પ્રીતિ અસી કીળુંએ, જ્યાસા ટંકણું આર;	
આપ જલે પર રીજવે, ભાગ્યાં સાંધે હાડ.	૬૮૭
પ્રીતિ અસીલસે હોત હુય, સથસે નીલે ન પ્રીત;	
કમળતકી દોસ્તી, જાણું આલુકી ^૨ લીત.	૬૮૮

૧ પાસે પારધી નથી, શરીરમાં બાણુનો ધાનથી, લારે શી રીતે બતેના માણુ ગયા? એ પણેનો હુણો જનાણનો છે. ૨ બન્નેને પરસ્પર પ્રેમ ધણો. અને બન્નેને તરસ લાણી. પાણી હતું થાડું તેથી પરસ્પર પીવાની તાણું કે આગ્રહ કરતાં બન્નેએ માણુ છોઅણા. એક પીણે તે બચે ને બીજું મરે તે હુઃખ પ્રેમના કારણુથી સહૂન થાય નહીં, માટે બેન્દો માણુ છોઅણા, એથે પાછળ કોઈને હુઃખ ન રહે. ૩ કલમ તથા શાહીને લખતે દોસ્તી થઈ. અક્ષર લખાણો તે શાહી પરી રહી, કલમ આગળ ચાલી. તે વખતે શાહી તથા કલમને વિશેણ થયો છતાં અક્ષર ને લીસો રહે તો માણુસ તે અક્ષર લિપર હુણ નાંખે છે, એથે સ્નેહી નાતાં સુકાણો નહીં તેના સુખપર હુણ આ ભાવાર્થ છે, ૪ આલુકી=રેતી.

સંગત કુને સાધકી, પૂરે ભનકી આશ;	
સંગત કુને નીચકી, આંદું પહોર ઉદાસ.	૬૮૯
પંડિત સાથે ગોદ્ધી, સુજ મન ખરી સુહાય;	
સહેને સું બોલાવતાં, માણેક આપી જય.	૬૯૦
પ્રીત કરો અશરાદ્ધી, કમીનાસું તીલત નાંદીં;	
સુન્નેકી એં કદું એંર હય, પીતલ છુપત નાંદીં.	૬૯૧
પ્રીત કરીએ ઉત્તમસે, જયસી પ્રીત કપાસ;	
મુવેંક ઢાંકણ કરે, અતેકો શણુગાર.	૬૯૨
સનજન મીલાપી બહોત હય, તાદી મિત્ર અનેક;	
જે દેખી છાતી કરે, સો લાખનમેં એક	૬૯૩
મન મેલા તન બીજલા, બગલા કપડી અંગ;	
તાતે તો કૌચા લદા, તન મન એકહી રંગ.	૬૯૪
મિત્ર એસા કીછુએ, દાલ સરીણા હોય;	
મુખમેં પીછે પડ રહે, દુઃખમેં આગું હોય.	૬૯૫
દોસ્ત વખાળુંએ દાતણે, સગો વખાળુંએ સાંદી ^૧	
ઓ વખાળુંએ કયારે, ઘરમાં ન હોય કાંઈ.	૬૯૬
દોસ્તી એંબી કીછુએ, જયસે સરકે બાલ;	
કટે કટાવે શીર કટે, જરસે જય ન ખ્યાલ.	૬૯૭
મહોષુદ અચ્છી એદીએ, ખાઈએ નાગર પાન;	
ઝુરી મહોષુદ એઠાંકે, કટાઈ નાક એંર કાન.	૬૯૮
સથસેં પુને દોસ્તી, નિર્ભિક ન કરીએ નેક;	
નિર્ભિકસેં શનો નેહ શો, તુરત દીનો એહ.	૬૯૯
સનજન સમય બિયારકે, અપતે કુલકી રીત;	
ણરાળરીસેં કીછુએ, બ્યાદ, ઐર ઔર પ્રીત.	૭૦૦
સનજનનું સનજન મીલે, બાત બાતકી બાત;	
ગધેંકું ગધા મીલે, લાત લાત ઔર લાત.	૭૧
પ્રીત થવી તો સહેલ છે, નીલાવવી સુરકેલ;	
પીતો કેર પડે મન, કેરવી સુરકેલ.	૭૦૨
મુખ સનજન મીલનાં, દુરીનન મીલે જખાય;	
જને ઊખ મીલાયકો, જાણ મુખ નીંખ ચખાય.	૭૦૩

૧ સાંઈ=દુદાર, નમસ્કાર.

મેઠાખત કીજે મરદ્દી, કુખુ આવત કામ;		
શિર સાટે શિર દેત હે, દુઃખીઅનકો વિશ્વામ.	૭૦૪	
સકર પીલાવે જુદ્ધી, એસે મિત્ર હંજર;		
કેર પીલાવે સાચકો, સો વીરલા સંસાર.	૭૦૫	
કપટી મિત્રન કીળાયે, અંતર પેડ ઝુંધ લેત;		
આગે રાહ બતાયકે, પીछે ધોખા દેત.	૭૦૬	
કયા પાનીકો ઝુદ્ધાદા, કયા વેલુકી લીંત;		
કયા એણેકો આસરા, કયા દુર્જીનકી પ્રીત ?	૭૦૭	
પ્રકૃતિ મીલે મન મીલત હે, અન મીલતે ન મીલાય;		
દુધ દહીસેં જમત હે, કંળુસેં દૃઢ જાય.	૭૦૮	
પ્રીતિ ન છુટે અન મીલે, ઉત્તમ ધનકી લાગ;		
સો યુગ પાનીમે રહે, મીટે ન ચકમક આગ.	૭૦૯	
હોત સુ સંગત સહજ, સુખ દુઃખ કુસંગક થાન;		
ગાંધી ઔર લુહારણી, દેખો ઐઠ દુકાન.	૭૧૦	
સાચી પ્રીત હે કમલકી, જલ સુક મર જાય;		
જુદી પ્રીત બકરાજભી, ^૧ જલ સુક ઉડ જાય.	૭૧૧	
પ્રીતિ કરે વિદ્ધાનસેં, જે દુઃખમેં કરે સહાય;		
વિપત પડે પર ના હઠે, પ્રાણુ રહે કે જાય.	૭૧૨	
પ્રીત કરે એસી કરે, જેસે લુટીઅા દોર;		
ગલે દ્રસાવે આપકો, પાતી લાવે એર.	૭૧૩	
પ્રીત ત્યાં પડ્હો નહીં, પડ્હો ત્યાં નહીં પ્રીત;		
પ્રીત કરી પડ્હો કરે, તે દુશમનની રીત.	૭૧૪	
મિત્ર અવગુણુ મિત્રકો, પરસેં લાખત નાહીં;		
કુપણ્ય અમ આપની, રાખત આપહી માંહી.	૭૧૫	
મુખ મીઠી બાતાં કરે, અંત કટારી પેટ;		
તુલસી તાંડાં ન જાણ્યે, જાહાં કપટકો હેત.	૭૧૬	
ઘરી પ્રીત		
કાળળ લીનાય, ન દેખાય, ન લંખાય;		
સાંભરો તમે ન મારી આંખડી લીનાય. ^૨	૭૧૭	
ગોલાં હુંદી ગોઠડી, બાખર હુંદી વાડ;		
હળવે હળવે છાંઠીએ, જેમ સરોવર છાંડે પાળ.	૭૧૮	

૧ બકરાજનાણદો.

૨ પરસેં=ળિલને.

૩ સ્નેહના આંસુથી.

ક્યાં કોયલ ક્યાં આંખવન, ક્યાં દાઢુર ક્યાં મેહણ;	
દુર ગયે નવ વીસરે, ગડવા તણો સનેહ.	૭૧૬
તુલસી બાહુ સપુતકી, સપનેમે આ જાય.	૭૨૦
જીતે નીભાવત આપહી, શીર પુત્રકું કહે જાય.	
પ્રીતિ છીને જિખસે, ^૧ જમે રસકી ખાન.	૭૨૧
ગાંઠ વહાં રસ નહીં, ગાંઠ પ્રીતકી હાન. ^૨	
ગાંઠ ગાંઠ સથકો કહે, મરમ ન જણો ડાય;	૭૨૨
ગાંઠ બંધનકી ગાંઠ મેં, કહો કીતના રસ હોય.	
શરી મિત્ર સો મળે, તાજી મિત્ર અનેક;	૭૨૩
જેમાં સુઅદૃઘ રણાંએ, તે લાખોમાં એક.	
પૂછો ચાહી ચકારને, પૂછો જળાયર કાય;	૭૨૪
કાં તો પૂછો કમળને, સ્નેહી ગયે શું થાય.	
સુખ સંજળનકે મિલનકો, હુર્જન મિલે જનાય;	૭૨૫
જને જિખ મિડારાદું, જખ નીચ સુખ ચણાય.	
જાહી મિલે સુખ હોત હય, વો બિધુદે હુંઘ હોય;	૭૨૬
સ્વર જાહે પુલે કમલ, વો બિન સંકુચે સોય.	
ખાસા ચાહે જલ પાનકું, થકા ચાહે છાંય;	૭૨૭
હમ ચાહત તુમ મીલનકું, લંબી કરકર બાંય.	
હંસ બગલા એક રંગ, ચલે સમુદ્રકું સાથ;	૭૨૮
બગલા મારે માછલી, હંસ સુકતાઝલ ખાય.	
હંસ કહે હંસની સુનો, મોતી બિન નહીં ચાખ;	૭૨૯
જાન ગાઈ તો જને હે, ખાનિકી પત રાખ.	
જુઠી પ્રીત લમરકી, કલી કલી રસ લેત;	૭૩૦
સાચી પ્રીત પતંગકી, વો અપના છ દેત.	
નેહ નિલાવન કટિન હે, દ્વિયો જગત સખ એઈ;	૭૩૧
વિના મતલખ પ્રીત નહીં, સ્વાર્થી દેખે સખ કોઈ.	
મેરા દિલ ઐદિલ હુવા, દેખ જગતકી રીતઃ	૭૩૨
જાહાં દેખે વહાં કપ્યા હે, સુખ દેખેકી પ્રીત.	
મન, મોતી એટ દુધ રસ, ઈનકા એહી સુલાવ;	૭૩૩
વો ઝાટે શીર ના મીલે, કરો કોટ ઉપાય.	

૧ બખ=શોલડી. ૨ હાન=હાનિ, નાશ.

પ્રીત પ્રીત કદા કરત હો, પ્રીત બડી વિપરીત;	
વિપરીત આગે ના કરો તો કરો ખુશીસેં પ્રીત.	૭૩૮
નેહ નેહ સથ ડોઈ કહે, નેહ નિલાવત નાહીં;	
અડક મોમ તુરંગપર, ચકવો પાવક માંદી.	૭૩૯
એડા ^૧ મિત્ર ન કીછુંએ, વિપત પડે ભિંસ જાય;	
જણ લગ મતલખહેતહે, તખલગ પ્રેમ બતાય.	૭૪૦
મિત્ર એડા કીછુંએ, જેડા ^૨ લુવારી ઘેત;	
શિર કરીને ધડ વદાં, તોએ ન મેલે હેત.	૭૪૧
માણુસથી માણાં લદાં, સાચી પ્રીતજ જાણું;	
જો પાડે જળ લુજવાં, નિંબે છાંડે પ્રાણુ.	૭૪૨
પાનખર રહુ ચું કહે, સુનો તડવર રાય;	
તુમસે અથ બિંદુઓ લગો, શીર મીધવો કષ થાય?	૭૪૩
તથ તડવર એસો લને, સુનો પાત ધર્ત બાત; ચ	
હમ ધર એસી રીત દૃષ્ટ, એક આવત એક જત.	૭૪૪

સોરઠા

પલ પલમાં કરે ધાર,	પલ પલમાં પલટે પરા;	
જો મતલખના યાર, રીત ન જણે રાણુઆ.		૭૪૧
જેથી લાગ્યો છુવ, તેથી તન તારવીએ નહીં;		
લસે જાય સભૂળાં શરીર, વીસારીએ ન વીજગા.		૭૪૨

સવૈયા

સિહનકે અનમે અસીએ, જલમે શુસીએ કરમે ખીછુ લીને,	
કાનખલુરેદુ કાનમે ડારકર, સાપન સુખ અંગુરી દીને;	
ભૂત પિશાયનમે અસીએ, ઔર જેહેર હુલાહુલ વોલક પીને,	
જો જગ ચાહે છતે રહુનંદન, મૂરખ મિત્ર કષુ ન કીને.	૭૪૩
સર્દ ડમેસે ડોઈ નહીં ચિંતા, બીજુ લગે સો લદો કર માનો,	
સિહ જો ખાય તો, નાહીં કષુ ડર, જો ગજ મારત તો નહીં દાનો;	
આગ જલો જલ દુષ્ય મરો, ગિરિ જાઈ ગીરો કષુ અયમત આનો,	
સુંદર ઔર લદે સાખી દુઃખ, દુરીજન સંગ લદો નહીં માનો.	૭૪૪

૧ એડા=એવા. ૨ જેડા=લેવા. ૩ ડોઈની સાથે હેત નહીં, ધણુ આવે ને
નય તેની જાડને લાગણી નહીં.

કવિત

બહુદીએ ન જહાં તહાં, કીજે ન કુસંગ સંગ,
કાયરકે સંગ શર, લાગે હી ભાગે;
કાજલકી ડોટીમેં, કયસો હી જતન કરો,
કાજલકો દાગ તહાં, લાગેહી લાગે;
દેખી એક બાગનમે, પુલનકી બાસનમે,
કામની કે સંગ, કામ જાગેહી જાગે;
કહત હે બિહારીલાલ, વધ્યસો હે હમારો ઘ્યાલ,
ઈતનેમે એક ઝંદ, જાગે હી જાગે.

૭૪૫

કુંડલિયા

મહોષૃંહ કીજે મર્દસું, કબ્ધહુ આવત કામ,
શિર સાટે શિર દેત હુય, દુભિયનકો વિશ્વામ;
દુભિયનકો વિશ્વામ, હુઃખ અપને તન જીલે,
માટે ન જખ લગ પ્રાણ, તહાં અપનો કર હીલે;
કથે સો કવિયાં કહાંન, સસસેં સાચી સોણત,
કબ્ધહુ આવત કામ, મર્દસે કીજે મહોષૃંહ.
મિસરી ધોરે જુહકી, ચૈસે ચિંત હળર,
જહેર પીલાવે સાચેકો, સો વિરલા સંસાર;
સો વિરલા સંસાર, પટંતર જીનકા ઐસા,
મિસરી જહેર સમાન, જહેર હે મીસરી તૈસા;
કથે સો કવિયાં કહાંન, ભૂલ મત નાધારો લોરે,
જનકે શિર પેનલર, જુહકી મીસરી ધોરે.
પ્રીત કીજે ચતુરસે, જનકું કુલકી લાજ,
ડોટી જુગ જલમે રહે, પથરી તજે ન આગ;
પથરી તજે ન આગ, ચતુરકી પ્રીતિ ઐસી,
હુટે સો સો વાર, શીર ઐસી કે ઐસી;
કહે ગિરિધર કવિરાય, ચતુરસે કીજે કાળ,
ને તુટેગી પ્રીત, બહુરી આવેગી લાજ.

૭૪૬

૭૪૭

૭૪૮

શરીરના નાશવંતપણું વિષે હોઢરા

કયા કરીએ કયા જેડીઓ, થેડે જીવન કાજ;
છોડ છોડ સખ જત હુય, દેહ ગેહ ધનુ રાજ.

૭૪૯

આયા હુય સો જાયગા, રાજન રંક ક્રકીર;	
કો સિહાસન ^૧ ચડ ચલે, કો બાંધે નંજુર. ^૨	૭૫૦
જાના હુય રહેના નહીં, મરના વીસ્વા વીશ;	
હો દિન દુનિયાં કે લીધે, મત લુલે જુગદીશ.	૭૫૧
એ દુનિયાં મેં આયકે, છોડ દેહી તું એટ;	
લેના હેય સો લેહી લે, ઉઠ જાયગી પેઠ. ^૩	૭૫૨
એક દિન એસા હેયગા, કોઈ કીસીકા નાહીં;	
ધરકી નારી ડેન કહે, તનકી નારી નાહીં.	૭૫૩
દેહ ધરેકો એહી ક્રિલ, દેહ દેહ કણ્ણ દેહ; ^૪	
દેહ એહ હો જાયગી, શીર ડેન કહેગા દેહ?	૭૫૪
રામનામકી લુટ હુય, લુંટ શકે તો લુંટ;	
અંતકાલ પસ્તાયગા, જાય પ્રાણુ જાયેગે છૂટ.	૭૫૫
જાયસે જલમેં ખુદખુદે, પલમેં હોત વિનાશ;	
મોહનલાલ મનંકું કહે, તયસી તનકી આશ..	૭૫૬
નહીં ધન રહે ન યૌવન રહે, રહે ન ગામ ઓાર ધામ;	
તુલસી જગમેં જશ રહે, કર હે કીસકા કામ.	૭૫૭
ધન જોયન યું જાયગો, જયસે ઉડત કપૂર; ^૫	
નારાયણ ગોપાલ ભજ, ક્ષું ચાટત જગ ધૂર. ^૬	૭૫૮
ઘહોત ગઈ અથ થોડી રહી, નારાયણ અથ ચેત;	
કાલ ચીરીઅં ચુગ રહી, નિશદિન આયુષ જેત. ^૭	૭૫૯
મર ગયે મર જાયગે, દાટા રહેગા દામ;	
દુનિયાં દેખ બિચારીઓ, એક દિન ઇતા સુકામ.	૭૬૦
મન કહે ધોડે ચુકુ, મોતી પહેરે કાન;	
કાળને હુાથ કમાન છે, છોડે ન ઘુકુ જુવાન.	૭૬૧
પાતી મીલે ન આપું, ઓાર ન બક્ષત ક્ષીર;	
આપન મન નિશ્ચલ નહીં, ઓાર બંધાવત ધીર.	૭૬૨
હમ જને થે ખાયેગે, બહુત જમી બહુ ભાલ;	
જયુંકા ત્યં રહે જાયગા, પકડ ચલા લે કાલ.	૭૬૩

૧ સિહાસન ચીરી=વૈમાનમાં યોસી સ્વર્ગમાં જણું. ૨ બાંધે નંજુર=જમના દુટ જેણી જરી નરકમાં લેધ જય. ૩ પેઠ=ગામ, ખજર; ૪ દેહ=હે, આપ. ૫ કપૂર=થીરી જય છ તે ખ્યાર પડતી નથી. ૬ જગતની ધૂળ શા સાંચ ચાટ છે? ૭ ચેત=મધુ ભજ; કાળ રૂપી અફલી, આયુષ રૂપી જેતર, રાતદિવસ ચણું છે.

કહેતા હું કહે જત હું, કહા બળજી ઢોલ;	૭૬૪
શાસા ખાલી જત હૃદ, તીન લોકકા મોલ.	
સદા સ્નેહી સંગ નહીં, સદા ન રાજ દેશ;	૭૬૫
સદા ન જુગમે જીવનો, સદા ન કૌલા દેશ.	
રામ લાજન ઓાર હર કથા, તુલસી હુર્દેસ હોય;	૭૬૬
જીવન જોખન રાજ ધન, અવિચલ રહે ન ઢોય.	
ક્ષણું ભરનો ભરાસો નથી, કરે કાલની વાત;	૭૬૭
મન ચિત્તબ્યું મનમાં રહ્યું, કણે મારી લાત.	
જુદે સુખદું સુખ કહે, માનત હે મન મોદ;	૭૬૮
જગત ચેવેણો ^૧ કાલડો, કંધુ સુખમે કંધુ ગોદ.	
વાંકી મેલે પાખડી, વચ્ચે ઘોસે પુલ;	૭૬૯
તેહુ આંધું કાળનું, ગયો છક્કડી ભૂલ.	
તુલસી સથ જગ જુદે હૃદ, સથ સાહેખડો નામ;	૭૭૦
બ્રહ્મ ભુવન તન ધન સંકલ, કુચ્છ ન આવે કામ.	
પુલા નર નિશદ્ધિન પીરે, શિરે ન સુજત કાલ;	૭૭૧
આય અચાનક પકડણી, જ્યું સુષેડું વ્યાલ;	
લેખન ધનક જેરતે, બીર ધારત અભિમાન;	૭૭૨
સણે ચખીના કાલકા, કહા ખાન સુલતાન.	
જાયા તે જાંબું સહી, કરો અમર નિજ નામ;	૭૭૩
જગ અંતે તે જકતમાં, એજ આવશે કામ.	
ચુણ્યા દેવલ ગીર પડે, જાયા સો ભર જાય;	૭૭૪
જગ્યા સો આથમે, પુલ્યા સો દરમાય.	

સોરઠા

સગોજ જાણ્યો શાસ, શાસ પણું સગો નહીં;	૭૭૫
અનેં શો વિશ્વાસ, સાચું સોરહીએ ભણે.	
ચિતામણી નર દેહ, સુવા પછી મસાણુમાં;	૭૭૬
તેની થારો ઘેડ, વિભૂતિ ડોઈ લુંસે નહીં.	
મેં જાણ્યું સગો શાસ, શાસ પણું સગો નહીં;	૭૭૭
તે જાણી વિશ્વાસ, કણનુગમાં કેનો કરે?	

૧ આ જગતું કાળનું ચેવેણું છે. તે ચેવેણું કાંઈક કાળના રહેમાં છે ને કાંઈક ચોગાનાં છે.

સાખી

આ નર કાયા ચોનેકી, બાર બાર નહીં હોનેકી;
આયા જખ કયા લાયા હે, અપને કિસ્મત પાયા હે,
એક દિન જાવે લાખોકા, અલછ પલકમે કયા હોતા.

૭૮૮

ચિંતા વિષે દ્વારા

ચિતાસે ચતુરાઈ ધટે, ધટે રૂપ બળ ભાન;

૭૮૯

ચિંતા બડી અભાગિની, ચિંતા ચિતા સમાન.

ચિતાસે ચતુરાઈ ધટે, દુઃખસે ધટે શરીર;

૭૯૦

પાપસે ધટે લક્ષ્મી, કહે ગયે દાસ કળીર.

દશા તારી પણ તે થશે, જો વિપય ભોગમાં ભાન;

૭૯૧

જો ચિત ચિંતે અલને, ચિંતા સુહુદૈ સમાન.

ચિતા અયસી ડકિણુ, કાટ કલેજ ભાય;

૭૯૨

તણીખ ણિયારા કયા કરે, કહાં કહોં દાર્ઢ લગાય.

કુદલિયા

ચિતાસે ચતુરાઈ ધટે, ધટે રૂપ, શુન, જાન,

ખુદ્ધિ સહિત વિઘા ધટે, ચિંતા ચિતા સમાન;

ચિતા ચિંતા સમાન, નથન નિદ્રા નહીં આવે,

નહીં નારીસે પ્રેમ, બુખ નહીં ભોજન લાવે;

કહે ગિરિધર કવિ રાય, સુનો સબ સનજન મીતા,

સો નર કયું અવંત, અસ મન નિશદ્ધિન ચિતા.

૭૯૩

વેરીનું ચાલે નહીં

જુતે તારે ગગનમે, ધર્સે શરૂ હોય;

૭૯૪

કોરપા જે કિરતારદી, આલ ન બાંકા હોય.

જાડો રખ્યે સાંદ્રાચા, મારી શકે ન કોય;

૭૯૫

બાલ ન બાંકા કર શકે, જો જગ વેરી હોય.

કહા કરે વેરી અખલ, જો સહાયક બલવીર;

૭૯૬

દશ હનરરે ગજખલ ઘટયો, ઘટયો ચેન દશ ગજચીર.

૧ સુહુદૈ=નાદેસરી. ૨-૩ દ્રૌપદીનાં ચીર તાણાં લાદે ચીર મબુદ્ધે પુર્યાં હતાં
તે તસુ પણ ઘટચાં નહીં. અને લે મબુની રૂપા નહોની તો ધૂતરાયનું દશ હનરર
હાંચીનું બળ ધરી ગયું.

કવિ ગ્રખ્યાત થઈ ગયા તે વિષે

ચંદ છંદ પદ સુરકે, દુહા બિહારીદાસ;		
ચોપાધ તુલસીદાસભી, કેશવ કવિત વિલાસ.	૭૮૭	
બિહારીકા દોહરો, જયું ન્યાવકડો તીર;		
દેખનમે છોટો લગે, ગુનમે બડો ગંલીર.	૭૮૮	
સૂર સુર તુલસી શશિ, બિડગન કેશવદાસ;		
અવર કવિ ખઘોત જયું, ચલકત કરત પ્રકાશ.	૭૮૯	
સુખ મનાધ કહે ખરો, વિદ્ધા પદેઝું રાય;		
સભા સોહંત ઓદે જસુ, સો પુરો કવિરાય. ^૧	૭૯૦	

રાગ

રાગે સુરનર માહીયા, રાગે પશુ રીજંત;		
ને રાગે રીજયા નહીં, સો ગલે કયું ન ગળંત.	૭૯૧	
બિધના અહી બિધ જનકે, શેપ નહીને કાન;		
(નહીનો) મેદસહિત મહિ ડોલતી, તાનસેનકે તાન.	૭૭૨	

દુષ્ટ્યર મહિમા

સખ ધરતી કાગજ કરે, કલમ કરે ખન રાય;		
સાત સમુક્રકી શાહી કરે, હરિ ગુણુ લીખ્યો ન જાય.	૭૬૩	
સાહેય તેરી સાહેથી, સખ ધટ રહી સમાય;		
જયું મેદીક પાતમે, લાલી લખી ન જાય.	૭૭૪	
ખાલેક બીન ખાલી નહીં, સુધ ધરનકો ઠોર;		
આગે પીછે રામટુંધ્ય, રામ બીના નહીં ઓર.	૭૭૫	
એક પરજન્યની સકળ માયા, અઢાર ભારવનરાય;		
તેમાં સ્વાદ સર્વના ન્યારા, એ રામ તણો મહીમાય.	૭૮૬	
એક શુક્રની ષુંદ્યી પ્રગટયાં, પશુપક્ષી નરનાર;		
અંગ અંગના રંગ જુજવા, શ્રીવર સરજનહાર.	૭૮૭	
જાણુ રાખ્યો ગર્ભવાસમે, હે હે અમૃત આઢાર;		
સંત કહે તાકુ ભનો, કરણુનિધિ કીરતાર.	૭૮૮	
પવન પાણી સસ્તાં ઝીયા, સસ્તા ઝીયા અનાજ;		
તુલસી તથ મેનીયો, હર હથ ગરીધનિવાજ.	૭૮૯	

^૧ અંતે કહેને દુઃખ નહીં લાગતાં સુખ મનાય અને રાજ જેમ વિદ્ધા ભણુવામાં મન રાખે તેમ સભામાં રોઅસું આણે, તે જસુરામ કહે છે કે ખરો કવિ જાણુનો.

પરમેશ્વરતું સ્મરણું ભજન તથા ચિન્તયન રામ કલો તીન સાથ લલો, સંકલ શાલ્કો નેદ; અર્વ નામ શુખ્યિકા તરી, કદાં પરીથી નેદ?	૮૦૦
પ્રભુતાઙું સાથ હોધ ચહે, પ્રભું ચહે ન હોય; ને તુલસી પ્રભું ચહે, આપ દી પ્રભુતા હોય.	૮૦૧
જ્યારી નીત દરામ પર, તયારી દર પર હોય; સાંદ્રેંક દરથારંગે, પલા ન પકડે હોય.	૮૦૨
જ્યારી નીત દરામ પર, તયારી દર પર હોય; ચલા જાય વહુંકુમે, પલા ન પકડે હોય.	૮૦૩
પરદાર નિબ માત સમ, પરધન પથર સમાન; છતા કિયે દર ના ગીણે, તો તુલસીદાસ જમાન.	૮૦૪
અલતત જો ચિન્તયત નહીં, આગે ન કરે આશ; આઈ જો ચિરપે ધરી, વોલી દુરિકા દાસ.	૮૦૫
અગ્રગર કરે ન ચાકરી, પણી કરે ન કામ; દાસ મહુકા યું કહે, સાંકો દાતા રામ.	૮૦૬
તુલસી જાણ સુખમેં, લુણે નીકસે રામ; વાણ પાંછા પેહેનીઓ, મોરે તનણા ચામ.	૮૦૭
સુખણ ઉપર કિલ પડો, દરિ દૃદ્યસે જાય; અલિદારી વો હુઃખી, પલપલ નામ જપાય.	૮૦૮
વિપત ભલી દરિ નામ લેત, કાયા કસોટી હુઃખ; રામ વિના ધીસ કામણી, માયા, સંપત, સુખ.	૮૦૯
તનકી જણે મનકી જણે, જણે ચીતકી ચોરી; ઉસકે આગે કદાં જના, ઊસકે હાથમે દોરી.	૮૧૦
જણે પ્રાણીને જન્મતાં, ચેહેરું પ્રગરહું દૃધ; તે પ્રભુને નહીં ઓળખે, તેથી ડોણું અસુદ્ધ.	૮૧૧
સુખમેં લાને ન રામણ, હુઃખમેં લાને સખણોય; ને સુખમેં ભજે રામણ, હુઃખ કાયણ હોય?	૮૧૨

૧ ને સુખદુઃખ વીતી ગયાં તેતું ચિન્તયન કરે નહીં, ને આગળ શું ચણે
તેની શ્રીકર કરે નહીં, અને ને માથે આવી પડી તે લાઠાની લીધી તેનો આનંદ કુ
કલેશ નહીં, તેજ હરિનો ખરો દાસ નણુંબો. ૨ એ સુખ ઉપર પથર પડો (નારા
પામો) કુ ને સુખથી દરિ દૃદ્યમાંથી ભૂલી જવાય; મણ ને હુઃખી પરમેશ્વરતું નામ
પલપલ જપાય તેવાં હુઃખ પર હું અલિદારી-નાકીન હું એ આવાર્થ.

સુખમેં લજે ન રામદું, દુઃખમેં લજે સથ કોણ;	
અપને હાથુ જે દીયા ઓાર, ધર્મ સંગાથી હોય.	૮૧૩
તુલસી વિલંબ ન પ્રાજુઘે, લે તું દુરિકા નામ;	
મનખ મળુરી દેત હ્ય, ક્ષું રખેગો રામ.	૮૧૪
તું જણે હર દૂર હ્ય, પણ હર હ્ય હીરદમાંહિ;	
ભીતર તાદી ક્રપટકી, તાતે સુજત • નાંહી.	૮૧૫
વાણી તો પાણી લરે, ચારે વેદ મળુરુ;	
કહેણી તો કાદવ કરે, સાહેખકા ધર દૂર.	૮૧૬
સંતનકે મન લય રહે, લય ધર કરે બિચાર;	
નિશાંદિન નામ જયવો કરે, બીસરે નહીં લગાર.	૮૧૭
તુલસી જગમે આયકે, કર લીજે હો કામ;	
દેનેકું દુકડા લલા, લેનેકું હર નામ.	૮૧૮
કબિરા કહે કમાલદું, હો ખાતાં લીખ લે;	
કર સાહેખકી બંદગી, ભુખેકું કુછ હે.	૮૧૯
સાંઈ આગે સાચ હ્ય, સાંઈ સાચ સુહાય;	
ભાવે લંઘે કેરા કર, ભાવે સુંડ સુંડાય.	૮૨૦
નહીં વિદ્યા નહીં બાહુભલ, નહીં ખરચનદું હામ;	
તુલસી મો સમ પતિતકી, તુમ પત રાખો રામ.	૮૨૧
તુલસી સોહી અતુરતા, રામ ચરણુ લે લીન;	
પરધન પરમન હરનદું, વેશ્યા બડી પ્રવીન.	૮૨૨
કાટિ વિધન દુઃખમેં સજ્જન, તજે ન હરીકા નામ;	
જયસે સતી હુતાશકો, માનત અપોનો ધામ.	૮૨૩
કહિત અક્રિત અગવાનકી, જ્યું ખાંડકી ધાર;	
કગમગ કરે સો ગીર પડે, ટકે સો ઉતરે પાર.	૮૨૪
હરિ કરુણા ભીન જગમે, પુરી પડે ન આરા;	
મુગ સરિતા પથ પાન કરી, ગધ કોનકી ખાસ.	૮૨૫
જય તપ્ય તીરથ જાતરા, જોગ યજ્ઞ પ્રત ધ્યાન;	
મુક્તા તેણી હેવત સદા, જેણી હર અગવાન.	૮૨૬
અક્રિત બીજ પલટે નહીં, જે જુગ જય અનંત;	
ઉદ્ય નીચ ધર અવતરે, તોહું સંતકો સંત.	૮૨૭
આવંદ મેરે તુમ હોા, તુમલગ મેરી હોા;	
જયસા કળિવા જહાજકા, એક ન સુજે હોાર.	૮૨૮

બહેતેં બહે જયેં, તુમ નહીં પકડો બાંધી; તુમ હો અપરી ક્રીઘ્રો, દરે દ્વારિયા ગાંધી.	૮૨૬
તુલસી રીતારામંકું, રીજ ભાને ડે ખીજ; લિલા સુલલા બોધ્યો, નયું એતરેં ખીજ.	૮૩૦
જ્યે ભાલા છાપા તિલક, સરે ન ચેકું કાગ; મન કારે નાચે પૃથ્વા, સાચે રાચે રામ.	૮૩૧
ખાય ખીલાય લુટાય હે, કર લે અપના કામ; ચલતી વખત રે નરો, સંગ ચલે ન ચેક ખદામ.	૮૩૨
નામ લીયા છન સથ લીયા, સકલ શાખોએ બેદ; બિના નામ નહેં ગયે, પણ પણ યારો બેદ.	૮૩૩
ગ્રેગ ભાવ એક ચાહીએ, વેપ અનેક બનાએઓ; ભાવે ગૃહમં બાસ કરો, ભાવે બનમં જાઓ.	૮૩૪
પદ્દેશી હુદ સગજ હૃદ, સમજેશી હુદ જ્ઞાન; જ્ઞાનશી હુદ હરિ નામ હૃદ, હુદ સિદ્ધાંત ઊરાણુ.	૮૩૫
સથ વન તો તુલસી ભાઈ, ઓર પર્વત શાલિગ્રામ; સથ નહીં ગંગા ભર્ઠ, લે ચિનહે આત્મારામ.	૮૩૬
નામ ભાને મન અસ કરો, યહી બાત હે તંત; કાહેકું પણ પણ મરો, કોટિ જ્ઞાનએ ગ્રન્થ,	૮૩૭
તનદું જોગી સથ કરે, મનકો કરે ન કોય; મનદું જોગી લે કરે, સો ગુરુ આલક હોય.	૮૩૮
સત ગુરુ સતકા શષ્ઠ હૃદ, છન દીયા સત ખતાય; લે સતદું પકડ રહે, વો સતહીમં જાય.	૮૩૯
વાદ વિવાદ લે કરે, સો નીવરેકા કામ; સંત પુરસદ પાવે નહીં, સમરન કરતે રામ.	૮૪૦
તન તાપ છનદું નહીં, ન માયા મોહ સંતાપ; દરખ શોક આશા નહીં, સો હરિજન હુર આપ.	૮૪૧
હરિજન કુવલ હોત હૃદ, જાદું હરિકા સંગ; ખિપત પડે ખીસરે નહીં, અડે ચોશુના રંગ.	૮૪૨
લેહ લાગી નિર્બધ લયા, લરમ ગયા, સથ દૂર; બનમં બનમે કયા હુંઠે, રામ ધિંહાં લરપૂર.	૮૪૩
સથદી ભૂમિ બરાણુસી; સથ નીર ગંગા તોય; જાતી આત્મારામ હૃદ, લે નિર્મલ ધટ હોય.	૮૪૪

લાગી લાગી ક્યા કરે, લાગી નાહીં એક;	
લાગી સોધ જનીએ, જો કરે કલેજે છેક.	૮૪૫
લોગી જંગમ સેવડા, સંન્યાસી દરવેશ;	૮૪૬
અનિન્દ્રા પ્રેમ પણોચે નહીં, દુર્લભ સત ગુરુ દેશ.	૮૪૭
એતો ગતિ હૃદ અટપટી, અટપટ લણે ન ઢોપ;	
જો મનકી અટપટ મીઠે, તો ચટપટ દરશન હોય.	૮૪૮
હરિ અજવો હક આલવો, હોનુ બાત અવધિ;	
તુલસી વાડુ રહત હૃદ, આડો પહોર અમદ્દિ.	૮૪૯
તુલસી વિલંબ ન કોળુએ, સબ્સે મીલીએ ધાય;	
ડા જણે ડો ^૧ એસમે, નારાયન મીલ જાય.	૮૫૦
મુક્તા મનુષ્ય તતું પાયકે, કરત ન હરિસે હેત;	
પાપ લાર શિરપર ભરે, જીવત જેસે પ્રેત.	૮૫૧
પછીયાના તથ જનીએ, હરિસે લાગે મન;	
રાત દિવસ ના વિસરે, જયું કર્યો હો ધન.	૮૫૨
જો પ્રભુ ભવજલ તરનદું, દીધો મનુષ્ય તત નાવ;	
મુક્તા કહે અજ તાણીંકું, મત ચુકે અથ દાવ.	૮૫૩
મનકે હારે હાર હૃદ, મનકે જીતે જીત;	
મન મીલાવે રામદું, મનહી કરે ઝાયત.	૮૫૪
'મનકા ઝેરત જન્મ ગયો, ગયો ન મનકા ઝેર;	
કરકા મનકા છોડ કર, મનકા મનકા ઝેર.	૮૫૫
માલા તો કરમે શીરે, જુલ શીરત મુખમાંહી;	
મનવા તો દશ દિશ શીરે, એતો સુમરન નાંહી.	૮૫૬
સુમરનકી સુદ્ધિ થું કરો, જયું ગાગર પનીહાર;	
હાલે ચાલે સુરતમે, કહે કણીર બિચાર.	૮૫૭
ક્યા કાશી કહાં કાશમીર, કહાં ખુરાસાન ગુજરાત;	
તુલસી એ સણ પુરુપકો, પ્રારષ્ય લે જાત.	૮૫૮
ભાગહીનદું ના મીલે, બડી ણસુદુકો લોાગ;	
દ્રાક્ષ પાકકે સમયમે, હોત કાગ મુખ રોગ.	૮૫૯
પરનિંદા પરનારી અંતર, પરદર્થ નહીં આશ;	
છાડી તીનું ભાતદું, જને એક અતિનાશ.	૮૬૦
કાષ કાષ માલા કીની, માંહે પરોયા સુત;	
માલા ભીચારી ક્યા કરે, ઝેરનહાર કપુત.	૮૬૦

પરમેશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખવા વિષે

ચિત્તા ન કર નચિત રહે, પુરનહાર સમર્થ;	
જલમે બસે માંછલી, તાકી ગાંઠ ન ગર્થી,	૮૬૧
બોજન છાજનકી નહીં, સોચ કરે હરિદાસ;	
વિશ્વલરન પ્રભુ કરત હૃદ, સો કંધું રહે નિરાશ;	૮૬૨
હું દરિયા હુમ ચીરીઆં, ચાંચ લર જે પીવે;	
તુજમે રતી ના ધટે, ઔર હુમ ગરીથ જીવે.	૮૬૩
તુલસી રેખા કરમકી, મેટ ન સકે રામ;	
મિટાવે તો ધીલમ નહીં, સમજ કીયો હૃદ કામ.	૮૬૪
સાંઘ મેરા બાનીઆ, અનજ કરે એપાર;	
ધીન દાંડી ધિન ત્રાજવે, સથ તેલે સંસાર.	૮૬૫
દોડ ડાસ હજાર લગ, ઔર બસે લક્ષ્મી પાસ;	
ધિન દીને કિરીરકે, મીલે ન તુલસીદાસ.	૮૬૬
તુલસી ધીરજ જે ધરે, હુંજર મણુભર ખાય;	
દૂક દૂકે કારણે, શાન ધરેાધર નાય.	૮૬૭
સથકા રાજક સાંઘઆ, જને અજનકી જન;	
સાહેય તો મહેરથાન હે, બાકી સથ મિજથાન.	૮૬૮
આશા તો એક રામકી, દુલુ આશ નિરાશ;	
નહીં કિનારે ધર કરો, કદી ન મારે ખ્યાસ.	૮૬૯
મનકે હારે હાર હૃદ, મનકે છતે છત;	
પરિષ્યલાઙું પામીએ, જે મનમે પ્રતીત.	૮૭૦
એક ભરોંસો એક બલ, એક આશ વિશ્વાસ;	
સ્વાંતિ ખુંદ રહુનાથ હૃદ, ચાતક તુલસીદાસ.	૮૭૧
તુલસી હરિ દરથારમે, કમી વરતુ કષ્ટ નાંદી;	
કર્મહીન કલ્પત શીરે, ચુક ચાકરી માંહી.	૮૭૨
જાત નહીં જગદીશઙું, તો હરિજનઙું કયા હોય;	
જાત ભાત કુલ કીચમે, હુણ મરો મત ઢોય.	૮૭૩
જાત હમારી આત્મા, પરમેશ્વર પરિવાર;	
સગાં હુમારા સંત હૃદ, શિર પર સરજનહાર.	૮૭૪
તુલસી તલપત કાયકું, ૨જક મોત સથ સાથ;	
કયા જગતકો રૂસણો, કલમ ધણીક હાથ.	૮૭૫

તુલસી રધુણીર અંક બિન, સાધન તો સથ શૈન્ય;	
શૈન્ય આગે જો એક ધરે, તો એક એક દસ ગૂટ.	૮૭૫
મુવેદું ગ્રખુ હેત હૃદ, લકડી કપડા આગ;	
જીવત ચિતા જો કરે, વાડે બડે અભાગ,	૮૭૭
સાહેખદે દરખારમે, કરી કલ્યાણ નાંદી;	
બંદા મોજ ન પાવહી, ચુક ચાકરી માંદી.	૮૭૮
એક ધરી આધી ધરી, આધીમે બી આધ;	
સંગત કરીએ સંતકી, કટે ડોટ અપરાધ.	૮૭૯
શુર ધોળી, શિષ્ય વસ્ત્ર હૃદ, સાથુ સરજનહાર;	
સુરત ^૧ શિલાપર ધોધીએ, નિકસે જ્યોત અપાર.	૮૮૦
સુન લે ચિતકી ચાકરી, ખાનેકુ ક્યા રોધ;	
દ્વિલ-મંહિરમે પોથઠ કર, તાન પીછોઠી સોધ.	૮૮૧
સુખમેન ધરો હર્ષ અતિ, હુઃખમે નહીં દ્વિલગીર;	
સુખદુઃખ સથાન જૂઠ હૃદ, જ્યું મુગજલડે નીર.	૮૮૨
સથ અપને પ્રારથ્ય સમ, સુખ હુઃખ દેત સહાય;	
કાજી પ્રકારે કાજીકા, સુખદુઃખ લીએ ન જાય.	૮૮૩
માત તાત અરુ મિત્ર જન, કરી હૃદ કહા સહાય;	
હુઃખસુખ હૈવાધીન હૃદ, સો કહા કહું બતાય.	૮૮૪

સરૈયાર

એકદું છોડ હુનેકું ભજે, રસનાહી કટો વોહી લણઘડી,
કલિકું ગુનિઅં દુનિયાંકું ભજે, શિર બાંધત પોટ અટણ્યરકી;
એક શ્રીપતિ જોવિંદ રહે, નહીં માનત શંકું જણઘરકી,
જીનદું હરિકી પ્રતીત નહીં, સો આશ કરો મલ અકણઘરકી. ૮૮૫

૧ સુરત=ધ્યાન. ૨ શાહનશાહ જલાહુદ્વિન અધ્યરના દરખારમાં કવિઓની સભા થઈ સારે શાહે કહ્યું કે, “સરૈયા એવા કરો કે છેલ્લી કરીના ઉત્તર ભાગમાં “આશ કરો મિલ અફખરકી” (ખધા મળી અફખરની આશા કરો) એવું પદ આવે” બધા કવિઓએ પોતાની તમામ શક્તિનો ઉપયોગ કરી શાહનશાહનાં ગૌરવ, મહિમા શુણુગાન દર્શાવી કવિત બોલ્યા, તેમાં એક કવિ આવો એક તરફ યઢો હતો તેણે કાંઈ કાય કરી સંભળાયું નહીં ને બોલ્યો પણ નહીં. બાહરાહુની નજર તેના સામી હતી તેથી બધા કવિતા બાદી રહ્યા પણ શાહનશાહે પેલા કવિની તરફ નજર કરી પાસે બોલાવીને કહ્યું કે “કવિરાજ તમે કેમ કાંઈ બોલતા નથી?” લારે કવિ કહેને, “મોટા મોટા વિદ્ધાન, વ્યાધરણ, પીગલ, રસ, અલંકારના બણેલા કવિ પાસે હું શી ગણુતીમાં હું?” તો પણ બાહરાહે કહ્યું “મારે તમારી વાણી સાંભળવી છે.” આગણ કર્યો એથે કવિ નીચેનો સરૈયો બોલ્યા.

ભાવાર્થ—એક ને પરમેશ્વર તેને મુખી ભીજને ભજે તેવા લખાડની અલ કપાણે; વળી કળિકાળના શુણવાન લોકો દુનિયાને ભજે છે (સેવે છે ને આશા રાખે છે) તે પોતાને માથે પાપનાં અગર આટાડુટાનાં પોટલાં બાંધે છે;

એક શ્રીપતિ ગોવિદનું રણણ કરે અને મોટા જઘણર પુરુષની પણ ધાસ્તી રાખે નહીં તેવાં માણુસો ખરાં, તેવામાં જેને હરિ લગવાન ઉપર પ્રતીતિ એઠલે વિશ્વાસ ન હોય તે બધા મળી અકલ્યરની આશ કરો, સર્વને આપનાર એક ઈશ્વર છે. આ કવિત કહેનાર ઉપર શાહનશાહે વધારે ખુશી થઈને સારે ધનામ આપ્યું હતું.

દ્વાહુરો

તુલસી કહે અજાનીંહું, રહત નહીં મન ધીર;

પીછે બાલક નીપણે, આગે ઉપજત ખીર. ૧૮૬

શાહનશાહ જલાલુદીન અકલ્યરનો વળુર ખાનખાનાન હતો તે ધર્મદા મકનો બનાવવામાં તથા ધર્મદાનાં મકાન જેવાં કે મર્ગજીદ, ધર્મશાળા, સરાઈઓ બાંધવા બંધાવવામાં ઉદ્ધાર અને દુલ્લા હાથે સંકોચ રાખ્યા વગર પૈસા આપતો હતો છતાં તે ઉદ્ધારતાની ગરૂરીની અસર મતપર લાવતાં પૈસા આપીને નીચું જોઈ રૈહેતો કે ઐસતો હતો તે વાત શાહનશાહના કવિ ગંગે જોઈ લારે કવિ ગંગે ખાનખાનાનને આ દુહેણ સંભળાયો હતો.

દ્વાહુરો

સીએ કહાં નવાખ જ્યું, એસી દેની દેન;

જ્યું જ્યું કર જાઓ કરો, લો ત્યો નીચે નેન. ૧૮૭

ભાવાર્થ—હે નવાખ સાહેખ, આવી રીતે દેવાની રીત દેતાં ક્યાંથી શાખ્યા? અને જેમ જેમ તમે હાથ ઉપર કરીને આપતા જાઓ છો તેમ તેમ નજર નીચી (હેડી) કરતા જાઓ છો તે શું કારણ છે?

લારે ખાનખાનાન ઉત્તર આપે છે.

દ્વાહુરો

દેવાલા એંર હ્ય, ભેજત હ્ય દિનરેન;

લોક લરમ હુમ્પે ખરે, તાતે નીચે નેન. ૧૮૮

ભાવાર્થ—દેવાલાં ભીજે છે તે રાતદિવસ દ્રવ્ય મોકલ્યાજ કરે છે પણ લોકને લરમ મારા ઉપર છે કે હું આપું છું તેથી હું નેણ નીચાં ઢાળું છું.

(ખરા ઉદ્ધાર પુરુષોનું સ્વર્ણ કેવું હોય છે તેને માટે આ દ્વાહરા છે) તે સંબંધમાં તુલસીદાસ કવિ કહે છે.

હાહુરો

દેહ ધરેકા ફૂલ એહી, દેહ દેહ કુછ દેહ;
દેહ એહ હો જાયગી, શીર ડેન કહેગા દેહ.^૧ ૮૮૮

સત્તસંગ

ધન દોષત સુત યુવતી, રાજ બાજ સુખ સાજ;	૮૮૦
સુકત કહે એ સથ મીલે, હુર્દિલ સંત સમાજ.	૮૮૧
સાહુખે દરથારમે, સાચેકુ શિરપાવ;	૮૮૨
જુડા જુતે ખાયગા, કયા રેક કયા રાવ.	૮૮૩
સર્વ સ્વર્ગ અપવર્ગ સુખ, ધરી તુલા એક અંગ; ^૨	૮૮૪
તુલે ન તોણી સકલ મીલી, લે સુખ લવ સત્તસંગ.	૮૮૫
સંત બડે પરમારથી, સીતલ જીનક અંગ;	૮૮૬
તપત ભુજાવે ઔરકી, વે વે અપનો રેગ.	૮૮૭
ભૂપ દુઃખી અખદુત દુઃખી, દુઃખી રેક બિપ્રીત;	૮૮૮
કહે કખીર એહ સથ દુઃખી, સુખી સંત મન જીત.	૮૮૯
તીરથ નાહે એક ફૂલ, સંત મીલે ફૂલ ચાર;	૮૯૦
સફળુર ભાલે અનેક ફૂલ, કહેત કખીર બિચાર.	૮૯૧
પારસમે એર સંતમે, બડો અંતરો જન;	૮૯૨
વહ લેહ કંચન કરે, વહ કરે આપ સમાન.	૮૯૩
સંત કખુ લાગત નહીં, ધર્મ સહિત હરિ ધ્યાન;	૮૯૪
સુકત કહે લવ સમુદ્રમે, સો મુની નાવ સમાન.	૮૯૫
સિંહ સાધકા એક મત, જીવતહીં ખાય;	૮૯૬
મુખ દેરી મુડાં લયા, વાક નિકટ ન જાય.	૮૯૭
ગાઠ દામ ન બાંધીયા, નહીં નારીસો નેહ;	૮૯૮
કહે કખીર વો સાધકી, હમ ચરતનકી ઘેહ.	૮૯૯
માયા તજુ તો કયા લયા, માન તજ્યા નહીં જાય;	૯૦૦
બડે બડે મહુત થકે, માન સખનહું ખાય.	૯૦૧
દ્યા ગરીખી વંદગી, મમતા રીલ સ્વભાવ;	
ધતે લક્ષણ સાહુક, કહે કખીર સદ્ભાવ.	

૧ આ દેહ ધર્યાનું દ્યા એવ છે કે કાઈ આપ, આપ; આ સરીરની રાખ કે માયી થઈ નથો પછી કોણુ કહેયે કે આપ? ૨ તુલા=નાજ/વાનું એક અંગ તે દાખડાનાં મુક્રાને.

સદ્ગુર પુરા ના ભીલા, સુની અધુરી શિખ;		
સ્વાંગ જતિકા પેહેનકે, ધર ધર માંગી ભીખ,	૬૦૨	
સાધુ લયા તો ક્યા લયા, ભાલા પેહેની ચાર;		
ખાહેર બેખ બનાયકે, લીતર લરા લંગાર.	૬૦૩	
ડથાડી સુણ સુણાયકે, હુવા ઘેટમ ઘેટ;		
મનહું કયું નહીં સુંગીઓ, જમે લરી હે જોટ;	૬૦૪	
સંત ન છાડે સંતતા, ડ્રાટિક ભીલે અસંત;		
મલીયાગિરિ ભુનંગ લગે, શિતલતા ન તંત્ત.	૬૦૫	
આશા ન કરે ઓરદ્ધી, આપ કરે ઊપકાર;		
જગમેં સો જન માનીએ, ભગવતદા અવતાર.	૬૦૬	
ક્યા ધરતીકા હેર હૃદ, ક્યા આલકો તોલ;		
ક્યા સાધુભી જત હૃદ, ક્યા પારસકો મોલ.	૬૦૭	
તનકર મનકર બચકર, કાહુક હુઃખવત નાંદી;		
તુલસી ઐસે સંત જન, રામ ત્પ જગમાંદી.	૬૦૮	
અષ્ટ સિદ્ધ નવ નિષ્ઠી, ઉરમે લેશ ન આશા;		
મુક્તા કહે તેલી સંતમે, ભીલે પ્રકટ અવિનાશ.	૬૦૯	
અસાર આ સંસારમાં, સાર એક સત્તસંગ;		
હુઃપ્ય હરે સત્તુણ કરે, કરી બાંતિનો લંગ.	૬૧૦	
મુક્તા કહે ભતિમંદ નર, સંતક અવગુન ગાત;		
નયું બગલા ગંગા ગયા, તદ્વિ મછલી ખાત.	૬૧૧	
પાંચો કુટીઆ ^૧ રામકે, કરત ભજનમે લંગ;		
વાડો હુકડા ડાલકે, શીર કરો સત્તસંગ.	૬૧૨	
ક્યા સાધુકા તપ કરે, ક્યા યોગીકા યોગ;		
ધર્મ હીરહે યોગી અસે, વાડો સત સંઝેગ.	૬૧૩	
નામ ન લેવે દામકો, પાસ રજે નહીં ચાર;		
દોટે સુઠ લર લોટમે, તોડો નામ ફૂકીર.	૬૧૪	
આસન મારે ક્યા હુવા, મરી ન મનકી આશ;		
નયું તેલીકા ઘેલ ^૨ હૃદ, શીરે ડાસ પચાસ.	૬૧૫	
માન નહીં અપમાન નહીં, ઐસે સ્થિતલ સંત;		
ભવસાગર ઊતર પડે, તોડે જમકે દંત.	૬૧૬	

આશા તજે ભાયા તજે, મોહ તજે એઓર માન;	
હર્ષ શોક નિદા તજે, કહે કણીર સંત જન.	૬૧૭
ચંદન જૈસા સંત હે, સર્પ જૈસા સંસાર;	
અંગહીસે લપટા રહે, છાઉ નહીં વિકાર.	૬૧૮
હાઈ હાઈ હિરા નહીં, કંચનકા નહીં પહાડ;	
સિંહનકા ટેલા નહીં, સંત વીરલા સંસાર.	૬૧૯
મન પંખી બિન પંખડો, લખ જોજન હિડ જાય;	
મન લાવે તાહું મીલી, ઘટમે આન સમાય.	૬૨૦
મન સથપર અસ્વાર હે, પીડા કરે અનંત;	
મનહીપર અસ્વાર રહે, ડોધિક વિરલા સંત.	૬૨૧
સુંડ સુંડાવત જુગ ગયે, અજહુ મીલા ન રામ;	
રામ ધીયારા કયા કરે, મનકે ઔરહી કામ.	૬૨૨
મન મેવાસી [મુંડીએ, કેશહી સુંડે કાહે;	
ને કીયા સો મન કીયા, કેશ કીયા કછુ નાહે.	૬૨૩
માલા તીલક બનાયડે, ધર્મ બિચાર જો નાંહી;	
માલા બિચારી કયા કરે, મેલ રહા મનમાંહી.	૬૨૪
મનકા મસ્તક સુંડ લે, કામ કોધકા કેશ;	
જો પાંચુંં વશ કરે, ચેલા સંખી દેશ.	૬૨૫
માલા સુજસો લડ પડી, કાહે પીરાવત મોહે;	
ને દિલ દેરે આપકા, રામ મીલાવું તોહે.	૬૨૬
રાગી અવગુન ના લહે, એહી જગતકી રીત;	
સદગુણ શુણુનિધાનકી, કરે જગત જન મીત.	૬૨૭
જાન થયેથી ઉપજે, જિર અંતર અભિમાન;	
કામ કશું આવે નહીં, જ્યારે આવે અવસાન.	૬૨૮

છાપ્ય

સંગતનો પરતાપ, કનક પારસ્થી થાયે,	
સંગતનો પરતાપ, તડ્ધી શીતલ થાયે;	
સંગતનો પરતાપ, ધીપમાં મોતી બાજે,	
સંગતનો પરતાપ, તૃપા સરોવરથી ભાજે;	
પ્રતાપ સંગત અતિધણો, સુષે નવ જાય કલ્યો,	
ગ્રાપાલ પ્રતાપ સંગતથકો, ચોરાસી નવ જાય વલ્યો.	૬૨૯

કચિત

નખ બિન કટા હેણે, શીશ લારી જટા હેણે,
નોગી કાનકટા હેણે, છાર લાયે તનમે;
મુની અખોલા હેણે, કેતે સદગુની હેણે,
માયા લરપુર હેણે, કુલ રહે ધનમે;
આપ અંત સુખી હેણે, જનમકે હુઃખી હેણે,
કરત કલોક હેણે, અનખંડી અનમે;
શર એર બીર હેણે, આમીન અમીર હેણે,
અસે નહીં હેણે છન્હે, કામના ન મનમે.

૬૩૦

પરનારીમાં મોઢ નહિ રાખવા વિષે

પરનારી તાતી છરી, નિત નિત કાયે કાય;

૬૩૧

નેતા ઝણ્યા રામણ, તે પરનારી ધર જાય.

પરનારી પ્રત્યક્ષ હેણો, વીખ હળાહળ અંગ;

૬૩૨

રાવણુનાં દશ શિશ ગર્યા, પરનારી સંગ.

પરનારી વેની છુરી, ભત કોઈ કરો પ્રસંગ;

૬૩૩

દસ મસ્તક રાવણુ હુને, પરનારીકે સંગ.

પ્રીત કરો પરનારી, કેવળ જાયે પ્રાણ;

૬૩૪

દેશે અંત પરનારનો, તેનું નામ અજણુ.

ચહુર હોય તે ચેતજો, એક ધરીતું સુખ;

૬૩૫

પરનારીના ભોગથી, લક્ષ ડાઈખા હુઃખ.

પરનારી પાળી થકી, ભુંડી જાણો એહુ;

૬૩૬

કણું કણું કાયા કાપશે, સદધવ દમશે દેહ.

પરખી દીકે હુઃખ એ, જોયે એહ જીવ;

૬૩૭

પરખી કરી પ્રીત કરે, તેને ઢુકો શિવ.

પરનારી નીરખી નહીં, તે ગૃહ્યો સંસાર;

૬૩૮

નોગી જન તે તો ખરો, ઉત્થાં લવ પાર.

માહું એલે સુખ થકી, પેર પેર કરી પ્રીત;

૬૩૯

વિધવિધની વાતો કરી, હરે સર્વનાં ચિતા.

ચોપાઈ

રાવણે દશ શિશ ક્રીધાં લાજ, એયું ગઢ લંકાતું રાજ;

૬૪૦

પરનારી તે જીવતો કાળ, માયે મુકે છુર્દું આળ.

પરનારી તે વિધની શૂળ, ડાલ્યા નર તે રહેણે દૂર;
પરનારી પરધેર જે નેહ, તેના તો વાંકા નવ ચૈહ. ૫૪૧
પરનારી પર ન ખરો કામ, રાખે પ્રીત તો રથચા રામ;
છુલ્લો અક્ષર કહું છું સહી, પરનારી સંગ કરવો નહોં. ૫૪૨

દાહુરા

નારી નીકળે નેક તો, નરનું રાખે નામ;
કુલટા ઓના કંથને, ભુખ આરામ હરામ. ૫૪૩
વાડી ઉપર વાઢળાં, મેહી ઉપર મેહ;
શૂળી ઉપર સાથરો, પરનારીથી નેહ. ૫૪૪

પતિવ્રતા નારીની રીત

પીયા રંગ રાતી રહે, જગસે રહેત ઉદાસ;
પીયા ચહો કે ભત ચહો, મેં તો પીયકી દાસ. ૫૪૫
આજાકારી પીયકી, રહે પીયકે સંગ;
તનમનસે સેવા કરે, ઓાર ન હુને રંગ. ૫૪૬
સુરેકુ તો શિર નહીં, દાતાકુ નહીં ધન;
પતિવ્રતાકુ તત નહીં, સુરત ખસે પીય ભત. ૫૪૭
નામ ન કહા તો કયા હુવા, જો ચંતર હૃદ હેત;
પતિવ્રતા પતિકુ લને, કખહુ નામ નહીં દેત. ૫૪૮

ગુજરાતી પત્રકે

— — — — —

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	ગુજરાતી	ગુજરાતી
૬	૨૮	મરદાનો	મરદાતો
"	૨૯	સુધરી	સુધરી ^૧
૭	૧	સુધરી	સુધરી
૧૨	૧૮	it	(omit the word)
૧૯	૨૧	ચોવીશભી પંક્તિ પછી આ નીચેનો ઉમેદવેલો દોહરો વાંચવો:- દોહરો-એક ડૈપૈઓ સાંપડે, નાણુંનું નવ થાય; મળે સુંદનો ગાંગડો, ગાંધી નવ કહેવાય.	
૨૧	૧૧	others	others
૩૨	૬	mony	money
૬૬	૧૩	નીચેની કેહેવત વાંચવી:- ભૂતની ભાઇધંધીમાં અવતું લેખમ	
૭૭	૧૮	પેનર	પેનર
"	૩૦	પેનર	પેનર
૮૧	૧૧	સુઅ	સુઅ
૮૨	૨૧	દીક	દીક
૧૦૨	૩	એહે	એહે
૧૧૦	૧૫	forehead	forehead
૧૧૩	૨૧	વીર	ધીર
૧૩૬	૧૨	candevour	endeavour
૧૪૫	૫	દેશિયમે	દે દશિયમે
૧૪૮	૨	હુકેક	હુકેક
૧૫૫	૬	માંયે	માંયે
૧૮૨	૧૫	શુદ્ધી	ઉદ્ધિ
૧૯૩	૨૩	વાટચા	દાટચા
૨૧૦	૭	શૂંશ	શૂર
૨૨૩	૧	અદ્રો	અદ્રો
૨૩૦	૨૪	પાણે	પાંણે
૨૩૬	૧૧	સાડ	સાંડ
૨૪૦	૮	નોરમાં ૫ છે	તે ૬ વાંચવી;
		૬ છે	તે ૫ વાંચવી.

^૧ 'સુધરી' પરથી સુધરી થાય. (પંચતંત્ર)

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૪૬	૧૦	તે,	તે
"	૨૨	મોહું	મોહું
૨૪૮	૨૧	હોય	કોય
૨૫૧	૧૫	પાવો ૨	પાવો ૩
"	૩૨	૨	૩
૨૫૯	૭	મહાવાને	મહદાને
૨૬૨	૧૨	આદ્રા	આદ્રી
૨૬૪	૧૫	મુજ્જતિ	મુજ્જતિ
૨૬૭	૨૮	થાઉમ	થાઉમે
૨૭૨	૭	મોઢે	મોઢે
૨૭૬	૧૭	આવતા	આવતો
૨૮૧	૨૫	માગ	માર્ગ
૨૯૪	૩	કે ને જોખા	કે જોખા
૨૯૫	૨૮	૨૩૪ મે	૨૮૮ મે
૩૦૨	૬	નહીં.	નહીં.
"	૨૭	એ	એ
૩૪૬	૨૦	અડો,	ભયડો,
૩૬૧	૩૦	ભાગળો	ભાગળો
૩૬૪		પંદરમી પંક્તિ પછી આ નીચેનો દોહરો વાંચવો:- દોહરો-વાટી કહે ઘૃતપાત્રને, પાળી ને જીવલેણુ; કહે રાયુંની નાંદને, ૨ કુલાં જોઈં વેણ.	
૩૬૫	૨૮	માંથે	માથે
૩૬૬	૧૧	પસ્યું.૫	પસ્યું
"		ગાળિયારમી પંક્તિ પછી આ કહેવત વાંચવી:-	વસાવઠના કાળ.૫
૩૭૦	૧૫	થ.	ખૂલુ
૩૭૨	૩૩	place	peace
૩૭૮	૨૧	દોહરો	દોહરા
"	૨૪	સમરોર ખાંખી	સમરોર ખાંખી
૩૭૯		પૃષ્ઠની ત્રીશમી પંક્તિ તથા ૩૭૯ પૃષ્ઠની પહેલી એ પંક્તિએ નીચે સુનાય કુટ નોટમાં વાંચવી:-	
		૧ કંઈ સુલક્ષણે કાગળ આયા, ખૂબ્યે કંઈ મરતે હુય, ખંચ્યોદું ખાંદો, યદ્દાંખી ભૂખે મરતે હુય; યેચ ખાઈ તલબાર ઢાલ, અણ નજર સ્થાનપર કરતે હુય.	